PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ DE MYSTERIO SANCTISSIMÆ TRINITATIS,

Quas in Scholis Sorbonicis habuit

HONORATUS TOURNELY

Sacræ Facultatis Parisiensis Doctor,

Socius Sorbonicus, Regius & Emeritus Professor, Sacrosanctæ Capellæ Regii Palatii Parisiensis Canonicus.

TOMUS SECUNDUS.

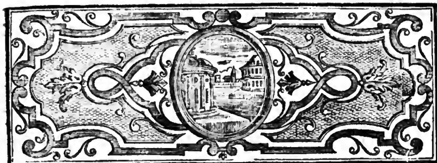

VENETIIS,

Apud NICOLAUM PEZZANA.

M DCC LV.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

THEOLOGIÆ CANDIDATIS
PRÆFATIO.

AUGUSTUM & ineffabile SS. Trinitatis Mysterium vobis expositurі, Dilectissimi Candidati, statim cum Ecclesia in solemni hujusce Mysterii celebritate exclamamus, O *altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus!* Quæ obstupescentis Ecclesiæ admiratio, quantam, Deus immortalis, hujus Mysterii profunditatem atque altitudinem significat! *Impossibile est*, dicebat S. Ambr. L. 1. de fide c. 10. *generationis* (Verbi divini) *scire secretum: mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed & Angelorum; supra Potestates, supra Angelos, supra Cherubim, supra Seraphim, supra omnem sensum est.* Et S. Augustinus L. 15. de Trinit. c. 16. n. 9. *Quis disputandi modus, quænam tandem vis intelligendi atque potentia, quæ vivacitas rationis, quæ acies cogitationis ostendet.... quomodo sit Trinitas? Sacramentum hoc*, dicebat egregie S. Bernardus L. 5. de Consid. cap. 8. *magnum est, & quidem venerandum, non scrutandum. Quomodo pluralitas in unitate, aut ipsa in pluralitate? Scrutari hoc, temeritas est; credere, pietas est; nosse, via & vita æterna est.* Rom. 11. v. 33. Tom. 2. p. 456. D. Tom. 8. p. 972. C. Tom. 1. p. 453. A.

Procul ergo superbum illud ac procax hominum genus, qui vel humana ratione tam cæca, tam fallaci, sacram istam obscuritatem tentant discutere; vel sacramentum, quod non intelligunt, idcirco credere ac pronis animis admittere recusant. O *stulti atque ad omnia audaces & præcipites*, exclamabat magnus Athanasius Epistola prima ad Serapionem: *quare non potius sanctam Trinitatem curiose scrutari definitis, eamque dumtaxat creditis?* Et in illud Matthæi 11. v. 17. *Omnia mihi tradita sunt*: exponens ista verba, *Nemo cognoscit Patrem, nisi Filius &c. Quid igitur*, inquit, *impii his de rebus, quas scrutari nefas est, effutire non verentur, illi, inquam, qui & homines sunt, nec vel ipsam rerum terrestrium naturam possunt evolvere? Imo quæ vel ipsos spectant, ipsi explicent nobis, num videlicet suam ipsorum naturam percipere queant?* Tom. 1. p. 666. E. Ibid. pag. 107. F.

Quid enim vero stolidius, quam cum temetipsum non noris, velle de Dei natura judicare, ac divinis ipsius oraculis obstrepere? Quid argumento illo ab rerum naturalium ignoratione, nostraque in iis cæcitate

Tom. 1. p. 447. D. repetito, aptius firmiusque ad animos ab illa temeritate, dicam an impietate revocandos? Hinc Hæreticos res divinas audentes curiosius investigare, ratione illa SS. Patres urgere solent ac reprimere. Hinc S. Joannes Chrysostomus, Orat. 1. de incomprehensibili Dei natura, *Scio*, inquit, *ipsum genuisse Filium, quomodo autem, ignoro: novi spiritum ex ipso esse; quomodo autem ex ipso sit, nescio. Cibos comedo; quo pacto autem dividantur in pituitam, sanguinem, humorem & bilem, ignoro. Hæc quæ quotidie comedentes videmus, ignoramus tamen, & Dei substantiam curiose scrutamur?* Hinc S. Hilarius Lib. 2. de Trinitate n. 9. pressis illis & angustis interrogationibus, quasi aculeis, Arianos pungebat. *Hoc saltem requiro, sentisne te genitum, & quæ ex te generentur intelligis? Non quæro sensum unde hauseris, vitam unde sortitus sis, intelligentiam unde adeptus sis, quale est quod in te sit odor, sensus, visus, auditus; certe nemo quod facit nescit: quæro unde ista iis, quos generes, indulgeas, qualiter sensum inseras, oculos accendas, cor affigas. Hæc si potes, enarra. Habes ergo quæ nescis, & tribuis quæ non intelligis: æquanimiter imperitus in tuis, insolenter in Dei rebus ignarus.*

P. 794. A.

In tanta igitur tamque nobis mortalibus impervia Mysterii hujus caligine, necesse est superbum penitus obmutescat hominis ingenium, totumque se in obsequium fidei devoveat. Deus natura unus, trinus in personis, est hæc Mysterii nostri summa, ac nostræ fidei caput præcipuum. *Fides Catholica hæc est*, ait Symbolum, quod Athanasii nomine circumfertur, *ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in Unitate veneremur; neque confundentes personas, neque substantiam separantes .... Hoc Ecclesia intelligit, hoc Synagoga non credit, hoc Philosophia non capit, unum ex uno, & totum a toto, Deum & Filium, neque per nativitatem Patri ademisse, quod totum est, neque ipsum totum non secum nascendo tenuisse.*

S. Hilar. Lib. 8. de Trinit. n. 52. pag. 978. E.

Est porro Trinitatis Mysterium nostræ fidei primum ac præcipuum caput, totius Religionis Christianæ fundamentum, unde, veluti a fonte atque origine, salutis nostræ subsidia derivantur, Incarnatio videlicet Verbi, Christi satisfactio, missio Spiritus sancti, Sacramentorum institutio, virtus & efficacia.

Atque hinc facile intelligitis, dilectissimi Candidati, quantum omni ævo saluti assequendæ necessaria fuerit fides in Mysterium SS. Trinitatis: primis quidem temporibus & ante Christum, involuta saltem & implicita; post Christum vero & diffusam Evangelii lucem, explicita & distincta. Qua etenim necessitatis lege, nisi æternum perire velimus, credere jubemur in Christum Deum ac Mediatorem nostrum, (*nec enim aliud nomen est sub Cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*) eadem prorsus obstringimur ad obsequium, fidemque nostram in Trinitate, cujus Verbum caro factum secunda persona est, obligandam. Hæc enim ita inter sese connexa sunt, ut perinde ex utroque salus æterna pendeat, pronuntiante ipsomet Christo, *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.* Et rursus: *Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus & vita æterna.*

Act. v. 41. 12. Joan. 17. v. 3. 1. Joan. 5. v. 20.

Ad hæc tam aperta & decretoria verba misere obsurdescunt Sociniani, quibus istud constitutum est, ut omnia Religionis Christi mysteria funditus subvertant. Negant illi Trinitatis Mysterium fundamentalem esse fidei nostræ articulum, qui sine ullo salutis æternæ dispendio & negari potest & penitus ignorari: negant explicitam illius fidem post Christum ad salutem plane necessariam esse: negant societatem & communio-

munionem abrumpi cum iis debere, qui Mysterium illud aperte impugnant, ac rejiciunt.

Socinianis ea in parte se adjungunt Remonstrantes, Episcopio duce, qui hoc unum totius suæ sententiæ fundamentum excogitavit; Religionem scilicet Christianam non tam specularivis, quam practicis quæstionibus stare, ac conservari; atque ad salutem assequendam satis esse, si mandata Dei rite observentur, dicente Domino Matth. 19. v. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Egregia enimvero, ac lepida ratio! Re ipsa quidem ad vitam comparandam necesse omnino est observare mandata: quis negat? Verum, nonne & ipsa fides, seu credendi necessitas, inter mandata continetur? *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est*, ait Apostolus. Et Christus ipse Marci 16. v. 15. *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Quid quod quæstiones veritatesque practicæ, & mandatorum observatio ad salutem maxime necessaria, e veritatibus speculativis fideque mysteriorum sæpe numero consequuntur? Quid enim? An versari in mera & otiosa speculatione dici potest ea in Mysterium SS. Trinitatis fides, ex qua omnino pendet gravissima de divinitate Christi quæstio, quæ profecto non in fide sola & firmo animorum assensu tantum, non in sterili tantum animi contemplatione posita est, sed etiam ad praxim morumque formam maxime pertinet? Hebr. 11. v. 6.

Enimvero, vel Christus est natura & substantia Deus, vel non est: si vere Deus est, ergo impietatis rei sunt Sociniani, qui eum pro vero, ac summo Deo non habent, nec proinde supremo, ut oportet, cultu prosequuntur; sin autem verus Deus non est, nos Catholici idololatriæ arguendi, qui Christum ut Deum verum, ac supremum agnoscimus, veneramur, & adoramus.

Dicant porro nobis adversarii, an quæstio ex cujus solutione sequitur irreligio, vel impietas, vel (quod supremum scelus est) idololatria, ad praxim & mandatorum observantiam non spectet? Quid, quæso, in moribus præcipuum, ac capitale magis est; quid mandata acrius severiusque prohibent, quam ut ab impietate & idololatria longissime declinemus? Altius igitur animis vestris infixum istud hæreat, dilectissimi Candidati, Trinitatis Mysterium, in cujus fide baptizati sumus, cui nomen damus, ac spondemus obsequium, præcipuum caput esse seu fundamentum Religionis nostræ, quo stante illa stat, quo subverso subvertitur, quodque a nemine, qui salvus esse velit, ignorari debet, quanto minus impugnari?

Atque hinc tot inferarum potestatum conatus, tot antichristi prodromorum impetus conjurati ad convellendam (si fieri posset) hujus mysterii fidem: quos inter postremis hisce temporibus Sociniani, ab utroque Socino, Lælio, & Fausto infauste propagati, Calvinistarum, ex quorum sinu prodiere, doctrinæ placitis innutriti, eo usque errando ea protenderunt, quo ipsa ex sese tendunt proclivi lapsu, ad omnem videlicet, excusso Ecclesiæ jugo, Religionis subversionem. Quippe cum ad unam legem, ac normam humanæ Philosophiæ universa fidei nostræ mysteria expendant, solaque ratione metiantur, nullum fere est, quod intactum & integrum relinquant, quia nullum est, quod humanæ mentis captum longius non superet. Recoctis veterum Hæreticorum erroribus,

atque ex Ebionitarum, Sabellianorum, Arianorum, Macedonianorum armamentariis tela mutuati, novum illi SS. Trinitatis Mysterio bellum indixerunt. Quidquid in sordidis & obsoletis jam pridem Veterum illorum reliquiis rancidum, quidquid turbidum, totum illud Socinus avidius combibit atque in se transfundit. Illis istorum spoliis tumidus, exquisitam quamdam Scripturarum intelligentiam jactat, qua nihil est inanius, nihil futilius. Totus est in litterali quodam sensu inquirendo, ab usu & consuetudine loquendi ut plurimum longissime abhorrenti atque alienissimo; totus, Hæreticorum more, in verborum apicibus dispiciendis; totus in levioribus, ac puerilibus imperitorum Grammaticorum adnotatiunculis ludit; totus in variis & insulsis loquacis Dialecticæ tricis & argutiis hæret.
Pag. 143. P. *Hæ sunt argutiæ & subtilitates Hæreticorum*, dicebat Tertullianus Lib. adv. Hermog. c. 27. *simplicitatem communium verborum torquentes in quæstionem ... Nos autem unicuique vocabulo proprietatem suam vindicamus. Hæretici non inquirunt, quid sacræ docent Scripturæ*, dicebat antiquus Scriptor confutans Artemonem apud Euseb. L. 5. Hist. c. 28. *sed cujusmodi syllogismorum figura ad confirmandam impietatem suam reperiatur, assidue meditantur. Quod si quis aliquem divinæ Scripturæ locum objiciat, examinet utrum connexum an disjunctum syllogismi genus ex eo confici possit*. Quam bene ad vivum expressam hic habemus Socini imaginem! (Ibid. pag. 240. A. Euseb. Hist. pag. 197. B.C.)

Quantum enim ille in hac fallendi arte eruditus sit, ac versatus, solus ignorat, qui Libros ejus non legit. Si comma, si interpunctio, si parenthesis quædam in textu sacro ad opiniones suas stabiliendas commoda & opportuna fuerit, pro sua auctoritate apponit; si incommoda, tollit: verborum casus, præsens in præteritum ad libitum immutat: litteram in figuram, figuram in litteram transformat, quæ unita sunt, disjungit; quæ similia, dissociat; quæ disparata, conciliat.

Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis. (Horat.)

Fraudes istas, astutias, sophismata, cavillationes, & argutias detegere, ac pro viribus strenue confutare in præsenti disputatione nobis animus & consilium est, dilectissimi Candidati, ut nempe adversus tot insidias fidem nostram, ac religionem præmuniamus.

At periculosum fortasse erit, inquiet aliquis, tot deliria putidaque figmenta in apertam lucem proferre, ne forte infirmi vel malevoli in propriam suam & aliorum perniciem iis abutantur. *Si ita est*, respondet Sanctus Augustinus L. 1. adv. Cresc. Grammat. c. 1. *pro patria miles non armandus esset, quia contra patriam nonnulli arma sumpserunt: neque boni doctique medici ferramentis medicinalibus uti deberent ad salutem, quia his ad perniciem indocti pessimique abutuntur*. An vero propter sacrorum abusum, sacra illa supprimenda? An silentio premenda veritas, ne forte impugnetur? *Nihil veritas erubescit*, ait egregie Tertull. Lib. adv. Valent. cap. 3. *nisi solummodo abscondi*. Quis porro hic timendi locus? Tenera discipulorum fides? sed adversus impiorum hominum fraudes & astutias caute præmunienda. Adversariorum obfirmata pervicacia? sed frangenda, & os ipsis obstruendum, ne forte silentium nostrum perperam interpretentur, victoriam sibi gratulentur, nosque superatos arrogantius jactitent. Objectionum vis & robur, ac figmentorum novitas? at tam insulsa illa sunt, omnique sensu, ac ratione destituta, ut ea detexisse, refutasse sit. (T. 9. p. 390. C. — Pag. 251. B.)

Neque

Neque vero tale quidquam reformidarunt ex veteribus Sanctis Patribus ac Ecclesiæ Tractatoribus, quotquot cum Hæreticis sui temporis prius congressi sunt. In publicam lucem efferre non dubitarunt fraudes eorum omnes, mendacia, sordes, cavillationes, Scripturarum depravationes: non Valentinianorum deliria, Manichæorum somnia, non fœdas Gnosticorum obscœnitates, non Aetii & Eunomii arguta & aculeata sophismata, non Arianorum instabiles tergiversationes, innumeras Pelagianorum nugas & æquivocationes. Quare? quia merito confidebant Sancti Ecclesiæ Doctores, eo in retinenda fide firmiores futuros Fideles, quod tam infirmis, ac impotentibus telis illam impugnari cognoscerent. *Necessarium duximus*, dicebat S. Athanasius confutans Arianos Oratione 1. adversus ipsos, *nefandæ hujusce hæresis sinus explicare, atque ejus stultitiæ patefacere fœtorem, ut procul ab ea sunt remoti, eam magis adhuc fugiant; qui autem ab ea decepti fuerunt, resipiscant, apertisque cordis oculis intelligant, quemadmodum tenebræ non sunt lux, nec mendacium veritas.* *Tom. 1. p. 405. D. E.*

Quibus vero armis Arianam impietatem Athanasius feliciter expugnavit, iisdem & nos cum omnibus Orthodoxis Socinianam debellabimus, Scriptura scilicet, ac Traditione, quæ duo immota sunt & inconcussa fidei ac Religionis Christianæ fundamenta. Scripturam a pravis & contortis Socinianorum expositionibus vindicabimus; Sanctorum Patrum, etiam eorum, qui ante Nicænum Concilium tribus primis Ecclesiæ sæculis floruere, circa veritatem Mysterii Trinitatis, unitatem essentiæ divinæ, personarum pluralitatem, Verbi divini cum Patre, ac Spiritus Sancti cum Patre & Filio consubstantialitatem, Traditionem apertam, uniformem atque constantem, nusquam interruptam fuisse demonstrabimus: si enim intercisus & aliquamdiu abruptus supponeretur Traditionis quasi filus, dicatur, quæso, nobis, qua tandem machina resumi ille, ac rursus renodari sine nova revelatione potuisset?

Argumentum istud Lutherani & Calvinistæ, quasi facto agmine junctisque nobiscum viribus, pari ardore, ac studio adversus communes hostes Socinianos diligenter & erudite pertractarunt, & quidem non sine consilio; ac peculiaris factionis suæ absolvendæ studio. Quippe cum illi a Catholicis urgerentur, Socinianos, quibus & ortum, & sua communia debere doctrinæ principia, non posse unius Scripturæ subsidio, ac seposita Ecclesiæ judicantis auctoritate, ab ipsis invicte confutari; ad hanc declinandam invidiam, majori studio & cura in Scripturis evolvendis & a corruptelis Socinianorum liberandis, toto animorum conatu incubuere. In hoc certe laudandi, sed exitu minus fortunati, quippe qui sublato infallibili controversiarum Judice, unoque suo privato spiritu, ac ingenio ducti, nullam unquam controversiæ dijudicandæ legem certam Socinianis opponere possunt, nec se se ab eorum manibus expedire. Quid enim, rogo, juris habere possunt Lutherani & Calvinistæ, in Scripturis certo, ac definito sensu exponendis, quod sibi pariter ex adversa parte non vindicent Sociniani? Quis divinarum Litterarum sensum tam varium atque ex utraque parte diversum figet, ac determinabit? Imo, quis Lutheranos inter, & Calvinistas excitatam de reali, ac substantiali corporis Christi in Eucharistia præsentia, controversiam componet, ac finiet? nullus profecto.

Non tamen eam ob causam negligenda, quæ illi adversus Socinianos erudite, ac diligenter de Mysteriis Trinitatis & Incarnationis scripserunt,

 quibus

quibus res Catholica promoveri suo modo potest. Ex nobis quidem illi segreges exiere, sed quæ exeundo secum asportavere, nostra sunt & ad communem rei Catholicæ fundum pertinent. Non est igitur quod quis ægre ferat, aut nobis obtrectet, quod studio, ac labore Hæreticorum nonnihil profecerimus, atque ex illis ea, quæ sana & recta sunt, & ad causam nostram præsentem conducunt, excerpserimus, imprimis ex Bullo Præsbytero Anglicano, in egregio, quod scripsit de fidei Nicænæ defensione, Opere; & ex Josue Placæo in Academia Salmuriensi Theologiæ Professore. Iste singula fere Scripturæ, tum veteris tum novi Testamenti loca, quibus divinitas Christi asseritur, nitide atque in forma syllogistica ad usum Candidatorum accommodata exponit, & a distortis Socinianorum expositionibus solerter vindicat. Ille seriem Traditionis SS. Patrum jam inde ab exordio Ecclesiæ ad Concilium Nicænum texit, ac perducit, consentaneam, ac uniformem minimeque interruptam ostendit illorum omnium in ea re sententiam: si quid vero in eorum Scriptis paulo durius, ac minus castigate dictum occurrat, sapienter emollit & ad mentem auctoris revocat, ac benigno sensu ad communem Ecclesiæ doctrinam interpretatur.

Absit enim ut ad rigorem litteræ stricte sumantur, quæ ante natas hæreses minus aliquando accurate dicta SS. Patribus exciderunt. *Securi illi loquebantur, cum nullus aderat hostis*, ut ait alia in occasione S. Augustinus. *Multa quippe*, addit Sanctus Doctor L. 16. de Civit. Dei c. 2. n. 1. *ad fidem Catholicam pertinentia; dum Hæreticorum callida inquietudine exagitantur, ut adversus eos defendi possint, & considerantur diligentius, & intelliguntur clarius, & instantius prædicantur*: nec raro etiam fit, ut dum SS. Doctores in uno errore confutando toti sunt animo intenti & occupati, in errorem contrarium, æstu disputationis abrepti inclinare videantur. Rem eleganti comparatione illustrat Theodoretus Dial. 3. Impat. *Vehemens*, inquit, *cum adversariis contentio; facit ut modum excederent. Hoc & iis, qui arbores colunt, evenire solet: cum enim incurvam plantam viderint, non solum ad rectam normam erigunt, sed in alteram quoque partem ultra directum inflectunt, ut per nimiam in contrarium inclinationem ad rectum statum perducatur.*

Tom. 7. p. 415. A.

Tom. 4. p. 170. A.

Nullum profecto fidei caput est, in quo exponendo magis necesse sit in verbis cautos, ac castigatos esse Theologos, quam in mysterio SS. Trinitatis, ubi vel unius litterulæ adjectione aut detractione hæresis nascitur. Neque vero, ait S. Augustinus Lib. 1. de Trinit. c. 3. *periculosius alicubi erratur, nec laboriosius aliquid quæritur, nec fructuosius aliquid invenitur*. Longe major est Philosophorum, quam Theologorum in verbis licentia & libertas. *Liberis verbis loquuntur Philosophi*, ajebat mox laudatus Sanctus Doctor, *nec in rebus ad intelligendum difficillimis offensionem religiosarum aurium pertimescunt. Nobis autem ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia etiam de rebus, quæ his significantur, impiam gignat opinionem*. Summa igitur cautione & diligentia sanam verborum formam custodite, dilectissimi Candidati, cum de unitate divinæ naturæ sermo est; eas voces caute refugite, quæ divisionem, partitionem, separationem, numerum, multitudinem, varietatem, dissimilitudinem, inæqualitatem redolent; cum vero de distinctione personarum, eas, quæ unitatem, permixtionem, confusionem, solamque nomi-

Tom. 8. p. 752. A. B.

L. 10. de Civ. Dei cap. 23.

Tom. 7. p. 258. A.

num

num & functionum distinctionem sonare videntur : in eo, quippe tota stat Mysterii nostri summa, ut trinitatem in unitate, & unitatem in trinitate agnoscamus, & veneremur. Cum vero de processionibus divinarum personarum, Filii a Patre, Spiritus Sancti a Patre & Filio ; cum de relationibus, quibus nostro intelligendi modo personæ constituuntur & a se invicem distinguuntur, disputatio instituetur, omnem statim animo removete imperfectum sive humanum processionis seu generationis modum; mentem a sensibus & humana philosophandi ratione prorsus revocate : nihil commune habet divina cum humana & corporea generatione. *Erras hæretice*, dicebat S. Petrus Chrysologus Sermone 60. *hoc habet humana ratio, non habet hoc divina; hoc accipit natura mundi, deitatis non recipit hoc natura*. Miro & ineffabili modo hæc in Deo sunt. Sciscitanti ergo a vobis modum, quo hæc in Deo peraguntur, respondete cum Hilario Lib. 2. de Trinitate n. 9. *ego nescio, non requiro; & consolabor me tamen. Archangeli nesciunt, Angeli non audierunt, sæcula non tenent, Propheta non sensit, Apostolus non interrogavit : Filius ipse non edidit. Cesset dolor querelarum*. Istud nosse vobis satis sit, processiones illas in Deo esse, non corporum aut mortalium animantium more, sed absque *ulla divisione substantiæ, aut præcisione, aut aliqua affectione, conversione aut mutatione*; verba sunt S. Athanasii in Epistola de Decretis Synodi Nicænæ. Egregie S. Joannes Damascenus Lib. 1. Orthodoxæ fidei, *Deus*, inquit, *Verbum suum ex sese genitum semper habet, non quod ad instar nostri non subsistat, & in aerem diffluat, sed in se consistens vivumque & perfectum, atque ejusmodi, ut extra ipsum non progrediatur, sed in ipso semper existat .... Cum Dei Verbum audimus, non ejusmodi verbum esse arbitramur, quod subsistentia careat, vel doctrina comparetur, vel voce proferatur, vel in aerem dilabatur & evanescat; sed quod substantialiter consistat, sitque libera voluntate præditum, & efficax atque omnipotens*. Ita solent Ecclesiæ Doctores via ut plurimum negationis, hoc est, omnem removendo imperfectionem, potius quam affirmationis, de Deo verba facere : longe quippe facilius est, de Deo dicere, quid non sit, quam quid sit. *cap. 31. p. 339. 1. col.* *L. 4. Instit. Theol.*

Quantum vero ad eas quæstiones spectat, quas e Schola Theologi movere solent, de modo & principio divinarum processionum, de relationibus, earumque natura & usu, de notionibus &c. duo extrema hic æqualiter vobis vitanda sunt, dilectissimi Candidati : primum eorum est, qui eas cum Episcopio penitus eliminandas, ac supprimendas esse judicant, *tanquam scopulos*, ut ait ipse Libro 4. Institutionum Theologicarum, *labyrinthos & cruces, ex quibus non ingenia tantum, sed & fides tota suspensa fere hæret*. *Ibid. pag. 130. B.C. Tom. 1. p. 129. B. C.*

Fallitur : suum enim fructum, ac commodum habent illæ, si ea, qua par est, cautione, ac sobrietate ad Mysterium utcumque explanandum, & ad Scholæ exercitium pertractentur. Alterum vero extremum illorum est, qui hujuscemodi quæstionibus plus æquo indulgentes, solidiora fidei argumenta, quæ Scriptura & Traditio subministrant, negligere videntur, quasi fidei substantia ab iis quæstionibus tota penderet. Errant & isti : iis etenim etiam sepositis, quæ in utramque partem in Scholis libere agitantur, nihilominus firma & inconcussa staret Mysterii nostri veritas, ac fides. Quæstiones ergo hujuscemodi sic temperate, sic æqua lance librate, dilectissimi Candidati, ut nihilo plus iis tribuatis, quam quod earum fert, ac postulat conditio & natura.

Unum,

Unum, antequam huic Præfationi finem imponam, vos, dilectissimi Candidati, monitos velim; in hoc præsenti nostro de Trinitate, & in eo, qui sequetur, de Incarnatione Verbi divini Tractatu, multa esse, quæ sive totius tractationis œconomia, ac methodus spectetur, sive probationum & argumentorum distributio, solutio Objectionum, Socinianorum confutatio, jam in publicis de hoc ipso argumento Scriptis non ita pridem in lucem editis præoccupata sunt, quæ proinde a nobis expilata esse forte quis expostulare, nobisque exprobrare posset. Verum attendatis, quæso, quod omnibus notum est, jam ab annis 1694. & 1695. nos in publicis Sorbonæ Scholis Tractatus illos exposuisse. Non invidio, gratulor magis, quod quæ in Scholæ umbraculis exscripta tunc fuerant, maxima ex parte subinde, nobis insciis, prælo commissa fuerint, antequam de evulgandis istis nostris Theologicis Prælectionibus, consilio & adhortatione multorum tandem superati, cogitaverimus. Dignetur divina Clementia eas ad gloriam suam, & ad vestram, dilectissimi Candidati, utilitatem, fructumque convertere.

INDEX

INDEX QUÆSTIONUM.

Solvun-

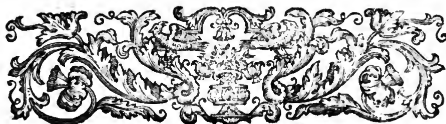
Status

Secun-

Obje-

FINIS INDICIS.

PRÆ-

PRÆLECTIONES THEOLOGICÆ DE MYSTERIO SANCTISSIMÆ TRINITATIS.

OMNEM de Sanctissima Trinitate disceptationem septem Quæstionibus concludemus.

Prima erit de cognitione Mysterii Trinitatis, & necessitate illud credendi.

Secunda, de processionibus divinis.

Tertia de relationibus.

Quarta, de plurali numero divinarum in Deo personarum, & unitate essentiæ; ubi suse de Divinitate Verbi, & Spiritus Sancti.

Quinta de personis divinis in communi.

Sexta, de personis divinis in particulari.

Septima denique de cautione, qua in hoc exponendo Mysterio loquendum est, certisque terminis, qui solent usurpari.

QUÆSTIO PRIMA.

De cognitione Mysterii SS. Trinitatis, ac necessitatis illud credendi.

QUatuor erunt hujus primæ Quæstionis Articuli.

Primus, an Mysterium Trinitatis sola ratione naturali duce demonstrari possit.

Secundus, an Judæis, ac Gentilibus quibusdam Philosophis cognitum fuerit.

Tertius, an Mysterium istud fundamentalis sit articulus fidei, ab omnibus, qui salvi esse volunt, necessario credendus.

Quartus, de variis errroribus & Hæreticis, quibus Mysterium istud impugnatum aliquando fuit.

ARTICULUS PRIMUS.

An Mysterium Trinitatis sola ratione naturali duce demonstrari possit.

PRÆNOTANDA.

Mysterium Trinitatis in eo positum est, ut *unum Deum in Trinitate personarum, & Trinitatem in unitate essentiæ agnoscamus, neque confundentes personas, neque substantiam separantes*. Ita symbolum, quod S. Athanasii nomine circumfertur. Igitur ut naturali ratione Mysterium istud demonstretur, certo, ac evidenti naturæ lumine innotescere debet tres esse in Deo personas realiter distinctas, in una & eadem numerica essentia.

Demonstratio est syllogismus constans propositionibus claris, immediatis, ac per se notis.

Demonstratio vero vel fiat a priori per causas, vel a posteriori per effectus.

Rursus aliquid demonstrari potest vel positive, vel negative: positive quidem, cum ex intimis rei principiis, aut ex aliis necessario, & stricte connexis probatio colligitur; negative vero, cum solvuntur quæcumque adversus rei possibilitatem adducuntur momenta.

Demonstratio autem Mysterii Trinitatis (si quæ fieri potest) attenditur, vel supposita fide hujus Mysterii, vel nulla supposita revelatione. His positis

Opiniones.

Florebat ann. 460. Bibl. PP. Lugd. Tom. 6. f. 1063. A. Claudianus Mamertus Præsbyter Ecclesiæ Viennensis Lib. de statu animæ c. 6. dum probat Platonem *unum Deum & tres in divinitate personas, laudabili ausu, mirabili ingenio, inimitabili eloquio, quæsivisse, invenisse, prodidisse, & indivisâ Trinitatē non solum credi oportere docuisse, sed & convicisse*; hoc est demonstrasse, satis innuit existimare se mysterium Trinitatis naturali ratione demonstrari posse.

Floruit sæculo 12. obiit an. 1143. Petrus Abaelardus, vir Dialecticis subtilitatibus nimium deditus & plus æquo fidens, dum multum sudat, inquit S. Bernardus Epist. 190. ad Innocentium S. P. cap. 4. ut Platonem faciat Christianum, se probat ethnicum quippe sola Philosophia fretus *paratus erat de omnibus reddere rationem, etiam quæ sunt supra rationem, & contra rationem præsumit, & contra fidem*, inquit ibid. S. Doctor cap. 1. *Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari transcendere? Et quid magis contra fidem, quam credere nolle quidquid non possit ratione attingere? Unde*, pergit Bernardus, *auditoribus suis promittebat intellectum, in his etiam, quæ sublimiora & sacratiora profundo illo sinu sacræ fidei continentur*. Ibid. pag. 645.

Obiit an. 1314. Raymundus Lullius Tractatu de articulis fidei & Libro, quem vocat: *De demonstratione æquiparantiæ*, tertium quoddam genus demonstrationis distinctum a demonstratione a priori & a posteriori excogitavit, quo vocat demonstrationem æquiparantiæ, quod fit ab æqualibus, idest, a propositionibus, quæ æquales sunt in evidentia & certitudine. His autem demonstrationibus sibi visus est tam clare, ac evidenter demonstrasse Mysterium Trinitatis, ut Gentilem & Mahumetanum quemlibet convincere valeant, si eas semel ille animo penetrare voluerit. Quid illæ momenti, ac ponderis habeant, constabit ex solutione Objectionum: unum hic præjudicatum volumus, quod a Gersonio refertur, nempe methodum, ac doctrinam Lullii Judicio sacræ Facultatis Parisiensis e Scholis eliminatam fuisse. Sic ille loquitur

tur prima parte Operum Epistola 2. ad Fratrem Bartholomæum Carthusianum: *Sic nuper actum est Parisiis per sacram Theologiæ Facultatem, adversus illos, qui doctrinam quamdam Raymundi Lullii conabantur inducere, quæ licet in multis altissima & verissima, quia tamen in aliis discrepat a modo loquendi Doctorum sacrorum & a regulis doctrinalis suæ Traditionis, & usitatæ in Scholis, ipsa Edicto publico repudiata prohibitaque est.* Pergit ibid. Gersonius: *Dicam, quid sentio, si tales locutionum modos publicari perciperem apud almam Universitatem Parisiensem, vel per Sermones, vel per Scholas, deducerem protinus ex Officio, cui indignus deservio, ad censuram Theologicæ Facultatis.* Pag. 246.

Et Tractatu de examinatione doctrinarum, eadem parte 1. pag. 542. sic rursus loquitur: *Hoc unum placet inserrere temporibus nostris in sacra Theologiæ Facultate Parisiis institutum. Habet ipse Lullius modum traditionis specialem sub magnis voluminibus ad certa nomina, ad characteres & figuras. Sensit eadem Facultas nonnullos de suis Suppositis, ut proni sumus ad novitates, velle traditionem hujusmodi multiplicare per studium; nam in Aragonia dicitur edoceri constituit protinus Statutum, (quod Patribus Carthusiensibus prope Parisios significavit per Litteram; habent enim copiam Librorum dicti Lullii) quo Statuto prohibebatur omnibus Suppositis suis, ne derelinquentes modum doctrinalem SS. Doctorum per Ecclesiam approbatorum, & qui tentus est hactenus in sacra Theologiæ Facultate, transirent ad novam hanc phanthasiandi curiositatem.* Plura de illo Lullio vide apud Vasquesium 1. parte disp. 133. cap. 4.

Eadem parte cap. 1. Vasquez laudat Henricum, Ricardum a S. Victore, & Gersonium ipsum; quasi voluerint, supposita fide, ac revelatione nonnullas excogitari posse necessarias & evidentes rationes, quibus Mysterii nostris veritas demonstrari possit. S. Thomas 1. parte qu. 32. articulo 1. responsione ad 2. quam sibi proponit, Richardi auctoritatem benigne alium in sensum interpretatur. His ita positis sit

CONCLUSIO.

Trinitatis Mysterium, sola ratione naturali duce & magistra, etiam supposita illius fide ac revelatione, non potest demonstrari positive, sed negative tantum.

Duæ sunt Conclusionis partes.

Prima pars probatur: 1. Scripturæ testimoniis, tum iis quæ generatim ostendunt altiora esse Religionis Christianæ Mysteria, quam ut naturæ lumine attingi unquam possint; sed revelatione, ac fide plane opus esse, in cujus obsequium captivandus est intellectus: tum iis, quæ specialiter cognitionem Trinitatis sola divina revelatione haberi posse pronuntiant.

Prioris generis sunt hæc, Hebr. 11. v. 1. *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*: idest quæ essentialiter obscuræ sunt. 1. Cor. 2. v. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos*, inquit Apostolus, *sapientiam vero non hujus sæculi... sed Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est.* Unde Ephes. 1. v. 16. & 17. dicebat idem Paulus: *Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini nostri J. C. Pater gloriæ det vobis Spiritum, & sapientiæ revelationis in agnitione ejus.* Denique 2. Cor. 10. v. 4. *Arma*, inquit, *militiæ nostræ non carnalia sunt sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in*

obsequium Christi. Plura alia congessimus in Tractatu nostro de divinis Attributis initio, ubi adversus Socinianos disputabamus de vero & legitimo rationis, ac Philosophiæ usu in rebus Theologicis; consulat, qui voluerit.

Posterioris generis sunt hæc, Isaiæ 53. v. 8. *Generationem ejus quis enarrabit?* Joan. 1. v. 18. *Deum nemo vidit unquam; unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Matt. 11. v. 27. *Nemo novit Filium nisi Pater, neque Patrem quis novit, nisi Filius, & cui voluerit Filius revelare*. Et cap. 16. postquam Petrus præclaram istam fidei professionem Christum alloquendo emisit: *Tu es Christus Filius Dei vivi*, statim declarat Christus, fidem hanc nulla humana industria comparatam, ab una Dei revelatione profectam esse, v. 17. *Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in Cœlis est.*

Probatur 2. Ex SS. Patribus.

Ed. postr. p. 793. E. S. Hilarius l. 2. de Trinitate loquens de generatione Verbi divini n. 9. ait: *Ego nescio, non requiro; & consolabor me tamen. Archangeli nesciunt, Angeli non audierunt, sæcula non tenent, Propheta non sensit, Apostolus non interrogavit, Filius ipse non edidit. Cesset dolor querelarum.* Et postea adducto exemplo ignorantiæ humanæ in rebus naturalibus, (quo exemplo frequentissime utuntur Veteres) eorum præsumptionem reprimit, qui ausu temerario res

Ibid. pag. 794. A. divinas mente persuadere tentant: *Quæro*, inquit, *unde ista iis, quos generes, indulgeas; qualiter sensum inferas, oculos accendas, cor affigas. Hæc, si potes, enarra. Habes ergo, quæ nescis, & tribuis, quæ non intelligis: æquanimiter imperitus in tuis, insolenter in Dei rebus ignarus.*

S. Athanasius ad istud Matt. *Nemo cognoscit Patrem nisi Filius, aut Filium nisi*

Ed. postr. Tom. 1. p. 107. F. *Pater*, sic Arianos exagitat: *Quid igitur impii his de rebus, quas scrutari nefas est, effutire non verentur: illi, inquam, qui & homines sunt, nec vel ipsam rerum terrestrium naturam possunt evolvere? Imo, quæ vel ipsos spectant, ipsi explicent nobis, num videlicet suam ipsorum naturam percipere queant?* Et Epist. 1. ad Serapionem eodem sic insequitur: *O stulti atque ad omnia audaces & præ-*

Ibid. pag. 666. E. *cipites! Quare non potius sanctam Trinitatem curiose scrutari desinitis, eamque esse dumtaxat creditis, Magistrum Apostolum hac in re imitati, cujus hæc sunt verba: Credere enim oportet primum Deo, quia est?*

S. Ambrosius Lib. 1. de fide ad Gratianum Augustum cap. 10. sic loqui-

Ed. postr. Tom. 2. p. 456. D. E. tur: *Impossibile est generationis* (Verbi divini) *scire decretum: mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed & Angelorum; supra Potestates, supra Angelos, supra Cherubim, supra Seraphim, supra omnem sensum est.*

S. Aug. Lib. de symbolo ad Cathecumenos cap. 9. de Trinitate loquens: *Cæterum*, inquit, *illud, quod est ineffabile, incomprehensibile est, nec verbis Angelicis explicari potest, quanto magis humanis?* Et Lib. 15. de Trinitate cap. 16. n. 9. *Quis*, inquit, *disputandi modus, quænam tandem vis intelligendi atque potentia, quæ vivacitas rationis, quæ acies cogitationis ostendet, quomodo sit Trinitas?*

Ed. Paris. 1684. S. Fulgentius l. 2. ad Trasimundum c. 1. *Sola*, inquit, *immutabilis illa sempiternitas Trinitatis reperietur incomprehensibilitatis digna miraculo, quæ sic excedit omne, quod cogitare vel sapere possumus, sicut superat omne, quod sumus.*

Denique S. Bernardus Lib. 5. de Consideratione cap. 8. *Sacramentum hoc magnum est*, inquit, *& quidem venerandum, non scrutandum. Quomodo pluralitas in unitate, aut ipsa in pluralitate? scrutari hoc temeritas est; credere, pietas: nosse, via & vita eterna.*

Hæc SS. Patrum testimonia paulo fusius a nobis enumeranda fuere, ut intelligat Christianus quilibet, quam cœci, ac temerarij sint Sociniani,

qui

qui Trinitatis Mysterium naturæ lumine rimari tentant, illudque, quod mente non assequantur, perfracte negare non pertimescant.

Probatur Conclusio ratione Theologica.

I. Quia Mysterium Trinitatis est objectum fidei, quæ per se obscura est & inevidens, ac proinde sub demonstrationem cadere non potest.

II. Quia omnis demonstratio vel a priori, vel a posteriori: atqui nec a priori, nec a posteriori demonstrari potest Mysterium Trinitatis.

Non a priori; quia demonstratio a priori fit per causas: atqui sanctissimæ Trinitatis, ut & Dei, nulla est causa.

Non a posteriori; quia demonstratio a posteriori fit per effectus, juxta illud Apostoli Rom. 1. v. 20. *Invisibilia ipsius* (Dei) *per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur*. At nullus est effectus ad extra, qui proprius sit alicujus personæ Sanctissimæ Trinitatis, & ad cognitionem illius nos quasi manu ducere possit; omnis enim Dei effectus ad extra est a Deo præcise ut unus in natura: unde vulgatum axioma, opera Trinitatis ad extra indivisa esse.

Confirmatur: tum quia veteres Philosophi saniores & oculatiores mundi productionem ab uno in natura Deo esse intellexerunt, qui tamen personarum Trinitatem ne vel minimum quidem subordorati sunt: tum quia unitas essentiæ in tribus personis realiter distinctis naturæ legibus parum consona videtur, in qua unaquæque res suam habet ab altera discrepantem saltem numero naturam: tum denique, quia, seposita fide, nulla ratione naturali demonstrari potest, cur processio Filii potius sit generatio, quam processio Spiritus Sancti; igitur ratione naturali demonstrari non potest Mysterium Trinitatis.

Ista porro momenta ostendunt pariter, etiam supposita fide, non posse naturæ lumine Mysterium, de quo agimus, demonstrari. Omnis siquidem demonstrationis medium debet esse rei demonstratæ intrinsecam, & necessariam habere cum illa connexionem: atqui revelatio, quæ facta est Mysterii Trinitatis, nullum induxit creatum effectum, qui possit esse medium intrinsecum necessariam habens cum illo Mysterio connexionem: ergo, nequidem supposita fide & revelatione, potest Mysterium illud demonstrari.

Revera, supposita fide hujus Mysterii, potest rationibus possibile suaderi, exemplis & similitudinibus quibusdam illustrari & confirmari, sicut illustratur a SS. Patribus, modo exemplo hominis, in quo anima & corpus unum hominem efficiunt; modo solius & unius animæ, cujus esse, nosse, & velle distinguitur, cum tamen una sit animæ substantia, quæ tota in toto corpore, & tota in singulis ejus partibus diffunditur; modo fluvii & fontis, Solis & radii, caloris & splendoris; modo trium lucernarum, quæ revera inter se distinctæ, lumen tamen idem diffundunt; modo scientiæ, quæ una & eadem est in magistro tradente, & in discipulo accipiente: quæ profecto exempla, quantum distent a distinctione reali personarum divinarum in unitate ejusdem essentiæ, nemo non intelligit. Potest denique Mysterium Trinitatis ab omnibus, quæ ab Infidelibus & Hæreticis opponuntur, argumentis & difficultatibus vindicari; sed hoc ipsum non positive sed negative tantum, ut ajunt, demonstrare est, quæ pars est secunda nostræ Conclusionis.

Probatur secunda Conclusionis pars. Illud demonstratur negative, quod non probatur impossibile: atqui non probatur impossibile Mysterium Trinitatis; verum enim non potest demonstrari esse falsum, sicut constabit ex solutione Objectionum.

Non alia porro ratione Paganis, ac Gentilibus, aliisque, qui sacros Codices rejiciunt, suaderi potest hoc nostrum Mysterium, quam si solvantur, quæ adversus ipsum ex Philosophia & ratione contorquent argumenta; atque etiam mox adductis exemplis & comparationibus utcumque illustretur & explicetur.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. contra primam partem Conclusionis cum Lullio: Demonstratur naturaliter plures esse in Deo personas; namque demonstratur Deum esse actum perfectissimum: sed in actu perfectissimo est concordia; ubi vero est concordia, ibi pluralitas. Scilicet est concordia bonificativi; nempe Patris cum bonificabili, nempe Filio, & actum benificandi, seu cum ipso bonificare, nempe Spiritu Sancto; (his quippe barbaris & inusitatis terminis utitur auctor ille) ergo in Deo sunt tres personæ.

Resp. naturali quidem ratione demonstrari Deum esse actum purissimum, ac perfectissimum; sed actum illum inter se veros & distinctos & subsistentes producere terminos, sola fides docet, non humana ratio: neque id evincet unquam sua demonstratione Lullius, quæ sane frivola est, illudque supponit, quod est probandum. Quod addit de concordia, plane futile videtur; de omni quippe divino attributo id dici merito potest: consentiunt enim omnia inter se & concordant, an ideo productiva sunt quorumdam terminorum?

Adde quod ex Lullii demonstratione duo sequi videantur absurda, & contra fidem.

Primum est, Spiritum Sanctum non procedere a Patre, & Filio ut a principio producente; quia in ejus sententia Spiritus Sanctus est bonificare, Pater bonificativum, Filius bonificabile: at bonificare, cum sit actus non est a bonificebili.

Secundum, plures in Deo admittendas esse personas, quam tres: quia sicut in Deo est generativum, generabile, & generare, ex quos tres personæ; est quoque spirativum, spirabile, & spirare, ex quo tres aliæ personæ, si stet Lullii sententia, pari jure colligi poterunt. Quod si dixerit generativum, & spirativum unam esse & eamdem personam, sequitur quinque saltem esse personas.

Objicies 2. Humana ratio sibi relicta potest sic gradatim ad divinæ Trinitatis notitiam pervenire: Naturæ lumine cognoscimus Deum esse ens perfectissimum, intelligens & volens: sed naturæ lumine cognoscitur ens intelligens & volens producere intra se terminos quosdam sibi coæquales & consubstantiales in natura, distinctos tamen personalitate. Namque ens intelligendo & volendo agit, & quidem actione purissima & perfectissima: sed quælibet illa actio tum intellectus, tum voluntatis, est productiva sui termini; tum quia omnis actio, si vera est, terminum habet; tum quia communis hæc est Theologorum post S. Thomam sententia: *omne intelligens, eo ipso, quod intelligit, producere intra se terminum intellectionis,* qui verbum mentis dicitur: terminus porro intellectionis & volitionis in Deo, est Deo consubstantialis, & personalitate distinctus.

I. Quod sit consubstantialis, ostenditur, quia terminus ille vel est accidens, vel substantia: non potest esse accidens, quia omne accidens imperfectionem ex se quamdam involvit; naturali autem lumine cognoscimus, vel umbram imperfectionis a Deo ente perfectissimo procul exulare: superest

est igitur ut terminus ille sit aliquid subsistens: sed vel eamdem habeat cum suo principio, Deo nempe, substantiam & naturam, vel diversam saltem numero: sed posterius illud fingi non potest, alias plures agnoscendi forent numero Dii, quod pugnat cum ipso naturæ lumine; igitur termini illarum actionum eamdem numero habent cum principio substantiam.

II. Quod illi termini realiter & personaliter distinguantur, facile ostenditur. Ex dictis, termini illi sunt subsistentes, nec alia, quam personali subsistentia, sicut agens dianoeticum decet: at termini personales, qui sunt a principiis, quique ad se invicem referuntur, & sibi mutuo opponuntur, haud dubie a se invicem realiter distinguuntur; neque enim res eadem semetipsam producit, & a se ipsa distinguitur; igitur naturali lumine cognoscimus in Deo terminos intellectionis, & volitionis consubstantiales esse, & personaliter seu personaliter distinctos, quo duplici capite stat Mysterium Sanctissimæ Trinitatis.

Confirmatur: Quia naturaliter cognoscimus, Deum esse summum & infinitum bonum, ac fœcundum: sed bonum hujusmodi sui ipsius diffusivum est tam ad intra, quam ad extra: ergo debet sese infinite communicare: sed id non potest extra se, cum creatura sit incapax infinitatis; ergo intra se. Communicatio porro illa infinita non potest aliter fingi, quam per productionem termini infiniti, qui Deus sit; nihil enim præter Deum infinitum est.

Resp. adductam demonstrationem (si demonstratio dici potest) in eo peccare. 1. quod multa supponat tanquam nota & explorata naturæ lumine, quæ tamen non sunt. 2. quod non omnia hujus Mysterii capita demonstret.

I. Supponit prætensa demonstratio tanquam certum naturæ lumine, duos esse in agente intellectuali actus, nempe intellectus & voluntatis. At id unde constat? Et qui defenderet in Deo, cujus simplicissima est natura, qui *totus cogitatus est, & totus sensus, totus oculus, & totus auditus*, inquit S. Irenæus lib. 1. c. 12. alias c. 6. qui, inquam, defenderet unicum & simplicissimum actum, aut e contrario plures, quam duos, admitteret, quo tandem naturæ & Philosophiæ principio revinci posset? *Ed. poster. pagin. 57. n. 2.*

Supponit suum intellectioni sicut & volitioni esse terminum substantialem ab unaquaque actione productum & distinctum: at nec in natura simile quid occurrit, nec ipsa Philosophia id sapit. Intelligit quidem & vult creatura quælibet intellectualis; ita est: sed an intelligendo & volendo producit terminum substantialem? minime. Disputant Philosophi de modo, quo fit in nobis rerum perceptio & cognitio, nullus vero inter eos ita desipuit, ut dixerit intellectum producere terminum substantialem; quomodo igitur de Deo id suspicari posset humana mens? Quinimo nequidem concedunt omnes Theologi, intellectum semper producere, cum intelligit, terminum intentionalem, seu verbum mentis & speciem, ut vocant, expressam: docent enim vulgo Thomistæ, Beatos, dum clare & intuitive Deum vident, nullum efformare seu producere verbum mentis, nullam speciem expressam. Quin & in rei veritate, supposita fide Mysterii Sanctissimæ Trinitatis, Filius divinus intelligit, neque tamen verbum producit; Spiritus quoque Sanctus intelligit & vult, neque tamen terminos producit; falso igitur supponit Objectio, omnem actionem producere terminum aliquem. Omnis quidem actio terminum habet, quem vel producit, si sit actio vere productiva, vel ad quem saltem tendit: actio autem intellectus & voluntatis in Deo naturaliter non cognoscitur esse productiva.

Ratio est, quia mens humana sibi relicta nusquam cognoscere potest, quis & qualis foret actionis intellectivæ & volitivæ terminus in Deo. Non enim dicet esse accidens, cum in Deo, utpote ente perfectissimo, nullum esse cognoscat: non dicet etiam esse substantiam, quia hæc saltem numero, juxta naturæ legem, distincta esse deberet in tribus personis divinis, adeoque tres numero Deos efficeret, quod etiam cum naturæ lumine & recta ratione pugnare intelligit. Potius igitur concluderet, Deum quidem intelligere & velle, sed nullum intelligendo & volendo producere terminum, nisi forte intentionalem, minime vero substantialem & personalem.

Unde quando S. Thomas & post eum Theologi ista ratione usi sunt ad suadendum Mysterium Trinitatis: *Omne intelligens intelligendo producit intra se verbum*; locuti sunt supposita revelatione, ac fide Mysterii Trinitatis; eamque rationem, non tanquam demonstrativam proferunt, sed ut probabilem tantum ad suadendam & exponendam Mysterii fidem.

II. Adducta demonstratio non exponit omnia Mysterii Trinitatis capita. Non exponit quare tres tantum sint & non plures personæ; quare Filius intelligendo aliud Verbum non producat: quamquam enim primum illud verbum a Patre productum infinitum supponatur, & respondens virtuti productrici, hæc tamen eo producto æque infinita remanet, ac erat antea: atque ita alia & alia in infinitum producere posset. Idem dicendum de Spiritu Sancto, uno nempe posito, si rationem solam consulamus, semoto fidei lumine, plures alios imo & infinitos esse oporteret.

Non exponit quare Verbum Filius sit potius, quam Spiritus Sanctus.

Non exponit quomodo prior sit origine Filius Spiritu Sancto; & qua ratione Spiritus Sanctus a Filio procedat. Cum enim Deus eodem puncto temporis & naturæ intelligat & velit, qui suspicari poterit humana mens lumine fidei destituta, terminum intellectionis, nempe Verbum divinum, esse principium termini volitionis, nempe Spiritus Sancti?

Ad confirmationem dist. min. Infinitum bonum est infinite sui communicativum ad intra, in rei veritate & supposita fide, concedo: & hoc cognoscimus solo naturæ lumine, nego: quia naturaliter explicari a nobis non potest, quibus fieret & quomodo infinita illa naturæ, ac substantiæ communicatio. Cognoscimus vero summum bonum sese ad extra communicare posse, & pro suo arbitrio, & pro capacitate creaturæ, quæ cum essentialiter finita sit, infinitæ communicationis recipiendæ omnino est incapax.

Objicies 3. Solo naturali lumine cognoscimus illud omne Deo tribuendum esse, quod perfectum est, & quidem absque ulla imperfectionis admixtione: atqui producere sibi simile perfectio est. Unde Deus ipse Isaiæ 66. v. 9. ait: *Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam.... Si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero?*

Resp. dist. min. Producere sibi simile perfectio est in creatis, sed imperfectioni admixta, concedo: perfectio est in Deo, quam sine fide cognoscendo possumus, nego. In creatis generatio imperfectionem involvit, naturæ scilicet limitationem, ac mutationem: unde stando in solo naturæ lumine a Deo ente perfectissimo excludenda potius, quam in eo agnoscenda esset generatio; quamquam reipsa in Deo sit & quidem perfectissima, sed naturæ nostræ incognita, quam solo lumine fidei detegere possumus.

Objicies 4. Demonstrata Religionis Christianæ veritate, demonstratum manet Trinitatis Mysterium, quod Religio agnoscit: veritatem autem Religio-

ligionis per motiva credibilitatis demonstrari, omnes Theologi fatentur.

Resp. dist. ant. Demonstratum manet Mysterium Trinitatis, demonstratione generali extrinseca, concedo: demonstratione intrinseca & propria, petita ex ipsis rei demonstratæ visceribus, nego.

Objicies 5. Vel demonstratur Mysterium illud esse possibile, vel demonstratur impossibile; inter duo enim contradictoria, qualia sunt esse possibile vel impossibile, non datur medium: atqui Mysterium Trinitatis procul dubio impossibile demonstrari non potest: ergo demonstratur possibile.

Resp. nego maj. Argumentum istud putidum sophisma est, quod Dialectici vocant *a falso supponente*. Supponit quippe Mysterium nostrum demonstrari posse, quod certe illud ipsum est, de quo hic disputatur, & quod negamus: quomodo enim demonstrari posset vel possibile, aut etiam impossibile id, cujus nullam omnino ideam ac notionem, seclusa revelatione, habere possumus, cujus nullum in natura vestigium, & exemplum proferri potest? Itaque possibile vel impossibile duo quidem sunt contradictoria, quæ opponuntur ut ens, & non ens, inter quæ nullum dari potest medium; sed demonstrari possibile, & demonstrari impossibile, non sunt duo contradictoria, quia utrumque positivum est, inter quæ aliquod medium assignari potest, nempe nullatenus demonstrari.

Objicies 6. adversus secundam Conclusionis partem, commune isti Scholæ Peripateticæ effatum, quo tota syllogismorum vis nititur: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*: quo certe ostenditur prorsus repugnare Trinitatis Mysterium, in quo tres personæ a se invicem realiter distinguuntur, tametsi in una & eadem numero essentia divina conveniant.

Resp. effatum illud, si intelligatur de identitate secundum rem, absolute falsum esse, & locum dumtaxat habere in creatis: in Deo enim, cujus essentia infinita est, tres personæ a se invicem hypostatice distinguuntur, licet unam, & eamdem habeant simplicissimam numero essentiam; atque istud tam singulare ac proprium ipsi est, ut nullum in creatis extet vestigium: quapropter mirum videri non debet, si Philosophus lumine fidei destitutus, sola duce natura, Mysterium illud nequidem cogitare aut conjicere unquam possit. Si vero effatum illud intelligatur vel de identitate secundum rationem, vel de identitate secundum prædicationem, in Deo perinde ac in creaturis locum habet, ut per se clarum est: sed de illo Scholæ axiomate recurret postea dicendi occasio, ubi agendo de pluralitate personarum in Deo, Crellii, aliorumque Socinianorum sophismata & cavillationes diluemus.

Objicies denique: Mysterium Trinitatis reipsa non tantum supra, sed etiam contra naturam est, quod tot involvit naturæ legibus adversa, & repugnantia, ex parte nimirum generationis, quæ in Deo perinde ac in creatis admittitur, ut solvi omnino ac dilui non possint.

Resp. nego ant. Nullam enim reipsa repugnantiam, & contradictionem continet Mysterium Trinitatis, quam ratio fidei lumine collustrata, & roborata non diluat.

Namque si quæ illa foret repugnantia, & contradictio, repeteretur haud dubie vel ex parte generationis ipsius, ubi communicatur natura; vel ex parte naturæ, quæ communicatur; vel ex parte modi, quo communicatur: vel denique ex parte personarum, quibus communicatur: atqui ex nullo ex his capitibus repeti merito hic potest aliqua contradictio & repugnantia.

I. Non repugnat ex parte generationis. Namque duæ tantum fingi pos-

possunt causæ & rationes cur repugnet in Deo generatio. 1. quia omnis generatio mutationem quamdam importat, cujus mutationis Deus plane incapax est. 2. quia in omni generatione nova natura producitur: at in Deo non potest nova natura produci, alioqui natura producentis alia foret a natura producti, & ita plures agnoscendi forent dii.

Atqui duæ istæ rationes & causæ firmæ satis & efficaces non sunt. Non prima, quia generatio ex se est ortus seu egressus unius ab alio secundum naturæ communicationem; ac proinde secundum se abstrahit ab omni mutatione. In generatione quidem inferiorum seu creata, reperitur mutatio; tum quia generans non communicat eamdem naturam numericam, quam ipse habet, sed producit alteram similem illi, quam habet; hæc vero natura cum producatur de novo, transit a non esse ad esse, ac proinde mutatur: tum quia generans non producit totam naturam, sed solam formam (si de forma materiali sermo sit, alia enim est ratio animæ rationalis) quæ cum educatur ex materia transit ab esse unius formæ ad esse alterius, ac proinde mutatur. Generans etiam non communicat genito naturam secundum suam omnem universalitatem, extensionem, plenitudinem ac perfectionem, per exclusionem aliorum, qui eamdem specificam participent naturam; sic v. g. homo producens hominem ipsi non communicat humanitatem secundum suam omnem plenitudinem, universalitatem, extensionem, & perfectionem, quasi solus & unicus ille homo foret, nec alii præter ipsum. Hæc porro utraque mutatione caret divina generatio. Namque Pater Filio suo communicat & eamdem, & totam, quam habet ipse, naturam divinam, non partem: cum enim hæc simplicissima sit & infinita, atque infinitum unicum sit, consequenter eadem tota, singularis, ac numerica natura divina Patris secundum omnem suam perfectionem, amplitudinem, & infinitatem Filio communicatur.

Atque hinc patet responsio ad secundam rationem. Namque cum generatio, ut diximus, sit ortus seu egressus unius ab altero secundum naturæ communicationem, necesse non est ad rationem generationis, ut in ea producatur vel communicetur natura distincta: imo vero cum generatio sit communicatio naturæ, eo perfectior erit, quo major reperitur in ea communicatio, & unitas naturæ; quare si generans communicet genito eamdem numero, quam habet, naturam, perfectissima erit generatio. Consistere autem perfectionem generationis in perfectiori communicatione naturæ, constat, tum quia generatio ex sese tendit ad similem naturam communicandam; quid vero magis simile, quam quod unum est? tum quia si in genitore & genito reperiatur tantum natura generica, non appellatur generatio, sed abortus, ut si fœmina canem pariat: si vero sit in utroque natura specifica, & vocatur, & est generatio. Quia vero in humanis non reperitur communicatio ejusdem numericæ naturæ; quo magis genitus exprimit naturam numericam genitoris figura & lineamentis, eo etiam dicitur perfectior generatio, quia nimirum generatio tendit quantum potest ad communicationem ejusdem naturæ. Quapropter Filius divinus vocatur character seu imago substantiæ Patris, quia perfectissime exprimit substantiam Patris, quam unam & eamdem numero cum ipso participat.

II. Non repugnat ex parte naturæ, quæ communicatur. Si enim repugnaret, maxime quia una numero natura non videtur esse posse in pluribus suppositis; at hæc repugnantia nulla est. Istud enim discrimen est inter suppositum, & naturam, quod suppositum sit incommunicabile: homo v. g. gene-

generans hominem, non suum proprium ipsi genito communicat suppositum, sed naturam dumtaxat specificam; natura vero communicabilis est, ut constat in natura generica, & specifica, quæ communicatur. Quod si natura individua creata communicari non potest alteri, id accidit, non præcise quia est individua, sed quia limitata, & finita: namque si esset individua simul, & infinita ac illimitata, posset communicari; quod patet ex natura specifica, quæ communicabilis est pluribus individuis: quia quatenus specifica, limites non habet, imo quamdam habet suo modo infinitatem; abstrahit enim ab hoc vel illo individuo. Itaque natura universalis, ut specifica est, communicari quidem potest pluribus; sed quatenus universalis, non existit actu & a parte rei: naturæ vero particulares existunt quidem, sed quia finitæ sunt ac limitatæ, non possunt pluribus communicari. At divina essentia utriusque naturæ perfectionem continet: existit enim actu, sicut existit natura individua creata, & est infinita, quod habet modo suo natura specifica creata; itaque pluribus suppositis communicari potest.

III. Non repugnat ex parte modi generationis. Namque non aliunde posset hæc repugnantia erui, quam quod natura divina communicetur per actiones immanentes intellectus & voluntatis; sed nulla ex isto capite repugnantia oritur. Licet etenim actio immanens in homine sit accidens; licet sit infœcunda, nec terminum a principio distinctum producat, non ita est in Deo, cujus actio immanens non est accidentalis, sed substantialis; non sterilis, sed fœcunda: actio enim illa Dei, cum sit infinite perfecta, continet omnem perfectionem actionis transeuntis humanæ, quæ vere terminum producit distinctum. Sicut enim divina essentia, cum sit una, æquivalet tamen rebus omnibus creatis, & continet perfectionem omnium; sic actio immanens Dei continet perfectiones omnis actionis creatæ, sive immanentis, sive transeuntis, & ita solvitur omnis repugnantia. Nam actio Dei Patris, quia divina est, ejusdem est naturæ cum ipso; quia immanens, idem est cum suo principio: quia vero habet perfectionem etiam actionis transeuntis, producit terminum, sicut producit transiens; quare eadem est in Patre natura, quæ est principium generationis, cum natura Filii, qui est terminus ejusdem.

IV. Denique nulla est repugnantia ex parte suppositorum, quibus divina natura communicatur. Hæc enim repugnantia oriri posset ex istis dumtaxat capitibus: 1. quia non videntur multiplicari posse supposita, natura non multiplicata. 2. quia non videtur communicari posse naturam, non communicato supposito, si suppositum neque re, neque formaliter differat a natura. 3. quia intelligi non potest, qua ratione subsistentiæ personales, cum sint omnino idem cum natura, distinguantur tamen realiter inter se. Sed istorum nihil obstat. Non primum: nam in supposito tria sunt, natura, existentia, & subsistentia; & hoc tertium est de ratione formali suppositi, & constitutivum ipsius: nam accidentia habent naturam & existentiam, quia tamen non habent subsistentiam, non sunt supposita. Itaque necesse est multiplicari subsistentiam, multiplicato supposito: multiplicari autem naturam non est necesse, ut patet, quia eadem natura specifica habet multa supposita; ergo si ponatur illimitatio illa in natura divina individua, quæ reperitur in natura specifica, licet una sit, habere tamen poterit multa supposita. Non secundum: licet enim idem omnino sit essentia, & subsistentia in Deo, retinet tamen quælibet rationem suam, quam habent subsistentia & natura sumptæ in communi. Ratio autem naturæ est, ut sit communicabilis, ratio vero

vero suppositi, ut non sit communicabile: unde fit, ut res eadem communicari possit, ut natura, & sit incommunicabilis, ut suppositum: sicut admittunt omnes idem esse in Deo cognitionem & amorem; negant tamen Deum amare peccata, quæ cognoscit. Non denique tertium: Nam divinæ hypostases seu subsistentiæ sunt relationes: relatio autem creata, quia accidens est, subjectum respicit: quia vero tale accidens est, idest relatio, respicit terminum, cui opponitur: unde fit ut distinguant vulgo Philosophi in relatione, tum esse in, tum esse ad. Relatio igitur divina, cum non sit accidens, non inhæret essentiæ, sed transit tota, ut ita loquar, in essentiam divinam; ideo nullam cum illa compositionem facit: quia vero rationem retinet relationis, licet non inhæreat, sed subsistat, respicit terminum & distinguitur realiter ab eo, quia illi opponitur: ex quo fit ut subsistentia Patris, quæ est relatio paternitatis, distinguatur realiter a filiatione, non vero ab essentia, quia non habet oppositionem cum essentia, sed cum filiatione.

Quæ porro hactenus diximus ad diluendas repugnantiæ ac contradictionis rationes, quæ contra Mysterium Trinitatis opponuntur, vim quidem habent, sed, ut jam diximus, supposita fide ac revelatione hujus Mysterii: ea enim semota, impar omnino foret humana ratio his solvendis rationibus: imo nec ullam tanti Mysterii ideam, & notionem efformare sibi unquam posset, adeo supra omnem rationem Mysterium istud positum est.

ARTICULUS SECUNDUS.

An Mysterium SS. Trinitatis Judæis, & Gentilibus Philosophis cognitum aliquando fuerit.

SOciniani, ut fidem Mysterii SS. Trinitatis evertant, inter alia urgere istud solent, novum scilicet dogma esse post Christum, & Apostolos excogitatum; de quo in toto veteri Testamento altissimum est silentium; quale profecto non fuisset, si Mysterium istud fundamentalis foret totius Religionis articulus.

Ex parte adversa nonnulli cum Claudiano Mamerto, & Abaelardo Mysterium hoc etiam Gentilibus Philosophis, maxime vero Platonicis, qui de Deo dignius senserunt ac loquuti sunt, cognitum fuisse arbitrantur.

Ut propositi Articuli difficultas dilucide solvatur.

I. Fides alia est explicita, & distincta: alia vero implicita, & quodammodo confusa.

II. Veteres Judæi in tres quasi classes hic distribui possunt. Prima est Patriarcharum, Prophetarum, & eorum omnium, qui sanctitate insignes fuere. Secunda est peritorum & doctorum Legis, qui vocabantur Scribæ. Tertia est communis, & rudioris vulgi. His positis, sit

PRIMA CONCLUSIO.

Solis Judæorum Patriarchis, Prophetis, & viris sanctitate conspicuis aperta hujus Mysterii revelatio concessa fuit; communi Judæorum vulgo merito denegata.

Duæ sunt Conclusionis partes.

Prima pars probatur. 1. ex Scriptura. Matt. 13. v. 17. *Amen dico vobis, quia multi Prophetæ, & justi cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt,*

runt, & audire quæ auditis, & non audierunt. Unde porro vehemens istud sanctorum desiderium? nisi ex facta illis revelatione Mysterii Incarnationis, quo Trinitatis Mysterium supponit, nec sine isto cognosci potest. Joan. 8. v. 56. Christus ait: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum; vidit & gavisus est*. Idem evincitur ex iis omnibus Scripturæ locis, quibus manifeste constat, fidem in Christum omni tempore ad salutem necessariam fuisse, cum non aliud sit sub Cœlo nomen, in quo oporteat nos salvos fieri: fides autem in Christum Trinitatis cognitionem supponit.

Probatur 2. Eadem prima pars ex SS. Patribus.

S. Ambrosius Lib. 1. de Cain & Abel docet *Abrahamum* cognovisse Trinitatem, & hoc significasse tum quando *tres vidit & unum adoravit*, Gen. c. 28. v. 2. tum quando *tres mensuras obtulit similaginis*. Ibid. v. 6. *Perfectæ*, inquit Ambrosius, *in personis singulis Trinitati, interiori mentis arcano, hoc est, similaginis spiritalis Sanctus Patriarcha Sacrificium deferebat*. Tom. 1. p. 197. E. F

S. Epiphanius Lib. 1. adversus hæreses hæresi 5. p. 18. *Una Trinitas semper in illa singulari divinitate nuntiata, creditaque ab illis est, qui cæteris antecellerent, cujusmodi Prophetæ atque eximia sanctitate præditi homines fuere.*

S. Augustinus Lib. 2. de Trinitat. c. 11. docet etiam Abrahamum cum tres vidit & unum adoravit, Trinitatis figuram & imaginem conspexisse.

S. Cyrillus Alexandrinus L. 1. contra Julian. p. 19. de Abrahamo ait, *eum non tantum cognovisse quod Deus unus sit, sed & quod in sancta atque consubstantiali Trinitate concipiatur unius incorruptæ naturæ perfectio ac complementum.* Ed. Paris. 1638.

Denique Theodoretus L. de Curatione Græcarum affectionum Sermone 2. qui est de principio, probat antiquis Judeis omnino absconditum non fuisse Trinitatis Mysterium: *Trinitatis*, inquit, *dogmata ne tunc quidem venturis in posterum* (Deus) *penitus occultavit, perfectioris Theologiæ quasi semina quædam dispergens. Ideo singulariter quidem sub unius nomine Legem sancit, obscure tamen Trinitatem indicat. Qui enim dicit: Audi Israel, Dominus Deus tuus Dominus unus est, & unitatem docet, & Trinitatem significat.* Tom. 6. p. 19. A.

Ex quibus omnibus colligitur, obscure quidem in Scripturis veteris Testamenti Trinitatis Mysterium adumbrari; illius tamen apertam notitiam Patriarchis, Prophetis, & Justis concessam fuisse.

Secunda conclusionis pars, quod Trinitatis revelatio Judæorum vulgo merito sit denegata, probatur auctoritate & ratione Theodoreti loco mox citato: *Cum in Ægypto*, inquit, *diutissime versati essent*, (Judæi) *multorumque ibi deorum cultum ritu Ægyptiaco didicissent, sapientissimus Deus nequaquam illis manifeste omnia Trinitatis Mysteria tradidit, ne ex ea multitudinis deorum occasionem sumerent, ad impietatem Ægyptiorum propendentes*. Eamdem plane rationem affert S. Chrysostomus, Homilia de incomprehensibili Dei natura, & S. Isidorus Pelusiota L. 2. Epistolarum Epistola 143.

Sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. 37. pag. 608. idem dixerat: *Vetus*, inquit, *Testamentum Patrem aperte prædicabat, Filium obscurius. Novum autem nobis Filius perspicue ostendit: & Spiritus divinitatem subobscure quodammodo indicavit. Nunc vero Spiritus ipse nobiscum versatur, seseque nobis apertius declarat. Neque enim tutum erat, Patris divinitate nondum confessa, Filium aperte prædicari; nec, Filii divinitate nondum admissa, Spiritum Sanctum, velut graviorem quamdam, si ita loqui fas est, sarcinam nobis ingeri.* Ed. Paris. 1609. Tom. 1. p. 603. A. B.

Ea porro œconomia erga Judæos usus fuit Dominus variis de causis. 1. quod declaratio aperta Mysterii SS. Trinitatis servaretur Christo, a quo solo

solo Patrem perfecte cognoscere possumus. 2. quia novum Testamentum a veteri secerni debuit: distinctum porro satis non fuisset, si Judaicæ genti aperta hujus Mysterii revelatio fuisset concessa. Rationem illam profert Tertul. Lib. contra Praxeam. 3. denique, quod tanti Mysterii capax non esset rudis & ad idololatriam propensa Judæorum natio.

Hinc inferes, Judæorum vulgus distinctam & apertam non habuisse divinitatis Messiæ notitiam, sed valde imperfectam aut fere nullam: Messiam enim tanquam Regem temporalem, ac præpotentem expectabant, a quo Judaica gens armis & viribus ab omnibus hostibus suis foret vindicanda. Hinc ex populari illa opinione ita ad Christum post Resurrectionem Apostoli Act. 1. v. 6. *Si in tempore hoc restitues Regnum Israel?*

Cum tamen fides in Christum Mediatorem omni tempore ad salutem necessaria fuerit, qui inter Judæos justi erant, fidem saltem implicitam in Christum Deum habuere; & vero vigebat hæc inter Judæos, aut saltem Judæorum peritos subobscura traditio, Messiam Deum futurum esse.

SECUNDA CONCLUSIO.

Vigebat apud Judæos inter Legis peritos subobscura quædam de Sanctissima Trinitate traditio.

Probatur. Quia vigebat inter Legis peritos Judæorum quædam Traditio de divinitate venturi Messiæ; hæc porro traditio divinitatis Messiæ stare non potest sine aliqua confusa saltem Trinitatis notione: siquidem cum omnibus Judæis certum & exploratum foret nonnisi unicum esse Deum, necesse est, illos in ea mente fuisse, Messiam non alium a summo Deo futurum esse natura & essentia; ergo alium dumtaxat cogitarunt hypostasi ac persona.

Major propositio ostenditur.

I. Quia ea ipsa veteris instrumenti testimonia, quæ Messiæ Liberatoris adventum promittebant, ejusdem supremam, ac plane divinam demonstrant auctoritatem, sicut expendenti manifestum fiet; sicut ea ipsa loca, quæ veteres Judæi de futuro Messiæ adventu intellexerunt, ipsi recentiores, ne jam advenisse Messiam agnoscere teneantur, ad alium litteralem sensum a Messia longe diversum misere inflectunt, ita & Sociniani, iisdem testimoniis assertam Messiæ divinitatem, quam ipsi negant, sensum omnino distortum & alienum affingunt. Nec illi certe cogitant, quod hac ipsa via sese gravissimo subsidio privent ad revincendos Judæos recentiores, qui pervicacius adhuc negant promissum advenisse Messiam. Unde enim illos convincerent? Ex collatione testimoniorum Scripturæ veteris cum ipso eventu? Optimum quidem & invictum argumentum apud Catholicos; sed nullum plane apud Socinianos, qui ea Scripturarum testimonia alio, quam ad Messiam, transferunt, ne forte iis superati, Messiæ divinitatem cogantur admittere. Quod si ad Traditionem veteris Synagogæ sese recipiant, ut inde contra Judæos demonstrent jam diu completum esse Messiæ adventum, in ea ipsa Traditione Messiæ divinitatem certissime deprehendent. Ergo necesse est vel agnoscant Messiam esse Deum, vel fateantur cum Judæis illum nondum advenisse; aut saltem nullam certa & invicta ratione se adversus illos demonstrare posse, illum jam diu advenisse.

Hinc obiter observate, quam leves, inconstantes, ac sibimet ipsis contrarii sint Sociniani. Cum Judæos illi confutant, ad veterem eorum Traditionem.

nem de venturo Messia merito confugiunt; cum vero agunt nobiscum juncto simul cum Lutheranis, & Calvinistis, ex quibus ille prodiere, fœdere, explosa penitusque rejecta necessitate Traditionis Ecclesiæ, uni Scripturæ in fidei controversiis dirimendis male sibi cohærentes inhærendum esse contendunt. Sed, rogo, quid juris illi habent ad Traditionem veteris Synagogæ adversos Judæos recentiores urgendam, quod nos Catholici non habeamus ad Traditionem Ecclesiæ Catholicæ contra tum Socinianos ipsos, tum Lutheranos & Calvinistas pariter urgendam? Si vim illa obtinet contra Judæos, quidni & contra alios quoscumque Hæreticos obtinebit? An speciali quodam privilegio gaudent Hæretici, ut vim Traditionis in uno agnoscant, & in alio rejiciant? *Pondus & pondus... abominatio est apud Deum.* Prov. 20, v. 10.

II. Certum est multa veteris Testamenti loca Christo Domino adaptata fuisse. Matth. 22. v. 44. istud Ps. 109. *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis*; Christus de se ipso dictum esse declarat; & Apostolus Hebr. 1. v. 5. istud Ps. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, Christo applicat. Mitto alia bene multa. Inde est, quod Christus Joan. 5. v. 39. remittit Judæos ad Scripturas, ut illis discant, quis ipse sit: *Scrutamini*, ait, *Scripturas... illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me*. Porro frustra illi ad scrutandas Scripturas remitterentur, nisi certissime constitisset ex recepta apud Judæos Traditione, multa in illis contineri, quæ de Christo ejusque divinitate dicta fuerant.

Confirmatur: Quia si nulla omnino supponatur fuisse de Christo Deo Traditio Scripturæ innixa, excusabiles utcumque viderentur Judæi, quod Christum affirmantem se Deum esse, tanquam blasphemiæ reum morti addixerint. Scriptum in capite Legis habebant, Deum unum esse: a quo autem augurari illi potuissent, revera Messiam; qui venturus erat, Deum fore? An a stupendis Christi miraculis? ait Apostoli eadem & etiam majora patrabant, qui se Deos non dicebant. An ab ipsa Christi confessione? at de ipsa comprobanda, vera-ne esset an falsa, quæstio movebatur. An Apostolorum & discipulorum Christi testimonio? at seductos illos fuisse, ac cœco quodam in suum magistrum studio ductos, utcumque cogitare, ac dicere (quamquam certe immerito) potuissent. Non alia itaque ratione excusari omnino non possunt, quam quod cum missionem suam, divinitatem ex Prophetarum oraculis, & testimoniis Scripturæ, juxta receptam apud Judæos tunc temporis Traditionem, Christus comprobaret, nihil certe erat, quod reponere merito possent Judæi, quos propriis eorum armis Christus oppugnabat. Fatendum igitur est, extitisse apud Judæos receptam Traditionem de Messia vero Deo, qui venturus erat. Quod quidem adeo verum est, tamque efficax & invictum pro divinitate Messiæ argumentum ipsis visum fuit, ut ex quo intellexerunt Christianos ex illa tradita Scripturæ mystica, & etiam litterali interpretatione adversum se arguere, nihil non tentaverint ut Traditionem illam obscurarent; ac quæ de Christo intelligenda sunt, illi dicta [illegible]derent, vel de Davide, vel de Salomone, vel de Zorobabele, au[illegible] quolibet viro illustri.

TERTIA CONCLUSIO.

Gentiles Philosophi accuratam & rectam non habuerunt SS. Trinitatis notitiam; & si quid in Scriptis suis de illa adumbrarunt, totum a commercio, quod cum Hebræis habuerunt, accepere.

Duæ sunt partes Conclusionis.

Pro-

Probatur 1. pars: Quia Trinitatis Mysterium consistit in unitate ejusdem numericæ naturæ divinæ in tribus distinctis personis subsistentis: atqui nihil tale agnoverunt veteres Philosophi; ne ipsi quidem Platonici, qui dignius de Deo inter alios senserunt. Namque etsi Plato aliquibus in locis distinctionem quamdam personarum in Deo agnovisse videatur, ut in Epistola quadam ad Ed. Paris. 1626. T. 541. Dionysium, quam citat Euseb. L. 11. Præpar. Evang. c. 20. & Epist. 6. ad Hermiam, Erastum, & Coriscum, quæ loca Veteres, imprimis Eusebius, Theodoretus, Clemens, & Cyrillus Alexandrinus, aliquando laudant, in quibus Plato tres quasi personas in Deo videtur designare, quarum prima Pater est omnium parens; secunda, mens, seu Verbum omnium artifex; tertia, mundi anima: in illis tamen locis nec accurata est, nec recta SS. Trinitatis doctrina.

I. Quia satis non constat an veras personas a se invicem distinctas Plato admiserit, an solum distincta quædam attributa.

II. Quia tres Deos videtur Plato admittere, quorum unus primus sit & summus, cui alii minores subordinentur. Ita S. Thom. L. 4. contra Gentiles cap. 6. Ed. Paris. 1660. T. 14. f. 536. col. 2. B. *Hæc, inquit, positio Arii & Eunomii videtur a Platonicorum dictis extorta, qui ponebant summum Deum Patrem & Creatorem omnium rerum, a quo primitus effluxisse dicebant quamdam mentem, in qua essent omnium rerum formæ, superiorem omnibus aliis rebus, quam paternum intellectum nominabant, & post hanc animam mundi; & deinde alias creaturas.*

III. Quia quidquid de Verbo seu mente rerum omnium artifice dixit, potest commode de ideis quibusdam a Deo productis explicari, ad quas intuens Deus res omnes condidit.

Probatur 2. auctoritate SS. Patrum, qui negant a Philosophis accuratam, & ab omni errore alienam SS. Trinitatis doctrinam haberi posse.

S. Cyrillus Alexandrinus, qui passim in Libris suis contra Julianum, Platonis & discipulorum ejus testimonia laudat pro adstruenda fide SS. Trinitatis, expresse nihilominus docet, ab omni errore purgatam non esse Tom. 6. p. 270. E. B. apud illos Philosophos Trinitatis notitiam. Lib. 8. contra Julianum ait: *Scimus porro homines mundanæ sapientiæ fastu sane quam elatos, ac tumidos, hæc subtiliter quidem indigitasse, non tamen omnino citra errorem, non enim lux eis veritatis illuxit .... Verumtamen cum tres primigenias hypostases ipsi quoque statuant, & usque ad tres hypostases essentiam Dei pertinere asserant, atque interdum ipsum Triadis usurpent vocabulum, Christianorum suffragantur sententiis; nec ad eam rem quidquam ei deesset, si consubstantialitatis vocabulum accommodare vellent tribus hypostasibus, ut etiam una intelligeretur natura divinitatis.*

Et L. 3. p. 97 docet, Platonem tres Deos perfectionis plane inæqualis admisisse: *Ejus parens, inquit, & magister Plato, unum quidem esse opificem statuit omnium causam, quem & mundo attentum ait fuisse: sed ante eum extitisse Deum alterum, procuratam boni. Tertiam autem causam affabricatur ...rdine quidem & natura primis inferiorem, quam & rerum animam ...lat.*

Ante Sanctum Cyrillum Origenes Lib. 1. de principiis ca... S. Augustinus Lib. 10. de civitate Dei cap. 23. & alii dixerunt, Gentilibus Philosophis nulla ratione innotuisse Spiritum Sanctum, qui nonnisi Scripturarum divinarum Mysterio cognosci potest.

Cum igitur veteres Patres ad suadendam Sanctissimæ Trinitatis fidem multa Platonis, ejusque discipulorum colligunt, & cum laude appellant testimonia, ut imprimis Eusebius Lib. 11. Præpar. Evang. Theodoretus Lib. de Græcorum affectionibus curandis, Cyrillus & Clemens Alexandrinus hic L. 5. Stromatum,

tum, ille passim Libris contra Julianum, S. August. L. 10. de Civitate Dei c. 23. & alibi; non eo consilio id faciunt, quod existiment castigatam, & veram haberi apud ipsos Philosophos Trinitatis doctrinam, sed ut contra Gentiles ipsos, ac pervicaces Hæreticos probent, immerito hujus Mysterii fidem ab iis proscindi, cum Gentilibus ipsis Philosophis utcumque cognitum fuerit, cujus imaginem quamdam, licet rudem & subobscuram Libris suis expresserunt: quamquam, & dicendum est eos Philosophos ne imaginem quidem illam Trinitatis adumbrare potuisse, nisi prius Hebræorum Libris edocti fuissent, quod secunda Conclusionis parte probandum.

Probatur secunda Conclusionis pars, nempe Platonem & veteres Philosophos multa ex Hebræorum Libris excerpsisse. Ita testantur antiqui Patres.

S. Justinus Apologia, quæ secunda inscribitur, docet, Platonem ex Moyse accepisse, quæ de Deo eximie dixit. *Ed. Paris. 1615. p. 81. & 92.*

Eusebius Lib. 11. Præpar. Evangel. num. 16. docet, Platoni nequidem in mente venire potuisse, quæ de Deo parente scripsit, nisi ex Hebræis ea didicisset. *Pag. 534.*

S. Basilius Homilia 16. in illud: *In principio erat Verbum*, docet, hæc prima Evangelii secundum Joannem verba, a multis Philosophis in scripta sua fuisse translata: *Fur est enim diabolus*, inquit, *ac nostra, cum fabularum narrator sit, ad suos vates effert*. *Ed. poster. To. 2. p. 134. B.*

Theodoretus Serm. 2. de Græcorum affectionibus, sic loquitur: *Hæc ex Hebræorum sapientia, & Theologia subducta sunt ... sed & sacra* (pergit) *Evangelia, & Plutarchus, & Plotinus inaudierunt, quod & Amelius ille, qui Porphirii Scholæ præfuit, manifeste ostendit. Admiratur enim vehementer proœmium a quo Joannes Theologiam orsus est.* *To. 4. p. 500. B.*

Clemens Alexandrinus Lib. 5. Stromatum docet etiam ea, quæ Plato in Epistola sua ad Erastum, & Coriscum de Deo dixit, ex Scripturis deprompsisse. *Ed. Bas. 1616. p. 436. C.*

Idem docet S. Augustinus Lib. 2. de Doctrina Christiana c. 28. & Lib. 7. Confessionum c. 9. testatur se in Libris Platonicorum legisse: *non quidem iisdem verbis, quibus utitur Ecclesia, sed hoc idem omnino multis, & multiplicibus suaderi rationibus, quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* *To. 3. p. 1. p. 36. D. E. To. 1. p. 138. B.*

Certe norunt omnes id moris fuisse apud antiquos Philosophos, ut discendi desiderio longius excurrerent. Ita Pythagoras, Plato, & alii diuturnas, & longinquas peregrinationes susceperunt in Phœniciam, & Ægyptum, ut Chaldæos Hebræosque audirent: mirum igitur non est, si ex familiari cum Hebræis colloquio atque commercio, multa, quæ illi ex Moyse, Patriarchis, & Prophetis acceperunt, Philosophi didicerunt, suisque inseruerunt Libris. Quidquid igitur apud ipsos sanum, & rectum de Trinitate occurrit, totum id ab Hebræis haustum habuerunt. Hinc colliges, quam merito Photius Codice 170. eos Christianos perstringat, qui nonnulla veterum Philosophorum dicta tanquam fidei dogmatibus consona, propter nescio quam similitudinem avide arripiunt, nostrisque Mysteriis accommodant. *Ostendere siquidem*, inquit, *deinceps Gentes poterunt, e nostris quosdam, qui ad commendandam Religionem nostram (quæ sola pura est, ac vera, neque ulla præterea re opus habet) ejusmodi adhibeant, quæ nihil ad rem pertineant, quin maximam potius partem prorsus aliena sint, quia res illorum conciliare cum nostris conentur, a quibus tamen nihilominus, quam a lumine tenebræ, disjunctæ sint.* *Ed. Roth. 1653. p. 382. v. 30*

Quæres quid sentiendum sit de Philone Judæo, & Mercurio Trismegisto, an Trinitatem agnoverint?

Resp. 1. nihil mirum fore si Philo vir Hebræus, in Lege, ac Scripturis versatissimus, qui initio prædicationis Evangelii floruit, aliqua dixerit fidei SS. Trinitatis consona, quamquam nec satis aperte, nec absque erroris suspicione de Trinitate sensit: videtur enim, aut personas divinas inæqualis inter se perfectionis agnovisse, aut non veras in Deo personas, sed attributa solum diversa. Tractatu quippe de victimas offerentibus docet, *circa ipsum ens primarias maximasque potentias .. & supremum quemdam esse Deum, non hominum tantum, sed & Deorum*. Ubi Deos, seu personas quasdam divinas inter se perfectione inæquales agnoscere videtur. Idem L. 1. de agricultura, de Filio Dei asserit, eum nempe *tanquam magni, & supremi Regis Angelum præfectum fuisse mundi administrationi*. Et alibi docet: *Deum unicum quidem esse, sed multas habere socias potentias, quæ salutem rerum procurant*, quibus verbis in Deo non quidem personas distinctas, sed attributa dumtaxat admisisse videtur Philo. Ergo nec aperte, nec accurate, & absque ullo errore de Sanctissima Trinitate sensit.

Ed. Græc. Lat. 1613. p. 662. B. Ibid. p. 152. B.

Resp. 2. plane suppostitium esse, quod ex Mercurio Trismegisto, ipso Moyse antiquiore, refertur. Omnes enim critices periti fatentur Librum, qui nomine Trismegisti circumfertur, ipsius non esse, sed ab aliquo Christiano primi, vel secundi Ecclesiæ sæculi confictum esse; quandoquidem multa in eo extant ex sacris codicibus expressa, quæ Trismegistus, Moyse antiquior, videre non potuit.

ARTICULUS TERTIUS.

An Mysterium sanctissimæ Trinitatis fundamentalis sit articulus fidei, ab omnibus, qui salvi esse volunt, necessario credendus.

SOciniani, quibus se adjungunt Remonstrantes duce Episcopio L. 4. Institutionum Theologicarum sect. 2. c. 24. negant Mysterium Trinitatis fundamentalem esse fidei Christianæ articulum, quem de necessitate salutis quisque credere debeat: consequenter asserunt, societatem, & communionem habendam esse cum iis, qui Mysterium illud aperte impugnant.

Addit Episcopius, ad salutem necesse non esse scire, ac credere Christum vere, ac proprie Deum esse Patri suo consubstantialem, nec anathema iis dicendum, qui dogma illud rejiciunt.

Fundamentum Episcopii est 1. Quia Religio Christiana non tam speculativis, quam practicis quæstionibus stat, & conservatur; atque ad salutem assequendam satis sit mandata Christi observare, dicente Domino Matth. 19. v. 17. *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. 2. Quia in primitiva Ecclesia, qualis ab ipso Apostolorum ævo per tria saltem sæcula pura, & integra permansit, fides, ac specialis professio in Christum verum natura, & substantia Deum, tanquam necessaria ad salutem habita non fuit. Ita fere ratiocinatur Socinus in Præfatione explicationis primi capitis Evangelii secundum Joannem in fine.

Orthodoxorum omnium certa, & vera sententia est, absque salutis dispendio non modo negari, sed nec ignorari posse Trinitatis Mysterium; quod totius Religionis Christianæ caput est, atque fundamentum.

CON-

CONCLUSIO.

Mysterium SS. Trinitatis fundamentalis est fidei Christianæ articulus cujus aperta cognitio, ac professio ad salutem prorsus necessaria est.

Probatur ex Scripturis: 1. Jo. 17. v. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum*: ubi vita æterna dicitur in cognitione Christi consistere; stare autem non potest Christi cognitio sine notitia Trinitatis, cujus secunda est persona.

Neque est quod excipiat quis, fidem in Christum exigi, non quidem ut Deum, sed ut Mediatorem a Deo missum. Namque Scriptura sæpius commendat fidem in Christum tanquam verum Deum, qui primarium est Religionis objectum 1. Jo: 5. v. 20. *Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus & vita æterna*: ubi diserte Filius Dei, seu Christus, qui pronomine demonstrativo *hic* designatur, Deus verus & vita æterna nuncupatur. Et Jo: 14. v. 1. *Creditis in Deum, & in me credite*: eadem hìc in Christum, quæ in Deum, fides requiritur.

II. Quia Mysterium SS. Trinitatis continet primarium objectum fidei & cultus nostri, cujus apertam confessionem Baptismus necessario includit; baptizamur quippe *in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*, & tribus illis divinis personis nomen ex æquo damus, ac spondemus obsequium. Porro sicut Baptismus necessarius est ad salutem, ita & fides in eas divinas personas, quarum nomine baptizamur.

Denique, ea fides in Christum necessaria est, sine qua non potest haberi vera Dei Patris cognitio, quam tamen necessariam esse non negant adversarii: at sine fide in Christum non habetur Dei Patris cognitio. 1. Jo: 2. v. 23. *Omnis, qui negat Filium, nec Patrem habet: qui confitetur Filium, & Patrem habet*. Et Jo: 5. v. 23. *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum*. Hinc merito Tertull. L. de anima c. 1. dicebat: *Cui veritas comperta sine Deo? Cui Deus cognitus sine Christo? Cui Christus exploratus sine Spiritu Sancto? Cui Spiritus Sanctus accommodatus sine fidei Sacramento?* Edit. Rigalt. pag. 264. B.

III. Cum articulo sanctissimæ Trinitatis varia dogmata in Religione nostra fundamentalia connexa sunt, qualia sunt dogmata de missione Filii, de adventu ejus in carnem, de ejus satisfactione, de missione Spiritus Sancti; & sine cognitione Mysterii sanctissimæ Trinitatis præcipuæ salutis nostræ causæ ignorantur, gratia Patris, meritum Filii, sanctificatio Spiritus Sancti, quæ omnia nonnisi per summum scelus alicui puræ creaturæ tribui possunt. Ut igitur necesse est ad salutem distincte cognoscere Deum, a quo omnia beneficia ad nos defluunt: ita pariter necesse est agnoscere Mysterium Trinitatis tanquam præcipuum fidei nostræ articulum.

IV. Per fidem in Trinitatem distinguitur Christiana Religio, maxime a Judæis hodiernis, Paganis, & Mahumetanis: Judæi Deum unum essentia, & persona agnoscunt; Pagani plures in ipso personas rejiciunt.

Probari 2. potest Conclusio constanti Traditione: semper enim in Ecclesia necessaria judicata fuit fides in sanctissimam Trinitatem, ut patet tum ex forma Baptismi, in qua tres personæ appellantur; tum ex ipsa trina immersione, qua tres personæ designantur; tum ex confessione in tres divinas personas, quæ a suscipientibus Baptismum semper fuit expostulata; tum

denique ex eo, quod Ecclesia e sinu suo statim ejecerit eos omnes, qui vel personarum trinitatem, vel earum consubstantialitatem negarunt.

Multa hic addere promptum foret Sanctorum Patrum, ac Conciliorum testimonia, quibus constat neminem salvum fieri posse sine explicita fide in sanctissimam Trinitatem. Unum sufficiat Symbolum, quod S. Athanasii nomine circumfertur, in quo dicitur: *Qui vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat Catholicam fidem, quam nisi quisque integram & inviolatam servaverit, absque dubio in æternum peribit. Fides autem Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur.*

Nulla igitur communio, & societas haberi potest in Ecclesia Christi cum iis, qui SS. Trinitatis Mysterium impugnant, & negant, quidquid tandem effutiant adversarii, ut sectas omnes Religionis Christianæ fraterna communione, ac societate tolerari debere demonstrent. Notum est illud Apostoli Epistola ad Titum c. 3. v. 10. *Hæreticum hominem post unam, & secundam correptionem devita.* Et 2. Joannis v. 9. *Omnis, qui recedit & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet ... Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis. Qui enim dicit Ave, communicat operibus ejus malignis.*

Et vero una est Ecclesia Christi sponsa, sancta & immaculata, sicut unus Deus, & unum Baptisma; quomodo igitur tot discordes sectas, tot errorum monstra in sinu suo ferre, tam infensos divinitatis Christi sponsi sui hostes tolerare posset Ecclesia, & non potius procul evomere?

Ad fundamentum Episcopii, & Socini.

Resp. 1. falsum esse Religionem Christianam solis practicis, non vero speculativis quæstionibus stare. Fides certe speculativa est, si ut est a charitate, distincta spectetur: at illa plane necessaria est ad salutem. *Accedentem enim ad Deum credere oportet, quia est*, inquit Apost. Hebr. 11. v. 6. & in toto novo Testamento sæpissime salus fidei adscribitur; Marci v. 16. v. 15. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur.*

Deinde, quomodo Christi mandata possunt observari sine fide in ipsum Christum? Denique, in ipsa fide nonne aliquid est, quod ad praxim maxime pertinet? demissio scilicet & obsequium animi ea credentis, quæ non intelligit. An vero humilitatem, & animi demissionem viro Christiano necessariam esse inficiari audebunt adversarii?

Quod vero profertur ex c. 10. S. Matthæi: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*, nihil probat: non enim excluditur fides, sed præsupponitur. Christus enim eo loci interrogatus ab adolescente, quid facto esset opus ad æternam vitam obtinendam, respondet, observanda esse mandata; quia de sola illa mandatorum observantia fuerat requisitus ab illo adolescente, quem fidem in Christum habuisse constat, tum ex ejus interrogatione, tum ex responso Christi consulentis v. 21. ut *si perfectus esse vellet, venderet quæ haberet, & daret pauperibus*, quod sane consilium homini fidem non habenti dedisse Christum verisimile non videtur.

Resp. 2. Dato & non concesso adversariorum principio, nego, Trinitatis doctrinam solius esse speculationis, non actionis. Namque in sanctissima Trinitate Filius, seu Verbum, quod est caro factum, continetur, de cujus divinitate potissimum acrius disputant nobiscum adversarii: porro quæstionem de divinitate Christi ad praxim, & mandatorum observantiam maxime pertinere, sic manifeste contra Socinianos, & Remonstrantes evincimus.

Ve-

Vel Christus Deus est, vel non. Si vere Deus est, impietatis rei sunt Sociniani, qui eum tanquam verum, ac summum Deum non agnoscunt, nec supremo, ut decet, cultu venerantur. Si vero non est Deus verus, ac supremus, idololatriæ rei sunt Catholici, qui Christum ut Deum agnoscunt, colunt & adorant: soli quippe Deo vero supremus adorationis cultus debetur. Ergo, vel impii sunt Sociniani, vel nos idololatræ. Dicant porro adversarii, an quæstio ex cujus solutione, vel impietas sequitur, vel idololatria, ad praxim, & mandatorum observantiam non pertineat? Nihil enim magis in mandatis habemus, quam ut ab impietate, & idololatria declineamus.

Neque est, quod respondeant Sociniani

Primo, se impietatis immerito accusari, quod Christum tanquam summum Deum non colant, cum talis revera nec sit, nec agnoscatur; & eos, qui inter Socinianos Christum adorant, cultum illum suum ad Christum referre, non tanquam ad summum Deum, sed ad Dei ministrum, nuntium, illius summa potestate, ac virtute instructum.

Secundo, nos idololatras non esse propterea, quod Christum adoremus tanquam supremum Deum: tum quia si quis error est, mentis dumtaxat error est, non actionis; quia cum bona fide persuasi sumus, Christum vere Deum summum esse, consequenter illum ut talem adoramus: tum quia potest aliqua creatura singulariter a Deo dilecta, summaque auctoritate, ac virtute instructa, proprie adorari, quandoquidem non adoretur præcise ut creatura est, sed quatenus Dei locum occupat, ac vices gerit.

Verum, falsa omnino est duplex ista Sociniana evasio.

Prima quidem, quia mera est principii petitio: agitur enim inter nos, an Christus sit summus Deus, an non; & consequenter an ipsi supremus cultus debeatur, necne. Quippe si Christus est summus Deus, ut revera est, ac credunt Orthodoxi, non possunt quin Socinianos tanquam viros impios, & sacrilegos habeant, qui Christum summa divinitate spoliant, & consequenter supremo cultu ipsi debito: si vero non est Deus summus, non possunt Sociniani purgare nos a crimine idololatriæ, qui pro Deo summo eum adoramus, & colimus, qui, juxta Socinianam hypothesim, non est Deus summus. Nullum certe inter ista duo medium occurrit, neque inter nos, & illos ulla potest admitti doctrinæ societas, aut tolerantia; igitur vel impietas, vel idololatria sequitur ex quæstione de divinitate Christi, adeoque quæstio hæc fundamentalis est, ad praxim maxime pertinens, qua tota stat Christiana Religio, quod hic probandum suscepimus.

Quod vero addunt, se Christum colere, non quidem ut supremum Deum, sed ut Dei nuntium & ministrum, æque frivolum est. Namque si Christus vere Deus est summus, ut contendimus nos, debetur ipsi tanquam Deo summo, & non tanquam Dei nuntio & ministro, cultus & adoratio suprema: atque adeo difficultatis punctum effugere nusquam poterunt Sociniani, quocumque tandem animo se convertant.

Secunda etiam responsio falsa est; namque idololatria, non tantum mentis, sed & actionis gravissimus error est, cujus haud dubie rei sunt Orthodoxi, si, ut putant Sociniani, Christus summus non est Deus, quem illi tanquam Deum summum adorant; nulli quippe creaturæ adoratio suprema potest impendi, absque nefando idololatriæ peccato.

Neque bona animi fides, & conscientia hic obtendi potest tanquam legitima excusatio: alias omnis mala actio, quæ ex erronea nascitur conscientia, posset excusari; atque ita Gentiles falsos deos colendo ab ido-

lolatriæ peccato excusari, ac purgari possent, quia ipsos tanquam veros ex conscientia existimabant. Quis autem Christianus tantam unquam impietatem patienter audiat?

Deinde fatemur quidem posse aliquas creaturas, aut sanctitate, aut virtute insignes, aliquo cultu & honore coli, sed nusquam concedet vir Christianus, creaturæ quantumlibet nobili, ac perfectæ posse cultum supremum, qui latriæ dicitur, solique summo Deo debetur, impendi: hoc enim primum est ac præcipuum mandatum: *Unum Deum adorabis, & illi soli servies*. Quod addit Episcopius, primitivam Ecclesiam per tria priora sæcula non postulasse a Christianis Fidelibus fidem in divinitatem Christi, inferius refelletur, cum seriem Traditionis texemus pro demonstranda Christi divinitate.

ARTICULUS QUARTUS.

De variis erroribus, & Hæreticis, a quibus SS. Trinitatis Mysterium impugnatum fuit.

QUO major est fidei in Sanctissimam Trinitatem apud Christianos necessitas, eo majori impetu, ac furore dæmon Hæreticos suscitavit, qui eam, si fieri posset, labefactarent. Cum vero duplici maxime capiti totum istud Mysterium contineatur, Trinitate scilicet personarum, & unitate ejusdem singularis essentiæ, pauci enumerandi nobis sunt Hæretici, tum qui personarum in Deo distinctarum pluralitatem, tum qui unam in ipsis, ac consubstantialem naturam, & essentiam negaverunt.

Ad quos accedunt, qui unum quidem numero, ac specie Deum, pluresque divinas personas agnovere, sed naturæ plane non ejusdem; quarum prima, seu Pater, supremus ab ipsis Deus dicitur, Filius minor, Spiritus Sanctus minimus: unde Filium, & Spiritum Sanctum inter creaturas reponunt, quamquam cœteris longe præstantiores, ob excellentiam & magnitudinem ipsis a supremo Deo concessæ auctoritatis.

Hæretici, qui distinctas realiter in Deo personas negaverunt.

SIMON MAGUS.

Simon Magus Getthis oriundus vico Samariæ, qui paulo post Christi mortem docuit se omnem esse Trinitatis personam, qui Judæis quasi Filius apparuit, in Samaria autem quasi Pater descendit, in reliquis vero Gentibus, quasi Spiritus Sanctus adventavit. Ita S. Irenæus Lib. 1. adversus hæreses c. 23. alias 20. S. vero Augustin. L. de hæresibus ad Quod vult Deus c. 1. juxta veteres Editiones, paulo aliter rem narrat, scilicet Simonem dixisse, *se in monte Sina Legem Moysi in Patris persona dedisse Judæis; tempore Tyberii in* To. 8 p. 5. not. B. *Filii persona putative apparuisse, postea se in linguis igneis Spiritum Sanctum super Apostolos venisse*. Unicam ergo ille admittebat in Deo personam.

VALENTINUS.

Secundo sæculo an. 145. Valentinus vir summæ fatuitatis & perditæ mentis; si quis unquam fuit, tametsi ingenio potens & eloquio, inter infinita alia errorum figmenta, & deliria, totam Trinitatem passam fuisse docuit. Ita constat ex

ex S. Athanaf.L. 2. contra Apollinarium. Caufam defectionis Valentini a fide Catholica, fuperbiam, & ambitionem fuiffe, (ut fæpe fit) narrat Tertull.L. adverfus Valentinianos c.4. *Speraverat*, inquit, *Epifcopatum Valentinus, quia & ingenio poterat, & eloquio: fed alium ex martyrii prærogativa loci potitum indignatus, de Ecclefia authenticæ regulæ abrupit (ut folent animi pro prioratu excitii præfumptione ultionis) ad expugnandam converfus veritatem; & cujufdam veteris opinionis femen nactus Colarbafo viam delineavit*. Dicebat ille, Patrem æternum infinitis retro ævis in altiffima quiete, feu filentio jacuiffe, ac tandem e filentio illo genuiffe Verbum, ab ipfo tanto intervallo diftans, ut illum ignoraret. Tom. 1. p. 949. P. 251. D.

MONTANISTÆ.

Eodem fæculo circa an. Chrifti 172. quidam e fecta Montaniftarum, qui Cataphrygæ, & Pepufiani dicebantur, a regione Phrygiæ, ex qua oriundus erat fectæ illius parens Montanus, & a Pepufa illius regionis oppidulo, ubi frequentiores conventus habebant, affirmabant, tefte Tertull. L. de Præfcr. c. 52. Chriftum effe Filium fimul, & Patrem: qui quidem error nec Montano ipfi, nec omnibus plane ejus fectatoribus adfcribendus eft, ut adfcripfiffe videtur S. Hier. Ep. 54. ad Marcellam, cum diferte fignificent S. Epiph. hærefi 48. & Theodor. L. 3. haret. fab. c. 2. Montaniftas de Patre & Filio & Spiritu S. idem fenfiffe cum Ecclefia Catholica. Et vero nec S. Auguft. Lib. de hærefibus, nec Philaftrius Brixienfis hujus erroris meminerunt, cum Montaniftarum deliria enumerant. Soli igitur Montani difcipuli, qui dicebantur Kata, hoc eft, fecundum Æfchinem, ait Tertullianus, in hunc errorem lapfi funt; alii autem, qui dicebantur Kata Proclum, quæ fecta inter Montaniftas præcipua erat, ac nobilior, ab hoc errore immunes fuere. Diftinctionem illam recte obfervavit Theodoretus loco mox cit. & poft illum e recentioribus non pauci eruditi. P. 223. C. Epipham To. 1. p. 402. D. Theodor. To. 4. p. 227. B.

PRAXEAS.

Anno 196. Praxeas Afiaticus Montaniftis fecundum Æfchinem adhærens, primus omnium hanc hærefim Romæ propugnavit: *Praxeas*, inquit, Tertullianus Lib. de Præfcriptionibus c. ultimo: *hærefim introduxit. Hic Deum Patrem omnipotentem Jefum Chriftum effe dicit; hunc crucifixum paffumque contendit & mortuum: præterea feipfum fibi federe ad dexteram fuam*. Et L. adverfus Praxeam c. 1. *Ifte primus*, inquit, *ex Afia hoc genus perverfitatis intulit Romæ: homo & alias inquietus, infuper de jactatione Martirii inflatus*. Vide S. Auguftinum L. de hærefibus c. 41. P. 223. D. P. 500. A.

NOETUS.

Circa annum Chrifti 245. prodiit Noetus, Anoetus merito dicendus, id eft, mentis inops, ac ftolidus, ait S. Epiphan. Hærefi 57. Is Ephefius fuit, fi Epiphanio credimus, loco mox citato, vel Smyrnæus, ut Theodoreto placet Lib. 3. hæreticorum fabularum c. 3. Afferebat ille Patrem & Filium & Spir. Sanctum non natura folum, fed etiam perfona unam & fingularem effe Deum, iis Scripturæ fretus teftimoniis, quæ plures Deos plane rejiciunt, ipfumque adeo Patrem paffum effe contendebant. Sed & majori quadam arrogantia, ac vecordia elatus, fefe Moyfen, fratrem vero fuum Aaronem effe dixit, ut refert S. Epiphanius hærefi laudata 57. ubi non fatis accuratus videtur S. Doct. cum fcribit, neminem ante Noetum talem hærefim invexiffe, quem quidem ante annos 130. extitiffe memorat; namque Valentinus, & Praxeas jam hujus erroris femina fparferant. Damnatus fuit, & ab Ecclefia ejectus Noetus To. 1. p. 481. D. Ibid. p. 479. D. Ibid. p. 481. B.

a beatæ memoriæ Præsbyteris; qui cum in errore pertinax paulo post mortuus fuisset, honore sepulturæ privatus fuit. Ita Epiphanius laudata hæresi.

SABELLIUS.

Illius hæresis patronus omnium famosissimus fuit Sabellius, a quo dicti Sabelliani, quotquot post ipsum personarum realem in Deo distinctionem rejecerunt.

Is Ptolemaide in Lybia natus circa annum Christi 257. hæresim suam propugnavit, nempe unam esse in Deo personam sicut essentiam sub triplici appellatione, Patris nimirum, Filii, & Spiritus Sancti. Solebat ille errorem explicare Solis similitudine, ut refert S. Epiphanius hæresi 62. in quo triplex est ἐνέργεια, seu efficacia, nimirum illuminandi vis, calefaciendi facultas, & rotunda figura sive corpus ipsum solare, quod discum vocant, ac vim quidem illam calefaciendi, hoc est calorem atque æstum, respondere Spiritui Sancto; illuminandi vim, Filio; Patrem denique totius hypostasis velut quamdam esse formam docebat. Unam igitur in Deo personam variis appellabat nominibus, pro variis officiis, quibus fungebatur, aut effectibus, quos operabatur. Patrem dicebat, cum Legem dedit; Filium, cum assumpsit carnem; Spiritum S. cum in Apostolos delapsus est. (To. 1. p. 513. B. C.)

Adversus Sabellii hæresim nominatim scripsit S. Dionysius Alexandrinus Epistolam ad Xistum Romanum Pontificem. Vide Euseb. L. 7. Hist. c. 6. (Ed. Vales. p. 252.)

Omnes illi Hæretici dicti sunt Patripassiani, quia Patrem passum esse profitebantur: unde immerito S. Epiphanius scripsit Sabellianos a Neotianis in eo discrepasse, quod Patrem passum esse negarent. Sanctus quippe Athanasius L. de Synodis ait: *cujusmodi sunt, qui apud Romanos Patripassiani, apud nos Sabelliani vocantur*. Et S. August. Tract. 36. in Jo: *Sabelliani*, inquit, *dicti sunt quidem hæretici, qui vocantur & Patripassiani, quia dicunt ipsum Patrem passum fuisse*. (To. 1. p. 740. E. T. 3. p. 2 p. 548. A.)

Post Sabellium multi eodem errore infecti fuerunt, quales Paulus Samosatenus, Photinus, Priscillianistæ, & alii, quos brevitatis causa hic prætermittimus, quorum postea recurret dicendi locus.

Hæretici, qui plures admittendo personas, plures quoque Deos admisisse visi sunt.

P. 954. B. Inter illos primus occurrit Valentinus, de quo jam diximus. Ille namque pleroma invisibile, ac spirituale ex pluribus Æonibus constituebat in Deo, atque, ut ait Tertul. L. adversus Praxeam c. 8. *probolas suas discernit & separat ab auctore, & ita longe ab eo ponit, ut Æon patrem nesciat. Denique, desiderat nosse, nec potest; imo & pene devoratur & dissolvitur*. Animo vix concipi possunt, quot insana deliria Valentinus excogitaverit, de quibus fuse S. Iren. & Tertullianus.

APPELLES.

Appelles Marcionis discipulus, magistro suo, & veritati pariter infensus, inquit S. Epiphanius hæresi 44. qui magistrum oppugnavit, & veritatem. Is circa annum Christi 146. narrante eodem Sancto Epiphanio citata hæresi, docuit: *unum esse bonum Deum, unumque principium ... Cæterum idem ille Sanctus bonusque Deus, qui a principio Deus est, ac bonus, alium* (To. 1. p. 380. Ibid. p. 381. A.)

pre-

produxit Deum, a quo universa condita sunt, cœlum videlicet & terra, cæteraque, quæ in hoc mundo cernimus.

S. Athanasius Epistola pro Concilio Nicæno, docet S. Dionysii Romani tempore extitisse quosdam, qui cum Sabellianam impugnarent hæresim, tres Deos distinctos commenti sunt. Illorum meminit S. Basilius Epistola 70. ad Episcopos Galliæ & Italiæ. *Error*, inquit, *multorum deorum obtinuit. Magnus apud illos Deus est & parvus: Filius, non naturæ nomen, sed honoris appellatio reputatur: Spiritus Sanctus nec ad Sanctæ Trinitatis complementum pertinere, nec divinæ beatæque naturæ consors, sed ex creaturarum numero temere & utcumque Patri & Filio adjectus esse docetur.* Edit. vet. Tom. 2. p. 863. A.

APOLLINARIS.

Eumdem errorem Apollinari tribuit S. Gregorius Nazianzenus Epistola 1. ad Cledonium præsbyterum. *Illud scire necesse est*, inquit, *Apollinarium, quamvis deitatis nomen Spiritui Sancto dederit, vim tamen deitatis minime custodiisse. Siquidem ex magno, & majori, & maximo, hoc est, ex Spiritu Sancto, & Filio & Patre, tanquam ex splendore & radio & Sole Trinitatem constituere (quod quidem in illius Libris aperte scriptum est) deitatis scala est, non in cœlum subvehens, sed e cœlo dejiciens.* Tom. 1. p. 744. C. D.

Quidam etiam, referente S. Hilario Lib. 6. de Trinitate, divinitatem tanquam substantiam quamdam communem spectabant, cujus portionem obtineret Pater: Filius vero aliam, & ita divinitatem miscere secabant, ac discerpebant; quam hæresim refellit Lib. contra Auxentium. Aliam quoque memorat, eorum scilicet qui substantiam quamdam primam excogitarunt, duasque alias substantias, quæ primam illam partirentur, ac inter se dividerent.

CONONITÆ.

Erant illi surculus quidam Serverianorum, ac Triteitarum, Cononitæ dicti a Conone apud ipsos Episcopo. Eorum circa Trinitatem doctrinam describit Nicephorus Lib. 18. Hist. c. 49. his verbis: *Profitentur & isti, revera Deum quidem esse & naturam & essentiam quamque, Patrem videlicet & Filium & Spiritum Sanctum: ad hæc, tres quoque personas dicunt, ipsam nimirum Sanctam Trinitatem, & subsistentias tres. Tres autem numero substantias & naturas per omnia similes, secundum deitatem dicentes, unamque substantiam sive naturam, & unam deitatem sive Deum, sanctam, & consubstantialem profitentes Trinitatem, non numero, sed per omnia simili deitate, tres deos aut tres deitates omnino dicere tergiversantur.* Admittebant ergo illi unam quasi specie tribus personis communem, ac per omnia similem, ac consubstantialem substantiam & naturam deitatis, tres vero in illis numero distinctas substantias & naturas: eo fere modo, quo una est specifica natura humana in multis hominibus, numero tamen distincta, & pro multiplici hominum numero, divisa & multiplex. Ex quo proclive erat inferre tres esse deitates, ac tres deos numero distinctos, sicut Petrus v. gr. Paulus & Joannes sunt tres homines. Non ausi tamen illi sunt confiteri tres esse deitates, ac tres deos. Edit. Paris. 1630. Tom. 2 p. 877. C. D.

Hoc ipsum systema jam docuerat sexto sæculo Joannes Philopponus, celebris Grammaticus, ac Philosophus, in rebus Theologicis parum versatus, ac supra modum audax & temerarius.

Systema illud ætate nostra renovavit Scriptor Gallus in Libello, cui gallice

Paidit. lice titulum fecit: *Alteration du dogme Theologique sur la Trinitè par les fausses idèes des Scholastiques*. Mirum quantum ille Scholasticos deprimat, ac Valentinianos supra modum extollat, quasi præ cœteris omnibus dignius, ac sublimius de Deo, ac sanctissima Trinitate sensissent. Docet ergo ille, relationes divinas, de quibus tot controversias movent Theologi, figmentum esse Scholæ: eas nihil esse in Deo reale: personas per id solum constitui, ac distingui, quod in Patre essentia sit generans, in Filio sit genita, & in Spiritu Sancto procedens. Essentiam divinam utpote infinitam in tribus personis multiplicari debere: adeoque tres esse individuas in Deo substantias, tres naturas, tres sapientias &c., quæ tamen in unitate numerica ejusdem essentiæ uniuntur. Existimat ille hac via unitatis numericæ, declinare se posse apertam contradictionem sui systematis, & erroris, quem redolet, invidiam. At frustra. Cum enim tres illæ substantiæ, ac naturæ individuæ sint, ac singulares, distinctæ sunt, ac singularitatis suæ principium retinent: principium autem illud in Deo idem est, juxta illum Scriptorem, ac in humanis; physicum scilicet, ac reale, quo fit ut tria individua ejusdem specificæ naturæ, distinctam habeant numero naturam. An vero tres dii sunt dicendi? Respondet auctor, nullum esse intrinsecum malum si dicantur, atque nonnisi ex æconomia prohibitum olim Christianis, ne plures dicerent deos, ne forte Paganis favere viderentur, & Christianos a ferenda, pro unitate Dei, morte, dehortari.

Hæretici, qui Verbi divini, ac Christi divinitatem impugnarunt.

Nullus est inter eos, qui verum agnovere Deum, qui Patris divinitatem directe saltem impugnaverit, quamquam indirecte & oblique ab iis omnibus impetitam fuisse dicere merito possumus, qui Filio & Spiritui Sancto divinam naturam detraxerunt. Tres quippe illi unum sunt, ac in sese invicem im-

Joan. 10. v. 38. manent. *Pater in me est, & ego in Patre; & qui Filium ostendit*, ait S. Augustinus Serm. 139. alias 51. de verbis Domini, *Patrem ipsum ostendit*. Cum vero inter Hæreticos alii divinitatem Verbi, quatenus terminus est æternæ Patris generationis, alii ejusdem Verbi incarnati divinitatem aperte oppugnaverint, de illis pauca hic referenda nobis sunt.

CERINTHUS.

Docuit ille Christum Dominum ex Josepho, & Maria via ordinaria genitum fuisse.

Disputant Critici de ætate, qua ille vixit, an ipso Apostolorum ævo, an secundo dumtaxat sæculo, tempore Adriani Imperatoris. S. Irenæus Lib. 3. c. 5. & post eum Eusebius Lib. 3. Hist. c. 38. & Lib. 4. c. 4. atque Theodoretus Lib. 2. hæret. c. fab. narrant quosdam ex Polycarpo audivisse Joann. Apostolum Ephesi ex balneo ubi Cerinthum viderat, protinus aufugisse. *Fugiamus, inquit, ne Balneum corruat, in quo Cerinthus est veritatis inimicus*.

Euseb. p. 100. D. S. vero Hieronymus Lib. de Script. Eccles. testatur, Joannem suum Evangelium data opera contra Cerinthum scripsisse; atque de divinitate Verbi & Christi studiosius idcirco tractasse.

Tom. 1. p. 111. B. Addit S. Epiphanius hæresi 28. num. 2. Cerinthum eum ipsum esse, qui Apostolorum tempore tumultum excitavit, cum Jacobus, cœterique Apostoli Litteras Antiochiam scripserunt. Cerinthus igitur, si his auctoribus fides, Apostolis coævus fuit.

Nihilominus tamen Tertullianus Lib. de Præscriptionibus cap. 48. ait Cerinthum

rinthum post Carpocratem erupisse. Idem refert Sanctus Epiphanius hæresi 28. n. 4. Porro Carpocrates, referente S. Irenæo apud Eusebium L. 4. c. 7. eodem cum Valentino tempore vixit; Valentinus autem, teste Tertulliano L. de Præscript. c. 30. *Antonini ferme principatu erupit*. S. Clemens Alexandrinus L. 7. Stromatum, scribit hæreseon auctorem inferius circa Adriani tempora dogmata sua disseminasse. Quin & S. Ignatius, qui omnes sui temporis hæreses recenset, de Cerintho nullam habet mentionem, quod nempe nondum ætate sua, id est primo labente sæculo, exortus ille fuisset. P. 212. C.

E B I O N.

Eodem sæculo Ebion, unde dicti Ebionitæ, Cerinthi blasphemiam imitatus, contendebat Christum, utpote purum hominem, communi cæterorum more ex Josepho & Maria ortum fuisse. Ita testantur Eusebius Lib. 6. cap. 17. Theodoretus Lib. 2. hæretic. fabul. cap. 1. & alii.

C A R P O C R A T E S.

Basilidis ætate prorrupit Carpocrates, teste Irenæo apud Eusebium L. 4. Hist. cap. 7. *Sed & Carpocratem quemdam*, ait Eusebius, *iisdem vixisse temporibus* (secundo nimirum sæculo) *scribit Irenæus*, *alterius sectæ*, *quæ Gnosticorum dicitur*, *conditorem*, qua nulla unquam extitit abominandis flagitiis, ac spurcitiis magis inquinata. *Carpocrates*, ait Sanctus Irenæus L. 1. c. 25. alias 24. *& qui ab eo*, *dicunt ... Jesum .. e Joseph natum*, *& qui similis reliquis hominibus fuerit*. Et S. Augustinus de eodem: *Hic*, inquit, *Jesum hominem tantummodo*, *& de utroque sexu natum putasse perhibetur; sed accepisse talem animam*, *qua sciret ea*, *quæ superna essent*, *atque nuntiaret*. P. 120. B. Pag. 103. n. 1. Tom. 8. p. 7. B.

T H E O D O T U S.

Secundo sæculo Theodotus Bysantinus arte Coriarius, cum in persecutione Christum ejurasset, ut factum excusaret, dixit se non Deo, sed soli homini injuriam intulisse, Christo nimirum, quem purum hominem esse affirmabat. Vide Eusebium L. 5. Hist. c. 28. ubi Theodotum illum hujus impietatis primum parentem appellat, qua de causa a Victore S. Pontifice communione privatum illum fuisse narrat. Huic Theodoto Coriario alium Theodotum Argentarium ejusdem impietatis reum adjungit ibidem Eusebius. Pag. 196.

PAULUS SAMOSATENUS.

Ita dictus, ait S. Epiph. hæresi 65. quia Samosatis Mesopotamiæ ad Euphratem natus est. Episcopus Antiochenus creatus anno 260. aut 262. Valeriano & Gallieno Imperatoribus. (non Aureliano, ac Probo) ut scribit sanctus Epiphanius. Perditos ipsius mores describunt Episcopi Concilii secundi Antiocheni adversus illum congregati, in celebri Epistola, quam ad Dionysium Romanæ Urbis Episcopum, & ad Maximum Alexandrinum scripserunt. Hanc refert Eusebius Lib. 7. Hist. c. 30. *A fidei regula recedens*, ajunt, *ad spuriam & adulterinam doctrinam se transtulit ... Cum antea pauper & mendicus esset, nec ullas omnino facultates aut a parentibus relictas accepisset, aut artis ullius exercitio sibi comparasset, nunc ad incredibilem opulentiam pervenit, per scelera, ac sacrilegia, fratrumque concussiones .... Psalmos in honorem Domini Jesu Christi cani solitos, quasi novellos & a recentioribus hominibus compositos abolevit*. Multa alia de dissolutis, ac perditis Pauli moribus ibidem referunt Episcopi. Tom. p. 607. P. 280. B. Pag. 281. A. B.

De

Ibidem. De perversa vero & impia ejus doctrina hæc habent: *Filium Dei e Cælo descendisse, nobiscum confiteri renuit .... dicit Jesum Christum e terra ortum fuisse ... prodito atque ejurato Religionis nostræ mysterio, ad execrandam hæresim Artemæ transgressus est*. Artemas autem ille Theodoti, de quo antea, impietatem adoptavit, & quodammodo superavit.
P. 282. B.

In eo igitur versabatur Pauli Samosateni error, quod diceret Christum non semper fuisse, nec ante Mariam Virginem; eum verum Deum non esse, quamquam in eo inhabitaret Verbum & Sapientia, quæ tunc primum hypostasim, ac subsistentiam habere incœperint distinctam a subsistentia Patris, cum in utero Virginis Christus formatus est; hac quippe temporali missione & externa prolatione, Verbum Filius factus est: cœterum licet recens esset, novellusque Deus, prædestinatione tamen æternus fuit. Hæc colligimus tum ex Sancto Hilario Lib. de Synodis, tum ex S. Epiphanio hæresi 65. tum ex citata Concilii II. Antiocheni Epistola, apud Eusebium; ex ipso denique Mario Mercatore Tom. 2. p. 128. Nefandum illud systema avide arripuere Sociniani, ut suo loco videbimus.

Duo adversus Paulum Samosatenum coacta sunt Antiochiæ Concilia: primum anno Christi 264. sedente Romæ Dionysio. Diligenter ea in Synodo in errores Pauli inquisitum est; sed puræ fidei simulatione, ac injecta emendationis spe, Patribus illudens, damnationis sententiam subdolus ille tunc declinavit. *Cum ille*, ajunt Patres alterius Synodi Antiochenæ, *mutaturum se sententiam promisisset, credens ei Firmilianus, speransque sine ullo Religionis nostræ probro atque dispendio rem optime posse constitui, distulit sententiam suam; deceptus scilicet ab homine, qui Deum, ac Dominum suum negabat, & qui fidem, quam antea profitebatur, violaverat*. Alterum adversus Paulum Concilium coactum fuit an. 270. cui interfuere Episcopi octoginta, a quibus *auctor ille nefariæ apud Antiochiam hæreseos Paulus, convictus & ab omnibus manifestissime deprehensus falsi dogmatis reus, ab universa, quæ sub cœlo est, Ecclesia Catholica eliminatus est*, ait Eusebius L. 7. c. 29. *Præcipue vero*, pergit Historicus, *illum coarguit, & latere cupientem confutavit Malchion quidam vir disertissimus*. In locum Pauli suffectus est *Domnus, vir omnibus, quæ Episcopum decent, dotibus exornatus*. Verum cum e domo Episcopali discedere nollet Paulus; *interpellatus Imperator Aurelianus rectissime hoc negotium dijudicavit, iis domum tradi præcipiens, quibus Italici Christianæ Religionis Antistites & Romanus Episcopus scriberent. Hoc modo vir supra memoratus cum summo dedecore per sæcularem potestatem ab Ecclesia exturbatus est*. Hæc Eusebius.
Euseb. l. 7. c. 30. pag. 280. A.
P. 278. D.
Ibid. c. 30. p. 282. C.

ARIUS A QUO ARIANI.

Arius ex Libia ortus, teste S. Epiphanio, ea videlicet parte, quæ Ægypto vicina est, & Alexandriæ contributa, majori ad omne facinus projecta audacia Verbi, ac Christi divinitatem oppugnavit. Erat ille externa corporis specie ad gravitatem, ac modestiam & morum austeritatem compositus: ingenio versipelli, novitatis avidissimo, dialecticis argutiis exercitato. Meletii schismati primum adhæsit; a quo tum conversus, a S. Petro Alexandrino Diaconus ordinatus fuit: sed cum Meletio se rursus adjunxisset, ab eodem S. Petro Alexandrino cum aliis Schismaticis ab Ecclesia ejectus est, in qnam mortuo Petro subinde irrepsit, & ab Achilla susceptus Præsbyter ordinatus fuit, & Ecclesiæ cuidam Parochiali Baucalensi præfectus. Tandem ambitione, ac invidia percitus, quod Alexandrum sibi

sibi in Episcopatu Alexandrino, prælatum videret, in apertam hæresim erupit contra divinitatem Verbi, anno 317. Statim quidem confixa illa fuit ab Alexandro, qui Petro successerat, sed non extincta. Quapropter Constantinus Imperator Osium magnæ auctoritatis, ac prudentiæ virum & Episcopum Cordubensem Alexandriam misit, ut natum incendium restingueret, sed frustra: crescente audacia & impietate Arii, compulsus fuit Imperator Synodum Nicænam omnium Oecumenicarum primam convocare an. 325. in qua, damnato Ario cum suis asseclis, divinitas Verbi asserta est, & vox *ὁμοούσιος*, *Consubstantialis*, Symbolo inserta.

Quæ prima fuerit hujus hæreseos propalandæ origo seu occasio, narrat Socrates L. 1. Hist. c. 5. his verbis: *Forte quodam die* (Alexander Alexandrinus Episcopus) *præsentibus suis Præsbyteris una cum reliquo Clero, de sanctissimæ Trinitatis mysterio ambitiosius disputans, in Trinitate esse docebat unionem. Arius vero unus e numero Præsbyterorum, qui Alexandro parebant, vir artis dialecticæ minime ignarus, ratus Episcopum Sabellii Libyci dogma inducere, ad opinionem, quæ cum Sabellij dogmate ex adverso pugnat, contentionis studio deflexit, iisque, quæ ab Episcopo dicta fuerat, acerbius, ut videbatur, occurrit, ita disputans: Si Pater genuit Filium, existendi initium habet iis, qui genitus est. Ex quo manifeste liquet, fuisse aliquando tempus cum non esset Filius; & necessario conficitur, eumdem ex nihilo subsistere. Ex modica illa scintilla*, pergit Socrates c. 6. *magnum subito exarsit incendium. Ortum quippe ab Alexandrina Ecclesia malum, per universam Ægyptum & Lybiam, ac superiorem Thebaidem pervasit: tandem vero reliquas Provincias, ac Civitates depastum est* ... Alexander vero: *collecto multorum Episcoporum Concilio, Arium & reliquos, qui sententiam ejus amplectebantur, gradu movit, & Episcopis per singulas urbes constitutis scripsit*, ut eos tum de nascente hæresi, tum de rebus a se gestis eos admoneret.

Occasio erroris Arii. Ed. Vales. p. 9. A. B.

Ibid. C.

Ibid. D.

In his porro Litteris exponit Alexander, in quo positus foret error Arianus.

Socrates l. c. 6. pag. 10. & 11

I. *Deus*, inquiunt, *non semper fuit Pater, sed tempus extitit, cum minime esset Pater.*

II. *Verbum Dei non semper fuit, sed ortum est ex nihilo*, seu, ut vulgo loquebantur, *ex non extantibus. Deus enim, qui est, illum, qui non erat, ex eo, quod non est, procreavit. Proinde tempus aliquando fuit cum non esset.*

III. *Filius creatura est opusque. Neque vero similis est Patri secundum substantiam, neque verum, ac genuinum Dei Verbum, nec vera ejusdem Sapientia.*

IV. *Filius suapte natura conversioni obnoxius est, ac mutationi, perinde ac reliqua rationalia. Extraneum & alienum est Verbum, ac semotum a Dei substantia.*

V. *Invisibilis atque inenarrabilis est Filio Pater: neque enim perfecte & exacte Filius novit Patrem, neque eum perfecte videre potest; nam nec suam ipsius substantiam novit Filius, cujusmodi sit. Siquidem propter nos factus est, ut ejus tanquam instrumenti cujusdam opera Deus nos crearet: Nec ipse extitisset unquam, nisi Deus nos creare voluisset.* Hæc Alexander in citata ad Episcopos Epistola, ex quibus manifestum est in eo errore Arianos docuisse, Verbum proprium, ac verum non esse Verbum, non Filium ex substantia Patris genitum, sed ex nihilo creatum; non ex natura, sed ex voluntate Patris, & sola participatione Deum esse, propter auctoritatem, quam a Patre libere accepit. Ad hanc impietatem, cum publice prolata est, aures suas præ horrore obturaverunt Patres Nicæni: quapropter ut tantæ impietatis invidiam a se depellerent, eam Ariani emollire, ac temperare aggressi sunt. Inde in tres sectas seu factiones divisi fuere.

Pri-

Prima eorum fuit, qui puri, ac rigidi Ariani dicebantur, iis omnibus erroris capitibus, quæ mox relata sunt, tenacius addicti. Anomæi vocabantur, eo quod Filium Patri in omnibus dissimilem esse contenderent ἀνόμοιον. Hujusce factionis duces præcipui fuere Aetius & Eunomius: unde dicti Aetiani & Eunomiani. Eunomius vero novi aliquid errori Arii addidisse dicitur, nempe Verbum Dei non tanquam personam spectasse, sed ut meram qualitatem.

Secunda factio eorum fuit, qui Semiariani nuncupati sunt, eo quod asperitatem Ariani dogmatis aliquo modo emollirent, ac temperarent. Illi quidem vocem, ὁμοούσιον, *consubstantialem*, rejiciebant, & Filium Patri ὁμοιούσιον, id est in omnibus, adeoque & in essentia, similem prædicabant; & ita unius litteræ adjectione, sensum Catholici dogmatis a Concilio Nicæno generali primo definiti immutarunt in celebri fidei formula, quam in Concilio Antiocheno anno 341. & postea in Ancyrano ann. 358. condiderunt. Hujus factionis principes extitere Basilius Ancyranus, Georgius Laodicenus, Sylvanus Tarcensis, Macedonius Constantinopolitanus, qui postea divinitatem Spiritus Sancti aperta hæresi impugnavit. Quæstio est non levis inter eruditos, quæ tota facti est, utrum omnes illi Semiariani reipsa rei fuerint negatæ Verbi divinitatis, quam quæstionem suo loco expendemus.

Tertia denique factio Arianorum, illorum fuit, qui Filium Dei nec Patri ὁμοούσιον, *consubstantialem* cum Catholicis, nec ὁμοιούσιον; *similem in omnibus*, cum Semiarianis; nec etiam ἀνόμοιον, *dissimilem*, cum Aetianis & Eunomianis agnoscebant; sed ὅμοιον, id est *similem*, non in natura, sed in alia quadam ratione. Nimirum sicut Statuarii seu Sculptores hominum viventium effigies, ac simulacra in eorum similitudinem effingunt, quæ natura & substantia diversa & dissimilia, & externa dumtaxat repræsentatione seu externis lineamentis sunt similia; sic Pater similem sibi Filium procreavit, non divinitate, ac æternitate parem & æqualem. Factionis hujus caput, ac princeps fuit Acacius Episcopus Cæsariensis, quem privatæ cum Cyrillo Jerosolymitano inimicitiæ a partibus Semiarianorum, quibus antea adhærebat, abstraxerunt, ac impulerunt ut propriam atque distinctam factionem conflaret. Hæc refert S. Epiph. hæresi 73. num. 23. & 24.

PHOTINUS.

Ed. Quesnell. Tom. I. p. 155. Photinus Episcopus Syrmiensis, Marcelli Ancyrani discipulus, referente Mario Victorino Lib. 2. contra Arium, docuit a Maria initium habuisse Christum; seu Christum ante Mariam non extitisse. *In Christo itaque*, ut ait S. Leo Serm. 4. de Nativitate Christi cap. 5. *verum & substantiæ nostræ confessus est hominem; & eumdem Deum de Deo, ante omnia sæcula genitum esse non credidit*. Ob quam impietatem a Basilio Ancyrano Semiarianorum principe, in Syrmiensi Synodo a Sede dejectus est Photinus.

MICHAEL SERVETUS.

Servetus natione Hispanus fuit, Provincia Tarraconensi professione medicus. Anno 1531. horrendam in Mysterium sanctissimæ Trinitatis blasphemiam propugnavit, editis septem Libris, quos inscripsit: *De erroribus Trinitatis*; quibus postmodum duos alios adjunxit majori adhuc impietate & audacia refertos. In his personarum distinctionem, æternam Filii generationem, naturarum in Christum hypostaticam unionem evertere conatur: uno verbo, quidquid blasphemiæ, ac impietatis in sanctissimam Trinita-

tem;

tem; Christianam fidem conjuratus infernus umquam evomuit; totum istud avidus hausit, ac impudenter disseminavit; usque adeo ut Trinitatem (horresco referens) Cerberum Tricipitem (si Calvino & Theodoro Besæ fides) nuncupare non erubuerit. Tam projectæ impietatis fuit, ut Bucerus pro Suggestu dixerit, illum dignum esse, qui avulsis visceribus discerperetur. Ita refert Calvinus Epistola 156. ad Sulcerum. Viennæ Allobrogum in carcerem conjectus est ob Librum editum *De restituto Christianismo*, ex quo cum evasisset, iter in Italiam meditans, Genevæ comprehensus, atque ob nefandam impietatem in Judicium vocatus, vivus combustus est cum Scriptis suis anno 1553. die 27. Octobris; rem imprimis promovente, ac urgente Calvino, sicut ipsemet fatetur in citata mox Epistola; qui anno proxime sequenti 1554. Librum in lucem emisit de expositione errorum Serveti, & de jure gladii pro coercendis Hæreticis. Calvino flammis mox addicendus Servetus exprobravit, *quod cum hæreticus foret, accusator & homicida*, Orthodoxus Ecclesiæ Minister haberi vellet. *Quis*, ajebat, *Orthodoxus dicat, Ministrum Ecclesiæ, accusatore m criminalem, criminalem, & homicidam?*

VALENTINUS GENTILIS.

Impietatis suæ socium habuit Servetus Valentinum Gentilem Italum Consentinum, qui cum ex Italia Genevam se recepisset, post nonnullas cum Calvino de Serveti combustione disceptationes, quibus Trinitatem tres æternos & distinctos spiritus, non tam personali, quam essentiali numero differentes proponebat, in carcerem conjectus, simulata pœnitentia dimissus, ad Gribaldum in Sabaudia tunc commorantem confugit. Deinde in Polonia a Blandrata & Alciato evocatus, mansit ibi tantisper, dum inter se cœpissent diffidere. Nam Alciatus Mahumetanus factus est; Blandrata in quemdam *Franciscum Davidis* incidens, qui cum nimium crassam esse Trithenarum blasphemiam propositam animadvertisset, maluit omnia involvere permixtus omnium pene hac in re hæretum commentis quam simpliciter suam sententiam profiteri; factus est palam Arianus, Sabellianus, & Samosatenus. Rege autem Poloniæ Sigismundo Augusto, ut perturbatæ in Regno suo Religioni succurreret, anno 1566. Edictum promulgante, ut omnes peregrini novi dogmatis auctores Polonia excederent excessit Gentilis, sed oblato prius Regi Libro, in cujus præfatione conquestus est monstruosas & profanas voces in Ecclesiam invectas esse, ut sunt *ὁμοούσιος*, *persona*, *essentia*, *unitas*, *trinitas*, quibus omnia divina mysteria pervertantur. In ipso vero Libro quamplurimis expositis doctrinæ suæ capitibus, inter cœtera ait, Trinitatem esse merum humanum commentum; solum Patrem unum illum Deum esse, qui in Scripturis unus & solus Deus dicitur; Filium a Patre quidem esse, sed ei ut essentiatori subordinatum; Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, non solum, quoad personas, sed etiam, quoad essentiam divisos esse, ita ut tres sint essentiæ sicut tres personæ, tres æterni, tres omnipotentes; S. Athanasii Symbolum, quod aliter docet, dicendum potius esse *Satanasium*, & alia horrendissima, quæ continentur brevi de justo ejus supplicio historia edita a Benedicto Aretio Ministro Bernensi. Reversus enim ex Polonia in Sabaudiam, post novos propugnandarum suarum blasphemiarum conatus, ad Senatum Bernensem ductus, cum ab obstinata pervicacia nulla ratione divelli posset, capite plexus est. Ad quod supplicium cum duceretur, non desiit ingeminare, se

pro

Tom. 2. p. 913. pro gloria altissimi Dei Patris mortem oppetere, quod nemini hactenus contigisse dicebat; sed omnes Apostolos & Martyres pro Filii tantum gloria passos esse. Hæc Spondanus ad annum Christi 1561. nu. 34.

SOCINIANI.

Ab utroque Socino Lælio & Fausto sic dicti.

Lælius Socinus Fausti patruus sectæ totius caput, nobilis Senensis, Calvinianæ doctrinæ placitis primum innutritus, eo usque errando illa protendit, quo ipsa per sese ducunt, ad omnem scilicet, excussa Ecclesiæ auctoritate, Religionis subversionem. Ad legem enim rationis, ac humanæ Philosophiæ mysteria nostra dimetiens, omnia subvertit, sanctissimam potissimum Trinitatem & Incarnationem. Post varias peregrinationes, in Poloniam tanquam in securum hospitium studio tranquille vacaturus secessit. Verum inde cum aliquot ex suis Edicto Regio expulsus, tandem Tiguri anno ætatis 37. & post Christum natum 1562. extremum diem obiit. Vir fuit petulantissimi ingenii, criticæ intemperantioris; dialecticis ac grammaticis argutiis toto animo addictus, novum conceperat reformandæ, seu potius evertendæ Religionis consilium. Faustum Socinum nepotem suum ex fratre filium, Librorum suorum. ac totius Litterariæ supellectilis hæredem reliquit. Nullum extat Opus Lælii Socini, nisi forte interpretatio in caput primum Evangelii secundum Joannem, quam ipsi adjudicat Zanchius in Præfatione de tribus Elohim; quod tamen Opus Faustus Socinus tanquam suum reclamat. Quidquid sit, Faustus Socinus Senensis Italus, infaustus Socinianismi propagator, patrui sui nefandos in fidem Catholicam errores non adoptavit modo, sed & cumulavit. Audita patrui morte, ad Helvetios statim se contulit, hæreditate sibi derelicta potiturus. In Italiam reversus anno ætatis circiter 23. ac consumptis annis duodecim in Aula Florentina apud magnum Etruriæ Ducem, cui acceptus erat, e Patria discedens, ac Aula dimissa, Basileam se recepit, ubi per triennium Libris incumbens, impium exaravit Opus de Jesu Christo Servatore, circa annum Christi 1578. in quo divinitatem Christi funditus convellere nititur. Eum in Transilvaniam animo commorandi venit anno 1579. accitus a Georgio Blandrata & Francisco Davide. Cum autem illic per aliquod tempus commoratus fuisset, in Poloniam concessit, ubi plures invenit ejusdem impietatis socios, non tamen in omnibus secum consentientes, cum quibus diu disputavit, ut eos ad sua omnia figmenta propugnanda induceret; ac tandem consumptis disputando, ac scribendo annis fere viginti, multisque peragratis regionibus, anno 1604. in quodam ignobili pago Palatinatus Cracoviensis die 3. Martii moritur. Multa ille impia scripsit duobus Tomis comprehensa in Bibliotheca Fratrum Polonorum. Plures in Transilvania erroris sui sectatores habuit Socinus, qui circumquaque nefandæ hæreseos venenum diffuderunt. Tam male autem illi ubique audiebant, ut Socinus ipse, ob editam de Servatore disputationem, Cracovia vix elabi potuerit: ejus vero discipuli Christophorus Ostorrodus Germanus, & Andreas Veidocus Polonus in Bataviam venientes, solemni, ac publico Edicto anno 1598. die 3. Septembris damnati, Batavia excedere coacti fuerint, combustis eorum Scriptis.

Qui plura de Historia Socinianorum scire voluerit, legat tum vitam Socini initio Librorum ipsius præfixam, tum Bibliothecam Antitrinitariorum,

tum

tum Historiam scriptam a Cloppenburgo Professore in Academia Frisiorum, & a Joanne Hornebech Professore in Academia Ultrajectina, in Apparatu ad disputationes Socinianas tribus Tomis comprehensas.

Socinus omnium veterum Hæreticorum venenum quasi combibens atque in se transfundens, jam diu fere obsoletos illorum errores omnes excitare ac renovare aggressus, docuit.

I. Tres in Deo non esse distinctas personas, sed unum solummodo natura & persona Deum. Idem docuerant Valentinus, Praxeas, Noetus, Sabellius &c.

II. Solum Patrem esse Deum illum unum & summum, æternum & immutabilem, ut natura, sic & persona unicum. Verbum Patris seu Filium, meram esse creaturam ex non extantibus conditam; quamquam aliis creaturis nobiliorem. Erat hoc ipsummet Arianorum dogma.

III. Christum esse purum hominem communi cæterorum more genitum ex Josepho & Maria; qui proinde non extitit, antequam ex Maria nasceretur, nisi saltem in mente Dei per ideam atque prævisionem. Hoc ipsum docuerant Cerinthus, Ebion, Paulus Samosatenus, Photinus.

IV. Christum nihilominus Deum appellari posse, non quidem natura sed gratia & adoptione, ob excellentem potestatem, ac virtutem, qua instructus a Deo Patre fuit.

V. Christum a Deo quidem suscitatum & missum ad humani generis salutem, non tamen Deo pro eodem humano genere proprie satisfactionem obtulisse.

VI. Denique, Spiritum Sanctum veram non esse personam subsistentem, sed Dei dumtaxat virtutem & efficaciam.

Disputant inter se Sociniani, an Christus invocari & adorari possit, ac debeat. Negant nonnulli cum Francisco David; affirmant alii cum Socino. Verum hac in præsentiarum missa quæstione, superest ut de iis Hæreticis jam dicamus, qui Spiritus Sancti divinitatem impugnavere.

Hæretici, qui divinitatem Spiritus Sancti impugnaverunt.

Ipso Apostolorum tempore nonnullos in Spiritum Sanctum errasse observat S. Ignatius in Epistola ad Trallianos. Hoc idem de Saducæis tradit S. Epiphanius hæresi 14. de Valentino, S. Athanasius Oratione contra Arianos.

Verum omnium maxime famosus divinitatis Spiritus Sancti hostis & impugnator fuit Macedonius, a quo dicti Macedoniani seu Pneumatomachi, id est, impugnatores Spiritus Sancti. Macedonius e secta fuit Ariana, qui favore & gratia Arianorum, consentiente Imperatore Constantio, in Sedem Constantinopolitanam, ejecto Paulo non sine multa strage, ac effusione sanguinis, sævientibus in plebem militibus, intrusus fuit: e qua tandem cum, eodem jubente Constantio, in Conciliabulo Constantinopolitano ejectus fuisset, propter excitatam populi seditionem, inde ortam, quod corpus Constantini, inconsulto Imperatore, ex Templo Apostolorum in aliud transferre ausus fuisset, novam hæresim condidit versus annum Christi 360. qua Spiritum Sanctum divinitate spoliabat, affirmans illum meram esse creaturam seu ministrium Dei, natura, dignitate, ac honore Deo longe inferiorem.

Damnata hæc hæresis fuit in multis Synodis, in Alexandrina post reditum Sancti Athanasii anno 362. in duplici Romana sub Damaso; demum in Oecumenica secunda, quæ Constantinopolitana prima fuit generalis, anno 381. cujus definitionem suo loco proferemus.

Sociniani, ut paulo ante observatum fuit, bellum etiam Spiritui Sancto indixerunt, quem non natura & substantia Deum agnoscunt, sed tantum virtute & efficacia Dei ministrum. Atque hæc sunt varia atque diversa errorum portenta, quibus dæmon augustissimum Trinitatis Mysterium vel a primi sæculis convellere, ac nascentem Ecclesiam disturbare tentavit. Verum inani & incasso conatu. Est enim illa supra firmam petram ædificata: *adversus quam portæ inferi non prævalebunt.* (Matth. 16. v. 18.) *Hæc dæmonis artes*, ait Eusebius L. 4. Hist. c. 7. loquens de tot diversis, ac contrariis hæresibus, quas statim a primis Ecclesiæ exordiis dæmon suscitavit: (P. 121. A.) *Hæc dæmonis artes nequaquam in diuturnum tempus ei processere quippe cum veritas ipsa se ipsam adstrueret & commendaret, progressuque temporis clarius in dies elusceceret. Et adversariorum quidem inventa a semetipsis confutata confestim extincta sunt; aliis super alias exorientibus sectis, cum priores assidue diffluerent, & in multiplices, ac multiformes errorum species vario quæque modo evanescerent. Catholica autem Ecclesia, quæ sola vera est, semperque sui similis & constans, novis quotidie incrementis augebatur: gravitate, sinceritate, ac libertate, modestia denique & sanctitate vitæ cujusdam Philosophiæque divinæ, omnium oculus non Græcorum modo, verum etiam Barbarorum perstringens.*

QUÆSTIO QUINTA.

De divinis processionibus.

QUæstionem præsentem in quatuor Articulos distribuemus.

Primus erit de nomine processionis seu prolationis in Deo, ac Veterum de illo sententia.

Secundus, de existentia, numero, & proprietatibus divinarum processionum.

Tertius, de principiis divinarum processionum.

Quartus, de discrimine processionis Filii a processione Spiritus Sancti: seu quæ ratio sit, ut processio Filii sit & dicatur generatio, non item processio Spiritus Sancti.

ARTICULUS PRIMUS.

De nomine processionis seu prolationis in Deo, ac Veterum de illo sententia.

Nomen processionis & prolationis in Deo.

VOx ista, *processio*, cum de Deo loquimur, speciatim, & per appropriationem soli Spiritui Sancto a Theologis solet adaptari, qui nec factus est, nec genitus, sed simpliciter dicitur procedens, ut distinguatur a Filio, qui pariter factus non est nec creatus, sed genitus a Patre, eique consubstantialis; unde ejus processio seu modus procedendi generatio dicitur, de qua inferius Articulo quarto verba faciemus. Nomen autem processionis hic generatim usurpamus, quatenus Filio & Spiritui Sancto commune est, nihilque significat aliud, quam originem, emanationem, emissionem, productionem unius personæ ab alia; sive, ut loquitur S. Irenæus L. 2. adversus hæreses c. 18. alias 48. *prolationem, nuncupationem, adapertionem.* (P. 58. n. 6.) Illa enim omnia synonima sunt, ubi de origine seu processione personarum in Deo sermo instituitur.

Processio igitur universim sumpta est productio seu origo unius ab alio.

Duplex distinguitur, una immanens, altera transiens. Immanens terminum habet suo principio insitum & immanentem: talis est Filius Dei, qui est in Patre, sicut Pater in ipso. Transiens terminum habet a producente distinctum

ctum & extra illum positum; talis est in creatis filius, qui a patre distinguitur & extra illum subsistit. Rursus alia est perfecta, & alia imperfecta. Perfecta dicitur, cujus terminus est subsistens & ejusdem cum principio producente naturæ seu substantiæ: talis est Filius divinus. Imperfecta vero ea, cujus terminus, vel non est quid subsistens, quale est in nobis verbum mentis; vel si quid subsistens fuerit, diversam habet saltem numero a principio producente naturam. Ita filius in creatis est quidem vera substantia & persona, sed naturæ numero saltem diversæ a patre; & unde pater filius in creatis sunt duo homines: in divinis econtra Pater & Filius sunt unus Deus. Discrimen Verbi divini ab humano egregie exponit S. Joannes Damascenus L. 1. Orthodoxæ fidei c. 7. *Cum Dei Verbum audimus*, ait, *non ejusmodi verbum esse arbitramur, quod subsistentia careat, vel doctrina comparetur, vel voce proferatur, vel in aerem dilabatur & evanescat; sed quod substantialiter consistat, fitque libera voluntate præditum, & efficax, atque omnipotens*. Et c. 6. dixerat: *Deus Verbum suum ex se genitum semper habet, non quod ad instar nostri non subsistat, & in aerem diffluat, sed in se consistens, vivumque & perfectum, atque ejusmodi, ut extra ipsum non progrediatur, sed in ipso semper existat*. Edit. fcstub. T. 1. p. 130. B. C. Ib. pag. 129. C.

Quam Latini, *processionem*, Græci, *προβολὴν*, dixere, id est, interprete Tertulliano L. adversus Praxeam cap. 8. prolationem rei alterius ex altera.

Quid sit apud Veteres προβολὴ, seu prolatio.

προβολὴ, seu prolatio idem omnino est apud Veteres, quod processio seu emanatio unius ab altero. Vocem hanc apud veteres rerum Ecclesiasticarum tractatores usurpatam fuisse ad denotandam personarum in Deo processionem seu prolationem & originem, testatur Tertullianus L. contra Praxeam c. 8. nihilominus a nonnullis Catholicis Scriptoribus repudiata olim fuit, ac rejecta; imo & Hæreticis quoque Praxeanis, Sabellianis, & Arianis displicuit, atque in invidiam apud illos abducta, sed alio plane animo atque consilio ab Orthodoxis.

I. Orthodoxi, Irenæus L. 2. c. 48. Origenes in primo de Principiis L. c. 2. Didymus L. 2. de Spiritu Sancto, Cyrillus Alexandrinus in Paschali Homilia 12. vocem hanc idcirco improbasse videntur, quod suspecta foret, & laboraret infamia erroris Valentini, a quo usurpata fuerat ad significandam propagationem seu productionem, quæ fit a pluribus, decerpta & deliberata quadam e singulis parte & in unum collecta. Valentinus quippe admittebat pleroma quoddam seu plenitudinem divinitatis ex triginta Æonibus conflatam: hos autem Æonas ex Bytho seu æterno Patre; per varios gradus & nescio quæ conjugia, dissecta, ac divisa inter illos natura prolatos seu propagatos asserebat. *Valentinus*, ait Tertullianus, *probolas suas discernit & separat ab auctore; & ita longe ab eo ponit, ut Æon patrem nesciat. Denique, desiderat nosse, nec potest: imo & pene devoratur & dissolvitur in reliquam substantiam. Apud nos autem solus Filius Patrem novit &c.* Et L. adversus Valentinianos c. 12. quid de Christo illi senserint, sic exponit: *Ex ære collatitio in honorem & gloriam patris pulcherrimum pleromatis sidus fructumque perfectum compingunt, Jesum ... ex omnium defloratione constructum*. Quapropter apud Valentinianos, *προβολὴ* seu *prolatio* significabat corpoream quamdam cum passione, ac substantiæ divisione procreationem, quo perverso sensu vox ista repudiata & rejecta fuit a nonnullis Orthodoxis, ut nimirum præmunirent L. adversus Praxeam c. 8. p. 504. B. T. 256. A.

Fideles adversus fraudes & corruptelas, quibus Valentiniani fidem SS. Trinitatis adulterabant.

Nihilominus vox eadem ab aliis orthodoxis Doctoribus retenta fuit detracto illo, ac seposito perverso sensu, quem Valentinus confinxerat. Ut enim recte observat Tertullianus L. contra Praxeam c. 8. jam citato, non idcirco vox illa ab usu Ecclesiæ removenda est, quod ea Hæretici abusi fuissent: Hæretici siquidem eam ab Ecclesia suffurati sunt & ad errorem propugnandum transtulerunt; legitimo igitur possessori restituenda illa est,
T. 504. B. hoc est, Ecclesiæ Catholicæ. *Non ideo*, ait Tertullianus: *non utitur & veritas vocabulo isto, & re, ac censu ejus, quia & hæresis potus ex veritate accepit, quod ad mendacium suum strueret.*

II. Hæretici Ariani simularunt quidem se odio Valentini detestari vocabulum, προβολήν, *prolationem*; atque Orthodoxos infamabant quasi reos erroris Valentini, Manichæi, Sabellii, Hieracæ, eo quod dicerent Filium a Patre genitum seu prolatum. Sic ipsemet Arius cum suis asseclis, in Epistola ad Alexandrum Alexandriæ Episcopum, quam S. Hilarius L. 6. de Trinitate initio latine redditam refert, profitetur se ὁμοούσιον propterea ne-
P. 88. C. gare Filium: *ne, ut Valentinus, prolatione Natum Patris asseveret: aut sicut Manichæus, partem unius substantiæ Patris Natum esse: aut sicut Sa-*
Edit. Vales. p. 22. *bellius unionem dividens ipsum dicat esse Filium quem & Patrem: aut sicut Hierachas, lucernam ex lucerna, vel lampadem in duas partes.* Idem legere est in Epistola Eusebii Nicomediensis ad Paulinum Tyri, apud Theodoretum L. 1. Hist. c. 6.

Verum solitæ illæ sunt Hæreticorum fraudes, qui cum Catholicam impugnant fidem, se Hæreticos impugnare contestantur, ut simplicioribus sic illudant, ac fucum faciant. Reipsa etenim non alia de causa vocem προβολήν refugiebant, quam quod substantialem productionem exprimeret, ac præcipuum erroris eorum caput jugularet, nempe Filium non esse ex substantia Patris, sed ex illius dumtaxat consilio, ac voluntate, cœterarum creaturarum more, ex non extantibus procreatum. Recte id intelligebat, ut
Ibid. D. erat acutus & perspicax, Eusebius Nicomediensis in Epist. mox citata. *Quod, si*, inquiebat, *ex ipso, hoc est, de ipso esset*, (Deo Patre) *tanquam pars ejus, vel ex defluxu substantiæ, non jam creatus, nec fundatus amplius diceretur.*

Ipsi etiam Praxeani, ac Sabelliani processionis, ac prolationis substantialis in Deo nomen exosum habuere, quod errori suo noxium intelligerent, utpote quod distinctionem realem personæ procedentis & illius, a qua procedit, (quam distinctionem illi negabant) diserte demonstraret.

ARTICULUS SECUNDUS.

De existentia, numero, & proprietatibus processionum divinarum.

ERRORES.

Esse in Deo veras ex divina substantia processiones, negarunt Hæretici quotquot vel personarum distinctionem, vel earumdem unitatem naturæ impugnavere, de quibus supra.

Ariani nullam in Deo veram generationem, & consequenter nullum esse, qui proprie aut Pater, aut Filius dici possit, sed improprie tantum & abusive, idcirco contendebant, quod non alium generandi modum agnoscerent, quam qui in creatis reperitur, qui cum decisione, partitione, mutatione, passione substantiæ conjunctus sit. Unde Catholicorum dogmati invidiam facere solebant, quasi omnes istas imperfectiones in divinam Filii generatio-

nem

nem inferrent: *Si enim*, inquiunt Epiſtola jam citata ad Alexandrinum apud Sanctum Hilarium L. 6. de Trinitate, *quod ex ipſo, & quod ex utero & quod ex Patre exivi & veni, veluti partem ejus unius ſubſtantiæ, & quaſi prolationem extendens intelligitur, compoſitus erit pater & diviſibilis, & convertibilis, & mutabilis; & corpus ſecundum illos, & quantum in ipſis eſt, conſequentia corporis ſuſtinens ſine corpore Deus*. Sic illi falſam generationis divinæ ideam ſibi efformabant, quaſi humanæ ſimilis foret, ut inde Catholicos calumniandi locum arriperent, qui certe imperfectiones illas omnes humanæ generationis a divina longius removebant, ut ex dicendis conſtabit. P. 882. A.

Numerum proceſſionum divinarum multum auxere Valentiniani: namque pleroma, hoc eſt, plenitudinem & complementum inviſibile, ac ſpiritale ex triginta Æonibus conſtituerunt ſibi conjugio copulatis, alioſque ut patres & matres gignentibus, quos rurſum in quaternationes, octonationes, decades & duodecades partiti ſunt: naturæ autem diverſæ eſſe a Patre illas Æonum probolas exiſtimabant: *Valentinus*, inquit Tertullianus jam citatus Lib. adverſus Praxeam cap. 8. *probolas ſuas diſcernit & ſeparat ab auctore; & ita longe ab eo ponit, ut Æon patrem neſciat. Denique deſiderat, noſſe, nec poteſt; imo & pene devoratur & diſſolvitur*. Pag. 504.

Quotuplex proceſſio.

Ex dictis paulo ante, proceſſio alia eſt immanens, alia tranſiens.

Immanens ea dicitur, cujus terminus manet intra principium ipſum, talis eſt productio verbi per mentem.

Tranſiens vero ea, cujus terminus extra ſuum principium exit, ut calor ab igne, filius a patre productus.

Rurſus alia eſt phyſica, alia metaphyſica. Prior ea dicitur, qua unum ab alio procedit actione quadam phyſica, quæ includit mutationem, dependentiam & diverſitatem naturæ illius, qui ab alio procedit, tanquam a vera cauſa: Metaphyſica ea eſt, quæ in ſuo conceptu includit tantum emanationem ſeu originem, qua unum ab alio fluit tanquam a ſuo principio, ſecluſa omni imperfectione mutationis, diverſitatis & dependentiæ. His poſitis ſit

PRIMA CONCLUSIO.

Datur in Deo vera & proprie dicta proceſſio.

Probatur 1. ex Scriptura. Pſal. 2. v. 7. de Chriſto dicitur: *Ego hodie genui te*. Et Pſ. 109. v. 3. *Ex utero ante luciferum genui te*. Micheæ 5. v. 2. *Egreſſus ejus* (nempe Chriſti) *ex diebus æternitatis*. Eccl. 24. v. 5. *Ex ore Altiſſimi prodivi*. Joan. 8. v. 42. *Ego ex Patri proceſſi & veni*, inquit Chriſtus. Quo loco advertunt ſacri interpretes, verbo, *proceſſi*, æternam ſignificari Filii Dei generationem; verbo autem, *veni*, temporalem ejus in mundum miſſionē per incarnationem. Pariter de Spiritu ſancto dicitur Jo. 15. v. 26. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*.

Idem invicte probant Scripturæ teſtimonia (innumera autem ſunt,) quæ Deum Patrem & ejus Filium unigenitum appellant, quæ proprio & naturali ſenſu intelligenda eſſe, inferius demonſtrabimus, cum adverſus Socinianos de æterna Verbi divini generatione diſſeremus. Pater quippe vere atque ex utero ſuo, ut dicitur, id eſt ex ſua ſubſtantia, non generaret, niſi verum & ſibi coæqualem in natura Filium ha-

bere quod sine processione seu origine unius ab alio intelligi non potest.

Probatur 2. Quia sunt in Deo plures personæ a se invicem distinctæ ut ex dicendis constabit: atqui personarum distinctio fundatur in processione origenis unius ab alia. *Ex his verbis, Quod genitus non sit, & quod genitus, & quod procedat, hoc effectum est, ut alius Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus appelletur*, inquit S. Gregorius Nazianzenus Orat. 37. Et S. August. L. de fide & Symbolo c. 9. *Quid proprie Pater.. & quid Filius... quod ille genitor, hic genitus ille non de Filio, hic de Patre*. Concinit Scholæ effatum, Omnia in divinis sunt unum & idem, ubi non obviat relationis oppositio.

Tom. 1. p. 597. D.

Tom. 6. p. 159. C.

Probatur 3. ratione ex summa divinæ essentiæ fœcunditate deducta. *Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero?* Isaiæ 66. v. 9. *Nefas est dicere*, inquit Sanctus Joannes Damascenus Orthodoxæ fidei Lib. 1. cap. 8. *Deum naturali fœcunditate caruisse. Fœcunditas porro in eo posita est, ut quis ex seipso, id est, ex propria substantia, prolem natura similem sui edat.* Et S. Cyrillus in Libro Thesauri Assertione 5. *Si Deo*, inquit, *ademeris Patrem esse, fœcunditatem e divina natura sustuleris, ita ut perfectus nequaquam sit, cum generandi facultate careat? Documentum itaque perfectionis est fœcunditas, & signum, quod Patrem perfectum esse ostendit, est Filius, qui ex ipso ab æterno processit*. Et postea: *Si ergo impium est dicere, mentem humanam fructum nullum proferre, cum id Dominus ipse testetur & res ipsa probet: quo pacto non absurdum fuerit dicere supremam omnium mentem infrugiferam esse, & fœcunditate, quæ ei convenit, privare? Aut si dicant generare, corporis legibus subjicere, atque ita perinde ac corpus generare, cum ne mens quidem, quæ in nobis est, corporeo modo generet?*

Pag. 133. B.

Edit. Paris. 1638. T. 5. p. 1. p. 37. D. E. Ib. p. 45. B.

Idem argumentum ex fœcunditate divinæ naturæ adversus Arianos urget S. Athanasius Orat. 2. *Quod si*, inquit, *ipsa divina natura, ut putant, fœcunda non est, sed sterilis, ut lux non illuminans, & fons siccus, nonne eos pudere debet affirmare eum vi efficiendi præditum esse? An non erubescent, eo sublato, quod est ex natura, id velle primum locum tenere, quod est ex voluntate?*

SECUNDA CONCLUSIO.

Duplex est in Deo processio; non plures, nec pauciores.

Probatur 1. Quia tot sunt processiones, quot personæ procedentes; atqui duæ tantum sunt personæ procedentes; nempe Filius & Spiritus Sanctus; Pater enim a nullo procedit, hinc dicitur Deus a se, a Scriptoribus Ecclesiasticis, ingenitus, innascibilis, principium sine principio, origo, fons totius divinitatis, quia ab ipso Filius & Spiritus Sanctus procedunt tanquam a principio & origine, ipse vero nullum agnoscit sui principium, nullam originem.

Quod si plures duabus in Deo admitterentur processiones, & personæ procedentes numero infinitæ admittendæ forent, nulla enim certa & evidenti ratione ostendi potest eas ad definitum numerum restringi debere.

Probatur 2. Tot agnoscendæ sunt in agente intellectuali processiones (supposita fide, illa enim sublata non daretur tali ratiocinio locus) quot sunt facultates, per quas agens intellectuale, qualis Deus est, potest intra se producere: sed illæ duæ tantum sunt, intellectus scilicet & voluntas, quarum terminus quilibet, cum sit infinitus, utpote in natura infinita, atque exhauriat totam facultatis fœcunditatem, unicus est in suo ordine. Sic unicum est Verbum,

bum, seu unicus intellectionis divinæ terminus; quia per unicum illud Verbum, utpote infinitum, tota exhauritur vis intelligendi naturæ divinæ, ipsiusque Patris: *Proinde*, inquit S. August. Lib. 15. de Trinitate cap. 14. *tanquam se ipsum dicens Pater genuit Verbum sibi æquale per omnia. Non enim se ipsum integre perfecteque dixisset, si aliquid minus aut amplius esset in ejus Verbo quam in ipso*. Et certe verbum opus non habet verbo, cum ipsum per se tam sibi, quam rei cognitæ declarandæ sufficiat. *T. 8. p. 984. D.*

Idem dici debet de termino volitionis divinæ: hincque fit ut neque Filius intelligendo quidquam producat, nec Spiritus Sanctus aut intelligendo aut volendo. Quid ita? Quia uterque recipit a Patre vim intelligendi, quæ est ipsamet natura divina, jam exhausta per productionem ipsius Verbi. Verbum quippe, cum sit terminus intellectionis divinæ, aliud Verbum producere non potest, alias non amplius terminus foret intellectionis, sed principium: intelligendo quippe Verbum istud, secundum produceretur, quod certe pugnat cum definitione verbi quod terminus est, non principium intellectionis.

Ratio, ut dixi, a priori petitur ex infinitate divinæ naturæ, ac facultatis intellectivæ, quæ unico termino infinito exhauritur; quidquid enim infinitum est, in suo ordine unicum est; hincque Veteres præclare unitatem Dei ac divinæ essentiæ in Tribus personis demonstrabant: *Summum magnum unicum sit necesse est. Ergo & Deus unicus erit: non aliter Deus nisi summum magnum*, inquit Tertullianus Lib. 1. contra Marcionem cap. 3. *P.367. B.*

Et Novatianus Lib. de Trinitate cap. 4. apud Tertullianum: *Summum autem quidquid est*, inquit, *ita demum summum esse oportet, dum extra comparem est. Et ideo solum, & unum sit necesse est, cui conferri nihil potest, dum parem non habet. Quoniam nec duo infinita esse possunt, ut rerum dictat ipsa natura*. *P. 709.B.*

Ex quo sic arguimus: Quidquid est infinitum: unicum est in suo ordine: atqui Verbum divinum, utpote terminus intellectionis divinæ, est infinitum, Spiritus quoque sanctus, qui terminus est divinæ volitionis, est infinitus: ergo unicum est in Deo Verbum, unicus Spiritus Sanctus: ergo non plures, quam duæ processiones, ex quarum una Verbum, ex altera Spiritus Sanctus procedit.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. contra primam Conclusionem.

Omnis processio aliquam involvit imperfectionem, nempe 1. dependentiam procedentis a producente. 2. prioritatem quamdam principii producentis, respectu illius, qui procedit. 3. naturæ partitionem, ac divisionem inter eum, qui procedit, & eum, a quo procedit: si enim una & eadem sit numero natura, una pariter erit persona; & ita sequeretur, rem eamdem a se ipsa procedere, quod implicat. 4. denique, in omni processione includitur aliqua potentia passiva, tum in persona, quæ naturam recipit, tum in persona: quæ naturam communicat, namque Pater divinus v. g. producendo Filium, illum in sinu suo, unde non egreditur, recipit: atqui, ut per se manifestum est, hæc cadere in Deum non possunt.

Resp. distinguo maj. Omnis processio in creatis aliquam involvit imperfectionem, esto: in divinis, nego. Non est porro de divinis idem, quod de humanis, sentiendum, quæ tamen longo distant a se invicem intervallo: atque cum de divinis processionibus agitur, mens nostra ab omni creato exemplo revocanda est, ut ad divina unice transferatur.

Resp. Naturam illam revera communicari Filio & Spiritui Sancto, sed non propterea dici debet eam esse ab alio; quia hæc loquendi ratio originem, productionem seu processionem ab alio designat. Certum porro est divinam essentiam ab alio non procedere, nullamque sui originem habere: non ita vox, *communicatio*, quæ ex se originem, ac processionem non importat.

Instabis 2. Qui naturam suam alteri communicat, illo prior est; ergo Pater; qui Filio & Spiritui Sancto suam communicat naturam, illis est prior.

Resp. dist. ant. Qui suam naturam libere, ac cum dependentia alteri communicat, illo est prior, concedo: qui communicat ex necessitate suæ perfectissimæ, ac infinitæ naturæ, ac sine ulla dependentia, nego. Porro talis est Pater, respectu Filii, & Spiritus Sancti, quibus necessario suam totam naturam communicat.

Instabis 3. Persona divina verus est Deus: atqui Deus nullum sui agnoscit principium, imo ipse primum est principium.

Resp. Argumentum istud verum esse sophisma, in quo quatuor sunt termini. In majori enim propositione, vocabulum, *Deus*, supponit pro persona; in minori vero pro essentia divina: unde facilis est responsio ad minorem. Atqui Deus ratione divinæ naturæ nullum agnoscit sui principium, concedo: ratione personæ, nego. Deus equidem primum est omnium creaturarum principium, sed non idcirco excluduntur ad intra divinæ personæ.

Objicies 2. contra secundam Conclusionem. Etsi vis spirandi in Patre sit infinita & exhausta per processionem Spiritus Sancti, nihilominus tamen Filio communicatur, qui simul cum Patre Spiritum Sanctum producit: ergo etsi vis intelligendi Patris exhausta sit per generationem Verbi, quidni poterit Verbum aliud Verbum producere, & ita in infinitum?

Resp. nego conseq. & paritatem. Disparitas est, quod una & eadem sit vis spirandi in Patre & Filio, atque in illo priori instanti originis, quo Pater producit Filium, nondum (nostro concipiendi modo) intelligitur exhausta ipsius vis spirandi; quia nondum intelligitur spirasse Spiritum Sanctum, qui cum secundus sit origine a Filio, ab ipso ut & a Patre tanquam ab unico principio procedit: Filius enim habet omnia quæcumque Patris sunt, adeoque & vim spirandi, nondum nostro intelligendi more exhaustam. At intelligendi vis omnino exhausta est per productionem termini infiniti, Verbi scilicet divini, quod unicum sufficit, nec aliud est possibile.

Instabis. Ex dictis Conclusione prima, sine fœcunditate Deus foret imperfectus; ergo si Filius intelligendo nihil producit, infœcundus est, ac consequenter imperfectus.

Resp. dist. conseq. Ergo si Filius intelligendo nihil producit, ex defectu & impotentia naturæ, imperfectus est, concedo: si nihil producit, quia ipse terminus est infinitus paternæ cognitionis, quam totam exhausit, nego. Verbum etenim, quod infinitum est, unicum sit oportet, neque ex defectu & impotentia oritur, quod aliud Verbum non producat, imo potius ex summa & infinita ejus perfectione. Ita fere objectionem solvit S. Gregorius Nanianzenus Orat. 37. de Spiritu Sancto: *Neque Filio*, inquit, *aliquid deest ad hoc ut sit Pater (neque enim defectus est filiatio) nec propterea tamen Pater est. Alioquin eadem ratione Patri aliquid deerit ad hoc ut sit Filius: nec enim Pater Filius est. Sed hæc defectum proculdubio non arguunt.* Ibid. vero sic pergit: *Neque enim Filius est Pater, (unus enim est Pater). sed quod Pater: nec Spiritus est*

Tom. 1. p. 597. D.

Ibid. pag. 598. A.

est Filius, quia ex Deo est, (unus enim unigenitus) sed quod Filius. Tria hæc unum, si divinitatem spectes; & unum tria, si proprietatum rationem habeas.

S. Augustinus eodem quoque modo difficultatem dissolvit refellens Maximinum lib. 2. adversus eum cap. 12. n. 2. *Absit autem*, inquit, *ut, quomodo putas, ideo sit Pater potentior Filio; quia creatorem genuit Pater, Filius autem non genuit creatorem. Neque enim non potuit, sed non oportuit. Immoderata enim esset divina generatio, si genitus Filius nepotem gigneret Patris, quia & ipse nepos, nisi avo suo pronepotem gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam, impotens diceretur .... nec impleretur generationis series, si semper alter ex altero nasceretur; nec eam perficeret ullus, si non sufficeret unus. Omnipotens itaque omnipotentem genuit Filium &c.*

Tom. 8. p. 601. D.

Itaque non ex defectu potentiæ fit, quod Filius intelligendo aliud Verbum non producat, imo magis ex summa & infinita divinæ naturæ perfectione, cujus tota in intelligendo fœcunditas unius Verbi infiniti productione exhauritur; sicut exhauritur & in volendo Patris & Filii fœcunditas, unius Spiritus Sancti productione.

Cujus quidem rei quasi a priori ratio hæc est, quod omnis divinarum personarum perfectio sit ab essentia, non a personalitate. Paternitas quippe, filiatio, spiratio sive activa sive passiva, proprietates sunt personales, ac relativum quid sonant; relationes vero in suo formali conceptu perfectionem non exprimunt, saltem ab essentia distinctam. Cum igitur eadem omnino sit in tribus divinis personis substantia seu essentia divina, non potest altera esse perfectior. *Generavit Pater*, inquiebant Ariani, *non generavit Filius*. Ergo, inferebant, Pater est Filio perfectior. Quibus apposite respondebat S. Ambrosius L. 4. de fide cap. 8. alias 4. *Quod hìc argumentum est inæqualitatis? Generatio enim paternæ proprietatis est, non potentiæ*. Quod si etiam daremus relationes esse perfectiones, una tamen altera perfectior dici non posset, cum unaquaque in suo ordine summa sit & infinite perfecta. Neque vos moveat commune istud effatum: *Beatius est dare, quam accipere*. Equidem locum habet effatum illud in iis, quæ libere & cum dependentia, non vero in iis, quæ ex naturæ necessitate & insita fœcunditate dantur seu communicantur, ut fit in Deo. Quamquam non dissimulandum; altiora esse ista Mysteria, & ab omni humana ratione longius seposita, quam ut a nobis liquido explicari possint. Satius haud dubie foret uni revelationi hìc firmiter adhærere, quam variis indulgere ratiociniis, quibus nos non alio consilio hìc utimur, quam ut Scholæ serviamus, ad exercitationem ingenii, & Mysterii (si fieri utcumque potest) elucidationem.

Tom. 1. p. 536. A.

Instabis 1. Tam possunt, ac debent admitti in Deo processiones per potentiam & bonitatem, & per memoriam, quam per intellectum, & voluntatem.

Resp. nego antecedens & paritatem. Disparitas est, quia potentia non est principium activum ad intra, sed tantum ad extra, terminosque respicit ab ipso Deo dissitos atque distinctos. Bonitas pariter non revocatur ad modum agendi causæ efficientis, ac productivæ, sed finalis, ac motivæ: neque enim aliter, quam per facultates intellectus scilicet & voluntatis bonitas in Deo sese diffundit; sunt enim istæ facultates intra Deum operativæ. Inde est, quod SS. Patres ad exponendum utcumque Verbi divini generationem, proferant exemplum humanæ mentis, quæ cognoscendo format intra se verbum, quo secum ipsa interius loquitur. Nulla porro est in Deo memoria proprie dicta: memoria enim præteritorum est, Deo autem nihil

est

est præteritum, nihil futurum, sed omnia præsentissima sunt; ac nonnisi metaphorico sensu recordari præteritorum dicitur, ut sese nostro loquendi modo attemperet Scriptura: qua ratione dicitur etiam irasci, pœnitentia duci &c. nempe per metaphoram & figuram.

Instabis 2. Subsistentia Patris, imo & omnes ejus perfectiones, ab ejus divina essentia profluunt; ergo totidem sunt processiones distinctæ; ergo longe plures sunt in Deo processiones, quam duæ.

Resp. dist. antecedens. Subsistentia Patris & omnes ejus perfectiones fluunt a divina essentia, tanquam a radice fundamento, per simplicem, ajunt, methaphysicam emanationem, virtualem & improprie dictam, quomodo proprietates ab essentia fluere seu emanare dicuntur, concedo: fluunt ab essentia tanquam a principio productivo & per emanationem realem, ac proprie dictam, quomodo Filius & Spiritus Sanctus in Deo producuntur, nego.

Objicies 3. ut minuas numerum processionum in Deo. Quod infinitum est, unicum sit oportet. Hinc Dei unitatem probant Veteres, quod sit ens infinitum: duo autem esse non possunt, nec compati simul infinita. ergo cum processio in Deo infinita sit, unica esse debet.

Resp. dist. antecedens. Quod est infinitum, unicum est in suo ordine, &, ut dicitur, intensive, concedo. Ita, quia processio per intellectum infinita est, unica quoque est & unicum producit Verbum: idem dicendum de processione per voluntatem. Quod infinitum est, debet esse unicum extensive, & in alio quocumque ordine, nego. Ita processio per intellectum non excludit processionem per voluntatem; imo hanc importat, & utroque in suo ordine, ac quasi specie infinita est.

Instabis 1. Prima processio totam naturam communicat & exhaurit? ergo alteri processioni locum non relinquit.

Resp. dist. ant. Totam exhaurit naturam, & non totaliter, seu non omni modo, neque in quolibet ordine, concedo: totam & totaliter, ac in quolibet ordine, nego.

Instabis 2. Facultas intelligendi & volendi in Deo non distinguuntur; quomodo igitur terminos realiter distinctos producere possunt?

Resp. dist. ant. non distinguuntur realiter, concedo: virtute fundata in summa Dei perfectione, qua fit ut una & eadem simplicissima & infinita Dei essentia rebus pluribus distinctis æquivaleat, effectusque varios, & diversos producat, nego. Hac ratione justitia & misericordia sunt una realiter & identice Dei essentia, quæ virtualiter dumtaxat distinguuntur; & tamen realiter distinctos effectus producunt, pœnas nimirum & præmia.

Divinarum processionum proprietates.

CONCLUSIO.

Divinæ processiones immanentes sunt, æternæ, substantiales, necessariæ, metaphysicæ, ab omnibus creatæ productionis imperfectionibus longius sepositæ, ac segregatæ.

Probantur singulæ partes.

I. Sunt immanentes, quia earum termini, Filius scilicet & Spritus Sanctus, in ipso Deo sunt. Jo. 1. v. 1. *Verbum erat apud Deum.* Et v. 18. *Unigenitus Fi-*

Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Et c. 10. v. 38. *Pater in me est, & ego in Patre*. Ratio aperta est, quia intellectus & voluntas facultates sunt immanentes, quæ terminos habent internos & sibi intime conjunctos.

II. Sunt æternæ, quia ipsi Deo coævæ: *Egressus ejus* (Filii) *ex diebus æternitatis*. Mich. 5. v. 2. *Ex utero ante luciferum genui te*. Ps. 109. v. 3. Idem prorsus dicendum de Spiritu Sancto. Sicut enim Pater se ipsum ab æterno cognoscendo, producit Verbum; ita Pater & Filius seu Verbum, se se mutuo amore prosequendo, producunt Spiritum Sanctum, qui amor est seu charitas increata substantialis. Et certe, ut ratiocinantur Veteres, Tertullianus adversus Paxeam c. 5. Athanasius Oratione secunda contra Arianos, Origenes apud Sanctum Athanasium Lib. de Decretis Nicænæ Synodi, Athenagoras in Apologia, Deus esse non potest absque sua sapientia, ratione, amore; ergo neque sine processione Filii, qui est ipsa increata & subsistens sapientia genita; neque etiam sine processione Spiritus Sancti, qui est ipsamet charitas substantialis increata procedens. Quæ Veterum sententia non sic intelligenda est, quasi Filius sit formalis illa sapientia, qua Pater sapiens est, alioqui Pater haberet a Filio sapientiam, quod certe perabsurdum est; sed eo sensu intelligi debet, quod terminus sit sapientiæ seu cognitionis Patris, ejusque nata & genita sapientia. Similiter Spiritus Sanctus dicitur charitas & amor Patris & Filii, terminative, non formaliter.

III. Sunt substantiales, idest terminos habent subsistentes, ac personales, non vero accidentales & adventitios, quales sunt in nobis termini intellectionis & volitionis; in Deo quippe nihil est accidentale, adventitium nihil. Vide paulo ante, initio primi Articuli, cum quærebamus, quid sit in Deo processio & Prolatio, quale sit ex S. Joanne Damasceno Lib. 1. orthodoxæ fidei cap. 6. & 7. discrimen inter processionem Verbi divini & humani.

Hic pag. 35.

IV. Sunt necessariæ, quia ab illis temperare se non potest divina essentia; necessitate quippe naturæ Deus se ipsum cognoscit & amat. Non igitur ex consilio & voluntate Patris producitur Verbum, ut dicebant Ariani, sed ex illius substantia, voluntaria quidem propensione, sed necessaria, non libera.

V. Sunt metaphysicæ: tum quia proprie, ac stricte loquendo non sunt veræ actiones, sed emanationes potius, quæ in suo conceptu important dumtaxat originem unius personæ ab alia, absque ulla immutatione sive in subjecto, sive in termino; absque ulla prioritate temporis aut naturæ in una persona; absque ulla dependentia, divisione, partitione, separatione, sectione essentiæ; uno verbo, absque ulla earum imperfectionum quæ physicam productionem semper comitantur.

Ex quo inferes, quam immerito Ariani supra initio hujus Articulis 2. divinam Verbi generationem ex humana metientes, illam tot imperfectionibus obnoxiam esse contenderent.

Tom. 1. p. 217 E. F. Eos sic refellit S. Athan. ac discrimen humanæ & divinæ generationis exponit Ep. de Decr. Nicænæ Syn. *Quemadmodum*, inquit, *non eodem modo creant homines quo Deus creat, nec eodem modo sunt, quo ille; ita aliter procreantur homines, & aliter Filius ex Patre nascitur. Fœtus enim hominum, partes quodammodo sunt gignentium, quippe cum nec ipsa corporum natura simplex sit, sed fluxa atque ex partibus composita. Nam homines gignendo emittunt ex se aliquid quædamque rursus ex cibis, quos accipiunt, in eos defluunt; quæ quidem causa est cur multorum liberorum pro tempore parentes fiant, Deus autem individuus est, ac proinde absque*

divi-

divisione nihilque patiendo Filii est Pater. Nihil enim ex re incorporea effluere, nihilve in eam, uti hominibus accidit, potest influere. Quocirca cum Deus sit natura simplex, unius quoque ac solius Filii est Pater. Et postea: *Re item examinata, confirmatum est Filium Patri consubstantialem esse, non corporum aut mortalium animantium more; neque enim id fieri divisione substantiæ, aut præcisione, neque aliqua affectione, conversione aut mutatione substantiæ, & virtutis Patris, ab his enim omnibus alienam esse non factam Patris naturam: verum hisce verbis, consubstantialem Patri, indicari nullam Filio Dei cum factis, & creatis esse similitudinem &c.* Ibid. p.240. E.

Eumdem in scopum S. Hilarius L.7. de Trinitate, utitur exemplo ignis, & luminis. *Quæro itaque nunc*, inquit *utrum divisio ac separatio sit; cum ignis ex igne est. Aut numquid abscinditur natura ne maneat, aut non sequitur natura ne insit, cum accenso lumine ex lumine per quemdam quasi nativitatis profectum naturæ nulla defectio fit, & tamen sit lumen ex lumine?* P.936. F.

Verum ista humana exempla infinite semper distant ab illa simplici, & immutabili ratione, qua divinæ processiones fiunt in Deo. Hoc ipsum admonet idem S. Hilarius eodem Libro: *Meminerimus*, inquit, *humanas comparationes divinis non satisfacere exemplis*. Atque Hæreticis omnes illas creatæ generationis imperfectiones opponentibus, & in divinam transferentibus, hoc unum cum S. Petro Chrysologo Sermone 60. reponendum: *Erras, Hæretice: hoc habet humana ratio, non habet hoc divina: hoc accipit natura mundi, Deitatis non recipit hoc natura.* Ibid. p.935. E.

ARTICULUS III.

De principiis divinarum processionum.

PRÆNOTANDA.

Duplex vulgo distinguitur a Scholasticis in agente principium actionis; unum *quod*, & est ipsum suppositum agens; alterum *quo*, & est forma, per quam agit: quæ cum duplex sit, remota, & proxima, duplex quoque distinguitur principium *quo*, remotum unum, & est ipsa natura; proximum alterum, & est naturæ facultas aut potentia. Sic v. g. Petrus intelligens est principium *quod*; anima rationalis est principium *quo* remotum, & intellectus est principium *quo* proximum intellectionis.

Quod in humanis, hoc idem, & in Deo, servata proportione, ac pro infirma nostra intelligendi ratione, observant Theologi.

In Deo quidem summa est ac maxima, quæ potest cogitari, naturæ simplicitas, in qua intellige, & velle idem est reipsa. *Quid aliud dicimus*, ait S. August. lib. 7. de Trinitate c. 1. *cum dicimus, hoc illi est esse, quod sapere, nisi eo est, quo sapiens est?* Et lib. 15. c. 13. *Longe est*, inquit, *huic scientiæ* (nempe Dei) *scientia nostra dissimilis. Quæ autem scientia Dei est, ipsa & sapientia; & quæ sapientia, ipsa essentia sive substantia. Quia in illius naturæ simplicitate mirabili, non est aliud sapere, aliud esse; sed quod est sapere, hoc est, & esse ... nobis vero non hoc est esse quod scire vel sapere; quoniam esse possumus, etiamsi nesciamus neque sapiamus.* Tom. 8. p.854. G.

Nihilominus tamen in subsidium infirmitatis nostræ, quæ reipsa non distinguuntur, in Deo tamen per mentem cum fundamento in re (propter summam divinæ naturæ perfectionem, qua fit ut etsi omnino simplex, pluribus tamen distinctis æquivaleat) distinguimus; & ita operationem intellectus consideramus quasi aliam ab operatione voluntatis, cum tamen una, & eadem reipsa sit ejusdem naturæ divinæ operatio: hisque

per

per mentem factis distinctionibus commode utuntur Theologi, ut Mysterium Sanctissimæ Trinitatis quodammodo exponant. His ita præsuppositis, duo hic quærunt Theologi.

Primo, quodnam sit principium *quo* proximum divinarum processionum: de principio enim *quod*, consentiunt omnes, esse ipsam personam: principium vero *quo* remotum saltem, naturam esse. Quæstio igitur tota versatur circa principium *quo* proximum, an nempe sit intellectus, & voluntas, an immediate ac per se divina essentia præcisa ab operationibus vitalibus intellectus, & voluntatis; aut aliud quodcumque.

Secundo, supposito quod intellectus, & voluntas sint principium immediatum ac proximum divinarum processionum, quærunt iidem Theologi, per quos actus intelligendi, & volendi personæ procedant: an per illos, qui essentiales appellantur, & communes sunt tribus personis divinis; an vero per actus, qui notionales dicuntur, seu personales, & propriis sunt personarum, ut v. g. intelligendo verbum producere. Huic controversiæ locum dedisse videtur Durandus, qui communem Scholæ sententiam de principio proximo & immediato divinarum processionum, intellectu scilicet, & voluntate, impugnabat hoc argumento: Filius intelligit, & intelligendo nihil producit; pariter Spiritus Sanctus intelligit, & vult, & tamen nihil producit: econtra Pater intelligendo Filium generat, Pater, & Filius volendo producunt Spiritum Sanctum; ergo, concludebat Durandus, intellectus, & voluntas non sunt principium proximum, & immediatum divinarum processionum. Cui difficultati ut occurrant Theologi, quærunt quidnam proprium ac speciale habeat intellectio Patris ut producat, quod non habet intellectio Filii: an est aliquid essentiale? an aliquid, ut ajunt, notionale ac relativum?

Opiniones Scholæ.

Circa primam quæstionem in tres potissimum partes Schola dividitur.

Prima opinio est Durandi. L. 1. sent. dist. 6. qu. 2. ubi docet, principium immediatum, & proximum divinarum processionum esse naturam divinam, quatenus est fœcunda & infinita, non vero quatenus est intelligens ac volens: uno verbo essentia divina, juxta Durandum, immediate ac proxime per sese operatur, non per facultates suas, intellectum scilicet, & voluntatem. Nihilominus vult ille, per quamdam appropriationem Filii processionem intellectui tribui, & processionem Spiritus Sancti voluntati.

Secunda opinio eorum est, qui solas relationes originis assignant pro immediato ac proximo principio divinarum processionum. Dicitur esse S. Bonaventuræ, & aliorum nonnullorum.

Tertia eorum est, qui statuunt intellectum, & voluntatem esse principia proxima divinarum processionum, actiones vero productivas esse intellectionem, & volitionem, prout connotant relationes, vel tanquam conditiones dumtaxat necessarias, vel tanquam comprincipium; neque enim de his omnes consentiunt. Quippe cum generandi facultas, & ipsa generatio Patri, spiratio autem activa Patri, & Filio propriæ sint, unus vero in tribus personis sit intellectus, una intellectio, una voluntas, una volitio omnibus communis, necesse est assignare aliquid, quo fiat ut intellectio Patris producat, non intellectio Filii. Quid porro illud est? An intellectio essentialis? sed tribus personis illa communis est. An intellectio notionalis? sed quid illa

illa sit, quidve addat intellectioni essentiali quæritur. An relatio tanquam mera conditio? An relatio tanquam comprincipium? Itaque

Circa secundam hanc quæstionem Scotus in 1. dist. 2. qu. 7. existimat intelligere, & dicere seu producere in Deo duos esse actus virtute distinctos, quorum primus essentialis dicitur, secundus vero notionalis: per essentialem terminum non produci affirmat, sed per notionalem; hincque rationem reddit, cur Filius intelligendo non producit, quia nempe intelligit tantum intellectione essentiali, non vero notionali. Sed dubium superest, quid sit illa notionalis intellectio.

Alii itaque Theologi putant essentialem, & notionalem intellectionem non distingui ut actus a se plane diversos; sed notionales actus esse ipsomet essentiales, quatenus connotant relationes sibi proprias. Atque ita generatio est ipsamet divina intellectio affecta relatione paternitatis, adeo ut intellectio notionalis ab essentiali se tota non differat, sed tantum ut includens ab inclusa. Sed rursus superest, ut jam diximus, quæstio, quas nempe partes habeat illa relatio, an meræ conditionis non activæ; an comprincipii. Mire profecto hæc arguta, & subtilia sunt, sed his non inutiliter Schola nostra occupatur, quibus, & aliquando occupati fuere antiquiores Doctores, ipsa subtilium Hæreticorum astutia, calliditate ac pervicacia compulsi. Itaque sit

PRIMA CONCLUSIO.

Essentia divina præcisa ab operationibus vitalibus intellectus, & voluntatis, non est principium *quo* proximum, & immediatum divinarum processionum.

Probatur 1. Ex Scripturis ac SS. Patribus, a quibus Filius appellatur Verbum Joan. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum... Verbum caro factum est*. Porro Verbum proxime ac immediate est ab intellectu, quia terminus est cognitionis paternæ, per quem, & in quo Pater & semetipsum, & omnia a se distincta cognoscit.

Favent & Ecclesiæ Doctores, qui affirmant, Filium ex intellectu, seu mente Patris procedere.

S. Irenæus L. 2. c. 28. alias 48. *Deus*, inquit, *totus existens mens, & totus existens Logos, quod cogitat, hoc & loquitur; & quod loquitur, hoc & cogitat*. P. 157. n. 6. Ad calc.

Athenagoras in Legatione pro Christianis ait, *Filium Dei esse Verbum Patris in idea... siquidem mens, & Verbum Dei, Filius Dei est... Primigenia*, inquit, *hic est Patris progenies: quæ non ut facta, (a principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in se ipso λόγον, hoc est, Verbum aut rationem habet, cum rationalis ipse æternum sit) sed ut rerum cunctarum idea, & perfectio foret, progressa est*. Ope. S. Just. p. 10. B. C.

S. Clemens Alexandrinus in Admonitione ad Gentes. *Filius*, inquit, *mentis legitimus divinum illud Verbum*.

Tertullianus Lib. contra Praxeam cap. 5. ea de causa Filium appellat: *Dei rationem, quod cogitando Pater illum producat*. P. 46. B.

S. Basilius Hom. 6. in illud: *In principio erat Verbum. Cur Verbum?* inquit: *Ut perspicuum sit processisse ex mente*. P. 503. Tom. 2.

S. Greg. Nazianzenus Orat. 36. *Verbum porro dicitur*, inquit, *quia ita se habet ad Patrem, ut sermo ad mentem*. p. 136. D.

S. Aug. L. 15. de Trinitate, postquam plura de Verbo divino disseruit, tandem c. 13. ait, *Verbum natum est ... de Patris scientia, de Patris sapientia*.

S. Cy-

S. Cyrillus Alexandrinus in Thesauro Assertione 6. *Si impium est*, inquit, *dicere mentem humanam fructum nullum proferre, cum id Dominus ipse testetur, & res ipsa probet: quo pacto non absurdum fuerit dicere supremam omnium mentem infrugiferam esse, & fœcunditate, quæ ei convenit, privare? aut si dicant generare, corporeis legibus subjicere, atque ita perinde ac corpus generare; cum ne mens quidem, quæ in nobis est, corporeo modo generet?*

S. Fulgentius Lib. 3. ad Monimum c. 7. *Sic est Verbum*, inquit, *apud Deum, sicut est in mente verbum ... cum enim mens apud se verbum habet, utique cogitando habet, quia nihil aliud est apud se dicere, quam apud se cogitare. Cum ergo mens cogitat, & cogitando verbum intra se generat, de sua substantia generat verbum.*

Quod de Verbo seu Filio divino per intellectum, idem & de Spiritu Sancto per voluntatem procedente affirmant SS. Ecclesiæ Doctores, quem appellant *amorem, dilectionem, & charitatem mutuam Patris, & Filii.* Amor autem, & charitas ad voluntatem pertinet.

Probatur 2. duplici maxime Theologica ratione.

Prima hæc est: Quia essentia per sese ac immediate non operatur, sed per suas facultates: hinc commune istud ac receptum in Scholis effatum: *Essentia nec producit, nec producitur; nec generat, nec generatur.* Quod axioma confirmavit Concilium Lateranense sub Innoc. III. adversum Abbatem Joachimum. *Nos*, ait Summus Pontifex c. 2. *sacro approbante Concilio, credimus, & confitemur cum Petro* (Lombardo) *quod una quædam summa res est, incomprehensibilis quidem, & ineffabilis, quæ veraciter est Pater & Filius, & Spiritus Sanctus ... Et illa res,* (id est divina essentia) *non est generans, neque genita, neque procedens; sed est Pater, qui generat, & Filius, qui gignitur, & Spiritus Sanctus, qui procedit.* Cujus quidem a priori ratio hæc est, quod inter generantem ac genitum, procedentem & eum, qui procedit, realis intercedat distinctio; fieri quippe non potest ut quis semetipsum producat, aut a se ipso procedat: atqui in Deo nulla est, non tantum realis, sed ne virtualis quidem distinctio inter essentiam seu naturam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; siquidem una est singularis, & numerica, & individua in tribus personis. In divinis quippe, ut fert commune axioma, omnia sunt unum, & idem, ubi non obviat relationis oppositio: ergo essentia, quæ est in Patre, producere non potest essentiam Filii; ergo essentia divina non est principium proximum, & immediatum divinarum processionum, ut fert opinio Durandi.

Secunda ratio est, quia in sententia Durandi vix ulla reddi ratio potest 1. cur processio Filii prior sit origine processione Spiritus Sancti. 2. cur Spiritus S. a Filio procedat, potius quam Filius ab ipso: namque essentia divina ex se se immediate ac proxime pariter fœcunda est ad Filium, & ad Spiritum S. producendum. 3. cur processio Filii sit, & appelletur generatio, non autem processio Spiritus Sancti; utraque siquidem æque immediate ac proxime ab essentia fluit, juxta Durandi sententiam. 4. cur duæ tantum sint, non una dumtaxat, aut etiam plures, & infinitæ in Deo processiones. Namque processiones illæ immediate ab essentia dimanant, quatenus est infinite fœcunda; ergo vel una processione infinita exhauritur, vel infinitis numero processionibus opus est, ut ejus fœcunditas exhauriatur. Quamquam autem aperta, & demonstrativa istorum ratio, & causa in quacumque Scholæ sententia reddi non possit, cum inscrutabile mysterium sit, attamen Scholæ Magistri, quorum industria in exponendis ac vindicandis mysteriis tota versatur,

fatur; aliquam probabilem faltem reddunt; atque prudentis eft Theologi inter multas, eam feligere, ac fequi opinionem, quæ, fervata fidei veritate, ac, majeftate, eam utcumque exponit, & captui noftro magis accommodat.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. Tanta eft divinæ naturæ fimplicitas, ut nequidem per mentem diftingui poffit operatio intellectus ab operatione voluntatis; ergo proceffiones divinæ funt immediate, ac proxime ab effentia.

Et certe facultates intelligendi & volendi, per quas dicimus procedere perfonas Filii & Spiritus Sancti, realiter non diftinguuntur ab effentia divina, & tamen perfonas inter fe realiter diftinctas producunt: ergo Durandi opinio ex eo male arguitur, quod cum nulla fit diftinctio inter effentiam & perfonam in Deo, non poteft effentia effe principium proximum & immediatum divinarum proceffionum.

Antecedens primi argumenti probatur teftimoniis SS. Patrum, tum eorum, qui affirmant idem omnino effe in Deo, noffe, velle, fapere, effe &c. tum eorum, qui non raro dicunt Filium effe ab ipfa Dei natura & effentia, nonnunquam etiam ab ejus voluntate; non alio plane fenfu, quam quod voluntas fit ipfamet Dei natura & effentia.

Ac primo quidem fic loquitur S. Irenæus L. 1. adverfus hærefes c. 12. alias 6. *Univerforum Deus fimul ut cogitavit, perficit id quod cogitavit; & fimul, ac voluit, cogitat hoc, quod voluit; tunc cogitans cum vult, & tunc volens cum cogitat, cum fit totus cogitatus, & totus voluntas, & totus oculus, & totus auditus.* Pag. 57. n. 2.

S. Auguftinus Lib. 7. de Trinitate c. 1. *Hoc eft Deo effe, quod fapere ..... eo eft, quo fapiens eft.*

Patres Concilii XV. Toletani an. 688. *Filius igitur Dei*, inquiunt, *de effentia Patris natus eft, effentia de effentia, ficut natura de natura, & fubftantia de fubftantia .... fic & voluntas de voluntate ..... quia non eft aliud Dei voluntas, aliud ejus natura.*

II. Filium effe ab effentia Patris, communis eft Orthodoxorum fides adverfus Arianos, de qua poftea dicemus. Quod etiam fit de voluntate Patris adeoque incognita fuerit Veteribus proceffio ejus per intellectum, tanquam facultatem diftinctam a voluntate aut ab effentia Dei, conftat ex mox adducto Concilii XV. Toletani teftimonio, & ex S. Hilario Lib. de Synodis nu. 75. *Qui ex fubftantia*, inquit: *Dei natus eft, etiam ex confilio ejus, ac voluntate nafcitur.* Ex Sancto Auguftino L. 15. de Trinitate c. 19. *Filius charitatis ejus nullus eft alius, quam qui de fubftantia ejus genitus eft.* Ex Sancto Juftino Apologia 2. ubi ait: *Verbum confilio & voluntate* Patris effe genitum. Ergo illi SS. Patres nullam diftinctionem agnovere inter effentiam divinam, ac intellectum & voluntatem; fed proceffiones in Deo immediate ab effentia effe docuerunt. Ibid. Pag. 1174. C. D. Pag. 68. C.

Refp. nego ant. Diftinctio enim rationis feu virtualis, quæ in Deo eft, & quidem cum fundamento, infinita fcilicet Dei natura, quæ tametfi una & fimpliciffima, multis tamen realiter diftinctis æquivalet; diftinctio, inquam, illa fufficit, ut concipiatur a nobis intellectio divina, etfi eodem conceptu claro & expreffo non concipiatur volitio; quod nempe alius fit utriufque conceptus objectivus faltem virtualis. Quippe, ut monuimus cum de divinis Attributis ageremus, diftinctio illa virtualis fit a nobis tantum per conceptus magis aut minus explicitos; ac tanti commodi & utilitas eft diftin-

ceptus magis aut minus explicitos; ac tanti commodi & utilitatis est distinctio illa virtualis in divinis, ut sine illius subsidio impossibile omnino foret Mysterium Trinitatis & Incarnationis intelligere. Quare enim, communicata Filio essentia, non communicatur simul persona Patris, quæ ab essentia realiter non distinguitur? Quare Pater divinus incarnatus non dicitur, nec revera est, licet una & eadem sit ipsius natura cum Filio, qui incarnatus est; & hæc natura non sit, ut dictum est, realiter a personis distincta? Non alia certe ratio proferri a nobis potest, quam quod inter naturam & personam sit virtualis distinctio, qua fit, ut communicetur natura, non communicata persona, & una persona incarnetur, altera non incarnata.

Inde patet responsio ad confirmationem. Virtualis quippe distinctio inter intellectionem & volitionem, sufficit ad terminos realiter distinctos producendos: in eo vero peccat, & arguitur Durandi sententia, quod cum nulla omnino sit distinctio inter naturam Patris & naturam Filii in Deo, doceat tamen ille essentiam Filii esse ab essentia Patris, seu Patris essentiam vere producere essentiam Filii, quod certe admitti non debet, cum inde sequeretur, essentiam Patris & essentiam Filii a se invicem distingui, non modo virtualiter, sed etiam realiter, quia producens & productum, generans & genitum realiter distinguuntur inter se persona & hypostasi. Intellectus quidem & voluntas producunt terminos realiter distinctos, Filium nempe & Spiritum Sanctum, licet ab illis realiter non distinguantur: at quomodo facultates illæ suos subsistentes, ac personales terminos producunt? An tanquam principium *quod*, ut vocant? Non certe: principium enim *quod* productionis, est ipsa persona; actiones enim, ut fert commune axioma, sunt suppositorum. Ergo producunt tantum ut principium *quo*: non quidem præcise quatenus facultates illæ divinæ ipsi naturæ sunt essentiales, sed quatenus sunt notionales seu personales, hoc est, divinis relationibus affectæ ac certa quadam ratione modificatæ, ut paulo post expositurі sumus.

Ad primam probationem ex Sancto Irenæo, dico Sanctum Doctorem de quæstione nostra scholastica ne cogitasse quidem. Unice intentus ille erat confutandæ distinctioni, quam Valentinus admittebat inter probolas suas, quas gradatim, ac successive divisa inter illas essentia fieri delirus ille somniabat. *Bithos* (profundum) *enim*, inquit Sanctus Irenæus, *quem illi pro Deo colunt, primum cogitavit aliquid proferre, deinde voluit*. Quapropter ibidem eos irridens ait: *Deum Valentinianorum similem esse Jovi apud Homerum, qui propter sollicitudinem non dormit, sed cogitat anxius, qua ratione Achilli favere, Græcos vero perdere possit*.

Pag. 56.
Pag. 57.

Quantum ad Sanctum Augustinum, non alia ipsius mens est atque sententia, quam quod in Deo reipsa non distinguatur *esse*, *sapere*, *velle*. Quis vero Catholicus id negat? nemo certe.

Ad Patres vero Concilii XV. Toletani, & alios, qui laudati sunt.

Resp. Eos sano & Catholico sensu, Conclusioni nostræ minime contrario, dixisse Filium esse de essentia Patris, & quidem apposite ad confutandum errorem Arianorum, qui contendebant Filium non de substantia Dei, sed ex voluntate ipsius, arbitrio, ac libertate, ad modum aliarum creaturarum ex non extantibus conditum fuisse; adeoque illum non natura, sed ex gratia & adoptione Deum esse. Econtra Sancti Ecclesiæ Doctores opponebant Filium non voluntate, ac libertate, sicut cæteræ creaturæ, a Deo Patre genitum esse, sed ex natura, essentia, & substantia ipsius, seu, ut ait Psaltes Regius, *ex utero*. *Non ex* (Dei) *voluntate*, ait Sanctus Hilarius L. de Synodis

dis n. 59. *Filius subsistere docetur, ne secundum voluntatem tantum, non etiam secundum naturam haberet essentiam*. Et Sanctus Athanasius Oratione 4. contra Arianos, quæ est tertia n. 6. *Ne igitur*, inquit, *voluntatis opus appelletur Filius*. Quid porro commune istud habet cum præsenti quæstione, quæ tota ad usum & exercitium Scholæ accommodata est? nihil omnino.

Nonnulli reipsa ex SS. Patribus ajunt Filium esse *de voluntate Patris*: ait nomen *voluntatis* relative, seu, ut ajunt Patres Concilii XV. Toletani, secundum relativum non usurpant, sed secundum essentiam & identitatem, quatenus scilicet voluntas in Deo ab ejus essentia non distinguitur, sed unum quid est cum ipsa; ex quo ad hominem, ut dicitur, contra Arianos sic arguebant: Filius ex vobis ex voluntate Patris productus est: sed voluntas in Deo ipsamet est ejus natura & essentia; ergo Filius ex essentia seu natura Dei Patris productus est. Quo in argumento, voluntas non secundum relativum sumitur, sed secundum absolutum, quatenus ab ipsamet Dei natura non distinguitur. Ita rem exponunt Patres Concilii XV. Toletani: *Nos*, inquiunt, *non secundum relativum, sed secundum essentiam diximus: voluntas de voluntate, sicut & sapientia de sapientia: hoc enim est Deo esse, quod velle; hoc velle, quod sapere. Quod de homine dici non potest: aliud quippe est homini id, quod est sine velle, & aliud velle etiam sine sapere. In Deo autem non est ita; quia simplex natura est .... Hoc est ergo ejus voluntas, quod & natura; hoc natura, quod substantia vel essentia. Filius igitur Dei de essentia Patris natus est, essentia de essentia, sicut natura de natura, & substantia de substantia; & tamen nec duæ essentiæ, nec duæ naturæ, nec duæ substantiæ dici possunt, sed una essentia, natura, atque substantia; sicut & lumen de lumine, non duo lumina, sed unum lumen.*

Observat S. Augustinus Lib. 15. de Trinitate c. 20. quosdam, *ne Filium consilii, vel voluntatis Dei dicerent unigenitum Verbum, ipsum consilium seu voluntatem Patris idem Verbum esse dixisse. Sed melius quantum existimo*, ait Sanctus Doctor, *dicitur consilium de consilio, & voluntas de voluntate, sicut substantia de substantia, sapientia de sapientia: ne absurditate illa* (Eunomii) *quam jam refellimus, Filius dicatur Patrem facere sapientem vel volentem, si non haberet Pater in substantia sua consilium vel voluntatem*. Quo loco per hæc abstracta nomina, *essentia de essentia, sapientia de sapientia*, nihil aliud intelligunt SS. Patres, quam unam & eamdem omnino esse Patris & Filii essentiam, sapientiam: quamquam abstracta illa vocabula commodius per concreta seu personalia reddi, ac exponi possint, ut sensus sit, Filius, qui est essentia, sapientia &c. a Patre producitur, qui pariter est essentia, sapientia &c. Igitur sano sensu, per identitatem scilicet, Filius dici potest de voluntate Patris, quia est de essentia illius, a qua realiter non distinguitur voluntas: at sensu virtuali & per appropriationem, solus Spiritus Sanctus dicitur voluntas, ut docet ibidem S. Augustinus. *Si voluntas Dei*, inquit, *proprie dicenda est aliqua in Trinitate persona, magis hoc nomen Spiritui Sancto competit, sicut charitas. Nam quid est aliud charitas, quam voluntas?* Igitur sensu omnino Catholico SS. Patres affirmant vel negant Filium esse, vel non esse de voluntate Patris: affirmant sensu identico seu essentiali, quatenus voluntas est ipsamet Dei essentia; negant, ad sensum perversum Arianorum, qui voluntatem naturæ seu essentiæ opponebant, ac Filium, tanquam meram creaturam, ex voluntate seu arbitrio & libertate Patris ex non extantibus conditum fuisse asseverabant. *ibid. C.*

Denique Filium a voluntate Patris productum isto forte sensu nonnulli

veteres dixere, ut innuerent illum non cœco quodam naturæ impetu produci, ficut v. g. lumen a Sole, calor ab igne producitur; fed ex rationali naturæ inclinatione; voluntaria quidem, fed non libera.

Inftabis 1. SS. Patres afferunt Filium procedere a tota Patris fubftantia, non ab una tantum facultate: *totum de toto effe, plenum de pleno, perfectum de perfecto, integrum de integro.*

Refp. apertam effe illorum mentem ex ftatu difputationis eorum cum Arianis. Ifti dicebant, Filium partem effe, portionem, decifionem quamdam fubftantiæ Patris, non quidem more corporum, (quo tantum fenfu fubdoli illi fingebant fe vocem ὁμοούσιον repudiare; at reipfa *confubftantialem* Catholicorum fenfu negabant, id eft, unius & ejufdem cum Patre fubftantiæ. Econtra Sancti Doctores urgebant adverfus illos fummam Dei fimplicitatem, qua fit ut vel tota quanta quanta eft divina natura, Filio communicetur, vel nullatenus communicetur; divifionis quippe, ac partitionis cujufcumque prorfus incapax eft Dei effentia: unde merito dicebant, Filium *totum effe de toto, plenum de pleno, perfectum de perfecto, integrum de integro.*

Inftabis 2. Tritum iftud eft apud Veteres, effe in Deo naturam generantem, & naturam genitam; fubftantiam Filii a Patre natam effe, fapientiam e fapientia ortam &c. ergo natura proprie dici poteft generans & genita &c.

Refp. Veteres nominibus iftis abftractis, *naturæ, fubftantiæ, fapientiæ*, ubi de Trinitate fermo eft, intelligere concreta, feu perfonas, ita ut eorum fenfus fit, perfona, quæ divina effentia, natura, fapientia &c. prædita eft, aliam perfonam producit eadem effentia, natura & fapientia præditam, quod certe veriffimum eft: vocabulis autem abftractis, *effentiæ, fapientiæ*, idcirco Veteres utuntur, ut fignificent res his vocibus expreffas divinis perfonis plane effentiales effe, fubftantiales, ac neceffarias, ac difcrimen creaturæ, cui effe effentiale non eft, cum fit ens contingens, cui fapientia aliæque hujufmodi dotes effentiales non funt, fed adventitiæ, & accidentales. In rigore autem & caftigata loquendi ratione dici non debet, effentia generat, effentia generatur &c. tum quia abftracta per fefe non agunt, fed concreta, id eft perfonæ, actiones enim, ut ajunt, funt fuppofitorum: tum maxime quia inter effentiam generantem & effentiam genitam agnofcenda foret realis, aut faltem virtualis diftinctio; at certum eft inter effentiam Patris & effentiam Filii nullam, non tantum realem, fed ne virtualem quidem effe diftinctionem, cum una numero fit in tribus divinis perfonis natura divina, quam Pater Filio, Pater, & Filius Spiritui Sancto communicant.

Inftabis 3. Ideo natura humana in abftracto non generat, quia in abftracto non exiftit, fed in individuis contracta: econtra vero effentia divina in abftracto exiftit, unde dici poteft & generare, & generari.

Refp. Duo hic omnino falfa objici: primum, effentiam divinam in abftracto exiftere. Non ita eft: exiftit illa & fubfiftit reipfa in tribus perfonis, per perfonales & hypoftaticas earum proprietates contracta, non aliter; atqui Philofophi, qui Deum unum concipiebant, ignorata perfonarum Trinitate, non concipiebant haud dubie effentiam divinam abftractam ab omni individuo feu perfona, fed confufe Deum tanquam perfonam fubfiftentem fibi animo repræfentabant. Alterum vero iftud pariter falfo fupponitur, nimirum naturam humanam communem & in abftracto fumptam idcirco non generare, quod in folis individuis fubfiftat. Non hæc vera caufa eft: reipfa enim in folis individuis illa fubfi-

ftit;

ftit; fed caufa hæc eft, quod fi humana natura alteram generaret, jam duæ forent naturæ humanæ, quod adfurdiffimum eft.

Inftabis 4. Nonnulli e SS. Patribus indicant naturam effe principium generationis Filii. *Omnibus creatis*, ait S. Hilarius Lib. de Synodis, ad anath. 24. *fubftantiam Dei voluntas attulit; Filio vero naturam dedit*. S. Aug. Lib. 15. de Trinitate cap. 20. ait: *Chriftum effe Filium natura*. Et S. Joan. Damafc. Lib. 1. de fide Orthodoxa c. 8. *generationem effe opus naturæ*. P. 1184. C. D. Tom. 9. p. 993. E. Tom. 1. p. 133. D.

Refp. Ut fupra, SS. Patres his in locis naturam opponere voluntati; atque hoc unum contra Arianos velle, Filium ex natura feu effentia Patris effe, non ex voluntate feu libero ipfius arbitrio, & confilio. Ad morem etiam Scholæ diftingui poteft antecedens: indicant naturam effe principium *quo* remotum generationis, efto: effe principium proximum, & immediatum præcifum a facultatibus intellectus, & voluntatis, nego. Triplex fcilicet divinarum proceffionum principium Theologi Scholæ diftinguunt: principium *quo* remotum, nempe effentiam; principium *quo* proximum, facultates intelligendi ac volendi; denique principium *quod*, ipfam nimirum perfonam producentem.

Inftabis 5. Intellectus, & voluntas in Deo realiter non diftinguuntur, fed tantum virtualiter; ergo non poffunt terminos realiter diftinctos, quales funt Filius, & Spiritus Sanctus, producere.

Refp. nego confequens. Diftinctio quippe virtualis fufficit ad terminos realiter diftinctos, imo & diverfos producendos. Unus & idem Deus, in quo fumma fimplicitas eft, quot diverfos effectus producit? Quot unus & idem Sol?

Inftabis denique: Natura divina, feclufis per mentem facultatibus intelligendi ac volendi, fœcunda effe intelligitur, utpote infinita: ergo iis præcifis concipi debet ut principium divinarum proceffionum.

Refp. dift. anteced. Natura divina, præcifis per mentem facultatibus, intelligitur fœcunda, remote ac radicaliter, concedo: proxime ac immediate, nego. Natura etenim non agit in Deo nifi per facultates, non quidem, ut antea dictum eft, quatenus funt divinæ naturæ effentiales, fed quatenus notionales feu perfonales.

SECUNDA CONCLUSIO.

Solæ relationes divinæ non videntur effe principium *quo* proximum, & immediatum divinarum proceffionum.

Probatur 1. Quia principium *quo* proximum alicujus proceffionis illud ftatui debet, in quo res procedens fimilis eft principio unde procedit: at perfonæ procedentes fimiles non funt in relationibus, imo potius per eos a fe invicem diftinguuntur: ergo &c.

Non noftrum eft, fed S. Anfelmi argumentum iftud Monologii c. 54. alias 52. ubi loquens de proceffione Spiritus Sancti, ait: *Non ex eo procedit in quo plures funt Pater, & Filius; fed ex eo, in quo unum funt. Nam non ex relationibus fuis, quæ plures funt; alia enim eft relatio Patris, alia Filii: fed ex ipfa fua effentia, quæ pluralitatem non admittit, emittunt Pater & Filius tantum pariter bonum.* Edit. Gerb. pag. 21. col. 2. B.

Eadem eft S. Joann. Damafceni fententia L. 1. de fide Orthodoxa cap. 6. *Generatio*, inquit, *initium non habet, fempiternaque eft, ut quæ naturæ opus fit, atque ex ipfius effentia prodeat*. Paulo ante dixerat: *Generatio in eo confiftit*, Tom. 1. p. 133. D.

ut ex gignentis substantia proles ejusdem cum gignente substantiæ producatur. Igitur relationes non sunt principium proximum divinarum processionum.

Ibid. C. Probatur. 2. Quia relatio sumitur, vel ut est forma hypostatica, vel ut est ordo unius ad alterum: atqui neutro modo spectata dici debet principium *quo* divinarum processionum.

Non ut est forma hypostatica: quia sub ea ratione est tantum terminus naturæ, & quidem sterilis nec activus, eam certo modo afficiens, nec fœcundam reddens, quemadmodum forma individualis in Petro v. g. naturæ quidem individualis terminus est, reddens eam alteri tanquam supposito incommunicabilem; sed terminus est iners & expers actionis: alioquin sicut homo generat hominem, sic Petrus generaret Petrum, id est propriam suam individualem, ac distinctivam differentiam communicaret, quod absurdum est.

Non etiam quatenus est ordo unius ad alterum: namque sub illo respectu, non facit, sed supponit terminum generationis; relatio enim ex Philosophis exsurgit ex fundamento, & termino.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. Docent vulgo SS. Doctores, Patrem divinum hypostasi Filium generare; ergo per relationem paternitatis; ergo relatio est in Deo principium processionis.

Resp. dist. ant. Pater generat Filium hypostasi, tanquam per principium, *quod*, concedo: tanquam per principium *quo*, nego. Porro unice agimus hic de principio *quo*, non de principio *quod*; omnes enim conveniunt, principium *quod* processionis Filii esse ipsum Patrem, seu personam Patris.

Instabis 1. illud est principium *quo* proximum generationis in Patre, per quod Pater constituitur formaliter, & proxime generans: atqui per relationem paternitatis constituitur formaliter generans; per id enim constituitur formaliter generans, per quod constituitur formaliter Pater: sed constituitur formaliter Pater per relationem paternitatis; ergo constituitur formaliter, & proxime generans per relationem paternitatis.

Resp. nego min. Constituitur enim Pater formaliter generans ut *quo*, per actionem intellectus, seu per intellectionem.

Ad probationem minoris, distinguo: per id Pater constituitur formaliter & proxime generans tanquam principium *quod*, per quod constituitur Pater, concedo: formaliter generans tanquam principium *quo*, nego. Pater igitur divinus constituitur formaliter generans ut *quod*, per id, quo constituitur in ratione suppositi & personæ: (principium enim *quod*, ex dictis, est ipsa persona.) Constituitur autem in ratione suppositi per relationem paternitatis, quatenus est, ut ajunt Theologi e Schola, forma hypostatica; sed non constituitur formaliter generans ut *quo*, per relationem paternitatis, quatenus est formaliter relatio, seu ordo unius ad alterum; quo respectu, ut dictum est, terminum supponit, non facit.

Instabis 2. Ab eo Pater habet, ut possit proxime generare, a quo habet simpliciter, ut sit Pater: atqui ex relatione paternitatis Pater habet, ut sit formaliter Pater: ergo &c.

Resp. nego maj. Paternitas enim constituit quidem Patrem in esse individuali, & personali Patris, sed non est ratio proxima generationis.

Probabis majorem negatam: Ab eo Pater habet, ut sit proxime generans, quod est in Patre singulare, ac proprium, cœteris personis non com-

commune: sed sola relatio paternitatis Patri singularis est, ac propria; intellectus enim, & voluntas communis est aliis divinis personis; ergo a sola paternitatis relatione Pater habet, ut proxime constituatur potens generare Filium.

Confirmatur, quia se habet actio personalis ad personam, sicut essentialis ad essentiam: sed posse aliquid essentialiter, est immediate ab essentia; ergo pariter posse aliquid personaliter, est immediate ab eo, quod est personale: sola autem relatio personalis est.

Resp. dist. maj. Ab eo tanquam a conditione necessaria, quæ essentiam afficiat, Pater habet ut sit proxime generans, quod est Patri singulare, concedo: ab eo tanquam a vero principio influente & activo, nego. Dist. pariter minorem: sola paternitatis relatio Patri singularis est, eaque se habet tantum ut conditio necessaria afficiens essentiam in Patre, ut Filium generet, concedo: eaque se habet tanquam principium influens & activum, nego. Solutio mox patebit ex tertia Conclusione.

Distinguo pariter partem istam minoris propositionis, intellectus & voluntas communis est aliis divinis personis, quatenus essentialiter spectatur sine ulla adjuncta originis relatione, concedo: quatenus notionalis est, & adjunctam habet originis relationem, nego. Constat autem ex dictis, intellectum, & voluntatem in Deo non producere, nisi quatenus notionales sunt, id est modificantur, & determinantur relationibus originis.

Ad confirmationem. Resp. 1. nullam esse paritatem: nulla quippe proprie loquendo est essentiæ actio, sed emanatio dumtaxat; actiones enim sunt suppositorum. 2. actio personalis est a persona tanquam a principio *quod*, actio vero essentiæ tanquam a principio *quo*.

Instabis 3. Ex vulgato axiomate: Quod dat esse, dat quoque operari: atqui relatio paternitatis dat esse Patris, id est constituit Patrem in ratione Patris; ergo dat quoque operari.

Resp. dist. maj. Quod dat esse specificum, dat quoque operari, concedo. Quod dat esse individuale, nego. Porro relatio paternitatis dat tantum esse individuale, id est, talem numero personam constituit.

Instabis 4. Illud est in Patre ratio proxima generationis, quod est ratio distinctionis & oppositionis, quæ est inter Patrem, & Filium: atqui sola relatio originis talis est: ergo &c.

Resp. neg. maj. Ratio enim proxima generationis est id, in quo Filius similis constituitur Patri; sed illa relatio non est, imo in ea & per eam a Patre distinguitur: fundatur quidem personarum distinctio in relationibus originis, verum ipsa relatio non potest esse ratio proxima, & immediata processionis, sed est dumtaxat conditio necessaria.

TERTIA CONCLUSIO.

Principium *quo* proximum divinarum processionum est intellectus, & voluntas, prout connotant in obliquo relationem, tanquam conditionem necessariam.

Duæ sunt Conclusionis partes.

Prima pars abunde probata censeri debet ex iis, quæ prima Conclusione statuimus, & ex refutatione aliarum opinionum: & certe hæc nostra sententia accedere magis videtur ad mentem, & loquendi modum tum

Scripturæ tum SS. Patrum, ut ex dictis Conclusione prima facile infertur. Deinde, hac supposita sententia, utcumque explicari, ac exponi possunt quæstiones antea propositæ contra Durandi opinionem.

Ratio quasi a priori hæc est, ex S. Thoma hic art. 5. quia in agente spirituali alia non est natura & vita, quam intellectiva, neque alio modo communicari potest, quam per facultates intelligendi & volendi, quæ solæ sunt operativæ ad intra.

Secunda pars probatur, quia principium *quo* processionum debet esse simul & distinctum a termino producto, & assimilativum. Porro in Deo sola intellectio & volitio non distinguitur a terminis productis, quibus communis est: sola etiam relatio non est assimilativa, imo relationibus personæ a se invicem distinguuntur: ergo intellectio, volitio, & relatio simul sunt in Deo proximum & immediatum principium divinarum processionum. Non eadem tamen ratione nec eodem plane modo: namque intellectio & volitio directe ac in recto, relatio autem indirecte ac in obliquo, prout ab intellectione ac volitione connotatur, non quidem tanquam comprincipium, sed tanquam mera conditio necessaria; relatio quippe ex sese non est activa.

QUARTA CONCLUSIO.

Actus intelligendi & volendi notionales seu personales non distinguuntur ab essentialibus, ne virtualiter quidem, ac per mentem, tanquam actus ab actibus. Est adversus Scotum, qui distinguit in Deo intelligere & dicere: *seu intelligendo producere*.

Probatur: Quia actus notionales dicere & spirare, essentialiter in suo conceptu formali includunt intellectionem & volitionem: quia nempe Pater divinus seipsum & cætera omnia cognoscit dicendo seu producendo Verbum, & cognoscendo producit. Verbum enim terminus est cognitionis, quo repræsentatur objectum; neque ab idea & notione verbi separari etiam per mentem potest idea & notio cognitionis seu intellectionis, utpote quæ in verbo & per verbum fiat. *Sic enim est Verbum apud Deum*, ait S. Fulgentius

Pag. 501 L. 3. ad Monim. c. 7. *sicut est in mente verbum, sicut in corde consilium. Cum enim mens apud se verbum habet, utique cogitando habet; quia nihil aliud est apud se dicere, quam apud se cogitare.*

Confirmatur: quia in mente ac doctrina S. Aug. L. 7. de Trinit. c. 1. Pater formaliter constituitur dicens per Verbum, quod producit; at verbum est ipsa formaliter cognitio, aut, si volueris, formalis terminus cognitionis, per quam rerum perceptio fit; ergo dicere est formaliter cognoscere. Inde est, quod Filius speciali ratione dicatur Patris verbum, cognitio, sapientia; non ea quidem, qua Pater in se formaliter sapiens est, sed quæ terminus est sapientiæ & cognitionis Patris; seu non sapientia absoluta, sed relativa.

T. 8. p. 854. F. Ita S. Aug. L. 7. de Trinit. c. 1. n. 2. *Quod si*, inquit, *Pater qui genuit sapientiam, ex ea fit sapiens, neque hoc est illi esse, quod sapere, qualitas ejus est Filius, non proles ejus, & non ibi erit jam summa simplicitas. Sed absit ut ita sit: quia vere ibi est summe simplex essentia; hoc ergo est ibi esse quod sapere. Quod si hoc est ibi esse quod sapere, non per illam sapientiam, quam genuit, sapiens est Pater; alioquin non ipse eam, sed illa eum genuit.*

Differunt itaque, nostro intelligendi modo, intelligere & dicere, diligere & spirare, non sicut duæ rationes particulares, quo pacto diximus attri-

buta

buta divina differre inter se conceptu objectivo saltem inadæquato & magis vel minus explicito, sed sicut includens, & inclusum: qua ratione dicimus, hominem differre ab animali, quia nempe animal in suo conceptu non includit hominem, vel rationem particularem illius, sed homo includit animal, & aliquid peculiare, nostro modo intelligendi: & sicut in divinis persona differt ab essentia, quia illam includit, & addit tantum modum peculiarem seu relationem qua essentia contrahitur ut sit, & concipiatur persona; ergo sicut persona divina formaliter Deus est, ac sine deitate non potest intelligi; ita productio Verbi seu *dictio* est formaliter intellectio.

Id ergo, quod actus notionalis, v. g. *dictio*, peculiare habet supra intellectionem essentialem, est relatio; Pater enim, ut sæpius ait S. August. loco mox citato, non ad se, & absolute dicitur, sed relative. Namque præter ordinem, quem actio essentialis v. g. intellectio, dicit ad objectum cognitum, notionalis (dictio) alium ordinem habet ad terminum productum: simul enim versatur circa objectum cognoscendo, & circa terminum producendo; cognoscendo enim producit, & producendo cognoscit: relatio porro illa se habet tantum ut modus, ac conditio necessaria, non ut specifica differentia aut forma quædam actui essentiali superaddita.

Quæres 1. quinam sint termini formales divinarum processionum.

Resp. duplicem distingui posse: unum totalem, & adæquatum, alterum formalem. Terminus totalis, & adæquatus, est ipsa persona producens ab alia tanquam ab origine, & principio, ut vocant, *quod*; formalis est ipsamet essentia, quæ communicatur, prout relationem connotat.

Quæres 2. an sano sensu dici possit essentiam in Deo generare vel generari.

Resp. essentiam duobus modis seu duplici sensu intelligi posse, vel absolute in se ut abstracta ab omnibus personis; vel ut est in personis per relationes contracta, & quasi determinata.

Priori modo ac sensu dici non debet, essentiam aut generare aut generari, generans vel genita. Ratio est, quia generationem, & existentiam habere dici posset, & numero distinctam esse in tribus personis, quem sensum in Abbate Joachimo damnavit Concilium Lateranense. Cum enim Joachimus dixisset essentiam generare, & generari, eam, quatenus communis est, neque uni personæ per relativam proprietatem affixa, consideravit; adeoque æque productam asserebat, ac personam ipsam: sicque tres divinas personas non solum proprietatibus, sed etiam natura saltem numero distinctas esse, & unam dumtaxat essentiam dicebat, non vera, & propria unitate, sed quasi collectiva, quemadmodum multi homines dicuntur unus populus, & multi fideles anima una; quo sensu merito damnata fuit Joachimi doctrina, nec dici potest essentiam generare aut generari.

Posteriori vero sensu usurpata essentia, prout in personis certis relationibus contracta est, aliquo sensu, juxta nonnullos, dici potest essentia generans, & essentia genita, quia hac loquendi ratione usos esse ex Veteribus nonnullos, ex supra dictis certum est. Verum longe satius videtur abstinere ab ista loquendi forma, quæ post errorem Joachimi in suspicionem adduci merito potest; quamquam sana illa sit, & orthodoxa, ut supra exposuimus, apud Veteres, quorum hæc una mens fuit, ut contra Arianos ostenderent, Filium esse de essentia seu substantia Patris, non autem de ipsius voluntate, & arbitrio, adeoque unam numero illum habere naturam cum Patre.

ARTI-

ARTICULUS IV.

De discrimine processionis Filii a processione Spiritus Sancti: seu quare processio, Filii sit, & dicatur generatio, non processio Spiritus Sancti.

ARduam profecto ac implicatam, si quæ sit, quæstionem aggredimur quæ simplicem a nobis de sola auctoritate fidem exigit, non ex humana ratione apertam notitiam: nempe cur Verbum divinum Filius sit potius quam Spiritus Sanctus; cur processio Filii dicatur generatio non autem processio Spiritus Sancti. Mirum quot ineptiis ac impiis cavillationibus hæretici Ariani, Macedoniani, Eunomiani, Verbi generationem ac
Tom. 1. p.663. E. Spiritus Sancti divinitatem irridendo aggressi fuerint. *Si Spiritus res creata non est*, inquiunt illi apud S. Athanasium Epistola 1. ad Serapionem, *neque unus ex Angelis, sed ex Patre procedit; igitur Filius quoque ipse dicendus est, proindeque duo sunt fratres, ipse scilicet, & Verbum. Quod si frater est, qui fieri potest ut unigenitum sit Verbum, vel ut æquales non sint, sed hic post Patrem, ille post Filium nominetur? Si item ex Patre est, cur non & ipse genitus, aut Filius esse, sed simpliciter Spiritus Sanctus dicitur? Denique si Filii dicatur esse Spiritus: Pater ergo avus est Spiritus Sancti? Hæc turpissimi homines*, pergit S.Athanasius, *cavillando effutiunt, qui curiosior profunda Dei rimari conantur*. Ut vero absurditatem quæstionis ab ipsis factæ
Ibidem. demonstret S. D. similem plane proponit, & adversus eos retorquet: *Respon-*
p.664. A. *deant*, inquit, *utrum Pater ex patre sit, & num alius cum illo genitus fuerit, sintque ex uno fratres, qualeque nomen illis sit? Quis item eorum pater & avus, qui proavi? Atqui nullos esse respondebunt. Quare ergo pater ab illis dicitur, qui idem ex patre non sit ortus? Vel qui filium habere potuit, ipse prius filius*
Ibid. C. *non fuit genitus?* Ita S.Doctor absurdam Hæreticorum quæstionem, alia æque absurda irridet ac confutat. *Itaque*, pergit S.Athanasius, *silentium in his quæstionibus servare, & hujusmodi eorum argutias dissimulare satius certe fuerit.*

Quo implicata magis est præsens quæstio, eo majori studio, & industria
Definitio generationis. in ea solvenda sese exercuerunt Scholæ Theologi, præmissa statim in ipso quæstionis aditu definitione generationis.

Generatio, inquiunt, est origo viventis a vivente principio conjuncto, in similitudinem naturæ: addunt aliqui, majoris expositionis causa, ex vi processionis.

Dicitur 1. *origo*, idest processio, emanatio, prolatio; quæ vox generalis est, nec in suo conceptu ullam mutationem, aut passionem, & divisionem naturæ importat.

Dicitur 2. *viventis a vivente:* namque tum qui generat, tum qui generatur, vivens esse debet; unde a vera generationis ratione excluduntur quæcumque veram in se vitam non habent, ut pili, ungues, &c.

Dicitur 3. *principio conjuncto*, idest decisa aliqua parte naturæ seu substantiæ illius, qui generat, quale semen est in animali, per quod generans aliqua sui parte conjungitur cum eo, quem generat. Hujus conditionis defectu, productio Evæ ex costa Adami vera non fuit generatio; mere quippe passive se habuit Adamus, nec agendo quidquam Evæ communicavit.

Dicitur 4. *in similitudinem naturæ*; est enim hic generationis finis, ut terminum producat similem in natura saltem specifica; unde filius imago patris appellatur.

Addunt aliqui, *vi processionis* formaliter: nempe non tantum ad veram gene-

generationem necesse est terminum similem esse generanti, sed etiam facultatem, per quam terminus generatur, ex sese tendere ad communicandam naturæ similitudinem: quam clausulam idcirco adjiciunt, ut efficiant Verbum ideo esse Filium, quia procedit per intellectum, cujus proprium est terminum sibi assimilare.

Hac præsupposita generationis definitione, mirum quam se torqueant Scholæ Magistri, ut discrimen generationis Filii a processione Spiritus S. assignent. Varias varii rationes proferunt, quas paulo post expendemus. Eorum certe laudanda industria: at longe satius videtur nobis, si veterum Patrum in re tam abstrusa, & difficili silentium imitemur: maxime cum exploratum sit, Socinianos conjuratos Mysterii SS. Trinitatis hostes, exultare plurimum ac triumphos agere; imo & in patrocinium erroris sui convertere varias illas ex Philosophia ut plurimum ductas rationes, quibus nostri ostendere conantur Verbum Filium esse potius quam Spiritum Sanctum, quibus, quantum fieri potest, cavillandi locum, & occasionem præbere non debemus. Itaque sit

CONCLUSIO.

Discrimen esse inter generationem Filii, & processionem Spiritus Sancti certa fides docet; nulla sufficiens ac satis firma ratio demonstrat.

Prima pars probatur: Quia certum est ex fide, Verbum divinum Filium esse, eumque unigenitum; ergo de fide pariter certum est, processionem illius veram esse generationem, non vero processionem Spiritus Sancti.

Antecedens probatur 1. Scripturæ testimoniis. Psal. 2. v. 7. *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Ps. 109. v. 3. *Ex utero ante luciferum genui te*. Joan. 1. vers. 18. *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Ipse vero Spiritus Sanctus nunquam filius, nunquam genitus dicitur, sed simpliciter procedens. Joan. 15. v. 26. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*.

Probatur 2. quia definitio generationis antea adducta, seclusis omnibus imperfectionibus creatæ generationis, processioni Filii recte congruit.

I. Est origo, idest, emanatio, processio. Joan. 8. v. 42. *Ego ex Deo processi*.

II. Est viventis a vivente. Joan. 5. v. 26. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit Filio habere vitam in semetipso*.

III. Est a principio conjuncto. Joan. 14. v. 10. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est?*

IV. Denique, est in similitudinem, imo in unitatem naturæ. Joan. 10. v. 30. *Ego, & Pater unum sumus*.

Secunda pars Conclusionis, quod nempe nulla sit ratio satis firma ac sufficiens, quæ discrimen illud generationis Filii a processione Spiritus Sancti demonstret, duplici medio probanda nobis est.

I. Auctoritate Sanctorum Patrum.

II. Expendendo præcipuas, quæ a Theologis proferuntur, hujusce discriminis rationes.

Probatur ex SS. Patribus, nullam proferri posse satis firmam, ac sufficientem rationem discriminis inter generationem Filii & processionem Spiritus Sancti.

Ex Græcis. *Pag.* 158.

S. Irenæus L. 2. cap. 29. alias 49. *Si quis itaque nobis dixerit: Quomodo* num. 6.

ergo

ergo Filius prolatus a Patre est? Dicimus ei, quia prolationem istam, sive generationem, sive nuncupationem, sive adapertionem, aut quolibet quis nomine vocaverit, generationem ejus inenarrabilem existentem nemo novit.

S. Athanasius Orat. 3. quæ est secunda, contra Arianos num. 36. *Nec*, inquit, *investigare convenit quomodo Verbum ex Deo est, quove modo splendor* Tom. 1. p. 503. E. *sit Dei; aut quomodo gignit Deus, quisve ille sit Dei gignendi modus. Insanus enim is est æstimandus, qui ista scrutari non verebitur, quippe qui existimet rem inexplicabilem, divinæque propriam naturæ, soli Deo ac Filio cognitam posse verbis exprimi.* Et Epist. 4. ad Serapionem, sufficere ait Catholico, scire Spiritum S. non esse creaturam: cœtera non esse perscrutanda. *Nam*, inquit, Ibidem p. 699. E. *quæ fide traduntur, cognitionem habent non curiose perscrutandam.*

S. Chysostomus Orat. 1. de incomprehensibili Dei natura, *Scio*, inquit, Ed. postr. Tom. 1. p. 447. D. *ipsum genuisse Filium; quomodo autem, ignoro. Novi Spiritum ex ipso esse; quomodo autem ex ipso sit, nescio. Cibos comedo; quo pacto autem dividantur in pituitam, sanguinem, humorem, & bilem, ignoro. Hæc, quæ quotidie comedentes videmus, ignoramus tamen: & Dei substantiam curiose scrutamur?*

S. Basil. Hom. adversus calumniatores SS. Trin., alias Hom. 29. *Credis, inquit,* T. 2. p. 611. C. D. *genitum esse? Cave quæras, Quomodo ... Cave quæras, quæ investigari non possunt, non enim invenies... Crede iis, quę scripta sunt; quę non sunt scripta, ne investiga.*

S. Greg. Nazianz. Orat. 29. *Quod si Filii sive generationem dicere convenit,* Tom. 1. p. 491. C. *sive substantiam, sive quod aliud vocabulum magis proprium atque appositum cuipiam in mentem venit, (linguam enim superat id quod cogito ac dico) tibi curiosius inquirendam non putas ... Mihi audire satis est, quod Filius est, & quod ex patre; tum quod ille Pater est, hic Filius: nihil præter ea investigo ac perscrutor, ne mihi idem, quod vocibus accidat, quæ immodica contentione franguntur, ac prorsus concidunt; aut idem, quod oculis adversum Solem intuentibus: nam quo quis amplius, & accuratius eum cernere cupit, eo magis sensum lædit ... Audis generationem? modum ne curiosius inquiras. Audis Spiritum ex Patre procedere? id, quomodo fiat, ne anxio studio perscruteris. Quod si in Filii generatione, & Spiritus processione per-* Ibidem p. 493. A. *vestiganda curiosum te præbes, ego quoque pari curiositate animæ corporisque conjunctionem, & temperamentum inquiram... Si nihil horum intellectu per-* Ib. B. C. *cepisti, o homo... Si te ipsum non nosti quisquis es, qui de his rebus disputas; si hæc nondum intellectu comprehendisti, quorum sensus ipse testis est, quo tandem modo, quid, & quatenus sit Deus te certo tenere ac scire arbitraris?*

S. Cyrillus Jerosolymitanus Catechesi 11. *Quod Deus quidem Filium ha-* Ed. Paris. 1640. p. 101. A. *beat, crede: quomodo autem, ne sis curiosus. Quærens enim non invenies. Non extollas te, ne cadas. Quæ tibi mandata sunt, hæc sola intellige.*

S. Joannes Damascenus Lib. 1. de fide orthodoxa c. 8. *Et quidem*, inquit, Tom. 1. p. 137. E. *generationem inter, & processionem discrimen intercedere edocti sumus: cœterum quis sit hujus distinctionis modus, prorsus nescimus.*

Ex Latinis.

Eadem est & Latinorum sententia.

S. Hilarius Lib. 2. de Trinitate loquens de generatione Filii ait: *Ego* P. 739. E. *nescio, non requiro; & consolabor me tamen. Archangeli nesciunt; Angeli non audierunt, sæcula non tenent. Propheta non sensit, Apostolus non interrogavit, Filius ipse non edidit; cesset dolor querelarum.*

S. Ambrosius L. 1. de fide ad Gratianum c. 10. *Mihi impossibile est*, inquit, Tom. 2. p. 456. D. *generationis (Filii) scire secretum: mens deficit, vox silet; non mea tantum sed & Angelorum ... Licet scire quod natus sit; non licet discutere quemadmodum* -

dum

dum natus sit. Illud negare mihi non licet, hoc quærere metus est. Et expositione in Evangelium S. Lucæ L. 4. n. 72. *Etsi*, inquit, *non licet mihi scire quemadmodum natus sit, non licet tamen nescire quod natus sit, Seriem generationis ignoro, sed auctoritatem generationis agnosco.* Et L. 6. n. 93. *Non licet mihi scire generationis seriem; non licet tamen nescire generationis fidem.* Paulo antea dixerat, in ejusmodi quæstionibus plus esse offensionis, quam ædificationis. Tom. 1. p. 1353. E. Ibidem p. 1406. C. Ibidem. P.

Denique S. Augus. L. 2. contra Maximinum cap. 14. *Quid*, inquit, *inter nasci & procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens, explicare quis potest? ... Distinguere inter illam generationem & hanc processionem nescio, non valeo, non sufficio.* Et Tract. 99. in Joan. *Quid intersit inter procedere & nasci, & longum est quærendo differere, & temerarium, cum differueris, definire.* Tom. 8. p. 5. p. 746. A. B.

Ex quibus testimoniis colligitur, SS. illos Patres, si quas interdum protulere rationes discriminis inter generationem Filii, & processionem Spiritus Sancti, satis significasse has sibi non satis firmas & sufficientes visas fuisse, neque pares tanto exponendo Mysterio. *Temerarium enim est, cum differueris, definire*, ait S. Augustinus mox citatus. Reverentiæ igitur, quam ipsis debemus, ac exhibebimus semper, deesse non putabimus, si rationes illas, quas tum Veteres, tum recentiores excogitarunt, æquo examine discussas, insufficientes cum ipsis judicemus.

Expenduntur præcipuæ causæ, ac rationes, quas tum Veteres tum recentiores proferunt discriminis quod est inter generationem Filii, & processionem Spiritus Sancti.

Doctissimus Petavius Theologicorum dogmatum Tom. 2. Lib. 7. cap. 13. novem recenset ex Veteribus causas & rationes, cur processio Verbi sit generatio, non processio Spiritus Sancti; cur Verbum sit Filius, non Spiritus Sanctus. Ab his rationibus ex ordine recensendis hic abstinebimus; tum quia earum nonnullæ leves admodum sunt, idque supponunt, non probant, quod est in controversia positum: tum quia revocari facile possunt ad aliquam ex iis, quas Scholæ Magistri proferunt, de quibus sigillatim judicium, ac sententiam nostram, pro data Scholæ libertate, aperiemus.

Expenditur opinio Richardi a Sancto Victore.

Richardus a S. Victore L. 6. de Trinit. cap. 18. Alensis 1. part. qu. 42. membro 2. Major in 1. Sentent. dist. 3. quæst. unica; & alii nonnulli discrimen generationis Filii a processione Spiritus Sancti ex eo repetendum arbitrantur, quod Filius accipiat a Patre naturam fœcundam ad producendum Spiritum Sanctum; Spiritus vero Sanctus naturam exhaustam accipiat & expertem fœcunditatis, cum alium non producat. Quapropter conditionem istam in definitione generationis appositam, *in similitudinem naturæ*, ajunt iidem Theologi intelligendam esse, non tantum de similitudine in substantia & essentia, sed etiam in modo præcipuo operandi, qui proprius est viventium: hoc est, ut omne vivens aliud producens, radicalem saltem fœcunditatem ipsi communicet.

Fundamentum hujus opinionis est, tum quia omnis filius perfecte similis esse debet suo patri; at non alia de causa Filius seu Verbum divinum Patri suo perfecte simile est potius, quam Spiritus Sanctus, quam quod ab ipso fœcunditatem accipiat, in aliis quippe omnibus perfecte conveniunt Filius & Spiritus Sanctus: Tum quia natura non solum essentiam significat, sed etiam modum ipsum operandi proprium viventium, idest, vim fœcundam ad alium

pro-

producendum, quam quidem Filius habet, non vero Spiritus Sanctus: Tum denique quia videtur esse de essentia filii sive creati sive increati, ut producat sibi simile; igitur in eo differt generatio Filii a processione Spiritus Sancti, quod Filius fœcundam accipiat a Patre naturam, per quam Spiritum Sanctum producit, non ita Spiritus Sanctus, qui nullum terminum producit.

Refellitur expositio Richardi.

Verum ista Richardi & aliorum expositio sufficiens non videtur, ac gravissimas patitur difficultates.

I. Quia inde sequeretur, Spiritum Sanctum perfecte similem non esse in natura & essentia & Patri & Filio, quod abhorrent aures Christianæ. Ratio videtur manifesta; quia in mente Richardi, natura non solam essentiam significat, sed essentiam cum modo operandi proprio viventium, hoc est, naturam fœcundam: atqui Spiritus Sanctus non habet a Patre & Filio naturam illam fœcundam, cum nullum producat terminum: ergo perfecte similem non habet cum Patre & Filio naturam seu essentiam.

II. Imo & sequeretur ex illa opinione, nequidem Filium ipsum perfecte referre omnes Patris divini characteres, seu perfecte, ac in omnibus ipsi similem non esse. Quid ita? quia nimirum non eamdem plane cum ipso fœcunditatem habet. Pater siquidem fœcundus est ad Filium producendum, non ita Filius ejus, qui alium Filium non producit, sed unum Spiritum Sanctum: in opinione quippe Richardi, similitudo in natura exigit, ut non solum essentia communicetur, sed etiam idem modus fœcunditatis: certum porro est modum fœcunditatis Patris seu vim generandi Filio non communicari. Quod si de ratione Filii est, ut accipiat a Patre naturam fœcundam, quæro quare non accipit fœcunditatem ad generandum, sed tantum ad producendum Spiritum Sanctum?

III. Sequitur, filium in creatis perfectiori modo participare naturam patris, quam Filius divinus: pater enim in creatis filio suo naturam communicat aptam ad generationem alterius filii, non item in divinis.

Ad fundamenta vero sapientiæ Richardi facile respondemus.

Ad primum, Spiritum Sanctum tam perfecte similem esse in natura Patri, ac similis est Filius, cum una & quidem numero sit in tribus personis natura. Quod vero Spiritus Sanctus aliam personam non producat, non inde est, ut supponit opinio, quam refellimus, quod minus similis sit Patri quam Filius, sed quod naturam accipiat jam exhaustam, tum sui processione, tum generatione Verbi, sicut jam antea exposuimus.

Ad secundum dico, nomen naturæ in adducta definitione generationis, non significare aliud, quam essentiam seu primum rei constitutivum; alioquin verbum dissimile foret in natura a principio, a quo est.

Ad tertium, negamus, esse de essentia filii, quatenus præcise filius est, ut sibi simile producat alioqui Filius divinus alium filium posset producere, istud quidem potest creatus filius; quia partem dumtaxat naturæ patris accipit, non totam, nec exhaustam; at non ita est in Deo, cujus natura simplicissima & infinita tota & integra communicatur, atque tota exhauritur ejus ad intra fœcunditas, per productionem Filii & Spiritus Sancti.

Expenditur opinio Sancti Bonaventuræ.

S. Bonaventura in Lib. 1. Sentent. dist. 13. quæst. 2. triplicem distinguit modum producendi.

Primus est secundum voluntatem, quomodo Adam a Deo productus fuit.

Secundus est præter naturam, quomodo producta est Eva ex costa Adæ.

Tertius

Tertius est secundum naturam, quo pacto Abel genitus est ab Adamo. Hoc præsupposito respondet, idcirco secundam SS. Trinitatis personam esse filium genitum, quia est secundum naturam, nempe per intellectum; Spiritum vero Sanctum non esse filium, quia est per voluntatem.

Verum nec ista expositio satisfacit, quidquid tandem intelligat S. ille Doctor per illum modum naturæ. Nam vel idem est, ac procedere, nulla alia substantiali operatione præsupposita in ipso operante; vel est idem, ac producere necessario, non autem libere; vel denique idem est, ac procedere ex fœcunditate divinæ naturæ, ut ipse S. Bonav. superius exponit: atqui nullus ex his modis sufficienter exponit discrimen generationis Filii a processione Spiritus Sancti.

Non primus: quia omnino extraneus est, ac impertinens ad rationem generationis proprie dictæ, cum in ejus definitione ante adducta, nulla mentio fiat hujus conditionis; atque in humanis tam verus sit filius, qui secundus vel tertius generatur, acqui primus.

Non secundus, quia Spiritus Sanctus necessario, non libere intra Deum procedit; non potest quippe Deus seipsum & Filium amore mutuo, ac reciproco amando, abstinere a producendo Spiritu Sancto, qui est amor personalis & substantialis Patris & Filii.

Non denique tertius: quia Spiritus Sanctus æque procedit ex fœcunditate divinæ naturæ, ac Filius: igitur adducta S. Bonaventuræ explicatio nodum non solvit.

Expenditur Scoti opinio.

Scotus L. 1. Sentent. dist. 13. quæst. unica, censet, processionem Filii se ipsa generationem esse, ac distingui a processione Spiritus Sancti.

Verum ista responsio difficultatem fugit, non solvit. Scimus equidem duas illas processiones distingui, sed rationem seu causam quærimus hujusce distinctionis seu discriminis; quare scilicet una sit generatio, non altera: discrimen autem illud Scotus non assignat.

Expenditur opinio Vasquezii.

Vasquez disp. 113. 1. partis cap. 7. & alii nonnulli existimant, Verbum divinum idcirco Filium esse, quia perfecta est, ac essentialis imago Patris est autem, inquiunt, de ratione filii, ut sit patris imago; filius quippe debet esse patri perfecte similis, ejusque referre, ac exprimere characteres: porro Verbum quod per intellectum procedit, perfecte repræsentat Patrem: adeoque ejus imago est, ac consequenter filius.

Sententiam hanc confirmat Vasquez nonnullis SS. Patrum testimoniis.

Verum a Suarez rejicitur Lib. 11. de Trinitate cap. 6. num. 10. 1. quia non satis intelligitur quid addat imaginis ratio supra similitudinem perfectam in natura. Quippe qui alteri perfecte, ac in omnibus similis est, ejus imago jure, ac merito nuncupari potest: porro Spiritus Sanctus perfecte similis est in natura Patri & Filio, imo unus cum ipsis in natura; quidni ergo dici pariter debeat imago Patris? Quare autem Filius proprie dicatur Patris imago, Mysterium est humanæ rationi plane impervium. 2. quia sequeretur ex adducta ratione, Verbum divinum improprie tantum & intentionaliter esse Filium; quia ea ipsa ratione Filius est, qua imago est Patrem referens, ac repræsentans: atqui Verbum præcise, ac quatenus Verbum procedens ab intellectu, est tantum repræsentatio intentionalis, non vero substantialis: ergo Verbum esset tantum

imago

imago intentionalis, ac consequenter improprie Filius: eo ferè modo; quo verbum mentis in nobis dici potest filius mentis; quæ certe loquendi ratio valde impropria est nec usu recepta.

Quod si dixeris, verbum quidem mentis ex propria sua ratione, prout abstrahit a divino & humano, esse quidem repræsentationem intentionalem dumtaxat seu imaginem; at ratione subjecti, & prout est in Deo, esse repræsentationem substantialem, fatemur libenter: at Spiritus Sanctus prout in Deo est, ac ex Deo procedit, nonne Deo perfecte similis est in natura, imo unus cum ipso Deus? Ergo identice, seu subjective, est repræsentatio seu imago Patris substantialis, ac consequenter Filius: istud autem postremum respuit Catholica fides. Unde vero id habemus? ex sola revelatione, non autem ex lumine naturali & humana ratione.

Testimonia vero SS. Patrum, quæ in confirmationem suæ opinionis profert Vasquez, hoc unum ad summum probant, nempe Verbum divinum esse Filium, quia est imago Patris: sed quare sit imago Patris potius, quam Spiritus Sancti, (in quo tota præsens versatur quæstio) non statuunt, nec satis explicant.

Expenditur opinio Suarezii.

Suarez Lib. 11. de Trinitate cap. 6. num. 14. Isambertus noster ad quæstionem 37. disput. 4. artic. 11. docent, processionem Verbi idcirco generationem esse, ac Verbum esse Filium, non vero Spiritum Sanctum, quia Verbum procedit per intellectionem actualem, quæ gradus est veluti specificus, ac ultima differentia divinæ naturæ; Spiritus vero Sanctus procedit per voluntatem sub ratione amoris actualis, qui amor supponit naturam divinam veluti jam constitutam.

Fundamentum hujus opinionis istud est, quia ille vere, ac proprie ratione suæ processionis Filius est, ac Deus, qui primario accipit a Patre naturam divinam: atqui Verbum ratione processionis per intellectionem actualem primario recipit naturam divinam, quia primario recipit intellectionem, quæ est ipsamet essentia divina.

Verum hæc quoque ratio sufficiens non videtur. 1. Quia supponit falsum, nempe intellectionem actualem esse ipsummet gradum specificum, ac ultimam veluti differentiam divinæ naturæ; de qua quæstione disputatum a nobis fuit in Tractatu de divinis Attributis. 2. Quia Spiritus Sanctus primario procedit ut Deus; ergo primario, ac per se recipit naturam divinam, non tantum secundario, ac per accidens: ergo falsum est, quod supponitur in opinione Suarezii, Spiritum Sanctum primario accipere volitionem. Confirmatur; quia sicut implicat reperiri in aliquo volitionem, in quo prius non sit intellectio, sic implicat primario communicari alicui volitionem, cui prius communicata non sit intellectio; ergo falsum est Spiritui Sancto communicari primario divinitatem ut volitio est; alioquin volitio tenderet in incognitum. Deinde vero natura divina non minus essentialiter exigit personam Spiritus Sancti, quam personam Filii; ergo tam primario illa natura Spiritui Sancto communicatur, quam ipsi Filio.

Expenditur opinio Sancti Thomæ.

S. Th. 1. p. q. 27. art. 1. & 2. & q. 34. art. 2. & alii vulgo Scholæ Magistri, docent, processionem Filii esse generationem, quia fit per intellectum, cujus proprium est assimilare sibi terminum; processionem vero Spiritus Sancti fieri per volun-

voluntatem, quæ ex natura sua non tendit ad similitudinem, sed ad unionem dumtaxat. Rationem hanc exponit Angelicus Doctor his verbis: *Processio Verbi in divinis habet rationem generationis, procedit enim per modum intelligibilis actionis, quæ est operatio vitæ, & a principio conjuncto, & secundum rationem similitudinis: quia conceptio intellectus est similitudo rei intellectæ, & in eadem natura existens.* 1. p. q. 27. art. 2.

Doctissimus Petavius Theologicorum dogmatum lib. 7. c. 14. nonnulla in confirmationem opinionis D. Thomæ SS. Patrum adducit testimonia, in quibus affirmant, Verbum idcirco Filium esse, quia est expressio seu verbum mentis.

Verum ista expositio aliis firmior & clarior non videtur, gravissimisque subjacet incommodis.

I. Quia certum non est apud omnes, intellectum, cum intelligit, producere seu efformare intra se speciem quamdam seu verbum mentis, quod sit viva & formalis objecti repræsentatio. Ita quidem opinantur Peripatetici, sed alii Philosophi dubitant. Porro in quæstione tam gravi, qualem hic versamus, licetne tanquam fundamentum discriminis generationis Filii a processione Spiritus Sancti proferre id, quod valde incertum est, ac dubium? An id dignitati & majestati nostri Mysterii consentaneum est?

II. Non est de ratione intellectus ut sic, prout abstrahit a divino & humano, ut assimilet sibi terminum in natura, sed tantum ut assimilet, ut vocant, intentionaliter; non habet igitur Verbum divinum, quod sit Filius Patri consubstantialis, præcise ex eo, quod procedat per intellectum.

III. Ex adducta ratione alterutrum videtur sequi, vel Spiritum Sanctum vi suæ processionis formaliter non esse Deum Patri & Filio consubstantialem, vel illum æquo jure dici debere Filium, ac Verbum ipsum.

Primum sic ostenditur: idcirco Spiritus Sanctus in opinione, quam refellimus, non est Filius, quia formaliter, ac vi suæ processionis non procedit ut similis in natura Patri & Filio, quia nempe procedit per voluntatem, quæ ex se ad similitudinem non tendit, sed ad unionem tantum, seu ad pondus quoddam & inclinationem: unde terminus voluntatis in Deo non habet ex ipsa præcise voluntate, quod sit substantialis, ac subsistens, similisque in natura Patri & Filio, sed hoc tantum habet identice, ac subjective, quia in Deo & a Deo procedit. At, quæso, quos triumphos agunt Sociniani, cum a nobis audiunt, Spiritum Sanctum vi suæ processionis formaliter non habere ut Deo similis sit, eamdemque cum ipso participet divinam naturam? Eo nos adigit ratio, quam expendimus, discriminis generationis Verbis & processionis Spiritus Sancti.

Secundum, ex adducta S. Thomæ ratione non immerito probari posse Spiritum Sanctum esse verum Filium perinde ac Verbum, probatur: quia ille formaliter, ac vi processionis Filius dici potest perinde ac Verbum, qui tam similis est in natura divina vi suæ processionis formaliter, quam ipsum Verbum: atqui talis est Spiritus Sanctus. Namque qui formaliter, ac vi suæ processionis est Deus unus cum Patre & Filio, ille formaliter similis est in natura cum Patre & Filio: sed Spiritus Sanctus formaliter vi suæ processionis Deus est. Tum quia formaliter & vi processionis est persona subsistens, ac divina: vel enim est accidens & aliqua qualitas, vel aliquid vere subsistens: prius absurdum est & impium: ergo est quid subsistens, non alia profecto subsistentia, quam divina. Tum quia formaliter procedit per voluntatem divinam, quæ ex sese tendit ad unionem perfectissimam seu substan-

tialem; ergo & ad similitudinem: nihil quippe tam simile est alteri, quàm quod unam habet cum ipso naturam.

Neque dicas voluntatem ex sua formali ratione hoc tantum habere ut producat terminum intentionalem, seu affectum quemdam, pondus, unionem metaphoricam. Namque esto voluntas generatim, quatenus abstrahit a divina & humana, hoc tantum assequatur; at saltem voluntas divina formaliter & ex se producit terminum substantialem, ac personalem, Deum nempe ipsum, personam scilicet Spiritus Sancti: alias non absimili argumento probari posset, intellectum divinum producere dumtaxat verbum intentionale, non substantiale; quia nempe intellectus ut sic, prout abstrahit a divino & humano, tendit tantum ad similitudinem intentionalem. Sicut ergo tenentur respondere, intellectum divinum producere verbum substantiale; ita vel inviti fateantur necesse est, voluntatem divinam ex se producere unionem non modo affectivam & metaphoricam, sed veram & substantialem. Porro qui producit terminum unum in natura cum patre, producit similem: quid enim, ut jam diximus, tam simile alteri, quam quod unum est natura cum ipso? Igitur in opinione, quam hìc expendimus, Spiritus Sanctus perinde dici potest similis Patri, ac consequenter Filius, ac Verbum ipsum.

Longe igitur satius videtur, tum refellendis Hæreticorum cavillationibus, tum dignitati & altitudini hujusce Mysterii magis accommodatum, si sepositis iis, quæ vulgo proferuntur, rationibus, ex una fide statuamus discrimen quidem esse inter generationem Filii, & processionem Spiritus Sancti, sed cujus causam, ac rationem plane ignoramus.

QUÆSTIO TERTIA.

De divinis relationibus.

TOtam de relationibus divinis controversiam tribus Articulis absolvemus, in quibus discutienda hæc nobis sunt.

I. An sint, quid, & quot in Deo relationes: An veræ perfectiones.
II. An & quomodo distinguantur tum ab essentia, tum a se invicem.
III. Quod sit earum in Deo officium, quæ partes.

ARTICULUS PRIMUS.

An, & quid sint in Deo relationes; quot numero: An veræ perfectiones. An sint in Deo veræ relationes.

RElatio generatim est ordo unius ad alterum. Sunt in Deo relationes quædam tribus personis communes: v. gr. relatio identitatis, æqualitatis, similitudinis; de his non est hìc quæstio. Aliæ vero sunt propriæ, ac personales, quæ vulgo vocantur relationes originis, quia nempe fundantur in origine seu processione unius personæ ab alia, v. gr. Filii a Patre, Spiritus Sancti a Patre & Filio: tales sunt paternitas in Patre respectu Filii, spiratio activa in Patre & Filio respectu Spiritus Sancti: filiatio in Filio respectu Patris; & spiratio passiva in Spiritu Sancto respectu Patris & Filii, a quibus tanquam ab unico principio procedit; de his hìc loquimur.

Scite observat Sanctus August. L.7. de Trinitate c. 1. in Deo alia esse nomina absoluta, quæ ad se dicuntur, ut essentia, sapientia, bonitas &c. alia ve-

vero relativa, quæ non ad se, sed ad alium dicuntur, ut Pater, Filius, Spiritus Sanctus. Addit ibid. S. Doctor, in Patre aliquid esse absolutum, quod ad se dicitur, v. g. esse, sapientem esse &c. quia Pater formaliter in se est, sapiens est, bonus &c. Neque enim Pater est per essentiam Filii, neque sapiens aut bonus, per sapientiam vel bonitatem Filii; alias, ut ibidem arguit S. Augustinus: *Filius esset Patris qualitas, non proles; & sapientia Patrem genuisset, non Pater sapientiam.*

Quæstio igitur est, an sint in Deo admittendæ veræ, ac reales originis relationes. Eas negavit Præpositivus, qui inter primos Scholasticæ Theologiæ Doctores floruit. Ita refert S. Thomas hic q. 32. art. 2. *Præpositivus*, inquit, *attendens simplicitatem personarum, dixit non esse ponendas proprietates & notiones in divinis: & sicubi inveniantur, exponit abstractum pro concreto: Sicut enim consuevimus dicere, Rogo benignitatem tuam, id est, te benignum; ita cum dicitur in divinis paternitas, intelligitur Deus Pater.* Tom. 8. p. 854. F.

Præpositivum sequutus est Gregorius Ariminensis in 1. dist. 26. & 27. & recentior Scriptor Gallus, qui Scholasticorum circa Trinitatem errores, ut ille calumniatur, stylo tam acri redarguit: quamquam alia causa ductus ille fuerit, quam Præpositivus & Ariminensis, quod nempe statuat, Filium nihil esse aliud, quam Patris essentiam productam; quasi essentia produceret vel produceretur, atque inter essentiam generantem, ac genitam realis quædam distinctio, absque fidei læsione admitti posset. Sit itaque

CONCLUSIO.

Sunt in Deo veræ, ac reales relationes originis.

Probatur 1. Ex dictis Quæstione secunda, sunt in Deo veræ processiones: sed illæ concipi non possunt sine relationibus originis, per quas persona producens refertur ad personam productam; Pater scilicet ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus Sanctus ad Patrem & Filium.

II. Sunt in Deo tres personæ realiter distinctæ, Matth. 28. v. 29. *Docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii, & Spiritus Sancti.* 1. Jo. 5. v. 7. *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater Verbum & Spiritus Sanctus*, quæ Scripturæ testimonia paulo post a corruptelis & pravis Socinianorum expositionibus, Deo dante, vindicabimus: atqui nomina ista, Patris Filii & Spiritus Sancti, relativa sunt, non absoluta; neque personæ inter se realiter distinguuntur per id, quod est in Deo absolutum, sed per id, quod relativum est, ac unicuique personæ proprium. *Quod Pater est*, ait Synodus XI. Toletana in Confessione fidei, *non ad se, sed ad Filium est, & quod Filius est, non ad se, sed ad Patrem est; similiter & Spiritus Sanctus non ad se, sed ad Patrem & Filium relative refertur in eo, quod Spiritus Patris & Filii prædicatur.* T. 6. Conc. p. 541. A.

S. Augustinus L. 5. de Trinitate c. 15. *Si, quod, ait, dicitur Pater, ad se ipsum diceretur, non ad Filium, & quod dicitur Filius, ad se ipsum diceretur, non ad Patrem; secundum substantiam diceretur, & ille Pater & ille Filius: sed quia & Pater non dicitur Pater nisi ex eo, quod est ei Filius; & Filius non dicitur nisi ex eo, quod habet Patrem; non secundum substantiam hæc dicuntur.* Ergo ita dicuntur secundum relationem: quæ quidem relatio, licet reipsa sit Dei substantia, (non enim realiter distinguitur ab essentia divina) quia tamen in suo explicito, ac distincto conceptu illam non exprimit, a qua virtute distinguitur, idcirco dixit Sanctus Augustinus, nomina Patris & Filii Tom. 8. p. 834. G.

E 2 non

non secundum substantiam dici, (ne distinctam fateri teneretur substantiam seu naturam, sicut personas Patris & Filii) sed secundum relationem.

Præterea, ut mox dictum est, tres illæ divinæ personæ realiter a se distinguuntur, ut docet fides Catholica adversus Sabellianos: atqui non distinguuntur, nec numerum constituunt, nisi propter relationes reales originis; neque enim distinguuntur natura & essentia, quæ una est & simplicissima in tribus personis. *Hoc solo*, inquit S. Aug. T. 39. in Jo: *numerum insinuant quod ad invicem sunt, non quod ad se sunt*. Et Synodus Toletana mox laudata, *in relativis*, ait, *personarum nominibus, Pater ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus Sanctus ad utrosque refertur: quæ cum relative tres personæ dicantur, una tamen naturalis substantia creditur*. Tum paucis interjectis: *In relatione personarum numerus cernitur; in divinitatis vero substantia quid numeratum sit non comprehenditur. Ergo hoc solum numerum insinuant, quod ad invicem sunt; & in hoc numero carent, quod in se sunt*.

To. 3. p. 2. p. 561. D. Tom. 6. Conc. pag. 532. A. Ib. C. D.

S. Joannes Damascenus L. 1. de Fide Orthodoxa c. 8. *Unum*, inquit, *idemque omnino sunt Pater & Filius & Spiritus Sanctus; nisi quod Pater ingenitus est, Filius genitus, & Spiritus Sanctus processit*.

To. 1. p. 239. D.

Inde merito Joannes Theologus Latinorum partes agens in Concilio Florentino sess. 14. ait, *in sententia omnium Ecclesiæ Doctorum, tam Græcæ quam Latinæ, solam relationem multiplicare personas in divinis productionibus*.

Tom. 13. Conc. pag. 354. B.

Hinc natum receptissimum Scholæ effatum, quod ex S. Anselmo depromptum est: *Omnia in divinis esse unum & idem, ubi non obviat relationis oppositio*.

Probatur denique, quia sunt in personis divinis proprietates quædam singulares, ac peculiares, quibus illæ constituuntur, ac distinguuntur, sicut ostendemus tertio hujus Quæstionis Articulo: sed proprietates illæ communes non sunt, nec absolutæ, ergo sunt relativæ; ergo sunt in Deo veræ, ac personales relationes originis.

Quid sint in divinis relationes originis. An reales sint, subsistentes, &c.

Duplex generatim est relatio, una rationis, altera realis. Rationis relatio dicitur, quæ fingitur ab humana mente inter ea quæ suapte natura ad invicem non referuntur, qualis est relatio generis & speciei, prædicati & subjecti: relatio vero realis est, qua unum a parte rei ad aliud ordinatur nemine cogitante, ut relatio identitatis, æqualitatis &c. domini ad servum, quæ realis dici potest, quia revera est, licet non essentialis, ac necessaria. Rursus alia est relatio subjecto accidentalis, extrinseca & adventitia, qualis est in creatis relatio hominis generantis ad filium, quem generat; neque enim essentiale est homini ut filium habeat seu generet: alia vero est essentialis & interna, cujusmodi est relatio creaturæ ad Creatorem.

Rursus in omni relatione Philosophi duplex esse distinguunt, unum; quod vocant esse *in*, seu subjectivum, ratione scilicet subjecti, in quo est relatio; alterum, quod dicunt esse *ad*, seu terminativum ratione termini, quem relatio respicit.

Quæstio est, quales sint divinæ relationes. An adventitiæ & externæ; An essentiales, ac subsistentes; An reales secundum utrumque esse *in*, & esse *ad*: Sunt enim qui cum Paludano in 3. dist. 1. q. 2. & Capreolo in 1. dist. 33. art. 1. existimant relationes divinas esse quidem reales secundum esse *in*, non vero secundum esse *ad*. Accedit & Scriptor Gallus recentior, qui a divinis personis excludit reales relationes. Itaque sit

CON-

CONCLUSIO.

Originis relationes in Deo accidentales non sunt, nec adventitiæ; sed essentiales, internæ, subsistentes, & omni respectu veræ, ac reales.

Prima pars probatur: tum quia relationes originis in Deo sunt ipsamet realiter & identice divina substantia; sunt necessariæ ea ipsa necessitate, qua Pater producit Filium, Filius & Pater producunt Spiritum Sanctum: tum quia concipiuntur a nobis tanquam formæ quædam seu proprietates peculiares, ac characteres, quibus personæ in se constituuntur & a se invicem distinguuntur: quo sensu Tertullianus L. contra Praxeam c. 2. dixit: *Tres sunt, non statu, sed gradu; nec substantia, sed forma; nec potestate, sed specie*. Per formam hic non intelligit Tertullianus naturam seu substantiam, sed proprietatem seu characterem specialem & proprium uniuscujusque personæ. Tum denique, quia omne accidens physicum naturæ supperadditum imperfectionem aliquam involvit: omnis autem vel imperfectionis umbra procul est a Deo. *In Deo*, ait S. Augustinus Lib. 5. de Trinitate c. 5. *nihil secundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile est*. Et paulo infra: *Pater & Filius non secundum accidens ita dicuntur, quia & quod dicitur Pater, & quod dicitur Filius, æternum atque incommutabile est eis*. Et Arnobius junior in conflictu cum Serapione, *Deus*, inquit, *immutabilis est & permanens, nihil in se recipit novum; semper enim fuit & Deus, & Pater, nec illi hoc nomen paternitatis accessit: quoniam omne, quod accidens est, recedere potest; & quod recedere potest, etiam deficere potest. Divinitas autem, quæ immutabilis perseverat, nihil in se ex accidenti aliquo recipit; hoc enim est hodie, quod semper fuit*. P. 501. C. T. 2. p. 834. F. 835. A. Bibliot. PP. T. 8. p. 206. D.

Cum igitur S. Aug. loco mox citato ait, relationes in Deo neque secundum accidens, neque etiam secundum substantiam dici; nomen substantiæ eo loci non opponit accidenti, prout nempe significat naturam ultimo contractam, ac per se subsistentem, quasi vellet relationes illas esse adventitias & accidentales: non ita est, siquidem ex professo hoc ipsum ibid. refellit & impugnat; sed substantiæ nomine essentiam seu naturam Dei simpliciter intelligit: quo sensu non immerito dixit, relationes non secundum essentiam seu substantiam dici, quia etsi ab essentia realiter illæ non distinguantur, eam tamen distincte, ac explicite non exprimunt nec denotant, a qua virtute saltem distinguuntur. Inde fit, quod una numero in Deo sit essentia, licet plures sint distinctæ, ac diversæ relationes. Hanc esse S. Doctoris mentem patet manifeste, quia eo loci solvit argum. Arianorum, qui diversam, ac distinctam esse in tribus divinis personis essentiam inde inferebant, quod diversæ, ac distinctæ forent relationes, non accidentales, sed substantiales ab ipsa substantia seu essentia Dei realiter indistinctæ; cui argumento solvendo sufficit virtualis distinctio inter essentiam & relationes; quam distinctionem pluribus in locis proponit & urget S. Augustinus.

Secunda pars, nempe relationes divinas originis, omni respectu, hoc est, tum secundum esse *in*, tum secundum esse *ad*, reales esse.

Probatur: Illas reales esse secundum esse *in* nullus Catholicus in dubium revocat: reales autem esse etiam secundum esse *ad*, constat, tum ex momentis mox adductis, quæ simpliciter & absolute, nullo facto discrimine, relationes illas reales esse, ac subsistentes demonstrant; tum quia sub ea ratione debent esse reales, qua personas constituunt, & a se invicem distinguunt, & ad sese mutuo referunt: atqui istud non præstant nisi secundum suum esse *ad*, ut vocant; ergo isto etiam respectu reales sunt divinæ relationes originis.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. Auctoritatem S. Augustini lib. 7. de Trinit. c. 1. Relatio Patris divini ad Filium similis est relationi domini ad servum. Et L. 5. c. 16. Pater, ait S. Doctor, ad Filium dicitur: *sicut nummus ad pretium*. Sed relatio domini ad servum est tantum rationis; pariter nummus non ex vera relatione, sed ex simplici Principis voluntate, pretio minuitur vel augetur; ergo relatio paternitatis in Patre, filiationis in Filio, & spirationis passivæ in Spiritu Sancto, realis non est, sed rationis dumtaxat. Ita recentior Scriptor in Libello cui titulus est gallice: *Alteration du dogme Theologique sur la Trinitè par la Philosophie d' Aristote*. p. 18.

T. 8. p. 853. C. Ib. pag. 842. F.

Faydir.

Resp. nego maj. Nihil profecto tale cogitavit unquam S. August. cujus verbis vim manifestam infert auctor mox citatus. Lib. enim 7. de Trinit. c. 1. mens ac consilium ipsius non est, conferre in omnibus relationem Patris divini ad Filium cum relatione domini ad servum, hæc enim accidentalis est & adventitia; non ita relatio Patris divini ad Filium. Hoc igitur unum citato loco vult S. Doctor, quædam scilicet esse in Deo absoluta, quæ ad se dicuntur, qualis est v. g. essentia, sapientia, bonitas, quæ vocabula nihil relativum sonant & exprimunt: *Sicut*, inquit, *cum dicitur dominus, non essentia indicatur, sed relativum, quod refertur ad servum*. Quo in exemplo hoc unum spectari debet, quod intendebat Augustinus, nempe eorum, quæ relativa sunt, naturam totam in eo esse, ut referantur ad aliud: ita tota ratio domini, ut dominus est, in eo consistit, ut ad servum referatur. Parem vero in omnibus non vult S. Doctor esse conditionem relationis Patris divini ad Filium, cum relatione domini ad servum: par quidem est in officio referendi, ad quod unum attendit S. Aug. non vero par in modo & natura relationis: una enim realis est, essentialis, necessaria, interna, subsistens; altera vero accidentalis, contingens & externa.

T. 8. p. 853. G.

Ad testimonium ex lib. 5. de Trinitate c. 16. patet ex sola textus lectione, mentem Sancti Doctoris hanc unam esse eo loci multa scilicet de Deo in tempore relative dici, sine ulla ex parte ipsius mutatione; v. g. cum dicitur Dominus, Creator &c. quod ut illustret, profert exemplum nummi: *qui*, inquit, *cum dicitur pretium, relative dicitur, nec mutatus est, cum esse cœpit pretium &c.*

Instabis 1. Etsi Deus in Scripturis appelletur Dominus, Creator &c. non tamen realis in ipso est ad creaturas relatio, sed rationis dumtaxat, sicut vulgo docent Theologi post S. Thom. 1. p. q. 13. art. 7. Ergo pariter licet prima SS. Trinitatis persona Pater dicatur, & secunda Filius, non est tamen ipsis affingenda relatio realis, sed sufficit relatio dumtaxat rationis.

Resp. nego conseq. & paritatem. Disparitas est, quod relationes Domini & Creatoris, prout actualem important ad creaturas habitudinem, externæ dumtaxat sunt denominationes, temporaneæ, accidentales, non quod inhæreant, sed quod necessariæ non sint absolute, sed tantum hypothetice, suppositis scilicet creaturis: Deus quippe ex sese & absolute necessariam non habet cum creaturis connexionem, quibus non indiget, & quibus sublatis non minus foret perfectus, ac jam est. Unde denominatio quidem exterior Domini, Creatoris, ex creaturis desumitur; sed non ipsa quidem relatio, bene vero actio, potentia, & voluntas, Deum constituunt in ratione Domini & Creatoris: unde realis non dicitur, sed rationis dumtaxat in Deo relatio Do-

mini

mini & Creatoris, non quod vera non ſit, & hoc ſenſu realis ſuppoſita creatura, ſed quod non ſit abſolute neceſſaria, ſed accidentalis & adventitia: econtra vero relatio Patris ad Filium eſſentialis eſt, ac neceſſaria.

Inſtabis 2. Quæ ad ſe mutuo referuntur, a ſe invicem dependent, quorum unum abſque alio cognoſci non poteſt: at in Deo nulla dependentia vera & realis: ergo neque ulla vera & realis relatio.

Reſp. diſting. maj. Quæ ad ſe mutuo referuntur, a ſe mutuo dependent dependentia connexionis, habitudinis, illationis, & cognitionis, concedo: ita dominus cum ſervo connexionem habet & habitudinem, potentia ſeu facultas cum objecto ſuo; & correlata connexionem habent cognitionis & exiſtentiæ, ſimul enim ſunt natura & cognitione. Dependentia proprie & ſtricte ſumpta, qualis eſt inter cauſam & effectum, vel quæ ſuperioritatem in uno, & inferioritatem in altero deſignet, nego. Connexio vero, quæ eſt inter divinas perſonas, perfectam includit identitatem, ſeu naturæ unitatem; ex qua fit, ut una perſona ſine alia non poſſit cognoſci, & omnes mutuo ſeſe includant per miram illam, quam Theologi vocant circumincesſionem.

Quot ſint in Deo numero relationes originis.

Concors hic eſt Theologorum doctrina, quatuor ſcilicet in Deo eſſe relationes originis.

CONCLUSIO.

Quatuor dumtaxat in Deo ſunt relationes originis, ſcilicet paternitas, filiatio, ſpiratio activa, & ſpiratio paſſiva.

Probatur: Quia ex dictis, duæ tantum ſunt in Deo proceſſiones, una per intellectum, altera per voluntatem: ſed ex duabus proceſſionibus neceſſario reſultant quatuor relationes. Namque ubi ſunt duæ productiones, ibi ſunt duæ relationes perſonarum producentium, & duæ perſonarum, quæ producuntur: ſic in Patre eſt relatio paternitatis ad Filium; in Filio relatio filiationis ad Patrem: in Patre & Filio relatio ſpirationis activæ ad Spiritum Sanctum; & in Spiritu Sancto relatio ſpirationis paſſivæ ad Patrem & Filium, per quas relationes divinas perſonas in ſe conſtitui in ratione perſonæ, & a ſe invicem diſtingui, interius oſtendemus.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. Si plures admittantur in Deo relationes, quæ ſint formæ quædam internæ, ac ſubſiſtentes, fatendum erit plures quoque in Deo eſſe formas internas, ſpeciales, ac proprias divinarum perſonarum; ac conſequenter aliquam eſſe in Patre, quæ non ſit in Filio, & viciſſim. Atqui utrumque iſtud pariter abſurdum videtur, & alienum a fide: tum quia Chriſtus Joan. 16. v. 15. ait: *Omnia quæcumque habet Pater, mea ſunt*. Unde S. Auguſt. L. 2. contra Maximinum c. 1.14. *Si aliquid eorum, quæ habet Pater, non dedit Filio, falſum eſt; quod ait Filius: Omnia quæ habet Pater, mea ſunt*. Tum quia idem S. Doctor Epiſt. 241. alias 177. expreſſe negat triformem dici poſſe Dei perſonam. *Quæris*, inquit, *an triformem Dei perſonam credam? Reſpondeo non ita me credere: una quippe forma eſt, quia una, ut ita dicam, deitas; & ideo unus Deus Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus*.

T. 8. p. 706. E.

T. 2. p. 865. B.

Reſp. diſting. maj. Fatendum erit, plures eſſe in Deo formas internas & ſubſiſtentes, metaphyſicas & relativas, concedo: phyſicas & abſolutas, nego. Porro relationes divinæ non ſunt, neque concipiuntur a nobis velut formæ ſeu enti-

entitates quædam superadditæ, ab essentia realiter distinctæ, absit, una quippe est in tribus personis, ac simplicissima divinæ naturæ entitas; sed concipiuntur a nobis per modum formæ seu modi metaphysici, quo natura ultimo terminatur, ac contrahitur ad hanc vel illam personam; quæ formæ vel modificatione scum ab ipsa essentia realiter non distinguantur, sed virtualiter dumtaxat ob summam Dei simplicitatem & infinitatem, inde fit 1. ut una non sit altera perfectior, paternitas v. g. quam filiatio; quia essentia, quæ perfectissima est, illas omnes in se includit, ac complectitur. 2. ut communicetur uni personæ tota & indivisa divina natura, non communicata illa speciali forma seu modificatione personæ. Equidem non satis animo hæc assequimur, quia Trinitatis Mysterium tenebris undequaque circumfusum, prorsus ineffabile est, ac humanæ rationi impervium: S. vero Augustinus loquitur de forma physica & absoluta, ac merito disputans adversus Pascentium Arianum, negat triformem appellari posse Dei personam, cum una sit in tribus forma divinitatis, seu una divina essentia.

Instabis 1. Ipsæ formæ relativæ sunt realiter ipsamet Dei natura & entitas; si ergo plures sunt hujusmodi formæ internæ, ac subsistentes, plures quoque sunt formæ entitativæ in Deo.

Resp. negando conseq. Distinctio etenim virtualis fundata in summa & simplicissima Dei perfectione, quæ est inter relationes & essentiam, sufficit ut multiplicentur formæ relativæ, non multiplicata neque divisa entitate divinæ naturæ. Si vero quæsieris qua ratione id fiat; Respondebo cum Sancto Hilario L. 2. de Trinitate: *Ego nescio; non requiro, & consolabor me tamen; Archangeli nesciunt &c.*

Instabis 2. Christus Joan. 10. v. 30. ait: *Ego & Pater unum sumus*; ergo plures non sunt in Deo formæ relativæ.

T. 8. p. 845. F. Resp. dist. ant. cum S. Aug. L. 6. de Trinit. c. 2. unum ratione substantiæ, concedo: unum ratione relationis seu personæ, nego. *Dictum est*, ait S. Doctor: *secundum essentiam, non secundum relativum.*

Instabis 3. Jo. 14. v. 9. *Philippe*, ait Christus: *qui videt me, videt & Patrem .... ego in Patre, & Pater in me est.* At si quid Pater proprium, ac singulare haberet, qui Filium videret, non continuo videret & Patrem.

Resp. Videt & Patrem, propter unionem intimam, ac necessariam, quæ est inter Patrem & Filium, ob unitatem naturæ utriusque, qua fit ut Pater in Filio, & Filius in Patre sit, ac videatur, concedo: quasi nihil proprium relative sit in personis, nego. *Dictum est*, inquit S. Aug. Tr. 70. T. 3. p. 2. p. 684. D. in Jo. n. 2. *Qui me videt, videt & Patrem; non utique ut ipse sit Pater, qui Filius; sed quod a Patris similitudine in nullo prorsus discrepet Filius.*

Objicies 2. Est in Patre relatio dicentis ad dictum; ergo quinque sunt admittendæ relationes originis: nempe paternitas, filiatio, spiratio activa, spiratio passiva, & relatio dicentis ad dictum, seu ad verbum quod dicitur.

Resp. distinguo ant. Est in Patre relatio dicentis ad dictum, indistincta a paternitate, concedo: distincta, nego. Pater enim eo ipso pater est, T. 8. p. 984. D. quod Verbum producit seu dicit; & eo Verbum producit, ait S. August. L. 15. de Trinitate cap. 14. quo seipsum *perfecte dixit*. Unde actio, per quam verbum producitur, dictio appellatur, metaphora ducta a dictione seu locutione externa. Cum igitur unus & idem sit terminus dictionis, seu intellectionis divinæ & paternitatis, relatio paternitatis & dictionis in Deo unum & idem est.

An

An relationes divinæ sint perfectiones.

Controversia movetur dumtaxat de relationibus divinis secundum esse *ad*: nemo quippe dubitat, eas secundum esse *in*, seu subjective sumptas, veras esse perfectiones.

Observa 1. inter perfectiones alias esse, quæ dicuntur simpliciter simplices; alias vero simplices. Perfectio simpliciter simplex dicitur a S. Anselmo, ea quæ melior est ipsa enti quatenus est ens, quàm non ipsa; id est, quam habere melius est, quam non habere, vel ejus oppositam: ita sapientia, bonitas, æternitas sunt, ac dicuntur perfectiones simpliciter simplices. Perfectio vero simplex ea dicitur, quæ vel aliquam imperfectionem includit, & qua consequenter melius est carere; vel est incompossibilis cum æquali vel majori in eodem subjecto: ita paternitas in Deo est perfectio simplex, non quod imperfecti aliquid admixtum habeat, sed quod compati simul non potest cum alia relatione opposita in eodem subjecto. Ita paternitas simul stare non potest cum filiatione.

Observa 2. naturam duobus modis dici posse perfici, vel accessione novæ ac superadditæ cujusdam perfectionis, quomodo anima perficitur accessione scientiæ, sapientiæ, virtutis &c. vel tantum simplici terminatione, quando scilicet natura terminatur ac veluti clauditur, & ultimo contrahitur; quo sensu punctum dicitur perficere lineam, quia eam claudit ac terminat.

Sensus igitur præsentis quæstionis non est, utrum relationes prout in Deo sunt, ac identice, ut ajunt, novam aliquam divinæ essentiæ superaddant perfectionem: certum quippe est apud omnes, hoc modo consideratas relationes a divina essentia non distingui, nec quidquam ei superaddere.

Sensus igitur quæstionis est, utrum relationes originis formaliter ut relationes sunt, & secundum suum esse *ad*, ac virtualiter ab essentia distinguuntur, sint veræ perfectiones.

Ratio dubitandi est, quod si veræ sint perfectiones, necesse est unamquamque personam aliqua carere perfectione, Patrem v. g. filiatione, Filium paternitate, Spirit. S. spiratione activa. Si aliunde vero statuatur, eas non esse veras perfectiones, fatendum erit, id, per quod personæ divinæ constituuntur ut personæ, atque a se invicem distinguuntur, vere quid perfectum non esse; atque esse aliquid in Deo, quod non sit vera perfectio.

Circa quam quæstionem in varias, more suo, partes abeunt Scholæ Theologi.

Sunt qui cum Scoto, Quodlibeto 5. & Durando in 3. Sent. dist. 1. quæst. 3. Cajetano, hac quæstione art. 2. negant relationes divinas aliquam formaliter dicere perfectionem.

Sunt econtra, qui cum Gabriele in 1. Sent. dist. 7. quæst. 3. Suare Lib. 3. de Trinitat. cap. 9. affirmant.

Sunt denique inter utrosque medii, qui affirmant relationes divinas, præcise ut relationes sunt, dicere perfectionem; negant tamen plures esse perfectiones, licet plures sint originis relationes. Ita Bannez, Vasquez, & alii nonnulli.

CONCLUSIO.

Relationes divinæ formaliter ut relationes sunt, ac secundum esse *ad*, veræ sunt ac reales perfectiones.

Probatur 1. auctoritate

S. Cyrilli in Thesauro, ubi conceptis verbis ait, Patrem esse perfectum non tantum quia Deus est, sed etiam quia Pater est.

S. Da-

S. Damasceni Lib. 1. de fide Orthodoxa cap. 11. qui existendi modum personæ, id est, relationem, expresse perfectionem appellat.

S. Th. quæst. 40. art. 3. ad 1. ubi ait, proprietates personales, quibus distinguuntur personæ, ad dignitatem personæ constitutæ pertinere.

S. Bernardi Epistola 190. in qua Petri Abaelardi errores confutans hæc habet: *Ille digne pro sua possibilitate divinam æstimat magnificentiam, qui nihil in ea cogitat dispar, ubi est totum summum; nihil distans, ubi totum est unum; nihil hians, ubi totum est integrum; nihil denique imperfectum vel egens, ubi totum est totum. Totum nempe est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus; totum Filius, quod ipse, & Pater, & Spiritus Sanctus: totum Spiritus Sanct., quod ipse, & Pater, & Filius. Et totum, unum est totum, nec superabundans in tribus, nec imminutum in singulis. Nec enim verum summumque bonum, quod sunt, inter se particulariter dividunt; quoniam nec particulariter id possident, sed hoc ipsum essentialiter sunt.*

Tom. 1. p.645. E.

Probatur 2. Quia quidquid reale est seu habet rationem entis, atque id omne habet, quod in suo gradu seu ordine postulat, & exigit, illud perfectum est: atqui ex dictis, relationes originis in Deo reales sunt, & id omne habent, quod ex sua formali ratione postulant, & exigunt: ergo &c.

Præterea: Quod divinam naturam certo modo seu certa quadam ratione afficit, terminat, complet, ac ultimo contrahit, quod divinas personas in ratione personæ constituit, illud in ordine suo, & secundum rationem formalem perfectum est, non quidem perfectione, quæ distincta sit ab ipsa Dei essentia, sed ea ipsa reali, & entitativa perfectione, qua divina essentia perfecta est; neque enim aliquid in Deo esse cogitari potest, quod perfectum non sit, atqui tales sunt divinæ relationes originis. Atque ex ista unitate perfecta ac simplicissima essentiæ divinæ in tribus personis fit, ut etsi divinæ relationes distinctæ sint, non possit tamen dici una persona altera perfectior, aut etiam aliqua carere perfectione, dum caret relatione: *Quia*, inquit Sophronius in Epistola Synodica lecta actione 11. VI. Synodi generalis, *ob id perfectus Deus est Pater, perfectus Deus Filius, perfectus Deus Spiritus Sanctus, idcirco quod unam eamdemque singula quæque persona inseparabilem, indiminutam, atque perfectam habet deitatem.*

T.6. Conc. p.861. A.

Et S. Augustinus Lib. 7. de Trinit. c. 6. *In rebus creatis*, inquit, *non tantum est unus homo, quantum tres homines simul; & plus sunt aliquid homines duo; quam unus homo... At in Deo non ita est: non enim major essentia est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus simul, quam solus Pater, aut solus Filius; sed tres simul illæ personæ æquales sunt singulis, quod animalis homo non percipit.*

Tom. 3. p.653. C.

Quæres 1. quales perfectiones sint relationes divinæ; an simpliciter simplices, an simplices, & secundum quid.

Resp. ex adducta superius utriusque perfectionis definitione facile inferri, relationes esse dumtaxat perfectiones simplices, non quidem propter aliquam imperfectionem, absit; sed propter oppositionem, quam habent ad invicem, qua fit ut simul compati non possint in eadem persona: non potest enim una, & eadem persona divina simul esse Pater & Filius, adeoque simul habere relationem paternitatis, & filiationis.

Quæres 2. an, sano sensu dici possit tres esse in Deo relativas perfectiones, tres existentias, tres res, tria entia relativa.

Resp. Nihil obstare: illæ quippe propositiones nihil absurdi, aut contra sanam doctrinam continent, addita restrictione ac limitatione, *relative*.

Ratio

Ratio est, quia relationes divinæ secundum suam formalem rationem, prout ab essentia virtualiter distinguuntur, reales sunt, ac numero plures: ergo recto sensu dici possunt tria entia relativa, tres existentiæ relativæ; quia existentia est ipsummet ens in actu, vel certe actualitas ipsa rei. Præterea cum Filius producitur, necesse est, ut producatur aliqua existentia; omnis etenim productio tendit, & terminatur ad existentiam: non producitur autem existentia absoluta naturæ divinæ; ergo producitur existentia relativa, scilicet filiationis. Denique possunt dici in Deo tres res relativæ, quia omnis distinctio realis est inter res realiter plures: sed relationes divinæ sunt realiter distinctæ: ergo sunt res veræ ac plures, non quidem sensu absoluto, sed relativo.

Neque hinc inferre licet, admittendam in Deo rerum quaternitatem, nempe tres res relativas, & essentiam absolutam: namque cum relationes ab essentia divina realiter non distinguantur, sed sint una, & eadem entitas, non quaternitas, sed trinitas dumtaxat est in Deo admittenda.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. Relatio ex sua propria, & formali ratione nihil addit subjecto, sed tantum respicit terminum, & ad eum refertur: ergo nullam in suo conceptu perfectionem includit.

Resp. dist. ant. Relatio rationis, esto: relatio realis ac subsistens, quales sunt relationis originis in Deo, nego.

Instabis 1. Si relationes divinæ inter perfectiones computandæ forent, infinitæ essent: sed non possunt esse infinitæ, infinitum quippe unicum est, nec potest esse multiplex.

Resp. dist. ant. Infinitæ essent, in ordine suo ac quasi genere, seu intensive, ut dicitur, concedo: essent infinitæ numero, & in omni genere perfectionis, seu extensive, subdistinguo: realiter, & identice, quatenus relationes divinæ sunt una, & eadem simplicissima Dei essentia, quæ est omnis, & infinita perfectio, concedo: virtute, seu quatenus ab essentia virtualiter distinguuntur, nego. Ita paternitas v.g. infinite perfecta est in ordine paternitatis, non tamen excludit, imo potius importat filiationem, quæ in suo etiam genere infinita est.

Instabis 2. Ex Conclusione nostra sequitur, unamquamque personam aliqua carere perfectione, relatione scilicet sibi opposita, quæ juxta nos vera est perfectio: ita Pater caret filiatione, Filius paternitate, Spiritus Sanctus spiratione activa.

Resp. 1. nego maj. quia una est numerica in tribus personis divina essentia, quæ omnis est perfectio; ac consequenter una persona non est alia perfectior, neque proprie aliqua caret perfectione, cum eamdem habeat divinam essentiam, quæ omnem in se perfectionem continet. *Non major essentia est Pater*, ait S. August. Lib. jam citato 7. de Trin. c. 6. *& Filius, & Spiritus Sanctus simul, quam solus Pater, aut solus Filius; sed tres simul illæ personæ æquales sunt singulis.* T.8.p.865. C.D.

Resp. 2. dist. maj. sequitur, unamquamque personam aliqua carere perfectione relativa, esto: perfectione absoluta, nego. Porro licet una persona opposita sibi perfectione relativa careat, non idcirco tamen altera minus perfecta dici potest: quia æque summe perfecta est filiatio v.g. in Filio, quam paternitas in Patre, propter summam divinarum relationum in essentia divina identitatem. Quidquid enim perfectionis inest divinis personis, totum

istud

illud ab essentia divina tanquam a fonte, & radice profluit; cum igitur una sit in tribus personis essentia, omnes in perfectione sunt æquales.

Objicies 2. Omnis divina perfectio prædicari potest in abstracto de alia perfectione; v. g. dici potest, Justitia in Deo est misericordia: atqui una relatio de alia prædicari non potest; neque enim dici potest: Paternitas est filiatio, siquidem a se invicem realiter distinguuntur.

Resp. dist. ant. Omnis divina perfectio relativa, nego: absoluta, iterum dist. prædicari potest de alia in sensu reali, & identico, concedo: in sensu formali virtuali explicito, nego. Discrimen autem est inter relativā, & absoluta, quod relativa mutuam dicant inter se oppositionem, adeoque unum de alio prædicari non potest; quapropter dici nullatenus potest, paternitas est filiatio, Pater est Filius, ac vicissim. Ratio est, quia Pater realiter distinguitur a Filio: prædicatur quidem Pater de Filio, & vicissim, ratione divinæ essentiæ, quæ una est in utroque, *Ego, & Pater unum sumus. Pater in me est, & ego in Patre*. Verum relationes, utpote inter se oppositæ, de se invicem non prædicantur.

ARTICULUS II.

An & quomodo relationes divinæ tum ab essentia, tum a se invicem distinguantur.

Relationes divinæ comparari possunt vel cum essentia, vel inter se. Si inter se, vel comparantur cum relationibus oppositis, v. g. paternitas cum filiatione, spiratio activa cum passiva; vel cum relationibus disparatis, & minime oppositis, qualis est spiratio activa comparata cum paternitate, & filiatione.

Supponimus hic, quod in Tractatu de Attributis exposuimus, aliam scilicet esse distinctionem realem, seu majorem, seu minorem, seu modalem; aliam formalem Scotisticam; aliam denique rationis, & virtualem, de quibus vide, quæ diximus ad Quæstionem tertiam de Attributis divinis generatim, & in communi sumptis, Articulo 2. Tom. 1. pag. 49. Ibidem Conclusione 1. pag. 55. probatum est, inter attributa divina tum absoluta, tum relativa ad essentiam comparata, nullam intercedere realem distinctionem, sed virtualem dumtaxat.

Superest igitur duplex evolvenda quæstio.

Prima, an relationes originis, quæ sibi mutuo opponuntur, realiter inter se distinguantur.

Secunda, an spiratio activa realiter distinguatur a paternitate, & filiatione.

Circa primam quæstionem unanimis est Scholæ sententia, relationes originis ad se invicem collatas, realiter distingui.

Circa secundam, Durandus Lib. 1. Sent. dist. 13. quæst. 2. docet spirationem activam realiter distingui a paternitate, & filiatione.

PRIMA CONCLUSIO.

Relationes originis, quæ sibi mutuo opponuntur, paternitas, filiatio, & spiratio activa comparata cum passiva, realiter inter se distinguuntur.

Probatur: Quia relationes illæ mutuam inter se dicunt oppositionem: neque enim fieri potest, ut qui pater est, idem sit sui filius: alias suimetipsius foret pater, quod plane absurdum est.

Præterea, divinæ personæ plures sunt, & ab invicem realiter distinctæ. per

per relationes originis, ut constat ex dictis: ergo illæ relationes originis realiter inter se distinguuntur.

SECUNDA CONCLUSIO.

Spiratio activa non distinguitur realiter a paternitate & filiatione, sed virtualiter tantum.

Probatur 1. ex Concilio Lateranensi sub Innocentio III. c. *Damnans*, Extra, *de summa Trinitate*, ubi adversus Abbatem Joachimum statuitur, non esse in Deo rerum quaternitatem; at supposita reali distinctione inter activam spirationem & paternitatem, ac filiationem, esset vera rerum quaternitas in Deo, scilicet paternitas, filiatio, spiratio passiva, & spiratio activa.

II. Ex dictis hic sæpius, nulla est in divinis distinctio, nisi ubi est oppositio relativa: atqui nulla est oppositio relativa inter spirationem activam, & paternitatem & filiationem: disparatæ quidem illæ sunt; ac diversæ relationes, sed non oppositæ. Ratio est, quia oppositio in divinis fundatur in reali processione originis unius ab alio: at spiratio activa realiter, ac per veram originem non procedit a paternitate & filiatione, sicut procedit spiratio passiva, seu Spiritus Sanctus; unde consequenter realis est distinctio inter spirationem activam & passivam, seu melius inter Patrem & Filium spirantes, & Spiritum Sanctum spiratum seu productum, non autem inter spirationem activam, & paternitatem, ac filiationem.

Superest igitur, ut dicamus spirationem activam, & paternitatem, ac filiationem virtualiter dumtaxat inter se distingui, quomodo cœtera attributa tum a se invicem, tum ab essentia virtute distinguuntur, quia rebus realiter distinctis æquivalent, ac terminos producunt æque distinctos realiter, ac si realiter inter se attributa illa distinguerentur.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. contra primam Conclusionem, tritum istud, ac vulgatum Scholæ axioma: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*: atqui relationes divinæ idem sunt realiter cum divina essentia: ergo sunt idem inter se, nec consequenter realiter a se distinguuntur.

Resp. dist. maj. Quæ sunt eadem uni tertio incommunicabili, sunt eadem inter se, concedo: quæ sunt eadem uni tertio communicabili, nego. Ratio est, quia datur relativa oppositio inter eum, qui communicat, & eum, cui communicatur natura: porro divina essentia communicabilis est, ac de facto communicatur Filio & Spiritui Sancto, ergo necesse est intercedere oppositionem relativam, & consequenter realem distinctionem inter Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum: Pater enim Filio, Pater & Filius Spiritui Sancto divinam communicant essentiam.

Objicies 2. contra secundam Conclusionem: Ea distinguuntur realiter, quæ distinctos producunt terminos, quorum unum personam constituit, alterum vero non costituit, quorum unum est communicabile, alterum vero incommunicabile: quorum denique unum alterius principium est: at sic se habet paternitas & filiatio comparata cum spiratione activa.

I. Paternitas alium habet terminum, quam spiratio activa: hæc Spiritum Sanctum, illa Filium.

II. Pater-

II. Paternitas constituit personam Patris, non ita spiratio activa, unde personalis dici non solet.

III. Paternitas est incommunicabilis; spiratio vero activa Filio communicatur.

IV. Filiatio est principium spirationis activæ in Filio: idcirco enim spirat Filius, quia est a Patre a quo recipit naturam fœcundam ad spirandum Spiritum Sanctum.

Resp. nego maj. Distinctio quippe virtualis fundata in summa perfectione & eminentia divinæ naturæ sufficit, ut quatuor illa propositæ difficultatis capita solvantur.

Ad primum: Una & eadem res in se indistincta potest distinctos terminos seu effectus producere. Unus & idem Sol diversos, ac distinctos effectus producit, una & eadem arbor distinctos fructus, unus & idem homo distinctos filios: quidni ergo una & eadem entitas divina, quæ simul & paternitas est & spiratio activa, distinctum terminum habere poterit?

Ad secundum: Qua ratione concipimus unam & simplicissimam in se Dei essentiam, propter suam eminentem perfectionem pluribus distinctis æquivalere, adeoque eam communicari prout absoluto, non communicari prout relativo æquivalet; eadem ratione dicimus, paternitatem, etsi indistinctam realiter a spiratione activa, constituere Patrem in ratione personæ, spirationem vero non constituere. Ratio est, quia, juxta nostrum intelligendi modum, Pater prius intelligitur pater generans Filium, quam spirator producens Spiritum Sanctum. Quid ita? quia Filius per intellectum, Spiritus vero Sanctus per voluntatem procedit: at nostro intelligendi modo prior est origine processio per intellectum, quam processio per voluntatem.

Ad tertium: Ideo paternitas incommunicabilis est Filio, quia ipsi opposita relative; at spiratio activa non opponitur Filio: unde cum Pater Filium producendo id totum ipsi communicet, in quo nulla est inter ipsos oppositio, necesse est, ut vim spirandi seu producendi Spiritum Sanctum communem cum illo habeat.

Ad quartum, æquivocatio est. Quippe si nomine principii intelligitur vera originis emanatio seu processio, falsum est hoc sensu filiationem esse principium spirationis activæ: si vero nomine principii intelligatur fundamentum & radix, hoc sensu filiatio dici potest principium spirationis activæ, quia ideo Filius spirat, quia per suam generationem recipit a Patre quæcumque Patris sunt, una excepta paternitate, cum qua relative opponitur; ergo recipit naturam fœcundam ad spirandum, seu producendum Spiritum Sanctum.

Instabis 1. Spiratio activa, quæ est in Filio, est a Patre; ergo a paternitate distinguitur.

Resp. dist. ant. Spiratio activa, quæ est in Filio, est a Patre per communicationem, quomodo essentia Filii a Patre quoque est per communicationem & simplicem, ut vocant, emanationem, concedo: est a Patre tanquam ab origine, ac principio per veram processionem, nego.

Instabis 2. Spiratio passiva nullam habet oppositionem cum paternitate & filiatione, & tamen ab iis realiter distinguitur.

Resp. distinguo ant. Spiratio passiva nullam habet immediatam oppositionem cum paternitate, ac filiatione, concedo: nullam habet oppositionem mediatam, nego. Namque paternitas & filiatio adjunctam habent

spi-

spirationem activam, qua mediante opponuntur relative Spiritui Sancto.

Instabis 3. Si spiratio activa non distinguitur realiter a paternitate & filiatione, spiratio quoque passiva ab illis non distinguitur; namque spiratio passiva non distinguitur a paternitate, ac filiatione nisi per spirationem activam: at consequens absurdum est: ergo &c.

Resp. distinguo maj. Spiratio passiva non distinguitur quoque a paternitate & filiatione, præcise & immediate ut paternitas est, ac filiatio, concedo: quatenus paternitas & filiatio includunt activam spirationem, & illa mediante, nego. Itaque ratio oppositionis & distinctionis, quæ est inter spirationem passivam, & paternitatem, ac filiationem, non petitur ex ratione præcisa & immediata paternitatis & filiationis; Pater enim & Filius sub illa formali ratione Patris & Filii, non opponuntur Spiritui Sancto, sed opponuntur quatenus Pater & Filius spiratores sunt Spiritus Sancti, hoc est, quatenus vim habent producendi Spiritum Sanctum, & illum reipsa producunt per activam spirationem, quæ ex se, ac realiter opponitur spirationi passivæ, & ab ea distinguitur.

Instabis 4. Tam spiratio activa in Patre mediante paternitate opponitur filiationi, quam filiatio mediante spiratione activa opponitur spirationi passivæ.

Resp. nego maj. & paritatem. Disparitas est, quod Filius, mediante spiratione activa producat Spiritum Sanctum: contra vero Pater mediante spiratione activa non producat Filium: atque ita nulla inter relationes illas esse potest oppositio nec immediata, nec mediata.

ARTICULUS TERTIUS.

Quod sit relationum in Deo officium, quæ partes. An & quomodo divinas personas constituant, & a se invicem distinguant.

STATUS QUÆSTIONIS.

AD statum præsentis disputationis rite cognoscendum nonnulla prius observanda sunt.

Observandum 1. his vocabulis, originis, relationis, subsistentiæ, formæ hypostaticæ, quorum tam frequens usus est, ubi de Mysterio Sanctissimæ Trinitatis agitur, his, inquam, vocabulis rem unam & eamdem significari, eaque differre tantum modo significandi, secundum nostrum intelligendi morem. Origo concipitur a nobis, veluti via & tendentia producentis ad productum: relatio, tanquam habitudo seu ordo & respectus unius ad alium: subsistentia, tanquam modificatio, qua natura ultimo completur, terminatur, ac contrahitur: forma denique hypostatica, tanquam id quod hypostasim seu personam constituit in ratione communi, ac generali personæ.

Observandum 2. in Patre Filium generante hæc considerari posse 1. essentiam, quæ est principium *quo* remotum generationis. 2. intellectum, qui est principium *quo* proximum. 3. intellectionem, quæ est actio ipsa generans, seu ipsa generatio. 4. persona Patris, quæ est principium *quod*. 5. denique relatio Patris ad Filium, quæ duobus & ipsa modis spectari potest, nempe vel ut est formaliter & explicite relatio referens Patrem ad Filium, vel ut est forma hypostatica constituens Patrem in ratione communi personæ.

Conceptus vero illi, quibus quasi ex parte divinam spectamus personam, præcisivi sunt & abstrahentes dumtaxat, expliciti atque distincti, quibus,

quæ

quæ nostrà est in divinis intelligendi infirmitas, personam sub una formalitate spectamus, altera non spectata, quamquam non negata: quapropter conceptu saltem confuso & implicito intelligimus semper illas omnes formalitates, seu proprietates se se mutuo ratione essentiæ includere.

Observandum 3. in relatione duplicem quasi respectum seu modum distingui posse: primum, ut est in subjecto secundum esse *in*; alterum, ut respicit terminum, & secundum esse *ad*.

Observandum denique, nomine proprietatis personalis nihil aliud a nobis hic intelligi, quam specialem, ac singularem formam, quæ cuilibet inest divinæ personæ, eamque in se constituit, & ab alia relative opposita distinguit. His prænotatis,

Duo hic in quæstionem veniunt.

Primum, an sint in divinis personis proprietates quædam speciales, ac personales, quibus illæ in se constituantur, & ab aliis distinguantur: an absolutæ illæ sint, vel relativæ.

Secundum, quomodo relationes divinæ constituant personas; an quatenus sunt formæ hypostaticæ, & secundum esse *in*: an quatenus sunt formaliter relationes. & secundum esse *ad*. Circa quam controversiam divisi sunt Scholæ Theologi.

Opiniones Scholæ.

Circa primum, Greg. Ariminensis L. 1.Sent.dist. 26. q.1. & L. 2.dist. 27.sequutus Præpositivum, cujus mentionem facit Sanctus Thomas, docet, nullas in divinis personis proprietates esse, quibus distinguantur, sed eas se ipsis distingui.

Joannes de Ripa L. 1. Sent. dist. 26. vult divinas personas constitui quibusdam proprietatibus absolutis, non relativis: quam opinionem Scotus & alii nonnulli probabilem judicant.

Circa secundum, S. Bonaventura L. 1. Sent. dist. 26. & 27. docet, personas divinas origine distingui, non relatione; quia, nostro concipiendi modo, origo supponitur ad relationem; & principium formale constitutivum rei alicujus, illud est, quod primum in ea concipitur.

Cajetanus existimat, relationes divinas tanquam formas quasdam aptas referre personas ad se invicem, esse formale constitutivum, ac distinctivum illarum, non autem ut de facto & in actu exercito relationes sunt.

Vasquez 1. part. disp. 159. cap. 5. docet, personam Patris non constitui per paternitatem, quatenus relatio est; sed per eamdem, quatenus est innascibilitas.

Suarez L. 3. c. 6. & 7. existimat, personas constitui, ac distingui per relationes secundum suum esse *ad* consideratas.

Capreolus L. 1. Sent. dist. 26. Ferrariensis L. 4. contra Gentes c. 27. & multi ex recentioribus contendunt, divinas relationes constituere personas, quatenus sunt formæ hypostaticæ. Videtur esse sententia D. Thomæ in Quæstionibus disputatis q. 8. de potentia art. 3. & in Summa 1. p. qu. 40.

Verum variæ illæ opiniones facile conciliari utcumque possunt, si dixerimus 1. personas divinas radicaliter, ac præsuppositive constitui, ac distingui per origines: quia nempe relationes divinæ origines illas, secundum nostrum concipiendi modum, præsupponunt. 2. divinas personas constitui in ratione communi & quasi generica personæ, per relationes quatenus sunt formæ hypostaticæ. 3. illas personas constitui in ratione singulari & quasi spe-

ſpecifica talis perſonæ per relationes quatenus formaliter relationes ſunt.

Scriptor Gallus recentior in Opere ſuperius memorato irridet, quæ Schola tradit de relationibus ſeu de perſonalibus proprietatibus, quibus divinæ perſonæ afficiuntur, conſtituuntur in ſe, & a ſe invicem diſtinguuntur. Quantum ille aberret, mox patebit. Itaque ſit

PRIMA CONCLUSIO.

Sunt in Deo proprietates perſonales, quibus perſonæ divinæ conſtituuntur; atque relativæ illæ ſunt, non abſolutæ.

Duæ ſunt partes Concluſionis.

Probatur prima pars 1. ex communi, ac recepto Scriptorum Eccleſiaſticorum Eccleſiæ ipſius uſu. Veteres enim id, per quod perſonæ divinæ diſtinguuntur, vocant formas, notiones, characteres, proprietates, perſonarum qualitates. Ita

Tertullianus Lib. contra Praxeam c. 2. ait, *tres eſſe in Deo non ſtatu, ſed gradu, non ſubſtantia, ſed forma.* P. 401. C.

S. Baſilius L. 2. contra Eunomium, ſic illas proprietates deſcribit: *Proprietates*, inquit, *quæ veluti quidam characteres, ac formæ in ſubſtantia conſiderantur, id quod commune eſt, diſtinguunt quidem propriis characteribus: at ſubſtantiæ communitatem non dirimunt.* Et Oratione de vera, ac pia fide *Quæ tria nomina*, inquit (Patris & Filii & Spiritus Sancti) *ſeorſum ſingula ſuã peculiarem quamdam proprietatem aperte ſignificant, quæ pie conſiderari in ipſis poteſt atque in Patre quidem proprietas patris, in filio proprietas filii, in Spiritu Sancto poſtremo ſua quædam a duobus diverſa proprietas.* T. 1. pag. 265. B. Ed. vet. T. 2. pag. 255. C.

Iſidorius Peluſiota Libro 2. Epiſt. 142. hujuſmodi proprietates perſonarum *qualitates*, appellat.

Sophronius Patriarcha Jeroſolymitanus in Epiſtola, quæ lecta fuit & approbata in Concilio VI. generali Actione 11. ait, *proprietates eſſe figurativas perſonarum.* Ed Pariſ. 1628. pag. 188. C. T. 6. Con. p. 861. E.

In Lateranenſi Concilio ſub Innoc. III. c. *Firmiter*, dicitur: *Hæc Sancta Trinitas ſecundum communem eſſentiam individua, ſecundum perſonales proprietates diſcreta.* T. 11. Con. p. 142. D. E.

In Florentino ſeſſ. 18. Joannes Theologus ait, *ſubſtantiam & perſonam ſive hypoſtaſim eſſe idem re, differre autem noſtro intelligendi modo, ita ut perſona conſtet ex ſubſiſtantia, & proprietatibus.* Ibi etiam docent, ſubſtantiam Dei communicari perſonis divinis; proprietates vero eſſe incommunicabiles. T. 13. Con. p. 251. A.

Denique Eccleſia in ſolemni Præfatione Miſſæ de Trinitate ſic canit, *ut in perſonis proprietas, in eſſentia unitas, & in majeſtate adoretur æqualitas.*

Probatur 2. quia debet aliquid admitti, quo perſona in eſſe perſonæ conſtituatur, & diſtinguatur a qualibet alia: ſed id quod conſtituit & diſtinguit rem aliquam, ejus proprietas ſolet appellari, quia illius propria eſt, ac ſingularis; ergo admitti debent in Deo proprietates perſonales, quibus perſonæ divinæ conſtituuntur & diſtinguuntur.

Secunda pars probatur iis SS. Patrum teſtimoniis, quibus Articulo 1. præſentis Quæſtionis probavimus veras & reales relationes eſſe in Deo admittendas.

His adjunge

Sanctum Hilarium L. 12. de Trinitate ubi ait, *proprium eſſe patris, quod ſit Pater*, ſine nativitate; & Filio debitum eſſe, *ut ſit filius*. Porro eſſe P. 1124. A. B.

Patrem, esse Filium, aliquid relativum sonat. Nam, ut ait S. Gregorius Nyssenus Orat. 1. contra Eunomium, *cum audimus Patrem, hanc notionem & intelligentiam concipimus, quod hoc nomen non in ipso solum intelligitur, sed etiam cum Filio mutuam relationem propria quadam vi declarat.* Unde idem S. Doctor L. de communibus notionibus, expresse docet, divinas personas proprietatibus quibusdam relativis distingui: *Neque enim*, inquit, *tempore dividuntur a se invicem personæ deitatis, neque loco, neque voluntate, consiliove, neque instituto, neque operatione, neque affectione ulla ejusmodi, quæ consideratur in omnibus: sed dumtaxat quia Pater, Pater est, & non Filius; Filius, Filius est, & non Pater; similiter etiam Spiritus Sanctus, neque Pater, neque Filius est.*

T. 1. p. 3. C.

Tom. 1. p. 917. B. C.

S. Chrysostomum Homilia 5. de incomprehensibili Dei natura contra Anomæos: *Nomina*, inquit, *alia sunt communia, alia propria. Communia, ut non deferre substantiam ostendatur; propria, ut proprietas hypostasium declaretur: Illud itaque: Pater & Filius, alterutrius hypostaseos proprium est: illud vero. Deus & Dominus, commune est.*

Tom. 1. p. 482. C.

Sanctum Augustinum Serm. 58. de verbis Domini secundum Joan. nunc 247. in Apend. *Nec alia causa*, inquit, *quia divisionem faciat personarum, nisi quod hic ingenitus est, & ille genitus; id est, hic Pater est, & ille Filius.*

T. 5. App. p. 403. E.

Albinum seu Alcuinum Flaccum in L. 1. de Trinit. cap. 8. & 12. ubi sic rem totam exponit: *Habent*, inquit cap. 12. *singulæ in Sancta Trinitate personæ aliquid proprium, quo inseparabili æqualitate aliquam in se ostendunt proprietatem. Pater solus Pater; & Filius solus Filius, & Spiritus Sanctus solus Spiritus Sanctus. Et Pater hoc habet proprium, quod ex omnibus, quæ sunt, solus est, qui ab alio non est: ac per hoc solus est in paternitatis persona, non in deitatis essentia. Unigenitus vero Filius Dei hoc habet proprium, quod ex solo id est, Patre, consubstantialiter, & coessentialiter solus genitus est; & in hoc est personæ suæ proprietas. Spiritus Sanctus itaque hoc habet proprium, quod ex Patre & Filio æqualiter procedit.* Porro nomina ista Patris & Filii relativa sunt, igitur per proprietates relativas personæ divinæ constituuntur in ratione personæ.

Ed. Paris. 1617. p. 714. E.

Denique Concilium Florentinum in Decreto fidei ait: *Omnia quæ Patris sunt, ipsum Patrem Unigenito Filio suo gignendo dedisse præteresse Patrem.* Igitur patrem esse, seu paternitas, est proprietas personalis, seu proprius character, quo Pater, ut pater est, constituitur.

Tom. 13. Conc. pag. 514. E.

Ad hæc accedit duplex invictum argumentum, ex duplici fidei nostræ capite deductum.

Primo, Ex fide certum est, opus incarnationis Verbi esse a tota Trinitate tanquam ab efficiente causa: non minus ex eadem fide constat, solum Filium incarnatum fuisse, quia solus hypostatice unitus est cum natura humana: unio porro illa perfecta non fuit immediate in ea natura, quæ communis est Patri & Spiritui Sancto, alias dici posset eos pariter incarnatos fuisse; ergo unio illa perfecta fuit immediate in eo, quod est Filio proprium & singulare. Ita fert professio fidei in Concilio Toletano XI. declarata, cujus hæc verba sunt: *Incarnationem hujus Filii Dei tota Trinitas operasse credenda est, quia inseparabilia sunt opera Trinitatis. Solus tamen Filius formam servi accepit in singularitate personæ, non in unitate divinæ naturæ; in id, quod proprium est Filii, non quod commune Trinitati, qua forma illi ad unitatem personæ coaptata est, id est, ut Filius Dei & filius hominis unus sit Christus.*

Tom. 6. Conc. pag. 544. A.

II. Docet Catholica fides, duas esse in Christo Domino impermixtas naturas, in unitate suppositi: at ruit istud fidei nostræ caput, si verum est,

est quod contendit Auctor recentior, personam seu hypostasim Filii non esse realem in ipso proprietatem. In Filio enim nihil aliud quidquam deprehenditur præter naturam divinam, & proprietatem illam personalem: at illa proprietas realis non est in mente hujus Scriptoris: ergo sola superest natura, quæ in Incarnatione unita fuit; ac consequenter falso affirmatur, duas esse in Christo naturas in unitate suppositi, nisi forte velit ille, nomen personæ seu hypostaseos denominationem dumtaxat esse extrinsecam, quod certe & absurdum foret, & a fide prorsus alienum. Faydit.

SECUNDA CONCLUSIO.

Persona divina in ratione communi & quasi generica personæ considerata, constituitur per relationem, ut est forma hypostatica: considerata vero in ratione quasi specifica talis personæ, constituitur per relationem formalem, quatenus respicit terminum. V. gr. Pater in ratione communi personæ concipitur a nobis constitui per paternitatem, quatenus est forma hypostatica; Pater vero in ratione explicita & singulari Patris constituitur per respectum ad Filium.

Duæ sunt Conclusionis partes.

Probatur prima pars: Quia ratio personæ generatim spectata, & præcisive a persona divina vel creata, formaliter & explicite non sonat quid relativum, sed tantum naturam rationalem individuam subsistentem: ergo persona divina v. g. Pater in ratione communi & quasi generica personæ consideratus, non constituitur formaliter & explicite per relationem paternitatis ut filium respicit, sed per paternitatem, quatenus est forma hypostatica.

Deinde prius, secundum nostrum concipiendi modum, intelligimus personam constitui, quam agere vel ad aliam referri; ergo potius constituitur persona in ratione confusa & quasi generica personæ per relationem, quatenus est forma hypostatica, quam per eamdem, quatenus est formaliter relatio terminum respiciens.

Secunda pars probatur: Quia persona divina distincte in ratione singulari & quasi specifica talis personæ considerata, per id constituitur, quod ipsi proprium est, ac singulare, a quo suam habet denominationem; atqui relatio secundum suam formalem rationem, quatenus terminum respicit, propria est & maxime singularis cuilibet personæ, quæ ab ea denominatur talis. V. g. relatio paternitatis, prout Filium respicit, soli Patri propria est, eumque patrem denominat; igitur persona divina constituitur in ratione explicita & distincta talis personæ, per relationem formaliter spectata, quatenus respicit terminum.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Adversum duplicem Conclusionem.

Objicies 1. adversus primam partem primæ Conclusionis.

Essentia divina, utpote maxime simplex, ex se ipsa constituitur & distinguitur a qualibet alia re: ergo cum divinæ personæ sint quoque simplicissimæ, nullis proprietatibus, sed ipsis constituuntur & distinguuntur.

Resp. nego conseq. & paritatem. Disparitas est, quia in essentia divina non potest distingui, sicut in personis, aliquid proprium & aliquid commune, sed seipsa tota distat a qualibet re creata; personæ divinæ

aliquid habent inter se commune, nempe essentiam, quæ una est in tribus personis, & aliquid proprium, cujus beneficio a se invicem realiter distinguuntur; igitur non immerito dicimus, personas constitui ex aliquo communi, nempe essentia, & aliquo proprio, ac maxime singulari, nempe relatione personali, per quam a se invicem distinguuntur.

Instabis 1. Constitutio distinctionem & compositionem importat in re constituta: sed divinæ personæ, utpote simplices, nullam in se distinctionem partium constituentium, nullam quoque admittunt compositionem: ergo &c.

Resp. distinguo maj. Constitutio realis vel formalis actualis, concedo, virtualis dumtaxat, quæ fit per mentem cum fundamento in re, nego. Porro certum est personas divinas suis proprietatibus constitui constitutione tantum virtuali & per mentem, non reali aut formali actuali.

Instabis 2. Spiratio activa in Patre & Filio distinguit eos a Spiritu Sancto, & tamen illos non constituit in ratione personæ Patris & Filii: ergo omnis proprietas personalis non constituit.

Resp. distingo hanc antecedentis partem: Spiratio activa non constituit Patrem & Filium, ut spiratio est formaliter & explicite, concedo: ut idem est cum paternitate & filiatione, nego. Spiratio quippe activa adæquate spectata pro eo omni, quod includit, nempe paternitatem & filiationem, constituit Patrem & Filium, non quidem explicite in ratione Patris & Filii, sed in ratione spiratoris.

Objicies 2. contra secundam primæ Conclusionis partem.

Relatio supponit personam jam constitutam, quia relatio Patris ad Filium supponit personam Patris; supponit enim generationem, quæ actio est: actio porro supponit personam, actiones enim, ex vulgato axiomate, sunt suppositorum: ergo relatio non potest personam constituere.

Non dissimulandum, argumentum istud eorum Theologorum ingenia non parum torquere, qui conclusionem nostram sequuntur; Eo adductus fuit Vasquez antea laudatus, ut innascibilitatem, non vero paternitatem dixerit esse differentiam propriam, ac distinctivam Patris: quamquam idem Scriptor agnoscit, filiationem & spirationem activam esse personalem differentiam Filii & Spiritus Sancti, adversus quam opinionem vim parem habet objectio proposita. Verum pensatis & æqua lance libratis aliarum opinionum momentis, ac difficultatibus, minor videtur illa, quæ hic nobis opponitur.

Resp. itaque distinguo maj. Relatio accidentalis & categorica supponit personam constitutam; cum enim sit accidens, præsupponere debet subjectum, cui inhæret, concedo, relatio subsistens & essentialis, qualis est in Deo nego. Distinguo pariter propositionem istam: Actio supponit jam constitutum suppositum; actio creata, quæ ab ipso supposito distinguitur, iterum distinguo: supponit constitutum suppositum in ratione communi & confusa suppositi per formam hypostaticam, concedo, in ratione specifica & adæquata talis suppositi, nego. Solutio patet ex dictis hic Conclusione secunda.

Instabis 1. Relatio supponit aliquid in subjecto absolutum, quod referat, est quippe alicujus relatio; ergo supponit subjectum jam constitutum.

Resp. distinguo pariter antecedens: Relatio accidentalis & categorica, concedo relatio essentialis, ac subsistens, nego. Sic v. g. relatio paternitatis in Patre divino non refert divinam essentiam, quæ plane absoluta est sed ipsam refert personam, quam non supponit, sed constituit, vel confuse &

in gene-

in genere, si spectetur ut est forma hypostatica, vel distincte; ac expresse in ratione talis personæ, si spectetur ut est formaliter relatio.

Instabis 2. Ex Sancto Augustino Lib. 7. de Trinitate c. 6. nomen personæ dicitur ad se, non relative ad aliud; ergo persona per aliquid absolutum debet constitui.

Resp. distinguo ant. Nomen personæ generatim & secundum suam expressam, ac formalem significationem ad se dicitur, nec quidquam relativum exprimit, sed tantum formam hypostaticam, quæ reddit naturam alteri incommunicabilem tanquam supposito, concedo: nomen personæ in Deo secundum suam specificam & singularem significationem, v. g. Patris aut Filii, nego. Cohæret ista responsio cum nostra secunda Conclusione.

Objicies 3. contra primam secundæ Conclusionis partem: Forma illa hypostatica, per quam dicimus divinas personas constitui in ratione communi & quasi generica personæ, vel est aliquid absolutum, vel aliquid relativum. Prius dici non potest: omne quippe absolutum in Deo commune est tribus divinis personis, non proprium alicujus; posterius dici quoque non potest, forma etenim hypostatica ex sua formali, ac explicita notione, nihil relativum sonat aut exprimit: aliunde vero recurret argumentum superius, nempe relationem supponere subjectum seu personam constitutam.

Resp. formam illam hypostaticam non esse aliquid absolutum, neque etiam aliquid relativum distincte conceptum, sed aliquid relativum confuse & inadæquate: quia, ut jam observatum fuit, hypostasis seu forma hypostatica, origo, relatio, licet differant in modo significandi, & secundum conceptus magis vel minus explicitos, in re tamen significata non differunt, neque una concipi seu intelligi potest sine altera: unde inter relationem quatenus est forma hypostatica, & eamdem quatenus formaliter relatio est respiciens terminum, discrimen aliud non est, quam significationis seu expressionis; forma etenim hypostatica expresse, ac distincte nihil relativum enuntiat, sed implicite tantum, ac confuse: econtra, relatio expresse & explicite sonat respectum seu habitudinem ad aliud.

Instabis: Forma illa hypostatica, quatenus est subsistentia reddens naturam alteri incommunicabilem tanquam supposito, communis est tribus divinis personis, in hoc enim conveniunt, quod habeant subsistentiam; ergo forma illa hypostatica non potest esse ratio constitutiva & distinctiva unius personæ ab altera.

Resp. distinguo conseq. Ergo forma illa hypostatica non potest esse ratio constitutiva personæ in specie hujus vel alterius distinctæ personæ, concedo: non potest esse constitutiva personæ in genere, & sub ratione communi, ac confusa personæ, nego.

Objicies 4. contra secundam partem secundæ Conclusionis. Quod supponit personam jam constitutam, non potest esse ratio illius constitutiva: atqui relatio formaliter ut relatio est, v. g. paternitas in Patre supponit patrem constitutum: nostro quippe modo intelligendi, prius est patrem constitui, quam referri ad filium.

Resp. distinguo maj. Quod supponit personam constitutam in ratione distincta & quasi specifica talis personæ, concedo: constitutam tantum in ratione communi, confusa, & quasi generica personæ, nego. Distinguo min. Atqui relatio, ut est formaliter relatio, supponit personam constitutam in ratione confusa & quasi generica personæ, concedo: in ratione distincta & quasi specifica talis personæ, nego. Solutio patet ex secunda Conclusione.

Objicies denique: Multi ex SS. Patribus totum discrimen personarum repetunt ex origine, seu ex eo, quod Pater sit generans & ingenitus, Filius autem genitus, Spiritus vero Sanctus procedens. *Ille*, ait Sanctus Augustinus L. de fide & Symbolo c. 9. *genitor*, *hic genitus*; *ille non de Filio*, *hic de Patre*; *hujus ille principium ... hic vero illius imago*. Et S. Gregorius Nazianzenus Oratione 37. *Quod*, inquit, *genitus non sit*, *& quod genitus*, *& quod procedat*, *hoc effectum est*, *ut alius Pater*, *alius Filius*, *alius Spiritus Sanctus appelletur*. Ergo personæ divinæ constituuntur & distinguuntur per origines activas & passivas, ut contendit S. Bonaventura antea laudatus.

Tom. 6. p. 159. C.

Tom. 1. p. 5197. D.

Resp. distinguo ant. SS. Patres repetunt discrimen personarum ex origine, tanquam ex radice, ac fundamento præsupposito, concedo: tanquam ex principio formali, nego. Distinguo conseq. ad sensum antecedentis. Sancti Patres ad illas subtiles & argutas Scholæ quæstiones procul dubio non attendebant; sed cum origo, relatio & subsistentia unum & idem sint in Deo, perinde ipsius fuit dicere personas distingui origine, ac distingui relatione, non adductis illis præcisionibus & abstractionibus, quas Scholæ Magistri tum ad elucidationem Mysterii, tum ad Scholæ exercitium excogitarunt.

Quæcumque hactenus de divinis processionibus, ac relationibus disputata sunt, ea ut plurimum ex varia & libera pendent, ac æstimanda sunt Scholasticorum opinione, in quibus, ut dicebat alia in occasione Romanus Orator, quisque sapiens, ac cordatus Theologus, & refellere sine pertinacia, & sine iracundia refelli paratus esse debet.

Nunc, quod longe gravioris momenti est, ad caput ipsum totius Mysterii accedimus, quo stante, stat Religio Christiana; quo sublato, tota subvertitur. Cedat hic fidei humana ratio, ac plane conticescat Philosophia: unice captivandus intellectus in obsequium fidei, nec rationis subsidium advocandum, nisi ut fides, ac revelatio audiatur, ac defendatur.

QUÆSTIO QUARTA.

De pluralitate personarum in Deo, in unitate numerica ejusdem naturæ seu substantiæ.

IN tres Articulos gravissimam istam quæstionem partiemur.

In primo probandum erit, tres esse in Deo personas realiter a se invicem distinctas, in unitate numerica ejusdem naturæ seu substantiæ.

In secundo, Filium divinum esse Patri suo consubstantialem.

In tertio, Spiritum Sanctum esse veram personam divinam Patri & Filio consubstantialem.

ARTICULUS PRIMUS.

An sint in Deo tres personæ a se invicem realiter distinctæ in unitate ejusdem numericæ essentiæ.

NEgant Ariani, qui plures quidem in Deo personas admittunt, sed non consubstantiales, seu non unius & ejusdem substantiæ.

Negant Sabelliani, qui unam ut naturam, ita & personam sub variis distinctis nominibus, ac officiis agnoscunt.

Negant Sociniani, qui duas distinctas in Deo personas, Patrem & Filium, admit-

admittunt quidem, sed Filium negant æqualem Patri seu consubstantialem, & Spiritum Sanctum ajunt esse tantum Dei virtutem, efficaciam & energiam, non subsistentem personam, adversus quos sit

CONCLUSIO.

Tres sunt in Deo personæ realiter distinctæ, in una & eadem numero divina substantia.

Capitale istud fidei nostræ dogma ex verbo Dei tum scripto, tum tradito demonstrandum nobis est.

PRIMA PROBATIO.

Ex Scripturis.

Ex veteri Testamento.

Viguisse apud Judæos veteres traditionem quamdam de divinitate venturi Messiæ, supra ad primam hujus Tractatus Quæstionem ostendimus; hæc vero traditio subobscuram saltem involvebat Mysterii Trinitatis cognitionem: subobscuram dico; neque enim tam clare & aperte ex veteri, quam ex novo Testamento demonstratur, plures esse in Deo personas distinctas.

Non desunt tamen ex veteri Scriptura testimonia, ex quibus pluralitas illa merito infertur, quidquid econtra reclament & obloquantur Sociniani.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Ex iis locis, in quibus Deus de se ipso numero plurali loquitur.

Genesis 1. v. 26. Deus sic loquens inducitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Et v. 27. *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum.*

Et c. 3. v. 22. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.*

Cap. 11. v. 7. *Venite descendamus, & confundamus ibi linguam eorum.*

Eo in textu plurali numero Deus ait: *Faciamus, descendamus*, ad designandam personarum pluralitatem; in singulari vero numero, *ad imaginem*, non ad imagines, ut unitas essentiæ designetur. *Subjungens illud: Faciamus*, ait Theodoretus Interrog. 19. in Genesim, *expressit numerum personarum. Similiter cum iterum singulari numero dixit, imaginem, eamdem esse naturam ostendit.* Ante Theodoretum Tertul. Praxeam confutans: *Interrogo*, inquiebat, *quomodo unicus & singularis pluraliter loquitur. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; cum debuerit dixisse, Faciam .. utpote unicus & singularis? Sed & in sequentibus, ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis: fallit aut ludit, ut cum unus, & solus, & singularis esset, numerose loqueretur.*

T. 1. p. 15. D.

Tertul. L. adversus Praxeam c. 12. pag. 506. C.

Socinianorum evasio.

Respondent Sociniani.

I. Deum artificis in morem secum in plurali numero loqui, & ad creandum hominem seipsum quasi excitare & adhortari, dicendo: *Faciamus*; per- I. evasio.

inde ac artifex se se ad opus accingens semetipsum adhortatur, inquiens: Age, fingamus statuam &c. ex quo certe, inquiunt, distinctio personarum in artifice non arguitur. *Usu obtinuit*, ait Socinus, *ut cum aliquis seipsum, quantumvis solum, ad aliquid faciendum adhortatur, si id ita efferat, ut per subjunctivum modum graece aut latine enuntiari debeat, numero plurali utatur, ut apud Livium L. 39. Annibal venenum hausturus, Liberemus, inquit, diuturna cura populum Romanum.*

T.1.p.142.

Addit Vuolkelius L.5. de vera Religione c.9. stylum esse Hebraicæ linguæ, ut ea verba, quæ auctoritatem & imperium exprimunt, in plurali numero efferantur, etsi singularis quædam persona loquatur.

Ad calc. Dom. Ev. p.125.

Non primus figmentum istud excogitavit Socinus, sed a Marcello Ancyrano excerpsit, a quo excogitatum fuerat, referente Eusebio L.2.de Ecclesiastica Theologia contra Marcellum c. 15. At Socini mos est quidquid in antiquis Hæreticis venenatum occurrit, combibere totum, ac in se transfundere.

II. evasio. II. Respondent, Deum de se numero plurali loqui honoris causa, instar Regum & Principum. Sic Jobi 18.v.3. Baldad de se plurali numero ait: *Quare reputati sumus ut jumenta?* Et Joan. 3. v. 11. Christus ipse de se ait: *Amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur.* Et Rom. 1. v. 5. Apostolus de seipso ait: *Per quem accepimus gratiam & Apostolatum.*

III. evasio. III. Addunt, in locis citatis non plures in Deo personas compellari, sed Angelos; adeoque pluralem numerum merito usurpari, non divinarum personarum, sed Angelorum.

Refellitur triplex responsio Sociniana.

Prima per se absurda est, nugatoria, ab omni usu aliena, Deo prorsus indigna, & quæ a Judæis conficta primum fuit, sicut probat adversus Judæos S. Basilius Hom.9. in Hexameron. *Quis enim*, inquit, *faber ferrarius, aut lignarius, aut quis sutor, solus inter artis instrumenta sedens, adjuvante ipsum nemine, dicat ipse sibi: Faciamus gladium, aut Aratrum compingamus, aut, Conficiamus calceamentum? an non potius, quod sibi convenit, opus cum silentio absolvit?*

Edit. nov. T.1.p. 87. C.

Socini observatio plane vana est, ac futilis: licet enim concederemus stylum latini auc græci axiomatis hoc pati, ut singularis persona de se quandoque plurali loquatur numero, id tamen non admittit hebraicum idioma, quo scriptus est Liber Geneseos, & in quo, ut observat Aben Esra, & post illum hebraice docti, nullum occurrit exemplum singularis personæ, quæ de se numero plurali loquatur. Quamquam pluralis numerus, quem in usu latini vel græci sermonis singularis persona adhibet, distinctus ut plurimum a loquente personas aliquas denotat, sicut attendenti patebit, & hoc ipsum ex Livio adductum exemplum comprobat. Annibal enim intuens vel illos Regios milites, qui omnes domus suæ exitus occluserant, ne forte elabi posset, vel amicos suos aut famulos, mortis ignominiam declinare cupiens: *Liberemus*, inquiebat, *diuturna cura populum Romanum*. Hinc plane concidit Vuolkelii observatio: non infrequenter enim verbum designans imperium in singulari ponitur, ut constat ex c. 1. Geneseos v. 3. *Dixit Deus: Fiat lux; & facta est lux.*

Secunda responsio pariter refellitur: tum quia plane insolitum est apud Hebræos, ut prima persona de se plurali numero loquatur, quamvis honoris causa secunda vel tertia persona in plurali sic compellari possit. Quæ vero in contrarium exempla proferuntur, nihil evincunt; per figuram enim synecdochen unus plurium nomine loquitur. Sic apud Job Baldad de se, ac sociis,

sociis, & apud S. Joannem Christus de se, Joanne Baptista & Discipulis, & Apostolus de se, ac Coepiscopis suis loquitur: tum quia ex hodierna Regum consuetudine inferri non debet, talem apud Hebræos morem obtinuisse, cum Reges etiam ambitiosissimi de se numero singulari loquentes introducantur, ut Pharao, Nabuchodonosor: tum denique quia dici non immerito potest, Reges sic in plurali numero loqui, quia non suam tantum voluntatem, sed Optimatum consilium hoc loquendi modo significant. Adde, quod non modo inutilis, sed & periculosa foret ista loquendi ratio in Scripturis, si plures revera non essent in Deo personæ, ex qua legitime pluralitas illa colligitur: ut enim recte observat Theodoretus q. 19. in Gen. *in universa plane Scriptura divina licet audire Deum omnium singulari numero loquentem: raro autem pluraliter sermonem format, nisi cum innuit numerum personarum Trinitatis*. Quod ibidem probat ex istis verbis Geneseos jam citatis: *Faciamus hominem ad imaginem nostram. Subjungens illud: Faciamus*, inquit, *expressit numerum personarum: cum singulari numero dixit; ad imaginem, eamdem esse naturam ostendit*. To. 1. p. 15. C.

Tertia Socini responsio ex Judæis hausta est, quam irrident, ac refellunt Tertullianus Lib. contra Praxeam cap. 12. S. Basilius Hom. 9. in Hexameron, & Theodoretus Quæstione 19. in Gen. Et vero in nullo ex citatis Scripturæ locis Angeli designantur. Non in primo: quia nec Angeli quidquam contulisse memorantur ad creationem hominis; nec homo ad eorum imaginem factus est, sed ad imaginem Dei. Non in secundo: quia, quos ibi Deus alloquitur, sunt ipsi pares, eorumque similitudinem ex serpentis promissione homo affectavit, quod certe in Angelos cadere non potest, quorum nulla prorsus mentio in Historia creationis mundi. Non in tertio: qui enim eo loci compellantur, auctores sunt confusionis linguarum, quam non Angeli, sed Deus solus excitavit, de quo v. 5. dicitur: *Descendit Dominus*. Et v. 8. *Divisit eos Dominus*. Adde, quod ubi Scriptura Angelos a Deo in consilium aliquando vocatos memorat, eos nominatim exprimere soleat. Constat istud ex Lib. 3. Regum cap. 22. v. 19. ex cap. 1. Job v. 6. ex cap. 6. Isaiæ cap. 28.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

Ex iis locis, in quibus sermo est de Deo uno & singulari, & distinctis in ipso personis.

I. Gen. 19. v. 24. *Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem a Domino de cœlo*. Verba hæc: *Pluit Dominus a Domino*; juxta SS. Patrum interpretationem, denotant Deum Patrem, & Deum Filium, qui a Patre, ut eamdem naturam & potentiam accepit, ita & eamdem ad extra operationem. Ita S. Justinus Dial. cum Tryphone, S. Irenæus Lib. 3. c. 6. Patres primi Concilii Antiocheni in Synodica contra Paulum Samosatenum, S. Athanasius Lib. contra Sabellii Gregales, S. Hilarius L. 4. de Trinitate, denique & ipsa prima Sirmiensis contra Photinum formula, quam S. Hilarius L. de Synodis exponit, ubi anathema dicit iis, qui verba ista: *Faciamus hominem*, &, *Pluit Dominus a Domino*, non intelligunt Pagina de Patre & Filio, sed contendunt, sensum illorum verborum esse, Deum 1181. C. pluviam illam ignis & sulphuris a se ipso misisse.

Neque est, quod dicant Sociniani, citatis verbis unam Dei potentiam, per

per quam prodigium illud operatus est, denotari, nullatenus vero personarum distinctionem. Namque quid, quæso, necesse erat repetere, *a Domino*? Nonne ad illam designandam potentiam satis erat dicere, *Pluit Dominus*? Non igitur sine latentis cujusdam veritatis Mysterio dixit Moyses: *Pluit Dominus a Domino*.

II. Psalmo 44. v. 8. dicitur: *Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*: quibus verbis distinguitur Deus ungens, seu Pater, a persona Filii, qui unctus fuit. Alloquitur scilicet Regius Vates ipsum Christum, & istud, *propterea unxit te Deus*, verti debet in vocativo, ut ajunt, casu, *O Deus! te unxit Deus*. Ita vertit S. Hieronymus Epistola 140. ad Principiam Virginem, post Aquilam; unde duæ personæ distinctæ non obscure inferuntur.

Tom. 2. p. 687.

Respondet Crellius, citato loco sermonem esse de Salomone, qui Deus appellatur, non quidem propter naturam, sed ob dignitatem & auctoritatem, quo sensu Judices dii etiam appellantur.

Verum, S. Paulus Hebr. 1. v. 9. laudata Prophetæ verba de Christo dicta esse affirmat; hincque supremam ejus super creaturas omnes potestatem ostendit. An tutiorem interpretem Scripturæ desiderabit Crellius? An Crellio potius habenda fides, quam Paulo?

Deinde Salomonem citato in loco non designari, nec Deum appellari propter dignitatem ejus & auctoritatem, quo sensu Judices dii aliquando dicuntur; inde manifestum videtur, quod nomen Elohim, quoties ad summum Deum refertur, singulari numero exprimatur, Elohah *Deus*, non *Dii*. Ubi econtra nomen istud, vel designandis personis divinis, vel Angelis, vel Principibus adaptatur, in numero plurali *Dii*, non *Deus* legimus. Imo & nonnulla solent adjici, quibus aperte innuitur sensu figurato, ac metaphorico nomen illud usurpari. Sic v. g. Psalm. 81. postquam v. 6. dixit David: *Dii estis & filii Excelsi omnes*: statim addit, *sicut homines moriemini*. Verum recurret postea eadem Sociniana evasio fusius confutanda.

III. Ps. 2. v. 11. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Aperta hic mentio fit Patris generantis Filium, & Filii geniti. Hunc porro textum de Christo Dei Filio intelligendum esse, ipse sacer contextus novi Testamenti declarat Act. 13. v. 33. Hebr. 1. v. 5. & cap. 5. v. 5. Constantem hanc fuisse Ecclesiæ Traditionem invicte demonstrat doctissimus Bossuetius, dum viveret Meldensium Episcopus, in sua ad Psalmos additione, ad calcem Librorum Salomonis edita, quam consule.

Hoc idem demonstrant & verba ista Psalmi 109. v. 1. *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis*: quæ verba de Messia seu de Christo dicta esse, Christus ipse demonstrat Matth. 22. v. 42. *Quid vobis*, inquiebat alloquens Judæos, *videtur de Christo? Cujus Filius est? Dicunt ei: David. Quomodo ergo David*, redarguit Christus, *in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est? Et nemo poterat ei respondere verbum; neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare*. Invictum omnino est istud Christi argumentum. Eant igitur, qui citatum textum, vel de Salomone, vel de Ezechia aut Zorobabele, aut alio quolibet interpretantur; os ipsis occludit argumentum Christi.

TER-

TERTIUM ARGUMENTUM.

Ex iis locis, in quibus de Verbo divino, & de Spiritu Sancto tanquam distinctis personis mentio habetur.

I. Verbum divinum seu personale denotant verba ista Geneseos cap. 1. v. 3. *Dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux*. Et ista pariter Psalmi 31. v. 6. *Verbo Domini cœli firmati sunt*. Quod autem his in locis nomine *Verbi*, non simplex intelligatur Dei mandatum seu imperium, sed Verbum subsistens, ac personale, evincere videtur collatio Mosis cum Joanne, qui ad Mosem alludens, sermonem, de quo locutus fuerat Moses, describit tanquam personam subsistentem apud Deum Patrem, per quam omnia facta sunt, c. 1. v. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum*; quæ verba dicta videntur ad imitationem istorum: *In principio creavit Deus Cœlum & terram*. Ergo utrobique *Verbi* nomine intelligitur Verbum subsistens seu personale. Eusebius lib. 7. Præparationis Evangelicæ probat per Verbum illud, de quo Moyses & S. Joannes, in Theologia Hebræorum Dei Filium intelligi, qui est imago Patris, virtus, sapientia.

Neque vero his in locis *Verbi* nomine designari potest sermo pure exterior, quo Deus Angelis tanquam ministris suis imperaverit: tum quia vel ipsi nondum tunc creati erant Angeli, qui per hoc ipsum Dei Verbum perinde, ac cœteræ creaturæ, creandi erant: tum quia non legimus, Angelos ad opus creationis tanquam ministros vocatos unquam fuisse. Nec obstat, quod verbum *dixit*, efficax Dei imperium denotet: licet enim objective, ac terminative ad creaturas producendas tendat hoc Dei mandatum, cui suam debent originem, supponit tamen ad intra & originaliter Verbum Dei personale, tanquam principium, quo mandatum illud executioni demandari debuit: *Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Joan. 1. v. 3.

De eodem Verbo Dei personali loquitur Salomon Proverb. 8. v. 22. his verbis: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram ... Quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore*.

II. De Spiritu Sancto tanquam supposito in divinis distincto loqui videtur Moyses Gen. 1. v. 2. *Spiritus Dei ferebatur super aquas*, seu, ut alii vertunt, *supervolitabat*, vel, *incubabat aquis*. Ubi per spiritum Dei, nec aer, aut ventus intelligendus est; quia nullus tunc creatus erat, & nulla rerum facta distinctio; nec Angelus aliquis, quia non constat an tunc creati forent, nec, ut jam diximus, eorum ministerio Deus usus legitur, cum mundum ex nihilo creavit: nec etiam vis quædam & efficacia Dei, quæ fœcunditatis rerum causa fuerit, quia virtus illa & efficacia describitur velut effectus ipsius Spiritus, actiones autem sunt suppositorum; ergo persona quædam divina debet intelligi, cui opus creationis adscribitur Psal. 32. v. 6. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*. Psal. 103. v. 30. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur; & renovabis faciem terræ*.

Ex his igitur testimoniis invicem collatis, colligitur pluralitas personarum in Deo, quæ tres omnino sunt, quæque designantur citatis verbis Ps. 32. *Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*.

Nomi-

Nomine *Domini*, interprete Sancto Gregorio Nysseno Oratione Catechetica cap. 4. intelligitur Pater, a quo Verbum est, & per quod fecit omnia; nomine autem *Verbi*, intelligitur secunda persona, nempe Filius, & nomine *Spiritus*, tertia persona, cui perfectio divinorum operum singulari quadam ratione adaptatur.

Tom. 2. p. 482.

SECUNDA PROBATIO.

Ex novo Testamento.

Longe apertius declaratur Mysterium SS. Trinitatis in novo Testamento, ex quo inter alia innumera, quatuor argumenta præcipue colligemus.
Primum, ex Baptismo Christi.
Secundum, ex forma Baptismi a Christo instituti.
Tertium, ex promissione Spiritus Sancti, quem Christus se daturum promisit.
Quartum, ex famoso versu 7. Epistolæ primæ S. Joannis cap. 5.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Ex Baptismo Christi.

Refertur historia Baptismi, quo Christus baptizatus fuit, Matth. 3. v. 15. & seq. Marci 1. v. 10. Lucæ 3. v. 22. Tres autem distinctæ personæ eo in Baptismo manifeste declarantur: Christus, seu Filius, qui baptizatur, Pater, qui ait: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*; Spiritus Sanctus, *qui descendit corporali specie sicut columba in ipsum.*

Sociniana responsio.

Respondent 1. Sociniani, reipsa quidem Christum seu Filium Dei tanquam veram personam hic designari; at non ut Filium Dei naturalem, sed adoptivum tantum, ac per gratiam, revera tantam, ut Pater dixerit: *in quo mihi complacui.*

Refellitur 1. Quia ex professo paulo post Christum esse Filium Dei naturalem, ac Patri consubstantialem demonstraturi sumus. 2. Ex hoc ipso loco, unde argumentum petimus, hæc Chisti divinitas non obscure colligitur. *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui*, ait Pater Cœlestis; *Filius meus*, id est, proprius, naturalis, ex mea substantia; seu *ex utero genitus*, non communis, non extraneus, non adoptivus. Additur *dilectus*, græce ὁ ἀγαπητὸς: cum magna emphasi repetitur articulus ὁ, ut significetur Filium hunc unice dilectum esse tanquam unigenitum. Addatur: *in quo mihi complacui*: hoc est, omnem affectum posui. Verum de hoc argumento plura inferius.

Respondent 2. Spiritus Sancti nomine hic veram, ac subsistentem personam non designari, sed Dei qualitatem, proprietatem, virtutem, efficaciam, gratiam, imo & gratiæ plenitudinem, qua donatus est Christus, cum a Joanne baptizatus est: consequenter negant, Spiritum Sanctum in specie columbæ vere apparuisse; ipsamque particulam, *tanquam*, quæ in omnibus legitur Evangelistis, cum historiam Baptismatis Christi describunt, ajunt referendam esse, non ad speciem columbæ, in qua Spiritus Sanctus apparuerit, sed ad modum descensus illius; ut sensus sit, Spiritum Sanctum seu virtutem Dei ad instar columbæ sensim, ac leniter delapsum fuisse, non cum impetu, ut solet accipiter prædæ intentus.

Con-

Confirmant ex eo, quod species illa columbæ non magis arguat Spiritum Sanctum veram esse personam, quam species linguarum ignearum, in qua idem Spiritus descendisse dicitur super Apostolos die Pentecostes, hoc ipsum evincat; alias, inquiunt, concludendum foret plures esse in Spiritu Sancto personas: quia plures visæ sunt dispertitæ linguæ ignitæ supra capita Apostolorum. Ita Schlictingius disp. de SS. Trinitate adversus Meisnerum.

Refellitur 1. Quia eo ipso modo Spiritus Sanctus appellatur, quo Pater & Filius: at istos veras esse personas non inficiantur Sociniani. 2. Quia nusquam in Scripturis legimus, Dei virtutem ac proprietatem e Cœlo descendisse super aliquem sub visibili, ac corporea specie: istud personæ proprium est, non qualitatis alicujus. 3. Christus ipse declarat, ac testatur se vidisse Spiritum Sanctum descendentem sub specie columbæ: qua igitur fronte id negare ausi sunt Sociniani? Si sic licet ad arbitrium Scripturas contorquere, quid, quæso fixum, ac ratum erit in Religione? Quo evadet dogma creationis, & resurrectionis corporum, quod ipsi Sociniani retinent? Putidum igitur, ac insulsum figmentum est, quod ajunt, particulam *ὡσεὶ*, *tanquam* referri debere ad modum descensus, non ad modum apparitionis; neque enim absque impia temeritate negari id potest, quod expresse affirmat S. Lucas c. 3. v. 22. *descendisse Spiritum Sanctum corporali specie sicut columbam.*

Quod in confirmationem responsionis adjiciunt, per se se absurdissimum est. Etsi etenim linguæ illæ igneæ Spiritus Sancti personam adumbrarent, non tamen pro earum pluralitate inferri posset plures quoque esse Spiritus Sancti personas, sed tantum plures fuisse, in quos Spiritus Sanctus descenderit: quemadmodum ex eo, quod plures sint unius Cæsaris imagines aut statuæ, non bene infertur, plures esse Cæsaris personas.

SECUNDUM ARGUMENDUM.

Ex forma Baptismi a Christo instituti.

Matth. 28. v. 19. Christus Apostolos suos alloquens: *Euntes ergo*, inquit, *docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Tres personæ hic aperte distinguuntur, & unum nomen, seu una earum auctoritas, virtus, & natura: *In nomine*, non in nominibus, ait Christus: ut nempe unitas naturæ designetur trium illarum personarum, quibus nomen nostrum, dum baptizamur, damus, ac spondemus obsequium.

Observandum autem tria in Baptismo esse quæ soli & unico Deo summo conveniunt, quæ cum Filio ac Spiritui Sancto æque ac Patri tribuantur, demonstrant manifeste, Filium & Spiritum Sanctum unum esse cum Patre Deum. Primum est auctoritas Dei Baptismum instituentis, & fœdus, quod nobiscum pepigit, hoc Sacramento velut sigillo confirmantis. Secundum est promissio gratiæ erga eos, quos per Baptismum in suos adoptat. Tertium est stipulatio cultus & obsequii Deo exhibendi, ad quod baptizati ex fœdere adstringuntur. Tria hæc soli summo & unico Deo convenire, nemo jure negaverit. Primum quidem: solus enim ille Sacramentum potest instituere, qui solus potest rebus sensibilibus vim spiritalem impertiri ad gratiam producendam; solus autem Deus hoc potest. Secundum, quia gratiæ promissio ab illo est, a quo remissio peccatorum obtinetur. Isaiæ 43. v. 25. *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates*. Et Ephes. 1. v. 5. *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum*

liorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ in laudem gloriæ gratiæ suæ. Tertium denique soli etenim Deo supremus cultus debetur. Matth. 4. v. 10. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*. Inde est, quod Apostolus 1. Corinth. 1. v. 13. redarguens eos fideles, quorum aliqui dicebant se esse Pauli, aliqui Apollo &c. *Numquid*, inquit, *Paulus crucifixus est pro nobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?*

Porro tria hæc Filio & Spiritui Sancto perinde, ac Patri maxime propria esse inde maxime demonstratur, quod absque ullo discrimine baptizemur in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Primum quidem Filio & Spiritui Sancto competit; Lucæ 3. v. 16. de Christo dicitur: *Ipse baptizabit vos in Spiritu Sancto*. Joan. 3. v. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in Regnum Dei*. Secundum nempe gratiæ promissio & collatio, Filii & Spiritus Sancti propria est; Joan. 1. v. 12. de Verbo dicitur: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*. 1. Corinth. 6. v. 11. *Abluti estis, sanctificati estis, justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri*. Et c. 12. v. 13. *In uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus*. Tertium denique, obsequium scilicet nostrum, fidem ac cultum Filio & Spiritui Sancto non minus, quam Patri deberi nemo negaverit, qui meminerit nos in Baptismo *Christum induisse*. Galat. 3. v. 27. teneri nos *servare omnia quæcumque mandavit nobis*. Matth. 28. v. 20. *In ejus nomine omne genu flecti*. Philipp. 2. v. 10. *Nos illius membra esse, & templum Spiritus Sancti*. Cor. 6. v. 15. & 19. Istud ex Baptismo Christi argumentum ad probandam in Deo personarum pluralitatem, urgent Tertullianus lib. contra Praxeam cap. 26. S. Athanasius Oratione contra Sabellii Gregales, S. Hilarius lib. 2. de Trinitate.

Responsio Socinianorum.

Ajunt illi 1. Verba ista: *baptizari in nomine Filii & Spiritus Sancti*, non arguere divinitatem & potestatem Filii ac Spiritus Sancti Patri coæqualem, sed hoc unum, nos scilicet recipere Baptismum Filii & Spiritus Sancti: nomen eo loci, inquiunt, pro re ipsa, hoc est, pro Baptismo sumitur. Porro ex eo, quod baptizemur Baptismo Christi & Spiritus Sancti, non sequitur aut Christum verum esse Deum, aut Spiritum Sanctum veram ac subsistentem personam, quemadmodum ex eo, quod Israelitæ dicantur 1. Cor. 10. v. 2. *in Moyse baptizati*; & in eum *credidisse*, Exodi 14. v. 31. non sequitur Moysen verum Deum fuisse.

Ajunt 2. Phrasim istam, *baptizari in Spiritu Sancto*, designare qualitatem quamdam, non personam; neque enim divina persona abluimur.

Ajunt denique, nos Spiritu Sancto baptizari hoc sensu, quod baptizamur in doctrinam Spiritus Sancti: unde male infertur Spiritum Sanctum veram esse, ac subsistentem personam.

Refellitur Sociniana responsio.

Refellitur hæc triplex Sociniana responsio, quæ omnino gratis, ac sine ullo fundamento conficta est.

Prima quidem: Namque eodem modo, ac sensu baptizamur in nomine Filii & Spiritus Sancti, quo in nomine Patris: atqui baptizamur in nomine Patris, non tantum quia recipimus Patris Baptismum, sed etiam quia summa & infinita est Patris auctoritas, ac potestas, in cujus nomine baptizamur.

Neque urget, quod de Israelitis refertur: non enim dicit Scriptura, eos in nomine Moysis baptizatos fuisse, sed tantum in Moyse; quod certe valde diversum est. Absolute quippe docet Sanctus Paulus 1. Cor. 1. v. 13. neminem baptizari in nomine cujuscumque creaturæ, quia illi, in cujus nomine baptizamur,

mur, fidem, obedientiam, adorationem, gratiam, salutem nostram debemus. Israelitæ igitur dicuntur in Moyse baptizati; vel quia in nube & mari duce Moyse, baptizati sunt; vel per ministerium & manum Moysis; vel denique quod magis placet, baptizati dicuntur in Moyse, hoc est; in doctrinam Moysis: ad confirmationem scilicet doctrinæ Moysis, stupendum illud in maris transitu prodigium operatus est Deus. Quo sensu, Moyses non raro in Scripturis pro lege vel doctrina ad ipso tradita usurpatur; Jo. 5. v. 45. *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos, Moyses in quo vos speratis*, id est, doctrina Moysis. Lucæ 16. v. 30. *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos*; non utique in personis eorum, sed in doctrina. Ex eo vero, quod Exod. 14. v. 31. Israelitæ Moysi credidisse dicantur, non sequitur parem fuisse Moysi cum Deo auctoritatem: Domino enim crediderunt, tanquam Deo; Moysi, tanquam Dei ministro & servo: *Crediderunt Domino, & Moysi servo ejus*.

Secunda responsio non minus falsa & absurda est. Nonne Christum veram esse personam Sociniani agnoscunt? attamen illo indui dicimur, baptizari, nutriri: quidni pariter Spiritu Sancto dicimur baptizari, tametsi vera sit, ac subsistens persona?

Eadem est ad tertiam eorum evasionem responsio. Baptizamur etenim in doctrinam Patris & Filii, quæ certe eadem est cum doctrina Spiritus Sancti: neque tamen propterea negant adversarii, Patrem & Filium veras esse, ac distinctas personas. Quare igitur negant Spiritum Sanctum esse veram personam, eo quod ipsius nomine baptizemur?

Adde, quod Act. 19. v. 2. Sciscitanti Paulo ab aliquibus Joannis discipulis, an Spiritum Sanctum accepissent; respondent, se nequidem audivisse utrum Spiritus Sanctus esset: *In quo ergo*, respondit S. Paulus, *baptizati estis*? Quæ certe tum postulatio, tum responsio, de vera persona divina, non sola virtute aut efficacia debet intelligi.

TERTIUM ARGUMENTUM.

Ex missione Spiritus Sancti.

Joannis 14. v. 16. Christus Spiritum sanctum mittendum promittit: *Ego*, inquit *rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum*. Et c. 15. v. 26. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me*.

Quo in testimonio expressa habetur trium personarum distinctio: Filii rogantis: *Ego rogabo*; Patris, quem rogat: *Rogabo Patrem*; & Spiritus Sancti, qui mittendus est, *& alium Paraclitum dabit vobis*. Distinctas porro esse inter se personas illas, nemo sanus negaverit.

Neque personarum illarum æqualitati obest, ut volunt Sociniani, quod Filius Patrem rogare, & Spiritus Sanctus mitti a Filio, & nihil *a seipso* dicatur *loqui*, Joan. 16. v. 13. Namque Christus, ut homo erat, & officii & œconomiæ causa tanquam Mediator Dei & hominum, Patrem rogare potuit. Sic autem rogat, ut omnia, quæ petit, sua sint perinde, ac Patris: *Omnia quæcumque habet Pater*, inquit Joan. 16. v. 15. *mea sunt*. Et cap. 10. v. 29. *Ego & Pater unum sumus*. *In duobus istis verbis*, ait S. Augustinus Tract. 36. in Joannem, *quod dixit, unum, liberat te ab Ario; quod dixit, sumus, liberat te a Sabellio. Si unum, non ergo diversum: si sumus, ergo & Pater & Filius. Sumus enim non diceret de uno; sed & unum non diceret de diverso*. Tom. 3. p. 2. p. 549. A.

verso. Quod Spiritus a Filio mittatur, dependentiam non arguit, sed ordinem dumtaxat & originem unius personæ ab alia. Nihil vero a se loqui dicitur, non quod Spiritus Sanctus nihil doceat, omnem etenim veritatem docuit; sed quod diversam non habeat, sed eamdem cum Christo doctrinam.

QUARTUM ARGUMENTUM.

Ex v. 7. primæ Epistolæ S. Joannis c. 5. Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo; Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt.

Duo hoc in testimonio distinguenda; textus veritas, & sensus; utrumque acriter impugnant Sociniani.

Socinus T. 1. p. 239. Joa. Schlictingius to. 6. in Epist. S. Joan.

I. Textum falsi, ac suppositionis arguunt, eo quod in antiquioribus & probatissimis Exemplaribus manuscriptis tum græcis, tum latinis desideretur; nec ab ullo ex veteribus Sanctis Patribus, iis præsertim, qui cum Arianis congressi sunt, Athanasio, Hilario, Chrysostomo, Ambrosio, Gregorio Nazianzeno, Leone, Beda &c. laudatus fuerit: quod mirum certe cum aptissimus, ac maxime idoneus fuisset hic textus Ariano & Sabelliano errori confutando. Inde Socinus Commentario in Epistolam primam S. Joannis Erasmum sequutus, conclusit, versum citatum spurium & adulterinum esse, & a Sancto primum Hieronymo incaute, ac mala corrupti alicujus codicis fide, textui S. Joannis assutum fuisse.

II. Quantum ad sensum textus, contendunt minime ex illo probari posse distinctionem personarum in Deo, in unitate ejusdem numero essentiæ. 1. Quia una & eadem persona, quæ Pater est, testimonium dare potest per virtutes a se emissas, ut est Verbum, & Spiritus Sanctus. Quia unitas, de qua ibi agitur, est dumtaxat unitas consensus & testimonii, non naturæ. Probant vero, tum ex v. 8. ejusdem capitis 5. ubi dicitur: *Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, sanguis, & aqua, & hi tres unum sunt*; quæ unitas, inquiunt, solius est testimonii non essentiæ, ut per sese manifestum est. Tum ex cap. 17. v. 21. S. Joan. ubi Christus eam a Patre suo pro Fidelibus unitatem rogat, quam ipse habet cum Patre: *ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me & ego in te*. At certum est, Christum non eam naturæ seu essentiæ unitatem pro Fidelibus postulare, quam ipse habet cum Patre; sed tantum unitatem consensus, charitatis, ac concordiæ. De duplici illa textus S. Joannis parte separatim dicendum.

PRIMA PARS.

De veritate versus 7.

Sententia Richardi Sermonis.

Primam Socinianæ responsionis partem, quæ citati versus veritatem spectat, confirmat, multisque momentis etiam invitus fulcire videtur Criticus recentior Richardus Simon, in Opere Roterodami excuso ac in tres partes seu Tomos diviso, cui titulus est: *Historia critica novi Testamenti*, gallice: *Histoire critique du nouveau Testament*. cap. 18. primæ partis, & c. 9. secundæ, & Dissertatione critica de Manuscriptis novi Testamenti, quam ad calcem tertiæ partis adjecit. Ibi nihil non tentat Auctor, ut citati textus veritatem, ac sinceritatem sollicitet, & in suspicionem falsi adducat. Ait laudatum versum in multis antiquissimis Codicibus manuscriptis tum græcis, tum latinis, quos in variis Bibliothecis, Regia imprimis, Colberti-

bertina, & Sangermanensi a pratis, lustravit, desiderari; atque in iis solum communiter reperiri, qui non ante sexcentos annos descripti fuere. Addit, neminem ex Antiquis ante Victorem Vitensem, qui florebat quinto sæculo an. 490. versum hunc laudasse: unde & Prologum in Epist. Canonicas, qui Hieronymi nomine circumfertur, in quo hujus versus fit mentio, Sancto huic Doctori abjudicat, tanquam adulterinum, ac suppostitium. Quin & testimonium S. Cypriani ex Lib. de Unitate Ecclesiæ, ubi ejusdem versus meminit, alio plane detorquet; & metaphorico sensu, perinde, ac versum octavum, intelligendum esse contendit.

Itaque conjectura ipsius, prima Operis parte, quæ est de textu novi Testamenti, c. 18. hæc primum fuit, laudatum versum e margine, in qua per modum Scholii cujusdam ab Exscriptoribus appositus fuerat, subinde aliorum Exscriptorum manu in textum irrepsisse. Verum hanc suam primam conjecturam subinde mutasse videtur in sua posteriori critica Dissertatione de Manuscriptis novi Testamenti, pag. 13. ubi conjicit versum hunc in Exemplari Anglicano, cujus meminit Erasmus, insertum fuisse, postquam in Lateranensi Concilio sub Innocentio III. ad usum atque utilitatem Græcorum latini codices sacri Græce redditi fuerunt.

Quantum aberret Criticus, ac sibimet ipsi hac in parte contrarius sit, imo quantum detrimenti pateretur Ecclesia, si hujusmodi conjecturis plus æquo indulgeremus, ac textus citati fides, ac veritas vellicaretur, ex mox dicendis constabit. Vel uno Cassiodori testimonio, quod Criticus ille videre non potuit, inter cœtera multa, res tota conficietur.

Duæ itaque responsionis Socinianæ partes impugnandæ nobis sunt, ac confutandæ.

Primo, vindicanda textus citati fides, ac veritas.

Secundo, confutanda perversa textus S. Joan. Socinianorum interpretatio.

Vindicatur fides, auctoritas & veritas versus 7. Capitis 5. Epistolæ 1. S. Joannis.

Tribus argumentis id perficiemus.

I. Ex manuscriptis optimæ notæ Codicibus, in quibus versus ille legitur.

II. Ex testimoniis Veterum, a quibus versus ille laudatus est.

III. Ex ipsa serie contextus Epistolæ S. Joannis.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Ex Codicibus manuscriptis optimæ notæ.

Fatemur versum illum in quibusdam Codicibus manuscriptis integrum desiderari: fatemur in nonnullis verba ista, *in cælo*; & ista v. 8. *in terra*; & ista, *& hi tres unum sunt*, seu, ut fert textus Græcus: *in unum sunt*, pariter non reperiri: fatemur etiam in aliquibus Codicibus v. 7. perturbato testium ordine referri: at in tanta Codicum manuscriptorum varietate, ac discrepantia, prudens, ac Catholicus criticus iis palmam haud dubie referre debet, qui numero, vetustate, ac auctoritate plures sunt, & ad mentem atque usum Ecclesiæ citatum versum retinent, ex quo ad rem Catholicam promovendam adversus Arianos & Sabellianos tantum præsidii accedit. Certissimum autem apud omnes est, utramque Ecclesiam, Græcam & Latinam, jam diu versum illum ut legitimum agnoscere, ac retinere: quin & Concil. Trid. Sess. 4. in Decreto de Ca-

nonicis Scripturis, post enumeratos omnes tum veteris tum novi Testamenti Libros sic statuit: *Si quis autem Libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, & in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris & Canonicis non susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit.*

T.14.Conc. p.747.A.

Porro laudatum textum, quidquid econtra reclamet nuperus Criticus, in multo pluribus Codicibus reperiri agnoscunt ac fatentur rerum istarum periti.

Codex Britannicus. I. Exstat in Codice Britannico, cujus ob vetustatem tanta erat apud Erasmum auctoritas, ut ex eo versum hunc in præcedentibus suis duabus novi Testamenti editionibus omissum, in tertia & quarta restituerit.

Editio Complutensis. II. Legitur in Codicibus, quibus usi fuere auctores editionis Complutensis an. 1517. de qua testatur in præfatione Cardinalis Ximenius: *maximam laborum partem in eo præcipue fuisse versatam, ut castigatissima omni ex parte vetustissimaque Exemplaria Hebræa, Græca, & Latina pro archetypis haberemus; ex quibus Græca ex Bibliotheca Vaticana missa sunt.*

Laurentius Valla. III. Codices Laurentii Vallæ viri diligentis, nullam fere hac in parte discrepantiam habent.

Robertus Stephan. IV. Robertus Stephanus in eleganti editione, quam adornavit novi Testamenti an. 1550. ex sexdecim vetustis Exemplaribus Græcis, ab Italia, Hispania, & Gallia summa cura conquisitis, septem dumtaxat notat, pag. 167. 2. partis, in quibus, non quidem integer versus desideratur, sed tantum sine his verbis, *in cælo*; quæ quidem ipse, integrum versum nihilominus describens, obelo notat, ut significet, verba ista, *in cælo*, in septem illis Codicibus non reperiri. Si autem hæc tantum verba omittuntur, ergo alia, in quibus stat, & confirmatur dogma Catholicum, nempe: *Tres sunt, qui testimonium dant, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt*, genuina sunt, & in his septem Codicibus legebantur a Roberto Stephano; ut quid ergo illorum veritatem suspectam reddit nuperus Criticus?

Theologi Lovanienses. V. Theologi Lovanienses, ex magno illo Manuscriptorum numero, ad quos vulgatam Scripturæ editionem recognovere an. 1580. testantur quinque dumtaxat repertos, in quibus versus ille 7. non legitur: quantum vero spectat v. 8. de testibus terrestribus, iidem Theologi observant, in quindecim Codicibus manuscriptis verba ista: *& hi tres unum sunt*, non reperiri: unde clare infertur, in iisdem quindecim & forte pluribus aliis, versum 7. exstare. Hesselius, qui ex illis erat Doctoribus, Commentario in primam Epistolam S. Joannis p. 109. non tantum Anglicanum, de quo diximus, sed & Hispanum quoque Codicem laudat, ut hujus versus 7. fidem, ac sinceritatem demonstret.

Censores Romani. VI. Censores Romani, qui sub Urbano VIII. Bibliorum emendationi incubuerunt, etsi versum 7. in octo Codicibus non legerint, retinendum tamen censuerunt, haud dubie victi, ac superati majori aliorum Codicum manuscriptorum numero, antiquitate, ac auctoritate.

Correctorium Bibliæ. VII. *Correctorium Bibliæ*, quod circa decimum sæculum editum est, & in Bibliotheca Sorbonica asservatur, ad hunc versum 7. *Hic*, inquit, *corrupti sunt quidam Libri Græcorum, ut ait B. Hieronymus, qui hoc capitulum non habent, in quo maxime fides Catholica roboratur.*

Richardus Simon. VIII. Ipsemet nuperus Criticus, parum secum cohærens, cap. 18. primæ partis Historiæ criticæ novi Testamenti pag. 211. laudat Codicem

manu-

manuscriptum Bibliothecæ Sangermanensis a pratis, ab annis 800. scriptum, in quo versus ille 7. in ipso textu legitur, non in margine, ac per modum Scholii. Multos alios Codices, imprimis perantiquum Corbejensem, laudant in rem nostram doctissimi Monachi Benedictini, in Annotationibus ad Prologum Hieronymi in Epistolas Canonicas.

IX. Codices, quibus usi sunt Veteres, Tertullianus, Cyprianus, Hieronymus &c. a quibus versus ille laudatus fuit, haud dubie illum continebant; neque enim de suo illum protulerunt. Cassiodorus.

Denique, testem damus omni exceptione majorem, cujus testimonio haud dubie cessisset Criticus noster, si perspectum illud habuisset, Cassiodorum intelligo, qui sexto Ecclesiæ sæculo floruit. Opus ille adornavit, cui titulus: *Cassiodori Senatoris Complexiones in Epistolas & Acta Apostolorum & Apocalypsim*. Diu latuit Codex ille manu exaratus, donec a clarissimo viro D. Maffei e tenebris, ac pulvere Bibliothecæ Capituli Veronensis, ubi consepultus jacebat, eductus fuit, ac Florentiæ typis excusus an. 1721. *Membraneus Liber est*, ait clarissimus Editor, *in quo insigne hoc antiquitatis monumentum unice permeavit: eximiæ, ac venerandæ vetustatis notas omnes præ se fert, adeo ut videri possit ab ipsius Cassiodori ætate non multum abesse*.

Porro in eo Opere, Cassiodorus Summarium recensens c. 5. Epist. 1. S. Jo. v. 7. apertam habet mentionem. En verba: *Qui Deum Jesum credit, ex Deo Patre natus est; iste sine dubitatione fidelis est; & qui diligit Genitorem, amat eum, qui ex eo natus est Christus. Sic autem diligimus eum, cum mandata ejus facimus, quæ justis mentibus gravia non videntur; sed potius vincunt sæculum, quando in illum credunt, qui condidit eumdem. Cui rei testificantur in terra tria mysteria, aqua, sanguis, & spiritus, quæ in passione Domini leguntur impleta: in Cælo autem, Pater & Filius & Spiritus Sanctus, & hi tres unus est Deus*. Ergo in Codicibus manuscriptis, quibus utebatur Cassiodorus V. & VI. sæculo, (quinto enim sæculo natus post annum 463. diu in vivis fuit, ac labente sæculo sexto, anno 562. de Paschali computo adhuc scribebat) in Codicibus, inquam, hujus ætatis extabat v. 7. de quo hic agimus.

Neque vero est, quod suspicetur quis, ita loqui Cassiodorum per allegoriam ad versum 8. Namque 1. ne umbra quidem extat allegoricæ interpretationis in hocce Cassiodori sermone. 2. quia absonum plane videtur, ut in brevi Summario allegorica interpretatio proferatur. 3. quia utrumque versum separatim, & tanquam genuinum Sancti Joannis textum laudat, & unum opponit alteri. *In terra .... in cælo autem*. Si secundus versus, quo illum ordine auctor collocat, primi explicatio quædam, ac interpretatio foret, dicere debuisset: *Hoc est, in Cælo Pater* &c. non vero, *in Cælo autem*; quæ particula *autem* oppositionem quamdam & partitionem textus subindicat, non interpretis expositionem. 4. denique, quia Cassiodorus nihil de suo adjicit, sed tantum summatim redigit doctrinam S. Joannis.

Verum, inquiet aliquis, quo tempore florebat Cassiodorus, jam corrupti erant Codices manuscripti sacrorum Bibliorum; atque forte in manus Cassiodori devenit unus ex his depravatis Codicibus, in quibus versus ille 7. pia alicujus fraude insertus jam fuerat. Objectio.

At hæc gratis omnino conficta sunt. Etenim Exemplaria, quibus utebatur Cassiodorus, longe quintum & sextum sæculum, quo ille floruit, antecedebant, Solvitur.

bant, propiusque ad ætatem accedebant Apostolorum: summa enim cura Ille suis commendabat, ut in legendis, multo magis interpretandis Libris sacris, probatissimis, ac castigatissimis Exemplaribus uterentur. Audiatur clarissimus Cassiodori Editor D. Maffei in præfatione part. 42. & seq. *Ex Cassiodorano hoc Opere*, ait, *constat non in Africanæ tantum, quod patet ex Eugenio, Fulgentio, Vigilio, Victore, Facundo, Cypriano quoque, ut videtur; sed & in antiquissimis & emendatioribus Ecclesiæ Romanæ Codicibus versiculum illum scriptum fuisse. Cum enim tanto studio Monachis suis in divinis lectionibus id præceperit, ut præstantissimis, & Græci etiam textus collatione repurgatis Codicibus uterentur, atque in ambiguis locis duorum vel etiam priscorum emendatorumque Codicum auctoritas inquireretur, ipsum imprimis idem præstitisse quis ambigat? Clamant isti, Scripturæ versiculum, quo sanctissima Trias perspicue docetur, S. Joan. Epist. 1. c. 5. in primis Codicibus ut plurimum non reperiri, & ab antiquis Patribus lectum non esse, Africanis quibusdam exceptis: at docet nos Cassiodori interpretatio, lectum ab illo fuisse; quo constat & in Romanis exemplaribus extitisse. Quibusnam autem? nimirum selectissimis, ut qui jam tum haberentur antiqui. Is enim ad priscos & emendatos Codices ad sacræ Scripturæ lectionem maxima cura deligendos in divinis lectionibus admonebat: quid putabimus ab ipso præstitum, cum non legendos tantum, sed & interpretandos susciperet? Vix autem puto, Cassiodori ætate vetustati laude celebrari codicem potuisse, qui ad Apostolica fere tempora, sive ab iis haud ita longo intervallo dissita non pertingeret. Quam emendatis etiam uteretur, intelligi potest ex præfatione divinarum Institutionum, qua Libros cæteros Librariis emendandos tradidisse discimus, sacros vero manu ipsum sua emendasse. Quin de Ortographia fuse disserere, non alia de causa profitetur aggressum esse se, quam ut sacra Biblia inculpatim exscriberentur.*

Maffæus.

His doctissimi Editoris observationibus, & istæ duæ, quas ipsemet suppeditat Cassiodorus, adjiciendæ.

Prima est, ipsum summa cura & sumptibus undequaque sacros conquisisse ac collegisse Codices, quibus ad suorum usum suam adornavit ac locupletavit Bibliothecam. *Quos continuo*, inquit L. Institutionum divinarum c. 8. *de diversis partibus ubi direximus inquirendos, suscepturos nos esse Domini miseratione confidimus; & ideo studiose sustinere debemus, quod nobis transmittendum esse cognovimus. Eoque fiat, ut si cuicumque vestrum, antequam veniat, aliquid eorum fortassis occurrerit, studeat diligenti cura transcribere, & prædictis expositionibus aggregare; quatenus, juvante Domino & labore vestro, Monasterii Bibliotheca proficiat, quibus tanta noscuntur esse præparata.*

P. 551. col. 1.

Altera observatio hæc est, Cassiodorum non tantum plurimos undequaque Bibliorum Codices collegisse, sed etiam manu propria labore improbo contulisse, emendasse: imo & nonnullos Libros, Psalterium, Prophetas, ipsas imprimis Apostolorum Ep. Commentariis illustrasse. Ita testatur ipsemet in Præfatione mox dicti Operis. *Quamvis*, inquit, *omnis Scriptura divina superna luce resplendeat; & in ea virtus Spiritus Sancti evidenter irradiet; in Psalterio tamen, & Prophetis, & Epistolis Apostolorum studium maximum laboris impendi; quoniam mihi visi sunt profundiores abyssos commovere, & quasi arcem totius Scripturæ divinæ atque altitudinem gloriosissimam continere. Quos ego cunctos novem Codices auctoritatis divinæ (ut senex potui) sub collatione priscorum Codicum, amicis ante me legentibus, sedula lectione transivi. Ubi me multum laborasse, Domino adjuvante, profiteor; quatenus nec eloquentiæ modificatæ deessem, nec Libros sacros temeraria præsumptione lacerarem.*

P. 138. col. 2.

Nihil

Nihil hic profecto desiderari potest ad criticum omni ex parte perfectum, & omnimodam versus, de quo agimus, fidem, ac securitatem. Codices sacros, quos potuit, antiquiores & emendatiores undequaque collegit Cassiodorus; eos summa cura & diligentia, tum inter se, tum ad fidem *priscorum* manuscriptorum contulit, emendavit, imo & nonnullos ex Libris sacris suis illustravit Commentariis: atqui in nullo ex his Codicibus versiculum nostrum deesse usquam observavit Cassiodorus; in omnibus etiam *priscis* seu vetustissimis eum ipse tum propriis, tum amicorum oculis legit: qua igitur fronte posset quis fidem, veritatem, ac sinceritatem hujus versus sollicitare, in dubium & suspicionem adducere?

Ad hæc accedit, quod scite observat clarissimus Maffæus, eosque invicte refellit, qui contendunt, versiculum hunc 7. in Versionibus novi Testamenti Hieronymiana vetustioribus, non reperiri, sed ab Hieronymo laudatum tum primum fuisse, nempe Cassiodorum non alia Versione usum fuisse, quam Italica, quæ ante Hieronymum in usu erat; ergo in antiquioribus Versionis Italicæ Exemplaribus versiculus ille continebatur.

Audiatur doctissimus Editor. *Qui vero*, ait, *vulgatæ seu Hieronymianæ versioni eam olim intrusam putant, deditionem tandem faciant, atque arma submittant, necesse est. Evidenter enim patet ex quampluribus harum Complexionum locis, Cassiodorum alia Versione a Hieronymiana usum esse, & nihilominus eam legit ... Quæ in hac explicatione vel affert Cassiodorus Hemestichia, vel designat a vulgata antiqua, sive ab Italica vere deprompta esse: id quod me ferme convincit, quod illa versio probatissima inter cæteras a doctissimis Veterum haberetur. Quapropter adhibitam procul dubio arbitror ab erudito Scriptore, sacrorum Librorum scrutatore eximio; eoque magis, quod vetustiores Scripturæ codices perquirere solitus erat, & collatos cum Græco textu, quem cœlestia testimonia præ se tulisse, cum Scriptorum auctoritas, tum optimi, qui supersint, manuscripti Libri testentur.*

Hactenus veritatem versus 7. Epistolæ 1. S. Joan. cap. 5. auctoritate Codicum manuscriptorum, & consensu Ecclesiæ utriusque Græcæ, ac Latinæ adversus nuperum Criticum demonstravimus.

Quid vero conjecturas ipsius initio memoratas?

Resp. ad primam: 1. Codicem illum Regium, in cujus margine per modum Scholii versiculus noster refertur, a quingentis dumtaxat annis, ut ipse fatetur Criticus, scriptum esse; ergo si hæc prima figenda sit hujus additionis origo, fatendum erit in nullo Codice quingentis annis antiquiore dictum versiculum reperiri. At ipsemet Criticus, quasi sui oblitus, laudat Codicem octingentorum annorum sub Lothario secundo, in quo versus ille legitur non in margine, sed in ipsa textus serie. 2. additionem illam in margine Codicis Regii factam, valde confusam, ac perturbatam esse, inverso, ac perturbato testium ordine: primo enim loco ponit Spiritum Sanctum, secundo Patrem, deinde Filium, quem his terminis designat, αὐτὸς ἰησοῦ, qui certe obscuri sunt.

Refellitur duplex Critici conjectura superius relata.

Ad secundam vero ejusdem Critici conjecturam, dico nec firmam illam esse, nec verisimilem videri: tum quia longe ante tempus Concilii Lateranensis anno 1215. dicta S. Joannis sententia tum Græcis, tum Latinis notissima erat: tum quia Verba illa, quæ in Conciliis refertur facta tempore Concilii Lateranensis, non diffitente ipso Critico post Labbæum, barbara est, multisque mendis referta, quales certe non sunt Codices Græci: tum denique, quia ea ætate Græci a Latinis sic erant animis alie-

alieni, ac remoti, ut probabile non videatur eos ad latinorum Codicum normam Codices suos exigere voluisse.

Qui ergo factum est, inquies; quo casu, ut versus ille 7. in multis Codicibus tum Græcis, tum latinis desideretur?

Resp. 1. duplicis generis distingui posse Codices, seu Exemplaria tum veteris, tum novi Testamenti manu exarata: alia, quæ omnium pene Fidelium manibus quotidie tererentur, oculis legerentur, memoria discerentur: alia, quæ reconderentur in forulis Bibliothecarum; & priora quidem multo difficilius corrumpi, ac violari potuisse, propter frequentem, ac quotidianum usum, ac promptam, si quis fuisset, violatoris pœnam. Ad fidem manuscriptorum Codicum, quos Traditio & perpetuus Fidelium usus incorruptos servavit, exacti fuere Libri sacri nostræ vulgatæ Editionis, ac prælo subinde commissi, cum inventa est, sæculo nempe decimo quinto, ars Typographiæ. Alia vero Exemplaria, quæ in angulis Bibliothecarum recondebantur, longe facilius fraudi, ac corruptelæ patebant Exscriptorum, sive ex negligentia, sive ex malitia, nempe ut posteros fallerent specie vetustatis: quo casu Codices MS. qui numero, antiquitate, & auctoritate cœteros vincunt, præferendi sunt tanquam magis probati, ac castigati; & posteriores ad eorum fidem & normam corrigendi.

Resp. 2. non improbabili conjectura dici posse, in nonnullis Codicibus v. 7. c. 5. Ep. 1. S. Joann. desiderari vitio & incuria Exscriptoris, qui, cum textum descripsisset usque ad hæc verba ὅτι τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant*, errante oculo transivit ad versum 8. ubi eadem verba repetuntur: atque ita versum 7. ex incuria prætermisit. Lapsus ille seu error manus & oculorum non est infrequens in iis, qui aliena describunt, cum nullo fere interposito intervallo eadem verba repetuntur, ut revera est in versu 7. & 8. cujus lapsus exempla proferunt doctissimi Benedictini in suis ad Prologum S. Hieronymi in Epistolas Canonicas Observationibus, quas consule.

Resp. 3. non immerito supponi posse versum illum ab Arianis in iis, quos potuerunt, Codicibus expunctum de industria fuisse, quod eo se maxime premi intelligerent: quod quidem fraudis, ac perfidiæ vitium sæpius ipsis exprobrat S. Ambrosius Lib. 2. de fide c. 15. num. 335. & Lib. 5. cap. 16. num. 193. sed præsertim Lib. 3. de Spiritu Sancto c. 10. initio, ubi conqueritur Arianos locum istum: *Quoniam Deus Spiritus est*, de suis Codicibus delevisse. *Atque utinam*, inquit, *de vestris, & non etiam de*
T. 2. p. *Ecclesiæ Codicibus tolleretis! Eo enim tempore, quo impiæ infidelitatis Au-*
676. E. *xentius Mediolanensem Ecclesiam armis exercituque occupaverat, vel a Valente atque Ursatio, nutantibus Sacerdotibus suis, incursabatur Ecclesia Sirminensis, falsum hoc & sacrilegium vestrum in Ecclesiasticis Codicibus deprehensum est. Et fortasse hoc etiam in Oriente fecistis. Et litteras quidem potuistis abolere, sed fidem non potuistis auferre*. Hæc S. Ambrosius.

S. Hieronymus Prologo ad Epistolas Canonicas, eamdem querimoniam instituit adversus Arianos, occasione versus, de quo loquimur.

Quin & Socrates adulteratæ ab Hæreticis Scripturæ exemplum profert ex hac ipsa prima Ep. S. Joannis c. 4. v. 2. ubi dicitur: *In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est; & omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est*. Quem locum ab Arianis expunctum fuisse observat Socrates.

S E-

SECUNDUM ARGUMENTUM.

Ex testimoniis veterum Scriptorum.

Tertullianus.

Totus ille est in L. adversus Praxeam, ut distinctionem personarum in Deo esse probet ex Scripturis. Cap. 25. sic loquitur: *Paracletum quoque a Patre se postulaturum, cum ascendisset ad Patrem, & missurum repromittit & quidem alium, sed jam præmisimus quomodo alium... Tres efficit cohærentes, alterum ex altero, qui tres unum sint, non unus: quomodo dictum est, Ego & Pater unum sumus, ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem.* Ad v. 7. Epist. S. P. 515. B.
Joannis hic Tertullianum respicere verba ista: *tres unum sunt*, aperte indicant. Unde enim illa excerpsisset? Ex v. 8. per allegoriam quamdam? sed quis id credat? cum ne minimum sit apud Tertullianum eo loci allegoricę interpretationis vestigium: atque sensu litterali dicat cum Joanne: *Tres unum sunt*, quomodo laudat ista Christi: *Ego & pater unum sumus.*

Sanctus Cyprianus.

Tertulliano jungimus Cyprianum, discipulum Magistrum, Africanum Africano. L. de Unitate Ecclesiæ non multo post initium, ut probet servandam in Ecclesia unitatem, hæc refert: *Ego & Pater unum sumus. Et iterum*, inquit, *de Patre & Filio & Spiritu Sancto scriptum est: Et hi tres unum sunt.* Non alibi porro scriptum illud legimus, quam in cap. 5. 1. Epist. S. Joan. v. 7.

Respondet auctor Historiæ criticæ novi Testamenti, S. Cyprianum per allegoriam, ac sensu accommodatio v. 8. de testibus terrestribus, Patri & Filio & Spiritui Sancto adaptasse, more Africanorum, qui hujuscemodi allegoriis delectabantur: unde concludit lectum a Cypriano v. 8. non 7. Probat autem auctoritate tum Facundi Hermianensis, tum S. Augustini. Responsio Critici ad S. Cypr.

Facundus L. 1. pro defensione trium Capitulorum c. 3. laudat istum versiculum 8. *Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis, & his tres unum sunt. In spiritu*, inquit, *significans Patrem .... in aqua Spiritum Sanctum... in sanguine vero Filium.* Quod postquam testimoniis Scripturæ probavit, sic pergit: *Quod testimonium B. Joannis Apostoli, Beatus Cyprianus Carthaginensis Antistes & Martyr in Epistola sive Libro, quem de Trinitate scripsit* (error est: dicere debuisset, *de unitate Ecclesiæ*) *de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto intelligit.* Ibid. D.

S. Augustinus, quem totum hac in parte describit Facundus, eamdem interpretationem sequitur versus 8. Libro enim 2. contra Maximinum Arianum cap. 22. Patris, Filii, & Spiritus Sancti probat unam esse substantiam, quia de spiritu, sanguine, & aqua, quibus Pater, Filius, & Spiritus Sanctus tanquam symbolis designantur, Joannes ait: *Tres sunt testes, Spiritus, sanguis, & aqua, & tres unum sunt.* Ex quibus colligit Criticus, T. 8. p. a S. Augustino lectum fuisse versiculum non 7. sed 8. quem per allego- 715. F. riam Patri, Filio, & Spiritui Sancto accommodat. Et vero, inquit ille, si a Cypriano lectus fuisset versus 7. qui fieri potuisset, ut S. Augustinus, qui tam sedulo Cypriani Opera versabat, eum non legisset? præsertim cum peremptorius ille fuisset ad errorem Maximini confutandum, nec opus habuisset confugere ad sensum accommodatitium & allegoricum.

Refellitur responsio Critici ad S. Cyprianum.

I. Facundo Sanctum opponimus Fulgentium, ætate non minus, quam auctoritate Facundo longe superiorem. Is in tribus Operum suorum locis, L. de Trinitate c. 4. Lib. de Fide Catholica, sed præsertim in suis responsionibus ad objectiones Arianorum, respondens ad ultimam objectionem expresse testatur versiculum 7. a S. Cypriano laudatum fuisse. *In Patre ergo*, inquit, *& Filio, & Spiritu Sancto unitatem substantiæ accipimus, personas confundere non audemus. Beatus Joannes Apostolus testatur dicens: Tres sunt, qui testimonium perhibent in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus, & tres unum sunt. Quod etiam Beatissimus Martyr Cyprianus in Epistola de Unitate Ecclesiæ testatur dicens &c.* Refert deinde, quæ mox a nobis laudata sunt, Cypriani verba.

S. Fulgentius. Pag. 68.

II. Qui fieri potuit, ut Sanctus Cyprianus verbis relatis ad versum 8. respexerit, cujus versus nullam omnino in Libris suis mentionem fecisse legitur? Deinde vero, unitas, de qua S. Joannes versu 8. non naturæ est, sed testimonii dumtaxat; atque in textu Græco non legimus, & hi tres *unum sunt*, sed, *in unum sunt*; hoc est, in unum testificandum seu declarandum. An vero probabile videtur, S. Cyprianum ad demonstrandam unitatem essentiæ Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, adduxisse unitatem dumtaxat testimonii spiritus, sanguinis, & aquæ?

III. (quod magis urgere videtur) verba ista versiculi 8. *Et hi tres unum*, seu, *in unum sunt*, in Codicibus numero pluribus & quidem vetustioribus non exstant: quomodo igitur ad ea oculos intendere potuit S. Cyprianus? Id vero ita esse constat auctoritate, ac testimonio IV. Concilii Lateranensis sub Innocentio III. an. 1215. multisque aliis momentis, quæ refert Hesselius Theologus Lovaniensis, Commentario in primam Ep. S. Joan. ad v. 8. capitis 5. cujus hæc verba sunt: *Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum (cui etiam Patriarchæ Græci interfuerunt) Can. 2. ostendit Codices suo tempore sic habuisse, sicuti nunc legimus. Admonet nihilominus diligenter, eo quod Abbas quidam nomine Joachim docuerit, non esse veram unitatem trium personarum, sed eas sic dici unum; sicut illi quorum est una voluntas. Utebantur autem argumento ex hoc loco sumpto, quia videlicet sicut de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto scriptum est, quod tres unum sint; sic eodem loco de spiritu, aqua, & sanguine, quod tres unum sint. Proinde autem addit Concilium, sicut in quibusdam Codicibus invenitur; satis indicans illud, Et hi tres unum sunt, non in omnibus Codicibus, spiritui, aquæ, & sanguini, additum reperiri. S. quoque Thomas exponens Decretalem jam dictam Concilii Lateranensis Opusculo 24. Tres sunt, ait, qui testimonium dant in Terra, scilicet, spiritus, aqua, & sanguis: in quibusdam Libris additur; Et hi tres unum sunt; sed hoc in veris Exemplaribus non habetur, sed in quibusdam Libris dicitur esse appositum ab Hæreticis Arianis, ad pervertendum sanum intellectum auctoritatis præmissæ de unitate essentiali trium personarum. Hæc Thomas. Hanc partem omittit Innocentius III. in Decretali, quæ incipit: In quadam &c. & ponitur in Decretalibus, titulo: De celebratione Missarum. Codices quoque jam dicti Anglicanus & Hispaniensis eadem carent particula. Vidi ego tria vetusta Missalia, unum scriptum, duo impressa, in quibus etiam hæc particula deerat, quemadmodum & in Exemplari quodam, quod extat Lovanii in Bibliotheca Ecclesiæ Sancti Petri, altero item, quod ibidem in Abbatia D. Gertrudis asservatur; ex quibus omnibus hæc videtur vera esse hujus loci lectio. Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus.*

Tom. 11. Conc. pag. 144. E. Hesselius.

ritus Sanctus, & hi tres unum sunt. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis; aut potius, ut Codex quidam apud nos Ecclesiæ S. Petri habet: Tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua & sanguis: Et tres sunt, qui testimonium dant in Cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt. Jam antea observaverat Hesselius, dicta verba versus 8. omitti ab auctore Libri contra Varimadum Diaconum Arianum, sive ille fuerit Idacius Clarus, sive Vigilius Tapsensis; omitti pariter ab auctore primæ Epistolæ sub nomine Hygini Summi Pontificis.

His ex Hesselio momentis addi debet: 1. Doctores Lovanienses testari se quindecim Codices lustrasse, in quibus clausula hæc versus 8. *Et hi tres unum sunt*, non legebatur. 2. Idem de multis Codicibus fateri Lucam Burgensem in suis correctionibus Romanis. 3. Arianum Montanum clausulam illam non inseruisse, nec in græco, nec in latino textu Bibliæ Polyglottæ Philippi secundi. 4. nec etiam Cassiodoro, de quo paulo ante, dictam clausulam cognitam fuisse.

Jam vero recurrit prius argumentum nostrum: Si verba ista: *Et hi tres unum*, vel, *in unum sunt*, non extabant olim in versu 8. quomodo Tertullianus, quomodo Cyprianus, alludere ad ea potuerunt, & per allegoriam ea transferre ad Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum?

At Facundus, ait noster Criticus, ea sic interpretatus est, ac Cyprianum laudat ejusdem interpretationis auctorem. Fatemur; sed deceptus ille fuit, nec Cypriani mentem satis est assecutus. At Augustinus, pergit Criticus, allegorice ea exposuit. Fatemur adhuc; sed quid inde ad Cyprianum? Quæ ista, quæso, consecutio? S. Augustinus hunc Scripturæ textum sensu allegorico exposuit; ergo & Tertullianus, & Cyprianus, & Fulgentius pariter exposuerunt. Quid absurdius? Sed aptissimus fuisset versus 7. Maximino Ariano confutando; cur ergo illum omisit S. Augustinus? nescio. Forte vel quia non extaret in eo Codice, quo utebatur; vel quia de illo litigare Arianos noverat, quam facti controversiam aggredi noluit, cum tot alia clara, & expressa præsto essent, ad veritatem Catholicam demonstrandam, Scripturæ testimonia.

Sanctus Hieronymus.

In Prologo ad Epistolas Canonicas conqueritur ab infidelibus translatoribus vitiatam fuisse primam S. Joan. Epistolam: *In qua*, inquit, *infidelibus translatoribus multum erratum esse fidei veritate comperimus: trium tantum vocabula, hoc est, aquæ, sanguinis, & spiritus, in sua editione ponentibus, & Patris, Verbique, ac Spiritus Sancti testimonium omittentibus; in quo maxime, & fides Catholica roboratur, & Patris, & Filii, & Spiritus Sancti una divinitatis substantia comprobatur.* Tom. 1. p. 1667.

Ferri hic non potest impudens Erasmi ac Socini protervia, qui Hieronymum Prologi auctorem agnoscunt quidem, sed falsarium, cum omnium primus versum 7. textui S. Joannis inserere ausus fuerit.

Aliam viam tentavit noster Criticus, Prologum scilicet in Epistolas Canonicas falso divo Hieronymo tribui. Ipsi hac in parte subscribunt Benedicti Monachi, qui divinam Hieronymi Bibliothecam nunc primum in lucem emiserunt, quamquam non iisdem cum Critico momentis adducti.

Mo-

Momenta, quibus Criticus Prologum in Epistolas Canonicas D. Hieronymo abjudicat.

Primum est, quod Prologus ille in multis Bibliorum Exemplaribus antiquioribus, & in omnibus fere posterioribus sive Bibliorum, sive Operum S. Hieronymi editionibus, desideretur.

Secundum: In multis quidem manuscriptis Codicibus sacris legitur Prologus sub nomine Hieronymi, ubi conqueritur versum 7. prætermissum fuisse; attamen in serie textus Epistolæ S. Joannis versus ille in iisdem Codicibus non extat: quæ pugna, & contradictio evidens est suppositionis argumentum.

Tertium: In illo Prologo Hieronymus sic loquens inducitur, quasi ætate sua in omnibus græcis Codicibus legeretur versus 7. & in latinis omitteretur; cum jam econtrario in omnibus latinis legatur, in vetustioribus vero græcis desideretur, quod unum momentum, etsi alia deessent, sufficeret, ait Criticus, ad suam fulciendam sententiam.

Quartum: Certissimum est plures ejuscemodi Præfationes in antiquis manuscriptis Codicibus extare sub nomine Hieronymi, quas tamen illius non esse periti judicant.

His posthabitis Critici nostri momentis, triplici alia ratione ducti sunt editores divinæ Hieronymi Bibliothecæ, ut a S. Doctore Prologum illum veluti adulterinum ac supposititium fœtum rejiciant.

Prima est styli dissonantia, ab elegantia Hieronymi multum distans.

Secunda, ipsa inscriptio Epistolarum Canonicarum, quæ ab Hieronymo passim in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum Catholicæ nuncupantur, nusquam Canonicæ.

Denique mala auctoris Prologi fides aut ignorantia, qua asserit, Epistolas illas Canonicas alio a Græcis ordine legi, quam debeant, multumque ille sibi tribuit, quod eas ordini suo legitimo restituerit.

Responsio ad hæc momenta. Verum momenta hæc, tum Critici, tum aliorum, tanti esse non videntur, ut omnino conclamata esse debeat Prologi Hieronymiani fides ac veritas.

Non primum: fatentur enim vel ipsimet editores divinæ Hieronymi Bibliothecæ, Prologum illum legi in multis manuscriptis, & etiam impressis Bibliorum Codicibus, ac Interpretum Libris. Extat in Bibliis Latinis, quæ prodierunt Nurembergæ an. 1475. Venetiis an. 1498. Basileæ ann. 1506. Lugduni ann. 1520. Parisiis ann. 1563. Lugduni ann. 1589. Antuerpiæ ann. 1617. Hoc nostro sæculo, quasi præstigiis quibusdam oculos præstringentibus, prorsus disparuit: utrum hoc ex casu ac incuria vel malitia, videant eruditi. Ita fere auctor Editionis Anglicanæ Operum S. Cypriani, observatione in citatum S. Joannis versum apud S. Cyprianum Lib. de Unitate Ecclesiæ, inter Tractatus pag. 109. col. 1. Et certe Erasmus in dignoscendis, & edendis veris ac genuinis SS. Patrum Operibus solers, si quis alius, Prologum illum retinuit. (*Ed. Oxon.* 1682.)

Non secundum: mirum certe videri non debet Exscriptores Operum S. Hieronymi Prologum illum descripsisse, quem sua ætate ab omnibus fere Hieronymo tribui videbant; nihilominus tamen in serie textus Epistolæ S. Joannis, versum 7. illos omisisse. Unde? quia in his, quibus utebantur, Scripturæ Codicibus forte desiderabatur.

Non

Non tertium: non enim Hieronymus affirmat versum illum in omnibus græcis Codicibus reperiri, sed hoc unum, ab infidelibus translatoribus omissum; unde inferri dumtaxat potest, in aliquibus latinis Codicibus eum non exstare.

Non quartum, quod certe plus æquo probaret: siquidem multæ etiam sunt Præfationes Hieronymi in his antiquis Codicibus, quæ veræ sunt, non supposititiæ, vel ipso fatente Critico, tametsi, ut vult Criticus, cum aliis nonnullis spuriis ac supposititiis Operibus sint permixtæ. Non igitur eo titulo tanquam falsus ac spurius rejici debet ille Prologus, quod simul cum aliis nonnullis supposititiis Operibus misceatur.

Plus ponderis ac momenti ad probandum habere non videntur, quas proferunt, rationes editores divinæ Hieronymi Bibliothecæ.

Non prima ex styli diversitate ac dissonantia cum Hieronymiano: tum quia non sibi semper in eodem stylo constant Scriptores, ut patet exemplo Epistolæ S. Pauli ad Hebræos, quam propter styli diversitatem ab aliis ejusdem Apostoli Epistolis, nonnulli inter Paulinas recensere aliquando dubitarunt; attamen pro certo habendum, eam ab Apostolo Paulo scriptam fuisse. Tum quia Erasmus in stylo dignoscendo sagax, & peritus, hanc in Prologo, de quo loquimur, styli discrepantiam non deprehendit.

Non secunda: Epistolas enim illas septem, quæ Canonicæ vocantur, Catholicas appellavit passim Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum: an vero inde sequitur easdem, & Canonicas ab ipso appellari non potuisse in Prologo? quid obstet non video; maxime cum antiquitus a Synodo Antiochena, Canone de Scripturis sacris, & Carthaginensi IV. Canonicæ inscribantur. Adde, quod Hieronymus in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum Historicorum agens, enumerat dumtaxat Epistolas ab Apostolis, ut communis, & pervulgata sententia ferebat, scriptas, nec de veritate seu authenticitate, ut ita dicam, illarum comprobanda tunc ipsi præcipue cura erat; quapropter simpliciter illas Catholicas nuncupavit. In Prologo vero Theologorum agens, veritatem, & auctoritatem illarum Epistolarum demonstrans, eas Canonicas appellavit, quæ in Canone Ecclesiæ merito recensentur ac recensendæ sunt, adversus eos, qui duas tantum ut Canonicas, ac pro indubitatis admittebant, primam S. Petri, & secundam S. Joannis, sicut insinuat Eusebius Lib. 3. Hist. cap. 25.

Non denique tertia: quid enim ait Prologi auctor? hoc unum; se legitimo ordini Epistolas illas septem restituisse, quas Græci aliter dispositas legebant: non designat autem quinam illi sint Græci; an veteres; an sui coætanei, an omnes, aliqui dumtaxat; hoc istud certum, in Canone ultimo eorum, qui Apostolici dicuntur, Epistolas illas septem ex ordine sic recenseri. *Petri Epistolæ duæ, Joannis tres, Jacobi una, Judæ una*; T. 1. Conc. quem ordinem servant Synodus III. Carthaginensis Can. 47. S. Aug. Lib. p. 45. A. de fide, & operibus c. 14. & L. 2. de doctrina Christiana c. 8. Concilium Florentinum, & Tridentinum.

His porro nostris ad momenta Critici circa Prologum Hieronymianum responsionibus non aliam vim inesse volumus, quam quæ conjecturis debetur. Sicut enim meris conjecturis hic Criticus pugnat, ita & nos: cum hoc tamen discrimine, quod nostræ conjecturæ magis faveant causæ Catholicæ pro demonstranda ex ipso Hieronymo veritate versus 7. capitis 5. Epistolæ 1. S. Joannis.

Ida-

Idacius Clarus, aut Vigilius Tapsensis.

Ejusdem versus 7. mentionem habet quarto sæculo Idacius Clarus Hispanus Episcopus Lib. adversus Varimadum Arianum c. 5. ut placet Bellarmino, aut Vigilius Tapsensis Episcopus, ut Chifletio videtur: (de auctore quippe hujus Operis lis est inter eruditos.) Si sit Idacii, ad quartum, si Vigilii, ad quintum referri debet sæculum testimonium istud, quod sic habet: *Joannes Evangelista ait... ad Parthos. Tres sunt... qui testimonium perbibent in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: & hi tres unum sunt.*

Bibl. PP. Tom. 5. p. 729. B.

Victor Vitensis, Eugenius Carthaginensis, & cum ipso 400. Episcopi.

Bibl. PP. Tom. 8. p. 686. A.

Victor Vitensis L. 3. de Persecutione Africana, *Ut*, inquit, *adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre, & Filio Spirit. S. doceamus, Joannis Evangelistæ testimonio comprobatur: ait enim, Tres sunt, qui testimonium perbibent in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus, & hi tres unum sunt.*

Hanc porro fidei professionem ab Episcopis diversarum Provinciarum Africæ, Mauritaniæ, Sardiniæ, Corsicæ, numero fere quadringentis subsignatam, Eugenius Carthaginensis Episcopus an. 484. obtulit Hunerico Regi Vandalorum Ariano, ut referunt ibidem Victor Vitensis, & Gennadius Massiliensis Lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis c. 97. *Eugenius*, inquit, *Carthaginensis Episcopus, & Confessor publicus, admonitus ab Hunerico Vandalorum Rege Catholicæ fidei expositionem, & maxime verbi homousii proprietatem differere cum consensu omnium Africæ, Mauritaniæ, & Sardiniæ atque Corsicæ Episcoporum qui in Catholica permanserunt fide, composuit Librum fidei, non solum sanctarum Scripturarum, sed & Patrum testimoniis communitum.*

Ex tot positivis, quæ hactenus adducta sunt, testimoniis ad probandam veritatem versus 7. toties memorati, facile intelligitis vix aliquid momenti ac ponderis habere negativum argumentum, quod ex silentio aliquorum Veterum, Athanasii, Hilarii, Gregorii Nazianzeni &c. nonnulli opponunt. Quasi vero aut omnia Patrum Scripta supersint, aut non potuerint ab invidis fidei ea premi malitiose, in quibus hic locus extaret; aut non aliqua verba ab iis omitti, qui memoriter textum Scripturæ retinebant ac recitabant; aut mendosus Codex in eorum manus non incidere.

TERTIUM ARGUMENTUM.

Ex ipsa serie contextus Epistolæ Sancti Joannis.

Certum est eo loci S. Joannem agere de testimonio, tum eo, quod Christo reddere debemus per fidem, charitatem, mandatorum observantiam, versibus 1. 2. 3. 4. & 5. tum eo, quod, & in Cœlo, & in terra ipsi exhibetur. V. 6. *Spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas.* V. 7. *Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, & Spir. S. & hi tres unum sunt.* V. 8. *Et tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, & aqua, & sanguis, & hi tres unum sunt.* Omnia hic recte cohærent ac connexa sunt: nitida & aperta oratio Apostoli, si nullum ab illa membrum divellatur; secus vero confusa, male cum antecedentibus, & consequentibus cohærens. Quorsum enim particula conjunctiva *&*, versus 8. nisi quia supponit versum 7. cui opponitur? Duo enim hæc extrema, *testimonium in Cœlo, testimonium in terra*, ad se referuntur, & simul opponuntur: nulla porro foret oppo-

positio, si versum 7. sustuleris. Quapropter versu 9. utrumque conjungit Joannes. *Si testimonium*, inquit, *hominum accipimus*, *testimonium Dei majus est. Quoniam hoc est testimonium Dei*, *quod majus est*, *quoniam testificatus est de Filio suo*. Suo etiam modo, testes terreni, spiritus, aqua, & sanguis in gratiam Christi deponunt. *Spiritus*, ait S. Ambrosius L. 3. de Spiritu Sancto cap. 10. num. 68. *mentem renovat*, *aqua proficit ad lavacrum*, *sanguis spectat ad pretium*. Tom. 2. p. 678. E.

SECUNDA PARS
Versus 7. Capitis 5. Epistolæ Sancti Joannis. Quis ejus sensus.

Jam diximus ipso hujus disputationis aditu, duas in textu S. Joannis partes distingui posse, quarum prima textus veritatem, altera textus sensum seu legitimam spectat interpretationem. De prima abunde satis hactenus dictum est; de altera vero nunc brevius dicendum, quia magis expedita, & omnibus explorata.

Sociniani, ut monuimus antea, negant ex hoc textu probari posse tres esse in Deo realiter distinctas personas, & unam in illis numericam naturam seu essentiam.

Verum nihil insulsius excogitari potest, & verborum obviæ significationi magis repugnans.

I. *Tres sunt*, ait S. Joannes, *qui testimonium dant*. Si tres; ergo non una persona. *Et hi tres unum sunt*; ergo non multiplex, sed una substantia: tres scilicet sunt personæ, & una natura.

Et vero Pater, & Filius nonne duæ sunt, vel ipso non diffitente Socino, personæ? Ergo & Spiritus Sanctus, qui eodem modo ac tenore pariter appellatur, vera quoque divina est persona, non mera Dei virtus, efficacia, energia, ut Socinus fabulatur. Si enim una, & eadem persona foret, quæ per diffusas a se virtutes testimonium diceret, falso affirmaret Joannes, tres esse, qui testimonium dant in Cœlo; neque enim testis, & virtus, per quam testatur, diversum habent testimonium.

At, inquiunt Sociniani 1. unitas, de qua in versu 7. est dumtaxat voluntatis, & consensus, non autem essentiæ seu substantiæ: namque Christus Joan. 17. v. 21. eam a Patre suo pro Discipulis suis postulabat unitatem, quam ipse habet cum Patre, *ut omnes*, inquit, *unum sint*, *sicut tu Pater in me*, *& ego in te*. Porro unitatem essentiæ seu naturæ pro Discipulis suis non postulabat Christus, sed tantum unitatem consensus, charitatis ac concordiæ: ergo ista dumtaxat unitate Christus unus cum Patre dicitur.

II. Quia unitas, de qua versu 7. est dumtaxat testimonii, similis illi, de qua dicitur versu 8. *Tres sunt*, *qui testimonium dant in terra*, *spiritus*, *sanguis*, *& aqua*, *& hi tres unum sunt*. At quomodo unum? Natura, & essentia? Quis ita desipiat? Unum ergo sunt unitate dumtaxat testimonii, quia de Christo pariter testantur, quod sit veritas: ita quoque Pater Verbum, & Spiritus Sanctus unum dicuntur, quia conspirant in idem de Christo testimonium.

Verum hæc levia sunt ac facile refelluntur.

Resp. Itaque ad primum, falso prorsus supponi Christum eam omnem unitatem pro suis Discipulis a Patre postulare, quam ipse habet cum Patre. Unus enim est in natura, & substantia cum Patre: *Ego & Pater unum sumus*: ait Christus Joan. 10. v. 30. quæ unitas fundamentum est uni-

unitatis consensus, voluntatis, & testimonii: eam igitur pro Discipulis unitatem, seu potius unionem efflagitat, cujus ipsi sunt capaces, charitatis scilicet, consensus, seu spiritus, ut ait Apostolus 1. Corinth. 6. v. 17. particula enim comparativa καθὼς, *sicut*, non semper omnimodam æqualitatem importat, sed qualemcumque analogiam, & similitudinem: ut Matth. 5. v. 48. *Estote perfecti, sicut Pater vester in Cœlis perfectus est*, eadem omnino, quæ Dei est, perfectio non imperatur, sed ea, ad quam homo pro tenuitate sua aspirare ac pervenire potest.

Resp. ad secundum, falso pariter supponi non aliam versu 7. unitatem designari, quam quæ testimonii est expressa ibidem v. 8. namque apertum est in ipso textu sacro discrimen. De Patre enim, & Filio, & Spiritu S. dicitur, *Et hi tres unum sunt*; de spiritu vero, aqua, & sanguine, v. 8. *Et hi tres in unum sunt*, ut fert textus græcus, id est, in unum, & idem testimonium conspirant, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι. *Et hi tres de unum sunt*. Add quod, ut supra notatum est, postrema ista verba: *Et hi tres in unum sunt*, in bene multis Codicibus manuscriptis vetustioribus desiderentur: quomodo igitur unitas, de qua versu 7. intelligi posset de unitate, de qua v. 8.?

Huc usque de testimoniis Scripturæ, quibus invicte conficitur, tres esse distinctas in Deo personas, & unam essentiam seu substantiam. Nunc paucis eadem veritas fidei ex constanti ac perpetua Traditione confirmanda.

SECUNDA PROBATIO.

Ex constanti ac perpetua Ecclesiæ Traditione.

Duplici via demonstrari potest constans illa, & perpetua Ecclesiæ Traditio.

I. Generalibus quibusdam, iisque certissimis momentis.

II. Facta sigillatim discussione ac enumeratione testimoniorum SS. Patrum, in quibus Traditio illa clare continetur.

Probatur primo generalibus quibusdam momentis.

I. Ex forma Baptismi, qui usu, & praxi quotidiana semper in Ecclesia Christi usurpatus fuit. Ut enim Fideles Baptismi usum ignorare non poterant, ita nec Mysterium Trinitatis: semper etenim baptizatum est in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti; atque in eo baptizandi ritu publica, & solemnis continetur professio fidei in tres personas divinas, &
P. 516. B. essentiæ unitatem. Eum in finem trina olim immersio in usu fuit, ad expressiorem scilicet Trinitatis significationem: ita Tertullianus Lib. contra Praxeam cap. 26.

II. Ex publico adorationis cultu, qui ubique terrarum Deo Patri, Deo Filio, Deo Spiritui Sancto impendebatur. Ubique terrarum Christo tanquam Deo thus adolebatur, Hymni ac Cantici canebantur, teste Eusebio inferius a nobis laudando; ubique terrarum invocabatur, ut, & Spiritus Sanctus, a quo gratiæ, cœteraque cœlestia charismata suppliciter exora-
P. 56. C. bantur. *Patrem*, inquiebat S. Justinus Apologia 2. pro Christianis, *& qui ab eo venit ... Filium, & Spiritum Sanctum Propheticum colimus, & adoramus, cum ratione, & veritate venerantes*.

III. Ex precibus publicis, quibus in conficienda Eucharistia Ecclesia utebatur: illas etenim: *rerum universarum Patri per nomen Filii, & Spi-*
P. 97. D. *ritus Sancti offerri*, testatur S. Justinus Apologia mox laudata.

IV. Ex

IV. Ex publicis fidei formulis seu professionibus, quæ in Symbolis Nicæno, Constantinopolitano (quæ quotidie recitabantur) continentur, atque tres in Deo personas, & unam essentiam seu substantiam exprimunt: quæ quidem argumenta ex usu & quotidiana Fidelium praxi deprompta, eo majorem habent vim ad probandum, quod ignorari penitus non possint, nec iisdem æquivocationibus pateant, quibus testimonia scriptis exarata.

V. Ex publica reclamatione seu contradictione Fidelium, ac Ecclesiæ totius adversus novitatem, quoties error aliquis contra receptam & avitam fidem exortus fuit. Sic Ebioni, Artemoni, Paulo Samosateno Arii antecessoribus universa Christianorum repugnavit Ecclesia, ut scribit Alexander Episcopus Alexandrinus ad Alexandrum Constantinopolitanum, apud Theodoretum L. 1. Hist. cap. 4. Neque enim patienter audiunt Fideles, suam paternam & avitam fidei doctrinam impugnari. Pag. 15.

VI. Denique, hanc publicam Ecclesiæ fidem, ac Traditionem opponunt Ecclesiastici Scriptores novitatem aliquam inducere volentibus.

Tertullianus L. contra Praxeam c. 2. postquam fidem Ecclesiæ de Trinitate personarum in Deo exposuit, hanc perpetuo viguisse declarat. *Hanc regulam*, ait, *ab initio Evangelii decucurrisse etiam ante priores quosque Hæreticos, nedum ante Praxeam hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium Hæreticorum, quam ipsa novellitas Praxeæ hesterni. Quo peræque adversus universas hæreses jam hinc præjudicatum sit, id esse verum quodcumque primum; id esse adulterum, quodcumque posterius.* P. 501. B.

Dionysius Alexandrinus cum suis Ecclesiæ Alexandrinæ Compræsbyteris in Epistola adversus Paulum Samosatenum, profitetur, se eam (de SS. Trinitate) doctrinam tueri, quam confessi sunt SS. Patres, a quibus traditam accepit. T. 1. Conc. p. 850.

Idem testantur Patres utriusque Synodi Antiochenæ contra Paulum Samosatenum coactæ. *Decrevimus*, inquiunt in sua ad Paulum Samosatenum Epist. *fidem scripto edere & exponere, quam a principio accepimus, & habemus traditam & servatam in Catholica Ecclesia usque in hodiernum diem, a Beatis Apostolis.* Ib. pag. 833. E.

Inde est, quod ubi primum Noetus errorem suum evomere cœpit, statim rei novitate, ac fama permoti Ecclesiæ Præsbyteri, hominem advocant, & in errore suo pertinacem ab Ecclesia ejiciunt. Ita narrat S. Epiphanius hæresi 57. T. 1. p. 480.

S. Athanasius Arianos confutans, illud imprimis objicit, quod omni Traditione forent destituti. *Vos autem o novi*, inquiebat Lib. de Decretis Nicænæ Synodi: *quos Patres, qui vestris oculis faverint, exhibere potestis? Nullum certe prudentem & sapientem unquam proferetis.... Fides autem, quam Synodus scripto confessa est, ipsa vere est Catholicæ Ecclesiæ, quam ut tuerentur, placuit beatis Patribus ita scribere.* T. 1. par. 235. C. D.

S. denique Gregorius Nyssenus, ut alios omittam, Orat. 3. contra Eunomium postulantem claram ex divinis Scripturis divinitatis Christi & Spiritus Sancti probationem, ait: *Sufficit ad nostri sermonis demonstrationem, quod habeamus a Patribus venientem ad nos traditionem, velut hæreditatem quamdam per successionem ex Apostolis per sanctos sequentes transmissam.* T. 2. pag. 126. C.

Et certe non alio fundamento, neque aliis armis Concilium Nicænum Oecumenicorum primum an. 325. hæresim Arii expugnavit, quam quæ Traditio Ecclesiæ suppeditabat: alia etenim via fingi non potest, per quam ab Apostolis ad Patres usque Nicænos defluxerit vera de Sancti-

ctissima Trinitate doctrina, quam per constantem ac perpetuam Traditionem; cujus filus si intercisus, & aliquamdiu abruptus supponeretur, dicatur nobis, qua tandem machina resumi ille ac colligari rursus potuisset, quandoquidem certum est nullam post Apostolos de novo factam esse Mysteriorum fidei revelationem.

Probatur secundo testimoniis Sanctorum Patrum.

Scriptor Gallus recentior, de quo non semel jam diximus, contendit, veteres Ecclesiæ Doctores nusquam admisisse perfectam illam individualem ac numericam *tautosiam*, ut Græci vocant, hoc est, naturæ identitatem in tribus divinis personis, qualem Scholæ Theologi prædicant. At manifeste aberrat ille. Hanc expresse docent,

P. 56. C. S. Justinus Apologia pro Christianis secunda jam citata. *Hunc Patrem*, inquiebat, *& qui ab eo venit ... Filium, & Spiritum Propheticum colimus, & adoramus, cum ratione, & veritate venerantes.* Soli porro Deo debitus est adorationis cultus: aliunde certum est apud omnes, Deum unum esse; ergo Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, quibus cultum adorationis impendi testatur S. Justinus, sunt unus & idem Deus.

Ad calcem Op. S. Just. p. 27. A. Athenagoras Legatione pro Christianis, *Deum asserimus*, inquit, *& ipsius Verbum, & Spiritum Sanctum, tria quidem secundum potentiam, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum; actu vero, & essentia unum.*

P. 501. C. Tertullianus lib. contra Praxeam c. 2. *Custodimus*, ait, *œconomiæ Sacramentum, quæ unitatem in Trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Tres autem non statu, sed gradu; nec substantia, sed forma; nec potestate, sed specie: unius autem substantiæ, & unius status, & unius potestatis, quia unus Deus.* Per *formam ac speciem*, ibi proculdubio non intelligit Tertullianus essentiam seu naturam, siquidem tres personas *unius esse substantiæ* expresse affirmat. Quid ergo

P. 507. B. intelligit? proprietates personales, paternitatem in Patre, filiationem in Filio &c. Cap. 3. sic pergit: *Duos quidem definimus, Patrem, & Filium, & jam tres cum Spiritu Sancto, secundum rationem œconomiæ, quæ facit numerum ... Duos tamen Deos, & duos Dominos, nunquam ex ore nostro proferimus.* Si porro tres forent substantiæ seu essentiæ singulares, ut ait auctor, quem refellimus, tres Dii dici possent Pater, Filius, & Spiritus Sanctus. Et reipsa auctor ille eo audaciæ prorumpit ut dicat propositionem istam *Tres personæ sunt Tres Dii*, nullum intrinsecum vitium in se continere. Cap. 12. dixerat Tertullianus: *Alium autem quomodo acci-*

P. 506. D. *pere debeas*: alloquitur Praxeam: *jam professus sum personæ, non substantiæ ... Cæterum, etsi ubique teneo unam substantiam in tribus cohærentibus, tamen alium dicam oportet ex necessitate sensus.* Denique cap. 22. exponens ista verba S. Joannis, *Si me cognovissetis, utique & Patrem &c.*

P. 515. A. ait ex eo inferri non debere Patrem esse Filium, *non quidem quia ipse esset Pater, & Filius*, en aperta personarum distinctio; *sed quia per individuitatem neque agnosci, neque ignorari alter sine altero potest*: en ipsamet unitas individualis naturæ.

Tom. 1. p. 765. E. S. Athanasius Lib. de Synodis: *Propterea*, inquit, *non duos Deos, sed unum dicimus, cum sit una species divinitatis*: hoc est, una & singularis & individua divinitas. Si enim *speciem* ibi Philosophorum more usurpasset, hoc est pro natura communi, quæ plura sub se individua contineat, non unum, sed tres Deos Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum dixisset, tanquam tria individua.

S. Hi-

S. Hilarius in Psal. 122. n. 7. *Deus*, inquit, *unus uterque est*, (Pater & Filius:) *non quod unus divisus in duos sit, aut, uterque ipse sit, ut nuncupatio sola fecerit Patrem & Filium, non natura gignendi; sed idcirco Deus unus, quia neque duo innascibiles, neque unigeniti duo, sed unus ex uno, & ambo unum, non dissimili scilicet aut differente a se substantia divinitatis in utroque.* P. 393. F.

Concilium Alexandrinum an. 362. in Epistola Synodica ad Eusebium, Luciferum Calaritanum & nonnullos Catholicos, qui in suspicionem erroris venerant eo quod unam dixissent esse in Deo hypostasim, sic excusat ac benigne interpretatur: *Unam autem*, inquiunt, *hypostasim se se intelligere; partim quia Filius ex essentia Patris sit, partim quia in tribus sit identitas naturæ*, ταυτότητα τῆς φύσεως. T. 2 Conc. p. 816. B. A.

Gelasius Cyzicenus in Historia Concilii Niceni c. 12. refert fidei professionem, quam Ozius nomine totius Concilii condidit, in qua Tautousiam Patris & Filii & Spiritus Sancti profitetur. *Unam*, inquit, *divinitatem & eamdem essentiam confiteri nos oportet, Patris & Filii & Spiritus Sancti*, ταὐτὴν οὐσίαν. Ib. p. 274. C.

B. Basilius adversus Sabellianos perorans: *Unus Deus & Pater*, inquit, *unus Deus & Filius, non dii duo, cum Filius identitatem habeat cum Patre*. Idem repetit Epistola 141. Tom. 2. p. 191. D.

S. Cyrillus Alexandrinus in Epist. ad Monachos Ægypti, quæ refertur T. 3. Concil. p. 19. ait, Filium habere cum Patre identitatem naturæ: *naturæ identitate cum generante unum esse*. Et l. 8. contra Julianum Apostatam, Filium ait *unum esse ad suum genitorem identitate naturæ*. P. 26. C.

S. Gregorius Nazianzenus Orat. 51. quæ est Epistola prima ad Cledonium, comparans simul Mysterium Incarnationis & Trinitatis, in eo discrimen esse affirmat, quod in Mysterio Incarnationis duæ sint in una persona naturæ, atque in Christo sit *aliud & aliud*; in Trinitate vero sit *alius & alius*, non autem *aliud & aliud*. *Aliud quidem atque aliud sunt ea, ex quibus Salvator ... non tamen alius atque alius, absit .. Porro aliud dico, contra quam in Trinitate res habet. Illic enim alius atque alius, ne personas confundamus; non autem aliud atque aliud, quoniam tria quoad divinitatem unum & idem sunt.* Tom. 6. p. 265. E. Tom. 1. p. 739. B.

Et Oratione 37. *Nobis*, inquit solvens objectionem Hæreticorum adversus Trinitatem, *unus Deus est, quoniam una deitas, atque ad unum, ea quæ ex eo sunt, referuntur, etiam si tres personas credimus. Neque enim hoc magis, illud minus est Deus, nec hoc prius, illud posterius; nec voluntate scinduntur, aut potentia dividuntur, aut denique quidquam eorum, quæ diversis rebus contingunt, hic quoque reperitur. Sed individua individuis, ut uno verbo dicam, id est, divinitas, ac velut in tribus Solibus inter se cohærentibus una lucis commixtio, ac temperatio*. Ibidem: Pater Filius & Spiritus Sanctus, *tria hæc unum, si divinitatem spectes, & unum tria, si proprietatum rationem habeas ... De his ita sentio, utinamque sentiat quisquis mihi amicus est, colamusque Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, tres proprietates, unam divinitatem.* Ib. p. 601. A. Ib. p. 598. A. Ib. p. 609. B. C.

S. Ambrosius L. 1. de fide c. 1. alias 2. hæc habet: *Unum ergo Deum, non duos, aut tres deos dicimus, ut impia Arianorum hæresis dum criminatur, incurrit. Tres enim deos dicit, qui divinitatem separat Trinitatis ... Nos Patrem & Filium & Spiritum Sanctum confitemur; ita ut in Trinitate perfecta & plenitudo sit divinitatis, & unitas potestatis.* Tom. 2. p. 445. E.

S. Augustinus multis in locis Catholicæ fidei suffragatur, L. 5. de Trinitate c. 8. generalem istam regulam statuit: *Quidquid ad seipsum dicitur Deus*, Tom. 8. p. 838. A.

& de singulis personis singulariter dicitur, id est, de Patre & Filio & Spiritu Sancto, & simul de ipsa Trinitate, non pluraliter, sed singulariter dicitur. Quoniam quippe non aliud est Deo esse, & aliud magnum esse; sed hoc idem illi est esse, quod magnum est: propterea sicut non dicimus tres essentias, sic non dicimus tres magnitudines, sed unam essentiam, & unam magnitudinem. Essentiam dico, quæ οὐσία græce dicitur, quam usitatius substantiam vocamus. Et

Ibid. C. c. 9. Cum Pater non sit Filius, & Filius non sit Pater, & Spiritus Sanctus ille, qui etiam donum Dei vocatur, nec Pater sit, nec Filius, tres utique sunt. Ideoque pluraliter dictum est: Ego & Pater unum sumus. Non enim dixit, unum est, quod Sabelliani dicunt, sed, unum sumus.

Ib. p. 855. B. C. Et L. 7. c. 2. *Pater & Filius simul una essentia, & una magnitudo, & una veritas, & una sapientia .. Non eo Verbum, quo sapientia; quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relative ad eum, cujus Verbum est, sicut Filius ad Patrem: sapientia vero eo, quo essentia; & ideo quia una essentia, una sapientia. Quoniam vero & Verbum sapientia est, & sed non eo Verbum, quo sapientia;*

Ibid. E. *Verbum enim relative, sapientia essentialiter intelligitur: id dici accipiamus cum dicitur Verbum, ac si dicatur, nata sapientia, ut sit & filius & imago .. Unde Pater & Filius simul una sapientia, quia una essentia & singillatim sapientia de sapientia, sicut essentia de essentia. Quapropter, non quia Pater non est Filius, & Filius non est Pater, aut ille ingenitus, ille autem genitus, ideo non una essentia; quia his nominibus relativa eorum ostenduntur. Uterque autem simul una sapientia, & una essentia, ubi hoc est esse quod sapere: non autem simul uterque Verbum aut Filius, quia non hoc est esse quod Verbum aut Filium esse, sicut jam satis ostendimus ista relative dici.* Et c. 4. n. 9. *Si hoc est*

Ib. p. 840. D. *Deo esse quod subsistere, ita non erant dicendæ tres substantiæ, ut non dicuntur tres essentiæ: quemadmodum quia hoc est Deo esse quod sapere, sicut non tres essentias, ita nec tres sapientias dicimus. Sic enim quia hoc illi est Deum esse quod est esse, tam tres essentias, quam tres deos dici fas non est.*

Ib. p. 698. F. Ib. p. 699. B. L. 2. Contra Maximinum Arianum c. 10. hæc habet: *In Trinitate quæ Deus est, Pater Deus est, & Filius Deus est, & Spiritus Sanctus Deus est, & simul hi tres unus Deus .... Pater & Filius & Spiritus Sanctus propter individuam deitatem, unus Deus est, & propter uniuscujusque proprietatem tres personæ sunt, & propter singulorum perfectionem partes unius Dei non sunt.*

Ib p. 996. C. Libro 15. de Trinit. c. 23. n. 43. *In illa summa Trinitate, quæ incomparabiliter rebus omnibus antecellit, tanta est inseparabilitas, ut cum trinitas hominum non possit dici unus homo; in illa unus Deus & dicatur & sit, nec in uno Deo sit illa Trinitas, sed unus Deus.*

Tom. 2. p. 865. F. Denique Epistola 241. alias 177. *Quæris*, inquit, *an triformem Dei personam credam. Respondeo non me ita credere: una quippe forma, quia una, ut ita dicam, deitas.*

Faydit. Ad hæc omnia Traditionis tam clara tam decretoria testimonia, si vel minimum attendere voluisset Scriptor Gallus recentior, non eo, ut opinor, temeritatis & audaciæ devenisset, ut scriberet tres divinas personas dici posse tres deos, nec ullum in ea propositione internum & essentiale vitium esse.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Socinianorum.

Quæ hic ex Scripturis opponere solent Sociniani, partim jam diluimus confutan-

futando eorum responsa ad ea Scripturæ loca, quæ laudavimus in confirmationem Catholici de Trinitate dogmatis, partim inferius referemus, ac solvemus, ubi de divinitate Verbi divini cum ipsis instituenda erit disputatio.

Hic igitur ea dumtaxat expendemus, quæ tum ex Traditione, tum ex ratione humana objectare solent.

Objectiones ex Traditione.

Objicies 1. Si tribus primis Ecclesiæ sæculis adeo constans, ac pervulgatum fuit dogma Trinitatis, quomodo fieri potuit ut Gentiles Christiani illud non opposuerint, ac plurium deorum invidiam, quam Christiani perpetuo ipsis exprobrant, in eorum caput vicissim non conjecerint? Facile quippe, ac promptum ipsis erat objicere Christianis, plures deos ab ipsis quoque agnosci, in tribus, quas adorant, divinis personis. Quomodo saltem tanti, ac tam inauditi mysterii, in quo tres dicuntur distinctæ personæ & una natura, absurditatem & contradictionem Gentiles non irrisissent? Hujusmodi enim difficultates statim ex sese animo occurrunt, nec silentio premi possunt, cum istud mysterium proponitur. Atqui tamen altum apud veteres Paganos de hisce difficultatibus silentium: imo Christianos velut atheos & sacrilegos traducebant, ac vexabant durius, quod Idolorum cultum irriderent, ac procul rejicerent, sicut referunt Tertull. Justinus, Athenagoras, & alii Religionis Christianæ Apologistæ.

Resp. 1. Falso a Socinianis supponi, Gentiles Christianis Trinitatis doctrinam non objecisse. Observat enim S. Justinus Apol. pro Christianis ad Antoninum, Christianos pro insanis a Gentilibus habitos fuisse, quod Christum tanquam Deum colerent, quæ accusatio duas saltem in Deo personas esse supponebat.

Et Praxeas apud Tertullianum totus in eo est, ut ex pluralitate personarum, plures quoque deos inferat. Pariter Origenes l. 8. contra Celsum, reprimit quod ab isto objiciebatur, immerito nempe plurium deorum cultum a Christianis Gentilibus opponi, quandoquidem & ipsi Christiani & Christum tanquam verum Deum adorarent, ac plures admitterent in deitate personas.

Ex ista porro Gentilium in Christianos accusatione invicte contra Socinianos demonstramus, viguisse apud Patres Antenicænos fidem trium personarum divinarum in unitate ejusdem substantiæ. Namque objicientibus Paganis tres deos in tribus personis a Christianis coli & adorari, hominemque ultimo supplicio affectum pro deo ab illis haberi, facillime reposuissent Christianæ Religionis Apologistæ, si cum Socinianis sensissent; se nullatenus Filium & Spiritum Sanctum pro vero Deo habere; sed filium ut excellentem dumtaxat creaturam, & Spiritum Sanctum ut Dei virtutem & efficaciam. Atqui longe abest ut tale quid illi reposuerint, imo potius publice, ac intrepide, etiam inter acerbissima tormenta, contestabantur se credere tres esse distinctas in Deo personas, & unam numero singularem naturam seu substantiam. Ita in caput ipsum Socinianorum magis recidit Objectio, quam in nos contorquebant, eaque confirmatur magis, ne dum impugnetur, quod asseruimus, viguisse scilicet apud Patres Antenicænos fidem Mysterii SS. Trinitatis.

Resp. 2. Ex silentio Gentilium, si supponeretur, nihil adversus nos inferri posse. Norunt quippe omnes, solitos esse Veteres mysteria nostra Gentilium oculis, ac cognitioni subducere, ne forte eorum ludibrio, ac profana-

fanationi objicerentur: imo nec Neophytis nostris omnia statim credebant Religionis arcana. quorum illi nondum erant capaces.

Objicies 2. SS. Patres docent talem esse unitatem naturæ divinæ in tribus personis, qualis est unitas naturæ humanæ in multis hominibus: atqui hæc postrema unitas numerica non est, sed specifica dumtaxat, multiplicatur enim in pluribus hominibus humanitas, unde plures sunt, ac dicuntur homines; ergo pariter unitas naturæ in tribus divinis personis numerica dici non debet, sed aliqua ratione specifica, quæ pro numero personarum multiplicatur.

Majorem propositionem probat Auctor Libelli jam citati: *Alteratio dogmatis de Trinitate &c.*

Tom. 2. p. 449. A. B. Ex S. Gregorio Nysseno Tractatu: *An tres dii dicendi sint*, ad Abladium, ubi diluens eorum objectionem, qui contendebant tres deos æque dici posse, ac tres v. g. homines: *Dicimus*, ait, *abusum quemdam esse consuetudinis, ut* Ib. p. 458. B. *eos, qui natura divisi non sunt, per ipsum naturæ nomen pluraliter nominemus ac dicamus, Multi homines: cui simile est, si quis dicat, Multæ naturæ humanæ ..... At vocem* Deus *cum cautione & observatione per singularem figuram* Ib. p. 457. C. D. *enuntiat* (Scriptura,) *hoc prospiciens & cavens, ne diversæ naturæ plurali significatione deorum in divina essentia subintroducantur*. Et paulo superius: *Quemadmodum igitur multis quidem aurei sunt stateres, aurum vero unum est; eodem modo multi quidem singulares in natura hominis ostenduntur, ut Petrus, Jacobus, Joannes; unus vero in his homo est*. Eodem igitur modo, in mente S. Doctoris, una est in tribus personis divina essentia, quomodo in tribus hominibus una est natura humana.

Ex S. Basilio lib. 2. contra Eunomium n. 4. ubi, ait *eamdem esse essentiam* Tom. 1. p. 241. B. *omnium* (hominum.) Et l. 4. *Genitorum*, inquit, *eadem est natura, quæ est genitoris*.

T. 5. p. 2. p. 386. C. Ex S. Cyrillo Alexandrino in Thesauro: *Si eam ob causam*, ait, *existimant hostes Christi Filium non esse consubstantialem Patri, quia neque Pater est Verbum, neque Verbum Pater; & unitatem naturæ ob differentiam nominum convelli posse crediderunt; dicant nobis quomodo primus parens Adam consubstantialis erit illi, qui ex se genitus est? Cum neque ipse possit esse Abel; neque Abel unquam futurus sit Adam. Atqui nominum differentia substantiæ identitatem non tollit. Atque hoc quidem in facta & creata natura: quomodo igitur non fuerit impium in natura increata, quæ omnibus creatis longe antecellit, illud statuere?*

In mente igitur S. Doctoris, non aliter Filius divinus Patri est consubstantialis, quam fuerit Abel consubstantialis Adamo: atqui Abel non fuit Adamo consubstantialis in eadem numerica & individuali natura, siquidem distincti erant inter se, ac duo erant numero homines: ergo Filius divinus non est Patri consubstantialis in una & eadem numerica divina substantia; ac consequenter sicut Abel & Adamus duo vere sunt, ac dicuntur homines, ita Pater & Filius divinus duo pariter dii dici possunt.

Tom. 2. p. 607. G. Ex S. Aug. Epist. 170. alias 66. ad Maximum medicum ab Ariana hæresi ad fidem Catholicam conversum n. 6. *Suæ substantiæ prolem*, inquit, *quælibet res gignit. sicut homo gignit hominem, non alterius naturæ, sed ejus, cujus ipse est: vide quam impie dicatur ipse non genuisse id quod ipse est .. Unde intelligit prudentia tua, non ab eis* (Arianis) *rationabiliter dici .. ideo Dei Patris & Dei Filii* Ib. p. 916. B. C. *naturam esse diversam, quia iste Pater est, ille Filius, & Deum Patrem non genuisse id quod est ipse, quia non genuit Patrem Filii sui, quod est ad illum ipse. Quis enim non videat ista vocabula non se ipsis demonstrare naturas,*

sed

sed alterius ad alterum significare personas? Censet igitur S. August. Deum Patrem generando Filium suam ipsi communicare naturam, quomodo homo suam filio suo communicat: at non eamdem numericam, individualem, ac singularem communicat: ergo &c.

Resp. 1. S. Gregorium Nyssenum duo hic affirmare, quæ ipsi plane singularia videntur: primum est, ex abusu plures numero homines appellari, cum unam omnes & indivisam habeant naturam. At pace S. Doctoris dicimus, non unam numericam & individualem esse in omnibus hominibus naturam, sed divisam, ac multiplicem, unde communi, ac recepto omnium usu, pro illa naturæ divisione plures dicuntur homines, tametsi omnes in eadem specifica, ut vocant, natura, conveniant. Alterum, quod docet S. Gregorius, istud est, nomen scilicet divinitatis seu deitatis officium & efficaciam significare, non naturam: hincque rationem, ac discrimen reddit, cur plures dici non possint dii, quemadmodum plures dici possunt homines, quia nempe divisa non est personarum in Deo actio, operatio, efficacia, sed una est eaque simplicissima; econtra vero divisa illa est multiplex, ac distincta in humanis. Vide p. 453. citati Libri seu Tractatus: *Quod non sint tres dii*. Verum quidquid sit de illa S. Doctoris sententia, totus ille abhorret a tribus diis dicendis.

Resp. 2. distinguo majorem propositionem: SS. Patres docent talem esse unitatem naturæ divinæ in tribus personis, qualis est unitas naturæ humanæ in hominibus, quantum ad aliqua, concedo: quantum ad omnia, nego. Scilicet hoc unicum in locis citatis videtur esse Sanctorum Doctorum institutum, ut adversus Arianos ostendant Filium ejusdem esse cum Patre substantiæ, non diversæ, non divisæ, ut illi volebant: quod illustrant exemplo & comparatione humanæ generationis, in qua filius similem, ac eamdem habet cum patre suo naturam, non dissimilem, non diversam; atque hac in parte stat comparatio; in altera vero deficit, nempe naturam divinam numero multiplicari, ac dividi in tribus personis, sicut humanitas dividitur & multiplicatur in pluribus hominibus. Volunt igitur SS. Doctores, eamdem esse unitatem naturæ in tribus personis, quæ est inter homines, eamdem, inquam, quantum ad similitudinem & æqualitatem oppositam diversitati, non eamdem quantum ad divisionem & multiplicitatem oppositam unitati numericæ ac individuæ singularitati. Idita esse manifeste patet ex eo, quod nusquam concedunt S. Doctores tres dici posse deos, sicut plures dici possunt homines. Quid ita? quia una est numerica & indivisa essentia divina in tribus personis, & consequenter unus Deus; econtra multiplex est numero, ac divisa humanitas in pluribus hominibus, unde & plures homines dici possunt, ac dicuntur. *In illa summa Trinitate*, ait S. Aug. lib. 15. de Trinitate c. 23. *quæ incomparabiliter rebus omnibus antecellit, tanta est inseparabilitas, ut cum Trinitas hominum non possit dici unus homo, in illa unus Deus & dicatur & sit; nec in uno Deo sit illa Trinitas, sed unus Deus*. Idem repetit in Epist. 170. quæ hic objicitur. *Hæc Trinitas*, inquit, *unius est ejusdemque naturæ atque substantiæ; non minor in singulis quam in omnibus, nec major in omnibus quam in singulis .. Quanto magis conservat in se ipso, ut sint hæc tria & singula Deus, & simul omnia non tres dii, sed unus Deus*. Tom. 8. p. 996. C. Tom. 2. p. 609. D. E.

Instabis 1. Unitas illa numerica seu naturæ singularitas Veteribus, imprimis S. Hilario suspecta fuit, imo *unionis hæresim* appellat lib. de Synodis seu de fide Orientalium n.26. Et lib. 6. de Trinitate n. 11. *Unionem*, inquit, *detestantes, unitatem divinitatis tenentes*. P. 1166 F. P. 885. B.

Resp. Unio naturæ ad sensum Sabellij, qui personas confundebat, & unam dumtaxat personam, sicut & unam naturam admittebat, hæresis est; concedo: unio seu unitas singularis & numerica essentiæ in tribus personis distin-
P.1164.B. ctis, nego. Porro ex ipsa textus S. Hilarii lectione manifestum est, illum unionem seu confusionem Sabellianorum, eo loci perstringere. *Plures Hæreticorum*, ait ib. n. 21. *idcirco similem secundum divinitatem esse Patri Filium dicunt, ut per similitudinis proprietatem eumdem Patrem esse, quam Filium,*
Ibid. C. *confirment: quia indiscreta similitudo admittere videatur unici, ac singularis occasionem ... Anathema ergo est, qui in Patre & Filio naturæ similitudinem ad abolendam Filii personalem significantiam prædicabit.*

Pag. 854. A. B. Hinc Sanctus Doctor l. 4. de Trinitate n. 42. apprime duo ista vocabula distinguit, unionem & unitatem; ita ut unio personas, unitas vero naturam ipsam respiciat. *Absolute*, ait, *Pater Deus & Filius Deus unum sunt, non unione personæ, sed substantiæ unitate.*

P.1119.D. Instabis 2. Idem S. Doctor L. de Synodis jam citato n. 29. non improbat, quod ab Episcopis nonaginta septem in Synodo Antiochena dictum fuerat, Patrem scilicet, Filium, & Spiritum Sanctum tria esse secundum substantiam: *Sunt quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum.*

P.1170.B. Resp. Cum ipsomet S. Hilario eo ipso loco, qui objicitur n. 31. I. *Minus forte*, ait, *expresse videtur de indifferenti similitudine Patris & Filii fides hæc locuta esse, maxime cum de Patre & Filio & Spiritu Sancto ita senserit significatam in nominibus ... ut sint quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum.* Ergo prima fronte non visa fuit S. Doctoris satis castigata & accurata hæc fidei professio.

Ib. n. 32. E. II. Re propius considerata S. Doctor declarat, istam loquendi formam: *Sunt per substantiam tria, per consonantiam vero unum, non habere calumniam, quia connominato Spiritu, id est, Paracleto, consonantiæ potius, quam essentiæ per similitudinem substantiæ prædicari convenit unitatem.*

Ibid. D. III. Nomine substantiæ Patres Antiocheni non naturam intelligebant, sed personam, quæ reipsa tres sunt. *Idcirco*, ait ibidem S. Hilarius, *tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas per substantias edocentes, non substantiam Patris & Filii diversitate dissimilis essentiæ separantes.*

Ibid. C. Et vero Patres illi Antiocheni, ut observat ibidem S. Doctor, non adversus Arianos, sed adversus Sabellianos agebant. *Non adversum hæresim*, ait S. Hilarius, *quæ dissimilis substantiæ Patrem & Filium ausa est prædicare, in Antiochia fuit conventum; sed adversus eam, quæ post Sanctam Synodum Nicænam in id proruperat, ut tria nomina Patri vellet adscribere.*

P.1188.E. Instabis 3. S. Hilarius eodem loco n. 67. nomine unitatis solam intelligit æqualitatem & paritatem, quo sensu plures homines pares sunt inter se, & æquales in participanda natura humana, licet eamdem numericam & individualem non habeant: *Unum idcirco dicatur esse*, ait Sanctus Hilarius, *quia par sit.*

Ib. D. E. Resp. dist. ant. Solam intelligit æqualitatem & paritatem, prout opponitur unitati personæ, concedo: unitati numericæ ejusdem singularis naturæ, nego. *Religiose*, ait, *unam substantiam prædicamus, dummodo unam substantiam proprietatis similitudinem intelligamus, ut quod unum sunt, non singularem significet, sed æquales. Æqualitatem dico, id est, indifferentiam similitudinis, ut similitudo habeatur æqualitas; æqualitas vero unum idcirco dicatur esse, quia par sit; unum autem, in quo par significatur, non ad unicum* (in persona) *vindicetur.* Jam supra n. 22. dixerat, similitudinem non

cipe-

cipere unionem : *Patrem & Filium per id, quod Filius indemutabilis simili-* P.1164.D
tudo Patris est, confitetur. Non enim aut pars est Filius Patris, ut unus dici
possit & natus & generans. Neque emanatio est, ut continenti fluxu per corpo-
ralem & individuum procursum idem ipse fluxus retentus in origine, ipsum sibi
sit serie atque tractu cohærenti origo, quod fluxus. Sed perfecta nativitas est,
& cum naturæ similitudine manens: non conceptu & partu corporali corpora-
liter inchoata, sed secundum ejusdem naturæ similitudinem incorporalis Filius
ex incorporali Patre subsistens.

Objicies 3. cum eodem Scriptore: Nihil frequentius apud Veteres, ma-
xime Sanctum Augustinum occurrit, quam tres esse in Deo res, tres sub-
stantias, tres naturas.

S. Augustinus L. 7. de Trinitate c. 4. hæc docet.

I. n.8. non improbat Græcorum sententiam, qui *tres dicunt in Deo substantias.*

II. n.11. ait : *Neque in hac Trinitate, cum dicimus personam Patris, aliud*
dicimus quam substantiam Patris. Addit *personam ad se dici, non ad Filium,*
vel Spiritum Sanctum, sicut ad se dicitur Deus, & magnus, & bonus &c. Et Tom. 8. p.
quemadmodum hoc illi est esse, quod Deum esse, quod magnum &c. ita hoc illi 860. B.
est esse, quod personam esse. Ex quibus necessario sequitur, S. Doctorem ib. p. 861.
agnovisse tres esse in Deo res absolutas seu substantias; siquidem sunt in Deo E.
tres personæ, quæ ad se dicuntur, non ad alium, & quarum quælibet sub- ibid. F.
stantia est.

III. Quærit ibid. S. Aug. n.8. cur sicut tres personas dicimus, tres etiam deos
non dicamus. Rursus cum tres personæ conveniant in ratione communi, ac
quasi generica personæ, cur non dicimus unam personam; sicut dicimus unam
essentiam, quæ tribus personis communis est. *In ipso*, inquit, *generali voca-* ib. p. 859.
bulo, si propterea dicimus tres personas, quia commune est eis id, quod perso- D.
na est, (alioquin nullo modo possunt ita dici, quemadmodum non dicuntur tres
Filii, quia non commune est eis id, quod est Filius) cur non etiam tres deos di-
cimus? Certe enim quia Pater persona, Filius persona, & Spiritus Sanctus
persona, ideo tres personæ: quia ergo Pater Deus, & Filius Deus, & Spiri-
tus Sanctus Deus, cur non tres dii? Aut quoniam propter ineffabilem conjun-
ctionem hæc tria simul unus Deus; cur non etiam una persona, ut ita non pos-
simus dicere tres personas, quamvis singulam quamque appellemus personam,
quemadmodum non possumus dicere tres Deos, quamvis quemque singulum ap-
pellemus Deum, sive Patrem, sive Filium, sive Spiritum Sanctum? An quia
Scriptura non dicit tres deos? sed nec tres personas alicubi Scripturam comme-
morare invenimus. An quia nec tres, nec unam personam Scriptura dicit hæc
tria, (legimus enim personam Domini, non personam Dominum) propterea li-
cuit loquendi & disputandi necessitate tres personas dicere, non quia Scriptura
dicit, sed quia Scriptura non contradicit? Si autem diceremus tres deos, contra-
diceret Scriptura dicens: Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus unus est. Cur er-
go & tres essentias non licet dicere, quod similiter Scriptura sicut non dicit, ita nec
contradicit? Nam essentia si speciale nomen est commune tribus, cur non dicantur
tres essentiæ, sicut Abraham, Isaac, & Jacob, tres homines, quia homo speciale
nomen est commune omnibus hominibus .. Si propter unitatem Trinitatis dicun-
tur tres essentiæ, sed una essentia; cur non propter eamdem unitatem Trinita- ib. p. 860.
tis non dicuntur tres substantiæ, vel tres personæ, sed una substantia & una A.
persona? Scriptura igitur, Augustino interprete, non contradicit, quominus
dicantur tres in Deo essentiæ vel substantiæ, sicut dicuntur tres personæ: aut
saltem cur non dicitur una persona, sicut dicitur una essentia?

T.3.p.2.p. 515.F. Tractatu 29. in Jo: Sabellianismi accusat eum, qui negat *tria* in Deo esse. Concilium Antiochenum apud S. Hilarium Lib. de Synodis, tres substantias esse dixit.

Denique Julianus Toletanus scripsit Librum *De tribus substantiis*, qui a SS. duobus Pontificibus Benedicto II. & Sergio I. approbatus fuit.

Resp. nego antecedens.

Ad primum ex c.4.L.7. de Trinitate, aperta est responsio ex ipso textu, quem non integrum, sed mutilatum refert auctor Libelli. Per substantias enim, ibi ad
T.8.p.860. A. B. sensum Græcorum personas intelligit, non essentiam, non substantiam. *Quod de personis*, ait S. Doctor n. 8. *secundum nostram, hoc de substantiis secundum Græcorum consuetudinem, ea quæ diximus, oportet intelligi. Sic enim dicunt illi tres substantias, unam essentiam, quemadmodum nos dicimus tres personas, unam essentiam vel substantiam.* Et L.5.c.8.n.10. dixerat: *Dicunt quidem* (Græ-
Ib.p.838. B. ci) *hypostasim: sed nescio quid volunt interesse inter unam & hypostasim: ita ut plerique nostri, qui hæc græco tractant eloquio, dicere consueverunt* μίαν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις, *quod est latine, unam essentiam, tres substantias. Sed quia nostra loquendi consuetudo jam obtinuit ut hoc intelligatur cum dicimus essentiam, quod intelligitur cum dicimus substantiam, non audemus dicere unam essentiam, tres substantias; sed unam essentiam vel substantiam, tres autem personas.*

Ad secundum, scite omnino ait Augustinus personam ad se dici, non ad alium, eamque veram esse substantiam; neque enim est quid inane, ac vacuum, ut arguebat contra Praxeam Tertullianus; inde tamen perperam infertur, S. Augustinum tres res in Deo absolutas, seu substantias admisisse. Non ita est: admittit quidem aliquid tribus personis commune & absolutum, quod neque est essentia, neque substantia; quid ergo? rationem scilicet genericam personæ, quam quælibet persona participat, quæ quidem communis, ac generica ratio, ob penuriam linguæ nullo vocabulo designare possumus. *Hic vero*,
Ib.p.859. C. ait n. 7. *ubi nulla est essentiæ diversitas, oportet ut speciale nomen habeant hæc tria, quod tamen non invenitur. Nam persona generale nomen est* ... N. 8. *Propterea licuit loquendi & disputandi necessitate tres personas dicere, non quia Scriptura dicit, sed quia Scriptura non contradicit.* Non alium esse Sancti Doctoris sensum c. 7. unde Objectio petitur, demonstrat hæc ipsius verba n. 11. *Cur ergo*, inquit, *non hæc tria simul unam personam dicimus, sicut*
Ib.p.865. F. *unam essentiam & unum Deum; sed tres dicimus personas, cum tres deos aut tres essentias non dicamus, nisi quia volumus vel unum aliquod vocabulum servire huic significationi, qua intelligitur Trinitas, ne omnino taceremus interrogati, quid tres, cum tres esse fateamur?* Seu, ut mox dixit: *loquendi & disputandi necessitate tres dicimus personas.* Illud ergo absolutum, quod in mente S. Augustini importat personæ nomen, neque est essentia, neque substantia, sed ratio communis, ac generica personæ, quam tres divinæ personæ ex æquo participant.

Ib.p.860. C. Ad tertium, revera Scriptura nec dicit, nec etiam contradicit, an tres dici debeant in Deo essentiæ & substantiæ, sed de hoc illa silet; ex illo autem silentio quid adversus nos concludi hic potest? nihil certe. *Timuit* (Scriptura,) inquit S. Augustinus citato c.4.n.9. *dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa æqualitate ulla diversitas. Rursus non esse tria quædam non poterat dicere, quod Sabellius quia dixit, in hæresim lapsus est.* Tres autem deos dicere nefas est. Cur vero tres personæ dicantur, non una, sicut unam dicimus essentiam, in promptu est ratio; quia nempe multiplicatur in Deo communis & quasi generica personæ ratio, non multiplicatur autem essen-

tia,

tia, cum una sit numero. Fatetur ibidem Augustinus, *loquendi necessitate parta esse vocabula, cum opus esset copiosa disputatione adversum insidias vel errores Hæreticorum. Cum enim conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum sensus, quod in secretario mentis pro captu tenet &c.* Ibid. pag. 850. B

Quod ex Tractatu 29. in Jo. obiicitur, non habet difficultatem: Sabellium quippe refellit, qui negabat, tria esse in Deo, id est, tria supposita seu tres personas distinctas.

Idem sensus, ac scopus est Concilii Antiocheni. *Volens igitur*, ait S. Hilarius, *congregata Sanctorum Synodus impietatem eam perimere, quæ veritatem Patris & Filii & Spiritus Sancti nominum numero eluderet; ut non subsistente causa uniuscujusque nominis, triplex nuncupatio obtineret sub falsitate nominum unionem, & Pater solus atque unus idem atque ipse haberet & Spiritus Sancti nomen & Filii, idcirco tres substantias esse dixerunt, subsistentium personas, per substantias edocentes.* Apud Hilar. pag. 1170. D.

Ad Julianum Toletanum, cujus Liber *De tribus substantiis* approbatus dicitur a Benedicto II. & Sergio I. imo & a Concilio XV. Toletano anno 688. dico frustra & immerito illum nobis opponi, quippe qui de tribus dumtaxat substantiis in Christo, nempe anima, corpore, & divinitate, loquitur, non vero de tribus in Deo seu in Trinitate substantiis: imo tres illas substantias conceptis verbis rejiciunt Patres Toletani. *Filius igitur*, inquiunt, *Dei de essentia Patris natus est, essentia de essentia, sicut natura de natura, & substantia de substantia, & tamen nec duæ essentiæ, nec duæ naturæ, nec duæ substantiæ possunt dici, sed una essentia, natura atque substantia: sicut & lumen de lumine, non duo lumina.* Deinde probant tres non immerito dici posse in Christo substantias, animam scilicet, corpus, & divinam naturam. Tom. 6. Conc. p. 1297. C.

Instabis cum eodem Libelli Scriptore; Veteres nonnisi ex œconomia & quadam politia prohibuerunt ne tres personæ tres dii dicerentur, ne forte Christiani Gentium idololatriæ favere viderentur, aut etiam a sustinendo fortiter pro unitate veri Dei martyrio, avocarentur. Inde concludit Auctor, propositionem istam: *Tres personæ possunt dici tres dii*, nullum in se vitium internum & essentiale continere. Istud vero suum figmentum probare nititur tum ex Tertulliano, tum ex S. Ambrosio.

Ex Tertulliano L. adversus Praxeam cap. 13. *Cæterum*, inquit, *si ex conscientia, qua scimus Dei nomen & Domini, & Patri & Filio & Spiritui Sancto convenire, deos & dominos nominaremus, extinxissemus faces nostras etiam ad martyria timidiores, quibus evadendi quoque pateret occasio jurantibus statim per deos & dominos, ut quidam Hæretici, quorum dii plures*, Valentinianos indigitat; propter Æonum deorum immensam farraginem. Ergo, ait Auctor, propter illam dumtaxat œconomiam deos plures non dixere Veteres, ne amplius foret martyrio locus. P.507. D.

Ex S. Ambrosio L. 5. de fide c. 3. ubi ad solas Scripturas recurrit, ut probet duos dici non debere deos. Respondet quippe huic Arianorum objectioni, *Si solem verum Deum sicut & Patrem, ita & Filium dicitis & unius substantiæ Patrem & Filium confitemini, non unum Deum, sed duos deos inducitis, quia qui unius substantiæ sunt, non unus deus. sed duo dii videntur esse, sicut duo homines, aut duæ oves, pluresve dicuntur*. En objectio Arianorum. Respondet S. Doctor: *Tamen si legamus Scripturas divinas, invenienus pluralitatem magis in ea cadere, quæ diversæ discretæque substantiæ sunt, hoc est, ἑτεροούσια.* Tom.3.p. 553. C. Ibid. D.

Ut ab hoc S. Ambrosii testimonio, quod Auctor objicit, incipiamus,

Resp. non satis nos animo assequi quid Auctor ille inferre inde possit, ut probet

probet ex œconomia dumtaxat noluisse Veteres ut tres personæ tres dii dicerentur: non tantum enim ex Scripturis id probat S. Ambrosius, sed ex hoc ipso, quod Ariani opponebant, inter homines exemplo. Audiendus S. Doctor. *Itaque*, ait n. 42. *dicendo Patris & Filii discretam esse substantiam, differentemque deitatem, duos utique ipsi* (Ariani) *deos asserunt: nos autem cum & Patrem confitemur, & Filium, asserendo tamen unius esse deitatis, non duos deos, sed unum Deum dicimus. Et hoc Dominicis eloquiis approbamus; quia ubi plures sunt, ibi aut naturæ, aut voluntatum, & operationum est differentia. Denique ut suis sibi testimoniis revincantur, duo homines dicuntur; quia licet unius naturæ sint jure nascendi, tamen & tempore, & cogitatione, & opere, & loco distant; & ideo non potest unus homo dici in significatione & numero duorum, quia unitas non est, ubi est diversitas: unus autem Deus dicitur, & Patris & Filii, ac Spiritus Sancti gloria & plenitudo signatur.* Et n. 46. *Evidens est igitur, quia quod unius est substantiæ separari non potest, etiam si non sit singularitatis, sed unitatis ... Singularitas ad personam pertinet, unitas ad naturam. Ea vero, quæ diversæ substantiæ sunt, non solum unum, sed etiam plura dici solere, jam prophetico claruit testimonio .... Pluralitas ergo excluditur, non unitas sequestratur.*

Ib. E. F.

Ibid. pag. 559. E.

Ib. n. 47. F.

Ad Tertullianum, dico ne vel minimum quidem extare apud ipsum vestigium prætensæ illius œconomiæ, ob quam prohibitum fuerit, ne plures dicerentur dii; imo variis ex Scriptura argumentis, in hoc ipso Libro probat Tertullianus, unum esse Deum, unam in tribus personis essentiam, unam substantiam, atque Praxeæ objicienti, ex pluralitate personarum necessario inferri deos plures esse, consecutionem expresse negat Tertullianus citato c. 13. *Ergo, inquis, provocabo te, ut hodie quoque auctoritate istarum Scripturarum* (quas laudaverat Tertullianus) *constanter duos deos & duos dominos prædices. Absit*: reponit Tertullianus, *Nos enim, qui & tempora & causas Scripturarum per Dei gratiam inspicimus .... duos quidem definimus, Patrem & Filium, & jam tres cum Spiritu Sancto .... duos tamen deos & duos dominos nunquam ex ore nostro proferimus.*

P. 507. B.

Objectiones ex ratione.

Multa ex humana Philosophia & ratione adversus Mysterium Sanctissimæ Trinitatis objecere olim Ariani, Eunomiani, Sabelliani, quæ apud veteres SS. Patres, Athanasium imprimis, Hilarium, Gregorium Nyssenum, Epiphanium, & Augustinum occurrunt. Has omnes sophisticas & argutas rationes colligere de novo, ac recoquere (quasi centies attritæ non fuissent) ausus est inter Socinianos subtilis Crellius L. 2. de uno Deo Patre Sectione 1.

Objicies itaque 1. Ubi sunt tres personæ realiter distinctæ, quarum quælibet Deus est, ibi sunt tres dii: atqui tres deos esse, non tantum fides, sed & humana ratio dicere abhorret: ergo neque sunt in Deo tres distinctæ personæ.

P. 510. C.

Resp. neg. maj. Scriptura enim utrumque admittit, & tres personas, & unum Deum: ergo stat pluralitas cum unitate. *Non periclitatur Scriptura*, inquit Tertullianus diluens istam Praxeæ objectionem, L. adversus ipsum c. 18. *ut illi de tua argumentatione succurras, ne sibi contraria videatur. Habet rationem, & cum unicum Deum statuit, & cum duos Patrem & Filium ostendit; & sufficit sibi.*

Ratio vero, cur sint tres personæ, & unus Deus, hæc decretoria profertur a SS. Patribus, quos laudavimus, tum quia una est numerica, singularis & individua in tribus personis essentia, non multiplex, non divisa: tum quia unum est principium seu fons totius divinitatis, Pater scili-

scilicet; qui idcirco dicitur Deus a se, quia a nullo procedit, & a quo procedunt Filius & Spiritus Sanctus, & ita nihilominus procedunt, ut in eo maneant, *Pater in me est, & ego in Pater*.

At, inquit Socinianus, mera hæc est principii petitio, ac pro responsione id datur, de quo est controversia. *Jo. 10. v. 38.*

Resp. petitionem principii vitiosam quidem esse ex parte arguentis, non ex parte respondentis, cum solidissimis argumentis id probavit, quod probandum est. Arguentis est demonstrare (quod fieri non potest) dogmatis Catholici falsitatem, & Ecclesiam a possessione, qua fruitur, deturbare: verum insani est hominis id tentare, cum Ecclesia columna sit & fundamentum veritatis, adversus quam portæ inferi nunquam prævalebunt.

At, inquit rursus Socinianus, humana ratio mysterium istud non capit. Fatemur: quia mysterium est, non humana Philosophia discutiendum est, sed fide simplici credendum; ac, ut loquitur Apostolus, *captivandus est intellectus in obsequium fidei*. Certe creatio ex nihilo, resurrectio corporum, inter mysteria fidei computantur, ea tamen admittunt Sociniani. Quidni ergo & alia Religionis nostræ arcana? Quænam, rogo, fidei nostræ regula est? Revelatio Dei, an humana ratio? Si hæc posterior, quilibet privatus judex & arbiter erit controversiarum fidei: inde summa in Religione confusio & perturbatio. Dicamus igitur cum S. Gregorio Nysseno Epistola ad Ablavium: *Si nostra oratio proposita quæstione infirmior arguatur, traditionem quidem, quam a Patribus per successionem accepimus, servabimus in perpetuum firmam & immotam: orationem vero, quæ fidei patrocinetur, a Domino requiremus.* *2. Cor. 10. v. 5.* *Tom. 2. p. 458. B. C.*

Unde majoris claritatis causa, potest eadem major argumenti propositio distingui: Ubi sunt tres personæ, quarum quælibet Deus est, ibi sunt tres Dii, si divisa sit, ac multiplex in illis divinitatis essentia, concedo: si una, indivisa, numerica, singularis, & individua, nego.

Probabis majorem negatam cum Crellio: Vel tres personæ divinæ sunt tres numero dii, vel una persona cum alia confunditur, ita ut Pater sit Filius, & vicissim: atqui utrumque dogmati Catholico adversatur, istud personarum distinctioni, illud essentiæ unitati. *Probatur major oropositio.*

Maior probatur.

I. Si tres personæ divinæ sunt unus Deus, valebit istud argumentum: Pater est summus ille Deus, Filius est summus ille Deus: ergo Pater est Filius, & vicissim Filius est Pater. *Primum argumentum.*

Confirmatur istud argumentum recepto Scholæ effato, quod est totius artis syllogisticæ fundamentum, nempe: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*. Pater & Filius idem sunt in natura divina; ergo idem sunt inter se.

II. Si sunt tres personæ, tres sunt dii; namque sicut valet istud argumentum: Pater est persona divina, Filius est persona divina, Spiritus Sanctus est persona divina: ergo sunt tres personæ divinæ: ita a pari valebit & istud: Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus; ergo sunt tres Dii, non unus. *Secundum argumentum.*

Confirmatur hoc secundum argumentum. 1. Quia nomine Dei persona intelligitur; nomen quippe Dei, ut placet Crellio, imperium designat, quod personæ proprium est: cum autem persona ex Boetio sit naturæ rationalis seu intelligentis individua substantia, tot sunt individuæ substantiæ, quot sunt personæ: atqui tres sunt personæ; ergo & tres quoque individuæ substantiæ, & consequeter tres dii. 2. Quoties multiplicantur subjecta, multiplicantur

etiam

etiam ea, quæ de singulis distincte dicuntur; sic multiplicatis hominibus multiplicatur numero humanitas: at in Deo multiplicantur personæ, quibus divinitas tribuitur; ergo debet quoque multiplicari divinitas, pro numero personarum divinarum. 3. Divina natura est omnino singularis; ergo multis communicari non potest; ergo non sunt plures in Deo personæ.

Resp. nego major. primi syllogismi. Neque enim tres sunt dii, neque etiam tres personæ confunduntur, sed tres sunt simul & distinctæ personæ, & unus Deus; ita ut sit *mira quædam & ænigmati similis*, ait S. Basilius Epistola 43, *trium istorum discreta conjunctio, & conjuncta discretio*. Ad probationem, nego, legitimum esse, ac valere allatum a Crellio syllogismum, qui vitiosus est, ac peccat in forma; constat enim ex puris particularibus, ex quibus nihil concludi potest. Patet in simili syllogismo; Petrus est homo; Paulus est homo; ergo Petrus est Paulus. Ratio est, quia in omni syllogismo, ut recte concludat, necesse est medium terminum distribui, hoc est, sumi in omni sua extensiva significatione: porro in syllogismo constante ex puris particularibus, medius terminus non distribuitur seu non est universalis, sed ad singulare quoddam subjectum determinatur. V. g. in syllogismo Crellii, medius terminus est *Deus*: porro *Deus* in ista majori propositione, Pater est summus Deus, supponit pro solo Patre, & ad illum solum restringitur, quasi solus Pater Deus foret per exclusionem Filii, quod certe falsissimum est; vitiosus igitur est, ac plane sophisticus dictus Crellii syllogismus.

Edit. vet. Tom. 2. p. 810. C.

Ad confirmationem sumptam ex recepto Scholæ effato: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*.

Dico 1. effatum istud pure philosophicum esse, rebusque dumtaxat creatis applicari debere, non divinis, quæ infinito inter se distant intervallo. Et vero non minus obtinet apud veteres Philosophos istud: *Ex nihilo nihil fit*. Attamen suam exceptionem patitur, & in iis dumtaxat locum habet, quæ naturaliter agunt, non in aliis: agnoscunt enim Catholici, mundum ex nihilo a Deo creatum fuisse; imo & istud quoque agnoscunt Sociniani.

Dico 2. ad laudatum axioma: *Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*, distinguo: respectu illius, in quo conveniunt cum uno tertio, concedo: respectu illius, in quo non conveniunt, nego. Et ita quia personæ divinæ conveniunt in essentia divina, idem etiam sunt inter se quoad essentiam divinam, ac consequenter recte quidem dici possunt *idem*, sed non *iidem*: quia vero non conveniunt ratione personæ, non possunt dici eædem personæ.

Dico 3. distingui aliter seu exponi posse dictum axioma, quæ sunt eadem uni tertio singulari & incommunicabili, sunt eadem inter se, concedo: uni tertio universali, vel saltem communicabili, nego. Sic v. Petrus & Paulus sunt unum in natura humana specifice sumpta, sed non sunt unum inter se numerice; quia natura humana communis & universalis est, quæ multis communicari potest. Ratio est, quia, cum natura multis communicatur, necesse est inter eum, qui communicat naturam, & eum, cui communicatur, relativam intercedere oppositionem, adeoque & realem distinctionem: quia ergo tres personæ divinæ conveniunt in una essentia, idem sunt cum illa, quia vero essentia illa communicatur a Patre Filio & Spiritui Sancto, necesse est Patrem realiter distingui a Filio & Spiritu Sancto.

Solvitur secundum argumentum.

Ad secundum argumentum, nego validum esse, ac firmum argumentum, & paritatem a personis ad essentiam. Ratio disparitatis aperta est, quia multiplicatur

plicatur in Deo ratio communis personalitatis, unde recte concludit iste Syllogismus, Pater est persona, Filius est persona, Spiritus Sanctus est persona: ergo sunt tres personæ. Quia vero essentia non multiplicatur, sed una est numero in tribus personis, idcirco male concludit iste Syllogismus, Pater est Deus, Filius est Deus, Spiritus Sanctus est Deus: ergo sunt tres dii.

Ad primam secundi argumenti confirmationem dico 1. Dei nomine non designari clare, ac distincte personam aliquam determinatam, sed tantum confuse naturam divinam una vel multiplici personalitate subsistentem. Nomen quippe Dei concretum est: porro nomina concreta distincte formam ipsam exprimunt, confuse vero subjectum formæ. Sic nomen *homo* humanitatem distincte significat, confuse vero subjectum in quo est, Petrum vel Paulum. Nomine igitur Dei intelligitur ens perfectissimum, quod in tribus reipsa personis subsistit, sed quæ, solo appellato Dei nomine, distincte non cognoscuntur. Solvitur prima secundi argumenti confirmatio.

Præterea, persona, & essentia in Deo realiter non distinguuntur, sed virtute tantum, quod satis est, ut multiplicatis personis non multiplicetur essentia. Vox quippe, *persona*, ad se dicitur, non relative ad alium, ut paulo ante ex Augustino vidimus; ergo exprimit tantum naturæ modum, determinationem seu subsistentiam. Cum vero persona definitur a Boetio, *naturæ rationalis individua substantia*, substantiæ nomine non ipsa natura seu essentia intelligitur, sed subsistentia, quæ naturæ quidam modus est, ut probat S. Thomas 1. part. quæst. 30. art. 1. ad 1. unde additur in definitione adducta, *individua substantia*, id est, singularis, alteri tanquam supposito incommunicabilis. Et certe cum substantia & natura idem significent, si nomine substantiæ natura intelligeretur, res eadem bis in ejusmodi definitione repeteretur.

Ad secundam confirmationem, dico, falso prorsus Crellium affirmare, in divinis pro numero subjectorum seu personarum formam multiplicari. Non ita est: multiplicatur illa quidem in humanis, unde tot sunt numero plures, ac distinctæ humanitates, quot sunt homines, quia nempe finita est, ac limitata natura humana: econtra, infinita est in omni genere perfectionis natura divina, ideoque unica; infinitum enim in unoquoque genere unicum est. Solvitur secunda confirmatio.

Ad tertiam confirmationem, dico eam in æquivoco hærere: natura quidem divina maxime singularis est, hoc est, una, indivisibilis, non multiplex, concedo: hoc est, incommunicabilis, nego. Istud porro divinæ naturæ proprium est, ac singulare; ut una numero & individua, pluribus tamen distinctis indistincta & indivisa communicetur. Quomodo id fiat, o altitudo! Solvitur tertia confirmatio.

Objicies 2. cum eodem Crellio sect. 1. cap. 2. Si tres sunt in Deo personæ distinctæ, sequitur quamlibet personam divinam trinam fore in personis. Sic probat: Deus ille unus & summus trinus est in personis: quælibet autem persona divina est Deus ille summus: ergo quælibet persona divina est trina in personis.

Resp. nego sequelam majoris. Ad probationem, nego conclusionem. Syllogismus Crellii sophisticus est, ac peccat in eo, quod major propositio sit particularis, nec universali possit unquam æquivalere, quidquid obloquatur Crellius. Namque ista propositione: *Deus unus & summus trinus est in personis*, vocabulum *Deus*, vel sumitur universaliter, ac distributive, ut ajunt;

pro

pro eo omni, quod Deus est ille summus, vel particulariter pro Deo ad certam personam determinato. Si prius, propositio est manifeste falsa, cujus iste sensus est: Quidquid est Deus ille summus, trinum est in personis: atqui id omnino falsum est; Pater enim v. g. est Deus ille summus, neque tamen trinus in personis, cum unica dumtaxat constet persona. Si vero prædicta propositione vocabulum istud, *Deus*, particulariter sumitur, ut revera sumitur, propositio particularis est; ex puris autem particularibus, ut jam observatum est, nihil concluditur. Præterea syllogismus Crellii laborat fallacia amphibologiæ. Etsi enim Deus ille unus sit in personis trinus, prout sumitur indistincte, confuse, ac communiter; non tamen trinus est, cum distincte, ac specialiter pro hac vel illa persona usurpatur.

Instabis 1. Tam potest quælibet persona dici trina in personis, quam essentia una in tribus personis: atqui istud postremum recte dicitur: ergo &c.

Resp. nego maj. Nulla enim paritas est. Quia persona quælibet una dumtaxat constat, non multiplici, personalitate seu subsistentia, ideoque absurde omnino trina diceretur in personis. Cum vero divina essentia una sit, individua & simplicissima, recte dicitur in tribus personis una. Quod si paritas aliqua inter essentiam & personas instituenda foret, sic esset instituenda: Tam quælibet persona dici potest trina in personis, quam ipsa essentia trina in personis: at falsa est ista propositio: *Essentia trina est in personis*; cum sit una & eadem numero in tribus. In Hymno quidem, quem Ecclesia in laudem Martyrum canit, legebatur, *Te trina deitas, unaque poscimus, &c.* cujus loco jam legimus, *Te summa deitas, unoque poscimus*. Verba ista *Te trina deitas*, supprimenda esse nono Ecclesiæ sæculo mandaverat Hincmarus Remensis, & Librum scripsit, *De non trina deitate*. Adversus illum insurrexit Gotteschalcus, contendens licitum non esse quidquam in publicis Ecclesiæ precibus seu hymnis immutare: nihilominus tamen facta est, ut mox dictum est, illa immutatio, ne forte inde quis suspicari posset trinam esse in personis deitatem. Vel etiam sic institui posset comparatio: Tam possunt tres personæ dici una persona, quam dici una essentia. Responderemus dubitasse quidem aliquando Sanctum Augustinum, num tres personæ dici possent una persona: verum usus apud Catholicos obtinuit, ut personæ in Deo plurali numero tres dicerentur, nusquam una. (*Lib. 7. de Trin. c. 4.*) Quamquam etsi concederemus tres personas divinas in communi & quasi generica ratione personalitatis convenire, propterea inferri non deberet, unam esse personam: sicut licet Petrus & Paulus conveniant in ratione communi humanitatis, non tamen unus, sed duo homines dicuntur. Et ratio est, quia similitudo illa & convenientia fit tantum per mentem.

Instabis 2. Si tres personæ a se invicem realiter distinguerentur, & simul unum quid identice forent cum divina essentia, absurdum istud sequeretur, unam scilicet & eamdem rem simul distingui & non distingui; plures esse, & unum; communicari, & non communicari, quæ certe manifestam contradictionem involvunt.

Resp. rem eamdem sub vario respectu distingui & non distingui, communicari & non communicari, beneficio scilicet distinctionis virtualis, qua fit ut una & eadem entitas Dei infinita multis rebus distinctis æquivaleat; atque quatenus absoluta, communicetur tribus personis, una numero & indivisa remanens, quatenus vero relativo æquivalet, non communicetur: unde nulla proprie dicta hic intervenit contradictio; hæc quippe, ut vera

sit,

sit; debet esse de eodem sub eodem respectu : porro sub diverso respectu eadem Dei entitas communicatur vel non communicatur. Infinita propemodum hujuscemodi exempla occurrunt in rebus etiam creatis. v. g. natura humana, quæ est in Petro, communicatur quatenus specifice consideratur; non communicatur vero quatenus singularis & individua. Pariter idem homo immortalis dicitur & mortalis, ratiocinari & non ratiocinari : immortalis est ratione animæ, mortalis ratione corporis; ratiocinatur quatenus intelligentia præditus est, non ratiocinatur quatenus animal.

Instabis 3. cum Crellio : Unius & ejusdem numero substantiæ non possunt plures esse subsistentiæ seu personalitates; ergo non sunt in divina substantia, quæ una est, plures personæ.

Antecedens probat Crellius Libro 2. sect. 1. cap. 5.

I. Quia unius & ejusdem rei plures esse non possunt formæ ejusdem rationis, sive substantiales illæ sint, sive accidentales : ita unius & ejusdem entis non possunt esse plures existentiæ; unius & ejusdem hominis plures rationalitates; unius quantitatis plures longitudines; unius parietis plures albedines, nisi forte secundum diversas partes &c. Ratio autem est, inquit Crellius, quia una & eadem res non potest bis aut pluries esse, id quod est, sed semel tantum, eodem nimirum tempore, eodemque respectu; alias progressus daretur in infinitum : neque enim ratio reddi potest cur res illa bis aut ter esset, & non centies aut millies.

II. Per formam res est id, quod est, eaque forma detracta, res non amplius talis remanet qualis fuerat. Porro si duæ esse possent rei ejusdem formæ. v. g. unius & ejusdem suppositi plures subsistentiæ, una detracta remanebit nihilominus res, id quod est. V. g. sublata Filii subsistentia, essentia nihilominus divina remanebit adhuc id quod erat, nempe subsistens : id vero impossibile videtur, ac pugnat manifeste cum idea & notione formæ.

Resp. nego maj.

Ad primam ejus probationem distinguo. Unius & ejusdem rei non possunt esse plures formæ adæquatæ & ejusdem omnino rationis, seu muneris & officii, concedo : formæ inadæquatæ, nec ejusdem omnino rationis seu muneris & officii, nego. Fatemur itaque, unius & ejusdem rei plures esse non posse formas adæquatas, & ejusdem plane rationis, muneris & officii, quarum una nihil omnino faciat, quam quod altera; ac lubenter subscribimus exemplis a Crellio adductis. Plures v. g. unius & ejusdem rei existentiæ, ut de cœteris taceam, omnino inutiles forent, cum una id omnino efficiat, quod efficeret altera : at non ita est de divinis subsistentiis seu personalitatibus; non una & eadem est illarum ratio, non idem officium : licet enim conveniant tres illæ subsistentiæ in ratione communi, ac quasi generica subsistentiæ, differunt tamen ab invicem, ac diversum est uniuscujusque officium. Subsistentia v. g. Patris Patrem constituit, ac distinguit a Filio; & vice versa, subsistentia Filii constituit Filium in ratione Filii, eumque a Patre distinguit &c. quo posito ruit penitus miserum illud Crellii sophisma.

Ad rationem, quam ille subjungit, dico nihil periculi esse ne divina essentia pluries sit, id quod est. Namque per subsistentiam Patris, essentia divina, sive Deus, est Pater, non vero Filius, & vicissim Filius per suam propriam subsistentiam Filius est, non Pater; adeoque una est, nec bina, nec trina in personis essentia.

Ad

Ad secundam probationem dist. Per formam adæquatam res est id; quod est adæquate, eaque detracta res eadem non remaneret, quæ erat antea, concedo: per formam inadæquatam, nego. Porro unaquæque subsistentia divina non est adæquata forma, nec rem adæquate quantam quanta est, constituit. V. g. subsistentia Patris sigillatim sumpta, forma est, quæ Patrem constituit in esse Patris, non in esse Filii; ergo forma est, ut ita dicam, inadæquata respectu divinæ essentiæ, quam sub isto respectu ad solum Patrem contrahit, ac determinat. Quapropter si locum haberet insulsa illa suppositio Crellii, detracta v. g. subsistentia Spiritus Sancti, Deus dici non posset Spiritus Sanctus; ac dici posset & Pater & Filius, quia remanere semper intelligeretur & Patris & Filii subsistentia: at cum necessarius plane sit, ac indissolubilis nexus trium divinarum personarum, nec unquam fingi possit, Deum esse sine trinitate personarum, consequenter inutile omnino, ac nugatorium est Crellii argumentum.

Instabis 4. Qui nomen Dei audit, is Deum tanquam unum concipit; qui revera unus est: plures vero in eo personas non concipit.

Resp. Ita quidem esse; sed quid inde? hoc unum: Deum tanquam personam subsistentem confuse saltem concipi, non Filium, non Spiritum Sanctum, quia scilicet distincta Trinitatis notitia ex sola revelatione haberi potest, non ex humana ratione.

Instabis 5. Nomen personæ substantiam subindicat; ergo pro numero personarum ipsa substantia dividitur, ac multiplicatur. Ratio est: quia nomina substantiva plurali numero non enuntiantur, quin formæ ipsæ multiplicentur: ita Petrus & Paulus duo sunt homines, quia non eadem est numero in ipsis humanitas, sed diversa.

Resp. distinguo ant. Nomen personæ substantiam subindicat indirecte & in obliquo, ut vocant, concedo: directe, seu in recto, nego. Nomen personæ directe, proprie, ac per se personalitatem sonat tanquam formam; est enim persona idem, quod *habens personalitatem*. Cum vero personalitas ultimum sit naturæ rationalis complementum, ex obliquo, ac indirecte naturam, ac substantiam significat. Ergo cum nomina substantiva numero plurali efferuntur, illæ dumtaxat formæ multiplicantur, quæ nominibus illis directe, ac proprie significantur; cum ergo nomine personæ personalitas exprimatur, tres dici debent in Deo personalitates, non tres personæ.

Instabis 6. Vel persona divina finita est vel infinita; si infinita, ergo unica: infinitum enim unicum est; atque hac ratione demonstrant Theologi, Deum unum esse, quia infinitus est in omni genere perfectionis.

Resp. Quamlibet personam divinam perfectione infinitam esse identice seu ratione essentiæ, a qua non distinguitur; neque tamen inde licet concludere, unicam esse debere personam, sicut unicum esse Deum ex ipsius infinitate probant Theologi. Disparitatis ratio aperta est: namque plures esse non possunt dii, cum duo non possunt esse ejusdem ordinis infinita; unum enim non includeret omnem alterius perfectionem. Non ita est de personis divinis: licet enim inter se distinguantur, quia relative invicem opponuntur, non tamen distinguuntur ab essentia, unde omnis emanat perfectio; ac consequenter nulla est in una persona perfectio, quæ non sit in altera. Discriminis hujus quasi fons & origo est, quod inter plures deos nihil esset revera commune, in quo identificarentur; imo distincti forent a se invicem, non ea quidem distinctione, quæ fundatur in opppositione relativa unius ad alterum,

qua

qua unus alio tanquam a principio procedit, ut fit in divinis, sed distinctione fundata in diversitate naturæ saltem numericæ, quomodo Petrus & Paulus duo sunt homines. Revera in aliqua communi natura convenire dici possent, per mentem scilicet ac in specie; sed unitas speciei & ratio communis, quæ est per mentem, non tollit rerum ipsarum omnimodam & absolutam distinctionem: ergo reipsa unus Deus alterius perfectionem omnem non includeret.

Instabis 7. Paritas mox adducta videtur stare integra: sicut enim si duo essent dii, unus non contineret alterius perfectionem omnem; ita una persona non continet perfectionem alterius; v. g. Pater filiationem, Filius paternitatem: atque ita necesse foret, unam personam aliqua carere perfectione, quod de Deo ne cogitari quidem potest.

Resp. Disparitatem plenam esse ac omnimodam. Si enim duo essent dii, unus aliqua careret perfectione absoluta, quam alter haberet: at divinæ personæ eam omnem habent in se perfectionem absolutam, quæ propria est divinæ naturæ, quæ una est singularis & numerica in tribus personis; ad summum igitur personæ aliqua vicissim carerent perfectione relativa, Pater filiatione, Filius paternitate, uterque spiratione passiva. Verum nec accurate loquendo id dici debet, quamvis enim, ut antea probavimus, divinæ relationes veræ sint perfectiones; quia tamen perfectio illa est ab essentia, nec una relatio altera est perfectior, idcirco dici non potest personas divinas aliqua vicissim carere perfectione.

Instabis 8. Generare summa est in vivente perfectio: hac vero perfectione solus gaudet Pater, non Filius, non Spiritus Sanctus; carent ergo illi hujusmodi perfectione.

Resp. Ut mox respondimus, omnem generationis perfectionem Filio, & Spiritui Sancto convenire: hæc quippe tota est ab essentia, quæ una est in tribus personis. *Nihil deest Filio ad hoc ut Pater sit*, ait Sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. 37. *nec propterea tamen Pater est*. Quare? quia generatio actio est notionalis seu personalis Patris: Filius tamen, licet omnem generationis perfectionem habeat, non generat; unde? quia ipsemet terminus est infinitus paternæ generationis, quæ tota exhauritur unius filii infiniti productione. Non ergo ex defectu fœcunditatis aut perfectionis habet Filius, quod alium filium generare non possit, sed quia impossibilis est alter filius, cum unus sit infinitus, & duo infinita in eodem ordine sint impossibilia; alias pari ratione dici posset, Patrem minus idcirco perfectum esse, quia unum dumtaxat non plures filios producere potest. T. 1. p. 597. B.

Instabis 9. Si tres admitti debent in Deo personæ, quare non plures?

Resp. Quia Scriptura tres dumtaxat appellat, non plures personas, quod viro Catholico sufficere debet. *Nobis*, ajebat Tertull. L. de Præscript. cap. 8. *curiositate opus non est post Christum Jesum, nec inquisitione post Evangelium*. Atque Praxeæ hoc ipsum Catholicis objicienti, cap. 18. Libri adversus ipsum, dicebat: *Non periclitatur Scriptura, ut illi de tua argumentatione succurras, ne sibi contraria videatur. Habet rationem, & cum unicum Deum statuit, & cum duos Patrem, & Filium ostendit: & sufficit sibi*. Et S. Gregorius Nazianzenus Oratione 13. *Nec deitas angusta manet, nec in infinitum diffunditur. Illud enim parcum, ac jejunum, hoc confusum. Illud Judaicum prorsus; hoc Ethnicum, ac multorum deorum cultum redolens*. P. 205. A. P. 510. C. T. 1. p. 210. B.

Hujus ternarii personarum numeri rationem repetunt Theologi ex duplici facultate, intellectu scilicet & voluntate, per quas fiunt in Deo

processiones. Vide quae eam in rem a nobis superius dicta fuere, ubi de divinis processionibus.

Instabis 10. Si sunt in Deo tres personae realiter a se invicem distinctae, periclitatur summa Dei simplicitas.

I. Quia essentia divina dici poterit composita ex personis, quae numerum efficiunt; ibi enim compositio, ubi numerus.

II. Divina essentia esset quoddam aggregatum per accidens; siquidem constaret ex pluribus entibus perfectis, personis scilicet, in quo posita est ratio entis, quod dicitur per accidens.

III. Ex tribus istis personis numero crescit divinitas, ac trina evadit.

IV. Rerum in Deo quaternitas admittenda foret, nempe essentia & tres personae a se invicem distinctae.

Resp. nego antecedens.

Ad primam probationem, falsum est ex Trinitate personarum sequi compositionem quamdam esse in Deo: nulla etenim compositio est inter ea, quorum una est ac simplex entitas, quae sigillatim, vel simul sumpta, aequaliter perfecta sunt, inter quae nihil se habet per modum potentiae, quae perficiatur, vel formae, quae perficiat: atqui res sic se habet in Deo: *Propter uniuscujusque proprietatem*, ait S. Aug. L. 2. contra Maximinum c. 10. *tres personae sunt; propter singulorum perfectionem partes unius Dei non sunt.*

T. 8. p. 999. B. C.

Ad secundam, dico ens per accidens illud appellari, quod componitur ex multis perfectis nullam inter se habitudinem ac connexionem habentibus: at divinae personae summam habent inter se naturae seu substantiae unitatem.

Ad tertiam: Incrementum nascitur quando res plures simul adunatae aliquid perfectius seu majus efficiunt, sicut quando corpus aliquod alteri superadditur: at nihil tale occurrit in Deo, ubi personae majorem non afferunt perfectionem, imo hanc ipsae totam habent ab essentia, quae una est, simplex, singularis, & individua, & est fons ac origo omnium perfectionum.

Ad quartam: In Deo non quaternitas est, sed Trinitas, quia tres personae unam & eamdem participant numericam divinam essentiam. Ita Conc. Lateranense IV. Can. 2. *Una quaedam summa res est*, inquit, *incomprehensibilis quidem & ineffabilis, quae veraciter est Pater & Filius & Spiritus Sanctus, tres simul personae, ac singulatim quaelibet earumdem. Et ideo in Deo trinitas est solummodo, non quaternitas; quia quaelibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, sive natura divina.*

T. 11. Conc. p. 144. E.

Instabis: In Deo nihil assignari aliud potest, praeter essentiam & relationem: sed nec essentia, nec relatio generat aut generatur; ergo vel non sunt tres personae, vel aliud aliquid assignari debet, quod generet & generetur: unde nascitur rerum quaternitas.

Resp. Relationis subsistentis, hoc est personae divinae proprium esse, ut vel generet, vel generetur, non vero essentiae seu naturae. Ita pariter statuit idem Lateranense Concilium adversus Abbatem Joachimum. *Illa res*, ait, *non est generans, neque genita, nec procedens; sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, & Spiritus Sanctus qui procedit, ut distinctiones sint in personis, & unitas in natura.*

Ib. pag. 145. A.

Objicies 3. Vel Pater genuit Filium existentem, vel non existentem: si primum, frustra genitus est: si secundum, aliquando non fuit Filius.

Resp. 1. Patrem genuisse Filium sibi coexistentem, quia semper genuit, & sem-

& semper generat; nec bene infertur frustra eum genitum esse, quia aeterna fuit ejus generatio, ac Patri semper coaeternus. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*. Quo certe oraculo penitus evanescit tenuis illa & arguta objectio. *Joan. 1. v. 1.*

Resp. 2. Cum S. Greg. Nazianz. Orat. 35. Patrem neque genuisse Filium existentem, neque non existentem. *Ego quidem*, inquit, *neutrum horum admitto*. Ratio est, quia illae loquendi formulae repetuntur ex generatione rerum creatarum, in quibus generatio partim ex ente fit, partim ex non ente: at Verbi divini generatio ipsi divinae essentiae coaeva est: adeoque Filius semper genitus est, & semper generatur. Hunc quidem generationis modum enarrare nemo potest; ac humanae rationi hic, ut & in aliis fidei nostrae arcanis, silentium imponendum est. *T. 1. p. 567. D.*

Instabis: ergo Pater est ingenitus, Filius vero genitus; unde sequitur, quod absurdum videtur, unum & eumdem Deum ingenitum esse & genitum.

Confirmatur, quia genitum & ingenitum vel significat accidens, vel substantiam: si primum, Deus accidentium capax dicendus erit; si secundum, substantia Filii distincta erit a substantia Patris.

Resp. nego conseq. Deus etenim recte dicitur & ingenitus & genitus, non quidem ratione essentiae, sed ratione diversi suppositi, quod non repugnat. Istae quippe propositiones: *Deus est genitus*, *Deus non est genitus*, contradicentes sunt, unde necesse est alterutram falsam esse: namque cum dicitur, *Deus est genitus*, terminus iste: *Deus*, supponit pro Filio: cum dicitur: *Deus non est genitus*, supponit pro personis omnibus indistincte; & ita sensus est, nulla divinarum personarum est genita, quod certe falsum est.

Ad confirmationem dico, genitum & ingenitum nec substantiam, nec accidens sonare. Ingenitum quippe est negatio quaedam processionis, genitum autem dicit relationem; relationes autem divinae sunt quidem realiter & identice ipsamet Dei substantia: quatenus tamen virtute, ac ratione ab illa distinguuntur, substantiam non exprimunt, nec etiam accidens, quod in Deo nullum esse potest. Ita S. Aug. L. 5. de Tr. c. 5. ubi eleganter argumentum in Arianos retorquet. Cum dicitur: Ego & Pater unum sumus, unumne, inquit, dicuntur Pater secundum substantiam, aut secundum accidens? Si primum, ergo sunt ejusdem substantiae Pater, & Filius: si secundum, ergo in Deo sunt accidentia .... *Haec non secundum substantiam dicuntur, sed secundum relativum, quod tamen relativum non est accidens*. *T. 8. p. 833. n. 4.* *Ib. pag. 853. F.*

Haec fere sunt aculeata sophismata, quae tum veteres, tum recentiores Ariani, ac Sabelliani ex humana Philosophia contra Mysterium SS. Trinitatis contorquent, quae certe nisi Scholae consuetudo vetaret & ingeniorum exercitatio, lubenti animo praetermissa a nobis fuissent; quod fere pudeat ad dedecus & injuriam humanae rationis tot putida figmenta recudere; maxime cum mysteria fidei nostrae sola revelatione pensanda sint, non humana ratione; neque veritas ab istis argutiis quidquam timendum habeat: *quae nihil erubescit*, ait Tertullianus L. adversus Valentinianos c. 3. *nisi solummodo abscondi*. *P. 251. B.*

ARTICULUS SECUNDUS.

An Filius divinus sit Deo Patri consubstantialis.

Cum divinitas Christi praecipuum sit fidei, ac Religionis Christianae fundamentum, quo everso, totam funditus illam subverti necesse foret,

exigit officii, ac instituti nostri ratio, atque Socinianorum pervicacia, ut paulo diutius pro rei gravitate, in hoc versando argumento immoremur.

Status quæstionis.

Observandum autem 1. nos hic promiscue Filii Dei, Verbi divini, ac Christi divinitatem appellare, quamquam non ignoremus duas esse distinctas controversias, an Verbum sit Patri suo consubstantiale, & an Christus sit vere natura, ac substantia Deus, quarum prima Trinitatis, altera vero Incarnationis mysterium spectat. Sunt enim, qui Verbum Patri consubstantiale agnoscunt, ut Nestoriani, qui tamen negant Christum verum esse natura & substantia Deum, quia moralem dumtaxat, non vero physicam & hypostaticam agnoscunt Verbi cum humanitate conjunctionem. Utramque autem quæstionem nos hic attingemus, tum quia maxime connexa est, cum una & eadem sit Verbi & Christi persona: tum quia præcipui Socinianorum impetus contra divinitatem Christi convertuntur; tum denique quia si semel hoc assecuri fuerimus, Christum vero esse natura & substantia Deum Patri consubstantialem, eo ipso demonstrata manebit Verbi cum Patre consubstantialitas. Quid enim Christus, nisi *Verbum caro factum est*, id est, unitum unione personali, seu hypostatica cum humanitate?

Observandum 2. duas in Christo Domino esse naturas distinctas, impermixtas & inconfusas, divinam scilicet & humanam: istam ex beata Virgine in tempore, illam ex Deo Patre per æternam accepit generationem. Cum autem in decursu hujusce disputationis simpliciter dictum audietis, Christum extitisse antequam ex Beata Virgene nasceretur, dictum intelligite de divina ejus natura, non de humana.

Error Socinianorum.

Observandum 3. duo potissimum esse circa præsentem quæstionem impietatis Socinianæ capita.

Primum est, Christum non extitisse priusquam ex B. Virgine nasceretur, nisi in mente Dei per ideam, prævisionem atque prædestinationem, quo in capite Arianos impietate superant: licet enim isti negaverint, Verbum esse Patri consubstantiale, ac coæternum, fatebantur nihilominus illud ante omnem creaturam a Deo conditum fuisse, tanquam instrumentum, quo usus est Deus ad mundi creationem.

Secundum erroris caput est Christum Patri consubstantialem non esse, nec verum natura & substantia Deum, sed tantum per gratiam, auctoritatem & adoptionem; quapropter ut simplicioribus & incautis illudant, eum Deum frequenter appellare non dedignantur. Ita Socinus in responsione ad quatuor priora capita Vvieki. *Aperte*, inquit, *falsissimum est, nos palam affirmare Christum non esse verum Deum; imo contrarium publice profitemur, & in nostris tam Latina quam Polonica lingua non paucis editis Scriptis, Christum verus esse Deum asserimus*. Et Smalcius in responsione ad secundam partem refutationis Smiglecii cap. 3. *Christus*, ait, *Deus noster & Deus verus summo jure appellandus est, & reipsa est*. Sed cavete, dolus est: eodem enim sensu Christum Deum appellant, quo Moyses dictus fuit Pharaonis Deus, & Judices seu viri præcellentes, ac in auctoritate constituti, aliquando in Scripturis dii appellantur, improprio scilicet, ac mataphorico sensu.

Ut vero plena & accurata sit hæc de Christi divinitate tractatio, & simul claritati consulamus, præsentem Articulum in quatuor Sectiones distribuemus.

In

In prima demonstrabimus Christum prius extitisse, quam ex Beata Virginem nasceretur, contra Socinianos.

In secunda, Christum æterna generatione a Patre divino prodiisse; contra Arianos.

In tertia, Christum vere ac proprie seu natura & essentia Deum esse Patri consubstantialem.

In quarta, constantem viguisse ante Nicænum primum generale Concilium SS. Patrum sententiam, ac Ecclesiæ totius traditionem circa veram & proprie dictam Christi divinitatem.

SECTIO PRIMA.

An Christus extiterit, priusquam ex Beata Virgine nasceretur.

CONCLUSIO.

Christus ratione suæ naturæ divinæ prius extitit, quam ex Beata Virgine nasceretur.

Probatur ex Scripturis, quæ a contortis Socinianorū explicationibus vindicantur.

Ex multis Scripturæ novi Testamenti testimoniis pauca hæc seligemus.

PRIMUM TESTIMONIUM.

Ex cap. 6. S. Joannis v. 63.

Postquam Christus discipulis suis veram suæ carnis manducationem proposuit, videns, eos offensos, ac scandalum passos fuisse, aliud æque stupendum miraculum, cujus ipsimet oculati testes futuri erant, iisdem proponit, suum nempe in Cœlum ascensum: *Hoc vos scandalizat?* ait: *Si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius*. Ergo Christus alicubi erat antequam ex Beata Virgine nasceretur. Ubi porro? in Cœlo, de quo hoc ipso cap. 6. S. Joan. Christus testatur se descendisse. V. 38. *Descendi de Cœlo*. V. 51. *Ego sum panis vivus qui de Cœlo descendi*, V. 59. *Hic est panis, qui de Cœlo descendit*. Et vero idem omnino locus est, in quo prius erat Christus, & in quem illum ascendentem postea discipuli conspecturi erant: *Si videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius*. At locus, in quem Apostoli Christum ascendentem conspecturi erant, Cœlum est: Marc. 16. v. 19. *Assumptus est in Cœlum*. Lucæ 24. v. 51. *Dum benediceret illis, recessit ab eis & ferebatur in Cœlum*. Et Act. 1. v. 9. *Cum hæc dixisset, videntibus illis elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in Cœlum euntem illum, ecce duo viri &c.* Inde sic arguimus.

Ille prius extitit, quam ex B. Virgine nasceretur, qui prius fuit in Cœlo, quam nasceretur ex B. Virgine: atqui Christus prius fuit in Cœlo, unde descendit, quam ex B. Virgine nasceretur: ergo prius extitit Christus, quam ex B. nasceretur Virgine. Porro non extitit prius secundum naturam humanam, quam a B. Virgine accepit: ergo secundum divinam.

Responsio Socinianorum.

Tria illi confingunt.

I. Per terminum istum, *ubi*, Cœlum non denotari, sed alium quemcumque locum a Cœlo distinctum.

II. Per Verbum, *erat*, non designari propriam, realem, & physicam existentiam Christi in Cœlo, sed metaphoricam dumtaxat & figuratam: quia, inquit

Socinus ad caput 6. S. Joan. *non solum mente & cogitatione in Cœlo perpetuo versabatur, verum etiam omnia cœlestia, idest arcana quoque divinissima, & ipsa omnia, quæ in Cœlo sunt & fiunt, adeo cognita & perspecta habebat, ut ea tanquam præsentia intueretur; & ita quamvis in terris degens, in ipso tamen Cœlo commorari dici posset.*

III. Fingunt, Christum post suam in terris nativitatem, antequam ministerium prædicationis Evangelii inchoaret, ascendisse in Cœlum, illicque per aliquod tempus commoratum fuisse, ut haustam rerum cœlestium uberrimam cognitionem, reversus in terras, hominibus eam communicaret; quo supposito, inquiunt, planus est, ac cohærens laudati textus S. Joannis sensus.

Illud vero suum figmentum probant tum auctoritate, tum ratione.

I. Ex cap. 3. S. Joan. ubi Christus alloquens Nicodemum v. 11. ait: *Amen dico tibi, quod vidimus, testamur, & testimonium nostrum non accipitis ..... Nemo ascendit in Cœlum, nisi qui descendit de Cœlo, filius hominis, qui est in Cœlo.* Ergo ajunt, Christus ante incœptum Prædicationis ministerium, in Cœlum ascenderat, Mysteriis imbuendus, quæ nobis aperiret.

II. Quædam debet esse analogia & similitudo inter typum & rem typo significatam: cum ergo Moyses, qui fuit Christi typus, ratione officii legislatoris & mediatoris, in monte cum Deo conversatus fuerit, ita & Christus debuit, antequam prædicare inciperet, cum Deo conversari. Quin Sanctus Paulus in Cœlum raptus est, ubi audivit arcana multa, quidni pariter & Christus in hunc eumdem finem in Cœlum etiam ascendit?

Refellitur Sociniana responsio.

Triplex illa Socinianorum evasio seipsa ruit, ac contradictionis plena est; una enim negat, quod affirmat altera. Prima negat per locum ubi Christus prius erat, intelligi debere Cœlum, quod tamen concedit secunda & tertia responsio: Secunda negat realem Christi in Cœlo præexistentiam, quam admittit tertia; adeo sibimetipsi male constat, ac cohæret error. Verum sigillatim triplex illa responsio confutatur.

Prima quidem merum est figmentum: ibi quippe erat Christus ante suam ex B. Virgine nativitatem, unde descendit: at declarat ipsemet se de Cœlo descendisse. Joan. 3. v. 13. & 30. & cap. 6. v. 32. 38. 51.

Secunda non minus absurda & falsa est, quam prima. 1. Quia non licet ad arbitrium Scripturæ verba a sensu proprio & naturali ad metaphoricum & figuratum detorquere, ubi nullum est fundamentum, nulla ratio & causa exigit. Quid enim firmum ac ratum esse posset in Religione, si unquam id licitum foret? 2. Loquitur Christus de tempore præterito, *erat*, quo aperte significatur realis & physica præsentia, non moralis dumtaxat & per mentem; alias dicere debuisset, *est*, non, *erat*, quia reipsa Christus mente & cogitatione semper in Cœlo præsens adfuit. 3. Eo ipso modo physico & reali Christus erat in Cœlo ante suam in terris nativitatem, quo post suam a mortuis resurrectionem reversurus illuc fuit; hanc enim relationem seu oppositionem continet textus S. Joan. citatus: at vere, ac physice & non tantum per mentem videntibus discipulis Christus in Cœlum ascendit. 4. Eadem ratione Christus erat in Cœlo, qua descendit de Cœlo: at vere, non autem sola cogitatione de Cœlo descendit: *Nemo*, inquit Christus Joan. 3. v. 13. *ascendit in Cœlum, nisi qui descendit de Cœlo, filius hominis, qui est in Cœlo.* 5. denique, in citato S. Joannis textu oppositio quædam est relativa significata

ficata per adverbium, *prius*, inter tempus, quo Christus erat in Cœlo, & tempus, quo erat & loquebatur in terris, & illud, quo rursus in Cœlum rediturus erat: quorsum autem illa temporum distributio & oppositio, si Christus non aliter in Cœlo fuit, quam scientia, mente, ac cogitatione? hac ipsa enim ratione a Cœlo numquam abfuit: sicut ergo vere, ac physice in terris fuit, ac conversatus est; sicut vere, ac physice in Cœlum ipsis videntibus discipulis elevatus ascendit; ita physice, ac vere in Cœlo erat, priusquam carnem in utero B. Virginis assumeret.

Tertia responsio æque ac prima putidum figmentum est imaginationis Socinianorum, quo adducti illi sunt cœco, ac præcipiti causæ perditissimæ defendendæ studio. Dicant nobis, in quo Scripturæ angulo legerint, Christum paulo ante suam prædicationem sese in Cœlum recepisse, quasi meditationis, ac instructionis causa? An factum tanti momenti siluisset Scriptura, quæ tot alia de Christo refert, ac memorat? maxime cum tanto miraculo, & Christo summa auctoritas, & discipulis in ipsum fides, & toti Ecclesiæ firmitas & constantia conciliata fuisset. Si liceat facta hujuscemodi ad arbitrium configere, quot alia configet, qui voluerit perditus quisque Hæreticus? Quidni longinquas Christi peregrinationes studio discendi alius excogitabit, & alius alia æque insana & insulsa?

Adde quod docet Apostolus Hebr. 9. v. 12. Christum *semel introisse in sancta sanctorum*, id est, eodem interprete ibidem v. 24. *in Cœlum*.

Quæ vero figmenti sui causas & rationes profert Socinus, falsæ sunt, ac penitus nullæ.

Prima quidem: namque citato c. 3. S. Joan. v. 11. Christus suum in Cœlum ascensum non probat, imo eo cum Socinianis supposito, frustra dixisset: *Nemo ascendit in Cœlum, nisi qui descendit de Cœlo*. Quando enim descendisset Christus ut postea ascenderet, quandoquidem supponunt Sociniani illum prius ascendisse, quam descenderet? Ergo revera prius erat Christus in Cœlo, unde descendit, quam in Cœlum post suam a mortuis resurrectionem ascenderet. Christus igitur loco citato S. Joannis cap. 3. v. 11. auctoritatem suam, ac testimonii veritatem Nicodemo inde confirmat, quod ea loqueretur, quæ ipse viderat: ea porro vidit, quia in Cœlum ascendit a Cœlo descendit & in Cœlo est: qui ascensus in Cœlum recte intelligitur de humanitate Christi, quæ propter hypostaticam cum Verbo unionem, ascendisse in Cœlum dicitur, quemadmodum & ipsamet divinitas propter eamdem unionem e Cœlo dicitur descendisse, non quidem motu locali Cœlum relinquendo, ubi semper adest, sed mutatione saltem status, quia in terris apparuit, cum Filius Dei *semetipsum exinanivit, formam servi accipiens & in similitudinem factus ut homo*, idest, externa specie aliis hominibus non absimilis; quamquam revera non purus homo foret, sed Deus homo factus.

Secunda ratio & causa hujus ascensus Christi in Cœlum, ut plena scilicet rerum Cœlestium scientia imbueretur, omnino puerilis est & absona, quasi Joannes Baptista cæterique Apostoli in Cœlum pariter ascendere debuerint, ut rerum cœlestium perfectam notitiam adipiscerentur. Et vero Matth. 3. v. 16. legimus quidem descendisse de Cœlo Spiritum Sanctum in Christum, non vero ascendisse Christum in Cœlum ut haberet Spiritum Sanctum.

Tertia ratio æque futilis est, ac prima & secunda: Moyses quidem typus fuit Christi, habita ratione officii legislatoris, ac mediatoris: at non in aliis bene multis. An vero dicent Sociniani, prorsus necessariam in omnibus es-

se inter typum & archetypum, figuram & veritatem, similitudinem? Si ita est, debuisset Christus linguam habere impeditam, ut Moyses; oves ad pascua ducere; bis in Cœlum ascendere, sicut bis in montem ascendit Moyses; duas tabulas a Deo accipere, imo & occidere hominem, ut Moyses occidit. Quis tot patiatur ineptias? His adde Scripturam hæc omnia aperte ac distincte de Moyse referre, quæ de prætenso illo Christi in Cœlum ascensu, antequam e mortuis redivivus foret, omnino silet.

Sanctus Paulus se in Cœlum raptum testatur quidem: at nusquam scripsit pariter raptum Christum fuisse, qui sua propria virtute, ac potentia; si voluisset, in Cœlum, tanquam in paternam & domesticam sedem jure nativitatis revolasset.

Dices 1. Nonnisi metaphorico sensu dici potest Christum in Cœlo fuisse antequam nasceretur in terris, more rerum aliarum spiritualium quæ dicuntur esse in Cœlo & de Cœlo descendere, non quidem proprie, sed figurate. Ita Matth. 6. v. 20. dicitur: *Thesaurizate vobis thesauros in Cœlo .... ubi enim est thesaurus tuus, ibi & cor tuum*. Philipp. 3. v. 20. *Nostra conversatio in Cœlis est*. Jacobi Epist. 1. cap. 1. v. 17. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum*. Et cap. 3. v. 15. *Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena*.

Resp. magnam esse disparitatem inter dona spiritualia, virtutes, affectus animi, & personas. Usu recepto dicimus quidem sensu figurato, ac metaphorico gratiam, Cœlestia dona, & virtutes de Cœlo esse seu descendere, nec ullum subest in hac loquendi ratione periculum erroris: notum quippe omnibus est, res hujuscemodi motus localis prorsus incapaces esse: & cum dicuntur e Cœlo esse, illarum dumtaxat auctorem, ac largitorem designari. Non ita est de personis: quanta enim in sermone communi ambiguitas, obscuritas, quanta & errorum seges, si propter affectum cordis persona in certo loco esse diceretur, aut ab eo discedere, in quo reipsa non esset? Omnes sermonis leges confundunt, & ad arbitrium perturbant Sociniani, prout res illorum ferunt: aliquando litteram in figuram convertunt, figuram aliquando in litteram transformant.

Dices 2. Nonne Christus vere de Cœlo descendisse dici potest uno ex his modis, vel etiam pluribus? 1. quod solius Dei virtute in utero B. Virginis formatus fuit. 2. quod mira & stupenda contra omnes naturæ leges fuerit ejus conceptio. 3. eo quod omnibus Spiritus Sancti donis cumulatus fuerit; vel tandem propter excellentiam officii, ac ministerii, quod totum cœleste fuit.

Resp. hæc non sufficere ut Christus e Cœlo vere descendisse dici possit. Non primum; nonne Adamus mira quadam ratione a Deo solo creatus fuit? An idcirco e Cœlo descendisse dici potest? imo ab Apostolo dicitur: *Primus ho-*
1. Cor. 15. 47. *mo de terra, & terrenus; secundus homo* (Christus) *de Cœlo, Cœlestis*. Non secundum; mira profecto fuit conceptio Isaac & Joannis Baptistæ, quis unquam dixit utrumque e Cœlo descendisse? Imo Joan. 3. v. 31. Joannes se cum Christo conferens modeste fatetur se quidem e terra esse, Christum e Cœlo venisse: *Qui est de terra*, inquit, *de terra est, & de terra loquitur: qui de Cœlo venit, super omnes est*. Non tertium: namque Joannes Baptista, testante Angelo Lucæ 1. v. 15. *Spiritu repletus fuit adhuc ex utero matris suæ*. Non quartum: nonne Prophetæ, nonne Apostoli singulari Dei dono, ac gratia ad ministerium plane divinum, ac cœleste vocati fuere? Ergone de Cœlo illi descendisse dicti aliquando fuere?

Dices

Dices 3 Si Christus simpliciter & absolute dici potest e Cœlo descendisse : ergo caro ipsius de Cœlo pariter descendisse dicenda erit, adeoque prius illa extitit, quam in utero B. Virginis formata fuerit.

Resp. nego conseq. ac dico, Socinianos hic Sophistas agere. Tale quippe est illorum argumentum: Christus est panis, qui de Cœlo descendit: panis ille est caro Christi: ergo caro Christi e Cœlo descendit. Argumentum porro illud in eo peccat, quod *panis* in majori propositione supponat pro supposito Christi, & in minori pro parte illius suppositi, nempe carne; & ita fit transitus a non distributo ad distributum, & consequenter quatuor deprehenduntur in hoc syllogismo termini. Cum vero Scriptura dicit Christum panem esse, qui de Cœlo descendit, totum suppositum Christi exprimit; quando vero loquitur de parte illius suppositi, nempe de carne, nusquam ait eum e Cœlo descendisse, quod sedulo hic observari debet. Peccat igitur Socini argumentatio, in eo quod carni tribuat, quæ pars est suppositi Christi, id quod Scriptura toti tribuit supposito.

SECUNDUM TESTIMONIUM.

Ex his verbis Apostoli ad Philipp. 2. v. 6. *Qui cum in forma Dei esset*, (Christus) *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

Ex quibus verbis egregium pro Christi præexistentia, priusquam ex Beata Virgine nasceretur, ipsiusque divinitate argumentum deducitur.

I. Quidem sic: ille vere Deus est, qui est *in forma*, hoc est in natura Dei quinque non arbitratur rapinam esse, idest, rem a se alienam & externam, quod sit Deo æqualis: atqui, ipso pronuntiante Apostolo, talis est Christus: ergo (Christus verus Deus est natura atque substantia. Hanc ex hocce testimonio probationem hic non attingimus, de qua sect. 3. De una præexistentia Christi hic loquimur.

II. Qui cum esset in forma Dei, semeptisum exinanivit formam servi accipiens, is prius fuit in forma Dei, quam in forma servi: atqui cum Christus esset in forma Dei, semetipsum exinanivit formam servi accipiens: ergo prius fuit in forma Dei, quam in forma servi.

Subsumo: atqui Christus fuit in forma servi simul, ac homo fuit: ergo fuit in forma Dei, priusquam homo esset.

Subsumptum illud apertum est; forma enim servi vel consistit in similitudine carnis peccati vel in subjectione legi divinæ, vel in tenui & abjecta humanitatis conditione; at hæc tria Christo statim, ac homo fuit, convenerunt. 1 Carnem habuit ex semine David conceptam per omnia nostræ similem absque peccato: *Deus*, inquit Apostolus Rom. 8. v. 3. *Filium suum misit in similitudinem carnis peccati*. 2. Legi divinæ subjectus fuit, Galat. 4. v. 4. *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*. Et idem Apostolus Hebræorum 10. v. 5. Christo adaptans istud Psalm. 39. v. 7. *Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi*, vel, *perforasti mihi*; quod quidem servitutis signum erat, ait: *Ingrediens in mundum dicit, Hostiam, & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi*: quibus significat servi formam, quam Christus induit, in ipso corpore, seu humanitate positam esse. Denique, ab ipsa nativitate tenuis fuit, vilis, doloribus, ærumnis, paupertati, per-

confundit. Itaque ex illis omnibus hæc elicitur laudati contextus Sociniana explicatio: Christus cum esset in forma Dei, idest, cum ea patraret prodigia, quibus Deus apparebat, ac plane æqualis, hanc suam gloriam, auctoritatem, ac cum Deo æqualitatem pertinaciter non retinuit, sed illam deposuit accipiendo servi formam, idest, quando illa prodigia non amplius operatus est, sed se Judæorum invidiæ, furori, persecutioni permisit, ac capi se, ligari, cruci affigi passus fuit: ex qua contorta expositione nulla sequitur ut constat, Christi præexistentia, priusquam ex B. Virgine nasceretur.

Refellitur Sociniana responsio.

Prima: quia nomine formæ Dei & formæ servi, vera Dei & hominis natura & essentia intelligitur, non externa solum actio. I. Quia ab omni usu non tantum sacræ linguæ, sed & aliarum plane alienum est, ut per *formam* externa operatio intelligatur. Proferant, si possunt, adversarii, aliquod exemplum. Esto μορφὴ seu *forma*, apud auctores sacros, & profanos effigiem externam, gloriam &c. nonnunquam significet, nusquam tamen ipsammet actionem externam; semper enim aliquid constans & permanens, non fluens ac transiens designat. Sic apud Philosophum vox μορφὴ usurpatur aliquando pro forma quidem accidentali, sed tamen inhærente & intrinseca; forma ergo illa Dei, in qua Christus esse dicitur, aliquid est internum, constans, ac permanens, qualis erat divina essentia, non vero externa operatio. Quod si per formam Dei, gloriam velis intelligere, postulabo quid nomine gloriæ intelligas? An essentialem ab ipsa Dei natura indistinctam? An accidentalem ex miris operibus resultantem? Si primam; ultro fatebimur Christum esse in illa gloria Dei, & plane cum Deo æqualem, cum expresse Deus asserat: *Gloriam meam alteri non dabo*. Si postremam; negamus per formam Dei, & splendorem illum & gloriam accidentalem intelligi, nisi concedatur gloriam illam accidentalem supponere ipsammet divinam essentiam, cujus externa illa gloria quasi quædam est proprietas, emanatio, ac manifestatio: μορφὴ enim, ut notant græce periti, in synopsi critic. ad hunc locum, significat formam internam, non nudam, sed externis suis proprietatibus circumvestitam. Quod vero forma Dei aliquid internum & permanens significet in textu Apostoli, suadet verbum ὑπάρχων *existens*, vel *cum esset*, quod adhibet Apostolus, & significat aliquid constans, præsertim si opponatur verbo λαβὼν, *accipiens*, quo utitur idem Apostolus, cum ait, Christum accepisse formam servi: forma quippe illa servi cum semper Verbo divino non convenerit, sed eam in tempore assumpserit, quasi aliquid accidentale & adventitium, per Verbum λαβὼν *accipiens*, designatur; forma vero Dei, cum Verbo divino naturalis sit & propria, exprimitur Verbo, ὑπάρχων *existens*.

Refellitur triplex Sociniana responsio.

Isai. 42. v. 8.

II. Statis aperte explicat Apostolus, in quo sita sit Dei, & servi forma, cum ait, *non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo*: ergo forma Dei, de qua immediate locutus fuerat, in illa cum Deo æqualitate consistit: & de forma servi etiam statim explicat, *in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo*, in quo forma servi consistit. Unde merito S. Chrisostomus Homilia 6. in Epistolam ad Philipp. ad hunc locum: *Si in forma* (Dei) *quomodo ais tu, o scelesTe, a Maria initium habuisse, atque antea non fuisse? Quomodo vero tu rursus dicis energiam fuisse?* Quibus verbis utrumque Socinianorum commentum evertit.

Ed. Commel. pag. 124.

III. Per

III. Per formam Dei & servi non potest intelligi Dei imperium, & servi obedientis actio: siquidem aliquid est in Deo imperio & actione prius, sicut & in servo aliquid prius ipsa actuali obedientia. Ab æterno quippe Deus fuit in forma Dei; neque tamen quidquam imperavit, nihil ad extra molitus est. Pariter servus, etiamsi nihil agat; servus nihilominus est; quia est in ipso servi forma, quæ actionem antecedit, nimirum abjecta & humilis illius hominis conditio.

IV. Si propter miracula potest quis dici esse in forma Dei, poterit Moyses, qui prodigia stupenda edidit, poterunt Apostoli, qui miracula Christi miraculis majora perpetrarunt, sicut ipse Christus promiserat, dici quod fuerint in forma Dei; attamen nemo ausus est id affirmare. Neque est quod dicant, in eo disparitatem esse, quod Apostoli virtute a Christo accepta, illa ederent; Christus enim vel propria virtute illa edebat, vel virtute a Patre accepta: si propria virtute, Deus erat; si a Patre accepta, non magis potest dici in forma Dei, quam ipsimet Apostoli.

V. Si forma Dei consistit in miraculis, & forma servi in passionibus & cessatione a miraculis, nusquam explicare nobis poterunt adversarii, quandonam incœpit Christus esse in forma Dei, & quando in forma servi. An triginta annorum spatio ante prædicationem fuit Christus in forma Dei? non: quia tunc nulla illius leguntur miracula, sed subditus erat parentibus, vitam obscuram agens, aliorum hominum ærumnis, ac miseriis obnoxius. An tribus annis prædicationis suæ? reipsa multa prodigia tunc edidit; sed simul dœmonis tentationibus, Judæorum calumniæ, persecutioni, contemptui obnoxius fuit: atque ita simul fuit in forma Dei & forma servi, quod adversarii non fatentur. An tempore passionis, tunc cum ligari se, ac morte affici passus est, formam servi induisse dicendus est cum Socinianis? sed id perabsurdum: multa enim splendidiora miracula moriens, ac mortuus edidit quam vivus. Una voce satellites prostravit; Malcho auriculam restituit; latronem in cruce salvum fecit; Templi velum scidit; obscuravit Solem, terram concutiit, Sepulchra reseravit &c. Ubi tunc, quæso, forma servi? Imo longe magis tunc splenduit forma Dei, in mente, ac sententia Socinianorum. In ipsa igitur præcise natura humana stat forma servi, quam statim a conceptione Christus induit, cujus quidem gradus varios affert Apostolus, cum ait Christum semetipsum exinanivisse accipiendo formam servi, idest, humanitatem: seipsum humiliasse obediendo, & quidem usque ad subeundam mortem, mortem autem crucis.

Denique, cum laudatus ille Apostoli locus paulo remotior videatur a consueto loquendi usu, æquitas postulat & ratio, ut illius sensus ex aliis locis eruatur. Hebr. 1. v. 3. Apostolus Filium appellat *splendorem gloriæ: & figuram*, seu ut fert textus græcus: *Characterem substantiæ Dei*. Rom. 1. v. 3. factus dicitur ex *semine David secundum carnem*. 1. ad Timoth. 3. v. 16. *Magnum est pietatis Sacramentum, quod manifestatum est in carne &c.* Si autem testimonium, quod hic objicitur ex cap. 2. Epistolæ ad Philipp. v. 6. cum mox citatis conferatur, sensus iste manifeste colligitur, Christum, cum in forma, hoc est, Dei natura & essentia foret, seipsum exinanivisse accipiendo formam servi, idest, humanam naturam.

Ad auctoritatem Erasmi & Grotii, respondemus nos his nominibus, cum de capite fidei agitur, parum commoveri. In multis certe liberior fuit Erasmus, nec cen[illegible]n sacræ Facultatis effugere potuit. Grotii vero fides ac re-

ac religio a multis in suspicionem vocata fuit, quasi a Sociniana non multum dissentiens. Licet enim ex professo Christi satisfactionem adversus Socinum vindicet, in multis tamen aliis capitibus inseliciter favere illi videtur, cum multa Scripturæ loca, quæ de Christo Catholici omnes intelligunt, ad alium sensum litteralem deflectit.

Secunda responsio Sociniana circa interpretationem istorum verborum, *Non rapinam arbitratus est &c.* tam absurda est, & ab omni loquendi usu, tam sacro quam profano, remota, ut serio refelli vix debeat. Refellitur secunda responsio.

I. Si stet expositio, quam Socinus fingit istorum verborum: *Cum in forma Dei esset*, falso prorsus asseritur Christum mordicus non retinuisse suam cum Deo æqualitatem; namque vel in ipsa morte sua, ut jam diximus, stupenda miracula patravit, in quibus Socinus formam Dei repositam existimat.

Quod addit Schlictingius, Christum idcirco non arbitratum rapinam esse, si se Deo æqualem faceret, quod æqualitatem hanc Dei munere ac gratia se accepisse cognovit, nec eam ventitavit superbius, falsissimum est, quippe non libero neque gratuito Dei dono Verbum habet, quod sit Patri æquale, sed æterna ac necessaria generatione. *Sicut Pater*, ait Christus Joann. 5. v. 26. *habet vitam in semetipso, sic & dedit Filio habere vitam in semetipso*. Non minus falsum, ideo Christum non existimasse rapinam esse se æqualem Deo, quod æqualitatem illam superbius non ventitavit: namque etiam cum a satellitibus captus fuit ac vinctus, hanc suam auctoritatem verbis, & factis palam manifestavit, quando milites verbo prostravit, dixitque Matth. 26. v. 53. *An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plus, quam duodecim legiones Angelorum?* Sic porro Christus Patrem rogat, ut declaret ea, quæ petit, sua esse perinde, ac Patris. Joan. 16. v. 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*. Unde Joan. 10. v. 17. & 18. ait: *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso*.

II. Sociniana interpretatio Christi laudem ac virtutem multum deprimit, & obscurat. Si enim Christus verus Deus non est, ad laudem ipsi profecto verti non debet, si mordicus non retinuerit suam cum Deo æqualitatem, sicut solent fures ac raptores rem furto subreptam retinere. Præclaram vero commendationem, raptorem, & furem non esse!

III. Non minus falsa, & commentitia est veterum Arianorum, ac nonnullorum e recentioribus interpretatio, nempe Christum non duxisse faciendam esse rapinam æqualitatis cum Deo: tum quia in textu sacro non legimus *faciendam*, sed simpliciter, *rapinam*: tum quia, ut observat S. Chrysostomus in hunc locum, ubi summa Christi modestia, & humilitas commendatur, & in exemplum nobis proponitur. An vero bene quis commendatur, quo fur non sit neque raptor?

Tertia denique responsio manifesta est textus sacri corruptio. Solis oculis opus est: ut hæc falsitas deprehendatur; verba enim ista: *In similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo:* referuntur ad id, quod immediate præcedit, *formam servi accipiens, exinanivit semetipsum*. Ipsa phrasis constructio rem manifesto demonstrat; participium nempe *γενόμενος*, *factus*, & *λαβών*, *accipiens*, construitur cum verbo *ἐκένωσε*, *exinanivit*. Refellitur tertia responsio.

Dices 1. cum Socino: Si per formam Dei, & servi intelligi debeat natura divina, & humana, hæc maxime absurda, & incommoda consectaria sunt. 1. Christum divinitatem deposuisse, cum accepit formam servi; Apostolus enim citato loco insinuat, Christum a forma Dei ad formam servi

tran-

transiisse. 2. eum & ipsam quoque vicissim deposuisse naturam humanam seu formam servi, quia in hoc ipso loco dicitur: *Propter quod, & Deus exaltavit &c.* 3. humiliari ac exinaniri posse, quod absurdum est.

Resp. 1. Falsum est unquam a Christo depositam esse divinitatem: exinanivit quidem semetipsum, non deponendo divinitatem, sed assumendo humanitatem, sub cujus indumento veluti obscurata, & exinanita est divinitas; quamquam non raro fulgor divinitatis per mira, & stupenda opera erumperet. 2. Nec etiam humanitatem deposuit, sed illius dumtaxat statum abjectionis, & infirmitatis, quando a mortuis redivivus gloriosus, & immortalis Cœlum paternam suam sedem repetiit. 3. Reipsa exinanitio, & humiliatio in divinam naturam non cadit, sed in Christum, qui suppositum est divinum constans divina, & humana natura: quamquam, & aliquo sensu dici possit, divinitatem humiliari, & exaltari, non quidem quantum ad gloriam essentialem in ipsamet divinæ essentiæ, & attributorum excellentia consistentem, sed quantum ad gloriam accidentalem, quæ posita est in revelatione, cognitione, ac celebratione externa virtutum divinarum; divinitas quippe velo humanitatis obducta sic obscurata aliquando fuit, ut Christus velut blasphemiæ reus habitus fuerit a Judæis, quod se Deo æqualem faceret.

Dices 2. cum Erasmo: Per formam servi natura humana intelligi non potest, quia Christus humanitatem assumendo, non est factus servus substantialiter.

Resp. Christum ratione humanitatis servum dici posse. Sic appellatur ab Isaia cap. 42. v. 1. *Ecce servus meus, suscipiam eum*; quem locum S. Matth. c. 12. v. 18. de Christo intelligit: *Ecce puer meus, quem elegi*. Pueri vero nomine servus designatur, ut omnibus notum est.

TERTIUM TESTIMONIUM.

Ex capite primo S. Joannis.

De Christo dicturus S. Joannes, exordium sumit a v. 1. usque ad 14. ab æterna Verbi divini origine, excellentia, potestate, munificentia, effusa in homines charitate. Tum v. 14. temporalem Verbi in assumpta carne nativitatem enarrare incipit. En verba: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum*; en cœlestis, & æterna Verbi origo. *Et Deus erat Verbum*; en divina ejus essentia. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factum est, in ipso vita erat*; en suprema illius in rebus creandis auctoritas, & potentia. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum &c.* en munificentia, & effusa in homines Verbi divini beneficentia. *Et Verbum caro factum est*; en assumpta natura humana ab ipso Verbo divino.

Nihil validius ac disertius ad comprimendam Socinianorum audaciam hocce testimonio proferri potest, & quidem non uno argumento, tum ut divinitas, tum ut præexistentia Christi ante suam ex B. Virgine nativitatem demonstretur. Quæ divinitatem ejus spectant, alteri loco reservamus, quamquam sic connexa sint inter se, ut divelli non possint.

Duplici autem argumento præexistentia Christi inde demonstratur.

Primum argumentum. I. Ille existit antequam ex B. Virgine nasceretur, qui erat in principio creationis rerum omnium, & apud Deum ipsum erat: atqui Verbum, quod caro factum est, antequam caro fieret, erat in principio creationis rerum omnium, & apud Deum erat, non quidem ratione humanitatis, quam in tempore assumpsit: ergo ratione divinæ essentiæ.

II. Si

II. Si Verbum est caro factum, necesse est Verbum fuisse, antequam caro fieret, hoc est, humanitatem assumeret; atqui Verbum caro factum est; ergo Verbum erat antequam fieret caro. Porro Christus est hoc ipsum substantiale Dei Verbum; ergo Christus erat antequam caro fieret: fuit autem caro ab ipsa conceptione, & nativitate; erat igitur antequam carnem illam ex B. Virgine assumeret. Secundum argumentum.

Responsio Socinianorum.

Immane quantum Sociniani testimonium illud contorta explicatione adulterent.

Respondent itaque 1. verbis istis: *In principio erat Verbum*: mundi initium seu creationem non designari, sed Evangelii dumtaxat; ut sensus sit: In exordio seu initio Evangelii, & Prædicationis Joannis, Christus erat. Figmentum istud sic probant. Prima responsio.

I. Illud *in principio* exponi debet secundum subjectam materiam: subjecta autem materia est Evangelium: ergo &c.

II. Per *principium* æternitas non potest intelligi; istud enim omnino insuetum est in Scripturis.

III. Si per *principium* mundi initium S. Joannes intellexisset, quare id clare ac nitide non aperuit?

IV. Si Verbi æternam originem designare voluisset Evangelista, non dixisset, *In principio*, sed, *ante principium*, nempe hujus mundi. Ita Schlictingius pag. 450. & seq. contra Meisnerum.

Refellitur hæc prima responsio, quia insulsius nihil proferri potest: quod quidem præsentiens Socinus, ut lectoris animum præmuniret, statim in fronte sui ad caput 1. S. Joan. Commentarii præmonet, *se nova, & inaudita, imo & fortasse multis suspecta dicturum*; qua declaratione in seipsum damnationis sententiam statim pronuntiat, omnemque a se lectoris fidem avertit. Namque inauditum est, ut vox *principii* quoties absolute ac simpliciter in Scripturis usurpatur, aliud significet, quam temporis initium seu exordium. Sic Moyses Gen. 1. v. 1. ait: *In principio creavit Deus Cœlum, & terram*; hoc est, initio temporis, cum mundum hunc aspectabilem creavit Deus: ad quam loquendi formam respexit S. Joannes dicens: *In principio erat Verbum &c.* Ac mirum certe istud videri debet, quod Socinus, qui duo hæc testimonia inter se confert, ac Joannem per Moysen explicandum esse contendit, nolit tamen nomine *principii* apud S. Joannem, mundi seu temporis initium intelligi, sicut apud Moysen. Sed quis cohærentem apud Hæreticos sententiam exigat? Præterea Joann. 8. v. 44. de diabolo dicitur: *Ille homicida erat ab initio*. Et 1. Joann. 3. v. 8. *Ab initio diabolus peccat*. Hebr. 1. v. 10. *Tu in principio terram fundasti*. Denique Matth. 19. v. 4. *Qui fecit hominem ab initio, masculum, & fœminam fecit eos*. Ridiculus profecto ille foret, qui his in locis nomine *initii*, vel *principii* intelligeret initium seu principium Evangelii, non temporis, & mundi. Ridiculum igitur se ac ridendum exhibet Socinus, qui tam absurdam, &, ut ipse ait, tam ad ipsum usque inauditam verborum S. Joannis interpretationem confinxit. Refellitur prima responsio.

Verum, ait Tertullianus Lib. adversus Hermogenem c. 19. *Hæreticis fere mos est simplicia quæque torquere. Nam, & ipsum principium, in quo Deus fecit Cœlum, & terram, aliquid volunt fuisse quasi substantivum, & corpulen-* P. 140. A.

lentum, quod in materiam interpretari possit. Nos autem unicuique vocabulo proprietatem suam vindicamus, principium initium esse, & competisse ita poni rebus incipientibus fieri... Cum ita utimur vocabulo principii quasi originis, non quasi ordinis nomine, adjicimus, & mentionem ipsius rei specialiter, quam volumus principium alterius rei. At, pergit eodem Lib. c.27. *hæ sunt argutiæ, & subtilitates Hæreticorum, simplicitatem communium verborum torquentes in quæstionem.* Quam bene in Socinianos ista recidunt!

Ibid. B.

Ibid. p. 243. B.

Refellitur prima Socini probatio.

Ad primam Socini probationem, dico duplicem esse subjectam materiam, unam quasi universam ac totius Libri propriam, alteram singularem, & primi hujusce capitis. Prima est narratio de Christo, quæ per totum S. Joannis Evangelium diffunditur; secunda, quæ propria est hujus primi capitis usque ad versum 14. spectat Verbi divini æternam originem, dignitatem, potentiam, munus &c. Igitur significatio nominis *principii*, petenda est ex materia proxime subjecta, & propria primi capitis, non vero ex materia, quæ communis est toti Libro Evangelii S. Joannis.

Adde quod si per *principium* S. Joannes intelligeret Evangelii exordium, obscura admodum, imo & inepta foret ac ridicula ejus oratio. Quis enim sensus foret, nisi iste, In principio Evangelii Jesu Christi, vel, in principio prædicationis Joannis, qua Christum annuntiabat, Christus erat? At primum omnino ridiculum est: perinde quippe est, ac si quis scribens Historiam Cæsaris diceret: In principio erat Cæsar. Præclarum vero exordium! quasi scribi posset Historia Cæsaris, si Cæsar non extitisset. Secundum plane otiosum est: quæ enim, rogo, necessitas admonendi existere Christum, cujus legem annuntiabat, & quem Joannes ipse præsentem digito monstrabat: *Ecce agnus Dei &c.* Imo cum Christus longe ante prædicationem S. Joannis extiterit, (anno quippe ætatis circiter trigesimo cœpit Joannes prædicare, Christus vero jam vigesimum nonum annum aliquot mensibus prætergressus erat) accurata non foret S. Joannis loquendi ratio, qua dicit Christum in principio Evangelii extitisse, quandoquidem jam ab annis viginti novem existebat.

Refellitur secunda probatio.

Ad secundam: imponit nobis Socinus, cum innuit existimare nos *principii* nomine æternitatem significari; neque enim Verbi æternam generationem inde directe probamus, sed tantum ejus præexistentiam, antequam caro fieret. Quamquam non immerito dici posset, nomine *principii* apud S. Joannem, æternitatem dici posse, quemadmodum Deus ipse æternitatem suam depingit, cum ait apud Isaiam c.43. v.23. *Ab initio ego ipse*; seu, ut habet textus Hebræus: *Ex quo dies est, ego sum.* Namque si Verbum erat cum mundus creatus est, erat antequam tempus esset, tempus enim cum mundo incepit; ante mundum autem, & tempus, quid aliud cogitari potest, quam æternitas?

Refellitur tertia probatio.

Ad tertiam: Negamus necesse fuisse ut S. Joann. adderet, *in principio mundi*. Superfluum omnino id fuisset, cum id satis intelligatur ipso *principii* nomine. Quin, & hoc ipsum in Socinianos ipsos retorqueri potest. Namque si nomine *principii* S. Joannes intelligeret Evangelii exordium seu initium, ut vult Socinus, quare id non addidit Evangelista, unde clarior evasisset ejus narratio?

Ad quartam, eadem omnino est solutio, ut attendenti patebit; ex illo enim termino *principii*, & ex serie contextus, recte intelligi potest Verbi divini æternitas.

Secunda responsio.

Respondent 2. nomine Verbi non subsistentem ac coæternam in Deo personam

fonam significari, sed personæ munus & officium; Christum scilicet hominem purum, qui figurate Verbum dicitur, vel per metaphoram in eo positam, quod sicut voluntas hominis per ejus sermonem declaratur, ita per Christum Dei voluntas nobis declarata fuit: quo etiam sensu Christus via & janua per metaphoram appellatur; vel per metonymiam, assumpto scilicet nomine rei, quam revelat, quomodo etiam veritas, vita, & resurrectio dicitur. Commentum istud probat Socinus,

I. Quia omnis Christi appellatio ab ejus officio desumitur, v. g. Salvatoris, Mediatoris &c. ergo & Verbi.

II. Quia hujusmodi figurata locutio in Scripturis peregrina non est. Exodi 4. v. 16. Aaron dicitur *Os Moysis*. Et Joan. 1. v. 23. S. Joannes de se ipso ait: *Ego vox clamantis in deserto*. Quidni pariter Christus figurata locutione Verbum dicitur?

Refellitur hæc secunda responsio.

I. Quia nullum proferri potest exemplum aut sacri aut profani Scriptoris, quo constet Legatum aliquem aut Præconem dictum fuisse sermonem aut verbum. Maxime insueta est hæc figura; quis vero facile in animum inducat suum, sapientissimum Evangelistam a figura tam insolenti & inusitata initium suæ narrationis ducere voluisse, & Christum, cujus proprium nomen non ignorabat, nomine figurato & metaphorico indigitasse?

II. Nulla reddi potest ratio in adversa sententia, cur Evangelista Christum sæpius appellet *Verbum*, antequam assumptæ ab illo carnis mentionem faciat; postea vero quam dixit Verbum esse carnem factum, nusquam apud ipsum *Verbum* appelletur, cum tamen *Verbi* appellatio tunc longe aptius in mente Socini adaptari debuisset, quia Dei voluntatem, ac legem nobis enuntiabat. Econtra vero in sententia Orthodoxorum, hæc ratio & causa reddi potest, quod nomine *Verbi* designatur una persona in una natura subsistens, quale Verbum est ante Incarnationem; post Incarnationem vero in duabus naturis, divina & humana, subsistens, non *Verbum* nude, ac simpliciter dicitur, sed Christus.

III. Nullus Prophetarum, Apostolorum, aut eorum omnium, qui Dei voluntatem declararunt, dictus propterea fuit sermo seu verbum Dei.

IV. denique. Idem S. Joannes Apocal. 19. v. 13. de Christo ait: *Vocatur nomen ejus Verbum Dei*, quod nomen proprium est, non figuratum. Adde, quod idem est Verbum, cui tribuitur rerum creatio: *Omnia per ipsum facta sunt*. *Verbo Domini Cæli firmati sunt*. Verbum porro illud est aliquid in Deo subsistens, ac personale.

Nulla igitur hic metaphora est, aut metonymia: non metaphora, quæ ab omni usu prorsus aliena est; neque magis Legatus aut Præco possit verbum aut sermo illius appellari, cujus voluntatem declarat, quam Scriba Regis possit dici scriptura Regis. Nec vim habent, quæ in contrarium exempla proferuntur, viæ, ac januæ; longe dissimilia sunt. Proprium est viæ, ac januæ, ut ad aliquid ducant; cum igitur Christus ad vitam æternam ducat, potest per metaphoram via & janua nuncupari: non ita *Verbum* dici potest, eo quod Dei voluntatem declaret; quia, proprie loquendo, verbum seu sermo non declarat voluntatem alicujus, sed est ipsamet formalis & actualis declaratio. Dicatur ergo Christus, per nos licet, Dei Nuncius, Præco, Legatus &c. at *Verbum* nonnisi maxime impropria & inusitata loquendi ratione dici potest.

Nulla etiam est metonymia: quippe si Christus dici posset Dei verbum, eo quod Dei voluntatem declaret, dicendus potius esset voluntas Dei, cum eam declaret. Neque verum est, quod Socinus ait, Christum per metonymiam dici *veritatem*, *vitam*, *resurrectionem*: reipsa enim Christus suprema veritas & vita est, ubi abstractum pro concreto usurpatur; resurrectio etiam dicitur, quia auctor est resurrectionis.

Ad primam Socini probationem, falsum est, quod ille affirmat, omnem Christi denominationem ab ejus officio desumi. Dicitur certe *Filius Dei*, *Filius hominis*; *secundus Homo*, *novissimus Adam*; quæ nomina naturæ sunt, non officii.

Ad secundam: Aaron non dictus est *vox Moysis*, sed *os*: quod longe aliud est, ac significat Aaronem interpretem fuisse Moysis. Pariter S. Joannes seipsum vocem non appellat, sed tantum illum ipsum esse, cujus vox auditur in deserto clamans. Refert enim locum Isaiæ, ubi suppleri debet, *vox est*, vel, *auditur clamans in deserto*: alias dicere quis posset, Joannem illam esse vocem his terminis expressam: *Parate viam Domini*, &c. quod absonum foret, ac ridiculum; Joannes enim verus homo erat natura & hypostasi. Vel dici posset, eo loci verba ista, *vox clamantis*, poni pro *clamans voce*, sicut potentia, sapientia Dei, pro Deo potente & sapiente. Vel denique Joannes *vox* dicitur, quia totum hujus ministerium in voce positum fuit, nulla edidit miracula, non inclaruit rebus gestis, sed breve illud tempus, quo Israeli innotuit, in vociferando consumpsit, atque ut vox celeriter transiit & evanuit.

Respondent 3. his verbis: *Verbum erat apud Deum*, hoc unum significari: *Verbum soli Deo notum erat*. Ita Socinus in hunc locum.

Verum, unde interpretationem illam hausit Socinus? non aliunde certe quam ex vacuo cerebro. Quis enim ferret istam v. g. interpretationem: Petrus erat heri apud Joannem; idest, Joanni notus erat? Deinde vero non solum Christus, sed & Apostoli & omnis creatura, antequam essent, a Deo cognoscebantur: ergone apud Deum eodem modo esse dici possunt, quo Verbum est?

Quarta responsio. IV. Ad hæc verba: *Verbum caro factum est*.

Resp. negando majorem & minorem argumenti nostri propositionem.

Majorem quidem negant exemplo & ratione. Quippe, ajunt, non sequitur Verbum prius extitisse, eo quod dicatur caro factum; quemadmodum ex eo, quod Adamus factus dicatur in animam viventem, non sequitur eum extitisse priusquam factus fuerit. Pariter unusquisque nostrum caro fit, neque tamen existit antequam fiat. Accedit exemplis ratio: quia si Verbum prius existens caro factum est; ergo desiit esse Verbum, & commutatum est in carnem, quod certe non admittimus. Probant: quia aliud est carnem assumere, & aliud carnem fieri. Cum anima jungitur corpori & corpus animæ, quis ausit dicere animam factam esse corpus, aut corpus factum esse animam? Ergo si Verbum prius existens caro factum est, sequitur Verbum conversum esse in carnem. Ita Schlictingius p.526.

Minorem etiam propositionem his S. Joannis verbis conceptam: *Verbum caro factum est*, sic exponunt: *Verbum caro fuit*: ut sensus sit, Christus, qui Verbum dicitur, a munere & officio, de quo tam præclara & eximia dixit S. Joannes a primo versu usque ad decimum quartum, caro pura fuit, idest, homo purus. Probant ab exemplo, & ab incommodo.

I. Ab exemplo; quia verbum græcum ἐγένετο, quo usus est S. Joan. & redditur per *factum est*, reipsa significat *fuit*, ut multis Scripturæ locis demonstrari

strari potest. Sic vel hoc ipso primo capite S. Joan. v. 6. legimus: *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes*; græce ἐγένετο Lucæ c. 1. v. 5. *Fuit in diebus Herodis Regis Judææ Sacerdos nomine Zacharias*, græce ἐγένετο &c. ergo, inquiunt, cum S. Joan. ait: *Verbum caro factum est*; sensus est: *Verbum caro fuit*.

II. Probant ab incommodo. Nisi enim verbum ἐγένετο reddatur per *fuit*, sequitur magnam esse in hoc primo S. Joannis capite narrationis confusionem: siquidem antequam Verbi in carne nativitatem v. 14. primum exprimat S. Joannes, multa de illius excellentia, officiis, muneribus, beneficiis &c. quæ certe omnia commemorari a Joanne non debuissent, nisi prius exposita Verbi in carne nativitate. Istud porro incommodum locum non habet, si legamus: *Verbum caro fuit*, juxta sensum verbi ἐγένετο. Nescio an conjuratus infernus quidquam malignius hac interpretatione proferre posset.

Refellitur impia responsio: ac primo quidem, quam ab exemplis colligunt, plus Socinianis adversatur, quam nobis. Namque in ista propositione, Adamus factus est in hominem viventem, subjectum significat hominem ratione corporis, quod prius de terra formatum est, deinde in ejus faciem anima insufflata est, ut patet ex cap. 2. Geneseos v. 7. *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*. Et Apostolus 1. Corinth. 15. vers. 46. hanc eamdem productionem commemorans ait: *Non prius, quod spiritale est, sed quod animale; deinde quod spiritale*. Ergo sicut prius extitit Adami corpus, quam animam receperit: ita prius extitit Verbum, quam humanitatem ex B. Virgine assumpserit. Refellitur.

Secundum exemplum fictitium est & a communi usu alienum. In ista quippe propositione: *Petrus factus est homo*, attributum vel nihil differt a subjecto, vel est illius pars essentialis, unde eadem actione utrumque producitur: solummodo, quod subjecto confusius significatur, id attributo distinctius exprimitur. In ista vero propositione: *Verbum caro factum est*, aliud formaliter significat *Verbum*, & aliud *caro*; neque eadem actione productum est Verbum, qua facta est caro.

Ad subjunctam rationem, falsum omnino est Verbum, si caro factum est, desiisse esse Verbum: assumpsit quidem carnem, quam non habebat, non exuit divinitatem, quam habebat. Neque porro verum est, quod asserunt, rem aliquam non posse aliquid acquirere, aut fieri, nisi desinat id esse, quod prius erat. Namque de Angelis Scriptura dicit Ps. 103. v. 4. *Qui facis Angelos tuos Spiritus, & ministros tuos ignem urentem*. An propterea desinunt esse veri Angeli, seu substantiæ spirituales? neutiquam. Cum autem Verbum carnem assumpserit in unionem hypostaticam, recte dicitur caro factum; anima vero humana non assumit corpus, nec corpus animam, unde anima dici non potest facta corpus, aut vicissim corpus anima factum. Namque termini isti: *corpus*, *anima*, sunt abstracti; voces autem abstractæ non prædicantur in casu, ut loquuntur, recto, nisi de suis inferioribus, in quibus ut genera vel species insunt. Quod si voces abstractæ in concretas convertantur, valebit enuntiatio, ac dici recte poterit: Corpus factum est animatum.

Responsio ad minorem propositionem nostri argumenti etiam confutatur. Licet enim fateamur verbum græcum γίνομαι aliquando significare *sum*, non negabunt tamen Sociniani quin etiam significet *fio*; & quin isto sensu usurpetur Joan. 1. v. 10. *Mundus per ipsum factus est*; ubi idem græcum verbum usurpatur, sicut & in aliis locis bene multis. Non temere autem, ac fortuito contigit, ut v. 14. verbum ἐγένετο, *factum est*, legatur: scilicet versi-

bus præcedentibus usque ad 14. divinam Verbi originem, naturam, potentiam describens S. Joannes, verbum substantivum ἦν, *erat*, septies aut octies usurpaverat; ubi autem v. 14. venit ad carnis assumptionem, illud mutat, atque altero utitur nempe ἐγένετο, *factum est*: cujus mutationis nulla alia causa & ratio reddi potest, nisi quod mutatio status describatur, seu ad aliud prædicatum transeat S. Joannes, nimirum ad carnis assumptionem, cui exprimendæ proprium accommodatum verbum ἐγένετο usurpavit. Quoties scilicet Christus dicitur Deus aut Dei Verbum, Scriptura semper usurpat verbum substantivum, *est*, *erat*, *fuit*, numquam ἐγένετο. Contra vero ubi de ejus secundum carnem origine, ac nativitate sermo est, vulgo adhibet verbum hoc ἐγένετο, quod significat *factum esse*. Philipp. 2. *In similitudinem hominum factus*. Rom. 1. *factus*, dicitur *ex semine David*. Unde porro discrimen istud, dicere non possunt Sociniani; at Catholici statim reponunt, hanc esse causam, quod Deus natura sua Deus est, ac semper fuit, unde nunquam factus dicitur: at non semper caro fuit, seu carnem non semper assumpsit; ergo jure, ac merito dicitur caro factus.

Ad incommodum, quod proferunt, dico totum illud, si quod est, in ipsos Socinianos recidere, qui maximam invehunt ordinis perturbationem. Ii siquidem volunt Christum prius fuisse hominem simplicem, tum postea Deum factum esse auctoritate & potestate a Deo Patre accepta cum Evangelium prædicavit: S. Joann. econtra Christum tanquam purum Deum primum describit, tum v. 14. ejus assumptam carnem; & cum primo dicat: *In principio erat Verbum, & Deus erat Verbum*; tum: *Et Verbum caro factum est*, dicere potius debuisset in mente Socinianorum: In principio erat caro, & postea Deus factus est: ordinem itaque perturbant Sociniani, quem servant Catholici.

QUARTUM TESTIMONIUM.

Ex c. 8. Sancti Joannis.

Asserit eo loci v. 56. Christus, Abrahamum exultavisse ut videret diem suum; vidisse, & gavisum esse. *Abraham*, inquit, *pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit, & gavisus est. Dixerunt ergo Judæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti? Dixit eis Jesus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* Unde facile est arguere: Qui fuit ante Abrahamum, is fuit antequam ex B. Virgine nasceretur: atqui Christus declarat se fuisse ante Abrahamum; ergo &c. Tantam lucem præ se fert istud argumentum, ut difficile sit conjicere, qua via possit obscurari. Tria nihilominus reponunt Sociniani.

Responsio Socinianorum.

Prima responsio. I. Socinus tum in sua adversus Volanum Disputatione Tom. 2. p. 379. tum in Dialogo cum Erasmo Joannis ibidem pag. 504. fatetur se nonnisi multo labore, ac post diuturnas preces interpretationem hujusce loci adinvenisse; nempe sic legi debere textum sacrum: *Antequam Abraham fiat, ego sum*. Verbum enim græcum γενέσθαι contendit reddi debere per *fiat*, non vero *fieret*; nomen vero *Abraham* hic non supponere pro persona, aut pro ipsa personæ Abrahæ nativitate, sed pro eo, quod nomine Abrahæ significatur, scilicet *pater omnium credentium*; ita ut iste sit sensus: *Antequam Abraham fiat pater omnium credentium per vocationem Gentilium ad fidem,*

ego

ego sum Christus, *Messias*, *lux Mundi &c.* Revera etenim Christus extitit, antequam Gentiles ad fidem Evangelii vocati fuerint.

II. Recentiores Sociniani respondent illam Christi præexistentiam ante Abrahamum, veram & realem non esse, sed figuratam & metaphoricam, eo fere sensu quo Christus dicitur in Apocal. c. 13. v. 8. *Agnus occisus ab origine mundi*, non reali, sed figurata occisione. Secunda responsio.

III. Respondet Grotius citato loco, sermonem esse, non de reali Christi præexistentia antequam Abraham fieret, sed de æterna constitutione seu prædestinatione Christi, quæ Abrahami nativitatem antecessit. Tertia responsio.

Verum facile est omnem illam Socinianorum machinam disturbare, quam sudore tanto, ac post tot preces ad Deum fusas Socinus construxit.

Prima quidem responsio prorsus gratis ficta est, nullumque habet in textu Græco fundamentum, unde probet Socinus legi debere *fiat*, non vero *fieret*. Cum enim utroque modo verbum Græcum, ipsomet fatente, reddi possit, quare potius reddit, *fiat*, quam, *fieret*? Nimirum qualecumque effugium quærebat, nec aliud ipsi præsto fuit. Quod addit, verbum illud *γενέσθαι* construi cum verbo de præsenti, *dico vobis*, gratis dicitur: namque construitur cum verbis, *Ego sum*, quibus stabilitatem suam, ac æternam durationem solet Deus in Scripturis exprimere. Refellitur prima responsio.

II. Nomen Abrahæ vere sumitur pro ipsa persona, & substantivum est, quomodo sæpius in hoc ipso capite usurpatur; eo enim ipso usurpatur sensu, quo a Judæis, ad quos Christus sermonem dirigit, sumebatur; alias nihil illi intellexissent.

III. Apposita est Christi responsio ab objectionem Judæorum, qui antiquitatem Christi negabant, ex eo quod nondum quinquaginta annos natus Abraham vidisset: absurda vero & plane illusoria foret responsio, si hoc unum voluisset, se existere antequam Abraham reipsa foret pater omnium credentium. Quid enim, rogo, istud faciebat ad institutum sermonem, & qua via sensum tam reconditum subodorari potuissent Judæi? Denique quid in eo singulare fuisset? Quandoquidem non tantum Christus, sed & quilibet ex discipulis ipsius extiterit ante vocationem Gentium ad fidem.

Secunda responsio æque facile convellitur: objectio quippe Judæorum veram impetebat Christi præexistentiam; ergo responsio eam adstruebat. Ad exemplum adductum, dico, Christum dici posse agnum occisum ab origine mundi, non quidem quantum ad actualem occisionem, sed quantum ad realem imputationem pretii occisionis, quæ futura erat: ab initio enim illud occisionis pretium acceptavit Deus in salutem omnium hominum; quotquot enim ab origine mundi salvi facti sunt, nonnisi per Christum salvi esse potuerunt. Quamquam non immerito dici posset, verba ista: *ab origine mundi*, non referri ad *agnum occisum*, sed ad *nomina eorum*, *quæ scripta non sunt in Libro vitæ ab origine mundi*, per quamdam scilicet transpositionem in Scripturis non infrequentem. Refellitur secunda responsio.

Tertia responsio, quæ Grotii est, non minus absurda videtur: tum quia nec apposite responderet Christus ad objectionem Judæorum, si de sua dumtaxat loqueretur præexistentia in decreto & prædestinatione Dei; tum quia nihil responsio Christi contineret ipsi proprium, ac singulare: cæteri quippe homines, quotquot sunt prædestinati, antequam Abraham fieret, ab æterno prædestinati fuerunt. Refellitur tertia responsio.

QUINTUM TESTIMONIUM.

Ex cap. 17. S. Joannis v. 5.

Christus eo loci a Patre postulat, ut velit calamitosæ & ignobili quodammodo vitæ suæ temporali finem imponere, ac primævam, quam habuit ab æterno, gloriam, ac splendorem restituere. *Nunc*, ait, *clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui priusquam mundus esset*. Et vero Christi gloriam, ac divinitatem apertissime declaravit Pater, cum post mortem *ipsum exaltavit, & dedit ipsi nomen, quod est supra omne nomen*. Philip. 2. vers. 9. Inde sic arguimus: Ille extitit antequam ex B. Virgine nasceretur, imo & ante mundum, qui gloriam habebat apud Patrem priusquam mundus esset: atqui Christus gloriam habebat apud Patrem priusquam mundus esset; ergo extitit ante mundum, atque adeo priusquam ex B. Virgine nasceretur.

Responsio Socinianorum.

T. 1. Oper. p. 379. & 507. Respondent Sociniani cum Capite suo Socino, Disputatione adversus Volanum, & adversus Erasmum Joannis, Christum reipsa gloriam illam non habuisse, antequam mundus esset, sed in solo dumtaxat Dei decreto, ac prædestinatione; unde sensum istum esse contendunt: Da mihi, Pater, eam gloriam, quam ab æterno mihi dare decrevisti. Responsionem probant auctoritate, ac ratione.

I. Auctoritate Scripturæ. Namque, inquiunt, hoc ipso c. 17. v. 24. Christus exponit, qua ratione gloriam illam habuerit. *Pater*, inquit, *quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, & illi sint mecum; ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi, qua dilexisti me ante constitutionem mundi*: ubi certe de una prædestinatione loquitur. Præterea, in stylo Scripturæ, illud dari & haberi dicitur, quod in sola destinatione datur vel habetur. 2. Cor. 5. v. 1. de Fidelibus Apostolus ait: *Ædificationem ex Deo habent, domum non manufactam, æternam in Cœlis*. Et 2. ad Timoth. 1. v. 9. *gratia nobis data* dicitur *in Christo Jesu, ante tempora sæcularia*. Porro reipsa nobis data non est, qui tunc non extabamus, sed in destinatione tantum. Addit Socinus & ipsam S. Augustini auctoritatem, qui citatum locum interpretatur de gloria, quam Christus ab æterno habuit in decreto Dei & prædestinatione.

II. Ratione ad id suadendum Socinus utitur: tum quia si Christus eam a Patre gloriam postularet, quam habuit ab æterno, consequens foret tali gloria eum aliquando privatum fuisse; porro si Christus vere Deus est, quomodo potuit ea privari gloria, quæ divinitati essentialis est? Tum quia Joann. 17. v. 22. Christus dicitur eamdem claritatem suis discipulis dare, quam ipsemet accepit a Patre: non dat autem discipulis claritatem, quæ sit propria & essentialis divinitati; ergo talem ipse gloriam a Patre accepit.

Refellitur. Refellitur Sociniana responsio, quæ manifesta est sensus Scripturæ corruptela. Non enim Christus ait: Clarifica me claritate, quam mihi destinasti, seu decrevisti, sed quam habui: quantum autem intersit inter destinationem & professionem, necesse non est dicere, quod omnibus notum sit.

Ad primam ex Scriptura probationem, dico nihil inde consequi adversarios posse.

Non ex c. 17. S. Joan. v. 24. hoc enim unum ibi Christus asserit, se a Patre claritatem accepisse, & ab ipso dilectum ante mundi constitutionem; quod certe adversariis nocet maxime. Quippe cum Pater gloriam Filio

Filio dederit, & hanc Filius habuerit a Patre ante mundi constitutionem ex illa dantis & accipientis actione omnino sequitur, Filium extitisse ante mundi constitutionem, adeoque Patri suo coæternum.

Non ex c. 5. 2. ad Corinth. v. 1. Ibi quidem dicitur: *Fideles habere domum æternam in Cœlis:* at non dicitur eos ab æterno seu ante mundi constitutionem domum illam habere; sed hoc tantum, postquam illi ad fidem vocati sunt, domum hanc certo ipsos manere, si nempe in bono perseverent. Exemplum ergo illud non est ad rem nostram præsentem accommodatum.

Non ex c. 1. 2. ad Timot. v. 9. Aliud quippe est aliquid offerri vel dari, & aliud nos illud habere. Primum dantis actum denotat, alterum actum recipientis: porro dantis actus natura sua præcedit actum accipientis, & absque illo esse potest; quidquid enim offertur vel datur, non idcirco statim accipitur: potest igitur nobis offerri vel dari gratia, & rejici a nobis, seu non acceptari. Quod si dantem inter & accipientem seu habentem comparatio instituenda est, sic urgeri debet, ac proponi: Sicut nemo quidquam dare potest, nisi prius existat, ita nemo potest actu & reipsa quidquam habere & accipere, nisi prius existat: atqui Christus ante mundi constitutionem accepit & habuit apud Patrem gloriam; ergo Christus extitit ante mundi constitutionem. Adde, quod in laudato loco aperte satis declarat S. Paulus, gratiam illam datam fuisse ratione destinationis: *Liberavit nos* (Deus,) ait, *& vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo ante tempora sæcularia.*

Mirum profecto videri debet, quod Socinus hic in subsidium auctoritatem S. Augustini appellet, quem toties aliis in locis audire recusat. Si tanti Doctoris judicio atque sententiæ stare vellent Sociniani, brevi res nostra conficeretur; nemo quippe ignorat, quam strenue, constanter, ac docte Sanctus ille Doctor fidem Catholicam adversus Arianos propugnaverit. Quod si aliquando gloriam illam, quam Christus habuit, de una intellexit immortalitate, quam ut homo ab æterno non habuit, nisi in decreto & prædestinatione Dei, non idcirco putandus est exclusisse gloriam divinitati essentialem, quam Christus ab æterno tanquam Dei Filius a Patre accepit, quam quidem totis viribus, ac miro successu adversus Christi hostes Arianos vindicavit.

Ad confirmationem, quam Socinus ex ratione desumit.

Dico 1. Christum nunquam destitutum, ac privatum fuisse gloria illa essentiali, quæ a divinitate inseparabilis est, sed tantum accidentali hujus gloriæ effectu; cum nempe carne indutus tanquam purus homo habitus est, contemptui, irrisioni, calumniæ, ærumnis, ac morti ipsi obnoxius fuit. Quid ergo a Patre postulat Christus? ut hujus gloriæ splendorem externum habeat, sui nominis exaltatione, adoratione populorum, Ecclesiæ suæ firma, ac stabili constitutione, fidei per omnem terram propagatione, hostium suorum prostratione.

Dico 2. Christum suam Apostolis quidem dedisse gloriam; sed non omnem; neque id ex contextu sacro inferri potest. Quemadmodum, quando postulat ut sint inter se quidem unum, sicut ipsemet unus est cum Patre, haud dubie non plane eamdem in essentia unitatem, quam habet cum Patre, pro illis postulat, sed tantum ut sint unum inter se unitate fidei, concordiæ, ac voluntatis. Ex parte igitur gloriam suam Christus Apostolis suis concessit, dando ipsis potestatem prædicandi Evangelium, remit-

tendi peccata, miracula patrandi &c. at non omnem eis gloriam suam communicavit, eam nempe, quæ a divinitate sejungi non potest, de qua dicit Isaiæ 42. v. 8. *Gloriam meam alteri non dabo.*

Longe alia plura Scripturæ testimonia congere hic facile foret, ad eamdem Christi præexistentiam demonstrandam, sed hæc sane sufficere debent; quod si non sufficiant, nulla alia satis esse unquam potuerunt revincendæ Socinianorum pertinaciæ. Ad secundam igitur Sectionem, quæ est de æterna Christi Christi generatione, deveniamus.

SECTIO SECUNDA.

De æterna Christi a Patre divino generatione.

CONCLUSIO.

Christus ut Deus æterna generatione a Patre divino exivit.

Probatur ex Scripturis, quæ a contortis Socinianorum explicationibus vindicantur.

PRIMUM TESTIMONIUM.

Ex Psalmo 2. v. 7.

Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Verba hæc de Christo dicta fuisse docet Apostolus Act. 13. v. 32. & 33. Hebr. 1. v. 4. & 5. & c. 5. v. 5. Tutiorem procul dubio verborum Davidis interpretem consulere non possumus, quam Paulum ipsum, qui raptus in Cœlum audivit arcana multa. His autem verbis æternam Christi in sinu Patris generationem denotari, ipsa nativa verborum significatio per sese declarat: singula autem hujusce testimonii verba pensanda sunt, ac ponderanda.

Dicitur 1. *Dominus dixit ad me*. Non ad alios, sed *ad me*, proprie, singulariter.

Dicitur 2. *Filius meus es tu*. *Tu*, inquam, & non alius. Ergo Christus unicus, unigenitus, singularis est Filius Dei; non adoptivus, non extraneus, sed naturalis, *ex utero*, id est de substantia Dei genitus, Psal. 103. ita certe ut, Apostolo teste Hebr. 1. v. 4. & 5. nemini alteri denominatio ista Filii convenire possit: *Cui enim Angelorum*, ait S. Paulus, *dixit aliquando: Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Porro si Christus diceretur Filius propter dona gratiæ, auctoritatem, excellentiam, virtutem &c. singularis ipsi non foret nec maxime propria hæc denominatio; Angeli etenim in Scripturis vocantur filii Dei, Psalm. 88. v. 7.

Dicitur 3. *Ego hodie genui te*. *Hodie*, id est ab æterno, seu *ante luciferum*, ut dicitur Psal. 109. v. 3. & *a diebus æternitatis*, Micheæ 5. v. 2. Cum autem æternitas sit nunc seu instans semper stans & nunquam

T. 4. p. 5. D. fluens, in qua, ut ait Sanctus Augustinus in Psal. 2. n. 6. *nec præteritum quidquam est, quasi esse desierit; nec futurum, quasi nondum sit*, optime exprimitur per *hodie*. Deus etenim suum esse æternum, ac permanens verbo de præsenti exprimit in Scripturis: Exodi 3. v. 14. *Ego sum qui sum. Qui est misit me ad vos.*

Genui te; id est, vera & propria generatione ex ipsa Patris substantia, seu *ex utero ante luciferum*.

Conspirant in hunc sensum SS. Patres, quos hic, ut brevitati consulamus,
T. 2. p. 528. non appellabimus. Consulatur Petavius L. 5. Dogmatum c. 9. ac Illustriss. bonæ memoriæ Bossuetius Meldensis, dum viveret, Episcopus, in erudita Disserta-

sertatione, quam ad calcem suarum Annotationum in Libros Salomonis apposuit, in qua SS. Patres, congestis eorum testimoniis, bene multos enumerat.

Judæorum ac Socinianorum responsio.

Mirum in modum Judæos ac Socinianos vexat, ac torquet textus Scripturæ mox citatus.

I. Judæi recentiores contendunt, Psalmum hunc secundum totum esse intelligendum de Davide, non de Christo; ac istum dicunt esse textus laudati sensum: Ego hodie Regem te feci, regalem vitam dedi; cum nempe ab hostibus victor rediit David. Judæorum explicationi favet Hugo Grotius in citatum locum, vir quidem litteratus ac doctus, verum in eo infelix, & arguendus, quod omnia Scripturæ testimonia, quæ æternam Christi generationem ac divinitatem comprobat, alio detorqueat, ac Catholicis eripere conetur. Judæorum responsio.

Refellitur hæc Judæorum responsio.

I. Quia adversatur communi veterum Judæorum sententiæ, qui eo in Psalmo de Christo mentionem esse persuasum habuere; sicut ostendit Illustrissimus Huetius Demonstrationis Evangelicæ propositione 7. num. 14. Quod quidem veritas ipsa extorsit ex Rabbi Selemoh: *Majores nostri*, ait ille, *ad Regem Messiam Psalmum hunc totum referebant; oportet tamen eum referre ad Davidem*. Et vero cum S. Paulus loquens Judæos laudatum versum Christo accommodat, necesse est supponamus communi Judæorum sententia tritum ac pervulgatum fuisse, Psalmum illum spiritu prophetico de Christo scriptum fuisse: alias Judæi, quos alloquebatur Paulus, nihil omnino intelligere potuissent. Refellitur. Pag. 340. Ib. p. 341. col. 1. D.

II. Multa sunt in hoc Psalmo, quæ simul unita soli Christo vero Deo convenire possunt, non Davidi, aut cuicumque alteri homini. V. 1. *Adversus eum fremuerunt Gentes*. V. 6. *Constitutus est Rex super montem Sion*. V. 8. *Omnes gentes in hæreditatem accepit*. V. 13. *Beati omnes qui confidunt in eo*.

III. Apostolus Hebr. 1. v. 4. & 5. probat Christum Angelis longe superiorem esse, quia eorum nulli dictum est, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Quomodo autem Christo constare posset suprema hæc auctoritas, si tantum Deus foret adoptione, & gratia, non essentia, & natura? Nonne Angeli, & viri principes dii appellantur in Scripturis, ob excellentiam potestatis & auctoritatis, qua instructi aliquando fuere? Ergone licebit dicere, non meliori titulo Christum appellari Deum? Apage blasphemiam.

II. Sociniani respondent, ex citato loco erui non posse æternam Christi generationem. Probant vero, tum quia vox, *hodie*, in Scripturis nunquam usurpatur ad designandam æternitatem; tum quia S. Paulus versum laudatum refert ad resurrectionem Christi, non vero ad æternam ejus genetionem. Act. 13. v. 32. & 33. *Nos*, inquit, *vobis annuntiamus eam, quæ ad patres repromissio facta est: quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris resuscitans Jesum, sicut & in Psal. 2. scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Et Hebr. 5. v. 5. eumdem versum de Sacerdotio Christi dictum intelligit. Et vero, inquiunt, tunc maxime Christus Dei filius factus est, cum a morte redivivus meliori ac immortali vitæ redditus, supremam in res omnes creatas potestatem accepit, *ac datum ei nomen, quod est supra nomen*. Hujus explicationis auctores aut saltem patronos nonnullos ex Catholicis laudat Socinus, in suis defensionibus animadversiones [illegible] Theologicas Collegii Posnaniensis. Socinianorum responsio.

Con-

T. 2. p. 674. Refellitur.

Confutatur Sociniana responsio. 1. Quia falso supponit, voce, *hodie*, æternitatem non designari: contrarium paulo ante probavimus. Quod si hæc loquendi ratio insolita & singularis Socino videtur, an non, quæso, inusitata & singularis, sed tamen sublimis & energiæ plena ipsi videtur ista pariter loquendi ratio, qua Deus ipse utitur: *Ego sum qui sum*? An idcirco recusanda? absit. 2. Non minus falsum est laudatum versum ab Apostolo non intelligi de æterna Christi generatione. Intelligit certe Hebr. 1. v. 4. & 5. Neque obstat, quod Act. 13. & Hebr. 5. illum etiam referat & ad Resurrectionem, & ad Sacerdotium Christi; ista enim non pugnant, sed recte consentiunt: cum enim æterna Christi generatio primum fundamentum sit, radix, & origo omnis excellentiæ, quæ in ipso est, jure, ac merito ejus tum Resurrectioni, tum Sacerdotio, imo & temporali ex B. Virgine nativitati adaptatur. Unde enim habet Christus, quod a mortuis suscitatus fuerit, quod Pontifex universalis, quod ex Virgine, cooperante Spiritu Santo, natus? nisi quia Filius Dei est, ab æterno ex utero ipsius, hoc est de substantia genitus. Neque est quod laboret Socinus, ut Catholicos hujus explicationis patronos appellat: fatemur; nec interpretationem illam improbamus, absit: sed contendimus aliam excludendam non esse, imo præsupponendam; Resurrectio etenim Christi absolute & simpliciter ejus generatio dici non potest; jam enim antea auditus fuerat Pater æternus dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. Resurrectio igitur Christi declaratio est, ac manifestatio, imo invictum æternæ generationis Christi & ejus divinitatis argumentum, dicente Apostolo Rom. 1. v. 4. *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum*. Loco, *prædestinatus est*, legunt SS. Patres Græci: *declaratus est*; quæ significatio est verbi Græci, quo Apostolus utitur: vide Estium in hunc locum.

SECUNDUM TESTIMONIUM.

Ex cap. 8. Proverb. v. 22. & seq.

Salomon cap. 8. Proverbiorum magnifice describit Sapientiam Dei non eam tantum, quæ Dei proprietas est attributum, sed quæ subsistens est, ac personalis, Christus ipse Sapientia incarnata.

Versu 22. *Dominus*, inquit ipsa de se, *possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio*.

Versu 23. *Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret*.

Versu 24. *Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram &c.*

Non potest verbis significatioribus æterna Sapientiæ subsistentis, ac personalis generatio exprimi: *Dominus possedit me*; hoc est, *genuit me*. Ita c. 4. Geneseos v. 1. Eva dicit: *Possedi hominem per Deum*; hoc est, *genui*. Septuaginta Interpretes loco: *possedit*, vertunt, *creavit*; quo maxime abusi fuere Ariani, ut efficerent Verbum creatum fuisse ex non extantibus perinde, ac alias creaturas: sed immerito certe. Namque verbum hebræum, quod Septuaginta reddunt per, *creavit*, non significat creationem seu productionem ex nihilo, sed simpliciter productionem, generationem. Suspicantur nonnulli, errorem irrepsisse in textum septuaginta Interpretum, culpa exscriptoris, qui mutatione unius litteræ Eta in Jota, loco ἐκτήσατο quod significat, *possedit*, scripsit ἔκτισε per jota; quod significat *creavit*.

Ex

Ex quo Proverbiorum egregio loco sic arguimus: Sapientia, quam laudatis verbis describit Salomon, æterna est: atqui Christus est illa ipsa Sapientia: ergo &c.

Major propositio tam clara est ut probatione non indigeat.

Minor duo supponit: primum, Sapientiam illam, de qua Salomon, non sola esse Dei proprietatem, virtutem, attributum, sed veram subsistentem personam; alterum, Christum esse illam personalem ac subsistentem in Deo Sapientiam.

Primum facile ostenditur, quia soli personæ conveniunt, quæ Sapientiæ tribuit Salomon. Cap. enim 1. *Docet & increpat*. Cap. 8. *Clamat, se a Deo genitam declarat, Reges vocat, & constituit*. Cap. 9. *Domum ædificat, immolat victimas, convivium præparat, vocat, & mittit ancillas*: hæc porro solius personæ propria sunt. Nec obstat quod per nomen abstractum sapientia designetur; abstractum enim eo loco pro concreto ponitur, sapientia pro habente sapientiam, stylo nempe Scripturæ. Lucæ 7. v. 55. Christus dicitur *sapientia*: *Justificata autem est sapientia ab omnibus filiis suis*. Dicitur alibi: *via, veritas, & vita*.

Alterum, nempe Christum eam ipsam esse subsistentem sapientiam, de qua Salomon, aperte demonstratur comparando ea, quæ Salomon de Sapientia scripsit, cum iis, quæ de Christo referuntur in novo Testamento. Quam apte omnia inter se consentiunt! Sicut Sapientiam appellat Salomon, ita Christus Sapientia dicitur Lucæ 7. v. 35. Et Coloss. 2. v. 3. de illo Apostolus ait: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ*. Sicut Sapientia dicitur esse: *ab initio, & principio*: de Verbo, quod caro factum Joan. 1. dicitur: *In principio erat Verbum &c.* Matth. 3. v. 17. Filius dicitur Patri maxime dilectus; quod idem significat ac esse in deliciis apud Patrem: de Sapientia idem affirmat Salomon. Illa dicitur a Deo ordinata; Christus pariter 1. Petri 1. v. 20. dicitur *præcognitus ante mundi constitutionem*. Sicut ante colles extabat Sapientia: ita Christus est *ante omnia*, Coloss. 1. v. 17. Sicut per eam *Reges regnant*; ita Christus Apoc. 19. v. 16. appellatur *Rex Regum, & Dominus dominantium*. Denique, sicut Sapientia docet, clamat, vocat homines, & hortatur ad resipiscentiam, tum per se, tum per puellas, ita & Christus tum per se, tum per ministros suos Apostolos eorumque successores, homines ad fidem, ad pœnitentiam vocat, & hortatur. Cum igitur dotes omnes ac characteres, quos Salomon Sapientiæ tribuit, in Christum aptissime cadant, merito concludimus, Christum eam ipsam esse personalem ac subsistentem Sapientiam, de qua Salomon loquitur Proverb. cap. 8.

Responsio Socinianorum.

Duo adversus probationem ex c. 8. Prov. excipiunt Sociniani.

Primum est, Salomonem loqui de sapientia in abstracto, & in genere, cui multa personalia more Scripturæ tribuuntur, quamquam vera non sit persona. Ita S. Paulus 1. Corinth. 13. charitati, quasi vera persona foret, ea tribuit, quæ personæ propria sunt: *Patiens est, benigna; non æmulatur, non agit perperam*.

Secundum, Salomonem citato loco inducere sapientiam loquentem per figuram prosopopejæ, quomodo solent personæ loqui, tametsi vera non sit persona. Probant vero 1. Quia eodem loco Salomon de intelligentia eodem modo loquitur ac de sapientia; si ergo sapientia persona dicenda est, ita quoque, & intelligentia, unde duæ forent personæ. 2. c. 7. v. 13. Salomon descri-

describit insipientiam tanquam mulierem, an inde inferre quis merito potest, insipientiam veram esse ac subsistentem personam?

Refellitur. Refellitur prima Socinianorum exceptio, ex mox dictis, ubi verba Salomonis exponebamus. Neque charitatis exemplum, quod opponunt Sociniani, quidquam eos juvat; abstractum quippe ibi pro concreto sumitur, charitas pro habente charitatem; quamquam & dici merito possit, S. Paulum officia, effectus, & characteres proprios virtutis charitatis recensere, quos minime necesse ad personam eo loci referri. Non ita porro est de sapientia: dissimilis prorsus utrobique loquendi modus. Dicitur enim *sapientia genita, concepta, ordinata a principio*, existere *ab initio, ab antiquis, antequam terra fieret &c.* quæ certe omnia non de sapientia generatim, & in abstracto dici proprie possunt, sed de sapientia in concreto, seu de sapientia subsistente ac personali.

Secunda responsio pariter refellitur. Nihil siquidem hic est, quod adigat nos ad figuram prosopopejæ supponendam, quæ tametsi in nonnullis Scripturæ locis obtineat, hic tamen, ubi de gravissimis præceptis agitur, admittenda non videtur: quia scilicet non datur locus figuratæ locutioni, ubi ea, quæ proponuntur, vera sunt ac simplicia: nec probabile videtur, Salomonem absque ulla præfatione statim sermonem suum adoriri voluisse a figura prosopopejæ. Quamquam etsi id concederemus, nondum tamen obtinerent adverlarii, Christum non esse illam ipsam divinam, & æternam sapientiam, quam Salomon describit.

Ad primam confirmationem: nemo sanus non videt, sapientiam, & intelligentiam indistincte a Salomone sumi loco citato; & reipsa utramque conjungit Apostolus Coloss. 2. v. 3. cum de Christo loquitur.

Ad secundam: patet ex ipsa textus sacri lectione, non loqui Salomonem de insipientia in abstracto, sed de muliere stulta, & insipiente, a cujus insidiosis illecebris adolescentes, ut attentius sibi præcaveant, monet ac præcipit.

TERTIUM TESTIMONIUM.

Ex capite 5. Micheæ v. 2.

Egregium est Micheæ de Christo vaticinium, cujus veritatem eventus ipse comprobavit. *Et tu Bethlehem Ephrata*, inquit, *parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: & egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis.* Hæc porro de Christo dicta fuisse, fidem faciunt S. Matth. c. 2. v. 6. & S. Joannes c. 7. v. 42. Duplicem autem Christi nativitatem distinguit Propheta; unam temporalem in urbe Bethlehem futuram; alteram, quæ est ab æterno *seu ab initio*, *& a diebus æternitatis*, per æternam ex substantia Patris generationem: *Ex utero ante luciferum genui te*. Psalm. 109. v. 3. Inde sic arguimus: Ille ab æterno ex substantia Patris genitus est, cujus egressus, seu origo, & generatio est ab initio, & a diebus æternitatis; atqui egressus, seu origo, & generatio Christi, quatenus Deus est, est ab initio, & a diebus æternitatis: ergo &c.

Judæorum, & Socinianorum responsio.

Judæi ad declinandam hujusce vaticinii vim, & auctoritatem, ajunt illud ad Christum nihil pertinere, sed ad Zorobabelem, qui natus ex Bethlehemo dici potest, quod esset ex familia Davidis, quæ orta est Bethlehemo.

Ve-

Verum quid insulsius, ac magis distortum? Vel ipso enim Christi tempore pervulgata erat apud Judæos traditio, Messiam ex Bethlehemo nasciturum, ut constat ex c. 2. S. Matth. v. 6. & ex c. 7. S. Jo. v. 42. Quin & id fatentur multi recentiores Rabbini, teste Illustrissimo & doctissimo Huetio Demonstrationis Evangelicæ, propositione 7. n. 25. Et vero, quæ Michæas prænuntiat, minime Zorobabelem spectare possunt, qui non ex Bethlehemo, sed Babylone ortus est, nec fuit *dominater Israel* per excellentiam; cui adaptari non potest *vocatio Gentium*, *Regnum pastorale*, *fortudo Dei*, *gloria & pax* ad extremos usque terræ fines extendenda &c. quæ omnia Christo Domino vero Messiæ propria & singularia sunt. Mirum profecto est Grotium virum Christianum, utinam & Catholicum, istud Judæorum figmentum adoptasse. *Natus ex Bethlehem Zorobabel recte dicitur*, ait ille Commentario in citata Micheæ verba, *quod ex Davidis familia esset, quæ orta Bethlehemo Egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. Origo ipsi* (Zorobabeli) pergit Grotius, *ab olim, a temporibus longis, id est, originem trahit a dono illustri antiquitus, & per quingentos annos regnatrice.* Sic ille Christianis tam illustre, ac splendidum vaticinium infeliciter eripit. Pag. 384. col. 2. B. C. Tom. 1. p. 327. col. 1. n. 26.

Sociniani non longe a Judaica diversam interpretationem confingunt. Unam Christi temporalem in Bethlehemo nativitatem a Propheta prænuntiatam fuisse volunt, quæ dicitur *ab initio*, *a diebus sæculi*, seu *æternitatis*, propter antiquam ejus a Davide protapiam & originem. Schlictingius vero aliud excogitavit effugium, nempe verba ista: *Et egressus ejus a diebus æternitatis*, seu, ut legitur in textu Hebraico: *egressiones ejus*, significare multos Judæorum Reges Christi prædecessores ex Bethlehemo ortos. *Solent enim*, ait ille, *complures unius gentis Reges, unius Regis nomine censeri, quod alter alterius in locum succedat, eadem regni dignitate perpetuo manente. Et hoc sensu plures egressiones Regis in Israele nominantur, ratione plurium qui regiam in Israele dignitatem continuarunt, qui omnes ex Bethlehem prodierunt.* P. 244.

Refellitur hæc Sociniana responsio. 1. Quia per *egressum*, aut per verbum, *egredi*, nusquam in Scripturis significatam legimus familiæ alicujus antiquitatem; bene vero nativitatem, originem, productionem unius ab altero, ut constat ex c. 10. Genes. v. 14. ex c. 1. Job. v. 21. ex 13. S. Joan. v. 13. & 16. v. 27. & 28. ubi Christus a Patre exiisse, seu processisse dicitur. 2. Citato in loco Propheta loquitur, non de antiquitate familiæ Christi, seu Dominatoris, sed de antiquitate ejus generationis: *Egressus ejus a diebus æternitatis*. 3. De Davide nullum in eo loco vestigium, nulla mentio; & quas dotes enumerat Michæas, æque alienæ sunt a Davide, quam a Zorobabele. Quod addit Schlictingius, putidum est figmentum: tum quia egressus ille *a diebus æternitatis*, de quo Propheta, unum spectat Christum, sicut ex pronomine *bujus*, non obscure colligitur; ad illum enim refertur, de quo dicitur: *egredietur*; tum quia falsum est, multos Judæorum Reges Bethlehemo ortos; solus quippe David hic natus est. Neque vis facienda in Hebræo textu; ubi legitur in plurali, *egressiones*; more scilicet Hebræorum, ad dignitatem & excellentiam futuræ nativitatis Messiæ extollendam & exprimendam. Refellitur.

QUARTUM TESTIMONIUM.

Ex capite 1. Apocalypsis.

Suam ibi æternitatem eximie depingit Christus: *Ego sum*, inquit v. 8. *alpha & omega, principium & finis ... qui est, & qui erat, & qui venturus est.*

Et

Et v. 18. *Et sum primus & novissimus*. Et cap. 11. v. 17. *Gratias agimus tibi, Domine Deus omnipotens; qui es, & qui eras, & qui venturus es* Et cap. 21. v. 6. *Ego sum alpha & omega, initium, & finis*. Denique cap. 22. v. 13. *Ego sum alpha & omega, primus & novissimus, principium & finis*. Sæpius eadem verba, ne ignorentur, repetit S. Joannes. His porro verbis Christi veram & proprie dictam æternitatem designari, facile ostenditur ea comparando cum iis, quibus ibidem v. 4. unius & summi Dei Patris æternitas describitur, non diffitentibus ipsismet Socinianis. *Gratia vobis & pax ab eo, qui est, & qui erat, & qui venturus est*. Neque aliis etiam verbis usus fuit Isaias c. 41. v. 4. & c. 44. v. 6. & cap. 48. v. 12. ad eamdem veri Dei æternitatem describendam. Unde sic arguimus: ille est ab æterno, qui seipsum vocat *alpha & omega, principium & finem, primum & novissimum*: atqui Christus ita semetipsum appellat: ergo &c.

Responsio Socinianorum.

Duo illi ad hoc testimonium eludendum reponunt.

Prima responsio. I. Socinus in responsione ad decimum argumentum Vwielki, contendit necesse esse ut distinguatur inter verba, quæ ex cap. 1. Apocal. laudavimus. Namque

T. 2. Oper. p. 355. Negat verba capitis primi v. 8. ad Christum referenda esse, utpote quæ unum Patrem designent. *Si enim*, inquit, *ibi de Christo sermo esset, jam vicissent* (adversarii) *quia certum est verba ista: Qui est, qui erat, & qui venturus est, de Deo solo posse & debere intelligi*. Probat, tum quia v. 4. cap. 1. Christus distinguitur ab illo, de quo dicitur: *Qui est, qui erat, & qui venturus est*: tum quia verbum græcum ἐρχόμενος, quod Vulgata nostra reddit per *venturus est*, reddi deberet per *futurus est*; quo certe sensu alibi usurpatur, Joan. 16. v. 13. Act. 18. v. 21.

Secunda responsio. II. Respondent, in aliis quidem locis Apocalypsis Christum reipsa appellari *alpha & omega, principium & finem*; non quidem simpliciter & absolute, sed tantum secundum quid, ac limitate, ad nostram salutem, ac prædicationem Evangelii, in quo consistit, ac posita est metaphora *alpha & omega*. Sicut enim, ajunt, *alpha* ordine prima, & *omega* ordine postrema est littera Alphabeti, ita Christus nostræ salutis æternæ auctor est ac finis. Imo eo procedit Socinus, ut contendat verba ista, *Ego sum primus & novissimus*, quæ Isaias Deo tribuit, simpliciter & absolute sumenda non esse, sed tantum secundum quid: isto nimirum sensu, quod Deus primus sit & novissimus, quia solus ipse sibi formaverat & elegerat populum Israelis, multisque beneficiis cumulaverat, quem subinde specialiter curaturus, ac conservaturus erat, nec alium præter ipsum. Ita Socinus, non quod revera in controversiam adducat æternitatem Dei, sed quod velit eam nullatenus probari per ista verba: *Ego sum primus & novissimus*.

Refellitur prima responsio. Delirabat haud dubie Socinus, cum ex vacuo suo cerebro talia confixit. I. Quia quæ præcedunt & quæ sequuntur versum 8. capitis primi, de Christo manifeste intelliguntur. V. 5. *Lavit nos a peccatis in sanguine suo*. V. 7. *Venturus* dicitur *in nubibus, & videndus ab iis, qui eam pupugerunt*. Qui vero intermedius est versus 8. si Socino fides, de Deo Patre intelligitur: tum versu nono & sequentibus resumitur, qui fuerat intermissus, de Christo sermo. En fabula, quam excogitavit Socinus, ut se ab importuno illo argumento expediret. 2. In aliis, quæ laudata sunt, Apocalypsis testimoniis, non diffitentur Sociniani, de Christo sermonem esse: atqui in iis eadem omnino verba usurpantur, quæ versu 8. quibus æter-

æternitatem significari concedunt; iis præsertim capitis 11. v. 17. *Gratias tibi agimus, Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es*, quæ de Christo dicta esse manifeste ostendunt verba immediate sequentia: *Quia accepisti virtutem tuam magnam & regnasti*. 3. Verbum, ἐρχόμενος, *qui venturus es*, Christo proprie adaptatur Apocal. c. 1. v. 7. Heb. 10. v. 37. *Adhuc modicum, qui venturus est, veniet & non tardabit*. Denique Hebræor. 13. v. 8. iisdem fere verbis, aut certe æquivalentibus æternitas Christi asseritur, *Jesus Christus heri & hodie, ipse & in sæcula*.

Ex his omnibus sic arguimus adversus Socinum: Fatentibus Socinianis, versibus 4. & 8. primi capitis Apocal. vera Dei summi & unius æternitas describitur: atqui ea ipsa verba Christo applicantur; ergo æternitas, quæ Deo propria est, Christo quoque tribuitur.

Secunda responsio Socini, qua facilitate ab ipso asseritur, eadem a nobis negatur, cum gratis omnino sit conficta. Unde enim habent verba ista, *Ego sum alpha & omega, principium & finis*, non absolute nec simpliciter, sed secundum quid & limitate ad salutis nostræ inchoationem & consummationem referenda esse? Et vero cum Christus dicitur *alpha & omega, principium & finis*, prioritas illa vel est temporis, vel dignitatis: non temporis in mente Socinianorum, qui negant prius extitisse Christum, quam ex B. Virgine nasceretur; ergo dignitatis. An porro dici potest Christus *omega* seu ultimus dignitate? Quis ferat? Deinde dicant nobis Sociniani, ubi viderint exemplum tam insolitæ & absurdæ formæ loquendi: *Ego sum alpha & omega*, ad designandum operis alicujus initium & complementum? Quod si sensus ille posset admitti, ne quidem Christus, quem Sociniani purum hominem esse affirmant, dici posset primus salutis humanæ auctor, sed potius Deus, qui Christum misit, imo & qui ante ipsum Christum jam Patriarchas & Prophetas miserat, qui salutis viam præmonstrarunt.

Refellitur secunda responsio.

QUINTUM TESTIMONIUM.

Ex iis locis, in quibus Christus dicitur esse Dei Filius, imago substantiæ &c.

Matth. 16. v. 16. Petrus Christum alloquens dicebat: *Tu es Christus Filius Dei vivi*. Et c. 3. v. 17. Pater de Cœlo ait: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*.

Joan. 1. v. 18. *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*.

Rom. 8. v. 32. *Qui etiam proprio Filio non pepercit*.

Coloss. 1. v. 15. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ*.

Denique Hebr. 1. v. 3. dicitur, *splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus*; græce, *character*. Ex his omnibus simul collectis Filii Dei lineamentis, perfectam habemus Filii ex substantia Patris geniti notionem; unde sic arguimus: Ille per veram & substantialem & æternam generationem est a Deo Patre genitus, qui proprius est Dei Filius, Filius summe dilectus, Unigenitus per excellentiam, & præfixo semper in textu Græco articulo, ὁ, in quo vim tantam ad significandum Sociniani reponunt; Filius qui est in sinu Patris, qui erat in principio apud Deum, Filius denique imago Dei, & character, seu expressio naturalis substantiæ illius: atqui talis est Christus, ex mox laudatis Scripturæ testimoniis: ergo &c.

Confirmatur: Vel filiatio Christi naturalis est ex substantia Patris, vel adoptiva, vel tantum impropria & metaphorica. Non puto ita insanire Socinianos, ut dicant eam esse metaphoricam; nec meliori titulo Deum esse Christi

Pa-

Patrem, quam pluviæ v. g. de qua Job c. 38. v. 28. ait: *Quis est pluviæ pater? vel quis genuit stillas roris?* Et vero nos filii sumus adoptivi per Christum; quomodo autem, qui filius esset improprie tantum, ac metaphorice, nos filios adoptivos efficeret? 2. Filiatio Christi adoptiva non est; nullibi quippe vox adoptionis Christo in Scripturis adaptata legitur: sæpius appellatur filius, at nusquam adoptivus; quod nihilominus non sine magno Christianorum periculo Scriptura siluisset. Ita enim Christum ut verum, ac naturalem Dei Filium describit sæpius, ut nisi sensum verborum invertere velimus, necesse omnino sit nos Christum agnoscere, venerari, & adorare tanquam verum ac naturalem Dei Filium: si autem talis revera non esset, quanto errori, ac idololatriæ periculo Scriptura nos objecisset? An vero id unquam cordatis hominibus persuaderi unquam poterit? non credo.

Responsio Socinianorum.

Ad istud argumentum reponunt Sociniani, Christum Dei Filium merito appellari, non quidem propter æternam ipsius a Patre generationem, sed aliis de causis. 1. propter miram & prorsus insolitam ejus ex operatione Spiritus Sancti conceptionem. 2. propter innumera eaque excellentissima gratiæ dona, quibus cumulatus fuit, officia, munera, ad quæ destinatus a Deo fuit. 3. propter stupendam ipsius a mortuis Resurrectionem. 4. propter supremam in res omnes, quam a Deo accepit, auctoritatem. Responsionem hanc suam duplici confirmant genere argumentorum.

I. Ab exemplis: quia scilicet multi appellantur filii Dei, qui tamen Deo coessentiales non sunt. Galat. 3. v. 26. Rom. 8. v. 14. Fideles filii Dei dicuntur, qui tamen substantiali generatione a Deo geniti non sunt. Imo 2. Petri 1. v. 4. dicuntur fieri *divinæ consortes naturæ*; neque tamen ausus est ullus eos filios Dei naturales appellare.

II. Arguunt ex absurdis & incommodis, quæ ex nostra doctrina consequuntur; nempe divinam generationem iis omnibus defectibus obnoxiam fore, quibus humana subjacet; eam scilicet per mutationem substantiæ divinæ fieri, per divisionem, portionem a Deo decisam, successionem, ac temporis vicissitudinem.

Refellitur. Refellitur responsio Socinianorum, eo maxime argumento quod Christus ita proprie Dei Filius est, ac nuncupatur, ut hæc denominatio nulli alteri convenire possit, nequidem Angelis. *Cui enim Angelorum*, ait Apostolus Hebr. 1. v. 4. *dixit aliquando*, *Filius meus es tu, ego hodie genui te*? Unde probat Apostolus, Christum omni creatura longe superiorem & excellentiorem esse. Porro, si, ut placet Socinianis, filius Dei diceretur tantum propter illa quatuor privilegia, quæ mox adducta fuere, non ita propria & singulari ratione diceretur filius, quin & alii pariter pari conditione dici possent. 1. Mira ejus ex Spiritu Sancto conceptio non sufficit: nonne Adamus a Deo solo productus est? Nonne Joannes Baptista contra omnem naturæ legem a matre sterili genitus fuit? An, quæso, uterque recte diceretur Dei filius proprius, naturalis, ex utero ante luciferum genitus, Unigenitus summe dilectus? procul hujusmodi nugæ. 2. Nec dona gratiæ, nec munera & officia Legislatoris Mediatoris &c. titulum Filii Dei Christo unice pepererunt: Joannes Baptista in utero matris sanctificatus fuit; Angeli excellentissimis gratiæ donis cumulati fuere; Moyses mediator fuit Deum inter & perduelles Judæos; Apostoli vero quibus charismatum muneribus ornati a Deo non fuere, ut suum ministe-

rium

rium adimplerent? An idcirco eorum aliquis dictus est Dei filius, quomodo Christus dicitur? Equidem Angeli aliquando, sicut & Fideles, Dei filii appellantur, sed diversa plane ratione a Christo; nulli quippe iisdem filiationis characteres adaptati sunt, qui Christo tribuuntur. 3. Neque propter officium prophetæ aut mediatoris Christus titulum filii Dei assecutus est; priusquam enim munus illud adimpleret, jam auditus fuerat de Cœlo Pater dicens: *Hic est Filius meus dilectus*; jam *a diebus æternitatis* in sinu Patris extabat. Denique, neque Resurrectio, neque suprema Christi exaltatio primum, ac radicale fundamentum est ejus filiationis; imo potius, ut jam observavimus, & Resurrectio & exaltatio Christi sunt effectus consequentes ejus naturalem ex Dei Patris substantia generationem. In Resurrectione quidem mire eluxit ejus divinitas, ac suprema in mortem ipsam auctoritas: at si tunc exterius manifestata & declarata fuit, jam erat antea, tametsi paulo obscurata velo humanitatis, quæ infirmitati, dolori, ac ipsi morti adhuc erat obnoxia.

Ad primam Socinianæ responsionis confirmationem, quæ est ab exemplis, jam ex dictis abunde constat, exempla hæc Socinianis potius nocere; siquidem nullus eorum, qui filii Dei nuncupati aliquando fuere, dictus est filius ex utero Dei genitus ab initio, ante luciferum, a diebus æternitatis, filius unigenitus, summe dilectus, imago seu character substantiæ Patris: ergo filii dicti illi sunt improprie, ob excellentiam gratiæ vel aliorum donorum, quibus cumulati fuerant, non stricte, non proprie, ac per naturam, sicut Christus.

Ad secundam confirmationem: absurda illa & incommoda in creatis occurrunt, non in divinis, de quibus cum sermo instituitur, mentem nostram non tantum a sensibus, sed ab omni humana ratione revocare debemus, adeo supra omnem captum nostrum seposita sunt divina mysteria: *Animalis homo non percipit ea, quæ Dei sunt*. Jam initio hujus Tractatus, cum de divinis disputabamus processionibus, & in ista præsenti Quæstione, quæcumque ex humana ratione, ac Philosophia Ariani tum veteres, tum novi objectare nobis solent, abunde diluimus. 1. Cor. 2. v. 14.

SECTIO TERTIA.

De consubstantialitate Verbi & Christi cum Deo Patre.

Filius Patri consubstantialis dicitur, quia ejusdem est cum ipso substantiæ. Vox quidem ista, *consubstantialitas*, in Scripturis non extat, sed res per nomen significata sæpius legitur. Est autem nomen istud veluti tessera fidei, quod Ecclesia in Concilio Nicæno generali primo an. 325. ad præcavendam omnem Arianorum fraudem & astutiam consecravit, eo quod clare, ac distincte fidem Ecclesiæ de divinitate Verbi & Christi exprimat. Cavendum igitur maxime a dolosa Socinianorum professione, cum Christum ut Deum, non ut purum hominem se agnoscere, ac venerari palam declarant: dolus est; Deum enim appellant, ex gratia, ex adoptione, ex potestate, ministerio; non autem ex natura, & substantia. Cum pariter negant eum purum esse hominem, dolus est; purum enim negant hominem esse, non propter hypostaticam unionem utriusque in ipso naturæ divinæ, ac humanæ, sed propter excellentiam gratiæ, auctoritatis & potestatis, quam in res omnes a Deo liberaliter accepit. Ut igitur plena & accurata sit præsens de Verbi consubstantialitate tractatio, ex quinque fontibus argumenta hauriemus.

I. ex nominibus, quæ Deo propria sunt, & Christo tribuuntur.

II. ex ipsa essentia seu natura Dei.

III. ex attributis seu perfectionibus divinis, quæ de Christo proprie & in recto, ut ajunt, prædicantur.

IV. ex operatione Dei, quam Christus habet cum Patre communem.

V. denique, ex cultu & adoratione, quæ soli Deo debetur, & Christo impenditur. Sit itaque

CONCLUSIO.

Christus natura & substantia unus est cum Patre Deus, seu ipsi consubstantialis.

Probatur ex Scripturis, quæ a contortis Socinianorum expositionibus vindicantur.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Ex nominibus, quæ Deo propria sunt, & Christo Domino tribuuntur.

Multa sunt Dei nomina tum substantiva, tum adjectiva, quæ in sacris Litteris Deo adaptantur; nullum vero est augustius, Deo magis proprium, ac minus cuilibet alteri communicabile, quam *Jehovah* nomen, quod Deus sibimetipsi imposuit, ac sæpe usurpavit. Isaiæ 24. v. 8. *Ego Dominus*, in Hebræo: *Ego Jehovah, hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo*. Et c. 48. v. 2. *Dominus exercituum nomen ejus*. Unde Israel Exodi 15. v. 3. canit: *Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus*. Solet augustum illud nomen *Tetragammaton* dici, quia quatuor constat litteris.

Circa nomen istud tria quæri possunt. 1. illius ethymon, seu derivatio & pronuntiatio. 2. significatio. 3. usus. De prima quæstione nihil hic dicemus; illam Grammaticis, ac Criticis hebraice doctis relinquimus indagandam, ac discutiendam.

Quid significet nomen *Jehovah*. Quantum vero ad significationem; qui hebraice sciunt, advertunt nomen *Jehovah* ad tria potissimum significanda in Scripturis usurpari. 1. æternitatem Dei, plenissimam & absolutissimam independentiam, qua Deus ens a se dicitur, ens necessarium, totius entis fons, ac plenitudo: quo sensu Exodi 3. v. 14. Deus ipse de se ipso ait: *Ego sum qui sum*. 2. causalitatem & efficientiam; ita enim Deus per seipsum est, ut etiam sit rerum causa effectrix: quo sensu Isaiæ 44. v. 23. dicitur: *Ego sum Dominus, faciens omnia, extendens cœlos solus, stabiliens terram, & nullus mecum*. 3. immutabilitatem & constantiam in promissis, quia reipsa, quod promittit, summa fide exequitur: quo sensu Exodi 6. v. 2. fatetur se patribus non innotuisse sub nomine *Jehovah*, non quidem quantum ad vocem significantem, contrarium enim constat ex Libro Geneseos, sed quantum ad rem significatam, quia scilicet nondum executioni demandatæ fuerant ejus promissiones de multiplicatione seminis, eductione populi ex Ægypto, possessione terræ Chanaan.

Verum, quæcumque tandem sit nominis *Jehovah* significatio, hoc certissimum, nomen illud augustum soli Deo proprie convenire, nec ulli creaturæ posse communicari. Istud agnoscere, ac fateri videtur Vvolchelius, cum ait L. 1. de vera Religione c. 11. nomen *Jehvoah* absolute sumptum, nec Angelis, nec Christo in se ipsis spectatis convenire, sed tantum cum addito, quando nempe Dei personam sustinent, ac repræsentant. Unde sic arguimus.

Ille

Ille Deus est natura & substantia, cui proprie, absolute, ac sine addito convenit *Jehovæ* nomen: atqui Christo proprie, absolute, ac sine addito nomen *Jehovæ* convenit; ergo &c. Major certa est. Minor probatur ex c.23. Jeremiæ v.5. & 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum; & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* In hebræo legitur: *Et hoc est nomen, quo vocabit eum, Jehovah justitia nostra.*

Egregium istud testimonium de Messia intelligi debere non diffitentur Judæi veteres, sicut erudite ostendit Illustrissimus Huetius L. Demonstrationis Evangelicæ propositione 7.n.16. Nec audiendus Grotius, qui more suo non ad Christum, sed ad Zorobabelem testimonium illud detorquet; adjuncta quippe unum Christum designant, non Zorobabelem. Christus a Prophetis *germen David & Rex* absolute, ac simpliciter, id est Rex universalis appellatur, *qui facit judicium & justitiam in terra*. Psalmis 2.45. & 72. Zorobabel Rex non fuit, sed a suis dumtaxat in Regem habitus est. Sub Rege Messia populus Israeliticus salvandus est, non quidem temporali, sed spirituali salute: Regnum quippe Christi *de hoc mundo non fuit*. Denique Rex ille seu Messias *justus* dicitur, *sapiens*, imo *& justitia nostra*, quod optime Christo congruit, *in quo uno est salus* Act. 4. v. 12. & qui *factus est a Deo sapientia & justitia*, 1. Corinth. 1. v. 30. *in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus remissionem peccatorum*. Ephes. 1. v. 7. Laudatum igitur ex Jeremia testimonium ad Christum pertinet: ergo Christus est Jehovah, seu Deus ille summus & unus natura & substantia. Pag. 371. col. 2. C.

Confirmatur istud argumentum, quia & 70. Interpretes, & Apostoli & Evangelistæ nomen hebraicum *Jehovah*, reddunt per κύριος, *Dominum*, ac Christo adaptant, qui centies *Dominus* appellatur antonomastice seu per excellentiam.

Responsio Socinianorum.

Tria potissimum reponunt Sociniani ad istud primum argumentum.

Triplex responsio Socinianorum. Prima. I. Verba ista: *Hoc est nomen, quod vocabunt eum &c.* non ad Christum seu Regem referri debere, sed ad Israelem, de quo proxime Propheta dicit: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israel habitabit confidenter*. Probat Socinus ex alio Jeremiæ non absimili loco c.33. v. 16. ubi Socino interprete sic Propheta loquitur juxta textum hebræum: *In diebus illis servabitur Juda, & Jerusalem habitabit confidenter, & hoc nomen ejus, quo vocabit eam Jehovah justitia nostra*; quo loco, ait Socinus, *Jehovah* refertur ad Jerusalem, sicut in priori ad *Israelem*; ergo non ad Regem seu Christum. Jerem. 23. v. 6.

Secunda responsio. II. Respondent, etiam supposito, quod citata verba ad Christum referrentur, inferri tamen non posse Christum vere, ac proprie esse *Jehovam* natura & substantia; sed hoc unum, *Jehovah* scilicet seu summum Deum ministerio Christi usum fuisse ad nostram operandam salutem. Probat Socinus ex c.17. Exodi v.15. ubi legimus: *Ædificavit Moyses altare, & vocabit nomen ejus Jehovah, exaltatio mea*. Et Ezechielis c. 48. v. 35. *Erit ex eo die nomen urbis Jehovah*: quibus in locis, ait Socinus, nomen *Jehovah* rebus istis non tribuitur, sed aliquid dumtaxat de *Jehovah* per res illas, aut circa illas significatur.

Tertia responsio. III. Denique ajunt, nomen *Jehovah* Christo tribui posse non quidem proprie, ac per naturam, sed per quamdam figuram, quatenus scilicet Dei per-

personam perpetuo & summa cum dignitate sustinuit. Probant nonnullis ex Scriptura exemplis, in quibus nomen *Jehovah* Angelo tribuitur, Gen. 16. v. 10. 18. v. 13. 48. v. 16. Exodi 23. v. 20. quibus in locis & alibi sæpius sermo est de Angelis, sicut constat ex c. 7. v. 53. Act. Apost. ubi S. Stephanus fatetur Legem datam fuisse in dispositione Angelorum. Idem asserit Apostolus Galat. 3. v. 19. Angelum porro illum, per quem Lex data est, vocat Moyses *Jehovam*. Et c. 13. v. 2. Epist. ad Hebr. Apostolus comendans hospitalitatem, alludit ad id, quod de Abrahamo legitur Gen. 18. *Qui Angelos hospitio excepit*; quorum tamen unus ibidem *Jehovah* vocatur. Ergo male inferimus, Christum esse verum natura & substantia Deum, eo quod *Jehovæ* nomen ipsi tribuatur.

Refellitur Socinianorum responsio.

Prima quidem, quæ gratis omnino fingitur: ex ipso enim textu manifestum est, verba ista: *Hoc est nomen, quo vocabunt eum &c.* ad illum referenda esse, de quo præcipue hic agitur, qui describitur, qui dicitur *justus*, imo & *justitia nostra*: atqui inauditum est Israelem alicubi sic nuncupatum aliquando fuisse; unum igitur Christum spectant verba laudata. Quod autem ex c. 33. Jeremiæ objicit Socinus, fraudem, ac malam ejus fidem arguit: non enim textus ait, Jerosolymam vocandam esse *Jehovah*; sed tantum, eum, qui Jerusalem ad salutem vocaturus erat, *Jehovah* futurum esse, id est verum Deum. Quis porro Jerusalem ad salutem vocaturus erat, nisi Christus Messias, verus *Jehovah*? Nonne ipsemet dicit: *Jerusalem, Jerusalem, quoties volui congregare filios tuos ... & noluisti?* (Matth. 23 v. 37.)

Secunda responsio Socini oscitantiam demonstrat. An non vidit ille, quod cuique legenti est obvium, nempe aliud esse symbolum altari inscribere, aliud vero nomen *Jehovah* tribuere altari? Citato Exodi loco notatur quidem titulus & inscriptio altaris: *Jehovah vexillum meum*, supple *est*. Qua ratione Palatiis & Templis sententiæ quædam inscribi solent, ita fit citato loco Exodi. *Ædificavit Moyses altare*, ait sacer Contextus: *& vocavit nomen ejus, Dominus exaltatio mea, dicens: Quia manus solii Domini, & bellum Domini erit contra Amalec*. (Exodi 7. v. 15.) Ex citato pariter loco c. 48. Ezechielis, id unum infertur, *Jehovah* in civitate ex illa die habitaturum, non autem civitatem esse *Jehovah*. *Et nomen civitatis ex illa die, Dominus* (Jehovah) *ibidem*; id est, ibidem erit seu habitabit.

Tertia denique responsio, quæ speciem quamdam majoris difficultatis præseferre videtur, facile diluitur. 1. Quia ab omni usu alienum videtur, ut Legatus, Nuncius, Minister nomen sibi assumat illius, cujus Legatus, ac Minister est. An Regis nuncius Rex unquam vocatus fuit? Non fine crimine læsæ majestatis nomen Regis usurpare sibi & applicare quis potest, nisi saltem in Dramate, ubi omnia per fictionem repræsentari notum est: an Christum Deum larvatum, ac personatum dicere audebunt Sociniani? non ita certe. 2. Si Christus *Jehovah* dicitur, quia Dei minister est, ejusque personam summa cum dignitate perpetuo sustinuit: numquid Apostoli Dei ministri non fuerunt? *Pro Christo legatione fungimur*, ait S. Paulus: *tanquam Deo exhortante per nos*. (2. Cor. 5. v. 20.) An eorum aliquis idcirco *Jehovah* dictus aliquando fuit? Imo si non alia de causa Christus est *Jehovah*, quam, quod Dei personam summa cum dignitate tanquam sibi alienam perpetuo sustinuit, dicant nobis adversarii, quomodo eam sustinuit, cum vinctus conspuebatur, flagellabatur, cruci affigebatur?

Ad exempla Scripturæ, quæ Sociniani objiciunt, duplex est interpretatio.

Pri-

Prima eorum, qui veros, & puros Angelos intelligunt, quorum ministerio Deus usus est ad Legem promulgandam, aliosque miros effectus producendos; Angelus quippe, ut notum est, non naturæ, sed officii nomen est. Idcirco igitur, juxta interpretationem hanc, S. Stephanus Filium Dei appellavit Angelum, quia nempe missus erat a Patre, ut sub forma hominis assumpta appareret.

Secunda interpretatio, eaque longe verisimilior, eorum est, qui per Angelum reipsa Filium Dei intelligunt, qui in præludium futuræ suæ Incarnationis sæpius antiquis apparuit, sive in Angelo humana forma circumvestito sive immediate in humana, & externa hominis specie; (in idem enim utrumque recidit) ita ut sub externa illa hominis forma ipse Filius Dei, qui ab Isaia *Angelus faciei* appellatur, lateret, loqueretur, ageret &c. *Isa. 63. v. 9.* ministerio scilicet vel Angeli, vel hominis; unde non immerito tum Angelo tanquam ministro immediate, tum Filio Dei tanquam primo auctori effectus illi tribuuntur. Angelum vero illum in citatis Scripturæ locis fuisse *Jehovah*, aut saltem in illo fuisse *Jehovah*, his demonstramus momentis. Nempe divinæ ipsi proprietates tribuuntur: Gen. 16. semen multiplica; Gen. 18. vocatur Deus visionis; omnipotentiam, & omniscientiam habet; judex totius terræ vocatur; adoratur ab Abramo. Exodi 3. Moyses apparitionem Dei sibi factam descripturus, v. 2. indicat Angelum Dei fuisse, qui sibi apparuit, versibus autem 4. 5. 6. Deum ipsum fuisse, qui secum loqueretur. Ejusdem Libri c. 23. v. 20. *Ecce ego*, inquit Deus Moysi, *mittam Angelum meum, qui præcedat te ... observa eum ... quia non dimittet cum peccaveris, & est nomen meum in illo*. Erat igitur in illo Angelo *Jehovah*, seu Dei Filius, qui verus est *Jehovah*. Utrumque non obscure insinuat S. Stephanus Act. 7. Postquam enim dixit Angelum Moysi apparuisse in rubo ardenti, statim v. 31. addit: *Moyses autem videns, admiratus est visum, & accedente illo ut consideraret, facta est ad eum vox Domini dicens: Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob*. Ergo, qui in Angelo, vel per Angelum loquebatur Moysi, Deus erat Abraham, Isaac, & Jacob, hoc est verus natura, & substantia Deus.

Cum Apostolus Hebr. 13. hospitalitatem ex eo commendat, quod vel ipsi Angeli hospitio recepti legantur, non respicit ad apparitionem Abrahamo factam Gen. 18. sed ad eam, quæ Lot contigit Gen. 19. ubi duo tantum erant Angeli creati; tertius vero, qui erat increatus, mansit cum Abrahamo, ut colloqueretur cum ipso, & postea occurrit Lot Sodoma exeunti, quem idcirco singulari numero compellat: *Quæso, Domine mi*, ait Gen. 19. v. 19. *quia invenit servus tuus gratiam coram te ... ut salvares animam meam &c.*

At, inquies, Apostolus Hebr. 2. conferens simul Legem, & Evangelium, ait Legem datam esse per Angelos, Evangelium vero per Christum Jesum: supponit igitur ministerio solorum Angelorum datam Legem fuisse, non per Deum ipsum in illis Angelis speciali modo inexistentem: atqui tamen Angelus ille *Jehovah* vocatur; ergo *Jehovah* vocari potest, qui verus Deus non est natura atque substantia.

Resp. auctorem utriusque Legis Deum esse, atque ex hac parte discrimen non ponit Apostolus inter Legem, & Evangelium, sed tantum ex parte modi agendi, & ministrorum: quia scilicet in promulganda Lege usus est Deus Angelis tanquam ministris, in quibus, & per quos Deus ipse agebat, & loquebatur; in promulgando vero Evangelio, Filius ipse Dei assumpta carne immediate per se ministerium istud implevit ac consummavit.

SECUNDUM TESTIMONIUM.

Ex cap. 9. Isaiæ versu 6.

Hæc sunt Prophetæ verba: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Nullum effugium admittere posse videntur verba hæc, adeo per sese clara & perspicua, quæ vel ipsimet veteres Judæi de Christo dicta profitentur: attamen Grotius more suo alio ea detorquet, nempe ad Ezechiam; verum nemo sanæ mentis Ezechiæ tribuat, quæ hic enumerat Propheta. Soli Christo convenit esse Deum admirabilem, Deum fortem, consiliarium Dei, patrem futuri sæculi, pacis principem.

Judæorum & Socinianorum responsio.

Neque est, quod reponant Judæi recentiores, & cum illis Sociniani. 1. Verbum istud, *vocabitur*, ad eum, qui vocat, referri, non ad eum, qui vocatur: ut sensus sit, Deus admirabilis, Deus fortis &c. vocabit eum. Probant ex textu hæbraico, ubi legitur, inqniunt, *vocabit*, non, *vocabitur*. 2. Christum in citato loco non appellari simpliciter & absolute Deum, sed cum addito Deum admirabilem, Deum fortem, quo constat illum Deum appellari dumtaxat propter fortitudinem, seu virtutem & potentiam.

Refellitur. Verum quam hæc levia sunt & infirma! 1. Falso asserunt Dei vocantis nomen exprimi, non illius, qui vocatur. Illius etenim exprimitur nomen, quem describit Propheta, quem prænuntiat, & qui venturus seu nasciturus est: annon ista in Christum ad litteram apte & accurate cadunt? Verbum autem hebræum, ad quod confugiunt, nihil eos juvat; æque enim reddi potest & per *vocabit*, & per *vocabitur*: perinde autem est ad rem nostram. Si redditur per *vocabitur nomen ejus*, ut habet Vulgata nostra, evanescit difficultas; si redditur per *vocabit nomen ejus*, supplendus est nominativus: *aliquis*, aut, *quilibet vocabit nomen ejus, Admirabilis, Princeps futuri sæculi &c.* Vide Illustrissimum Huetium Demonstrationis Evangelicæ propositione nona. 2. Addito attributi, *fortis &c.* longe magis Socinianis adversatur; siquidem etiam cum emphasi significat summum & fortissimum Deum, cui omnia serviunt. Et vero ita in Scripturis Deus summus depingi seu describi solet.. Deuter. 10. v. 17. & Nehemiæ 9. v. 32. dicitur: *Deus magnus, fortis, & terribilis.* Psalm. 23. v. 8. *Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis, & potens, Dominus potens in prælio*, quibus, in locis prædicatum *fortis* cum nomine *Jehovah* jungitur, quo nedum imminuitur, sed augetur magis nominis Dei significatio.

Huetius p. 180.

Aliud testimonium ex c. 7. v. 14. Isaiæ. Ad hoc testimonium accedit & istud ex eodem Isaia c. 7. v. 14. *Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel*; quem textum Christo applicat S. Matth. c. 1. v. 13. Quid vero nomine *Emmanuel* significetur, exponit ibidem S. Evangelista; *Nobiscum Deus*. Ergo Christus vere est Emmanuel, seu Deus nobiscum in carne habitans.

Neque audiendus Crellius, qui ait, supplendum esse in textu verbum *est Emmanuel nobiscum Deus est*: non quod Christus sit Deus nobiscum, sed quod per eum & in eo Deus summus nobiscum sit. Quis Crellio additionem hanc revelavit? Unde illam hausit? Optimus Scripturæ interpres

pres S. Matthæus verbum, *est*, non addidit, sed nude ac simpliciter dicit, *Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus*. Quare igitur de suo verbum addit Crellius? Si Crellio id liceat, quidni licebit Catholicis pariter contendere, supplendum esse participium ὤν, *existens*, unde confirmaretur maxime argumentum nostrum? Deinde, si propterea Christus *Emmanuel* diceretur, quia Deus per ipsum nobiscum est, nonne Prophetæ, Apostoli &c. *Emmanuel* dici pariter potuissent? Per illos enim Deus etiam nobiscum fuit: attamen nomen illud nulli alteri, quam Christo, fas est accommodare; est ille verus Emmanuel, qui semper nobiscum Deus. *Matth. 28. v. 20.* *Ecce vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*.

TERTIUM TESTIMONIUM.

Ex cap. 1. S. Joannis v. 1. &c.

In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt &c. Verbum clare, & expresse ibi Deus appellatur, *& Deus erat Verbum*; & quidem ille Deus, *qui erat in principio*, id est ab æterno, qui rerum omnium creator est, per quem *omnia facta sunt*; quæ certe unum verum ac summum Deum indigitant. Hujusce testimonii verba nonnulla jam Sectione 2. excussimus, & a contortis Socinianorum expositionibus vindicavimus: nunc eos audiamus ac confutemus, verba ista, *& Deus erat Verbum*, oblique exponentes.

Socinianorum Responsio.

Tria respondent Sociniani.

I. Post ista verba, *& Deus erat*, interpunctionem apponendam esse; *Prima responsio.* ita ut legi debeat: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat. Verbum hoc erat apud Deum:* Qua supposita interpunctione, istud, *Deus erat*, non refertur ad Verbum, sed hoc unum significat, Deum nempe extitisse.

Quam ridicula, & insulsa responsio! 1. Quia gratis omnino ad effugium *Refellitur.* conficta. Quia plane inutilis; quasi necesse fuisset S. Joannem admonere Deum extitisse eo ipso tempore, quo *Verbum erat apud ipsum*. Quid absonum magis? An extitisse Deum quis dubitabat? An quo tempore *Verbum apud ipsum erat*, ipse cogitari poterat non esse? Nihil est, quod magis desperatam causam demonstret, quam tam misera, & explorata responsio.

II. Respondent, Dei nomine non summum, & unicum natura Deum designari, sed Deum dependentem, inferiorem. Probant ex eo, quod *Secunda responsio.* ubicumque nomen Dei usurpatur ad designandum eum, qui natura, & substantia summus Deus est, semper in græco textu apponitur articulus emphaticus ὁ θεός: porro desideratur articulus ille in loco citato; simpliciter enim ac nude legitur, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, *& Deus erat Verbum*; non autem, *& ille Deus erat Verbum*.

Verum, nec firmior est ista responsio quam prima. Nihil certe levius; incertius nihil observatione Socinianorum circa articulum emphaticum ὁ, *Refellitur.* nomini Dei præfixum, aut præfigi solitum; siquidem articulus ille sæpius in hoc ipso cap. 1. S. Joan. omittitur, cum tamen Deus summus appellatur. V. g. versu 6. dicitur, *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes*: in græco nullus præfigitur articulus nomini *Deo*. Idem legere est versibus 12. 13. & 18. In aliis vero Scripturæ locis, articulus aliquando nomini

Dei præfigitur, aliquando non præfigitur. Matth. 14. v. 33. & c. 27. v. 43. 1. Corinth. 8. v. 4. & 6. Roman. 1. v. 7. Ephes. 4. v. 6. & alibi, sæpius nomen Dei usurpatur ad verum & summum Deum significandum, nec tamen in græco legitur articulus ὁ; sed quod amplius est, omnemque Socinianorum machinam subvertit, nomen Dei idolo applicatur cum præfixo articulo. Act. 7. v. 43. 2. Cor. 4. v. 4. Galat. 4. v. 8. Quod si momenti ac ponderis aliquid hæc observatio haberet, necdum causam obtinerent Sociniani; Christus enim etiam cum præfixo articulo Deus appellatur, sicut observat S. Chrysostomus Hom. 3. in Joan. ubi difficultatem illam diluit, Rom. 9. v. 5. *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus*, ὁ ὢν πάντων θεός.

Edit. Commel. p. 28. D. E.

Tertia responsio.

III. Respondent, Dei nomen non naturæ esse, sed dignitatis, & auctoritatis, quod idcirco multis accommodari potest, qui veri non sunt dii natura & substantia; dii tamen ob potestatem & dignitatem aliquando nuncupantur, ut Angeli, Judices, & Magistratus, Psal. 81. v. 6. *Ego dixi, dii estis*: quem locum etiam laudat & probat Christus Joan. 10. v. 34. Et Apostolus 1. Corinth. 8. v. 5. fatetur multos esse *qui dicuntur dii sive in Cœlo, sive in terra*. Imo Exodi 7. v. 1. Moyses vocatur Pharaonis deus, *Ecce constitui te deum Pharaonis*.

Confirmant ex eo, quod Joannis 10. Christus ipse agnoscit se eo ipso modo Deum esse & appellari, quo Judices & Magistratus dii in Scripturis dicuntur. Cum enim Judæi blasphemiæ illum accusarent, quod, cum homo esset, seipsum tamen Deum faceret, respondit: *Nonne scriptum est in lege vestra, quia Ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi Scriptura, quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum*. Qua responsione Christus insinuat, se nomen Dei assumere ea ipsa ratione, qua David Judices appellavit deos: unde consectarium istud est, Christum Deum appellari ac esse, non quidem natura & substantia, sed munere, auctoritate, virtute & gratia a Patre accepta.

Refellitur.

Refellitur tertia hæc responsio. Negamus absolute Dei nomen appellativum esse, ac multis posse convenire proprie, absolute ac in singulari, neque ullum eam in rem exemplum proferre possunt Sociniani: quod ita verum est, ut Herodes propterea ab Angelo percussus & exesus a vermibus fuerit, quod acclamante populo, *Vox Dei & non hominis, Deo gloriam non dedisset*, sicut refertur Act. 12. v. 22. & 23.

Ad exempla vero, quæ nobis Sociniani objiciunt

Solvuntur exempla, quæ Sociniani protulerunt.

Observandum 1. Angelos & homines deos interdum appellari in veteri dumtaxat Lege, nusquam in nova. Christus etenim Joan. 10. v. 34. non ex se, sed ex Psal. 81. dictum a Davide refert, *Ego dixi, dii estis*. Apostolus pariter 1. Cor. 8. non ex sua, sed Paganorum sententia, quam evertit, ait *multos esse, qui dicuntur dii; nobis autem*, subjungit statim, *unus est Deus*.

Observandum 2. nomen Dei nusquam, ne in veteri quidem Testamento, Angelis, vel hominibus datum fuisse numero singulari, aut absolute & simpliciter, sed cum addito, cum restrictione ac modificatione. Sic Angeli collective & in plurali *dii* nuncupantur; & si eorum aliquis in numero singulari *Jehovah* aliquando dictus fuit, non tam ipse spectabatur, quam Dei Filius, qui verus est *Jehovah*, qui in Angelo erat, apparebat, loquebatur, agebat; ut antea diximus. Magistratus & Judices semel tantum

dii.

dii vocantur Psalm. 81. at in plurali, nusquam numero singulari; neque etiam absolute, illimitate ac simpliciter, sed apposita clausula, quæ significationem nominis Dei multum temperat. *Ego dixi, dii estis, & filii Excelsi omnes*, ait Psalmista, *vos autem*, addit statim v. 7. *sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis*. Ex quo evidenter patet, Judices, & Magistratus non proprie, & ex natura deos appellari, sed figurate, ob excellentiam nempe potestatis vitæ ac necis, quam a Deo derivatam acceperunt. Moyses similiter non dicitur absolute, & illimitate Deus, sed cum addito *Deus Pharaonis*; hoc est, illius respectu, & occasione: nimirum propter mira, & stupenda prodigia, quæ coram ipso patravit, quibus magis induratum est cor illius, nedum inflexum, & emollitum. Apposite observat S. Hilarius lib. 7. de Trinit. n. 10. Moysen datum esse in deum Pharaonis, non autem deum fuisse Pharaonis: *Aliud est*, ait S. Doctor, *deum alicui dari, aliud deum esse*. *Moyses datus est in deum Pharaonis, dum timetur, dum oratur, dum punit, dum medetur*. Eodem igitur modo Moyses Pharaonis deus dicitur, quo Aaron Exodi 7. dicitur *Propheta* Moysis, id est, ejus interpres. P. 921. C.

Observandum 3. In iis Scripturæ locis, in quibus juxta Vulgatam nostram, Angeli, & Magistratus dicuntur *dii*, in hebræo textu legi *Elohim* in plurali, quod nomen proprie Judices significat, iisque accommodari potest, qui loco Dei judicium in terris exercent.

Ex his invicte demonstratur, Christum, qui Deus dicitur, vere natura atque substantia Deum esse; tum quia singulari numero, tum quia simpliciter, & absolute sine ulla restrictione ac limitatione Deus appellatur.

Ad confirmationem: falsum prorsus est Christum se profiteri Deum, eo ipso sensu, quo Psalmista Judices deos appellat; imo potius se longe meliori jure ac titulo Deum esse ac dici demonstrat adversus Judæos, argumento, ut ajunt, ad hominem: Nempe, si Judices propter auctoritatem, quam a Deo acceperunt, dii appellantur, nec vos contradicitis, quare ergo blasphemiæ me accusatis, quod me Deum & Dei Filium dixerim, *qui a Patre missus sum, & sanctificatus, qui opera Patris facio; qui sum in Patre, sicut Pater in me est; Ego* enim, *& Pater unum sumus*? Sic invicte calumniam Judæorum Christus reprimebat, ac se verum natura, & substantia Deum profitebatur. Jo. 10. v. 36. Ib. v. 38. Ib. v. 30.

QUARTUM TESTIMONIUM.

Ex cap. 5. v. 20. Epistolæ primæ S. Joannis.

Scimus, ait S. Joannes, *quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, & vita æterna*. Quantam lucem præseferunt verba ista! Quam invictum inde pro divinitate Christi argumentum! Fatentur enim Sociniani, eo loci summum ac verum Deum designari propter articulum præfixum: atqui Filius Dei est *ille vere Deus*: ergo &c.

Socinianorum responsio.

Tam apertæ veritati tenebras offundere conatur impietas Sociniana. Verba ista, *Hic est verus Deus*, inquiunt, non referuntur ad Filium Dei, de quo proxime mentio fit, sed ad Deum Patrem seu summum Deum: neque enim, addunt, pronomen, *hic* semper refertur ad eum, de quo proxime sermo habetur, quod nonnullis exemplis more suo efficere conantur.

tur. Unde hic sufficiat ex Epist. secunda S. Joannis v. 7. *multi seductores*, ait S. Joannes, *exierunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum venisse in carne: hic est seductor, & Antichristus*; quo loco pronomen, *hic*, non refertur, ut per se patet, ad Christum proxime nominatum, sed ad eum seductorem, qui negat *Christum in carnem venisse*.

Refellitur. Verum, quis non videt, tum pronomen *hic*, tum ipsius textus seriem ad Christum, de quo immediate ac proxime sermo est, referri, qui Filius Dei est, missus a Patre in mundum, qui vita æterna? &c. Quam absurda porro foret S. Joannis oratio, quam ridicula, si pronomine demonstrativo *hic*, Patrem designare voluisset, non Filium? Prædicatum quippe, & subjectum propositionis idem omnino significarent, & sensus esset: *Hic verus Deus est verus Deus*, quæ propositio identica foret, & nugatoria. Quid vero absurdius? Plane disparatum prorsus est exemplum, quod proferunt ex secunda S. Joannis Epistola: pronomen quippe, *hic*, referri semper debet ad id, de quo directe, per se, ac ex professo sermo proxime instituitur; at in exemplo, quod profertur ex secunda Epistola S. Joannis, non agitur directe ac ex professo, sed tantum indirecte, per accidens, & in obliquo, ut ajunt, de Christo, directe vero, ac ex professo de *seductore, qui non credit Christum in carnem venisse*. In ista igitur propositione: *multi seductores non cofitentur Jesum Christum venisse in carnem: hic est seductor, & Antichristus*, pronomen, *hic*, seductorem indigitat, non Christum; atque tam clara est, & aperta propositio, ut nemo in fraudem induci unquam possit.

QUINTUM TESTIMONIUM.

Ex capite 9. Epist. ad Romanos versu 5.

Ex quibus (Judæorum patribus) *est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*. Nihil eo loci omittit Apostolus ad frangendam, & edomandam Judæorum Christum non agnoscentium pertinaciam. Namque 1. Christus Deus appellatur, præfixo articulo emphatico ὁ. 2. Deus *super omnia*; id est, summus: quo sensu Ephes. 4. v. 6. dicitur: *Unus Deus, & pater omnium, qui est super omnes*. 2. *Deus benedictus*: quo encomio donatur Marci 14. v. 61. præcipue vero cum additur: *in sæcula*. 2. Corinth. 11. v. 31. & *amen*. Rom. 1. v. 25.

Socinianorum responsio.

Refellitur. Frustra igitur laborat Socinus respondens ad Objectiones VViechi, ut probet Dei nomen hoc in loco non poni absolute, sed cum restrictione, *super omnia*, nempe creata. Tantum enim abest, ut hæc adjectio imminuat vim significationis nominis Dei, quin auget maxime, interprete ipsomet Paulo Ephes. 4. v. 6. *Unus Deus, & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus*.

Perstringitur Erasmus. Neque audiendus Erasmus, qui post ista verba: *Ex quibus est Christus secundum carnem*, interpunctionem apponit; & quæ sequuntur non ad Christum, sed ad Patrem refert, per quamdam exclamationem. Vel ipse Socinus, licet hujuscemodi argutiis maxime delectetur, rei tamen evidentia superatus interpunctionem rejicit; eaque verba ad Christum referenda esse propugnat; quia quoties nomen *benedictus* ponitur pro *benedictus sit*, solet anteponi ei, ad quem refertur, non autem postponi: porro in testimonio citato, *benedictus* ponitur post Cristum, ac consequenter ad ipsum refer-

refertur. Adde quod nec res ipsa, nec series verborum interpunctionem illam, & apostrophem ad Patrem admittit: articulus quippe cum participio ὁ ὢν, *ille existens*, relativus est, sententiam novam non inchoans, sed inchoatam continuans. Deinde limitatio *secundum carnem*, quæ apponitur *Deo benedicto*, duas in Christo distinctas naturas designat, humanam, secundum quam a patribus ortus fuit; & divinam, secundum quam *est Deus benedictus in sæcula*.

SEXTUM TESTIMONIUM.

Ex capite 20. S. Joannis versu 28.

Celebris eo loci refertur S. Thomæ Apostoli exclamatio, in quam admirabundus erupit viso, & attrectato Christo a mortuis redivivo. *Dominus meus*, exclamat, *& Deus meus*, cum præfixo articulo ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. Deum ergo verum, & summum intelligebat. S. Thomas; nec tamen eum Christus redarguit, hoc unum reponens: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati, qui non viderunt, & crediderunt.*

Socinianorum responsio.

Respondent 1. verba S. Thomæ non ad Christum, sed ad Deum Patrem per exclamationem admirantis referri, quasi diceret: *o bone Deus, quid video!* *Socinus. T.1.p.395.*

Verum ficta prorsus evasio: tum quia in græco non legitur ὦ, quæ admirationis nota est, sed simpliciter articulus ὁ: tum quia ad eum ipsum verba S. Thomæ referenda sunt, quem videbat, quem palpabat, & qui ipsi Thomæ respondit: at Christum videbat Thomas, Christum palpabat, Christus ipsi respondit: ergo verba ista: *Dominus meus, & Deus meus*, ad Christum referuntur.

Respondet 2. Socinus, Dei nomen loco citato non absolute, sed cum restrictione usurpari, respectu nempe S. Thomæ. Egregia vero responsio! quasi pronomen, *meus*, imminueret nativam nominis Dei significationem; ac Christus Deus dumtaxat foret respectu S. Thomæ, non aliorum omnium. Pudet hujusmodi delitia serio confutare.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

Ex natura Dei, quæ Christo tribuitur in Scripturis.

PRIMUM TESTIMONIUM.

Ex capite 6. Isaiæ v. 1. & seq.

Refert eo loci Propheta se vidisse gloriam Dei: *Vidi*, ait v.1. *Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum, & ea, quæ sub ipso erant, replebant Templum*; & cœtera, quæ de Deo summo intelligenda esse ambigit nemo. Hujus visionis hic fuit exitus v. 9. ut mitteretur Propheta, qui diceret populo Judaico: *Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum*. Ista porro verba refert S. Joannes c. 12. v. 39. ut ostendat, Judæos non potuisse credere in Christum: *Propterea*, inquit, *non pote-*

Vers. 41. *poterant credere, quia dixit Isaias: Excœcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & non convertantur, & sanem eos.* Subjungit vero S. Joannes: *Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, & locutus est de eo*, nempe Christo.

Ex his verbis invictum colligimus argumentum. Ille, cujus gloriam vidit Isaias, est verus ac summus Deus natura, & substantia: atqui Christus ille ipse est, cujus gloriam vidit Isaias: ergo Christus est verus ac summus Deus natura, & substantia.

Argumentum.

Major certissima est: Deus enim ille Deus est exercituum, ad cujus thronum procumbunt Seraphim clamantes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, quæ certe verum ac summum Deum indicant.

Minor aperta est ex ipso Evangelista Joanne, qui ait hæc dixisse Isaiam, cum vidit *gloriam ejus, & locutus est de eo*: de quo? De Cristo nimirum, de quo uno loquitur eo in capite.

Socinianorum responsio.

Prima responsio. Respondent Sociniani,

I. Pronomen *ejus*, non ad Christum, sed ad Deum ipsum verum, & summum, cujus gloriam Isaias describit, referri debere. Fundamentum hujus responsionis est, tum quia, inquiunt, a versu 37. qui subsequuntur quatuor versus, intra parenthesim inclusi legi debent; tum quia verba ista: *Hæc dixit Isaias, cum vidit gloriam ejus*, longe commodius referuntur ad id, quod ex Isaia cap. 53. v. refert ipse S. Joannes c. 12. citato vers. 38. *Domine, quis credidit auditui nostro?*

Refellitur. Verum, putidum est istud cerebri Sociniani figmentum. Pronomen quippe, *ejus*, ad eum referre oportet, de quo præcedentibus, & consequentibus versibus, imo & integro capite 12. agit S. Joannes, de quo dicit v.37. *Cum autem tanta signa fecisset* (Christus) *coram eis, non credebant in eum*. Et v.39. *Propterea non poterant credere, quia dixit Isaias: Excæca oculos eorum &c.* Et v.42. *Verumtamen, & ex principibus multi crediderunt in eum*; quibus certe in locis per pronomen, *eum*, Christum designari, nemo, nisi cœcus omnino fuerit, non videt. Quo ergo præstigio fit, ut in istis verbis: *Hæc dixit Isaias, cum vidit gloriam ejus*, pronomen, *ejus*, non ad Christum, sed ad Deum Patrem convertatur? neque enim de Deo Patre hic loquitur Evangelista; imo nec ullatenus ad propositum ejus spectat, nec vim ullam habet series contextus, si pronomen, *ejus*, ad Deum unum, & summum referatur, non autem ad Christum. Parenthesis vero illa, quam excogitavit Socinus, a versu 37. usque ad 41. delirantis imaginationis somnium est, cujus ne levissimum quidem vestigium extat in sacro textu, cui vel maxime, & subjecta materia, & ipsa contextus series adversatur. Neque etiam citata verba referri possunt ad ista capitis 53. Isaiæ: *Domine, quis credidit auditui nostro?* Namque verba hæc: *Excæca cor populi &c.* eo in loco protulit Isaias, in quo dicitur *vidisse gloriam Dei*, capite nimirum 6. capite vero 53. ex quo decerpta sunt ista: *Domine quis credidit auditui nostro?* tantum abest, ut Dei gloriam vidisse dici possit Isaias, quin potius ejus humiliationem, & abjectionem extremam commemorat. *Non est*, inquit, v. 2. *species ei, neque decor: & vidimus eum, & non erat aspectus ... Despectum, & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem &c.*

Secunda responsio. Respondent 2. Quod etsi concederent pronomen *ejus*, ad Christum referri debere, nihilominus tamen colligi non posse, gloriam, quæ Dei propria est, Christo attribui, sed eam dumtaxat, quam accepturus erat

post

post Resurrectionem, tum cum exaltandus & accepturus nomen supra omne nomen, & Gentes vocaturus erat ad fidem.

Refellitur ista solutio: quia in citato c. 6. Isaiæ eam gloriam vidit Propheta, quæ uni Deo & summo congruit, ut legenti fiet manifestum. Nec verum est, quod asserunt, toto illo Isaiæ capite futuram describi Christi puri hominis gloriam; siquidem describitur ex una parte veri & summi Dei gloria, ex altera vero excœcatio, obduratio, & extrema Judaicæ gentis miseria & calamitas. An porro, dicent Sociniani, Christi gloriam in ista populi Judaici desolatione positam esse? Deinde, S. Joannes loco citato non tantum de futura, sed etiam de præsenti Christi gloria loquitur, in eo posita, quod Gentes in eum tanquam in Deum crederent, & a Deo clarificaretur. Joan. 12. v. 28. *Venit ergo vox de Cœlo: Et clarificavi, & iterum clarificabo.* Refellitur.

Respondent 3. gloriam Christi non immerito dici gloriam Dei, quia ista in illa includitur, a qua derivatur, ac defluit. Tertia responsio.

Verum nihil absurdius, & a communi loquendi more alienum magis. Nonne quidquid in nobis boni est, quidquid perfecti a Deo totius boni fonte & auctore defluit? haud dubie. An recte idcirco quis diceret, quod, visa Dei perfectione vel gloria, nostra quoque videatur? absurdus ille foret, qui sic loqueretur. Isaias itaque videndo gloriam Dei, videt & gloriam Christi, quia reipsa Christus est verus natura & substantia Deus, cujus gloria essentialis sejungi a gloria Dei non potest. Refellitur.

SECUNDUM TESTIMONIUM.

Ex capite 35. v. 4. ejusdem Isaiæ.

Ecce, ait Propheta, *Deus vester ultionem adducet retributionis: Deus ipse veniet & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Nomine Dei eo in loco verum, ac summum Deum designari, dubitari non potest; tum quia v. 20. dicitur: *Videbunt gloriam Domini, & decorem Dei*, tum quia & *Deus vester* appellatur, hoc est, Deus Israelitarum; & ipsi salus adscribitur; tum denique quia aliis in locis, in quibus Deus venturus annuntiatur, Deus summus intelligitur. Isaiæ 25. v. 9. *Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvabit nos .. exultabimus & lætabimur in salutari ejus.* Et cap. 4 . v. 10. *Ecce Deus vester; ecce Dominus Deus in fortitudine veniet.* Et Psalm. 49. v. 3. *Deus manifeste veniet, Deus noster & non filebit.*

Porro textum illum Isaiæ 35. sibi applicat ipsemet Christus Matth. 11. v. 4. ubi sciscitantibus Discipulis an ipse foret, qui venturus prædicitur, respondet: *Euntes renuntiate Joanni, quæ audistis & vidistis, Cœci vident, claudi ambulant &c.* quæ in Vaticinio Isaiæ continentur. Inde sic arguimus. Ille, cujus adventus apud Isaiam prænuntiatur, est Deus Israelis præditus divina essentia: atqui Christus ille ipse est, cujus adventus apud Isaiam prænuntiatur; ergo Christus est Deus Israelis præditus divina essentia. Argumentum.

Socinianorum responsio.

Duo reponunt Sociniani.

Primum: Isaiæ vaticinium referunt ad beneficium liberationis Judæorum a captivitate Babylonica, quæ quodammodo adumbravit liberationem a peccatis per Deum, mediante Christo, perficiendam.

Alte-

Alterum; Deum hoc sensu in Christo esse, ac in mundo venisse, quod singulari ratione loco Dei Christus venerit.

Verum hæc, qua facilitate a Socinianis asseruntur, eadem a nobis negantur. Namque

Refellitur prima responsio. I. In liberatione a captivitate Babylonica impleta non fuere, quæ memorat Propheta: non cœcis visus, non surdis auditus &c. restitutus legitur. De suo autem Socinus fingit, ista omnia allegorice interpretanda esse: an vero ad allegoriam confugere necesse est, cum litteralis sensus in Christo Domino impletus legitur? An de liberatione a captivitate Babylonica dixit Isaias c. 35. v. 8. *Erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur. Non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam?* Quod si daremus hæc ad captivitatem Babylonicam transferri utcumque posse, istud semper immotum, ac certum stabit, sensum directum, litteralem, ac propheticum ad Christum pertinere.

Refellitur secunda responsio. II. Unde tam obliquam, ac distortam responsionem hausit Socinus? Quem vadem, quem sponsorem profert? Nullus enim loco alterius venire dicitur, nisi cum supponitur alterum venire aut debuisse, aut voluisse: at de Deo Patre supponi istud non debet; non ergo loco Patris venit Christus, sed a Patre tanquam minister missus est in mundum, sed ita missus, aut æqualem prorsus, & eamdem habeat cum ipso naturam & potestatem.

TERTIUM TESTIMONIUM.

Ex capite 3. Malachiæ versu 1.

Ecce ego, ait Deus ore Malachiæ, *mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Angelus ille, quem misit Deus ante faciem suam, Joannes Baptista est, qui Christo viam paravit, qui Isaiæ 40. vers. 3. & Matth. 3. v. 3. dicitur *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri.* Et Lucæ 1. vers. 76. Zacharias de illo ait: *Præibis ante faciem Domini parare vias ejus.*

Ille autem, ante cujus faciem Joannes mittendus dicitur, est *Jehovah*, *Deus summus, Deus Israelis, Dominus exercituum, Dominator, qui veniet in Templum suum*, qui Lucæ 1. v. 76. appellatur *Altissimus.* Porro Christus Matth. 11. v. 10. ille ipse est, ante cujus faciem Joannes missus fuit. *Hic enim est*, inquit, *de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam ante te*: quod certe eventus ipse demonstravit; erat quippe Joannes prædicans Baptismum pœnitentiæ, ac Christum ipsum
Joann. 1. v. 29. demonstrabat dicens: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

Argumentum. Inde sic arguimus: Ille, ante cujus faciem mittendus est Joannes, Deus est altissimus, Deus exercituum, Dominator, in Templum suum venturus: atqui Christus est ille ipse, ante cujus faciem Joannes missus fuit: ergo Christus est Deus summus, Deus altissimus, Deus exercituum &c.

Responsio Socinianorum.

Sociniani vim argumenti sic eludunt: nempe Joannem, qui ante faciem Christi missus est, missum dici posse ante Deum, non quod Christus Deus sit præditus divina essentia, sed quod Deus per Christum homines ad pœnitentiam vocabat, & Christus singulari ratione sustinebat Dei personam tot stupenda prodigia operando.

At illa responsio naturalem & obvium sensum textus sacri omnino pervertit.

vertit. Joannes quippe missus dicitur ante faciem illius, qui apud Malachiam dicitur venisse statim in Templum suum; qui brevi post ipsum (Joannem) venturus erat, imo quem demonstrabat ille præsentem: atqui non Deus Pater venit, sed Deus Filius; ergo ille, ante cujus faciem Joannes missus est, Filius Dei est, Christus nempe unus cum Patre Deus. Neque porro Joannes missus ante faciem Dei idcirco dicitur, ut Socino placet, quod homines ad pœnitentiam hortaretur. Nonne & hortabantur Prophetæ, Apostoli, cœterique verbi Dei præcones? nec tamen eorum aliquis dictus fuit sicut Joannes, *missus ante faciem Dei*; imo Joannes *plusquam Propheta* a Christo Domino dicitur, quod nempe ipsum non longe adstantem demonstraverit, eique præiverit. Neque etiam Christus Deus appellatur, quod Dei personam singulari modo sustineret: sustinebat quidem illam ut propriam, non ut alienam, ut dicunt Sociniani, atque inauditum est ut præco, qui adventum Legati Principis alicujus nuntiat, missus dicatur ante faciem Regis, præire Regi. Legatus enim Rex nec est, nec dicitur. Ita Sociniani ad arbitrium omnem loquendi usum subvertunt. Refellitur.

QUARTUM TESTIMONIUM.

Ex capite 10. S. Joannis versu 30.

Decretorium plane est argumentum, quod hic petitur ex perfecta unitate, qua Filius seu Christus unum quid esse dicitur cum Patre. *Ego & Pater*, ait Christus Joan. 10. v. 30. *unum sumus*. Et v. 38. *Pater in me est, & ego in Patre*. Et c. 14. v. 9. *Philippe, qui videt me, videt & Patrem.. Non creditis quia ego in Patre & Pater in me est?* C. 16. v. 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*. Denique c. 17. v. 9. Christus Patrem orat, aitque: *Ego pro eis rogo; non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt: & mea omnia tua sunt, & tua mea sunt*. Aut verbis nativa & recepta significatio detrahenda, aut quæ mox relata sunt, perfectam demonstrant Filii cum Patre unitatem identitatis & substantiæ, quæ consubstantialitas vocatur.

Ex illa perfecta Christi cum Patre substantiæ unitate, ac identitate, Christus Judæis demonstrabat se eadem prorsus operari, quæ Pater. Joan. 5. v. 17. *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*. Unde identitatem naturæ, ac essentiæ nexu tam necessario fluere intelligebant Judæi, ut propterea Christum tanquam blasphemum ad mortem quærerent. *Propterea*, inquit S. Joannes ibidem v. 18. *magis quærebant eum Judæi interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum æqualem se faciens Deo*. Quam Judeorum mentem tantum abest ut Christus corrigat, quin confirmat magis variis argumentis, tum ab æqualitate vitæ seu essentiæ viventis, v. 26. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso*; tum ab æqualitate operationis, vers. 19. *Quæcumque fecerit*, (Pater) *hæc & Filius similiter facit*: tum ab æqualitate honoris & cultus soli Deo debiti, v. 23. *Pater omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem*. Ergo Filius perfecta gaudet cum Patre naturæ æqualitate seu consubstantialitate.

Socinianorum responsio.

Vexant plurimum Socinianos, quæ mox relata sunt, Scripturæ testimonia, pro unitate perfecta in natura & substantia Filii cum Patre.

Respon-

Prima r sponsio. Respondent 1. unitatem, de qua in locis citatis, dumtaxat esse voluntatis & consensus, non naturæ, ac substantiæ. Ratio hæc ipsis est, tum quia Christus Joan. 17. v. 11. a Patre suo postulat pro suis Discipulis ut sint unum inter se, sicut ipse unus est cum Patre. *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos*. At haud dubie non postulabat Christus unitatem substantiæ inter suos discipulos, sed tantum unionem animorum & voluntatum, de qua dicit Apostolus 1. Corinth. 6. v. 17. *Qui adhæret Domino, unus spiritus est*. Et Act. 4. v. 32. *Multitudinis credentium cor erat unum*.

Refellitur. Verum facile convellitur hæc prima responsio; quia unitas illa perfecta & omnimoda consensus supponit, ac sequitur ex unitate naturæ & essentiæ. 1. quia ab unitate potentiæ Christus arguit ad essentiæ unitatem; v. 28. & 29. propat quippe oves suas in æternum perituras non esse, nec eas quemquam de manu sua rapturum, quia nempe *quod dedit illi Pater, majus est omnibus:* probat oves suas tam de sua, quam de Patris manu rapi non posse, *quia ipse & Pater unum sunt*. Porro si sola voluntate, ac consensione unum forent, nihil efficeret; ergo intelligi saltem debet unitas potestatis: atqui si una est Patris & Filii potestas, una est utriusque natura; potestas quippe Dei ab ejus essentia non differt: 2. Cum audirent Judæi Christum asserentem se unum esse cum Patre, lapidibus illum obruere voluerunt, haud dubie non propter unionem voluntatis, ac consensus, nihil enim illa continet, quod sit reprehensioni obnoxium, ergo propter unitatem essentiæ, ac potestatis, quam, in eorum opinione, Christus non sine blasphemia sibi arrogabat. *Non lapidamus te*, inquiebant v. 33. *de bono opere, sed de blasphemia; quia tu, cum homo sis, facis te ipsum Deum*. 3. Hanc Judæorum opinionem non emendat Christus, nec corrigit, imo confirmat magis; tum argumento petito ab exemplo Judicum seu Magistratuum, qui dii vocantur, & a minori ab majus, ut antea diximus Christus argumentatur; tum ex operibus Patris, quæ ipse pariter cum Patre facit. *Si non facio*, inquit v. 37. *opera Patris mei, nolite credere mihi: si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite*. Porro ea, qua Christus erat, æquitate & indulgentia, dictum suum revocasset, ac Judæorum opinionem tanquam falsam emendasset, si reipsa unus non esset natura & essentia cum Patre Deus, quomodo intelligebant Judæi, unde offensi & scandalizati fuerant.

Ad probationem primæ hujus responsionis obvia est solutio; Christum scilicet pro Apostolis, ac discipulis suis eam unitatem animorum & voluntatum, charitatis, ac consensus a Patre petiisse, cujus capaces dumtaxat illi erant, non autem unitatem naturæ, ac substantiæ: eo modo, ac sensu, quo Matth. 5. v. 48. Christus discipulis præscribit, *ut sint perfecti, sicut & Pater Cœlestis perfectus est*. An vero contendent Sociniani, discipulos in mandatis habuisse ut eam omnem assequerentur perfectionem, quæ Deo propria est? non puto. Ergo eam dumtaxat ab illis Christus exigit, ad quam aspirare homo mortalis potest pro tenuitate, ac infirmitate humanæ conditionis; pariter igitur eam pro suis discipulis unitatem seu unionem a Patre rogat, cujus illi capaces sunt, concordiæ nimirum, charitatis, & consensus. Quod proferunt ex Epist. 1. ad Corinth. c. 6. & ex Actibus Apostolorum c. 4. facile intelligitur & debet intelligi de unitate morali voluntatis atque consensus, ut vel ipsa subjecta materia indicat. S. August. l. 3. contra Maximinum c. 20. istam statuit regulam, ad discernendam speciem unita-

unitatis, qua multi unum quid dicuntur. *Quando*, ait, *de duabus rebus aut pluribus dicitur, unus est vel una est, & additur quid unus vel quid una; & de his, quæ diversæ, & de his, quæ sunt unius substantiæ, dici potest. Diversæ enim sunt substantiæ spiritus hominis & Spiritus Domini; & tamen dictum est: Qui adhæret Domino, unus Spiritus est. Unius autem substantiæ sunt animæ hominum & corda hominum, de quibus dictum erat: Erat illis anima & cor unum. Ubi autem dicitur de duobus aut pluribus, unum sunt; nec additur quid unum sint, non diversæ intelliguntur, sed unius esse substantiæ: sicut dictum est, Qui plantat & qui rigat, unum sunt. Et: Ego & Pater unum sumus.* Tom. 8. p. 719. G.

Respondent 2. Æqualitatem Filii cum Patre limitandam esse ad operationes, quas habet cum Patre communes, non autem ad ipsam essentiam. Ratio hæc ipsis est, quod Joan. 5. v. 19. Filius dicitur *nihil quidquam a se posse facere*; ergo cum aliquid simul cum Patre operetur, non habet a seipso, seu a sua natura & substantia, sed ex gratuita Patris liberalitate. Secunda responsio.

Verum jam ex dictis manet confutata responsio hæc. Quippe cum una sit Patris & Filii substantia, necesse est unam quoque esse potentiam & virtutem, eamdemque operationem: sed quia Filius per æternam generationem communicata sibi a Patre habeat substantiam, idcirco dicitur nihil operari a semetipso: quæ verba originis seu processionis Filii a Patre ordinem denotant, non inferiorem naturam aut potentiam. Refellitur.

QUINTUM TESTIMONIUM.

Ex capite 2. versu 6. Epistolæ ad Philippenses.

Testimonium illud jam paulo ante versavimus Sectione prima, ubi de præexistentia Christi antequam ex B. Virgine nasceretur. Apostoli verba hæc sunt: *Qui* (Christus) *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo*. Per *formam* ipsam Dei naturam intelligere Apostolum, citato mox loco abunde satis probatum est.

SEXTUM TESTIMONIUM.

Ex capite 2. ad Colossenses versu 9.

De Christo ibi loquitur Apostolus: *In quo*, ait, *inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Nullum ibi verbum est, quod pondus & momentum non habeat ad probandam divinam Christi naturam & essentiam. 1. dicitur *plenitudo divinitatis*, non derivata portio, non aliqua dumtaxat participatio, quæ vel in gratia, vel in miraculis, vel in munere &c. posita sit, sed *plenitudo*; id est totalitas divinitatis, seu, ut fert textus græcus *deitatis*; non plenitudo alicujus solummodo divinæ perfectionis, sed omnis plenitudo, id est, totalitas divinitatis. 2. dicitur, *inhabitat*; non assistit extrinsecus; non morali quadam unione, ut docuit Nestorius, sed inhabitat, id est, intrinsecus inhæret; & quidem *corporaliter*, hoc est, per veram, physicam, & hypostaticam unionem, per quam *Verbum caro factum est*. Joan. 1.

Socinianorum responsio.

Quid ad tam disertum & clarum testimonium Sociniani? Vvolkelius lib. 5. de vera Religione c. 10. respondet, divinitatis nomine Apostolum non intelligere ipsammet naturam Dei, sed voluntatis divinæ perfectam notitiam, P. 437.

& Dei colendi perfectissimam rationem, quæ in Christo corporaliter fuit, id est, clare, aperte, non obscure, ut in Lege Mosis. Tam absurdæ interpretationis non aliud fundamentum ille profert, nisi quod vox, *plenitudo*, inutilis omnino, ac superflua foret, si divinitatem ipsam Apostolus intelligeret, quasi natura divina posset alicui inesse non integra & plena.

Refellitur. Insanit, nostro quidem judicio, Vvolkelius. Ubi enim, quæso, legit & audivit aliquando deitatis aut divinitatis nomine intelligi cognitionem divinæ voluntatis? Rom. 1. v. 20. Apostolus dicit: *Invisibilia Dei a creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus & divinitas*. Numquid non ineptus ille, ac stupidus Vvolkelio videretur, qui divinitatem eo loci interpretaretur *divinæ voluntatis cognitionem*? Tantum autem abest ut vox *plenitudo* faveat adversariis, quin eos penitus obruit; centies enim illi & ad nauseam repetunt, Christum Deum dumtaxat appellari, propter gratiam, virtutem, potestatem, ministerium. Non poterat autem Apostolus verbis significantioribus pravum istum sensum excludere, nisi dicendo *omnem plenitudinem divinitatis in Christo inhabitare corporaliter. Omnem*, ait, non restrictam, non limitatam ad gratiam vel ad ministerium.

SEPTIMUM TESTIMONIUM.

Ex capite 4. Epistolæ ad Galatas versu 8.

Tunc quidem, ait Apostolus Galatas alloquens: *ignorantes Deum, iis, qui natura non sunt dii, serviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum .. ad infirma & egena elementa quomodo convertimini*? Opponit ibi Apostolus deos illos, quibus Galatæ ante suam ad fidem conversionem serviebant, Christo, cui subinde servierunt, aitque deos illos non fuisse *natura* deos; ergo supponit Christum, quem illis falsis diis opponit, esse *natura* verum Deum.

Socinianorum responsio.

Non ita est, ajunt Sociniani; vox enim ista, *natura*, eo loci idem est, ac *revera*; quia scilicet idola, quibus Galatæ serviebant antequam ad Christum conversi fuissent, revera dii non erant; Christus autem reipsa, non opinione tantum Deus est & appellatur, non quidem essentia & natura, sed gratia, adoptione, virtute, ac potestate.

Refellitur. Refelluntur: quia vox ista *natura*, nusquam in Scripturis usurpata legitur, ut significet rem aliquam esse *revera* seu *de facto*, non opinione tantum. Latius enim patet hæc loquendi forma. Res ista *revera* seu *de facto talis est*, quam ista. Res talis est natura sua seu substantia. Apostoli v. gr. reipsa erant Apostoli a Christo missi; sed tales non erant natura & essentia: neque exemplum aliquod in contrarium proferre possunt Sociniani; imo quamplurima contra ipsos contorqueri. Ita Galat. 2. v. 15. dicuntur *natura* Judæi, prout opponuntur proselytis; qui reipsa quidem Judæi erant, at non nativitate neque natura. Pariter Roman. 2. v. 14. legimus, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: naturaliter* ibi idem est, ac natura duce & impellente, non vero idem, ac *revera*. Denique Ephes. v. 3. *Eramus*, ait S. Paulus: *natura filii iræ, sicut & cæteri*; id est, a nativitate, per quam noxam originalem contraximus.

OCTA-

OCTAVUM TESTIMONIUM.

Ex capite 1. Epistolæ ad Hebræos versu 3.

Christus ab Apostolo ibi vocatur *splendor gloriæ & figura substantiæ Dei* græce χαρακτήρ, *character* substantiæ, ut ait Coloss. 1. v. 15. *Imago Dei invisibilis*. Quid est autem character substantiæ? quid imago Dei? nisi perfecta & substantialis Dei expressio?

Socinianorum responsio.

Nec audiendus Vvolkelius loco mox citato, ubi ait, Christum vocari characterem substantiæ Dei, tum quia Deus in eo se ipsum, hoc est, voluntatem potentiamque suam veluti ad vivum expressit, & oculis nostris spectandam exhibuit; tum quia, quæ de Deo ad salutis adeptionem sunt necessaria, luculentissime nobis declaravit. Sic ille levi manu consuetam verborum significationem evertit, ut fabulas adstruat. Deus quidem seipsum in Filio expressit, quia non solum voluntatem suam nobis per ipsum manifestavit, sed quia naturam & substantiam suam totam Filio communicavit per æternam generationem. Statim quippe post ista verba: *character substantiæ:* Apostolus aperte significat characterem illum in ipsa divina natura consistere, ex potestate nimirum, quæ Deo & Christo communis est: *portans omnia*, inquit, *verbo virtutis suæ*: & Coloss. 1. v. 16. *Quoniam in ipso condita sunt universa in Cœlis & in terra, visibilia & invisibilia .. Omnia per ipsum & in ipso creata sunt.* Imago etiam Patris Filius dicitur: sed qualis? imago vivens, ac spirans; imago perfectissima & substantialis.

TERTIUM ARGUMENTUM.

Ex Attributis divinis, quæ de Christo prædicantur.

Solet in veteri Testamento Deus his præcipue characteribus insigniri: nimirum dicitur omnium creator, primus & novissimus, Rex gloriæ, cordium scrutator, Israelis dominator & redemptor, Judex, Rex noster, Deus altissimus, Deus omnipotens: atqui ii omnes characteres in novo Testamento Christo tribuuntur.

Coloss. 1. v. 15. dicitur *primogenitus omnis creaturæ, quoniam per eum creata sunt omnia.*

Apocal. 1. v. 8. *Ego sum alpha & omega.*

1. Corinth. 2. v. 8. *Si cognovissent, nusquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

1. Joan. 21. v. 17. *Domine, tu omnia nosti.*

1. Ad Timoth. 2. v. 5. & 6. *Unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.*

Act. 10. v. 24. *Constitutus est Judex vivorum & mortuorum.*

Apocal. 19. v. 16. *Rex Regum, & Dominus dominantium.*

Probatur deinde percurrendo præcipua Dei attributa, quæ Christo maxime propria sunt.

Æternitas. Apocal. 1. v. 8. Jam citato: *Ego sum alpha & omega, principium, & finis, qui est, qui erat, & qui venturus est.*

Hebr. 13. v. 8. *Jesus Christus heri, hodie, & ipse in sæcula.* Plura vide de æternitate Christi, supra Sectione 2.

M 2 Omni-

Omnipotentia. Apoc. 1. *Ego sum primus & novissimus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens*. Idem repetitur c. 11. v. 17.

Heb. 1. v. 3. *Portans omnia verbo virtutis suæ*.

Et Coloss. 1. v. 16. *Omnia per ipsum & in ipso creata sunt*.

Immensitas. Matth. 28. v. 20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi*.

Joan. 3. v. 13. *Nemo ascendit in Cœlum, nisi qui descendit de Cœlo, Filius hominis, qui est in Cœlo*. In terris erat, cum hæc dicebat Christus, & tamen declarat se in Cœlo etiam esse. Aberrat procul dubio Socinus, dum tempus præsens exponit per præteritum, ut sensus sit: *Filius hominis de Cœlo descendit, & in Cœlo fuit*. Repugnant etenim verba Christi, ὁ ὢν τῷ οὐρανῷ, *existens in Cœlo*, quibus certe aperte demonstratur Christum in Cœlo esse, quo puncto temporis loquebatur.

Omniscientia. Joan. 21. v. 17. *Domine, tu omnia nosti*.

Apoc. 2. v. 23. *Scient omnes Ecclesiæ, quia ego sum scrutans renes & corda*.

Lucæ 6. v. 28. *Ipse vero sciebat cogitationes eorum*.

Coloss. 2. v. 3. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi*.

Immutabilitas denique. Hebr. 1. v. 12. *Opera manuum tuarum sunt Cœli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient*.

QUARTUM ARGUMENTUM.

Ex operationibus Dei, quæ sunt Christo communes.

Joan. 5. v. 17. *Pater meus*, ait Christus: *usque modo operatur, & ego operor*. Et v. 19. *Quæcumque ille fecerit, hæc & Filius similiter facit*. Generalis est illa Christi propositio, spectatque tum rerum creationem, tum reparationem & salutem humani generis.

I. Rerum omnium creatio & conservatio Deo soli propria est. Isaiæ 44. v. 24. *Ego sum Dominus faciens omnia, extendens Cœlos solus, stabiliens terram, & nullus mecum*. Atqui rerum creatio Christo tribuitur. Joan. 10. v. 3. *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*. Coloss. 1. v. 15. *Primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt universa in Cœlis & in terra, visibilia & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum & in ipso creata sunt; & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant*. Non poterat Apostolus verbis apertioribus & significantioribus dogma nostrum Catholicum confirmare. Hebr. 1. v. 2. *Diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & sæcula*. Et v. 10. *Et tu in principio terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt Cœli*. Quod quidem de Deo summo a Psalmista dictum Psal. 101. v. 26. Christo accommodat S. Paulus.

II. Opera gratiæ, redemptionis, sanctificationis, justificationis, glorificationis, Deo soli propria esse negare nemo potest. Isaiæ 43. v. 25. *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas*. Psal. 83. v. 12. *Gratiam & gloriam dabit Dominus*. Porro Christum gratiæ auctorem esse, redemptionis, ac justitiæ nostræ, omnes novi Testamenti paginæ loquuntur. 1. ad Timoth. 2. v. 5. & 6. *Unus mediator Dei & hominum Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus*. Act. 20. v. 28. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quã acquisivit sanguine suo*.

QUIN-

QUINTUM ARGUMENTUM.

Ex cultu soli Deo debito, & qui Christo exhibetur.

Deuteronomii 6. v. 13. hoc primum, ac summum praeceptum imponitur: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*. Ita Matth. 4. v. 10. Et Isaiae 44. v. 23. *Per memetipsum juravi*, ait Dominus, *mihi curvabitur omne genu*.

Atqui quilibet religiosus cultus etiam latriae seu adorationis, & externus & internus, Christo Domino nostro debitus est, ac semper impensus. Joan. 5. v. 22. *Pater omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem*. Audis parem honorem seu cultum Filio, sicut & Patri exhibendum esse. Philipp. 2. v. 9. *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, coelestium, terrestrium, & infernorum*. Hebr. 1. v. 6. *Cum iterum introduxit primogenitum in orbem terrae, dixit: Et adorent eum omnes Angeli Dei*. Fides ipsa seu animi demissio & obsequium Christo debetur. Joan. 14. v. 1. *Creditis in Deum, & in me credite*. 1. ad Timoth. 1. v. 1. in Christo pariter spem seu fiduciam omnem nostram collocare necesse est. *Paulus Apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Salvatoris nostris, & Christi Jesu spei nostrae*. Psal. 83. v. 13. beatus dicitur, qui sperat in eum; porro Jeremiae 17. v. 5. *homo maledictus* dicitur, *qui confidit in homine*; Christus igitur, in quo confidimus, Deus est homo factus. Christum denique invocamus, ab eo directe gratiam, coeteraque dona coelestia simpliciter efflagitamus, Act. 9. v. 14. & 1. Corinth. 1. v. 42.

Sociniani haec, quae decretoria plane sunt, his eludunt modis.

I. Inquiunt, Christus adorari potest tanquam creatura excellentissima, Deo ipso plena, ejusque summa auctoritate, ac virtute instructa; praesertim cum haec adoratio in ens supremum tota referatur, ac recidat.

II. Fides in aliquam puram creaturam haberi potest. Exodi 14. v. 31. Israelitae dicuntur in Moyse credidisse.

III. Addunt, Christum fidei nostrae objectum quidem esse secundarium, non vero primarium.

Verum haec levissima sunt, ac nullo negotio exsufflantur.

Primum quidem: quia inauditum plane est, alicui purae creaturae supremum adorationis seu latriae cultum impensum aliquando fuisse: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*. Cum Lystrienses Actor. 14. v. 14. Paulum & Barnabam adorare vellent, constanter hunc a se cultum refugerunt Apostoli: *Viri*, inquiunt, *quid haec facitis? Et nos mortales sumus similes vobis homines*. Angelus pariter Apocal. 19. v. 10. adorationem sibi a Joanne delatam indignatus recusavit; *Vide ne feceris*, inquit: *conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Jesu. Deum adora*. Frustra dicunt cultum & adorationem, quae Christo impenditur, ad Deum ipsum referri. Si enim Christus purus homo est, procul ab ipso removendus latriae cultus; si autem ipsi exhibetur, ut exhibetur reipsa, ad ipsum quatenus Deus est, refertur, & in eo sistit.

Secundum aeque facile exploditur. In supremo quippe adorationis cultu non admittitur subordinatio, sicut nec in objecto fidei; neque magis potest dividi fides & cultus latriae inter Creatorem & creaturam, quam ipsa divinitas. Isaiae 42. v. 8. *Hoc est nomen meum, gloriam meam alteri non dabo nec laudem meam sculptibus*. Aliquis revera cultus religiosus Sanctis

eorumque imaginibus impenditur, at nusquam supremus latriæ cultus: quin & cultus ille religiosus ad Deum semper refertur tanquam fontem & auctorem omnium donorum cœlestium, quibus Sancti cumulati fuere. Israelitæ dicuntur quidem in Moysen credidisse; at longe distant hæc duo credere alicui, & credere in aliquem prius de quocumque, cujus verbis fides habetur, dici potest; posterius de Deo solo, qui est fidei nostræ objectum infinitum, summe verax, ac potens. Crediderunt ergo Israelitæ Deo tanquam ministrum & servum, ut legitur loco citato.

Tertium denique aperte falsum est; Christus enim eo ipso modo fidei nostræ objectum est, quo Deus ipse: *Creditis in Deum*, inquit, *& in me credite*. Atqui Deus objectum est primarium fidei nostræ: ergo & Christus.

Hactenus Scripturæ loca, quibus Christi divinitas apertissime confirmatur, a contortis Socinianorum expositionibus vindicavimus: solvendæ jam nobis supersunt Objectiones, quas ex iisdem Scripturis adversus capitale istud fidei, ac Religionis nostræ dogma contorquere solent.

Solvuntur Objectiones Socinianorum ex Scripturis.

Inter Socinianos Crellius præsertim omnes fere, quæ adversus Mysterium Sanctissimæ Trinitatis difficultates proponi possunt, sive ex Scripturis, sive ex humana ratione, duobus integris Libris collegit, ac complexus est. Quas ex humana ratione deprompsit, supra, ubi de Trinitate personarum in Deo exposuimus, ac diluimus. Superest igitur ut eas hic expendamus, ac solvamus, quas ex sacris Codicibus eruit. Ad tria universim capita illæ revocantur.

I. Ad ea loca, in quibus contendit solum Deum Patrem esse verum & summum Deum per exclusionem Filii & Spiritus Sancti.

II. Ad ea in quibus ea Christo denegantur, quæ vero & summo Deo negari non possunt.

III. Ad ea, in quibus de Christo ea affirmantur, quæ de Deo uno & summo affirmari non possunt.

Objectiones primi ordinis.

Objicies itaque 1. Solus Pater per exclusionem Filii & Spiritus Sancti Deus in Scripturis dicitur. Joan. 17. v. 3. *Hæc est vita æterna*, inquit Christus, *ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Jesum Christum*. Ubi profecto, ajunt, particula exclusiva, *solus*, Patri tanquam subjecto affixa, excludit a communione prædicati, nempe *veri Dei*, non solum falsos Gentilium deos, sed ipsum Filium & Spiritum Sanctum; excludit enim eos omnes, qui non sunt ipse Pater: at Filius & Spiritus Sanctus non sunt ipse Pater. Ea quippe est, ait Crellius, vis exclusivæ, *solus*, ut omnes alios excludat a communione prædicati præter eum, cui apponitur: is vero, cui apponitur vox, *solus*, est Pater Jesu Christi, unde vox, *solus*, excludit a communione hujus prædicati omnes præter Patrem, ac consequenter Filium, & Spiritum Sanctum.

Prima responsio. Resp. 1. negamus, quod Crellius tanquam certum supponit, nempe exclusivam, *solum*, connecti debere cum antecedente pronomine *te*, quo Pater designatur: connecti quippe debet cum sequente adjectivo nomine, *verum Deum*; ita ut sensus sit: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te, qui solus est*

verus

verus Deus; vel, *ut cognoscant te Deum, qui solus est verus Deus*. Favet textus græcus: namque inter vocem, *solum*, & *verum Deum*; articulus interponitur, cujus interpositu exclusiva, *solus*, disjungitur a pronomine *te*, & jungitur cum nomine substantivo, *verum Deum*; neque enim temere, ac casu articulum illum interposuit auctor sacer divinitus inspiratus. Sic legimus in textu græco, σετον μονον ἀληθινον θεον; *te illum solum verum Deum*. Hoc autem supposito, funditus ruit Crellii objectio; exclusiva enim, *solus*, juncta cum, *vero Deo*, excludit ab illo prædicato eum omnem, qui non est verus Deus, falsos scilicet Gentium deos, non autem Filium & Spiritum Sanctum, qui unus sunt cum Patre verus & summus Deus.

Resp. 2. dato & non concesso particulam exclusivam, *solum*, Patrem ipsum afficere, non tamen inde merito inferri potest, Filium & Spiritum Sanctum excludi a communione prædicati: veri Dei; excluduntur enim dumtaxat personæ alienæ & extraneæ, id est, falsi Gentilium dii, non illæ, quæ Deo internæ sunt, ejusdem prorsus cum Patre substantiæ. Secunda responsio.

Quod vero exclusivæ particulæ vis ea non sit, ut omnes etiam coæquales personas excludat, multis demonstrari potest Scripturæ testimoniis. Primi Machab. 10. v. 70. *Tu solus resistis nobis*, inquiebat Appollonius ad Jonatham: neque tamen Simonem fratrem Jonathæ, aut duces, aut milites excludebat. Lucæ 9. v. 35. & 36. vox facta est de nube dicens: *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite: Et dum fieret vox, inventus est Jesus solus*. Aderant tamen Petrus, Joannes, & Jacobus. Solus ergo dicitur, quia non apparuere tunc Moyses & Elias. Lucæ 10. v. 40. *Domine non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare*? Solam dixit, ut excluderet sororem, non servos, non ancillas. Joan. 16. v. 32. dum dixisset Christus discipulis suis: *Me solum reliquistis*, statim subjungit, *& non sum solus, quia Pater mecum est*. Quemadmodum igitur Filius dicitur relictus solus & non solus, solus respectu discipulorum, non solus respectu Patris, ita Pater dicitur verus Deus solus, & non solus; solus idolorum respectu, non solus respectu Filii & Spiritus Sancti. Præterea 1. Corinth. 2. v. 2. *Non judicavi me scire aliquid inter vos nisi Jesum Christum & hunc crucifixum*. An Patrem excludit Apostolus? Act. 4. v. 12. *Non est in alio aliquo salus* præter Christum. At non est etiam salus in Patre, qui Filium suum unigenitum dedit? 1. Cor. 2. 11. *Quæ Dei sunt nemo cognoscit nisi Spiritus Dei*. Et Matth. 11. v. 27. *Nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius*. An idcirco Pater & Filius a sua ipsorum cognitione excluduntur? Exclusiva igitur, *solus*, Patri adjuncta, personas dumtaxat a Patre alienas & sejunctas excludit, falsos scilicet deos, non eas, quæ cum ipso unius & ejusdem sunt naturæ, quo sensu Deuteronomii 32. v. 12. dicitur: *Dominus solus dux ejus fuit, & non erat cum eo deus alienus*.

Resp. 3. quod si vox, *solus*, Patri affixa excludat a prædicato *veri Dei*, Filium, necesse sit Socinianos fateri aut Filium non esse verum Deum, aut idola Gentium dici posse veros deos. Utrumque autem æque absurdum est, & adversatur Socinianis. Consecutionem sic evinco contra Crellium: Per verum Deum, in citato S. Joan. loco, vel intelligunt summum & unicum Deum per excellentiam & antonomastice sic dictum, vel simpliciter verum Deum: si verum simpliciter Deum: ergo vi exclusivæ, *solus*, Christus excluditur a vera deitate simpliciter dicta, nec poterit simpliciter Christus Deus appellari: atqui apertissime istud negant Sociniani; profitentur enim se agnoscere Christum tanquam verum Deum, (non quidem natura & sub- Tertia responsio.

 stantia,

stantia, sed gratia, & adoptione) qua nominis æquivocatione nobis turpiter illudunt. Si autem per verum Deum intelligant summum, & unicum Deum, ut reipsa intelligunt, ergo vi exclusivæ, *solus*, idola Gentium excluduntur dumtaxat a deitate summa, & per excellentiam dicta, non vero a deitate simpliciter: unde non poterunt quidem Gentium idola dii summi, & per excellentiam, at saltem poterunt dici veri simpliciter dii: an id ferent Sociniani? non puto. En angustiæ, & absurda, in quæ se conjicit Crellius.

Quarta responsio. Huic responsioni triplici addi & alia potest communis, & pervulgata, nempe Patrem solum Deum appellari, non quod excludantur Filius, & Spir. S., sed quia Pater est fons, & origo totius divinitatis, & Deus, ut vocant, a se, qui a nullo procedit, & a quo procedunt aliæ divinæ personæ.

Instabis 1. 1. Corinth. 8. v. 4. 5. 6. & 7. *Scimus*, ait Apostolus, *quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus, nisi unus. Nam etsi sunt, qui dicantur dii, sive in Cœlo sive in terra, (si quidem sunt dii multi, & domini multi) nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia; & nos in illum; & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum*. Quo in loco, ait Crellius, Paulus explicans quis sit ille unus Deus, simpliciter dicit esse Patrem, non Patrem, & Filium, & Spir. S.. Atqui nulla ratione fieri potuisset, ut Paulus explicaturus quis sit ille unus Deus, Patris tantum mentionem faceret, omissis personis aliis, si Deus ille unus non tantum Pater esset, sed & Filius, & Spiritus Sanctus; ergo Deus ille unus est solus Pater, per exclusionem Filii, & Spiritus Sancti.

Confirmatur ex aliis Scripturæ locis, ubi Pater etiam solus dicitur Deus. Ephes. 4. v. 5. *Unus Deus, & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis*. Præterea, nullus est alius Deus, quam qui dictus fuit Deus Abraham, Isaac, & Jacob, Deus Israelitarum: atqui hic nullus alius est præter Patrem, ut patet ex iis Scripturæ locis, in quibus Deus ille Israelitarum a Jesu Christo distinguitur. Act. 3. v. 13. *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus Patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum*. Et Epist. ad Hebræos c. 1. v. 2. idem ille Deus, qui per Prophetas antea locutus fuerat, novissime locutus in Filio dicitur, ergo solus Deus Abraham, Isaac, & Jacob est verus ille, ac summus Deus.

Resp. Patrem ab Apostolo unum Deum appellari, per exclusionem falsorum deorum, quos eo loci vero, & summo Deo Apostolus opponit, ut ex ipsa textus lectione manifestum est. Et vero cum Apostolus Patrem appellat *solum verum Deum*, non magis excludere voluit a consortio divinitatis Filium, & Spiritum Sanctum, quam, cum ibidem Christum appellat *unum Dominum*, voluit excludere Patrem. At non dicent proculdubio Sociniani, Apostoli mentem fuisse excludere Patrem tanquam Dominum, cum dixit Christum esse *unum mominum*. Nec juvat si dixeris, eo ipso excluso censeri ab Apostolo Filium, & Spiritum Sanctum, quo illos nominatim non appellavit. Quis enim ignorat istud Scriptoribus sacris familiare esse, ut, una persona nominata, alias subintelligant, nedum excludant? Ita c. 4. v. 7. & 10. Act. postulantibus Sacerdotibus, & senioribus populi, *qua virtute, in quo nomine* claudus sanatus fuisset, respondet S. Petrus id factum fuisse *in nomine Jesu Christi*. An dices S. Petrum exclusos voluisse Patrem, & Spiritum Sanctum? Pariter Act. 8. v. 16. dicitur: *Baptizati tantum erant in nomine Jesu*. Et c. 10. v. 48. *Jussit* (Petrus) *eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi*; an propterea a forma Baptismatis excluduntur

Pater

Pater & Spiritus Sanctus? non certe. Denique Act, 16. v. 30. carceris custos petit, *Domine, quid me oportet facere ut salvus fiam? At illi dixerunt: Crede in Dominum Jesum*, an excluditur fides in Patrem & in Spiritum Sanctum? Quis dixerit? Etsi ergo una solummodo appelletur persona divina, aliæ tamen non idcirco exclusæ censeri debent, imo potius inclusæ subintelliguntur. Eam ob rem sacri Scriptores modo tres divinas personas distincte exprimunt, Matth. 28. v. 19. 2. Cor. 13. v. 13. modo duas tantum, ut loco citato & alibi; modo unam tantum, eamque vel Patrem, ut 2. Corinth. 11. v. 31. vel Filium, ut Galat. 6. v. 18. vel Spiritum Sanctum, ut Act. 13. v. 4. Hebr. 3. v. 7.

Ratio autem, qua, juxta S. Chrysostomum, Hom. 20. in priorem ad Cor. ductus est S. Paulus ut Patrem solum Deum diceret, ista fuit, quia Corinthiis nuper a gentili superstitione conversis loquebatur, ac timebat, ne si plures in Deo personas distincte proposuisset, plures illi deos excogitassent, ac se ad priorem, unde recesserant, superstitionem delapsos esse arbitrati fuissent. Itaque prudentiæ fuit Apostoli, ut illis tantum infantibus lac doctrinæ propinaret, non solidiores cibos, sicut loquitur ipsemet Paulus in eadem Epistola c. 30. v. 1. & 2. id est, ea summa Religionis capita, quæ capi difficillima sunt, ac firmissimam exigunt fidem, nonnisi obscure proponeret.

Ad confirmationem ex c. 4. ad Ephes. dico ibi verba ista: *unus Deus & Pater omnium*, non excludere Filium & Spiritum Sanctum, sed tantum iis significari rei unitatem seu indivisionem & identitatem; & Apostolum hoc unum intendere, nempe servandam esse unitatem Spiritus, concordiæ & pacis, his motivis: *quia unus est Spiritus, una fides, unum Baptisma, unus Dominus, unus Deus Pater omnium*. In his autem vox, *unus*, pro unitate seu identitate sumitur, non pro exclusione cujuslibet alterius. Ad id, quod additur, dico, Filium & Spiritum Sanctum alium non esse Deum a Deo Israelitarum natura & essentia, licet persona seu hypostasi alii sint, seu distinguantur a Patre.

Instabis 2. Ex Apostolo 1. ad Timoth. 2. v. 5. *Unus Deus, unus & Mediator Dei & hominum homo Christus Jesus*. Per *unum Deum*, ait Crellius, Pater intelligitur; is quippe intelligitur, inter quem & homines Christus Jesus Mediator est: atqui is solus Pater est unus & verus Deus, alias si Christus Deus unus esset cum Patre, Mediator diceretur inter semetipsum & homines, quod absurdum est.

Resp. per verum Deum eo in loco Deum sumi vel adæquate pro tribus divinis personis, vel inadæquate, ac restricte pro solo Patre: quocumque autem usurpetur sensu, nullum rei Catholicæ damnum infertur. Non primo, tres quippe subintelliguntur divinæ personæ sibi coæquales & consubstantiales: non secundo; Pater enim unus dicitur Deus, non per exclusionem Filii & Spiritus Sancti, sed per exclusionem falsorum deorum, quibus certe veri & unius Dei nomen adaptare blasphemia est. Nec urget, quod addit Crellius, Filium, si Deus est, suimetipsius fore Mediatorem; siquidem Christus quatenus homo, seu ratione naturæ suæ humanæ, Mediator esse, ac dici potest inter se ut Deum & homines. Adde, quod officium Mediatoris sit officium personæ ipsius Christi duplici natura, divina scilicet & humana, constantis; persona vero Christi seu Verbi divini distincta est a persona Patris, inter quem & homines Christus Mediator intercedit: quapropter negari potest, quod ait Crellius, Christum suimetipsius Mediatorem esse.

Obje-

Objectiones secundi ordinis.

Objicies cum eodem Crellio ea Scripturæ testimonia, quæ Christo Domino ea denegare videntur, quæ vero Deo denegari non possunt.

I. Matth. 24. v. 36. Christus ignorat diem ultimi Judicii: *De die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli Cœlorum, nisi solus Pater.* Idem legitur apud S. Marcum c. 13. v. 32. *De die autem illo vel hora nemo scit, neque Angeli in Cœlo; neque Filius, nisi Pater.*

II. Solus Pater bonus dicitur excluso Filio. Matth. 19. v. 17. *Quid me interrogas de bono? unus bonus Deus.* Et Marci 10. v. 18. *Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus.*

III. Christus nihil facere potest ex semetipso, *nisi viderit Patrem facientem.* Joan. 5. v. 19.

IV. Doctrina Christi ipsius non est, sed Patris, Joan. 7. v. 16. 17. & 18. *Doctrina mea*, ait Christus, *non est mea, sed ejus, qui misit me.*

V. Christus a se ipso non venit; suam nec facit voluntatem, nec gloriam quærit. Joan. 7. v. 28. *A me ipso non veni.* Et c. 5. v. 30. *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.* Et c. 8. v. 50. *Ego non quæro gloriam meam; est qui quærat & judicet.*

VI. Christus non est fidei nostræ objectum saltem primarium, Joan. 12. v. 44. *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.*

VII. Christus plenam non habet in res omnes potestatem, Matth. 20. v. 23. *Sedere ad dexteram & sinistram non est meum dare.*

Denique, *semetipsum Christus non clarificavit.* Hebr. 5. v. 5.

Resp. ad primum: rerum omnium scientiam Christum habuisse tam disertis testimoniis supra ostensum est, ut mirum videri debeat, qua ratione a Socinianis negari possit. Quomodo igitur diem ultimi Judicii potuit ignorare, qui constitutus a Deo est Judex vivorum & mortuorum, per quem *Deus fecit omnia sæcula*, Hebr. 1. v. 2. qui omnes illius diei circumstantias novit; horam, Lucæ 17. locum, Matth. 24. signa & causas, Lucæ 21. Ad hæc attendens S. Ambrosius L. 5. de fide 16. n. 204. *Quomodo*, inquiebat, *nescivit Judicii diem, qui horam Judicii, & locum & signa expressit & causas?* (T. 1. p. 588 C. D.)

Omissa nonnullorum Veterum solutione, qui respondent aut textum S. Matth. ab Arianis interpolatum fuisse, aut ignorantiam illam cadere in Christum, quatenus homo est, non quatenus Deus, quam responsionem cum aliquando approbasset Leporius Præsbyter, subinde improbavit ac revocavit in Libello emendationis: *Nunc*, inquit, *non solum dicere non præsumo, verum etiam priorem anathematizo prolatam in hac parte sententiam; quia dici non licet, etiam secundum hominem ignorasse Dominum Prophetarum.* Huic Leporii retractationi subscripsit Sanctus Augustinus, cum aliis quinque Episcopis Africanis. Omissa, inquam, illa nonnullorum Veterum responsione, (Bibli. PP. T. 7. p. 3. G.)

Dico longe probabilius esse, ac modo loquendi Scripturæ magis accommodatum, quod reponit Sanctus Augustinus L. 83. quæstionum, quæstione 60. Christum scilicet diem Judicii hoc sensu ignorare, quia ignorantes nos facit, seu non aperit nobis nec revelat: in phrasi quippe Scripturæ, Deus rem aliquam cognoscere primum dicitur, quando eam aliis manifestam facit. Ver. gr. Gen. 22. ad Abraham dicit: *Nunc cognovi, quod timeas Dominum.* An ignorabat antea? non certe: sed fidem illam aperto & publico experimento nondum comprobaverat. (T. 6. p. 33. C. D.)

Ita

Ita pariter Christus diem ultimi Judicii dicitur ignorare, quia illum nobis non aperit nec manifestat. Audiendus Sanctus Augustinus loco mox indicato: *Sicut*, inquit, *scire Deus dicitur, etiam cum scientem facit; sicut scriptum est: Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligatis eum. Non enim sic dictum est hoc, quasi nesciat Deus, sed ut ipsi sciant quantum in Domini dilectione profecerint... Et ipsum*, Tentat, *pro eo positum est, quod tentari finit. Sic & cum dicitur nescire, aut pro eo dicitur, quod non approbat, id est, in disciplina & doctrina sua non agnoscit, sicut dictum est: Nescio vos; aut pro eo, quod utiliter nescientes facit, quod scire inutile est. Ideo bene accipitur id, quod dictum est; solum scire Patrem, sic dictum esse, quia facit Filium scire: & quod dictum est, nescire Filium, sic dictum esse, quia facit nescire homines, id est, non prodit eis, quod inutiliter scirent.* Ibid. B.C.

At, inquies, hoc sensu non tantum Filius sed & Pater Judicii diem ignorare dici potest, qui eum non revelat nec manifestat. Non ita est: quia nempe Pater per semetipsum immediate non loquitur nobis, nec quidquam manifestat, sed per Filium suum: *Multifariam, multisque modis*, ait Apostolus Hebr. 1. v. 1. *olim Deus loquens patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & sæcula.* Ergo non Pater, sed Filius ignorare id dici potest, quod non aperit. Diem autem Judicii sapienter omnino nos ignorare vult, ut nimirum vigiles semper & arrecti, ac in bonis operibus ferventes simus: *Expectatio quippe perpetua ferventiores ad pietatem facit, cognitio negligentes*, ait Sanctus Basilius L. 4. contra Eunomium. Tom. p. 190. A.

Ad secundum: Tacite eo loci Christus adolescentem carpit, ac informat, qui cum existimaret Christum esse purum hominem, eum tamen appellebat bonum: quasi diceret: Me Deum non putas, & tamen bonum dicis; solus enim Deus per excellentiam bonus est: ergo vel bonum me non appella, vel Deum me esse crede. Ita S. Augustinus L. 3. contra Maximinum c. 23. & S. Ambrosius L. 2. de fide c. 1.

Ad tertium: De Christo dicitur Joan. 5. v. 19. *Quæcumque fecerit Pater, hæc & Filius similiter facit.* Quo ergo sensu dicitur *nihil a se ipso facere posse?* duplici: 1. quia quidquid habet Filius, a Patre habet per æternam generationem. Joan. 5. v. 26. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso.* 2. quia non potest quidquam facere, quod sit contrarium divinæ Patris sui voluntati; tum quia una est divina Patris & Filii voluntas; tum quia humana voluntas Christi divinæ semper conformis fuit ac perfecte subdita: Verbum quippe humanitatem regebat, ac moderabatur. Sensum istum demonstrat consilium ac scopus Christi citati in loco: Judæi Christum accusabant tanquam reum violati sabbati, eo quod infirmum eo die sanasset; quibus reponit Christus: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor ... Non potest Filius a se facere quidquam; nisi quod viderit Patrem facientem.* Quasi diceret: Pater infirmum sanat die Sabbati, ego autem id omnino facio, quod Pater; non igitur contra mandatum Patris facio; ut quid ergo me accusatis? Cum vero dicitur Filius nihil *posse facere a se, nisi quod viderit Patrem facientem*; non impotentia, seu virtutis defectus in ipso arguitur, imo potius divina ejus essentia probatur: Deus enim, ait Apostolus 2. ad Timoth. 2. v. 13. *seipsum negare non potest.*

Ad quartum: Doctrina Christi & sua dicitur, & non sua; sua; quia Christus Verbum erat, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi*; non sua, T. 3. p. 8. quia quidquid habet Filius, a Patre suo habet. Ita S. Augustinus in hunc S. Joannis p. 61.

nis locum. Ad sensum igitur Judæorum dicebat Christus, doctrinam suam non esse suam, hoc est non esse contrariam, ut isti putabant, doctrinæ Patris, sed plane consentientem, imo eamdem omnino.

Ad quintum: *Christus a seipso non venit*, id est contra voluntatem Patris ut sunt pseudoprophetæ, sed ex Patre procedit, a quo missus est; quæ missio originem quidem importat seu ordinem Filii a Patre, non dependentiam aut inferioritatem. Eodem plane sensu dicitur non facere voluntatem suam, nec suam gloriam quærere; quia nihil unquam facit contra Patris voluntatem; *quæ enim placita illi sunt, facio semper*, ait Christus Joan. 8. v. 29.

Ad sextum: Expressa sunt, ac manifesta ista Christi verba Joan. 14. v. 1. *Creditis in Deum; & in me credite*. Cum igitur dicit: *Qui credit in me, non credit in me*; sensus est eum, qui credit in me tanquam purum hominem, sicut Judæi credunt, non credere in me ut oportet, adeoque vere in me ut Deum non credere. In his quippe locis Christus Judæorum incredulitatem corripit & increpat.

Ad septimum: Declarat ipsemet Christus, sibi datam esse omnem potestatem: *Omnis potestas*, inquit Matth. 28. v. 18. *data est mihi in Cælo & in terra*; ad mentem igitur interrogantium respondet, suum non esse eas sedes distribuere, quas postulabant filii Zebedæi. Petebant illi a Christo tanquam ab homine sibi affinitate sanguinis conjuncto, & affectu quodam carnali, ut concederet sedes illas cœlestes: quibus merito respondet, suum non esse, eo modo, quo illi cogitabant, sedes illas distribuere; simulque tacite illos admonet, prius bibendum ipsis tribulationum calicem, quam sedes illas assequantur. Observa, in græco textu non legi *vobis*, sed tantum *meum non est dare*, nempe ambitiose petentibus, sed iis, quibus paratum est a Patre in æterno prædestinationis decreto.

Ad octavum denique: Christus Jo. 17. v. 5. declarat se ab æterno eam in sinu Patris claritatem obtinuisse, quæ a divina essentia sejungi non potest: *Clarifica me Pater apud temetipsum, claritate, quam habui priusquam mundus fieret*. Cum igitur dicitur semetipsum non glorificasse ut Pontifex fieret, sensus est, Christum Pontificis & Mediatoris officium contra Patris voluntatem non suscepisse; imo a Patre Pontificem constitutum fuisse, ratione scilicet humanæ naturæ, qui, ut ait ibidem Apostolus v. 8. *cum esset Filius Dei, didicit ex his, quæ passus est, obedientiam*. Ex quo colligimus, claritatem illam intelligi debere respective ad munus Pontificis & Mediatoris, quod Christus sustinuit ratione humanæ naturæ.

Objectiones tertii ordinis.

Objicies 3. Multa in Scripturis de Christo affirmantur, quæ de vero & summo Deo affirmari non possunt.

Primo dicitur factus. I. Christus factus & creatus dicitur. Proverb. 8. v. 22. *Dominus creavit me in initio viarum suarum*. Sapientia ipsa loquitur, quam SS. Patres ajunt esse ipsummet Christum, seu Sapientiam incarnatam: Ecclesiastici 24. v. 14. *Ab initio & ante sæcula creata sum*. Act. 2. v. 36. *Et Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis*. Hebr. 1. 14. *Tanto melior Angelis effectus* dicitur. Et Joan. 1. v. 15. Joannes ait: *Qui post me venturus est, ante me factus est*. Denique Coloss. v. 15. *Primogenitus* dicitur *omnis creaturæ*.

Secundo Deo minor. II. Christus Deo Patre minor est; ac inferior, cujus mandata observare tenetur. Joan. 14. v. 28. *Vado ad Patrem, quia Pater major me est*. 1. Cor.

Cor. 15. v. 28. *Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc & ipse subjectus erit i.* Joan. 14. v. 31. *Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio*. Et c. 15. v. 10. *Ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione*.

III. Christus ipse agnoscit unum Deum se superiorem, ad quem preces & supplicationes dirigit, a quo missus fuit, & omnia accepit. Joan. 20. v. 17. *Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.* Matth. 27. v. 46. Christus pendens in cruce exclamat: *Deus meus Deus meus, quare me dereliquisti?* Ephes. 1. v. 17. *Deus Domini nostri Jesu Christi pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ*. Denique 1. Cor. 11. v. 3. Deus *caput Christi* dicitur. Agnoscit igitur Christus, Deum sibi superiorem, quem orat supplex toto fere capite 17. S. Joan. Et Matth. 26. v. 39. 42. 44. Lucæ 22. v. 41. & 44. & alibi refertur Christum suppliciter Deum exorasse. Tertio, agnoscit Deum se superiorem.

Sufficit hic Apostoli testimonium Hebr. 5. v. 7. *In diebus carnis suæ*, inquit, *preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia*. Neque mirum si Deum orat Christus, a quo accepit omnia, Matth. 11. v. 27. *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo*. Joan. 3. v. 35. *Pater diligit Filium, & omnia dedit in manu ejus*.

IV. Denique Christus Dei Filius dicitur, hominum Mediator, Sacerdos, homo, filius hominis. Ista porro de Deo uno & summo nullatenus dici possunt. Quarto, Dei Filius & hominum Mediator dicitur.

Resp. ad primum ex c. 8. Proverb. Negamus, Sapientiam Dei seu Christum dici posse creaturam; verbum enim hebræum, quod Septuaginta reddiderunt per, *creavit*, simpliciter significat, *possedit*, ut habet Vulgata nostra: c. 4 Gen. *Possedi hominem per Deum*, ait Eva, id est, *genui*. Unde conjici non immerito posset, mendum irrepsisse in textum Septuaginta, vitio exscriptoris, qui loco ἔκτησε, vel ἐκτήσατό με, *possedit me*, posuit ἔκτισε mutando *eta* in *jota*, & significat *creavit*. Ita observat Eusebius L. 3. Ecclesiasticæ Theologiæ c. 2. adversus Marcellum. Multum quippe interesse docet inter, *creare*, ac, *possidere*: quia creatio, ex recepta & communi notione, significat transitum ab eo, quod non est, ad id, quod est; possessio vero rei jam existentis proprietatem in eo, qui possidet. Eodem modo citatum textum ex hebræo emendat S. Hieronymus Epist. 139. & SS. Basilius, Gregorius Nyssenus, Epiphanius, communem versionem, *creavit*, multum improbant. Quamquam etsi retineatur ἔκτισε, *creavit*, non multum nocet causæ Catholicæ: apud Græcos enim *creare* & *gignere* promiscue sumitur, ut constat ex Psalm. 89. v. 2. & c. 32. v. 18. Deuteronomii, ubi apud Septuaginta idem verbum græcum γίνομαι, *fum*, vel, *gignor*, usurpatur ad generationem perinde, ac creationem significandam. Quin etiam & apud Latinos non raro *creare*, ac *generare* promiscue ad idem significandum sumitur, ut observant S. Hieronymus in caput 4. Epist. ad Ephes. & Sanctus Augustinus Lib. de fide & Symbolo. Idcirco autem Scriptura verbum *creare*, potius quam *generare* hic usurpat, reste S. Hilario Lib. de Synodis, ut ostendat divinam Verbi generationem cujuslibet mutationis & passionis expertem esse. Resp. ad primum. *Ad calc. Dem. Ev. p. 153. D.* *P. 1151.*

Eadem est responsio ad testimonium ex c. 24. Ecclesiastici.

Capite vero 2. Act. Deus dicitur fecisse Christum Dominum, ratione scilicet humanitatis, quam uberiori gratia, imo & substantialis gratiæ unione Deus inunxit.

Joannis 1. Christus ante Joannem *factus* dicitur, id est, ipsi Joanni præpositus

tus seu prælatus; cujus quidem prælationis causa & ratio statim ibidem redditur, *quia prior me erat*, id est, quia æternitate prior, idcirco & dignitate me præstantior, *cujus non sum dignus ut solvam ejus corrigium calceamenti*, ut ait ibidem v. 27. S. Joannes. Ita locum hunc exponit S. Ambrosius L. 3. de fide.

Hebræor. 1. Christus tanto melior Angelis effectus est, id est evectus & declaratus supra omnes Angelos. Hunc esse Apostoli sensum, demonstrat scopus & institutum ipsius, nempe ut excellentem, ac supremam Christi dignitatem evincat ex æterna ipsius, ac cœlesti generatione: *Cui enim Angelorum*, inquit, *aliquando dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te?*

Coloss. 1. Christus revera primogenitus appellatur omnis creaturæ, non quidem ratione creationis & ordinis, quasi ipse creatura foret, sed ratione dignitatis & causalitatis, quia reipsa ante omnes creaturas ab æterno conditus fuit, quarum ipse causa est atque principium: *Omnia per ipsum facta sunt*. Hanc esse mentem Apostoli demonstrant verba versus 18. *Ut sit*, inquit, *in omnibus ipse primatum tenens*. Et v. 16. *Primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis & in terra*. Et v. 17. *Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant*. Quare cum Apocal. 3. v. 14 *principium* dicitur *omnis creaturæ*, principium ibi non passive usurpatur, quasi prima creatura foret, sed active, quia creaturæ omnes ab illo suam ducunt originem.

Resp. ad secundum. Ad secundum Objectionis caput resp. Patrem Filio majorem esse ratione humanitatis, non vero divinæ essentiæ: *Ego* enim *& Pater unum sumus*, ait ipse Christus. Solutio manifesta fit ex scopo ipso seu instituto Christi, loco, qui objicitur. Discipulos nimirum ob proximum suum e terris discessum tristes consolatur, isto potissimum motivo, quod rediturus esset ad Patrem, & in gloriam ipsius recipiendus, unde gaudere magis, quam tristari deberent. Ea ipsa autem ratione Patrem se majorem dicit, qua erat ad ipsum rediturus, ratione scilicet assumptæ humanitatis, non autem divinæ naturæ, quam semper unam numero cum Patre retinuit: *Pater in me est, & ego in Patre*. Probari nobis non potest nonnullorum sententia, qui Patrem Filio majorem dici posse arbitrantur, ratione originis; eo quod nimirum Pater principium est sine principio, fons & origo totius divinitatis, seu Deus a se. Namque in Deo, in quo summa est unitas, ac simplicitas, gradus illi majoris vel minoris perfectionis admittendi non sunt: neque vero aliquid in Patre perfectius est non habere principium, aut generare, quam in Filio habere originem a Patre & ab ipso generari. Hoc ipso sensu, ratione scilicet humanitatis assumptæ, Christus Patri subditus est, ejusque præcepta ex vera obedientia exequitur: sic autem ea exequitur, ut significet liberum sibi esse, si vellet, ea non observare, quæ nonnisi volens, ac lubens acceptavit. *Nemo tollit animam meam a me*, inquit Joan. 10. v. 18. *sed ego pono eam a me ipso; & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo*. Aperte duplex in Christo natura hic distinguitur; quæ distinctio præ oculis haberi semper debet, ut ea diluantur & exponantur, quæ in speciem divinæ Christi naturæ adversari videntur. *Pia mens*, ait S. Ambrosius Lib. 5. de fide c. 8. n. 115. *quæ leguntur secundum carnem divinitatemque distinguit: sacrilega confundit, & ad divinitatis detorquet injuriam, quidquid secundum humilitatem carnis est dictum*.

Tom. 2. p. 571. F.

Ad tertium caput Objectionis dico

Resp. ad tertium. Ad primum, cum Christus verus homo esset, mirum videri non debet tum, quod Patrem Deum suum invocaret; tum quod Pater Christi caput appellestur,

tur; a quo propter humanitatem Inunctus dicitur: sic tamen Christus Patrem orat, ut simul declaret omnia, quæ Patris sunt, sua esse. Joan. 16. v. 15.

Ad secundum, Christus ut homo Mediator est homines inter & Deum, ac sub ea conditione Patrem supplex exorat; non ex indigentia, cum simul Deus esset, sed ex œconomica dispensatione, ad opus redemptionis nostræ perficiendum plane necessaria.

Ad tertium: Omnia quidem Christus accepit a Patre, non dono gratiæ, sed proprietate naturæ per æternam generationem. Unde Joan. 5. v. 26. ait. *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso*. Unde recte infertur ordinem esse originis inter Patrem & Filium; at nullam plane dependentiam.

Ad quartum Objectionis caput, solutio patet ex ante dictis. Recte Christus Filius Dei dicitur & est, *ex utero ante luciferum genitus*: generatio quippe in personam ipsam seu suppositum cadit, non in naturam. Cum ergo una sit in Christo persona, recte Christus Dei Filius dicitur; propter humanam autem naturam, dicitur Sacerdos, Mediator, filius hominis, nec in his omnibus ulla occurrit contradictio vel imperfectio. Resp. ad quartum.

Paulo fusius immorati hactenus sumus in evolvendis Scripturæ testimoniis, quibus tam turpiter Sociniani abutuntur ab convellendam Christi Domini nostri divinitatem, quæ fidei, ac totius Religionis nostræ caput est, ac fundamentum. Recte omnino & ad vivum in persona veterum Hæreticorum Socinianos depinxit auctor perantiquus apud Eusebium L. 5. Hist. c. 28. *Sacras*, inquiebat ille, *Scripturas adulteraverunt: primitivæ autem fidei regulam rejecerunt, Christum ipsum denique ignoraverunt, non inquirentes, quid sacræ doceant Scripturæ, sed cujusmodi syllogismorum figura ad confirmandam impietatem suam reperiatur, assidue meditantes. Quod si quis aliquem divinæ Scripturæ locum eis objiciat, examinant utrum connexum an disjunctum syllogismi genus ex eo confici possit*. Deinde veterum Scriptorum Ecclesiasticorum auctoritatem iisdem Hæreticis opponit auctor ille, de quo Eusebius. Huic methodo nos inhærentes, Scripturæ testimoniis & constantem Ecclesiæ, ac SS. Patrum traditionem adjicimus. P. 197. B.

SECTIO QUARTA.

De constanti SS. Patrum Antenicanorum Traditione circa Personarum Trinitatem, Verbi divini æternam generationem, & consubstantialitatem.

Tria hæc simul proponimus ex Traditione demonstranda, quæ hactenus ex Scriptura sacra probata sunt, personarum in Deo trinitatem, Verbi divini æternam generationem, & cum Patre consubstantialitatem, quæ omnia cum ex iisdem SS. Patrum locis eliciantur, simul visa nobis sunt in unum locum congerenda; ac ne lectoris distrahatur animus, ad unum quoque SS. Patrum testimonium ea subnectemus, quæ ab adversariis ex eodem S. Patre objici Catholicis solent: ita simul & probationes & objectiones ex Traditione depromptas habebis.

Observa, consentire inter se omnes Socinianos in recusanda Traditionum auctoritate; dissentire vero ab invicem, in ejusdem agnoscenda veritate circa præsens SS. Trinitatis agumentum. Aliqui enim cum Matthæo Radecio ajunt, post ipsos Apostolos plenam defectionem in Ecclesia statim contigisse; ablatumque ex eo tempore fundamentum, cum videlicet Catholicum Trinita-

nitatis dogma (quod ipse erroneum impie credit) jam tum universim obtinuerit: alii econtra cum Socino in sua 2. ad Radecium Epistola, quæ extat Tom. 1. Operum ipsius, volunt Trinitatis dogma ignotum fuisse
Pag. 374. ante Concilium Nicænum, a quo in fide fuit innovatum: *Quod liquet*, inquit ille, *ex omnium, qui tunc extiterunt, Scriptis*. Quamquam idem Socinus, parum sibi, ut solet, constans, in Epistola 3. ad eumdem Radecium, fatetur ab ipso ferme nascentis Ecclesiæ exordio tot viros non minus pietate, quam doctrina clarissimos, tot Christi sanctissimos Martyres errorem illum gravissimum secutos fuisse, Christum nempe unum illum esse, ac summum Deum, qui omnia creavit.

Auctor anonymus Libri, cui titulus: *Irenicum Irenicorum*, audacter pronuntiat Nicænos Patres novæ fidei conditores fuisse, quod ex coacervatis SS. Patrum testimoniis Nicæno Concilio antiquiorum, probare nititur.

Christophorus Sandius in Libro, cui titulus: *Nucleus Historiæ Ecclesiasticæ*, eumdem lapidem movendum sibi suscepit. Immane quantum ille Nicæni Concilii Historiam deformet, uni Philostorgio Ariano Historico fidem habens, Veterumque testimonia aut mutilans aut oblique detorquens.

Jurius verbi divini pseudo-administer Rotherodami, scribere ausus est in sexta Pastorali Epistola an. 1689. SS. Trinitatis fidem ad Concilium usque Nicænum, imo & Constantinopolitanum, informem fuisse, ac plane imperfectam. Hunc pari eloquentia & eruditione invicte premit Illustrissimus Bossuetius Episcopus Meldensis, in sexta ad Protestantes Admonitione.

Ante illos omnes, Artemon sub finem secundi sæculi affirmare ausus est *priscos omnes ipsosque Apostolos docuisse Christum esse purum hominem, & prædicationis veritatem esse custoditam usque ad tempora Victoris, qui tertius decimus a Petro Romanæ urbis Episcopus fuit: a Zephirini autem temporibus, qui Victori successit, adulteratam fuisse veritatem*. Ita refert Euse-
Euseb. L. 5. bius ex antiquo Scriptore, qui Artemonem confutaverat. *Fortasse*, inquie-
Hist. c. 28. bat ille, *id, quod dicunt, credibile videretur, nisi eis refragarentur primum*
p. 195. *quidem divinæ Scripturæ: deinde fratrum quorumdam Scripta, Victoris æta-*
Ibid. D. *te antiquiora, quæ illi adversus Gentes & contra sui temporis Hæreticos pro veritatis defensione scripserunt. Justinum intelligo, & Miltiadem & Tatianum, ac Clementem, aliosque quamplurimos, in quorum omnium Libris Christi divinitas adstruitur. Nam Irenæi quidem & Melitonis & reliquorum Scripta, quis est, qui ignoret, in quibus Christum Deum simul atque hominem prædicarunt? Psalmi quoque & Cantica fratrum jam pridem a Fidelibus conscripta, Christum Verbum Dei concelebrant, divinitatem ei tribuendo. Cum igitur tot abhinc annis Ecclesiastica doctrina prædicata sit, qui fieri potest ut omnes usque ad Victoris tempora eam, quam isti dicunt, doctrinam promulgaverint? Quomodo eos non pudet hujusmodi calumniam adversus Victorem concinnare, cum certo sciant Theodotum coriarium, qui defectionis illius Deum abnegantis parens & auctor fuit, primusque Christum nudum esse hominem asseruit, per Victorem a communione Ecclesiæ ejectum fuisse? Nam si, ut ajunt, Victor eadem sentiebat, quæ illorum docet impietas, cur Theodotum opinionis illius auctorem ab Ecclesia removit?*

Nonnulli etiam e nostris in quamplures Antenicænos Patres minus æqui,
T. 1. p. 30. ac propensi, ut Petavius, Huetius, existimarunt Trinitatis dogmati adversatos illos fuisse. *Nonnulli Veterum*, ait Petavius L. 1. de Trinitate c. 5. n. 7. *Filium a supremo Deo, ac Patre productum esse dixerunt, cum hanc rerum universitatem moliri statuit, ut illum velut administrum adhiberet. Quam sententiam alii clarius, obscurius alii significant; sed isti fere, Athenagoras, Tatianus,*

Theo-

Theophilus, Tertullianus, & Lactantius. Tam ii vero, quam reliqui, ævo, dignitate, ac potentia superiorem esse Verbo Patrem arbitrati sunt ... nec minus, quam creaturas, initium habuisse, hoc est minime ex æterno distinctam hypostasim fuisse putarunt. Idem fere repetit eodem Libro cap. 8. n. 2. In eumdem fere cum Petavio sensum conspirat Illustrissimus Huetius, Origenianorum L. 2. cap. 2. quæstione 2. n. 10. *Inter Christianos Doctores*, ait, *qui ante Nicænam floruerunt Synodum, multi de Trinitatis Mysterio parum caute locuti sunt* cum Origene, quos inter recenset *Tatianum & Tatiano vetustiorem Justinum, Pseudo-Clementem, Theophilum Antiochenum, Tertullianum, Lactantium, Clementem Alexandrinum, Dionysium itidem Alexandrinum, Gregorium Thaumaturgum.* Ibidem Bellarminum carpit, qui fidem Origenis, ex fide præceptoris ipsius Clementis, & discipulorum Dionysii Alexandrini & Gregorii Thaumaturgi, purgare aggreditur; quoniam, si audiatur Illustrissimus Huetius, tum præceptor, tum discipuli hac in parte a fide & doctrina Catholica deviarunt. T. 1. p. 37. Pag. 42. T. 1. p. 36.

Sententiæ suæ asperitatem subinde temperavit, ac emollivit doctissimus Petavius in Præfatione Tomi secundi. *Præter manifeste Hæreticos*, inquit cap. 1. n. 12. *alios docui, qui communem, rectamque fidem, &, ut sæpius dico, substantiam ipsam dogmatis tenentes, in consectariis quibusdam nonnihil ab regula defectunt: alios, qui in omnibus re consentientes, loquendi dumtaxat modo dissident ab usitata præscriptione, quæ non solum recte sentire, sed rectis etiam verbis explicare, quid sentias, jubet.*

Si quæ igitur apud Patres Antenicænos paulo duriora aut minus castigata occurrant, benigna interpretatione donanda sunt, ne forte abscindatur Traditionis filus, qui sine nova revelatione, ut jam observavimus, coalescere iterum, ac resumi non posset. De illis Patribus Antenicænis dicendum, quod dicebat S. Augustinus de iis, qui ante exortam hæresim Pelagianam floruere, ac liberius minusque accurate de mysterio gratiæ & prædestinationis locuti sunt: *Vobis*, inquiebat Sanctus Doctor L. 1. contra Julian. cap. 6. n. 22. *nondum litigantibus, securius loquebatur.* Et, ut dicit alio in loco, *securi loquebantur, quia nullus aderat hostis.* Certum quippe est, quod observat idem Sanctus Doctor L. 16. de Civitate Dei c. 2. n. 1. *multa ad fidem Catholicam pertinentia, dum Hæreticorum callida inquietudine exagitantur, ut adversus eos defendi possint, & considerari diligentius, & intelligi clarius, & instantius prædicari.* Tom. 10. p. 511. A. Tom. 7. p. 415. A.

Nec prætermittenda hic Theodoreti observatio, Patres nimirum cum disputant contentiosius, in alteram oppositam partem videri inclinare: *Vehemens enim cum adversariis contentio*, ait Theodoretus Dial. 3. Impatibilis, *fecit ut modum excederent. Hoc & iis, qui arbores colunt, evenire solet. Cum enim incurvam plantam viderint, non solum ad rectam normam erigunt, sed in alteram quoque partem ultra directum inflectunt, ut per nimiam in contrarium inclinationem ad rectum statum perducatur.* Tom. 4. p. 170. A.

Nobis autem nec animus nec consilium est universos SS. Patres hic recensere, sed eos dumtaxat, qui ante Nicænum Concilium floruere, ut palam fit Patres Nicænos nihil innovasse, sed quam ex constanti majorum suorum Traditione fidem acceperant, hanc declarasse, ac strenue propugnasse. Momentum istud fuse, ac erudite prosecutus est Bullus Præsbyter Anglicanus in Libro cui titulus: *Defensio fidei Nicænæ*, qui tamen caute legendus est; nonnunquam enim, quasi aliud agens, nonnulla Ecclesiæ suæ erronea interserit.

Summa dexteritate, eruditione, ac eloquentia abstrusissimum istud de SS. Trinitate Mysterium sanctosque Patres evolvit, a nobis non semel laudatus nec satis laudandus Illustrissimus Bossuetius Meldensis Episcopus, in sexta ad Protestantes Admonitione. Itaque sit,

CONCLUSIO.

Constans, ac perpetua ab Apostolis & a SS. Patribus usque ad Nicænum Concilium defluit, quæ ad hanc usque diem perducta est, Traditio de tribus in Deo uno distinctis personis, de æterna Filii generatione, ac consubstantialitate.

Probatur 1. ex SS. Patribus Græcis.

Sanctus Ignatius.

Obiit an. 108. Imperii Trajani 10. S. Ignatius vir Apostolicus & Martyr, in Antiochena Sede Sancti Petri successor, Epistola ad Ephesios, trium SS. Trinitatis personarum meminit, quibus justificationis nostræ opus ex æquo adscribit; & Epistola ad Magnesios, *Studete*, inquit, *ut confirmemini in dogmatibus Domini & Apostolorum, ut omnia, quæ facitis, prospere vobis succedant, carne & Spiritu, fide & charitate, in Filio & Patre & Spiritu Sancto .... Subjecti estote Episcopo & vobis mutuo, ut Jesus Christus Patri, secundum carnem, & Apostoli Christo & Patri & Spiritui Sancto*. Expressa hic fit trium divinarum personarum mentio. (Edit. Cutel. p. 862. A. B.)

Christi divinitatem sæpius adstruit idem Ignatius: Epistolam ad Smyrnæos sic orditur. *Glorifico Jesum Christum Deum, qui tanta vos sapientia donavit*. (Ib. p. 872. D.) Epistola ad Ephesios: *Nihil latet*, inquit, *Dominum, sed & arcana nostra prope ipsum sunt. Omnia igitur faciamus, sicut ipso in nobis habitante, ut illius simus templa, & ipse sit in nobis Deus noster*. (Ib. p. 857. C. & D.) In eadem Epistola sic Christum describit: *Unus medicus est, carnalis & spiritualis, genitus & ingenitus, in carne factus Deus, in morte vita vera, & ex Maria & ex Deo; primo passibilis & tunc impassibilis*; quem Ignatii locum citat Theodoretus Dialogo primo, & S. Athanasius Lib. de Synodis. (T. 4. p. 34. B.) Denique Epistola ad Magnesios Verbi divini æternam generationem expresse docet: *Deus unus est*, inquit, *qui manifestavit seipsum per Jesum Christum filium ipsius, qui est ipsius Verbum æternum non a silentio progrediens*. (P. 1. p. 761. A.)

Neque audiendi sunt Salmasius, Blondellus, Dallæus, Albertinus &c. qui hanc Ignatii Epistolam ex eo capite ut supposititiam repudiant, quod Verbum dicatur non procedere ex *Sige*, seu silentio; quibus, inquiunt, verbis ad Valentini commentum de Sige tanquam Deo parente alluditur: qui error Ignatio prorsus incognitus fuit, utpote ejus ætate nondum exortus.

Namque dici merito potest, S. Ignatium nullo pacto respicere ad Hæreticorum errorem circa Verbi divini productionem, sed simpliciter asserere Verbum Dei ex silentio non esse, sicut nostrum, quod in tempore incipit, ac desinit, hoc est, post silentium oritur & in silentium desinit. Hoc ipso sensu dixit Sanctus Augustinus Sermone 369. alias de tempore 5. & in Natali Domini 2. Verbum Dei illud esse, *quod dicturus (Deus) ante non silebat; quo dicto non siluit, qui dicebat; quod est Verbum sine tempore, per quod facta sunt tempora*. (Tom. 5. p. 1457. A.) Quamquam etsi Hæreticos hac loquendi ratione perstringeret S. Ignatius; non certe Valentinianos nondum tunc exortos, sed Gnosticos, Cerinthianos, qui

qui putidum de *Sige* commentum adinvenerunt, a quibus Valentinus illud postea excerpsit, ut optime probat Bullus in sua defensione fidei Nicænæ p. 287. & sequentibus, ubi Gnosticos Arianorum primos parentes inducit. Ratio autem est, quia Hæreticos, quos hac in Epistola perstringit S. Ignatius, vocat Judaizantes; tales autem fuisse Gnosticos & Cerinthianos, nemo nescit.

Sanctus Polycarpus.

Sanctus Polycarpus Ignatii discipulus & Episcopus Smyrnensis, & cum illo tota Smyrnensis Ecclesia, in ea celebri Epistola, quam de martyrio S. Polycarpi scripsit ad Ecclesias Ponti, apud Euseb. L. 4. Hist. cap. 15. communis fidei circa Mysterium SS. Trinitatis & Filii divinitatem testis est egregius. Sic enim paulo ante mortem inducitur Deum rogans Polycarpus: *Pater unigeniti & benedicti Filii tui Jesu Christi, per quem tui notitiam accepimus .. benedico te, qui me in hunc diem perducere dignatus es, ut partem caperem in consortio martyrum & in calice Christi tui, in resurrectionem vitæ æternæ animæ simul & corporis, in incorruptione Spiritus Sancti ... Quamobrem de omnibus te laudo, te benedico, te glorifico per sempiternum Pontificem Jesum Christum unigenitum Filium tuum, per quem tibi una cum ipso in Spiritu Sancto gloria nu c & in sæcula sæculorum.* Ob. an. 167. P. 133. C.

Quo in testimonio habes 1. tres divinas personas eadem gloria honorandas, adeoque inter se plane coæquales. 2. Jesum Christum esse Filium Dei unigenitum, ac sempiternum Pontificem, adeoque vere Deum, ab æterno ex substantia patris genitum. Nonnulla alia ex S. Polycarpo adducere promptum foret, tum ex Epistola ipsius ad Philippenses, tum ex fragmentis quibusdam, quæ extant Tom. 1.Biblioth. Patrum p. 106.in quibus Christus Deus agnoscitur, & prædicatur.

Objicies cum Sandi: S. Polycarpus in Epistola ad Philippenses, Christum a Deo sæpius distinguit, & Deum nostrum Deum Christi appellat.

Resp. Deum a Christo distingui persona & hypostasi, non natura & essentia: Pater etiam dicitur Deus Christi, tum ratione naturæ humanæ Deo subditæ, tum ratione naturæ divinæ, quam a Deo per æternam generationem accepit. Hinc apud Veteres Pater simpliciter Deus appellatur, quia fons est & origo totius deitatis, principium sine principio. Porro in ipsa ad Philippenses Epistola, S. Polycarpus Christum verum Deum esse profitetur: *Coram oculis*, inquit, *Domini, & Dei sumus, & omnes oportet stare ante tribunal Christi.* Edit. Cotel. pag. 1009. E.

Sanctus Justinus.

S. Justinus Philosophus & Martyr 1. pluribus in locis tres SS. Trinitatis personas distincte appellat. Apolog. 2. pro Christianis ad Antoninum Imperatorem, quæ reipsa prima est, docet Christianos falsos Gentilium deos non agnoscere, sed unum Deum *Patrem justitiæ & castitatis, Filium, qui ab eo venit, & Spiritum propheticum ab illis coli & adorari*. Et inferius ait, Christianos omnes baptizari in nomine *rerum cunctarum parentis & Domini Dei, & Servatoris Jesu Christi, & Spiritus Sancti*. Et in Dialogo cum Tryphone, plures esse in Deo personas probat ex istis verbis: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*; & ex istis: *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est: quibus verbis*, inquit, *tum numerum eorum, qui una essent, tum minimum duos indicavit.* Ob. an. 161. Pag. 56. B. C. P. 94. A. P. 285. B. C.

II. Verbi divini æternam generationem diserte exponit Dialogo cum Try-

Tryphone: *Aliud, inquit, vobis, o amici, ex sacris Litteris producam te-*
P.284.A. *stimonium, primitus ante creaturas omnes Deum genuisse ex se virtutem quamdam rationalem, quæ quidem gloria Domini a Spiritu Sancto vocatur, nonnunquam Filius, aliquando Sapientia, quandoque Angelus, interdum Deus, aliquando Dominus & Verbum.* Quod ibidem explicat Sanctus Doctor, exemplo tum humanæ cognitionis, in qua verbum proferimus & gignimus, tum ignis alium ignem accendentis absque ulla sui imminutione; quod quidem exemplum satis aptum est, sæpiusque ab antiquis usurpatur. Et Apolog. 1. ad Senatum, postquam probavit Deo Patri nullum ideo impositum esse nomen, quod qui nomen habet ab aliquo sibi impositum, se vetustiorem agnoscit, eum scilicet, qui nomen imposuit, de Verbo divino sic loquitur: *Porro filius ejus,*
P. 44. D. *qui solus proprie dicitur Filius, Verbum, simul cum illo ante creaturas & existens, & nascens, quoniam primitus per eum cuncta condidit & ornavit.* His in locis vides Dei Filium, Verbum primitus ante creaturas omnes genitum, & proprie Filium esse, ac dici.

II. Eumdem Filium seu Christum vere Deum esse Patri coæqualem &
P.286. & ejusdem plane naturæ, probat Dialogo cum Tryphone, ubi prolixe ostendit, Christum in veteris Testamenti Scripturis *Deum & Dominum, Dominum virtutum, Israelis Deum* appellari; illum esse, qui Abrahamo, Mosi
P.355.C. & Patriarchis apparuit, quem illi tanquam Deum suum adorarunt, qui-
P.357.D. que nomine tetragmato a Spiritu Sancto nuncupatur. Quin & ea Scri-
P. 96. C. pturæ testimonia, maxime Psalmorum, quæ de Deo summo & vero di-
P.68. C. cuntur, Christo convenire ostendit, quale istud est Davidis: *Thronus tuus, o Deus, in sæculum sæculi.* Et postea sic Judæos perstringit: *Si dicta Prophetarum intellexissetis, non inficiati essetis ipsum esse Deum, singularis & ingeniti ineffabilisque Dei Filium.* Et paulo post: *Dominus & Deus Dei Filius est.* Et Apologia 2. pro Christianis: *Qui, quod Verbum & primogenitus Dei sit, Deus etiam est.* Superius dixerat: *Jesus Christus, unus & solus proprie Filius Deo genitus est, qui nimirum ratio & verbum ejus & primogenitus & virtus est.* Plura omitto.

Pag. 605. Denique eadem Apol. refert a Gentilibus pro insanis habitos fuisse Christianos, quod hominem crucifixum adorarent: cui calumniæ nullus locus fuisset, eamque facillime diluissent Christiani, si Christum ut purum hominem Deo inferiorem coluissent. Adde quod S. Justinus, qui totus est ut contra Paganos Dei unitatem demonstret, dum plures in Deo personas esse ostendit, haud dubie eas in natura plane coæquales & consubstantiales esse credit; alias nec intentum haberet, nec sibi satis constaret: quam inconstantiam & contradictionem haud dubie non siluissent Pagani.

Objicies: Multa sunt apud S. Justinum, quæ Verbi divinitatem impugnant.
Græce ἄλλος. I. Dialogo cum Tryphone p. 358. ait, Patrem esse causam Filii, seu auctorem ut sic. Et ibidem ipsum Filium *alium* numero vocat a Patre: un-
Græce ἀριθμῷ ἕτερον. de Apolog. 2. p. 60. ait, Christianos Filium Dei *in secundo loco* habentes, *cum ratione venerari*, & ipsi secundas post incommutabilem & sempiternum Deum, ac parentem omnium deferre. Et p. 93. Filium vocat *proximam post primum illum Deum potestatem.* Non ergo Filium Dei verum esse, ac summum Deum Patri coæqualem agnoscit S. Justinus.

P.283. A. II. Idem S. Martyr Dialogo cum Tryphone, docet, eum qui Moysi apparuit, non esse Deum rerum omnium conditorem: *Non conditor, inquit, universitatis hujus Deus is fuit, qui Mosæ dixit se Deum esse Abrahæ &c. Nemo enim,* ut ait ibidem, *auctorem & parentem universi super cœlestia omnia reliquisse, &*

in

in pusillâ terræ parte sese exhibuisse, *dicere ausit*. Hoc ipsum in eodem Dialogo p. 357. rursus diserte affirmat, neminem mortalium vidisse Patrem & ineffabilem Dominum rerum omnium. Rationem affert, *Quia putare non debemus*, *ipsum ingenitum Deum vel ascendisse*, *vel descendisse quopiam* : *nam ineffabilis ille Pater & Dominus universitatis hujus*, *non venit in locum aliquem neque deambulat* .... *neque loco ullo*, *atque adeo neque mundo universo comprehensibilis*. Porro idem S. Justinus ibid. pag. 357. probat eum, qui antiquis visus est, & Deus a Scriptura dicitur, *esse Filium Dei*. Ergo ille Filius non est Deus rerum omnium parens & creator invisibilis, qualis est Pater, adeoque ipsi non consubstantialis. P. 356. D.

III. In eodem Dialogo cum Tryphone, Christum *ex Patris consilio & voluntatis administratione & voluntaria generatione* Filium Dei affirmat. Idem repetit p. 357. ubi Filium vocat *sententiæ Patris administrum*; si autem administer est, ergo non auctor, adeoque solum Patris instrumentum, quod Ariani contendebant. P. 284. B.

IV. denique, comparatio deducta tum ex humano verbo, tum ab igne alterum ignem accendente, qua utitur S. Justinus Dialogo cum Tryphone pag. 284. minus apta videtur exponendo Trinitatis Mysterio. Namque licet ignis ignem alterum accedant sine ulla sui jactura & imminutione, potest tamen unus ignis extingui, alio non extincto. Similiter Verbum humanum non est quid personale ac subsistens, quale Verbum est divinum; comparationes ergo illæ a S. Justino adductæ, fidem ejus suspectam merito reddunt.

Denique ibid. pag. 267. ait, nonnullos esse *ex genere suo Christianos*, *qui affirmant*, *Christum hominem esse ex hominibus*; igitur, tempore S. Justini, dogma divinitatis Christi commune non erat, nec omnibus Christianis probatum.

Resp. ad singula.

Ad primum: Pater dicitur Filii causa, non creatione, sed generatione; non prioritate naturæ aut temporis, sed originis. Idem est apud veteres, Patrem Filii esse causam, ac esse principium; quia Filius reipsa est a Patre genitus, licet factus nec creatus. Unde Filius ab illis dicitur habere principium, aliquando etiam dicitur non habere: principium habet originis & processionis, quia est a Patre; principium non habet durationis & temporis, quia est simul cum Patre & ei coæternus: Tam autem apud veteres Antenicænos Patres omnis erroris suspicione caret vox illa, *causa*, ut etiam ab ipsis Patribus Nicæno Concilio posterioribus usurpetur, ut a S. Basilio L. 1. contra Eunomium, S. Greg. Nazianzeno Oratione 29. quæ est de dogmate, S. Joan. Damasceno L. 3. Orthodoxæ fidei c. 5. Unde quando Filium numero *alium* a Patre docet Justinus, alium intelligit persona & hypostasi seu numero, quia Pater & Filius duo sunt, non *alium* natura & essentia, quam totam habet a Patre, non vero per recisionem, seu partem substantiæ, ut ibidem ait. Patet hæc solutio ex scopo S. Justini, qui ex professo ibi probat plures esse in Deo personas, non unam multiplici virtute & nomine instructam, ut nonnulli dicebant Hæretici, quos refellit. Denique Filio secundas partes a Deo adscribit S. Justinus, ratione ordinis & originis, non ratione dignitatis & naturæ divinæ. Filius secunda est SS. Trinitatis persona, quia essentiam suam totam habet a Patre, qui a nullo est: dici etiam potest Filium a Deo esse *secundum*, ratione humanitatis, quam assumpsit, juxta quam Christus ipse dixit: *Pater major me est*.

Ad secundum: Veterum hæc fuit opinio, Patrem invisibilem esse, Filium

lium vero a multis visum fuisse in veteri Testamento: non quidem hoc sensu, quod Filius non habet naturam divinam, quæ ex se tam est invisibilis, quam natura Patris, sæpius enim affirmat sanctus Justinus, eum, qui visus est ab antiquis, Deum esse Israëlis; sed quod Filius solus destinatus ad humani generis reparationem Patris legatus & angelus, formam visibilem olim assumpserit, in qua jam tum cum hominibus conversari incipiebat. Quando igitur S. Justinus ait, eum, qui apparuit, non esse Deum universitatis conditorem, ibi Deum restricte sumit pro persona Patris, non simpliciter pro illo omni, qui vere Deus est; Epistola enim ad
P. 298. C. Diognetum, Filium diserte vocat *creatorem omnium:* quod apertum fit ex illius scopo hoc in loco, ubi distinctum esse a Patre Filium eo potissimum probat argumento, quod Pater sit invisibilis, Filius vero visus olim fuerit. Quando igitur probat Patrem invisibilem esse, quia de loco moveri non potest, neque spatio circumscribi &c. Filium vero visibilem esse, quia & moveri potest, & loco circumscribi, attendit unice sanctus Doctor ad humanam Christi naturam, vel ad eam speciem visibilem, in qua olim apparuit, non vero ad divinam, quam habet, essentiam, ratione cujus æque est motus ac circumscriptionis incapax, ac Pater ipse.

Ad tertium patet solutio ex dictis antea. Filius quippe dicitur consilio & voluntate Patris genitus, hoc est vel ex ipsa Dei natura, a qua voluntas non distinguitur; vel ex naturali propensione ac inclinatione, necessaria quidem, a qua temperare sibi non potest Pater æternus, sed non cœca, nec præcipiti quodam impetu, quomodo a Sole producitur radius, calor ab igne. Pariter Filius dicitur Patris administer, non quidem inferior, neque ut merum instrumentum, quo Deus usus fuit ad creandum mundum, ut delirabant Ariani, sed administer ipsi Patri in omnibus æqualis, ac in potestate seu virtute omnino par: nihil quippe operatur Deus sine intelligentia & sapientia, Verbum autem sapientia & intelligentia Patris est subsistens ac personalis. Quapropter si ex Veteribus nonnulli Filium Patris *instrumentum* appellavere, non illi profecto instrumentum externum sejunctum ac separatum intellexerunt, sed internum ac necessitate naturæ conjunctum: *Per ipsam enim omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil.* Joan. 1.

Ad explicandam vero ineffabilem Verbi divini in sinu Patris generationem, usi sunt Veteres quibusdam ex rebus creatis exemplis, v. g. radii, qui a Sole; splendoris, qui a lumine; verbi humani, quod a mente nostra progreditur: imo & ipsimet Patres Nicæni in Symbolo fidei, ajunt, Filium esse *Deum de Deo, lumen de lumen.* Absit autem, ut sancti illi Doctores omnimodam paritatem ac similitudinem statuere voluerint inter modum, quo res illæ creatæ producuntur, & modum, quo Filius a Patre generatur. Infinitum inter hæc stare discrimen, non ignorabant SS. illi Doctores; sed his exemplis usi sunt in subsidium infirmitatis nostræ, nempe ut exponerent 1. Patrem fontem esse ac plenitudinem divinitatis, unde Filius ac Spiritus Sanctus profluunt seu procedunt, eo fere modo, quo lumen a Sole, splendor & calor ab igne, verbum ab intellectu tanquam a principio producitur. 2. Filium ejusdem esse cum Patre, a quo est, substantiæ, sicut radius a Sole diffusus natura non discrepat a Sole. 3. Filium a Patre suo divisum ac separatum non esse, nec subsistere, sicut nec radius a Sole, nec splendor ab igne disjungitur. 4. denique, Filium sine sui divisione, alteratione, seu mutatione totum esse a toto, integrum ab integro, æternum ab æterno, quemadmodum Sol absque ulla sui imminuitione ac mutatione jugi fluxu radios emittit, lumen aliud

lumen;

lumen; ignis calorem ac splendorem producit. Ad hæc oculos convertebant Veteres, cum hæc exempla usurparunt, non ad id, quod illis impurum, caducum, & imperfectum semper commixtum esse novimus: Solaris quippe radius totus non est nec integer Sol, sed ejus dumtaxat quoddam effluvium, participatio quædam ac derivatio; lumen aliud lumen accendit quidem absque ulla sui jactura & imminutione; sed non per veram ac realem actionem seu generationem, qualis in Deo; pariter verbum humanum ab intellectu progreditur, at subsistens quid non est nec personale, sed merum accidens, aut mera in objectum tendentia: his vero detractis ac sepositis imperfectionibus, comparationes illæ adhiberi & usurpari possunt. Atque inde patet responsio.

Ad ultimum: Qui negarunt, Christum verum esse Deum, ii nomine tenus Christiani erant, quales Ebionitæ, Cerinthiani &c. quibus S. Justinus se minime assentiri protestatur: quamquam non immerito suspicatur Bullus, in Libro cui titulus: *Judicium Ecclesiæ Catholicæ de necessitate credendi Christum esse Deum*, mendum irrepsisse in textum S. Justini, ac legendum, *in genere vestro*, nempe Judæorum; non, *ex genere nostro*: (Christianorum) permutatione scilicet unius litterulæ, ac loco ὑμετέρου, *vestro*, ponendo, ἡμετέρου, *nostro*.

Athenagoras.

Philosophus fuit Justino suppar. In Apologia, quam scripsit pro Christianis, tres sanctissimæ Trinitatis personas aperte distinguit. *Quis igitur non miretur*, inquit, *nos qui Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum Sanctum, ita ut & unionis eorum vim, & ordinis distinctionem exponamus, impios & sine Deo homines vocari?* Et pag. 12. addit, hoc præsertim curæ esse Christianis, *ut intelligant quænam sit Filii ad Patrem unio, quid Pater cum Filio communicet, quid sit Spiritus Sanctus; quæ unitas trium, quæ discretio unitorum.* Flora. 17. 170. Ad ca'c. Op. S. Justini p. 11. A. P. 12. D.

II. Filii æternam generationem diserte exponit ib. p. 10. *Quin*, inquit, *& Dei Filium mente complectimur: Nec est, quod aliquis ridiculum putet, Deo Filium a me attribui. Non enim, ut poetæ fabulantur, qui nihilo meliores hominibus suos deos faciunt, vel de Deo & Patre, vel de Filio sentimus: sed Filius Dei est Verbum Patris in idea & efficacia; ab ipso enim & per ipsum facta sunt omnia, cum Pater & Filius unum sint, ita ut Filius sit in Patre, & Pater in Filio per unionem & potentiam Spiritus, siquidem mens & verbum Dei, Filius Dei est. Jam si vobis, qui intellectus subtilitate excellitis, altius repetendum videtur, quidnam sibi velit hic Dei Filius, paucis dicam. Primigenia hic est Patris progenies, quæ non ut facta, (a principio enim Deus, qui est mens æterna, ipse in seipso λόγον, hoc est verbum aut rationem habet, cum rationalis ipse æternum sit) sed ut rerum cunctarum idea & perfectio foret, progressa est.* Et infra p. 17. docet, *Verbum esse a Patre inseparabile*. Et p. 27. *Deum asserimus, & Filium ipsius Verbum, & Spiritum Sanctum, tria quidem secundum potentiam, Patrem, Filium, & Spiritum; actu vero & essentia unum. Filius enim Patris mens, verbum, & sapientia est, & ab eodem Spiritus, ut lumen ab igne, profluit.* P. 10. E. P. 17. D. P. 27. A.

Nihil certe his testimoniis disertius, ex quibus habes 1. Filium quid unum esse cum Patre, & ab eo inseparabilem, in quo existit. 2. primigeniam esse Patris productionem. 3. ab æterno seu a principio esse cum Patre. 4. non esse quid factum, quo uno Arianorum error atteritur.

Objicies: Athenagoras loco citato ait

I. Filium esse Patris sapientiam seu λόγον, in ipso Deo inexistentem: sed Patris sapientia non distinguitur ab illo; ergo distinctionem personalem Filii a Patre sustulisse videtur Athenagoras.

II. Ait Verbum esse in idea & efficacia; ergo ante illam efficaciam seu operationem Verbum non erat. Confirmat: Quia docet ibidem, Verbum, quod in sinu Dei ab æterno inclusum fuit, paulo ante mundi creationem exterius prodiisse, ut rerum cunctarum idea foret ac perfectio; ex quo colligitur duplicem Verbi nativitatem agnovisse Athenagoram, unam imperfectam inchoatam, licet æternam, in Deo ipso immanentem ac latentem, alteram perfectam & externam, per quam Verbum perfecte constituitur in ratione Verbi, cum nempe per ipsum rerum universitas producta fuit.

III. Idem Philosophus pag. 18. suæ pro Christianis Legationis, generale istud principium statuit, nempe, quidquid genitum est, aliquando incœpisse, & aliquando dissolvi debere; ex quo sequitur, Verbum, quod genitum est, initium durationis habere, adeoque æternum non esse.

Resp. ad singula.

Ad primum: Filius dicitur Patris sapientia in eo inexistens, sapientia, inquam, non ipsa, qua Pater est formaliter sapiens, & quæ nihil aliud est, quam attributum divinum, sed dicitur sapientia personalis subsistens, ac relativa, quæ cum sit terminus cognitionis paternæ ac verus Deus, in Patre semper existit ac intima est.

Ad secundum: Recte dicit Athenagoras, Verbum esse in idea & efficacia: in idea quidem, quia ab æterno ex Patris cognitione procedit; in efficacia, quia in tempore tanquam Patris virtus ac potentia res omnes producit. Unde, quod recte observandum, Veteres nonnulli quasi duplicem Verbi generationem & nativitatem distinxere, unam ab æterno intra Deum, alteram in tempore & extra Deum, quando scilicet exterius verbum istud protulit: *Fiat lux, & facta est lux*. Porro nativitatem illam Verbi externam & temporalem, non perfectam neque proprie dictam nativitatem appellavere, ut inepte contendit Jurius, quasi ab æterno perfecte natum non fuisset Verbum divinum; sed impropriam & metaphoricam, in eo positam, quod cum rerum creatio Verbo divino tanquam opus proprium tribuatur, quasi nasci dicitur, cum exterius operatur, & sua operatione manifestatur: manifestatio quippe seu declaratio rei antea absconditæ, quædam illius dici potest generatio. Hoc itaque sensu Athenagoras voluit, Verbum progressum esse seu prolatum, cum mundus creatus est; progressione, ut sic loquar, seu generatione impropria & metaphorica, non propria & vera, ut consta ex his, quæ protulimus ex ipso Athenagora, qui ait, Filium ab æterno Patris sapientiam esse, unum cum ipso virtute & potestate, non factum, sed genitum.

Ad tertium, dico his in locis genitum idem esse apud Athenagoram ac factum seu creatum: unde merito probat Gentilium deos, qui geniti sunt seu facti, aliquando incœpisse; de mundo etiam ibidem ait, genitum illum esse, idest factum. Porro loco citato expresse affirmat Athenagoras, Verbum divinum non esse factum, sed genitum ab æterno.

Tatianus.

Fl.an.180. Etsi Tatiani auctoritatem, tanquam viri ad hæresim subinde lapsi, jure hic possemus prætermittere, quia tamen communis fidei circa Verbi æternam generationem & consubstantialitatem cum Patre testis est, antiquus lau-

dan-

dandus hic a nobis est. Oratione ad Græcos sic loquitur: *In ipso* (nempe Deo,) inquit, *potentia Verbi, tum ipse, tum Verbum, quod in eo erat, extitit. Cum voluit autem ipse, verbum ex ejus simplicitate prosiliit, & verbum non inaniter prolatum, primogenitum opus fuit ipsius Spiritus. Hoc scimus esse principium mundi: natum est autem participatione seu communicatione, non abscissione. Quod enim abscinditur, a primo separatur; quod vero communicatur, id functione donatum propria, nihil imminuit illum, a quo vim suam sumpsit. Quemadmodum enim ab una face aliæ multæ accenduntur, nec tamen primæ facis lux minuitur propter plures inde succensas; sic etiam Verbum e Patris potentia progressum, non relinquit genitorem Verbi expertem.*

Nihil hoc testimonio disertius, ex quo constat 1. Verbum simul cum Deo fuisse; ergo æternum. 2. Verbum a Patre prodiisse, non divisione nec abscissione, sed communicatione totius substantiæ. 3. Verbum a Deo productum semper produci, quia Pater numquam est sine suo Verbo.

Nec te moveat, quod dicat Tatianus, Deum, cum voluit, Verbum ex simplicitate sua, non inaniter protulisse: non enim de æterna Verbi generatione in ipso Deo remanente hoc intelligit, sed de temporali, & externa ejusdem Verbi nativitate impropria, & metaphorica, quæ in ipsa rerum creatione posita est, ut mox audivimus ex Athenagora.

S. Theophilus Antiochenus.

Theophilus Antiochenus Episcopus L. 2. ad Autolycum, docet, Trinitatis Mysterium in creatione adumbratum fuisse. *Tres dies*, inquit, *qui præcessere creationem duorum luminarium, Trinitatis Mysterium sacrosanctum repræsentant*. Et postea probat ex istis verbis, *Faciamus hominem ad imaginem nostram*, Patrem cum Filio, & Spiritu Sancto collocutum fuisse. *Ob. ar. 131. Ad calcem Or. S. Just. p. 82. C. D.*

Idem æternam Verbi generationem adstruit pagina 88. *Deus*, inquit, *habens suum sermonem in suis visceribus*, (græce, ἐνδιάθετον, insitum, inclusum) *genuit eum, cum eum produceret cum sua sapientia ante hæc universa. Hoc sermone usus est in mundi creatione, & omnia, quæ condidit, per ipsum fecit*. Et postea: *Non erant Prophetæ, dum mundus crearetur; sed sapientia Dei, quæ in ipso est, sermoque ejus Sanctus ipsi semper præsto erat*. Quod probat tum ex Proverbiis, tum ex c. 1. S. Joannis: *In principio erat Verbum &c.* Et pag. 100. sermonem seu Verbum Dei ait perpetuo in corde Patris insitum existere. *Antequam enim*, inquit, *quidquam eorum, quæ facta sunt, fieret, hunc Consiliarium habuit, ut qui mens, & prudentia ejus foret. Cum vero jam condere, quæ deliberaverat, instituisset, hunc sermonem genuit prolatum, primogenitum universæ creaturæ*. Ubi Theophilus eadem cum Tatiano docet circa duplicem Verbi generationem, internam unam, alteram externam: non quod reipsa diversum sit Verbum, aut duplex illius vera, & proprie dicta nativitas, sed quod idem Dei Verbum, quod ab æterno in sinu Patris inclusum fuit, nihil ad extra moliens, in tempore exterius prodierit, & manifestatum fuerit per mundi creationem; quæ manifestatio metaphorica dici potest impropria Verbi nativitas. *Ib. p. 96. D. Ib. p. 88. B. Ibid. C. Ibid. p. 100. F.*

Sanctus Irenæus.

S. Irenæus Lugdunensis Episcopus, & Martyr Polycarpi discipulus, passim ejusdem doctrinæ testis est ac vindex acerrimus. Lib. 1. adversus hæreses c. 10. alias 2. initio, Ecclesiæ fidem exponit his verbis: *Ecclesia*, inquit, *Ob. ann. 201.*

per universum Orbem usque ad fines terræ seminata, & ab Apostolis, &
Pag. 43. a discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in unum Deum, Patrem omnipotentem ... & in Jesum Christum Filium Dei, incarnatum pro nostra salute, & in Spiritum Sanctum.

II. Verbi divini æternam generationem sæpius inculcat L. 3. c. 18. alias 20.
P. 203. n. 1. *Exclusa est*, inquit, *omnis contradictio dicentium: Si ergo tunc natus est, non erat ante Christus. Ostendimus enim, quia non tunc cœpit Filius Dei existens*
P. 163. *semper apud Patrem*. Et L. 2. c. 31. alias 55. in fine: *Semper est coexistens Filius Patri, olim & ab initio semper revelat Patrem*. Et c. 25. alias 43. *Non infectus es, o homo! neque coexistebas Deo, sicut & proprium ejus Verbum*.

III. Verbi seu Christi divinitatem demonstrat L. 3. c. 6. ubi docet Filium Dei tam esse verum Deum, quam Patrem, & unicum esse cum Patre Deum; hancque fuisse Christi, Spiritus S. & Apostolorum doctrinam. *Neque igitur*,
P. 150. n. 1. inquit, *Dominus, neque Spiritus Sanctus, neque Apostoli, eum, qui non esset Deus, definitive, & absolute nominassent aliquando, nisi esset vere Deus; neque Dominum appellassent aliquem ex sua persona, nisi qui dominatur omnium, Deum Patrem, & Filium ejus*. Citat ibid. illud Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo*: tum Psalm. 44. *Unxit te Deus, Deus tuus*. Adde, quod si S. Irenæus Christum natura, & deitate inferiorem existimasset, ut contendunt Sociniani, quomodo reprimere usquam potuisset (quod tamen strenue præstat) Gnosticos, qui plures deos sibi subordinatos admittebant?

Objicies: S. Irenæus nonnulla affirmat, quæ cum Verbi consubstantiali-
Edit. Colo. tate stare non possunt. 1. L. 3. adversus hæreses c. 8. ait, eum, *qui omnia*
1596. pag. *fecit cum Verbo suo, juste Deum, & Dominum solum appellari*. Ergo Ver-
250. B. C. bum, per quod omnia facta sunt, excluditur. 2. Ibidem ait: *Quoniam ipse*
Ibid. B. *præcepit, & creata sunt .... Cui ergo præcepit? Verbo scilicet*; quod certe
Ib. p. 314. B. inferioritatem ac dependentiam arguit: unde L. 4. c. 17. Filium & Spiritum
Ib. p. 207. A Sanctum vocat Dei ministros. 3. Libro 2. c. 49. *Patrem super omnia esse*,
Ibid. *& Filio majorem*, diserte significat. Denique eodem capite, Christo ignorantiam tribuit diei, & horæ extremi Judicii.

Respondeo ad primum, Patrem *Deum solum* appellari, per exclusionem eorum deorum, quos admittebant Gnostici, non per exclusionem Filii, & Spiritus Sancti. Pater etiam *solus Deus* dicitur per quamdam appropriationem, quia fons, & origo totius deitatis. His adde, totam hanc primam Objectionis partem, in mutatione commatis videri subnixam esse. In antiqua enim Editione Coloniensi anni 1596. quæ hic citata fuit, comma, seu virgula, ponitur post hæc verba, *cum Verbo suo*; in Editionibus vero postremis, Oxoniensi anni 1702. & Parisiensi anni 1710. comma apponitur post ista verba, *omnia fecit*, post quæ sic legitur: *cum Verbo suo juste dicatur Deus, & Dominus solus*; qua lectione supposita, tota Objectio in fumos evanescit.

Ad secundum: Pater Filio imperat, non tanquam inferiori dependenti, sed tanquam æquali, & sine quo nihil facere potest. Id autem data opera contra Gnosticos probat S. Doctor, quod docerent illi, mundum hunc ab inferioribus potestatibus conditum fuisse contra voluntatem supremi Dei. Unde Filius, & Spiritus Sanctus ministri dicuntur Dei, non quidem extranei, & a Deo sejuncti, sed intranei, & conjuncti, non ex indigentia ex parte Patris, aut dependentia ex parte Filii, sed ex perfecta eorum æqualitate, & necessaria actionis indivisione.

Ad tertium: Pater est super omnia, & major Filio, ratione humanitatis.

tatis, non ratione divinitatis, nisi saltem propter solam originis proprietatem, quæ majorem in Patre perfectionem non involvit.

Ad quartum, solutio patet ex jam dictis, ubi solvimus Objectiones ex Scripturis, responsione ad secundam Objectionem. Dici etiam posset, S. Irenæum hoc unum voluisse, Christum etiam ut homo erat, ex ipsa humanitate ejusque viribus non habuisse ut diem ultimi Judicii cognosceret, sed ex divinitate ipsi etiam ut homini diem illum aperiente ac revelante.

S. Clemens Alexandrinus.

S. Clemens Alexandrinus Præsbyter, vir multiplici eruditione sacra & profana insignis, eamdem sanctissimæ Trinitatis fidem passim in Operibus suis diserte, si quis alius, exponit. Flor. an. 220.

I. tres in Deo personas. Lib. 1. Pædagogi c. 6. *O miraculum*, inquit, *mysticum! Unus quidem est universorum Pater: cum est etiam Verbum universorum, & Spiritus Sanctus unus, & ipse est ubique*. Et Lib. 3. c. 12. *Laudemus*, inquit, *unum Patrem & Filium: Filium, inquam, pædagogum & magistrum, una cum sancto Spiritu, qui unus est omnia, in quo omnia, per quem omnia unum.... cui gloria nunc & in sæcula sæculorum. Amen.* p. 76. A. pag. 195. C.

II. Filium æternum esse & unum cum Patre Deum, probat in Admonitione ad Gentes. *Æternus hic est Jesus*, inquit, *qui magnus Pontifex, & unius Dei, qui idem quoque est Pater*. Et in fine Pædagogi ait: *Patrem & Filium unum esse Deum, per quem est æternitas*. Et in Hymno, quem in Christi honorem condidit S. Clemens, & extat ad calcem Pædagogi, *Verbum* dicitur *perenne, ævum infinitum, lux æterna &c.* Ex vetustissimis Ecclesiæ Hymnis videtur ille unus fuisse, de quibus celebre est Eusebii testimonium Lib. 5. Hist. cap. 28. *Psalmi quoque*, inquit, *& Cantica fratrum jam quid a Fidelibus conscripta, Christum Verbum Dei concelebrant, divinitatem ei tribuendo.* pag. 55. E. pag 196. C. Euseb. Hist. pag. 196. A.

Denique S. Clemens Alexandrinus in Admonitione ad Gentes non longe ab initio, de Verbo sic loquitur: *Hoc est canticum novum, adventus, qui nunc refulsit in nobis, Verbi, quod erat in principio, & prius fuit. Apparuit autem nuper, qui prius erat Servator*. Et postea: *Verbum divinum, qui est manifestissime verus Deus, qui est universorum Domino exæquatus, quoniam erat ejus Filius, & Verbum erat in Deo*. Vides his in locis Verbum in principio seu ab æterno fuisse, & quidem in ipso Deo, adeoque Deo Patri consubstantiale. Et Lib. 1. Pædagogi cap. 8. totus est sanctus ille Doctor, ut probet omnia Patris attributa ipsi cum Filio communia esse. p. 4. B.

Objicies: S. Clemens Alexandrinus docuit 1. Lib. 7. Stromat. Filii naturam, quam vocat *perfectissimam & sanctissimam &c. soli omipotenti Deo propinquissimam esse*. Ergo non eadem omnino. 2. ibidem asserit, Filium non posse Patris voluntatem impedire, cum ejus voluntati serviat: ergo inferior est. 3. Lib. 4. Stromat. docet, Deum Patrem sub demonstrationem non cadere, Filium vero econtra. 4. Lib. 5. Stromat. Filium vocat *sapientiam primo creatam*. Denique Photius codice 109. observat in Libris Hypotyposeon, qui amplius non extant, multa Arianæ perfidiæ semina sparsa fuisse. Inde Gelasius summus Pontifex in Synodo Romana Clementis Libros in apocryphorum ordinem rejecit. pag. 504. E. pag. 286.

Resp. ad primum, Filii naturam hic a S. Clemente usurpari, vel pro persona Filii, quo sensu οὐσία apud Veteres aliquando pro persona sumitur, vel pro essentia ipsa. Utroque modo sana est sancti Doctoris mens: nam-

namque Filii persona Deo Patri est conjunctissima seu propinquissima; tum quia intima est, & in ipso Patre; tum quia prima procedit a Patre, unde propinquissima dicitur, ordine scilicet originis, non dignitate naturæ, quasi non esset una, & eadem numero natura. Quod si naturæ nomine ipsamet intelligatur essentia, recte quoque dicitur propinquissima, quia ipsissima est Patris essentia, quod quidem ex locis supra laudatis constat.

Ad secundum: Filius non potest Patris voluntatem impedire, cui semper servit, non quidem ex impotentia, & inferioritate, sed ex propria naturæ suæ necessitate, omnipotentia, & immutabilitate. Cum enim Patris voluntas sit & voluntas Filii, non potest Filius aliud velle a Patre; & sicut Filius non dicitur impotens, quod suammet propriam voluntatem non possit impedire, cum hoc naturæ suæ immutabilitati debeat, ita nec impotens, nec servus dici debet, eo quod Patris voluntatem non possit immutare: quod enim hoc non possit, habet ex suamet omnipotentia & perfecta immutabilitate.

Ad tertium: Vult tantum S. Clemens, Deum Patrem per se & immediate non cognosci, sed per Filium, qui est Patris sermo; juxta illud Joan. 1. c. v. 18. *Deum nemo vidit unquam: Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.*

Ad quartum: Filius dicitur sapientia primo creata, id est, producta, genita, ut supra non semel annotavimus.

Ad ultimum: si quid in Libris Hypotyposeon fidei Sanctissimæ Trinitatis adversum extitit, ab Hæreticis intrusum est, a quibus Libri illi interpolati

Ib. n. 50. fuere. Quod ipse satis innuit Photius, dum ait: *Quamquam, & alia id genus sexcenta blasphema voce nugatur, seu ipse, sive quis alius ejus personam indutus.* Unde, & Hieronymus Epistola ad Magnum, & Rufinus in Apologia Origenis, rectam Clementis fidem circa Trinitatis Mysterium laudant. Gelasius porro propter aliquos in Scriptis S. Clementis nævos, ea in apochryphorum numerum recensuit; & reipsa nonnulli sunt errores, at non circa SS. Trinitatem.

Cajus Præsbyter & S. Hyppolytus Martyr.

Fl. an. 215. Cajus antiquus Theologus, Romanæ Ecclesiæ, juxta Photium codice 48. Præsbyter, Tractatum scripsit contra hæresim Artemonis, qui Christi divinitatem impugnabat. De illo Cajo sic habet Photius: *De Christo autem vero Deo aptissime loquitur, quando & ipsam Christi appellationem illi attri-*

P. 85. n. 30. *buit, & inenarrabilem ex Patre generationem citra reprehensionem describit.*

Ob. ann. 230. S. Hippolytus Martyr, & Episcopus Portuensis, juxta nonnullos, & juxta alios, Arabiæ Metropolita, ejusdem fidei testis est ac defensor. Sermone 1.

Apud Sirm. Tom. 3. p. 583. C. Ib. p. 584. B. C. apud Anastasium in Collectaneis sic loquitur: (Christum) *Deum immensum simul, & circumscriptum hominem existentem, & intellectum utriusque perfecte perfectionem habentem ... scimus.* Et ib. *Divinitas*, inquit, *ut erat ante Incarnationem, est & post Incarnationem, secundum naturam infinita, incomprehensibilis &c.*

Neque est, quod Hippolyti Opera inde suppositionis arguantur, quod Eutychianam hæresim tam aperte perstringat, cum nondum natus esset Eutyches. Ita quidem: at jam nata erat illius hæresis. Nonne Arium antecessit error, qui ipsius postea fuit?

Origenes.

Ob. ann. 253. Clementis Alexandrini discipulus fuit, ejusdem plane cum Magistro fidei circa dogma Mysterii Sanctissimæ Trinitatis. Nemo quidem antiquorum est,

est, cujus fama magis in ambiguo versata fuerit, & doctrina variam magis fortunam experta, de quo tritum illud Cassiodori: *Ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo pejus*. Plures ille, sive ex antiquis Patribus, sive ex recentioribus Scriptoribus, defensores habuit, plures etiam adversarios sanctitate & doctrina conspicuos. Scribit Sixtus Senensis in Bibliotheca Sancta, quosdam summos Ecclesiæ Proceres dixisse; *malle se cum Origene errare, quam cum aliis bene sentire*: quæ sententia dicta est ad imitationem illius Ciceronis: *Errare malo cum Platone, quam cum istis bene sentire*. In tanta suffragiorum varietate, absit ut nos hic aliquem, aut nimiæ propensionis in Origenem, aut indebitæ severitatis arguamus, sed omissis his externis pro defendenda aut accusanda Origenis doctrina circa Mysterium sanctissimæ Trinitatis testimoniis, de Origenis mente ex Origenis scriptis judicandum, ex iis præcipue, quæ indubitata sunt, & malevolorum corruptelæ minus obnoxia fuere, Libros intelligo contra Celsum editos. *Sandius p.28.ca p. 98. & seq.*

Itaque Lib. 1. ubi de Magis loquitur, Christum vocat Deum, cui eo nomine thus ipsi obtulerunt. Lib. 3. objicienti Celso, quod Christiani Jesum mortali corpore constantem credant esse Deum, respondet Origenes: *Sciant isti criminatores, hunc Jesum, quem jam olim Deum Deique Filium esse credimus, ipsum esse Verbum, ipsam veritatem, ipsam sapientiam: cæterum mortale ejus corpus & humanam in eo animam, illius Verbi non solum communicatione, sed etiam unitione & permixtione tantum divinitatis assumpsisse, ut Deus fieret*. Vides ibi Christum diserte Deum declarari, & factam esse hypostaticam unionem divinitatis cum humanitate. *Par. 2. p. 437. B.* *Ib. p. 452. G.*

Lib. 8. objicienti Celso, immerito Ethnicos a Christianis accusari, quod plures deos colerent, cum & ipsi Christum pro Deo haberent a Patre distinctum, reponit Origenes, non pluribus diis servire Christianos, licet Patri & Filio servient, cum unus & idem Pater & Filius essent: *Unum igitur Deum*, inquit, *Patrem & Filium colimus*; & ex his Scripturæ locis, *Ego & Pater unum sumus: Pater in me est, & ego in Patre*, unum esse Deum Patrem & Filium demonstrat. Refellit ibidem alium errorem, Christum scilicet non extitisse priusquam ex B. Virgine nasceretur, & contrarium evincit ex illo Joan. 8. *Antequam Abraham esset, ego sum*. *Ib. p. 520. M.* *Ibid.*

Denique Libro 6. divinam & increatam Filii Dei naturam clarissime confirmat his verbis: *Nam neque ab æterno genitum omnisque creatæ naturæ primogenitum quisquam pro dignitate potest nosse, nisi Pater ipse, qui genuit: neque Patrem cujusquam æque ac animatum ejus Verbum, veritas & sapientia*. Nihil directa magis fronte impietati Arianorum adversatur, qui & Filium creatum seu factum, & Deum Patrem perfecte non cognoscere asserebant. *Ibid. pag. 494. G.*

Denique, Verbi divini æternam generationem diserte exponit idem Origenes, referente S. Athanasio L. de Decretis Nicænæ Synodi n. 27. *Quod autem Verbum*, inquit Sanctus Doctor, *ab æternitate sit cum Patre, nec alterius quam Patris substantiæ vel hypostasis proprius sit, ut declaravit Synodus, liceat vos iterum a laborioso Origene audire*. Teste igitur S. Athanasio, Nicænæ fidei præclusit Origenes. Ibidem Sanctus Doctor ait, quod si durius quidquam in Origenis Libris occurrerit, illud ab Origene dictum non esse ex propria, sed aliena sententia. Tum profert S. Athanasius duplex Origenis insigne testimonium pro æterna Verbi divini generatione: *Si est*, inquit Origenes, *imago Dei invisibilis, invisibilis quoque est ipsa imago. Quin etiam addere ausim, cum sit similitudo Patris, non posse fieri ut aliquando non fuerit. Quando* *Tom. 1. p. 232. F.* *Ibid. pag. 233. A.*

enim

enim Deus, quem Joannes lucem appellat .... propriæ gloriæ splendore caruit, ut quis audeat principium existendi Filio tribuere, quasi scilicet antea non fuisset? .... Intelligat enim, qui dicere audet, Fuit aliquando, cum non esset Filius, idem esse, ac si diceret, Sapientia aliquando non erat, Verbum erat, vita non erat. Quibus verbis directe Arianæ impietati jugulum petit, etiam nondum in Ario natæ, sed a Gnosticis jam tum præformatæ.

Aliud ex eodem Origene testimonium profert, quo adducto securus concludit S. Athanasius contra Arianos: *En igitur nos quidem hanc sententiam a Patribus ad Patres transiisse demonstramus.*

Ibid. C.

Neque hic Origenis defensor simul & accusatorem Illustrissimum Huetium audire possumus, qui L. 2. Origenianorum c. 2. q. 2. n. 3. referens S. Athanasii suffragium in gratiam Origenis, asserit Sancto Doctori minus perspectam & cognitam fuisse Origenis sententiam, quasi Sanctorum Patrum sedulus lector, ingenii magnitudine, fidei candore, eruditione summa insignis Athanasius, vir aliunde Alexandrinus, Origenis Alexandrini sensum non melius sit assecutus, quam recentiorum quilibet.

Pag. 33.

Neque etiam doctissimo Petavio assentiri possumus, cum Lib. 1. de Trinit. c. 4. n. 6. testimoniis ab Athanasio ex Origene depromptis fidem omnem derogat, tanquam si vera non essent Origenis Opera, sed a quibusdam Catholicis illis Operibus assuta, eo quod iis utatur verbis: *Erat quando non erat*, quæ Ariani omnium primi usurpavere, qui tempore Origenis nondum exorti fuerant; quasi suspecta hic esse posset S. Athanasii fides, & Arianis ementita Origenis testimonia obtrudere voluisset. Neque verum est, verba ista: *Erat quando non erat*, ab Arianis primum usurpata fuisse: Gnostici enim, Cerinthiani Ariani dogmatis præformatores, ea jam usurpaverant, ut erudite demonstrat Bullus.

Tom. 2. p. 20.

Neque etiam valet, quod addit ibid. Petavius, loca Origenis laudata probare quidem Filii æternitatem, sed non consubstantialitatem, cum Origenes creaturas etiam æternas admiserit. 1. Quia ex æternitate Filii, qualem admittit Origenes, sequitur consubstantialitas: Filium enim dicit factum non esse, quod creaturæ convenire non potest. 2. Quia certum non est an reipsa creaturas æternas esse admiserit Origenes, cum ex professo cap. 23. Philocaliæ, probet materiam non esse Deo coæternam. 3. Quia etsi creaturas ab æterno voluisset, longum adhuc discrimen inter eas, & Verbum ponit Origenes, cum creaturas velit a Deo factas, ipsique subditas, ac mutationi obnoxias, quæ omnia a Filio Dei merito amolitur Origenes.

Vide Bull. p. 321.

Objicies: Origenes Lib. 6. contra Celsum, Filium vocat *immediatum mundi opificem*, cui Pater *opifex primarius* jussit ut mundum crearet. Ergo Filius est dumtaxat Patris instrumentum, eique subditum.

Par. 2. p. 302. G.

II. Lib. 8. contra Celsum, ait Patrem & Filium duas esse hypostases; unum vero concordia, consensu, & voluntatis identitate. Porro per hypostasim intelligit Origenes substantiam & naturam, juxta communem usum illius vocis tunc temporis receptum. Negat ergo Patrem & Filium unum esse natura, sed vult unum dumtaxat consensu & concordia.

Ibid. pag. 320.

III. Eodem L. 8. contra Celsum, ait nonnullos esse, qui Christum esse illum *universorum Deum temere affirmant; quod nos, inquit, certe non facimus; qui credimus ipsi dicenti: Pater qui misit me, major me est....*

Ibid. pag. 511. C.

IV. L. 5. contra eumdem Celsum, bonitatem illam, quæ Deo Patri con-

convenit, Christo denegat, non tantum quatenus homo est, sed etiam quatenus imago est bonitatis Dei, seu quatenus est Deus. *Ibid. pag. 480. L.*

V. L. 5. & 8. probat Origenes preces nostras ad solum Deum dirigi, adeoque proprie nos Christum non orare ut Deum, sed ut mediatorem Deum inter & homines, qui preces nostras Deo offerat. *Ibid. Op. 521. A.*

VI. Tom. 2. in Joannem, docet Verbum esse a Deo factum atque creatum, & ibidem observat, quoties in græco Scripturæ contextu Dei nomini opponitur articulus ὁ θεός, Deum Patrem seu summum Deum designari; cum vero articulus ille non apponitur, Dei Verbum intelligi & alios, qui participatione dii sunt. Addit, Deum Patrem esse *αὐτό θεόν Deum a se & per se*; secus vero Filium, quem Deum secundum alibi appellat. *Ibid. pag. 172. col. 2.*

VII. Lib. 1. Comment. in Job, ait tria cornua, quæ diabolus assumpsit, figurasse tres Trinitatis personas. *Tria, inquit, cornua fecit diabolus in typum atque figuram trionymæ illius sectæ, triumque deorum hæresis, quæ universum orbem in modum tenebrarum replevit, quæ Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, aliquando tanquam tres colit, nonnunquam unum adorat, quemadmodum Græcorum lingua memoratur, Triada, vel Homousion. Istam ergo Trinitatis sectam & hæresim atque infidelitatem jam olim de longe designans versutissimus ille diabolus, tria cornua misit ad Job deprædandum.* *Par. 1. p. 245. B.*

Denique, judicio SS. Hieronymi & Epiphanii, ad minus suspecta valde debet esse fides Origenis circa Trinitatis mysterium.

Resp. ad singula.

Ad primum. Jam supra exponendo mentem S. Irenæi, diximus, quo sensu Filius sit Patris minister & instrumentum; quomodo Pater ei aliquid imperet. Consule, ne sæpius eadem repetere cogamur.

Ad secundum. Per Hypostasim intelligit Origenes subsistentem naturam seu personam, non ipsam naturam. Perstringit enim Hæreticos Noetianos, qui unam esse in Deo personam, sicut & naturam contendebant: quod patet ex Tom. 2. in Joan. ubi nomen hypostasis usurpat pro persona, contra eos, qui Patrem & Filium negabant diversos esse secundum hypostasim. Non minus falsum est, Origenis ætate hypostasim solummodo usurpatam pro natura & substantia, quod infra suo loco ostendemus. Quando vero asserit Origenes, Patrem & Filium unum esse consensu, non excludit ipsam naturam; imo consensus perfectissima unitas in Deo, naturæ ejusdem communionem importat.

Ad tertium: Ibi redarguit Origenes Hæreticos Neotianos, qui Filium cum Patre confundebant, unamque esse personam temere affirmabant. Cum igitur ait Filium non esse illum summum Deum, Patris personam intelligit ad mentem Hæreticorum, quos impugnat, non Patris naturam & essentiam: cum vero Filium Patre minorem dicit, recto sensu exponendus est, nempe ratione vel humanitatis, vel divinitatis propter solam originis prærogativam, qua gaudet Pater, qui est origo totius divinitatis, principium sine principio.

Ad quartum: Non negat Origenes, quin Christus absolute bonus sit ea bonitate, qua Deus bonus est. Cum enim Christum sæpius dicat esse ipsam Dei sapientiam, ipsam rationem, & justitiam, quare bonitatem ipsi denegasset? Hoc unum igitur vult Origenes, Christum, quatenus homo est, seu ratione præcise suæ humanitatis, eum non habere bonitatem, quæ Dei propria est.

Ad quintum: Verbum ab Origene dicitur aliquando ingenitum, & aliquando

quando genitum; factum, & non factum; creatum & non creatum: verum sano, ac recto sensu hæc intelligi possunt. Vario quippe respectu genitum dicitur & ingenitum: genitum, quia habet originis principium, ingenitum, quia nullum habet existentiæ suæ initium, quia semper extitit: factum autem & creatum idem est apud Origenem, ac genitum: quamquam ex dictis antea, constat, Filium Dei non esse factum & creatum, ut sunt aliæ creaturæ. Quapropter ab Origene Verbum non dicitur *ἀυτόθεος*, *Deus ipse*, sicut Pater? Quia habet sui originem, nempe Patrem: tametsi vox illa *αυτόθεος*, idem significat apud Origenem, ac, *Deus ipse*; quo sensu Filius ab eodem appellatur, *ipsa vita*, *ipsa veritas*, *ipsa sapientia &c.*

Ad id, quod de articulo voci Dei præfixo notat Origenes, certe legenti Origenis textum Tom. 2. in Jo. videbitur eum hoc unum velle, nempe præfixum articulum designare tum Patrem veram esse personam a Filio distinctam, tum esse totius divinitatis fontem & originem, a quo, quicumque dii dicuntur, suam & naturam, & appellationem habent acceptam; adeoque Filium Dei ex Patre habere, ut Filius sit & Deus verus: alios vero, qui dii dicuntur improprie, ac metaphorice, a Deo etiam suam accepisse auctoritatem, propter quam dicuntur dii. Ita benigne explicari potest, ac debet Origenes.

Ad septimum: Quæ ex Lib. 1. in Job hic objiciuntur, tam impia sunt, & iis, quæ ex genuinis Origenis Operibus laudavimus, tam directe & manifeste contraria, ut necesse sit agnoscere, aut verba, quæ opponuntur, Ariana manu inserta fuisse, aut Opus integrum, quale jam extat, Origenis non esse. Erasmus in censura hujus Operis, existimat illius auctorem Arianum esse, illudque Maximino Ariano adjudicat. Sixtus Senensis in Bibliotheca, illud arguit hæreseos *Marcionis*, *Encratitarum*, *Montani*, *Manichæorum*. Multi post Genebrardum, Sixtum Senensem, Possevinum, Bellarminum, ex eo capite supposititium judicant, quod in eo mentio fiat *ὁμουσίου* longe post tempora Origenis nati. Non placet Sandio hæc ratio, quia contendit temporibus Origenis vocem illam usitatam jam fuisse; de qua controversia suus erit infra dicendi locus.

Unius Genebrardi judicium circa Opus istud in Job hic proferemus. Sic ille loquitur in Collectaneis de Origenis vita. *Opus illud*, ait, *Origenis non est, tametsi eruditum & lectu dignum. Nam præterquam, quod phrasis & docendi methodus longe distat ab Origenica dictione, illud quoque accedit, quod auctor, contra Origenis consuetudinem, innumeris pene battologiis redundat, multumque temporis consumit, dum personis orationes plus æquo longiores affingit, & nunc ad Job, nunc ad diabolum per apostrophem loquitur; & inter hæc Luciani Martyris celebrat agonem, & Homousii nomen, & Homousianorum sententiam commemorat ... Constat autem & Lucianum Martyrem .. post Origenem fuisse; ipsumque Homousii & Homousianorum nomen longe post Origenis tempora enatum.*

Ad ultimum: Jam præmonuimus doctrinam Origenis non ex suffragiis auctorum, a quibus vel damnata, vel probata illa fuit, æstimandam esse, sed ex genuinis & indubitatis ejus Operibus. Hieronymo, Epiphanio, aliisque Origenis Censoribus opponemus Eusebium Cæsariensem, Pamphylum Martyrem, S. Athanasium, Gregorium Thaumaturgum, Gregorium Nazianzenum, Basilium, aliosque Origenis defensores: sed, his motivis externis sepositis, de Origene ex Origene ipso judicium ferendum est.

S. Dio-

S. Dionysius Alexandrinus.

S. Dionysius Alexandrinus Origenis discipulus, in suspicionem negatæ Filii consubstantialitatis aliquando venit, ejusque patrocinio multum gloriabantur Ariani. Scilicet cum Sabellianam hæresim personas Sanctissimæ Trinitatis confundentem vehementi studio ille debellasset, scripta eam in rem ad Ammonium & Euphranorem Epistola, dum totus in eo incumbit ut personarum distinctionem demonstret, a Pentapolitanis accusatur quod in oppositum errorem deflecteret, & ipsius divinæ naturæ divisionem, ac distinctionem in personis divinis induceret. Accusatio ad summum Pontificem Dionysium nomine delata fuit, ac convocata Romana Synodus, ubi consubstantialitatis fides fuit confirmata. Admonitus a Patribus Dionysius Alexandrinus de sibi intentata hæreseos accusatione, ac de fidei suæ veritate requisitus, apologiam scripsit ad Dionysium R. Pontificem, in qua ab imposito crimine strenue seipsum purgat, adversarios antem malæ fidei accusat in suis referendis verbis, quæ illi mutilabant, & calumniæ in falsi criminis accusatione. S. Dionysium Alexandrinum contra Arianorum insultus egregie defendit S. Athanasius, edito ex professo Libro seu Epistola pro illius sententia exponenda, in qua historiam hanc ab exordio narrat. Cum igitur habeamus & Dionysii se se explicantis, & Athanasii mentem quoque illius exponentis certissima testimonia, immerito tanquam Arianæ impietatis præformator accusatur S. Dionysius Alexandrinus. Ob. ann. 265.

Et quidem tria potissimum Dionysio Alexandrino criminatores Pentapolitani objiciebant, excerpta ex Epistola ipsius ad Ammonium & Euphranorem.

I. Quod negaret Filium Dei esse æternum.

II. Quod vellet illum esse opus quoddam & factitium; neque natura proprium, sed peregrinum, secundum a Patre; ac Patrem ad ipsum comparari, sicut agricola comparatur ad vitem, & navis fabricator ad navem.

III. Quod Patrem appellando, simul & Filium non appellaverit, & vicissim; ex quo inferebant, disjunctum & separatum esse Filium a Patre in sententia Dionysii Alexandrini.

Porro tria illa momenta tam aperte diluit Sanctus Doctor, ut omnem prorsus a se negatæ consubstantialitatis suspicionem avertat.

Ad primum sic respondet in Apologia sua apud Sanctum Athanasium, Filius *cum sit splendor lucis æternæ, & ipse omnino æternus est. Luce enim semper existente, manifestum est & splendorem semper existere.* Et postea: *Solus autem Filius, qui Patri semper coexistit, & illo, qui est, plenus, ipse quoque est ex Patre.* Tom. 1. p. 253. Ibid. pag. 254. C.

Idem docet in Epistola, quam contra Paulum Samosatenum scripsit, & in Responsionibus ad Pauli quæstiones, Epistolæ subjectis. In Epistola ait: *Unus est Christus, qui est in Patre, coæternum Verbum.* In Responsione ad quæstionem quartam sic loquitur: *Ego, qui semper sum persona Christus, æqualis Patri, nulla dissimilitudine substantiæ, coæternus Domino Spiritui.* Et in responsione ad decimam quæstionem. *Scripsi & scribo*, inquit, *& confiteor, ac credo & prædico coæternum Patri Christum unigenitum & Verbum Patris.* T. 1. Conc. p. 850. Ibid. pag. 854. D. Ibid. pag. 866. D. Ibid. pag. 887. D.

Ad secundum, respondet se Filium Dei dixisse opus ejus, cujus Deus factor erat, ratione carnis assumptæ, non ratione divinitatis. Quod si tamen quis etiam ratione divinitatis Deum Filii factorem esse & creato-

rem diceret, adhuc sano posset sensu intelligi, cum apud Græcos *facere*; *creare & producere*, idem significet. *Nam*, inquit, *Sapientes Græci se suorum Librorum factores appellant, tametsi iidem propriorum Librorum patres sunt*. Non itaque Filii æqualitatem cum Patre negasse censendus est S. Dionysius Alexandrinus, etsi Deum Filii factorem & creatorem dixisset etiam ratione divinitatis. Præterea, apud eumdem S. Athanasium profitetur Dionysius se Filium Dei Patri consubstantialem agnoscere, licet vocem ipsam, *consubstantialem*, fateatur in Scripturis non extare. *Quibus*, inquit, *criminationem eorum depuli, mendacemque ostendi, qua ajebant me Christum negare Deo esse consubstantialem. Tametsi enim fateor me hoc vocabulum nusquam in Scripturis sacris vel invenisse vel legisse, attamen argumenta mea, quæ subsequuntur, quæque isti tacuerunt, ab ea sententia nihil discrepant*.

Apud Athanas. Tom. 1. p. 258. B.

Ibid. pag. 245. C. D.

Ibidem respondet ad exempla, quibus usus fuerat, agricolæ & vitis, navis & fabri navium, plantæ & seminis, fluvii & fontis &c. vultque illa a se prolata esse contra Sabellianam hæresim, eo animo ut personarum in Deo distinctionem probaret, ac priora quidem exempla agricolæ & vitis &c. tanquam minus apta se strictim & tantum in transcursu, ut ipse ait, attulisse, quæ humanæ Christi naturæ accommodavit, ratione cujus solius spectatus Christus, tam est a Deo alienus & extraneus, quam sit agricola a vite: posteriora vero exempla tanquam aptiora ad probandam Filii cum Patre identitatem naturæ, conqueritur a calumniatoribus suis prætermissa fuisse, ex quibus tamen intelligere potuissent distinctionem quidem esse personalem inter Patrem & Filium, sed naturæ tamen perfectam æqualitatem, qualis est inter Solem & radium, fluvium & fontem.

Filii consubstantialitatem cum Patre diserte docet Dionysius Alexandrinus, Epistola contra Paulum Samosatenum jam laudata. *Illum*, inquit, *qui erat natura Dominus & Verbum Patris, quem Sancti Patres consubstantialem Patri vocaverunt*.

Tom. 1. Conc. pag. 853. B.

Ad tertium, apud Sanctum Athanasium sic respondet S. Dionysius. *Singula nomina a me prolata a se invicem nec separari nec dividi queunt. Patrem dixi, & priusquam Filii mentionem facerem, jam illum in Patre significaram: Filium adjunxi, ac etiamsi Patrem non prius nominassem, is tamen in Filii nomine comprehensus fuerat*.

Tom. 1. p. 254. F.

Ex his omnibus facile colligitur, puram & sanam fuisse Dionysii fidem circa Mysterium Sanctissimæ Trinitatis; ac contumeliose & per insignem calumniam adulteratæ fidei crimen impositum illi fuisse: quod confirmari ex eo maxime potest, quod in pace Ecclesiæ diem extremum obierit Sanctus ille Doctor, a cujus communione nunquam sejunctus fuit.

Sanctus quidem Basilius Epistola 41. & Gennadius Lib. de Ecclesiasticis dogmatibus, fidem illius & orthodoxiam vellicant: verum & potior habenda est ratio testimonii ipsius Dionysii Alexandrini & S. Athanasii, quam Basilii, qui vel Apologiam S. illius Doctoris non legerat, vel, si legerat, minus æquus fuit & indulgens (pace viri tanti dixerim) erga Dionysium. Quamquam & in Libro de Spiritu Sancto ad Amphilochium, Basilius Dionysium *magnum* appellat, ejusque auctoritatem adducit pro demonstranda Spiritus Sancti divinitate. Gennadius inconsulto prorsus notam hanc Sancto Dionysio inussit.

Edit. vet. Tom. 2. p. 757. B. & p. 758. D.

Neque audiendus est Sandius, dum Apologiam Dionysii Alexandrini ad

ad Dionysium Romanum missam supposititiam esse ex eo contendit, quod ex Chronico Eusebii constat, Dionysium Alexandrinum valde senem mortuum, eique successorem Maximum, ann. 268. constitutum prius fuisse, quam Dionysius Romanus Episcopus ann. 269. renuntiatus fuisset.

Namque illius Apologiæ meminit Eusebius Lib. 7. Hist. c. 26. illiusque fragmenta repræsentat S. Athanasius. Quod vero ex Chronico Eusebii profertur, norunt omnes mendum esse & gravissimum errorem in annorum supputatione apud Eusebium, qui annos Pontificatus Xysti antecessoris Dionysii R. dicat undecim omnino fuisse, cum tamen constet ex Libro de Pontificibus Romanis, quem edidit Cuspianus, Xystum annis solum duobus & mensibus undecim Romanam Sedem tenuisse. Atque hinc mendosi Eusebiani calculi origo, & falsa Sandii conjectura. Lege notas doctissimi Valesii ad L. 7. Historiæ Eusebii c. 27.

Probatur secundo ex Patribus Latinis. *Tertullianus.*

Inter Latinos unum hic Tertullianum referemus, non quod desint alii; multi enim sunt, quos indicabimus, ejusdem fidei Nicænæ testes, ac defensores ante ipsum etiam Nicænum Concilium, sed quod Tertullianum antiquissimum auctorem, suum esse præsertim glorientur Sociniani, utpote qui dura & minime castigata sua loquendi ratione, violatæ fidei circa SS. Trinitatis Mysterium gravem suspicionem injiciat. Quamquam nihil causæ nostræ veritati decederet, si in tanta aliorum SS. Patrum pro fide Trinitatis testantium nube, unum Tertullianum Socinianis dimitteremus, idemque responderemus, quod olim S. Hieronymus Helvidio, moleste ferens eum sibi opponi, *Ecclesiæ hominem non fuisse*; vel, ut ait Apologia adversus Ruffinum, *laudare nos hominis ingenium, sed damnare hæresim. Consequens enim error detraxit scriptis probabilibus auctoritatem*, inquit Sanctus Hilarius Comment. in Matth. c. 5. Verum neque ipsum Tertullianum nobis hac in parte eripi patiemur, quem nemo Veterum erroris incusavit contra SS. Trinitatem; quique diserte, ut nullus alius magis, fidem Nicænam confirmat.

[Margin: Flor. an. 215. — T. 4. p. 2. Pag. 14. Ibid. p. 463. — Pag. 639. E.]

Ac I. tres esse in Deo personas distinctas in unitate essentiæ, data opera toto Libro contra Praxeam demonstrat. Cap. 2. docet, regulam hanc esse fidei: *ut unum Deum agnoscit, qui sit Pater, Filius, & Spiritus Sanctus ... unitatem in Trinitate disponit, tres dirigens, Patrem Filium & Spiritum Sanctum. Tres autem non statu, sed gradu; nec substantia, sed forma; nec potestate, sed specie: unius autem substantiæ, & unius status & unius potestatis; quia unus Deus, ex quo & gradus isti, & formæ, & species, in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti deputantur*: ubi vides, tres personas esse unius substantiæ, status & potestatis. Per gradum autem intelligit haud dubie Tertullianus, ordinem illum originis, quo Filius est a Patre, & Spiritus Sanctus ab utroque; ita ut Pater sit prima persona, Filius secunda, & Spiritus Sanctus tertia: per formas vero & species, non naturam intelligit aut substantiam, ut constat, sed varios subsistendi modos, quibus Pater Filius & Spiritus Sanctus subsistunt, qui modi vocantur a Scholasticis relationes seu personalitates divinæ.

[Margin: Pag. 501. C.]

II. Verbi divini æternam generationem diserte docet eodem Lib. contra Praxeam c. 5. *Ante omnia*, inquit, *Deus erat solus, ipse sibi & mundus & locus & omnia; solus autem, quia nihil aliud extrinsecus præter illum. Cætе-*

[Margin: Pag. 502. D.]

eum ne tunc quidem solus, habebat enim secum, quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Et c. 8. *Sermo ergo & in Patre semper, sicut dicit, Ego in Patre; & apud Deum semper, sicut scriptum est: Et sermo erat apud Deum; & nunquam separatus a Patre, aut alius a Patre, quia, Ego & Pater unum sumus.* Nihil hoc testimonio disertius potest desiderari.

Pag. 504. B. C.

Lib. adversus Hermogenem cap. 4. hoc principium tanquam certum statuit: *æternitatem Dei esse censum.* Cap. vero 18. refellens Hermogenem asserentem Deum indiguisse materia sibi coæva, ex qua mundum produceret, de Sapientia Dei, seu Verbo divino sic loquitur: *Si necessaria est Deo materia ad opera mundi, ut Hermogenes existimavit, habuit Deus materiam longe digniorem & idoneiorem, non apud Philosophos æstimandam, sed apud Prophetas intelligendam, Sophiam suam scilicet ... Ex hac fecit, faciendo per illam, & faciendo cum illa .... Quis non hanc potius omnium fontem & originem commendat? Materiam vero materiarum non sibi subditam, non statu diversam, non motu inquietam, non habitu informem, sed insitam & propriam, & compositam & decoram, quali Deus potuit eguisse, sui magis quam alieni egens?*

P. 234. D. P. 239. C.

Habes ex hoc loco, Sapientiam Deo coævam esse, ex qua & per quam omnia condidit, loco materiæ, quam admittebat Hermogenes; eam vero Sapientiam, quam Tertullianus vocat *materiam materiarum*, (usurpans nimirum verba Hermogenis, & ad sensum illius loquens) non esse Deo subditam, non statu, hoc est, natura diversam, non extraneam Deo, sed insitam, sed propriam, hoc est naturalem, adeoque vere æternam, & veram personam divinam Deo coæqualem & consubstantialem.

Pag. 235. A. Deinde sæpius adversus eumdem hæreticum probat Tertullianus, eum materiam æternam Deo & Verbo ipsius seu Filio coæquare, *materiam*, inquit cap. 4. *parem Deo infert.* Supponit igitur Tertullianus, Verbum seu Filium æternum esse, alias quomodo materia in sensu Hermogenis æterna posset ei coæquari?

P. 470. D. Denique L. 5. adversus Marcionem c. 8. non procul ab initio de Christo agens, ait: *In quo consistere haberet tota substantia Spiritus, non quasi postea obventura illi, qui semper Spiritus Dei fuerit, ante carnem quoque.* Ergo Christus Spiritus extitit ante carnem.

P. 19. C. III. Filium ejusdem esse cum Patre substantiæ multis in locis inculcat Tertullianus Apologetici caput 21. *Hanc*, (nempe Dei Filium) *ex Deo prolatum didicimus, & prolatione generatum, & idcirco Filium Dei & Deum dictum ex unitate substantiæ: nam & Deus Spiritus .. Ita de Spiritu Spiritus, & de Deo Deus, ut lumen de lumine.* Quæ verba postea Nicænum Concilium in Symbolo fidei descripsit & adoptavit.

P. 511. C. Lib. contra Praxeam c. 19. *Dei non duo dicuntur*, inquit, *nec Domini, sed qua Pater & Filius duo; & hoc non ex separatione substantiæ, sed ex dispositione, cum individuum & inseparatum Filium a Patre pronuntiamus.* Et cap. 22. testimonium Patris & Filii vocat testimonium *individuorum duorum.* Et ibidem ostendit opera Trinitatis esse indivisa, quia fiunt *ab una & eadem virtute.* Et c. 23. *Scimus*, inquit, *Deum etiam intra abyssos esse, & ubique consistere, sed vi & potestate; Filium quoque, ut individuum, cum ipso ubique esse.* Et c. 25. *Ego & Pater unum sumus; ad substantiæ*, inquit, *unitatem, non ad numeri singularitatem.* Nihil his testimoniis disertius proferri potest ad comprobandam Filii cum Patre consubstantialitatem, seu *individuam* cum Patre naturam.

P. 513. A. Ibid. B. P. 514. A. P. 515. B.

Obji-

Objicies 1. Tertullianum Lib. contra Hermogenem. Cap. 3. Hermogeni contendenti materiam æternam esse debere, eo quod Deus ab æterno & Deus sit & Dominus, Dominus autem esse non possit nisi extiterit ab æterno materia, in quam dominium suum exercuerit, respondet Tertullianus, Deum ab æterno Dominum non esse, adeoque nec materiam ab æterno existere; quod probat a simili: Deus scilicet ab æterno judex non est, neque pater, siquidem ab æterno nec delictum fuit, nec filius; ergo nec Dominus fuit ab æterno. En verba: *Quia & pater Deus est, & judex Deus est; non tamen ideo pater & judex semper, quia Deus semper. Nam nec pater potuit esse ante filium, nec judex ante delictum. Fuit autem tempus, cum & delictum & filius non fuit, quod judicem & qui patrem Dominum faceret.* P. 503. C.

Resp. 1. Tertullianum ibi non agere de æterna Verbi generatione, de qua controversia ipsi non erat cum Hermogene, sed de sola materiæ æternitate. Unde

Resp. 2. Tertullianum non ex propria loqui sententia, sed ex principiis ab Hermogene admissis, quæ adversus ipsum contorquet. Nimirum istud est Tertulliani argumentum: Si Deus ab æterno Dominus est præcise, quia Deus, adeoque materia æterna esse debet ut ipsi imperet, sicut videtur Hermogeni; pariter Deus ab æterno judex & pater erit, quia Deus semper est, tam quippe & judex & pater esset debet, quam Dominus: atqui ex ipsa Hermogenis sententia Deus ab æterno nec judex nec pater est; non judex, quia nullus judex sine delicto, de quo judicet: ab æterno autem nullum est delictum, materia quippe, quam Hermogenes æternam supponit, nullius delicti capax est, cum sit ab æterno informis omnisque actus expers. Non fuit etiam ab æterno pater, quia ille pater non est, qui nihil produxit extra se ab æterno: sed Deus ab æterno nihil produxit extra se, in principiis Hermogenis; materia enim, de qua solum inter illos erat controversia, improducta est ac æterna; ergo Deus non est ab æterno pater, adeoque nec Dominus, quod habebat contra Hermogenem demonstrandum: in quo ratiocinio nulla plane mentio fit generationis Verbi æterni, de qua non erat quæstio.

Instabis 1. Eodem Lib. contra Hermogenem c. 18. de Verbo Dei, seu Sapientia Deo interna sic loquitur Tertullianus: *Denique ut necessariam sensit ad opera mundi, statim eam condit & generat in semetipso Dominus, inquit Scriptura, condidit me initio viarum suarum.... Agnoscat ergo Hermogenes, idcirco etiam Sophiam Dei natam & conditam prædicari, ne quid innatum & inconditum præter solum Deum crederemus. Si enim intra Dominum, quod ex ipso, & in ipso fuit, sine initio non fuit: Sophia scilicet ipsius exinde nata & condita... multo magis non capit sine initio quidquam fuisse, quod extra Dominum fuerit.*

Ex quo testimonio hæc urgeri solent. 1. Verbum Dei non fuisse conditum, nisi paulo ante mundi creationem, ad quam necessarium erat. 2. Ex eo Tertullianum contra Hermogenem probare, materiam non esse inconditam, quia ipsamet Sophia Dei incondita non est, cum solus Deus plane ingenitus sit. Si autem supponeret Tertullianus Sophiam Dei esse æternam, male omnino inferret ex æterna illius productione, æternam non esse materiam; imo contrarium potius deduxisset Hermogenes. 3. Sophiam Dei, quæ in Deo est, non esse sine *initio*. 4. Nihil ingenitum esse præter solum Deum; ex quibus omnibus sequitur, Sophiam Dei æternam non esse, nec consequenter Deum.

Confirmatur hæc objectio ex Lib. contra Praxeam c. 6. & 7. *Ut primum,* P. 234. B.

 inquit

inquit c. 6. *Deus voluit ea, quæ cum Sophiæ ratione & sermone disposuerat intra se, in substantias & species suas edere, ipsum primum protulit sermonem, habentem in se individuas suas, Rationem & Sophiam, ut per ipsum fierent universa, per quem erant cogitata atque disposita, imo & facta jam quantum in Dei sensu .... Tunc igitur etiam ipse sermo speciem & ornatum suum sumit, sonum & vocem, cum dicit Deus : Fiat lux. Hæc est nativitas perfecta sermonis dum ex Deo procedit : conditus ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiæ, Dominus condidit me initium viarum suarum. Dehinc generatus ad effectum.*

Ex quo testimonio hæc habes. 1. Sermonem a Deo productum, quando exterius voluit emittere, quod interius decreverat. 2. Sermonem speciem suam, ornatum & perfectam nativitatem habuisse, quando dixit Deus : *Fiat lux* ; ergo ante mundi creationem sermo ille plene & perfecte genitus ac natus non erat.

Dissimulandum non est ista paulo duriora esse & explicatu difficilia : possunt tamen ac debent ex aliis, quæ laudata sunt, clarissimis pro fide Catholica SS. Trinitatis testimoniis lucem aliquam mutuari, & benigne exponi.

Resp. itaque ad primum testimonium ex L. contra Hermogenem c. 18.

I. Tertullianum ad hominem, & ex principiis ab Hermogene admissis arguere. Scilicet admittebat Hermogenes materiam quidem æternam, sed informem & incompositam, quæ Verbo Dei, seu virtute Dei opus habuerit, ut in tempore varias indueret formas : quidni igitur, urgebat Tertullianus, eadem materia eodem Verbo indiguit, ut simpliciter existeret, siquidem de Sermone seu Verbo absolute pronuntiat Scriptura : *Dominus condidit me initium viarum suarum.*

II. Dico, Tertullianum cum multis aliis veteribus Scriptoribus duplicem agnovisse Verbi nativitatem, unam æternam, Deo immanentem, propriam & naturalem, quatenus est Patris ratio, sapientia, idea &c. alteram temporalem, aliqua ex parte externam, impropriam & metaphoricam, quatenus est Patris mandatum, imperium, verbum prolatum, quo omnia exterius producuntur. De ista postrema Verbi nativitate loquitur Tertullianus Lib. contra Hermogenem, ut efficiat materiam ipsam conditam esse. quandoquidem Verbum, per quod facta est, conditum quoque sit. Æternam autem Verbi generationem, prout est Patris sapientia, ratio, idea, in qua omnia præformantur, agnoscit in hoc ipso Lib. Tertull. c. 20. *In*
P. 240. C. *Sophia*, inquit, *Deus fecit, in qua cogitando & disponendo jam fecerat.*

Cum igitur Tertullianus contendit Dei Sophiam, seu Verbum conditum esse, ne quid omnino dici possit inconditum præter solum Deum, Hermogenem perstringit, qui materiam æternam & improductam admittebat; ac generale istud principium statuit, nihil esse plane inconditum, præter solum Deum, quocumque tandem modo sit inconditum, per negationem sive creationis, sive originis & generationis. Mens enim Tertulliani non est, Dei Sophiam eo ipso modo conditam esse, quo materia ; verum ipsi sufficit si ostendat Sophiam suo modo conditam esse, idest genitam, ut inde concludat materiam etiam conditam esse suo modo, hoc est per veram creationem, sicut ostendit postea. Hermogenes quippe admittendo materiam omni modo inconditam, illam Dei Sophiæ anteponebat, sicut arguit Tertullianus; Sophia enim condita saltem est via generationis.

Non ergo te moveat, quod ait Tertullianus, Sophiam non esse sine initio : per initium quippe non naturæ aut temporis initium intelligit, sed originis,

quod

quod ipsi satis erat ad suum contra Hermogenem urgendum institutum, Quando etiam ait: *nihil esse innatum & inconditum præter solum Deum*; Deum ibi non opponit divinis personis Filii & Spiritus Sancti, quæ productæ sunt, sed opponit materiæ, de qua movebatur quæstio. Vel dici etiam posset, per Deum intelligere Tertullianum, vel solum Patrem, vel divinam ipsam essentiam: Pater autem & divina essentia nec generatur, neque producitur.

Ad confirmationem ex Lib. contra Praxeam, eadem est responsio; agere scilicet Tertullianum de nativitate Verbi non æterna, sed temporali, quæ in creatione rerum consistit, & quæ nativitas impropria seu metaphorica dicitur; hæc porro temporalis Verbi nativitas, supponit æternam ejusdem Verbi generationem: namque, ut ipse ait Tertullianus eodem L. c. 5. *Etsi Deus nondum sermonem suum miserat, proinde eum cum ipsa, & in ipsa ratione intra semetipsum habebat, tacite cogitando & disponendo secum, quæ per sermonem mox erat dicturus*. Porro quando Tertullianus externam illam Verbi prolati nativitatem vocat *perfectam*, dure haud dubie loquitur; nativitas enim illa est impropria, ut mox diximus, & metaphorica: perfecta tamen aliquo sensu dici potest, in quantum per illam declaratum fuit & exterius manifestatum Dei Verbum, quod antea latebat & ignorabatur. Sic benigne interpretandam esse Tertulliani mentem nemo æquus negaverit, qui attenderit multa alia esse apud Tertullianum durissima, quæ tamen ad litteræ corticem usurpanda esse nullus affirmat; verb. gr. cum ait, *Deum seipsum quasi agitare, quando intra se rerum creationem molitur: Verbum illud a Deo per nisum quemdam ac laborem exterius protrudi*: illud esse vocem & *sonum ex vulva cordis Dei exiens*, & cœtera ejusmodi, quæ emollienda esse nemo diffitetur. Quidni ergo benigne interpretabimur, cum ait externam Verbi nativitatem perfectam esse? P.503. A.

Instabis 2. Lib. adversus Hermogenem cap. 18. Tertullianus probat materiam fore Verbo antiquiorem, si æterna esset; supponit igitur Verbum ab æterno non esse.

Resp. Tertull. eo loci ex absurdo Hermogenem urgere; nimirum materiam Verbo æqualem fore, imo & perfectiorem, quia nempe materia, in mente Hermogenis, nullum sui initium habebat, nequidem originis; Verbum econtra ab alio est, ratione saltem originis & generationis, quo titulo materia Verbo perfectior & antiquior.

Objicies 2. Tertullianus Lib. contra Praxeam c. 8. & 9. docet Filium a Patre procedere sicut radius a Sole, fluvius a fonte procedit: ipsum Patrem totam esse substantiam, Filium vero derivationem totius & portionem, sicut ipse profitetur, inquit, *Quia Pater major me est*; ergo non censet Filium esse Patri consubstantialem.

Resp. comparationes illas Solis & radii, fluvii & fontis frequenter a SS. Patribus usurpari in exponendo Mysterio SS. Trinitatis: idque ob eas rationes, quas attigimus supra cum de S. Justino egimus: has ibi consule. Tertullianus his comparationibus usus est, ut contra Praxeam ostenderet distinctionem personalem Filii a Patre in unitate essentiæ: hic enim unus videtur esse Tertulliani scopus ac finis, *Profiteor*, inquit, cap. 8. *me duos dicere Deum & sermonem ejus, Patrem & filium ipsius. Nam & radix & frutex, duæ res sunt, sed conjunctæ, & fons & flumen duæ species sunt, sed indivisæ*. P. 104. C.

Cum itaque Filium dicit esse portionem substantiæ divinæ & derivationem, sensus ejus est, Filium esse a Patre per generationem, ac conse-

quenter eum a Patre distingui persona & hypostasi, cum quo tamen individuus est natura & essentia, sicut in hoc ipso Libro repetit sæpius. Non alium autem esse Tertulliani sensum, constat ex eo ipso, qui opponitur, loco: *Alius*, inquit, *est qui generat, alius, qui generatur: alius qui mittit, alius qui mittitur; alius qui facit, alius per quem fit*; quibus verbis solam personalem distinctionem Filii a Patre urgebat adversus Praxeam, qui divinas confundebat personas. Si quando vero Filium Patre minorem dicit Tertullianus, ad Scripturæ, quam laudat, sensum intendit, minorem scilicet esse ratione humanæ naturæ, non divinæ. Vide quæ paulo ante in solutione Objectionum ex Scripturis, fusius eam in rem a nobis disputata sunt.

Ibid. D.

Multa alia hic brevitatis causa omittimus SS. Patrum Ecclesiæ Latinæ testimonia; S. Cypriani Lib. 2. testimoniorum adversus Judæos cap. 6. Dionysii Romani in Epistola adversus Sabellianos, apud S. Athanasium Lib. de Decretis Synod. Nicænæ Tom. 1. pag. 231. Novatiani Lib. de Trinitate c. 31. ad calcem Operum Tertulliani, Firmiliani Epist. ad S. Cyprianum. Arnobii, Lactantii, & aliorum, quos recenset eruditione (utinam & integra fide) commendandus Bullus Præsbyter Anglicanus, in eximio Opere, cui titulus: *Defensio fidei Nicænæ*, ubi momentum istud fuse ac erudit prosequitur.

Hac constanti & perpetua Ecclesiæ fide ac Traditione inspecta & diligenter excussa, trecenti decem & octo Patres in Concilio Nicæno generali primo, anno 325. sub Sylvestro S. Pontifice congregati, præsente ac protegente Constantino Magno Imperatore, in solemni fidei Symbolo declararunt ac definierunt, *Credere se in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei, ex Patre natum unigenitum, idest, ex substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero: natum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.*

T. 2. Conc. pag. 27.

Post celebrem illam definitionem, multi magni nominis viri in gravissimam apud multos violatæ fidei Nicænæ suspicionem venerunt, de quibus in utramque partem nostri disputant Theologi, nempe de fide Eusebii Cæsariensis, Liberii S. Pontificis, Osii Cordubensis Episcopi, & Patrum Concilii Ariminensis, de quo postremo capite abunde dictum a nobis fuit, ubi de Ecclesia Tom. 1. pag. 274. 455. & sequentibus.

De fide Eusebii Cæsariensis.

Profundam in omni litteraturæ genere Eusebii eruditionem demonstrant, quæ scripsit, non tantum de Historia Ecclesiastica, cujus parens est, sed etiam de Præparatione, & Evangelica Demonstratione. Fidem autem ipsius circa Verbi consubstantialitatem in ambiguo versari, probant tam diversa de illo Scriptorum Ecclesiasticorum testimonia; accusantibus aliis, aliis vero defendentibus.

Ex tribus autem potissimum capitibus tentari ac dignosci debet Eusebii Cæsariensis fides circa Verbi divinitatem.

Tria sunt quæ Eusebium accusant. Primo, agendi ratio.

I. ex agendi ratione. 2. ex Scriptis ipsius tum ante, tum post Concilium Nicænum. 3. ex Antiquorum de fide ipsius judicio: quæ tria etsi seorsim sumpta decretoria non forent, si tamen conjuncta simul in ejus damnationem conspirent, certissime rectam & sanam non fuisse ipsius fidem apertissime convincent. Quæstio igitur est, fuitne Eusebius non tantum factione ac patrocinio, sed etiam doctrina & sententia Arianus?

Nostro quidem judicio, Eusebius ab Ariana labe purgari omnino non potest.

potest, quem accusant ratio agendi, Scripta ipsius, & Veterum testimonia.

I. Ratio agendi hominem ex animo Arianum prorsus redolebat: summo studio, auctoritate, consilio, gratia, qua valebat apud Principem, Arianos quantum poterat, juvabat, promovebat errorem. Ante Nicænum Concilium in gratiam Arii scripsit ad Alexandrum Episcopum Alexandrinum, a quo primum damnatus est, ac ejectus Arius, ut vellet eum communioni suæ restituere. Sedens in Concilio Nicæno, Symbolo fidei subscribere primum recusavit, moras sibi concedi postulans ut deliberaret; postridie tamen, Constantini, qui in Concilio præsens aderat, reverentia, seu potius exilii ac depositionis metu subscripsit. Unde porro tanta hæc hominis anxietas, nisi ex animo non satis in fide Nicæna confirmato? Post Concilium vero Nicænum, inito cum Arianis fœdere, S. Athanasium strenuum fidei Nicænæ vindicem plurimum divexavit. In Concilio Tyriensi adversus S. illum Doctorem coacto, cui ipsemet præerat Eusebius; & in Antiocheno Conciliabulo, calumniarum ac depositionis sententiæ in magnum Eustathium Antiochenum Antistitem conscius ac particeps fuit una cum aliis Episcopis Arianis. In suis Historiæ Ecclesiasticæ Libris, altum de Ariana hæresi, ejusque damnatione silentium: cujus quidem affectati in re tanti momenti ac ponderis silentii, non alia causa, & ratio fuit, quam, quod suorum pudori parcere, ac Catholicis victoriæ gloriam eripere voluerit. Denique scribens adversus Marcellum, eum redarguit, quod Ecclesiæ Patres ac veræ fidei doctores incusare auderet; inter illos autem recenset Paulinum Tyriensem, Narcissum Nerodiadem, Eusebium Nicomediensem, Asterium Sophistam, qui publici ac declarati habebantur Ariani. Porro raro admodum contingit, ut qui tam impense Hæreticis favet, tacita non feratur in hæresim ipsam inclinatione ac consensione.

II. Eusebii Scripta, sive ante, sive post Synodum Nicænam, mentem ejus plane Arianam manifeste produnt. Etsi enim dissimulandum non sit, nonnulla esse, in iis præsertim, quæ ante Nicænum Concilium elaboravit, quæ emolliri ac benigna interpretatione donari possent, sicut Veterum nonnulla paulo durius ac minus castigate dicta in bonum sensum nos ipsi adduximus; attamen spectato auctoris consilio, ac suspenso semper in Hæreticos favore, benignam hanc interpretationem non meretur, ac summo jure cum ipso agendum. Secundo, Scripta ipsius.

Lib. 7. Præparationis Evangelicæ c. 12. Verbum appellat *naturam alteram* a Patre. Et c. 15. docet, Verbum secundam esse a Patre n[illegible], P. 320. C.
sicut Spiritum Sanctum tertium a Patre, & Filio, eosque a se in[illegible]m dignitate ac gradu differre, quemadmodum stella ab alia differt in claritate. Quapropter e regione hujus loci, ad marginem lector monetur: *ut sibi caveat. Patrem*, inquit, *sequitur Verbi divini potentia, quæ reliqua pariter moliatur, & illustret... Deinde post secundam illam naturam, Lunæ quasi loco, Sancti Spiritus natura succedat.* P. 325. A. B.

Qui Eusebio favent, reponunt, eum hoc in loco per *οὐσίαν*, non essentiam seu naturam intelligere, sed personam seu hypostasim. Verum huic benignæ interpretationi obstat similitudo, quam refert, stellarum: istæ quippe haud dubie non hypostasi, sed claritatis seu gloriæ gradibus a se invicem distant; ergo, secundum Eusebium, tres personæ in Deo non tantum hypostasi differunt, sed etiam essentia.

Lib. 4. Demonstrationis Evangelicæ c. 3. ait, *unicum esse filium, non plu-*

plures, quemadmodum una lucis substantia unum ex se profundit splendorem: cum isto tamen discrimine, quod *a sensibili lumine splendor separari non potest, Filius autem seorsum a Patre per seipsum subsistit.... Rursus splendor simul existit cum lumine, illudque quodammodo complet (nam sine splendore non consistit lumen)... at a Patre Filius procedit, & illum generat, at ipse non genitus est: & ille quidem per ipsum perfectus ac primus tanquam Pater, & qui auctor fit ut Filius consistat, nihil a Filio accipiens... hic autem tanquam ex causa perfectus Filius, alius ab illo, cujus est filius, existit, quippe qui a Patre, & ut sit, & talis sit, acceperit.* Videtur eo loci Eusebium agnoscere Filium non esse Patri coæternum, atque ab ipso tanquam effectum a causa separari, ac seorsum subsistere posse.

Verum, tametsi, quæ ante Nicænam Synodum duriora scripsit Eusebius de SS. Trinitate, benigne emolliri possent ac exponi, certe quæ subinde scripsit, vix ullam excusationem admittunt. Libro enim 1. contra Marcellum c. 1. ostendit Christum Deum illum summum non esse, qui unicus est, sed diversum; quia Christus mediator est Deum inter, & homines, nemo autem

Ad calc. Dem. Ev. p. 8. B. suimetipsius mediator esse potest. *Unus*, inquit, *non est mediator idem; cum medius inter duos interponatur... Neque natura rei patitur mediatorem de unoquoque definiri. Ideo non est unius alicujus iste*, (Christus) *sed medius*

Ibid. D. *necessario inter duos, ab utroque diversus, quorum statuitur Mediator. Non est ergo existimandum, hunc esse Deum illum, qui est super omnia Deus; nedum de numero Angelorum aliquem, sed medium utrorumque, & mediatorem.*

Et Lib. 1. de Eccl. Theol. c. 11. probat unicum esse Deum, eumque Pa-

Ib p. 69. trem, qui Filii causa est, ac caput. *Quod si autem*, ait, *vereantur ne duos deos pronuntiasse videatur, sciant oportet, quod utcumque licet Filium profiteamur Deum*, (adverte particulam *utcumque*) *unus tamen nostra sententia, Deus sit; ille nimirum, qui solus principio caret, qui ingenitus, qui propriam a se possidet divinitatem, qui ipsi insuper Filio existendi causam, & taliter existendi dedit .... sed & caput quoque Filii esse Deum docet*

p. 70. A. *Ecclesiæ alumnum magnus Apostolus ... ita ut unus iste Deus, & unicus fuerit, qui est Pater Filii unigeniti, unicum etiam caput ipsius Christi. Cum vero unicum sit principium, caput etiam unicum sit, quomodo fiet ut sint duo dii, & non unus, nempe ille solus, qui nullum se superiorem habet, cui nullus alius causam subsistendi contulit? qui, ut suum peculium quoddam, deitatem imprincipiatam, & ingeneratam cum Monarchica potestate suprema possidens, Filium participem fecit suæ vitæ, & divinitatis.* Et L.2.c.7. *Necesse non est*, ait, *eum duos deos fateri, qui duas admiserit hypostases. Nam neque illas honore pares ponimus, neque ambas principio carentes, aut ingenitas.*

p. 109. C. His profecto verbis non obscure significat Eusebius agnoscere se solum Patrem esse unicum illum, & summum Deum, qui est ingenitus.

S. Ath. L. de Decr. Syn. Nic. To. 1. pag. 240. Theod. Hist. L. 1. c. 12. p. 36 Ath. p. 240. F. Theodor. 39. C.

Quin & ipsa Epistola, quam statim a Conc. Nicæni Decreto ad Ecclesiam suam scripsit, licet arte summa Catholicum se simulet, ipso tamen quasi invito erumpit Arianum virus. Scilicet frigide omnino ac jejune, imo & Arianorum more, vocem ὁμοούσιον interpretatur, ac Filium Patri consubstantialem, dicit, quia non est portio substantiæ Patris; neque divisione, sectione ac mutatione divinæ naturæ producitur, ad morem aliarum creaturarum, quibus longe excellentior est. An vero quisquam erat Arianus, qui hæc ultro non admitteret? An ista est nativa vocis ὁμοούσιου significatio, quam animo præconceptam habebant Patres Nicæni? non ita certe. Per consubstantialem quippe naturam, intelligebant illi unam, & eamdem numero singula-

gularem Dei in tribus personis indistinctam naturam. *Verum*, ait Eusebius, hisce verbis: *consubstantialem Patri, indicari nullam Filio Dei cum factis & creatis rebus esse similitudinem*.

In fine ejusdem Epistolæ, Arianorum sensu Verbi æternitatem exponere videtur. Licet etenim refugiat cum Arianis de Filio Dei dicere; *Ex non extantibus factus est; fuit tempus quando non erat; priusquam gigneretur non erat*; postrema tamen verba isto dumtaxat sensu rejicit, quia certum est Christum esse Filium Dei ante corporalem nativitatem. *Nec item*, inquit, *absurdum putavimus his vocibus. Non erat antequam genitus est, anathema dicere, cum omnes fateantur Filium Dei fuisse, priusquam secundum carnem gigneretur*; cum quo recte stat, Filium non esse Patri coæternum nec consubstantialem, sed eum dumtaxat ante omnes creaturas conditum esse, tanquam instrumentum, quo ad rerum creationem Deus usus est, sicut reipsa sentiebant Ariani. Quapropter S. Athanasius L. de Decretis Synodi Nicænæ observat, Eusebium, ad fraudem & sui excusationem fingendo se admittere æternam Verbi generationem, fratres suos Arianos incusasse, quasi dixissent Chhristum non extitisse Dei Filium; priusquam ex B. Virgine carnem sumpsisset, quod certe nusquam illi asseruisse leguntur: uni Socino tanta servabatur impietas propugnanda. Denique in eadem Epistola Eusebius ait, Imperatorem ratiocinando probare voluisse Verbum secundum divinam generationem esse ante omnia sæcula, *Namque*, inquit, *antequam actu gigneretur, potentia erat in Patre, ingenita quadam ratione*; quæ loquendi ratio etiam Arianismum redolet. Quid enim, quæso, significant verba ista: *Christus filius est ante omnia sæcula*, nisi, est *ante omnes creatura*, ex quarum numero tempus est? Istud porro æternam Verbi generationem ac coexistentiam cum Patre an bene exprimit? non puto: siquidem Ariani aperte profitebantur, Filium ante omnia tempora & sæcula conditum, sicut declarat ipsemet Arius in Epistola ad Eusebium Nicomediensem, apud Theodoretum L. 1. Hist. cap. 5. Quid pariter denotant verba hæc: *Filius antequam actu gigneretur, potentia erat in Patre*, nisi Filium non semper actu, nec ab æterno genitum fuisse, sed in potentia dumtaxat fuisse in Patre antequam actu gigneretur?

Athanas. p. 221. C. Theodor. p. 40. A. — *Theod. p. 40. B.* — *Pag. 21. B.*

Denique in Epist. ad Euprasionem Episcopum relata in VII. generali Synodo Act. 6. hæc habet: *Non enim Filium Patri coexistere diximus, sed Patrem ante Filium fuisse. Porro ipse Filius Dei, hæc nobis omnibus exactius cognoscens, alterum seipsum, & minorem a Patre, subjectumque cognoscens, admodum valde pie nos id docet, dicens: Pater, qui misit me, major me est. Et inter alia: Quoniam Filius*, pergit Eusebius: *& ipse quidem Deus, sed non verus Deus*. Si hæc Arianum virus non spirant, nescio quid spirare possit.

Tom. 7. p. 859. B. C.

III. Eusebium impietatis Arianæ bene multi gravissimi Scriptores accusant, quos recenset doctissimus Valesius in fronte Ecclesiasticæ Historiæ; ubi etiam, nec dissimulandum, nonnullos in ejus favorem appellat; præsertim Socratem, qui ejus fidem, quantum potest, vindicat; at, inquit Baronius ad an. Christi 340. *Æthiopem dealbare nititur*. Illos vero tum defensores, tum accusatores Eusebii, legere poteris apud Valesium loco mox indicato.

Tertio, Scriptorum testimonia. L. 2. Hist. cap. 21.

Dices 1. Multa scripsit ac fecit Eusebius fidei Nicænæ plane consentanea.

I. Subscripsit Nicænæ fidei, ac consubstantialem Patri Filium confessus est.

II. Lib. 1. de Ecclesiastica Theologia cap. 8. 9. & 10. aperte pronuntiat, Filium esse ante omnia sæcula genitum, non esse creaturam ex nihilo

hilo productam; verum Deum esse. Quin Lib. 4. Demonstr. Evangel. cap. 3. in fine, docet Filium ante tempora æterna natum esse, anteire, & simul cum Patre semper existere &c.

Resp. ad primum, distinguo. Eusebius Nicæno Concilio subscripsit, ficto ac doloso animo, quomodo etiam subscripsere tandem Eusebius Nicomediensis, Teonas Marmaricæ, & Secundus Ptolemaidis, concedo: animo sincero ac veritati addicto, nego. Subscripserunt timore pœnæ, exilii, ac depositionis, non amore justitiæ, seu veritatis; elapso enim periculo, ad vomitum redierunt. Ita respondent Patres Synodi VII. generalis Act. 6. *Verum*, inquiunt, *labiis illum dicimus veritatem coluisse, corde autem longe ab ea fuisse, quemadmodum & omnes Epistolæ illius, & Commentaria ostendunt. Quod si autem alias aliquando pro temporis, & rei conditione mutatus apparuit, nunc hos laudans, qui stabant a partibus Arii, nunc vero veritatem simulans; profecto ob id, secundum Jacobum fratrem Domini, homo duplicis animi, inconstans in omnibus viis suis dicetur*. Idem fere dixerat S. Athanasius Lib. de Decretis Synodi Nicenæ, ubi postquam narravit Eusebium Cæsariensem recusasse primum subscribere, postridie vero subscripsisse Nicæno Symbolo, de illis omnibus Arianorum subscriptionibus ait, postmodum mutato animo tanquam canes eos ad vomitum regressos esse, virosque fuisse duplices corde, ac instabiles in omnibus viis suis.

T.7.Conc. p. 838. C. D.

T.1.p.221. C. D.

Ad secundum: fatemur nonnulla in speciem Catholica de Mysterio SS. Trinit. scripsisse Eusebium, communi cæterorum Hæreticorum more, qui sensa sua subobscuris quibusdam, & specie tenus Catholicis verbis involvunt, ne facile latens illorum error detegatur, qui, statim ac vivide illi premuntur, in apertum erumpit. Itaque vocem, *consubstantialem*, admisit quidem; at excludendo dumtaxat sensum corporeum, & materialem Pauli Samosateni, non eum spiritualem sensum, quem indicabant Patres Nicæni; nempe ut perfecta unitas, & identitas essentiæ seu substantiæ Patris, & Filii significaretur. Ait, Filium ante sæcula genitum; at nonne hoc ipsum & asserebant Ariani, ut fatetur ipsemet Arius apud Theodoretum L. 1. Histor. c. 5.? Nihil autem aliud illi volebant, quam quod Filius ante omnem creaturam creatus fuisset. Negat, Filium esse ex nihilo & ex non extantibus productum, sed quo sensu? quia Filius nec pars Dei est, nec ex subjecta materia: quia & ipsemet Eusebius L. 4. Demonst. Evangel. cap. 1. docet nullam omnino rem de nihilo esse, vel ex non extantibus produci; non dicit autem Eusebius Catholicorum sensu, Filium esse ex non extantibus, quia Patri coæternus ac consubstantialis. Filium quoque non esse creaturam libenter affirmat Eusebius; sed reticendo intra se, non esse creaturam similem aliis creaturis. Denique, Filium ante tempora æterna simul cum Patre extitisse affirmat quidem Lib. 4. Demonstr. Evangel. c. 3. attamen veram non intelligit æternitatem; quia docet; Patrem prius extitisse, & Filium antequam gigneretur, in ipso potentia & ratione quadam ingenita fuisse.

Pag. 145.

Pag. 149.

Dices 2. Eusebius inter Sanctos recensetur, cujus memoria cum religioso cultu celebratur die 21. Junii, teste Usuardo in Martyrologio. Idem refert Notkerus in Martyrologio. Patet etiam ex veteri Breviario Ecclesiæ Lemovicensis, ubi tres leguntur pro festo S. Eusebii Cæsariensis Lectiones. In eodem Breviario edito ann. 1587. per Hugonem Barbon, Collecta habetur eodem die 21. Junii, qua Eusebius Sanctus appellatur & invocatur, quod etiam constat ex Missali ejusdem Ecclesiæ edito anno 1483. Parisiis, & ex

Co-

Codice M. S Ecclesiæ Parisiensis ante octingentos exarato. At verisimile non videtur, virum Ariana fuligine tinctum inter Sanctos ab Ecclesia referri & honorari.

Resp. 1. nos non affirmare Eusebium in errore suo pertinacem ad mortem usque perseverasse: judicium de sanctitate ipsius Deo reservamus; de doctrina ejus judicamus ex Scriptis. Quidquid sit de illa Eusebii sanctitate, istud nihilominus certo constat, Eusebium Concilio Tyriensi adversus Sanctum Athanasium præfuisse: atque Potamonem Hieropolitanum Episcopum, virum fidei confessione, ac tolerata constanter persecutione clarissimum, in faciem Eusebio exprobrasse, quod sedere auderet, dum staret Athanasius; quodque persecutionis tempore, cum simul in carcere detinerentur, liber ipse Eusebius evaserit, se vero pro veritate oculum perdidisse. *Te-ne*, inquiebat, *Eusebi, sedere, & innocentem Athanasium a te judicari? Quis ista sustinere possit? Dic, sodes. Nonne mecum persecutionis tempore in custodia fuisti? Atque ego quidem oculum pro veritate perdidi, tu nulla corporis parte mutilatus es, neque martyrium subiisti, sed vivus, integerque consistis. Quanam ratione e custodia evolasti, nisi quod persecutoribus nefarium facinus admissurum te esse recepisti, vel etiam admisisti?*

S. Epiph. heresi 68. num. 7. Tom. 1. p. 724. A.

Resp. 2. tantam non esse antiqui illius Breviarii Lemovicensis, uti nec Usuardi auctoritatem, ut prævalere possit contra auctoritatem VII. Synodi generalis, ac S. Epiphanii mox laudati. Deceptioni haud dubie locum dedit affinitas nominis Eusebii Cæsariensis, & Samosateni: iste strenuus fuit fidei Nicænæ assertor, eaque de causa a Constantino & Valente Imperatoribus Arianis male vexatus; vir sanctus, qui in odium fidei tegula obrutus ab Ariana muliere, martyr occubuit. Irrepsit, ut merito conjicere licet, nomen Eusebii Cæsariensis, in locum Samosateni.

Baron. ad ann. Ch. 37. To. 4. pag. 402. num. 49.

De lapsu Liberii S. Pontificis.

Liberius S. Pontifex strenuus primum fuit fidei Nicenæ & Athanasii vindex. Constantium Imperatorem generosa, ac vere Christiana libertate increpavit, teste Athanasio Epistola ad Solitarios. Unde in odium Constantiæ, ac defensionis fidei Beroam in exilium mittitur ann. 355. ibique per biennium commoratus, tandem ærumnis, tædio, ac recuperandæ Sedis suæ amore victus, ac fractus, Imperatoris voluntati se facilem præbuit, damnavit Athanasium, rupta cum ipso communione; ac inito cum Orientalibus notoriis Arianis fœdere, formulæ Syrmiensi, quam S. Hilarius perfidiam Arianam appellat, demum subscripsit. A culpa, eaque gravissima, excusari non posse Liberium, qui Athanasium deseruit, cujus causa cum Ecclesiæ causa tam connexa erat, omnes profitentur: an vero lapsus a fide fuerit, approbata formula fidei Syrmiensis plane Ariana, in dubium vocatur.

Tom. 1. p. 367. B.

Apud S. A..fraj. 6. p. 1336.

Observa autem, tres distingui debere fidei formulas, quæ Syrmienses dicuntur, quas Socrates L. 2. Hist. c. 30. perperam asserit in Conc. Syrmiensi an. 351. contra Photinum editas fuisse: certum quippe videtur, formulam, quæ manifeste Arianam impietatem respirat, & quæ secunda dicitur, supprimitque tum ὁμοούσιον, tum ὁμοιούσιον, in illo Concilio Syrmiensi an. 351. conditam non fuisse; in eo quippe Concilio præcipuas partes agebat Basilius Ancyranus hujus formulæ declaratus hostis, quam in Ancyrana Synodo damnavit. Consule notas seu observationes in vitam gallice scriptam S. Athanasii, Tom. 1. p. 890.

p. 890. & Petavium in hæresim 73. S. Epiphan. pag. 311. & sequentibus. Tres igitur illæ Syrmienses formulæ diversis temporibus editæ fuerunt.

Prima in Concilio Syrmiensi adversus Photinum an. 351. a Marco Aretu-
T. 1. p. 742. sio græce scripta. Præter Symbolum 27. Anathematismos complectitur: hanc
P. 1174. referunt S. Athanasius L. de Synodis Ariminensi, & Seleuciensi, S. Hilarius
T. 1. p. 748. L. de Synodis, Socrates L. 2. Histor. cap. 30. Formulam hanc expendit, ac in Catholicum sensum exponit S. Hilarius; econtra S. Athanasius L. de Synodis, illam ab aliis formulis aperte Arianis non distinguit, in qua nec error Arianus damnatur, nec Filius dicitur consubstantialis, imo nec similis: quin Anathematismo 17. Filius Patri dicitur subjectus.

P. 1156. Secunda fidei formula Syrmiensis scripta est an. 157. quæ a S. Hilario L. de Synodis, appellatur *blasphemia per Osium & Potamium apud Syrmium conscripta*. Latine primum edita, tum græce, ut observat S. Athanasius L. de Synodis, & Socrates L. 2. Hist. c. 30. In ea impietas Ariana aperta fronte
Tom. 2. p. 744. diffunditur, Filius non dicitur Patri consubstantialis, imo nec similis &c. Contra istam formulam summo ardore, ac studio insurrexit Basilius Ancyranus, quam in Concilio Ancyrano gravi perstrinxit censura.

Tertia denique formula Syrmiensis scripta est ann. 359. latine primum a Marco Aretusio, si Socrati & Sozomeno fides habeatur. In ea vox, *consubstantialis*, expungitur quidem, sed Filius dicitur similis cum Patre substantiæ. Hoc singulare continet ista formula, quod in fronte, ac titulo notentur Consules, annus, dies, & mensis, quo scripta illa fuit, quod inauditum huc usque fuerat, cum fides non sit temporum, sed eadem immota semper subsistere debeat: quo titulo explosam illam fuisse observat S. Athanasius L. de Synodis.

Disputant inter se eruditi, cui ex tribus istis formulis subscripserit Eusebius; an primæ, quæ ab Hilario benigne exponitur; an secundæ, quæ est aperte Ariana; an tertiæ. Baronius ad an. Ch. 357. existimat, Liberium primæ formulæ subscripsisse. Blondellus Lib. de Primatu pag. 480. & 484. & Petavius in Observationibus ad S. Epiphanium p. 316. secundæ. Valesius autem tertiæ.

Resp. igitur 1. Liberium tertiæ formulæ non subscripsisse. Formulæ quippe sibi oblatæ subscripsit Liberius, ut ab exilio, quo Beroæ detinebatur, Orientalium, ad quos scripserat, favore revocaretur: at cum tertia illa formula condita fuit anno 359. non tantum ab exilio revocaturus jam fuerat, sed & Romam redierat, adierat, anno scilicet 358.

Resp. 2. longe probabilius esse, Liberium primæ, quam excusat & explicat Sanctus Hilarius, non secundæ, quæ aperte Ariana est, formulæ subscripsisse.

Probatur 1. Quia, teste S. Hilario in Fragmentis, Fragmento 6. formula, cui Liberius subscripsit, condita fuit a Narcisso, Theodoro, Basilio,
P. 133. Eudoxio, Demophilo, Cecropio, Silvano, & aliis, quos numero duos supra viginti recenset: atqui Præsules illi non secundam, sed primam dumtaxat formulam Syrmiensem conscripserunt. Namque 18. S. Athanasius L. de Synodis, secundam formulam Syrmiensem a solis Ursacio, Valente, & Ger-
Tom. 1. p. 744. minio conditam scribit. Quod si in Græca versione additur: *& ab aliis*, non ita in autographo Latino S. Hilarii. Et vero Concilium Antiochenum ab Anomæis celebratum, non aliis, quam tribus istis Episcopis jam appellatis, gratias agit ob eam conditam formulam. 2. Illius formulæ auctor esse non potuit Basilius Ancyranus, quam vix in lucem emissam anathemate confixit.

fixit in Synodo Ancyrana: illius pariter conscius, ac particeps esse non potuit Theodotus Heracleensis, siquidem jam obierat anno circiter 355. antequam Liberius in exilium amandatus fuisset: nec etiam Sylvanus Tarcensis, qui adeo alienus fuit ad Anomæorum errore, & pura hæresi Ariana, ut pro Catholico habitus fuerit, ac orthodoxam de divinitate Filii doctrinam adversus Anomæos in Concilio Seleuciensi coram Constantino Imperatore propugnaverit. Neque etiam Eudoxius Germanicæ, Cecropius Nicomediæ, Macedonius sive Constantinopolitanus, sive Mopsuestenus, & Marcus Aretusius, hujus secundæ formulæ auctores & parentes dici possunt; isti enim omnes Orientales erant; secundæ vero formulæ præcipui auctores Occidentales fuerunt, Ursacius nempe, Valens, Potamius, Osius sive auctor illius fuerit, sive tantum approbator. Adde, quod nomen Germinii Syrmiensis Episcopi, qui cum Ursacio & Valente in secunda formula formanda operam contulit, sicut nec Osius nec Potamius, non legantur inter illos duos & viginti Præsules, quos appellat S. Hilarius: igitur Episcopi illi viginti duo non conscripserunt secundam formulam Syrmiensem, sed primam, ac consequenter Liberius non secundæ, sed primæ subscripsit formulæ.

Hujus momenti vim tantam ita sensit Petavius, ut non alia ratione telum illud declinare potuerit, quam fingendo subscriptiones illas Episcoporum ab aliquo sciolo peregrina manu in textu S. Hilarii irrepsisse: verum, nullo id argumento probat, sed ut meram conjecturam proponit.

Probatur 2. Quia si Liberius secundæ formulæ sibi a Demophilo oblatæ subscripsisset, cum hæc Arianam impietatem undequaque respiret, haud dubie nihil amplius ab illo exigere debuissent Ariani, & ab exilio statim a subscriptione revocatus ille fuisset: atqui tamen non ita contigit, Liberius enim ad Episcopos Orientales scripsit, (Epistolam refert Sanctus Hilarius Fragmento 6.) rogans ut pro ea, qua apud Imperatorem valent, gratia, suum ab exilio reditum obtineant, quem non prius obtinuit, quam alteri cuidam formulæ, tum cum ad Imperatore Syrmium vocatus est, subscripsisset: hæc autem formula non erat secunda Syrmiensis ipsimet Constantino Imperatori invisa, sed collectio quædam fuit tum formulæ adversus Photinum editæ, tum illius, quæ in Synodo Antiochena in Encæniis sancita fuit, ut constat ex Sozomeno L. 4. Hist. c. 15. *P. 1335. & seqq.*

Dices 1. formulam Syrmiensem, quam Liberius ipse scribens ad Orientales declarat, se probasse, S. Hilarius in Fragmento 6. *perfidiam arianam appellat*; eamque ob causam ter ipsi, ejusque sociis dicit anathema: *Anathema tibi a me dictum, Liberi, & sociis tuis .. iterum tibi anathema & tertio, prævaricator Liberi*. Atqui sola secunda formula Syrmiensis hoc nomine inscribitur apud Sanctum Hilarium L. de Synodis p. 1156. *Exemplum blasphemiæ apud Syrmium per Osium & Potamium conscriptæ*: primam econtra excusat, ac benigne interpretatur, ut videre est ibidem p. 1177. & sequentibus; ergo formula, cui Liberius subscripsit, secunda est, non prima: nisi volueris Sanctum Hilarium ex levitate animi & incostantia primam illam formulam modo excusasse in Libro de Synodis, & modo perfidiam appellasse in Libro Fragmentorum, quod certe de viro tam gravi, ac sapiente suspicari nefas. *P. 1336. & 1337.*

II. Sanctus Hieronymus in Catalogo Script. Eccl. cap. 97. ubi de Fortunatiano Aquilejensi, ait detestabilem eum fuisse, qui primus Liberium sollicitaverit, fregerit, & ad subscribendam hæresim impulerit. Et in Chronico, *T. 4. p. 7. p. 124.*

co, Liberius, inquit, tædio victus exilii, in hæreticam pravitatem subscribens, Romam quasi victor intravit.

III. Cum Demophilus obtulit Liberio Beroæ degenti formulam fidei subscribendam, eam haud dubie Syrmiensem obtulit, quæ jam condita erat, & quæ sola poterat Liberium Arianis conciliare, & reditum ab exilio ipsi promereri: atqui secunda formula Syrmiensis jam condita erat, ac sola poterat Liberium Arianis conciliare, & reditum ab exilio ipsi promereri: ergo &c.

Resp. ad primum, dist. maj. formulam, cui subscripsit Liberius, perfidiam Arianam appellat Sanctus Hilarius, habita ratione consilii & fraudis auctorum illius formulæ, imo & eventus, qui successit, concedo: habita ratione verborum, ac sententiarum, quibus illa constat, nego. Sanctus itaque Hilarius absque ulla levitatis & inconstantiæ nota potuit formulam primam Syrmiensem mox non improbare, imo benigne interpretari, mox perfidiam appellare, pro variis scilicet temporis circumstantiis. In Libro de Synodis, formulam nude in se, ac quantum ad verba expendit tantum, ac cupiens Orientales ad concordiam & unitatem, si fieri posset, adducere, eam benigne interpretatur: tum vero cognita fraude, ac perverso auctorum formulæ consilio, Liberii perspecta ignavia, qui latam contra S. Athanasium sententiam probaverat, rupta etiam cum ipso unitatis communione, ac Litterarum commercio, eamdem formulam *perfidiam* appellat in Libro Fragmentorum, quod nempe a perfidis, ac fraudulentis hominibus condita illa fuisset, quod Liberio lapsus causa fuisset, atque in fidei detrimentum suppressisset vocem ὁμοούσιον: quapropter in Libro contra Constantium Augustum, Synodum Syrmiensem contra Photinum, tanquam Arianam proscribit.

Ad illud vero anathema, quod ter Liberio intorquet Hilarius, non una est responsio.

Alii merito dictum anathema existimant, propter approbatam a Liberio Arianorum contra Sanctum Athanasium damnationis sententiam: verba quippe ista: *Anathema tibi a me dictum, Liberi*, tum ab Hilario prolata esse putant, cum ejusdem Pontificis plenam ignaviæ Epistolam accepit.

Alii conjiciunt, citata verba Hilarii forte aliena manu ad marginem exscripta, exinde in textum irrepsisse.

Alii denique suspicantur, verba ista ab Hilario in quadam volatili, ac dissuta charta, simul cum Epistola Liberii ad Orientales, descripta primum fuisse, Operi Historico, quod tunc mente volvebat, suo tempore, cum absolveretur, inserenda. Ita fere assolent, qui grande aliquod Opus meditantur, fragmenta quædam, sententias, verba prout se se menti objiciunt, obviæ chartæ mandare ad memoriam, & usum suo tempore applicandum: non raro autem contingit, aliqua ex his, quæ collecta fuerant, memorialia, reipsa non usurpari, sed rejici. Ita factitatum conjiciunt in causa præsenti: Hilarius lecta Liberii ad Orientales plena ignaviæ Epistola, raptim eam chartæ tradidit, adjecta ista indignantis animi notula, *anathema Liberio*; quæ tamen subinde procul dubio suppressisset, si Opus absolvisset, quod tunc meditabatur. At illud revera non absolvit: fragmenta dumtaxat quædam dissuta
Le febre nec satis ordinata reliquit, quæ viri docti Nicolai Fabri opera ex Bibliotheca P. Pithoei edita sunt anno 1598. Conjecturæ istud est fundamentum, Librum Fragmentorum, omnium judicio, scriptum ab Hilario fuisse, quo tempore Liberius sibi restitutus Ecclesiæ fidem egregie tuebatur; ac incredibile videri, ut ei jam correcto, imo etiam acerrimo fidei patrono, tot anathemata dice-

diceret Hilarius, qui Orientalibus necdum recte sentientibus, quia tamen ad veritatem propius accederent, Libro de Synodis ita pepercit, ut nec laudes negarit. Verba sunt eruditorum Benedictinorum, præfatione in Librum Fragmentorum S. Hilarii. Eamdem conjecturam probaverat, suamque fecerat jam anno 1712. Quenellius, in responsione ad D. de VVitte, occasione famosi Libelli, quo dictus de VVitte infamem denuntiationem a se factam universæ Ecclesiæ Constitutionis Clementis XI. *Vineam Domini Sabaoth*, confirmare iterata temeritate nititur. P. 12. & seq.

Ad secundum, resp. ab Hieronymo, & aliis nonnullis hæreseos incusari Liberium, tum quia formulæ subscripsit, quæ, spectato auctorum consilio, legitime suspecta esse ipsi debuerat; tum quia S. Athanasium damnavit, cujus defensio publica tunc erat Ecclesiæ ipsius causa; tum denique quia societatem ac communicationem iniit cum apertis hæreticis Arianis.

Ad tertium, dico 1. valde dubium ac incertum esse, an tunc secunda Syrmiensis formula condita foret: neque enim ea de re quidquam satis firmum, & clarum extat in antiquis Historiæ Ecclesiasticæ monumentis. 2. Etsi supponeretur tunc conditam fuisse, & Liberio ad subscribendum oblatam illam formulam secundam, non inde certo concludi posset eam a Liberio probatam fuisse: potuit id postulare Demophilus, nec obtinere a Liberio; ac verisimile est rem ita contigisse. Quapropter non ita premendum Pontificem ratus Demophilus, satis sibi esse judicavit, si eum induceret ad subscribendam aliam formulam dolo, & insidiis plenam, quam reipsa subscripsit: at tandem fraude detecta, Liberius priori suo fidei studio, & ardore collecto, ignaviæ labem diluit, ac Episcopis Ariminensibus deficientibus, invicto animo stetit publica fidei Catholicæ professione, cujus causa post Synodum Ariminensem dure ad mortem usque a Constantio Imperatore divexatum illum fuisse, narrat Baronius ad ann. Christi 359. n. 38.

De lapsu Osii.

Osium Cordubensem in Hispania Episcopum, virum tam gravem totque Conciliorum parentem, secundæ formulæ Syrmiensi vi tormentorum compulsum subscripsisse, nemo est, qui ignoret. Ita significat S. Hilarius Lib. de Synodis, ubi formula Syrmiensis sic legitur inscripta: *Exemplum blasphemiæ apud Syrmium per Osium, & Potamium conscriptæ*. In ea nec *homousion*, nec *homoiousion* legimus: quapropter S. Hilarius ibidem ajebat: *Oro vos, ne quisquam alius ex his præter senem Osium, & ipsum illum nimium sui sepulchri amantem, reperiatur, qui tacendum esse existimet de utroque*. Idem constat ex S. Phæbadio Aginnensi Episcopo Lib. contra Arianos, Epiphanio hæresi 73. Sulpitio Severo Lib. 2. Histor. sacræ. Non tamen in hæresi ad mortem usque perstitisse Osium; sed in fide ac pace Ecclesiæ illum obiisse colligimus, tum ex S. Athanasio, qui in Libris post mortem Osii scriptis honorifice de illo loquitur: *Instante*, inquit, *morte, vim sibi illatam quasi testamento declaravit, Arianamque hæresim feriit anathemate, vetuitque, ne quis illam reciperet*. Tum ex S. Aug. Lib. 1. contra Parmen. cap. 4. ubi Osium etiam a calumniis Donatistarum vindicat, eumque in pace, & communione Ecclesiæ obiisse testatur. P. 1156. P. 1201. A. Epist. ad Monach. Tom. 1. p. 372. D. T. 9. p. 19. D. B.

Locus hic esset ventilandi celebrem controversiam de fide Patrum Concilii Ariminensis, an reipsa impietati Arianæ illi consenserint; quod exemplum Novatores Lutherani, & Calvinistæ vel ab ipso suæ ab Ecclesia secessionis initio nobis invidiose objecerunt, ut ostenderent, Ecclesiam deficere aliquan-

do posse in multitudine Episcoporum, & in paucis omnino subsist ere.. Verum momentum istud tam abunde a nobis præoccupatum fuit in nostris de Ecclesia Prælectionibus T.5.p.132.præsertim vero & ex professo p.214.& sequentibus, ut rem actam rursum hic agere superfluum omnino foret, maxime cum gravissima supersint nobis de ipsamet Mysterii, de quo agimus, veritate petractanda.

ARTICULUS TERTIUS.

De Divinitate Spiritus Sancti.

DUo hic habemus Socinianæ impietatis capita confutanda.

Primum, Spiritum Sanctum veram non esse, ac subsistentem personam, sed meram dumtaxat Dei efficaciam, ac virtutem.

Alterum, quod ex primo sequitur, Spiritum Sanctum natura & substantia Deum non esse, sed accidens quoddam seu qualitatem. Sit itaque

PRIMA CONCLUSIO.

Spiritus Sanctus vera est, ac per se subsistens persona.

Probatur 1.ex Scripturis, quæ a contortis Socinianorũ expositionibus vindicantur.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Ex operationibus, quæ personarum sunt, & Spiritui Sancto tribuuntur.

Ex communi Scholæ effato: *Actiones sunt suppositorum*; si ergo Scriptura proprias Spiritui Sancto tribuat operationes, certissime concludendum erit, Spiritum Sanctum veram esse, ac subsistentem personam: atqui veras, & quæ personarum sunt, operationes Scripturas Spiritui Sancto tribuit, v. g. docere, Jo. 14. v. 15. testari; Jo. 15. v. 26. revelare futura, 1. ad Timoth. 4. v. 1. scrutari profunda Dei, 1.Cor.2. v. 10. segregare nonnullos, illosque expresso mandato sacris Ministeriis deputare, Act. 13. v. 20.& c. 20. v.28.uno verbo, operationes omnis generis exercere, ac dona multiplicis ordinis hominibus distribuere, 1.Cor. 12. ubi Apostolus enumeratis multis donis cœlestibus, *Divisiones operationum sunt*, ait v.6. *idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ; alii autem sermo scientiæ* &c. Et v. 11. *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult*. Ex quibus manifestum istud est, Spiritum Sanctum illum ipsum esse Deum, qui omnia operatur in omnibus; ac consequenter veram esse, ac subsistentem personam, cui donorum cœlestium distributio, aliæque hujuscemodi operationes, quæ personarum sunt, adscribuntur.

Socinianorum responsio.

Duo reponunt Sociniani.

I. Ex operationibus certo inferri non posse Spiritum Sanctum veram esse, ac subsistentem personam, qui rebus iis tribuuntur, quæ omnium judicio non sunt veræ personæ. V.g.Sanctus Paulus 1. Cor. 13. v. 4. charitati multa personalia accomodat, *quod patiens sit, benigna, quod non æmuletur, non agat perperam, non infletur, non quærat, quæ sua sunt, non irritetur &c.* atqui tamen charitas virtus est, non persona. Pariter Rom. 7. v. 7. peccatum *seducere* dicitur, *occi-*

occidere. Et c. 3. v. 19. Lex dicitur *loqui* 1. Jo. v. 8. sanguis & aqua *testari* dicuntur. Gen. 4. v. 10. sanguis Abel *clamare*. Ps. 18. v. 1. Cœli & firmamentum *annuntiant* Dei gloriam. Ita Vvolkelius L.4.de vera Religione c.14. P. 494.

II. Reponunt cum eodem Vvolkelio ibidem, actiones illas personales Spiritui Sancto tribui a Scriptura per figuram prosopopejæ, qua velut persona inducitur loquens, cum tamen vera persona non sit. Duobus autem testimoniis figuram hanc probat Vvolkelius: 1. quia Spiritus Sanctus dicitur *non a se loqui, sed ea solum; quæ accepit & quæ audivit, enarare*: id porro dici non posset, persona divina. 2. quia Rom. 8. v. 26. *Spiritus sanctus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Et v. 27. *Qui autem scrutatur corda, scit quod desideret Spiritus; quia secundum Deum postulat pro sanctis*. Porro hæc per figuram de Spiritu sancto dicta fuisse, nemo non intelligit: absonum quippe est dicere veram personam divinam, hoc est Deum, orare, gemitus fundere, suspirare &c. Si vero necesse est hic figuratam subintelligere locutionem, quidni & in aliis locis, in quibus aliquid personale Spiritui Sancto tribuitur?

Refellitur Socinianorum responsio.

Primo quidem, quia nihil videtur esse distortum magis & obliquum isto adversariorum ratiocinandi modo: In hoc vel illo Scripturæ loco figurata est locutio, neque vera designatur persona: ergo & in aliis pariter locis, in quibus idem loquendi modus usurpatur, vera non designatur persona. Ex simili ratiocinandi modo inferre quis posset, Christum veram non esse personam, sed tantum Dei virtutem, ac sapientiam, siquidem sapientiæ divinæ per figuram actiones personales tribuuntur. An ferrent vel ipsi Sociniani? Subjecta itaque, de quibus agitur, distinguenda sunt; ac expendendum. 1. an omnes personales actiones iis tanquam veris personis tribuantur. 2. an constanter & ubique in Scripturis res illæ, quibus actiones personales tribuuntur, tanquam personæ habeantur. Porro hæc duo accurate in Spiritum Sanctum concurrunt.

I. Spiritui Sancto illæ tribuuntur actiones, quæ a soli personis elici possunt, & quæ puris qualitatibus seu accidentibus nunquam adscriptæ leguntur, v. g. intelligere, velle deliberare, quæ de Spiritu Sancto dicuntur, non de rebus aliis inanimatis.

II. Spiritus Sanctus constanter & ubique in divinis Scripturis tanquam vera substantia & vera persona describitur: res vero, quarum exempla proferuntur, tanquam mere accidentia vel entia inanimata sæpissime designantur; non igitur æqua est ab istis ad Spiritum Sanctum illatio & consecutio.

Cum igitur charitas dicitur *patiens, non agere perperam, non irritari &c.* nomen charitatis abstractive sumi non debet, sed subjective seu concrete, pro homine scilicet charitate instructo; abstracta quippe non operantur, sed concreta. Pariter peccatum *decipere* & *occidere* dicitur non quidem active, ac proprie, sed meritorie, quia diabolus per illud decipit & occidit. Ita quoque lex proprie non loquitur, sed Legislator in lege seu per legem. Sanguis & aqua *testari* dicuntur passive, quia ex illis testimonium assumitur: sanguis *clamat*; Cœli Dei gloriam *enarrant* &c. non quidem active seu effective, sed objective.

In his omnibus exemplis usu recepto, ac communi notum est, virtutem agendi principalem non designari, sed tantum media, quibus per figuram consuetam actio principalis agentis exprimitur: neque vero in his

figuratis loquendi modis aliquod est deceptionis, ac fraudis periculum; adeo triti sunt, ac pervulgati.

Secunda quoque responsio refellitur: 1. Quia figura prosopopejæ adhiberi non solet, nisi cum agitur de rebus vita & sensu destitutis; v. g. cum Cœli *audire* jubentur, aut flumina *plaudere manibus*: at Spiritus Sanctus in Scripturis semper describitur tanquam substantia vivens & intelligens; nec quemquam tam absurdum foret existimo, qui asserat Spiritum Sanctum eadem figura dici *agere*, *docere* &c. qua Cœli dicuntur *audire*, & flumina *plaudere*. 2. Si figurata esset Scripturæ locutio, nec reipsa Spiritus sanctus vera foret persona, istud procul dubio alicubi significasset facer Contextus; neque enim cum tanto periculo & scandalo Fidelium de illo tanquam de vera subsistente persona tam constanter mentionem fecisset. 3. Si semel licitum fuerit Scripturæ verba ad figura prosopopejæ deflectere, nihil erit tam firmum, ac certum, quod funditus non evertatur; ac poterit perditus aliquis ipsiusmet Christi personalitatem impugnare, & ea, quæ de ipso dicuntur, de sapientia Dei per figuram prosopopejæ dicta esse contendere.

Neque Vvolkelium juvant loca & exempla, quæ profert.

Non primum: siquidem ipsemet Christus dicitur a semetipso non loqui, sed ea, quæ audivit a Patre, & accepit. An inde inferri potest, Christum veram non esse personam? non concedent haud dubie Sociniani. Spiritus Sanctus igitur dicitur non loqui a semetipso, sed ea, quæ audivit; non quod Deus non sit, sed quia cum a Patre & Filio procedat, omne, quod habet, ab illis habet via originis & processionis, nihilque docet, nisi quod plane conforme sit cum iis, quæ Pater & Filius docent.

Non secundum: nam tametsi fatendum sit Spiritum Sanctum eo loci per figuram dici *interpellare pro nobis gemitibus inenarrabilibus*, quia nempe nos gemere facit & orare sicut oportet; non inde tamen licet inferre, in aliis pariter omnibus locis, in quibus Scriptura de Spiritu sancto loquitur figuratam esse loquendi rationem: quo certe nihil absurdius, insulsius nihil fingi posset. Perinde esset, ac si quis diceret: Cum Scriptura dicit Christum esse vitem, ostium, leonem &c. figurata est locutio: ergo de Christo figurate semper Scriptura loquitur. Conferenda igitur, ac simul comparanda loca sunt; atque tum ex subjecta materia, tum ex circumstantiis, tum ex iis, quæ præcedunt vel sequuntur, æstimandum an Scriptura figurate loquatur; vel non. Nihil porro facilius, quam discernere Scripturam absque figura, sed nudo, simplici ac litterali sensu referre. Act. 13. v. 2. *Dixit Spiritus Sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos*. Et c. 10. v. 20. idem Spiritus Petro ait: *Ecce viri tres quærunt te. Surge itaque descende & vade cum eis nihil dubitans, quia ego misi illos*. Pronomen: *ego*; *mihi*, apertissime demonstrat, Spiritum Sanctum veram esse personam, quæ imperat, assumit, mittit.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

Spiritus Sanctus non tantum a Patre & Filio distinctus, sed etiam alius, & ab utroque missus dicitur.

Joan. 14. v. 16. & c. 15. v. 26. & 27. *Ego rogabo Patrem*, ait Christus *& alium paraclitum dabit vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Quis porro dixerit eum, qui a Patre & Filio distinctus, qui alius est, ac mittitur,

titur, veram non esse cum Patre & Filio personam? Accedit & *paracleti* nomen, quod Spiritui sancto proprium videtur, ac veram supponit personam: sicut enim nomen istud officium personale in Christo denotat, quatenus apud Patrem intercessorem & patronum nostrum agit; ita quoque & in Spiritu sancto, quatenus personaliter Patris & Filii paracletus apud nos, id est, interpres, munus obit consiliarii & consolatoris.

Responsio Socinianorum.

Respondent Sociniani, Spiritum sanctum paracletum appellari, non personaliter, sed figurate, quia tanquam Dei virtus & efficacia nos intus solatur: quemadmodum cum Ps. 22. v. 4. David ait: *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt*; an concludi potest, virgam & baculum personam esse? figuratam esse locutionem nemo non intelligit.

Verum gratis omnino ficta est ista Sociniana responsio, nullo subnixa fundamento. An vero quæcumque illi vacuo suo cerebro excogitabunt figmenta, statim serio nobis erunt refellenda? Nemo tam stupidus, qui non intelligat, in citatis verbis Regii Prophetæ subesse figuram: virga & baculus consolari dicuntur, quia Sancti in vitæ præsentis ærumnis & afflictionibus solatium etiam, ac levamen quoddam degustant. At vero Spiritus sanctus ita paracletus seu consolator dicitur, ut sit ipse auctor & causa internæ hujus consolationis. Refellitur.

TERTIUM ARGUMENTUM.

Spiritus sanctus eadem exterius cum Patre & Filio operatur.

Ex operationibus externis Patris & Filii recte infertur Patrem & Filium duas esse distinctas personas; si ergo Spiritus sanctus eadem exterius cum illi operetur, veram quoque personam illum esse affirmandum. Ita porro esse constat, Matth. 28. v. 19. Baptismus ex æquo dandus præscribitur, *in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. 2. Cor. 13. v. 13. Spiritus Sanctus cum Patre & Filio conjungitur in benedictione Apostolica, quam Corinthiis precatur Paulus: *Gratia*, inquit, *Domini nostri Jesu Christi & charitas Dei, & communicatio Spiritus Sancti cum omnibus vobis*. 1. Joan. 5. v. 7. Spiritus Sanctus simul cum Patre & Filio dicitur in Cœlo testimonium dare: *Tres sunt, qui testimonium dant in Cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus*. Porro his in locis Patrem & Filium veras esse personas, adversarii non diffitentur; ergo & sanctum quoque Spiritum veram personam esse fateantur necesse est.

At, inquit Vvolkelius, frequenter in Scripturis cum veris personis ea consociantur, ac conjunguntur, quæ tamen veræ non sunt personæ. Sic Act. 20. v. 32. Paulus ait: *Nunc commendo vos Deo, & verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare &c.* ubi *verbum gratiæ* cum Deo conjungitur, nec tamen vera persona est. Pariter Ephes. 6. v. 10. idem Apostolus ait: *De cætero, Fratres, confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus*: ubi certe *potentia & virtus*, vera non est persona. Pag. 475.

Verum, quam cœcus est Vvolkelius, qui non vidit quantum ista discrepent! Nanque in primo loco per *verbum gratiæ*, vel intelligitur ipsemet Christus, qui in Scriptura dicitur *sermo* seu *verbum gratiæ*, quia nuntius est & auctor gratiæ Patris; *sermo* seu *verbum vitæ*, 1. Joan. 1. v. 1. quia est vitæ auctor *Deus omnis gratiæ*, 1. Petri 5. v. 10. *Spiritus gratiæ*, Hebr. 10. v. 29.

quia est origo gratiæ. Vel per *Verbum gratiæ* intelligitur, aut ipsamet gratia, quæ per hebraismum verbum gratiæ appellatur; aut Evangelium, quod est verbum gratiæ. Si priori modo intelligatur, longe plus adversariis nocet locus ille, quam faveat: Christus etenim, qui est substantialis illa gratia, est vera, ac subsistens persona. Si posteriori modo, nihil obtinet Vvolkelius; sensus enim est: Commendo vos Deo, ut vos servet Evangelio suo, seu sua gratia; aut: Commendo vos Deo in Evangelio ejus, in ejus gratia, quod certe longe quid diversum sonat ab aliis, in quibus Spiritus Sanctus Patri & Filio consociatur, tanquam comes individuus, & auctor earumdem operationum. Alterum testimonium, quod laudat Vvolkelius, longius adhuc a scopo nostro abludit. Hortatur quippe Apostolus Ephesios, ut *confortentur in Domino, & in potentia virtutis ejus*; id est, per virtutem illius, ac fortitudinem. Quis vero tam stupidus est, qui potentiæ, ac virtutis nomine veram, ac subsistentem personam intelligat?

QUARTUM ARGUMENTUM.

Spiritus Sanctus sub specie visibili aliquando apparuit.

Proprium est personarum, non qualitatum, non accidentium, aut attributorum, speciem quamdam visibilem assumere, sub qua se conspiciendas exhibeant. Apparuit autem Spiritus Sanctus in Baptismo Christi, *sub specie columbæ*, Matth. 3. v. 17. in die Pentecostes, *sub specie linguram*, quæ visæ sunt dispertitæ instar ignis insidentis super capita Apostolorum, Act. 2. v. 3. Ergo Spiritus Sanctus vera est, ac subsistens persona.

Socinianorum responsio.

Negant 1. Spiritum Sanctum sub aliqua sensibili forma unquam apparuisse. Non in baptismo Christi, quia columba illa, inquiunt, non designabat modum apparitionis Spiritus Sancti, sed modum descensus illius, similis nimirum columbæ leniter & sine strepitu descendentis. Neque vis facienda in verbo, *descendere*: Baptismus quippe Joannis & omne donum perfectum dicitur desursum esse, & a Cœlo descendere: an propterea personam esse affirmabis? Neque etiam in die Pentecostes vere apparuit Spiritus: linguæ quippe illæ, quæ visæ sunt, Spiritus Sancti dona & charismata designabant, non veram personam.

Negant 2. Id omne, quod apparet per formam visibilem, subsistens esse; accidentia etenim, inquiunt, apparent, nec tamen per se subsistunt.

Verum, utraque Socinianorum exceptio prorsus vana & futilis est.

Prima: quia Sanctus Lucas diserte affirmat c. 4. v. 22. Spiritum Sanctum
Refellitur. descendisse in Baptismo Christi, corporali specie sicut columbam. Directa igitur fronte Vvolkelius adversatur Evangelio, sicut jam observatum a nobis fuit Articulo 2. hujus Quæstionis, exponendo primum testimonium pro demonstranda Trinitate personarum in Deo. Quod addunt de meris qualitatibus, quæ descendere dicuntur, a nobis etiam abunde solutum fuit Articulo 3. hujus Quæstionis sect. 1. cum exponebamus secundum testimonium pro præexistentia Christi ante ejus ex B. Virgine nativitatem: consule ibi dicta, ne sæpius ad tædium eadem repetere teneamur. Falso quoque asserunt illi, linguas igneas, quæ in die Pentecostes apparuerunt, restringendas esse ad sola

sola Spiritus Sancti dona: sacer enim Contextus manifeste distinguit dona illa, a Spiritu Sancto. *Repleti sunt*, inquit Act. 2.v.4. *omnes Spiritu Sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis* Manifeste ibi Spiritus Sanctus a donis distinguitur, tanquam causa ab effectu.

Secunda etiam responsio nulla est. Licet enim certum sit accidentia immediate incurrere in oculos, neque substantiam per se, ac directe videri, supponunt tamen ordinarie rem substractam seu subjectam, aut personam: unde sub specie ista visibili columbæ & linguarum ignearum oportet aliquid subsistens latitasse; illud autem Spiritum Sanctum fuisse asserit Scriptura, & a Patre & Filio in Baptismo Christi expresse distinguit.

Et certe, licet diffiteri non possimus aliquando Spiritum Sanctum pro donis sumi, attamen fateantur etiam necesse est adversarii, sæpissime illum a donis distingui, tanquam eorum auctorem & efficientem causam. 1. Corinth. 12. v. 8. *Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum*. Et v. 11. *Hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult*.

SECUNDA CONCLUSIO.

Spiritus Sanctus est verus Deus, Patri & Filio consubstantialis.

Probatur primo ex Scripturis, quæ a contortis Socinianorum expositionibus vindicantur.

Ex quatuor fontibus Spiritus Sancti divinitas invicte demonstratur.
I. Ex nomine, ac natura Dei.
II. Ex attributis divinis.
III. Ex operationibus.
IV. Ex cultu & adoratione.

PRIMUM ARGUMENTUM.

Ex nomine & natura Dei.

Cui nomen & naturam Dei Scriptura proprie tribuit, ille verus est natura & substantia Deus; atqui Spiritui Sancto nomen & naturam Dei Scriptura proprie tribuit: ergo &c.

Major certa est, & a nobis superius demonstrata fuit Sectione 3. expendendo primum pro consubstantialitate Christi argumentum.

Minorem ex veteri Testamento cum novo collato sic evincimus. Qui in veteri Testamento *Jehovah* appellatur, ille ipse est, qui in novo Spiritus sanctus dicitur: sed qui in veteri Testamento *Jehovah* appellatur, est verus natura & substantia Deus; ergo Spiritus sanctus, qui ille ipse est *Jehovah*, verus est natura & substantia Deus. Minor probatur. Isaiæ 6.v.9. Deus (*Jehovah*) dixit Isaiæ: *Vade & dices populo huic*: *Audite audientes, & nolite intelligere &c.* Atqui Act. 28. v. 25. Deus ille (*Jehovah*) Spiritus sanctus esse dicitur: *Bene Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam.. Vade ad populum illum, & dic ad eos: Aure audietis, & non intelligetis*. Ergo Spiritus Sanctus verus est natura & substantia Deus. Quapropter David lib. 2. Reg. c. 23. v. 2. ait: *Spiritus Domini locutus est per me*, & v. 3. statim exponit quis ille sit Spiritus Domini: *Dixit Deus Israel mihi*; *locutus est fortis Israel Dominator hominum*: Ergo Spiritus ille Domini, qui David locutus est, ipsemet est Deus Israel, Domina-

minator hominum, seu Deus summus & unicus. Accedit quod Act. 1. v. 16. Spiritus Sanctus *per os David* locutus est, sicut & per cœteros Prophetas: at ille, qui Prophetis inspiratione interna loquebatur in veteri Testamento, Deus summus Israel seu *Jebovah* nuncupatur.

Deus Israel in deserto tentatus dicitur, Psalm. 77. ver. 41. *Tentaverunt Deum, & Sanctum Israel exacerbaverunt*. Et Psalm. 94. v. 8. *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me Patres vestri*. Atqui apud Isaiam capite 63. ver. 10. dicuntur ii provocasse ad iracundiam *Spiritum Sancti ejus*, id est, sanctitatis ejus, seu Spiritum Sanctum. Et Hebr. 3. v. 7. ille, qui tentatus fuit, dicitur esse Spiritus Sanctus: *Quapropter sicut dicit Spiritus Sanctus: Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri*. Ergo Spiritus Sanctus is ipse est, qui tentatus fuit in deserto: sed ille, qui tentatus fuit, Deus est Israelis, seu Deus unus & summus *Jebovah*, Psal. 77. Ergo Spiritus Sanctus est Deus ille summus & unicus. Ista porro Scripturæ testimonia rursus confirmant, quod mox probatum fuit, Spiritum Sanctum veram esse, ac subsistentem personam; siquidem loquitur, tentatur, irritatur, quod personæ proprium est.

Socinianorum responsio.

Ad hæc ex veteri Testamento testimonia generatim reponunt Sociniani, Spiritum Sanctum hoc sensu dici loqui, quia Dei virtus est & efficacia, quæ Prophetas inspirat, & per ipsos loquitur: tentatum etiam esse hoc sensu, quia tentatus est Moyses, qui Spiritu Sancto, id est, virtute Dei ductus Israelitas ducebat. Quapropter, arguunt Sociniani, plane sophistica est hæc nostra argumentandi ratio: Deus locutus est Isaiæ, vel: Deus tentatus est: sed Spiritus Sanctus locutus est, tentatus: ergo Spiritus Sanctus Deus est. Qui quidem syllogismus, inquiunt, constat ex puris affirmativis in secunda figura, in qua nihil concluditur: perinde enim est, ac si quis diceret: Deus Pater locutus est per Prophetas, Spiritus Sanctus locutus est per Prophetas; ergo Spiritus Sanctus est Pater: non valeret haud dubie conclusio. Deinde, si quid virium haberet argumentum nostrum, concludi ex illo posset, etiam Isaiam, Davidem, Moysen esse Spiritum Sanctum; quia Isaias, sicut & David, ille ipse est, qui ore proprio locutus, ut & Moyses ipse, qui tentatus fuit & exacerbatus: denique, in citatis Scripturæ locis Spiritus Sanctus a Deo ipso distinguitur, dicitur enim *Spiritus Dei*, *Spiritus sancti ejus*, *seu sanctitatis ejus*. Ita fere Crellius lib. 1. de Deo uno sect. 3. c. 1.

Refellitur. Refellitur hæc Sociniana evasio, quæ putidum est imaginationis figmentum, ac vitiosus Dialecticæ fœtus. An vero mera qualitas, seu virtus & efficacia Dei proprie loquitur, præcipit, irritatur & ad iracundiam provocatur? Apage ineptias. Ergo Spiritus sanctus, de quo hæc affirmantur, vera est persona, quæ per Prophetas locuta est, ac causa fuit præcipua eorum omnium, quæ Prophetæ, Spiritu sancto inspirante, tanquam ejus ministri, organa & instrumenta, hominibus declaraverunt. Perperam igitur & omnino distorte inferunt Sociniani, ex nostra disputandi ratione colligi posse, Isaiam, Davidem, Moysem esse ipsum Spiritum sanctum: quid absurdius? Illi enim ex se ipsis locuti non sunt, sed divino agente Spiritu, quorum organa & instrumenta erant; immerito igitur, ac plane sophistice sophisticam nobis arguendi rationem exprobrant adversarii. Argumentum enim nostrum non tale est, quale illi fingunt; sed tale est: Qui per Prophetas, quos inspiravit, locutus

fuit,

fuit, is Deus est Israelis; atqui Spiritus Sanctus per Prophetas, quos inspiravit, locutus est; ergo Spiritus Sanctus est Deus Israelis : in quo syllogismo major propositio nniversali æquivalet, ac multum distat ab isto sophismate Sociniano, Deus Pater locutus est, Spiritus Sanctus locutus est; ergo Spiritus Sanctus est Pater. Falsa conclusio, quia ex meris affirmativis & particularibus sequitur : unde si major propositio de particulari convertatur in universalem hoc modo, quicumque per Prophetas locutus est Deus Pater: sed Spiritus Sanctus locutus est per Prophetas; ergo Spiritus Sanctus est Deus Pater; major propositio falsissima est: Filius enim Dei non minus quam & Spiritus Sanctus locuti sunt per Prophetas, neque tamen aut Filius aut Spiritus Sanctus Pater est, sunt enim tres personæ numero distinctæ. Quod addunt, Spiritum Sanctum in locis citatis a Deo distingui, æquivocatio est : distinguitur persona & hypostasi, concedo : natura & substantia, nego.

Confirmatur primum istud argumentum ex novo Testamento. Confirmatur ex novo Testamento.

Ag. 5. v. 3. Ananiam, qui agri divenditi pretium integrum ad Apostolos non detulerat, sic Petrus alloquitur: *Anania, cur tentavit Sathanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto, & fraudare de pretio agri? .. Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Ergo Spiritus Sanctus, cui mentitus est Ananias, Deus est.

Premit argumentum istud Socinianos, variasque se vertunt in partes, ut effugiant. Socinianorum responsio. Prima.

Ajunt 1. in græco textu non legi, *mentiri Spiritui Sancto*, sed mentiri Spiritum Sanctum, quod idem est, ac fallere Spiritum Sanctum.

II. Per Spiritum Sanctum intelligendos esse Apostolos, in quibus habitabat Spiritus Sanctus, quibus imponens Ananias, ipsemet Spiritui sancto imposuisse censendus est. Secunda.

III. Licet Ananias dicatur Spiritui sancto mentitus & Deo, non sequitur Spiritum sanctum esse Deum; neque enim recta est, inquiunt, hæc nostra argumentatio: Ananias mentitus est Deo, Ananias mentitus est eodem tempore Spiritui sancto; ergo Spiritus sanctus est Deus : sicut vitiosus est non absimilis iste syllogismus : Qui spernit Apostolos, simul & spernit Christum : sed hic homo spernit Apostolos; ergo Apostoli sunt Christus: cujus quidem ratio hæc est, quia potest quis mentiri Deo simul & Spiritui sancto, diversa ratione; Spiritui sancto immediate in Apostolis habitanti, & Deo mediate, ex quo non sequitur Spiritum sanctum esse Deum, sed tantum esse virtutem & efficaciam Dei. Ita fere Crellius. Tertia.

Refellitur triplex illa Crellii responsio. Refellitur.

Prima, quia seu vim terminorum, seu rem ipsam spectes, idem est mentiri Spiritui sancto aut Spiritum sanctum, ac ipsum fallere, tum quia verbum græcum ψεύσασθαι mentiri, cum accusativo & cum dativo perinde construitur, sicut ex hoc ipso cap. 5. Actorum manifestum est; versu enim 3. construitur cum accusativo, & versu 4. cum dativo, ubi haud dubie *mentiri* significat. Constat etiam ex capite 33. v. 29. Deuteronomii, ubi verbum idem ψεύσονται usurpatur, ac significat mentiri, non fallere. Adde quod Syriaca versio apponit particulam *in*, *mentiri in Spiritum sanctum*. Quamquam in rei veritate parum quoad sensum hic distant duo hæc verba, *mentiri* & *fallere*; idcirco enim mentitus est Ananias, quia Apostolos fallere voluit : quem enim fallere volumus, ei mentimur.

Secunda responsio plena est absurditatis. Ubi enim legit unquam Crellius, Apostolos Spiritus sancti nomine donatos aliquando fuisse? Cum bapti-

baptizamur in nomine Spiritus Sancti, an quæso idem est, ac nos baptizari in nomine Apostolorum? Pariter cum Spiritus Sanctus dicitur e Cœlo descendisse, an ipsi Apostoli descendisse putandi sunt? Reipsa Spiritu Sancto pleni erant Apostoli, & tamen Ananias, defraudando pretium agri divenditi, non ipsis Apostolis seu hominibus mentitus dicitur, sed Deo: igitur Spiritus Sancti nomine Scriptura loco citato Apostolos non intelligit, sed Deum, quem ab hominibus expresse distinguit.

Tertia responsio mera est fallacia, nobisque imponit. Hoc est argumentum nostrum: Ille, cui Ananias mentitus fuit, est Deus: sed ille, cui Ananias mentitus fuit, est Spiritus Sanctus: ergo Spiritus Sanctus est Deus. Syllogismus vero, quem Crellius opponit, vitiosus est, qui aliquid in conclusione continet, quod non est in præmissis. Emendandus igitur est in hunc modum: Qui spernit Apostolos, Christum ipsum spernit: atqui hic homo spernit Apostolos; ergo spernit Christum, quæ conclusio recta est, ac legitima. Verum Crellius per fraudem pro arbitrio sophismata nobis imponit, ut ipse vera & putida sophismata rixandi animo nobis opponere possit.

II. Spiritus Sanctus ab Apostolo, 1. Cor. 12. vers. 16. *Deus* appellatur. *Divisiones operationum sunt*, ait, *idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Porro Deus ille vers. 11. dicitur Spiritus Sanctus: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult*. Ergo Spiritus Sanctus verus Deus est. Et cap. 3. vers. 16. dixerat: *Nescitis quoniam templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis*? Denique cap. 6. v. 19. *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Dei, qui in vobis est*? Porro templum, ut & supremus adorationis cultus, soli Deo debetur; ergo Spiritus Sanctus, cujus nos templum sumus, Deus est.

Frustra reponunt Sociniani, Spiritui Sancto, tanquam virtuti & efficaciæ Dei, templum deberi: namque constat ex mox probatis, Spiritum Sanctum non esse meram Dei virtutem & efficaciam, sed esse veram, ac per se subsistentem personam.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

Ex divinis attributis.

Spiritui Sancto divina conveniunt attributa: ergo vere Deus est.

Gen. 1. v. 2. Æternitas: jam enim ab initio creationis extabat; *ferebatur* enim *super aquas*: seu, ut alii vertunt, incubabat aquis, fœcunditatem ipsis impertiens.

Immensitas & ubique præsentia: Sap. 1. v. 7. *Spiritus Domini replevit Orbem terrarum*. Psal. 138. v. 7. *Quo ibo a Spiritu tuo, & quo a facie tua fugiam*?

Omniscientia 1. Cor. 2. v. 10. *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei*. Joan. 16. v. 13. *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*.

Omnipotentia: Psal. 32. v. 6. *Verbo Domini Cœli firmati sunt, & Spiritu oris ejus, omnis virtus eorum*. Unde Lucæ 1. v. 35. Spiritus Sanctus dicitur *virtus Altissimi*, non essentialis aut attributalis, ut volunt Sociniani, sed personalis & subsistens.

Vita est Spiritus Sanctus, quia est *Spiritus vivificus*, 1. Cor. 15. v. 25. *Qui vivificat mortalia corpora nostra*, Rom. 8. v. 11.

Ad hæc momenta nihil aliud reponunt Sociniani, quam quod sæpius attritum a nobis jam fuit; scilicet, Spiritum Sanctum esse Dei virtutem & efficaciam, non autem veram & subsistentem personam.

TER-

TERTIUM ARGUMENTUM.

Ex operationibus.

Dei opera vel naturæ sunt, vel gratiæ : utraque Spiritui Sancto tanquam auctori tribuuntur.

Opera naturæ : Creatio, Gen. 1. v. 2. Psal. 32. v. 6. mox laudato. Conservatio & gubernatio rerum, Psal. 103. v. 30. *Emitte Spiritum tuum, & creabuntur; & renovabis faciem terræ*. Operatio miraculorum, Matth. 12. v. 28. *In Spiritu Dei ejicio dæmones*; & 1. Cor. 12. v. 4.

Opera gratiæ : Christi conceptio, Lucæ 1. vers. 35. Unctio & missio, Isaiæ, 61. vers. 1. Peccatorum remissio, & regeneratio, 1. Cor. 6. vers. 11. Regimen Ecclesiæ, Act. 13. vers. 2. & cap. 15. vers. 28. Collatio donorum, 1. Cor. 12. vers. 7. Illuminatio, Ephes. 1. vers. 17. & 18. Sanctificatio, 2. ad Thessal. 2. vers. 13. & 1. Petri 1. vers. 2. Diffusio charitatis, Rom. 5. v. 5. Resurrectio mortuorum, Rom. 8. vers. 11.

QUARTUM ARGUMENTUM.

Ex cultu & adoratione.

Ex mox dictis Fideles omnes templum sunt Spiritus Sancti ; templum autem, ut & cultus adorationis, qui in eo supremo Numini impenditur, uni & soli Deo debitus est.

Deinde, baptizamur in nomine Spiritus Sancti, sicut in nomine Patris & Filii; adeoque sicut Patri & Filio fidem nostram obligamus, ac spondemus obsequium, in illos credimus & speramus, ita & in Spiritum Sanctum credere, ac sperare tenemur, a quo gratiam, pacem, cœteraque beneficia petimus, quemadmodum & a Patre & Filio, 2. Corinth. 13. v. 13. & Apocal. 1. v. 4. gratia & pax postulatur *a septem Spiritibus*, qui sunt ante thronum : Spiritus vero Sanctus ita numero septenario describitur, non quoad personam, quæ una est, sed quoad multiplex donum, cujus ipse auctor, ac largitor est, quod septenario numero enuntiatur : non modo propter ejus perfectionem, sed quia alludit ad septem Ecclesias, ad quas scribit, ut innuat se donorum suorum copia illis ita provisurum, ac si singulis Ecclesiis singularis Spiritus præponeretur. Neque dici potest, per septem illos Spiritus non personam, sed medium intelligi, quo gratiam & pacem a Patre defluere vult Apostolus : quia eo ipso modo a Spiritibus gratiam postulat, quo a Patre, nempe tanquam a principio & causa.

Probatur secundo divinitas Spiritus Sancti, ex Traditione SS. Patrum.

Traditio hæc magna ex parte ex iis, quæ Sectione 4. Articuli 3. dicta sunt, jam perspecta esse debet.

I. Ex forma Baptismi : baptizamur enim ex æquo in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Argumentum istud sæpissime urgent SS. Patres S. Athanasius lib. de Spiritu Sancto ad Serapionem, Didymus lib. de Spiritu Sancto, Hilarius lib. 2. de Trinitate, Theodoretus lib. 5. contra hæreses cap. de Spiritu Sancto, S. Basilius lib. 5. contra Eunomium cap. 10. S. Ambrosius lib. 1. de Spiritu Sancto cap. 4. Sanctus Augustinus Tract. 6. in Joannem.

II. Ex

II. Ex precibus Ecclesiæ, quas Deo per Filium in Spiritu Sancto oblatas fuisse testatur S. Justinus Apol. 2.

III. Ex illa celebri & antiquissima glorificatione, qua Ecclesiæ Hymni claudebantur, & etiamnum clauduntur his verbis: *Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto*; seu: *Gloria Patri cum Filio & Spiritu Sancto*, vel, *per Filium in Spiritu Sancto*; utroque enim modo antiquitus Doxologia terminabatur. Argumentum illud adversus Hæreticos urget imprimis S. Basilius lib. de Spiritu Sancto cap. 25. ubi Hæreticis objicientibus, *Spiritum Sanctum Deum non esse, quia Scriptura nequaquam tradit Spiritum glorificari cum Patre & Filio, sed studiose vitat, ne dicat cum Spiritu, sed ubique mavult significare in ipso*; verba sunt Hæreticorum apud S. Basilium: Sanctus Doctor respondet, promiscuum esse in Scripturis istarum particularum usum, *in*, *cum*, & *per*; adeoque æqualem esse Spiritus Sancti gloriam quocumque exprimatur modo, sive in Patre & Filio, sive cum Patre & Filio, sive denique per Patrem & Filium. Multos eam in rem ex Veteribus laudat Basilius, Irenæum, Clementem Romanum, Dionysium Alexandrinum, Originem, Julium Africanum &c.

IV. Unanimis illa Ecclesiæ fides vel ex eo maxime fit manifesta, quod statim, ac quis Spiritus Sancti divinitatem impugnare palam ausus est, pro hæretico habitus fuit, pulsus ab Ecclesia, nec alia via potuit Ecclesiæ communioni restitui, quam ejurata hæresi. Ita in Concilio Alexandrino anno 362. ad Hæreticis ad Ecclesiam redeuntibus postulabatur, ut execrarentur Arianam hæresim, tum eos, qui dicebant, Spiritum Sanctum esse creaturam. Ita Basilius Epist. 78. non prius Eustathium Sebastenum in communionem suam ascivit, quam Spiritus Sancti divinitati subscripsisset. Idem erga Paulinum Antiochenum observavit S. Epiphanius hæresi 77.

V. Traditionem illam clare demonstrat multitudo SS. Patrum, quorum nonnulla testimonia proferre hic juvabit.

S. Justini Apol. 2. *Filium*, inquit, *& Spiritum Sanctum propheticum colimus & adoramus, & Deum solum adoramus*.

Athenagoræ Legat. pro Christianis: *Spiritum Sanctum agentem in illis, qui propheticos sermones fundunt, ita a Deo emanare, & ad ipsum refluere dicimus, ut emissi a Sole radii reciprocant. Deum Patrem prædicamus, & Deum Filium, & Spiritum Sanctum*.

S. Irenæi lib. 5. cap. 6. ubi ait hominem factum esse ad similitudinem Dei per manus Patris, id est, per Filium & Spiritum Sanctum. Et lib. 4. cap. 33. alias 53. Spiritum Sanctum eum esse ait, *qui ab initio in universis dispositionibus Dei adfuit hominibus, & futura annuntiavit, & præsentia ostendit, & præterita narrat*.

Ad calcem Op. S. Justini p. 88. C. Theophili Antiocheni lib. 2. ad Autolycum: *Hic igitur*, inquit, *existens Spiritus Dei .. descendit in Prophetas, per quos, ceu organa, de mundi creatione, necnon de reliquis locutus est*.

p. 515. B. Tertulliani lib. contra Praxeam cap. 25. ubi docet tres, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, unum esse. *Connexus*, inquit, *Patris in Filio & Filii in Paracleto, tres efficit cohærentes, alterum ex altero, qui tres unum sint, non unus, quomodo dictum est: Ego & Pater unum sumus, ad substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem*. Ergo Spiritus Sanctus unus est substantia cum Patre & Filio, personalitate dumtaxat distinctus.

Pag. 125. S. Cypriani Epistola ad Jubajanum: *Cum tres*, inquit, *unum sint, quomodo*

Spiritus

Spiritus Sanctus placatus esse ei potest, qui aut Patris, aut Filii inimicus est.

Superfluum videtur multos alios hic congerere ejusdem Traditionis teste post duo Concilia generalia, Nicænum primum, & Constantinopolitanum primum, a quibus fides illa Ecclesiæ clare & expresse cognita & declarata fuit.

Nicænum Concilium Symbolo fidei profitetur *se credere in Spiritum Sanctum*; eadem igitur in Spiritum Sanctum fides exigitur, quæ in Patrem & Filium; præcipuum autem fidei nostræ objectum, Deus est: ergo Spiritus Sanctus, in quem credere tenemur, est Deus verus & summus.

Concilium Constantinopolitanum primum, quod est secundum Oecumenicum, adversus Macedonianos congregatum, expressius adhuc in Symbolo fidei Spiritus Sancti divinitatem adstruit his verbis: *Credimus in Spiritum Sanctum Dominum & vivificantem, ex Patre procedentem, & cum Patre & Filio adorandum & glorificandum, qui locutus est per Prophetas*. Et in Epistola Synodica ad Episcopos Occidentis, centum & quinquaginta Patres Græci, quos inter aderat S. Gregorius Nazianzenus, qui coram Synodo egregiam habuit Orationem, sic loquuntur: *Ita fides tum a nobis, tum a vobis, tum ab omnibus, qui verbum veræ fidei non pervertunt, approbari debet; quippe cum & antiquissima sit, & lavacro Baptismatis consentanea, & non doceat credere in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti hoc est, in divinitatem, potentiam & substantiam unam Patris & Filii & Spiritus Sancti, æqualem dignitatem, & coæternum regnum in tribus perfectissimis hypostasibus: sive in tribus perfectis personis; adeo ut neque quidquam loci detur pestiferæ Sabellii hæresi, qua confunduntur personæ, hoc est, proprietates tolluntur; neque blasphemia Eunomianorum, Arianorum, aut eorum, qui Spiritum Sanctum oppugnant, quidquam habeat ponderis, quæ quidem essentiam, naturam, sive divinitatem discindit, & Trinitati, quæ increata, & consubstantialis, & coæterna est naturam posterius genitam, aut creatam, aut quæ sit alterius essentiæ, inducit*.

An. 382. T. 2. Conc. p. 952. A. Ibid. pag. 964. B.

Scripta fuit hæc Epistola, sicut ipsa inscriptio præsefert: *Reverendissimis Fratribus, ac Collegis, Damaso, Ambrosio, Brittoni, Valeriano ..... & cæteris sanctis Episcopis in magna urbe Roma convocati*. Quo tempore scilicet Orientales Constantinopoli congregati fidem divinitatis Spiritus Sancti adversus impietatem Macedonii vindicabant, eamdem & Occidentales sub Damaso Summo Pontifice Romæ coacti prædicabant & adstruebant; & ita ex communi consensu Ecclesiæ utriusque, vere Oecumenicum evasit Concilium Constantinopolitanum, quod centum duntaxat & quinquaginta Episcopis constabat.

Ibid. pag. 690.

Solvuntur Objectiones Socinianorum:

Objicies 1. cum Crellio & Vvolkelio adversus primam Conclusionem: Spiritus Sanctus frequenter in Scripturis appellatur *Spiritus Dei*: at Spiritus alicujus persona non est ab illo distincta: sic anima hominis, quæ spiritus est, persona non distinguitur ab homine: ergo nec Spiritus Dei, seu Spiritus Sanctus distincta est a Deo persona.

Resp. distinguo min. Spiritus alicujus sumptus pro essentia aut parte essentiæ illius, cujus est spiritus, non est persona ab eo distincta, concedo: sumptus non pro essentia aut parte essentiæ, sed pro persona, non absolute, sed relative, ac nationaliter, nego. Sic v. g. cum dicitur, Angeli spiritus, non distinguitur Angeli spiritus a persona Angeli: quare? quia esse spiritum, tota est Angeli natura seu essentia. Pariter anima hominis non

non distinguitur persona ab ipso homine, quia anima pars est essentiæ hominis: si ergo nomen *spiritus* sumatur absolute pro natura Dei, haud dubie non est persona a Deo distincta, sed ipsamet Dei natura seu essentia: si vero nomen *spiritus* relative, ac nationaliter sumatur pro divina persona subsistente, ut hic intelligimus, persona est distincta ab eo, cujus spiritus dicitur, nempe a Deo Patre, & Filio; cum enim a Deo Patre & Filio procedat, necesse est, ut ab iis personalitate, ac hypostasi distinguatur.

Instabis 2. Eo ipso modo Spiritus Sanctus in Deo est, quo spiritus hominis est in homine, ex Apostolo 1. Corinth. 2. v. 11. atqui spiritus hominis in homine non est tanquam vera persona: ergo neque Spiritus Dei in ipso vera est persona; alias in una persona, v. g. Patris, duæ includerentur personæ, quod absurdum est.

Resp. nego maj. & paritatem. Disparitas est, quia spiritus hominis est pars hominis, non persona: Spiritus vero Dei non est pars Dei, sed vera persona. Neque ex Apostolo quidquam hic efficient Sociniani: hoc enim vult S. Paulus, neminem scire secretos animi motus, præter hominem seu spiritum hominis, qui in ipso est, sicut nemo cognoscit, quæ Dei sunt, nisi Spiritus Dei, qui in Deo est. Similitudo spiritus creati & increati hic attenditur dumtaxat quantum ad modum cognoscendi, non vero quantum ad modum subsistendi: unde falso prorsus asserunt adversarii, in una persona plures esse non posse personas; Filius enim & Pater sunt duæ distinctæ personæ, & tamen in se se invicem inexistunt: *Pater in me est, & ego in Patre*, ait Christus Joan. 10. v. 38. Similiter plures immundorum spirituum personas in uno homine fuisse, docet Historia Evangelica; ne vero plures humanæ personæ intra se invicem esse possint, obstat quantitas seu moles corporum, quæ se se pervadere seu penetrare non possunt.

Instabis 2. Baptizamur in Spiritu Sancto: sed id, in quo baptizamur, persona non est; baptizamur quippe in aqua, quæ procul dubio non est persona.

Resp. nego min. Nonne, ipsismet fatentibus Socinianis, Christus vera est persona? atqui tamen illo baptizari & nutriri; illum induere dicimur, non est ergo, quod offendantur viri illi delicati, ac fastidiosi, cum audiunt nos baptizari in Spiritu Sancto. Symbolicam, ac figuratam esse loquendi rationem non diffitemur, ductam ab effectu aquæ, qua lavamur: quemadmodum enim externæ corporis sordes per aquam, ita & sordes animæ per Baptismum Spiritus Sancti mundantur & abluuntur; unde Spiritu Sancto nos baptizari recte dicimur, quia auctor est gratiæ, qua interius regeneramur, ac mundamur. Neque paritas aquæ hic urgenda, quæ vera non est persona: est enim dumtaxat symbolum seu instrumentum internæ mundationis per gratiam. Insulse igitur concludunt Sociniani, ex eo, quod baptizemur in aqua & Spiritu Sancto, non magis dici debere Spiritum Sanctum veram esse personam, quam aquam ipsam; quasi vellent perfectam esse paritatem inter aquam & Spiritum Sanctum: si ita esset, consequenter asserere deberent nos non baptizari in nomine Spiritus Sancti, a Spiritu nos non doceri, non illuminari &c. quia hæc de aqua affirmari nullatenus possunt.

Instabis 3. Spiritus Sanctus frequenter appellatur Dei donum: ergo divina non est nec esse potest persona: nihil quippe potest esse sui ipsius donum.

Resp. distinguo ant. Spiritus Sanctus dicitur donum Dei, personale ac subsistens, concedo: accidentale, nego. Spiritus Sanctus est quidem auctor donorum accidentalium, a quibus distinguitur; ipse vere donum est

rest Dei personale, ac subsistens; quia a Deo Patre & a Filio procedit. Ita Christus, quem Sociniani non negant esse veram personam, donum Dei dicitur Joan. 3. vers. 16. imo & semeptisum donavit seu obtulit in redemptionem & salutem omnium hominum.

Instabis 4. Spiritus Sanctus in die Pentecostes in multos effusus & inter eos distributus legitur: atqui de vera & proprie dicta persona dici istud non potest; quomodo enim una & eadem persona multis simul posset distribui? Pariter Spiritus augeri vel minui dicitur: ita Deus de Spiritu Moysis detraxit aliquid, quod septuaginta senioribus impertiretur. Num. 11. v. 17. Elisæus duplicem pro se Spiritum postulat, L. 2. Reg. cap. 11. vers. 9. Hæc porro in divinam personam incrementi & decrementi incapacem cadere non possunt.

Resp. Spiritum Sanctum effusum quidem fuisse in multos, sed non distributum seu divisum; est enim unus atque idem Spiritus Sanctus, qui omnia in omnibus operatur, prout vult, 1. Cor. 12. v. 11. Quapropter distributiones variæ, quæ Hebr. 2. v. 4. referuntur, active sumendæ sunt, pro donis scilicet, quæ Spiritus Sanctus distribuit; non passive, quasi ipsamet Spiritus Sancti persona divideretur inter multos, quæ una est individua & simplicissima. Falso supponunt perabsurdum esse dicere personam effundi. An, rogo, quid absurdum est dicere Spiritum Sanctum diffundi, quam dari Fidelibus? Nonne Christus vera persona est? illum tamen in Baptismo induere, & in Eucharistia manducare dicimur: sicut igitur unus & idem Christus eodem tempore multis datur, cum quibus arctissime unitur tanquam cibus & potus; ita & Spiritus Sanctus, qui vera persona est, multis tempore & loco distantibus communicari potest. Est quidem istud divinæ virtutis, ac potentiæ stupendum miraculum, cujus in creatis nullum vestigium, exemplum nullum occurrit; attamen verum, ac certissima fide tenendum. Cum Spiritus augeri vel minui dicitur, sensus apertus videtur, nempe dona Spiritus Sancti aliquando minui, aliquando augeri. Porro non diffitemur, Spiritus Sancti nomine in Scripturis non raro dona & charismata cœlestia intelligi: at contendimus, male omnino inde Socinianos colligere, nomine Spiritus Sancti semper, ac constanter dona cœlestia, seu Dei virtutem & efficaciam, nunquam vero personam veram, ac subsistentem intelligendam esse.

Instabis 5. Joan. 7. v. 39. dicitur: *Nondum erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus*: quo loco, inquiunt, Spiritus pro donis usurpatur, non pro persona; scilicet, dona Spiritus Sancti effusa in Apostolos non fuere, nisi postquam Cœlos Christus repetiit. Addunt, Spiritum Sanctum mitti; divinam autem personam non mitti.

Resp. Spiritum Sanctum, antequam Christus gloriosus in Cœlum ascenderet, datum quidem non fuisse cum tanta donorum cœlestium ubertate, ac copia, qua datus fuit die Pentecostes: at datus jam fuerat, siquidem in Baptismo Christi jam apparuerat, & Fidelibus etiam concessus. Revera quidem divina persona non mittitur per imperium, quia se superiorem non agnoscit; sed per consensum, ratione officii & originis mitti dicitur, quia ab alia persona procedit. De hac personarum in Deo missione paulo post dicturi sumus.

Objicies 2. contra secundam Conclusionem, argumentum negativum, quod proponit & urget Crellius. 1. Spiritus Sanctus nunquam in Scripturis directe appellatur Deus; nusquam adorandus vel invocandus proponitur. 2. Cum

Apo-

Apostolus 1. Corinth. 8. v. 6. enumerat beneficia Dei in homines, Patris & Filii mentionem facit, nusquam Spiritus sancti. 3. Veteribus Philosophis incognitus fuit Spiritus sanctus, imo & primis Christianis. Act. 19. v. 2. cum Paulus baptizatos interrogasset, an Spiritum sanctum recepissent, responderunt: *Nequidem si Spiritus Sanctus est, audivimus*. Sed quod longe gravius videtur, ne in ipso quidem Concilio Constantinopolitano adversus Macedonium coacto, Spiritus Sanctus Deus expresse, ac directe nominatur.

Resp. ad primum, falsum esse Spiritum sanctum in Scripturis expresse Deum non appellari. Quidenim significant ista, quæ laudavimus verba ex c. 5. Act. Apostol. v. 3. *Anania*, ait S. Petrus, *cur tentavit sathanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto? ... non es mentitus hominibus, sed Deo*. Spiritus ergo sanctus, cui Ananias mentitus fuerat, verus Deus est & appellatur. Ad secundum: cum una vel altera nominatur persona, alia non excluditur; illam excludi debere probare debuisset Crellius. Ad tertium: mirum videri non debet, si Spiritus sanctus Philosophis veteribus cognitus non fuerit, tametsi cum Christianis commercio juncti fuissent; solebant enim Christiani obscurius de altissimis fidei nostræ mysteriis coram Paganis verba facere, ne forte ab illis irriderentur. Illi vero, qui Paulo interroganti an Spiritum sanctum recepissent, responderunt, se nequidem audivisse an sit Spiritus sanctus; illi, inquam, Baptismo dumtaxat Joannis baptizati fuerant, non Baptismo Christi; quapropter jubet Apostolus c. 5. Act. Apostol. eos baptizari Baptismo Christi. In ipso autem Concilio Constantinopolitano, etsi Spiritus sanctus Deus expresse non appelletur, dicitur tamen cum Patre & Filio unam & consubstantialem habere naturam; illum cum Patre & Filio adorandum & conglorificandum: annon, quæso, idem est, ac si expresse, ac directe dixisset: *Spiritus sanctus est Deus*?

Objicies 3. Amos 4. v. 13. juxta Versionem 70. Spiritus creatus dicitur: *Firmat tonitru, & creat spiritum*. Jo. 1. dicitur a Filio factus, *per quem facta sunt omnia*. Matth. 3. v. 11. cum igne comparatur: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne*.

Resp. ad primum, nomine spiritus, Prophetam loco citato non intelligere personam divinam, sed spiritum, qui ventus dicitur, *firmat tonitru, & creat ventum*. Ita S. Hieronymus in hunc locum. Ad secundum: omnia quidem, quæ facta sunt; per Filium facta sunt: at non omnia revera facta sunt; nisi pari ratione concludere vellet Crellius, Patrem a Filio factum esse, quia per Filium omnia facta dicuntur: putidum sophisma est a petitione principii; supponit enim Spiritum sanctum esse factum, qui tamen factus non est. Ad tertium: Spiritui sancto ignis adjungitur, non quod creata sit Spiritus sicut ignis natura, absit; sed ut designentur operationes Spiritus sancti, ac linguæ illæ igneæ, in quibus die Pentecostes apparuit.

Objicies 4. Vel genitus est vel ingenitus Spiritus sanctus: si genitus, ergo Filius; si ingenitus, ergo est Pater; si aliquid aliud, ergo est creatura. Deinde, si Spiritus sanctus ab aliquo procedit, vel a Patre, vel a Filio, vel ab utroque: si a Patre, Filius & Spiritus sanctus fratres sunt; si a Filio, Spiritus sanctus Patris erit nepos: si ab utroque, utriusque Filius dicendus erit. Sic inepte olim, non minus quam impie, arguebant Hæretici SS. Trinitatis hostes.

Resp. nego maj. Spiritus enim sanctus nec genitus, nec ingenitus dicitur, sed procedens; quo nomine, a Patre generante Filium, & a Filio genito, a Catholicis designari solet. Jam initio hujus Tractatus monuimus, argumenta illa, quæ ex humana generatione petuntur, audienda hic non esse: ac

ut cum

ut cum S. Gregorio Nazianzeno Oratione 37. loquamur, ideas & conceptus ex humana generatione petitos, ad divinitatis explicandam naturam transferendos non esse: alioquin & varium sexum in Deo inducemus, sicut in creatis, quod est per sese absurdissimum. Licet vero Spiritus sanctus per veram generationem a Patre non procedat, eamdem tamen cum ipso naturam communicat: cur autem non sit, nec dicatur Filius, o altitudo! Generationem ejus quis enarrabit?

Objicies denique: Nonnulli ex veteribus SS. Patribus vix Spiritum sanctum Deum appellare ausi fuere. S. Hilarius in Libris duodecim de Trinitate, a nomine Dei Spiritui sancto tribuendo abstinet.

S. præsertim Basilius non tantum eum Deum non appellat, sed Homil. 17. quæ est in sanctum Baptisma, negat Spiritum sanctum Deum esse dicendum. *Neque igitur*, inquit, *alienus est a gloria Dei Spiritus ex ineffabili ore ineffabiliter prolatus*: *neque ipse Deus est*, *sed Dei Spiritus*, *& apud Deum*, *qui & a Deo mittitur*, *& per Filium nobis suppeditatur*. Quapropter in suspicionem hæreseos a suis Monachis vocatum aliquando fuisse S. Basilium, patet ex Epistola ipsius 79. quam quidem accusationem merito diluit, quamquam a nomine Dei abstineat, cùm de Spiritu sancto mentionem habet. S. Basilio adjungi debet ejus encomiastes S. Gregorius Nazianzenus Oratione 20. quæ funebris est in laudem S. Basilii, ubi cum ejus approbat rationem agendi, ad eum sententia accedere videtur.

Edit. nov. Tom. 1. p. 511. B.

Tom. 1. p. 364.

Resp. revera nonnullos e Veteribus ex œconomia noluisse Spiritum sanctum Deum expresse appellare, quod in iis versarentur temporum circumstantiis, in quibus ob præpotentem Hæreticorum factionem periculum erat, ne Catholici Præsules e suis Sedibus per vim dejecti, eas Hæreticis occupandas relinquerent. Hinc enim furebant in Catholicos Ariani, inde Macedoniani, qui, si juncto inter se fœdere vires omnes suas in Catholicos simul convertissent, gravissimum rei Catholicæ damnum intulissent: quapropter ex prudenti œconomia tempori cedendum esse judicarunt, donec paulo sedato animorum furore, liceret aperte, quod sentirent, profiteri. Interim tamen non dissimulabant, imo palam in Scriptis declarabant unam & eamdem esse Spiritus sancti cum Patre & Filio substantiam; eum inter creaturas annumerandum non esse; nos in nomine Spiritus sancti, perinde ac Patris & Filii baptizari, quod certe idem est, ac si Spiritum sanctum Deum appellassent.

QUÆSTIO QUINTA.

De Personis divinis in communi.

Persona, ex Boetio, definitur, *naturæ rationalis individua substantia*. Dicitur 1. *naturæ rationalis*; idest, intelligentis, seu ratione præditæ: aliæ quippe substantiæ singulares, vel subsistentiæ vel hypostases aut supposita vocari solent, non personæ, quod nomen honoris est ac dignitatis.

Dicitur 2. *individua substantia*; idest, singularis & ultimo terminata seu completa: est enim subsistentia, terminus, seu ultimum naturæ complementum, quo redditur cuilibet alteri tanquam supposito incommunicabilis; character enim ille singularis ac personalis non potest communicari, alias confunderentur ac inter se permixtæ forent personæ.

Disputant inter se Philosophi ac Theologi, quid supra naturam & substan-

tiam addat subsistentia seu individuatio : an sit aliquid reale distinctum à natura ; an modus, an ipsamet natura perfecta & completa ? quam controversiam illis solvendam, si tamen liquido solvi possit, relinquimus.

De relationibus divinis, quibus personæ in Deo, nostro intelligendi modo, constituuntur, & realiter a se invicem distinguuntur, quod sit illarum relationum officium, qui numerus, quæ affectiones seu proprietates, vel in ipso primo hujus Tractatus aditu abunde satis disseruimus.

Alias igitur quæstiones, Schola quas proponit circa personas generatim & in communi spectatas, hic attingemus.

Atque cum persona duo includat, naturam scilicet & subsistentiam, circa utramque hæc sunt expendenda.

Primo circa subsistentiam: sintne in Deo tres subsistentiæ relativæ, & una absoluta tribus personis communis. 2. An sint, ac dici possint in Deo tres existentiæ relativæ, & una absoluta.

Secundo circa naturam: quæritur 1. An quæcumque in Deo sunt absoluta, tribus personis communia sint; an vero per quamdam appropriationem, etiam inter absoluta Dei attributa quædam sint personis propria. 2. Cum natura divina una sit numero & indistincta in tribus personis, quæritur an & quomodo una persona in alia insideat seu inexistat, quam inexistentiam Theologi circuminsessionem appellant. 3. Cum persona quælibet certis notis ac caracteribus designetur, quæritur quid & quotuplex sit in divinis notio. 4. denique, cum persona in Scripturis ab alia mitti dicatur, quæritur quid sit in divinis missio.

ARTICULUS PRIMUS.

An sint in Deo admittendæ tres subsistentiæ relativæ, & una absoluta tribus personis communis.

TOta fere de nomine est præsens controversia, quæ ex varia pendet nominis *subsistentiæ* significatione.

Subsistentia igitur sumitur 1. pro ea substantiæ modificatione, qua fit ut substantia sit ens per se subsistens, distinctum ab accidente, quod per se non subsistit, sed indiget subjecto, cui inhæreat. Sumitur 2. vel pro rei totalitate, si abstracte; vel pro toto, si concrete accipiatur: hoc est, vel pro personalitate, quod nomen abstractum est; vel pro persona tota & integra, quod nomen concretum dicitur: atque hoc sensu concreto, sola hominis anima subsistens non est, quia pars est dumtaxat hominis, non totus homo; nec humana pariter in Christo natura est subsistens, quia pars est Christi, non totus Christus. Olim apud Veteres subsistentia in concreto dumtaxat usurpabatur pro toto nempe subsistente: unde S. Ambrosius Sabellium arguebat, quod doceret, *unam subsistentiam*, hoc est unam personam, *esse Patrem & Filium & Spiritum Sanctum*.

Jam diu est ex quo, communi ac recepto apud Theologos usu, subsistentiam significat modum, seu formam quamdam, quæ naturam ultimo complet ac terminat, eamque reddit alteri tanquam supposito in communicabilem.

Sensus igitur propositæ quæstionis est.

I. Suntne in Deo tres relativæ subsistentiæ, hoc est, tres modi, seu rationes & formæ subsistendi relativæ, quibus personæ subsistunt, ac a se invicem realiter distinguuntur; an vero unica dumtaxat & communis

nis quædam datur subsistentia, qua singulæ personæ divinæ subsistant; quemadmodum una & singularis est in tribus personis natura divina, qua fit ut tres personæ sint unus Deus?

II. Sensus quæstionis est, utrum in Deo, præcisis per mentem relationibus & personalitatibus, detur singularis aliqua perfectio absoluta, ac proinde communis tribus personis, per quam divina natura sit subsistens.

Circa quam controversiam, more suo varias in partes abeunt Theologi, pro varia, quam sibi fingunt, nominis subsistentiæ significatione.

Durandus in 1. Sent. dist. 13. qu. 2. n. 22. & fusius tertio Sent. dist. 1. q. 2. n. 7. Capreolus ibid. qu. 1. Scotus in 1. dist. 1. qu. 26. & alii nonnulli, unicam videntur agnoscere subsistentiam absolutam, per quam tres personæ in se subsistant, non in alio. Duo illi distinguunt in persona: primum, quod in se ac per se, non in alio subsistat; alterum, quod alteri sit incommunicabilis. Quod personæ in se subsistant, habent a subsistentia absoluta, inquiunt; quod vero sint incommunicabiles alteri tanquam supposito habent ab incommunicabilitate relativa. Verum sententia hæc vel subsistentiam aliter sumit, quam hic sumi soleat, nempe pro natura per se subsistente, non autem pro ultimo naturæ complemento; vel etiam tres agnoscit relativas subsistentias: vix enim scio quid per incommunicabilitates relativas possit intelligi, nisi subsistentias relativas: sed quidquid illud sit, parum curæ nobis est.

II. Alii cum Cajetano 1. part. quæst. 29. art. 4. & quæst. 39. art. 43. Suarez Lib. 4. cap. 4. quatuor admittunt subsistentias, unam videlicet absolutam, & tres relativas.

III. Alii cum Alensi 3. part. quæst. 2. membr. 3. S. Bonaventura in 3. dist. 2. art. 1. qu. 33. Herinco Gandavensi 3. part. quæst. 53. communiter tres dumtaxat agnoscunt relativas subsistentias, nullam vero absolutam, cui opinioni tanquam communiori subscribimus.

PRIMA CONCLUSIO.

Tres sunt in Deo subsistentiæ relativæ.

Multis SS. Patrum & antiquorum Scriptorum testimoniis momentum istud prosequitur, ac probat Petavius Lib. 4. de Trinitate cap. 3. quæ consuli possunt.

Ratio autem Theologica manifesta est.

I. Quia sunt in Deo tres personæ; ergo tres subsistentiæ relativæ, per quas, veluti totidem formas aut modificationes, personæ constituuntur in ratione personæ, & a se invicem distinguuntur.

II. Quia quod est in Deo absolutum, unum est nec multiplicatur; omnia quippe in Deo sunt unum & idem, ait commune Scholæ effatum, ubi non obviat relationis oppositio; sed subsistentia multiplicatur in Deo pro numero personarum.

III. In Mysterio Incarnationis subsistentia Verbi cum humanitate conjungitur: sed illa subsistentia Verbi divini propria est ac maxime singularis, ac consequenter relativa; alias vix exponi posset, quomodo solus Filius sit incarnatus, non Pater, non Spiritus Sanctus: siquidem in adversa sententia, subsistentia relativa non est, sed absoluta & communis.

SECUNDA CONCLUSIO.

Nulla est in Deo subsistantia communis & absoluta.

Probatur; Quia ex communi ac recepto usu, subsistentia naturam singularem & individuam, hoc est, personam significat; est quippe, ut dictum est, subsistentia, ultimus naturæ terminus, seu ultimum complementum, quo natura redditur alteri tanquam supposito incommunicabilis: atqui non datur ejusmodi communis & absoluta subsistentia: tum quia natura divina, præcisis per mentem relationibus, revera non est ultimo completa & terminata, nec incommunicabilis; imo communicatur a Patre Filio & Spiritui sancto: tum quia si hujusmodi absoluta subsistentia admitteretur, admittenda quoque foret persona quædam in Deo communis & absoluta, ac consequenter non tres, sed quatuor personæ in Deo essent; quod certe fides Catholica non patitur: tum denique quia illud divinis personis commune esse non potest, per quod personæ in seipsis constituuntur, ac a se invicem distinguuntur: atqui per subsistentias personæ in seipsis constituuntur ac a se invicem distinguuntur: ergo communes esse non possunt tribus divinis personis; ergo nulla datur absoluta & communis subsistentia. Unde merito Sophronius Actione 11. VI. Synodi dicebat, *in Deo neque substantiam confundi, neque ad unam subsistentiam posse deduci*.

T. 1. Conc p. 857. & seq.

Scio quidem, Theologos, quos hic impugnamus, per subsistentiam intelligere naturam per se existentem, seu per se subsistentem, qualem esse asserunt naturam divinam abstractam a suis relationibus; at scio etiam licitum non esse a communi & recepta nominis subsistentiæ significatione recedere: subsistentia porro, ex mox dictis, ultimum significat naturæ terminum seu complementum, quo incommunicabilis redditur alteri tanquam supposito. Et certe subsistentia prout ab existentia distinguitur, alium non habet conceptum formalem, quam ultimi complementi naturæ: vel enim subsistentia efficit ut natura sit independens a subjecto, vel ut sit aliquod totum, vel tandem ut sit ultimo terminata & concreta: atqui nec primum, nec secundum dici potest. Non primum, quia humanitas Christi, etiam præcisa Verbi personalitate, independens est a subjecto, nec tamen est subsistens. Non secundum, quia anima separata est subsistens; nec tamen est aliquod totum: superest igitur ut subsistentia sit ultimus naturæ terminus, per quem natura completur, ac incommunicabilis redditur alteri tanquam supposito: hujusmodi autem subsistentia communis non est nec absoluta, sed unicuique personæ propria & singularis.

Neque vero satis intelligimus, ad quem usum utilis esse possit subsistentia illa communis & absoluta: illud enim omne præstant relativæ subsistentiæ, quod in adversa sententia præstat subsistentia communis, & absoluta, maxime cum natura divina reipsa ac de facto non subsistat, nisi in tribus subsistentiis, seu tribus divinis personis, nec alius Deus sit, nisi qui Pater est, Filius, & Spiritus sanctus.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. contra primam Conclusionem.

Relatio supponit naturam jam constitutam ac subsistentem, tanquam sui fundamentum: ergo subsistentia relativa esse non potest.

Resp.

Resp. distinguo ant. Relatio accidentalis & cathegorica, concedo: essentialis seu substantialis, quales sunt relationes divinæ, ut in suo loco probavimus, nego.

Instabis 1. Spiratio activa est etiam relatio subsistens: ergo sicut quatuor sunt in Deo relationes, ita & quatuor subsistentiæ, non vero tres tantum, ut fert Conclusio. *Tom. 8. p. 860. F.*

Resp. dist. ant. Spiratio activa est relatio etiam subsistens indistincta a paternitate & filiatione, concedo: distincta, nego. Etsi igitur spiratio activa sit vera relatio, non tamen personam constituit, quia unius personæ propria non est, nec incommunicabilis, cum & Patri & Filio conveniat, qui nostro concipiendi modo jam in ratione personæ constituti intelliguntur, cum spirant Spiritum Sanctum.

Instabis 2. Ex S. Augustino Lib. 7. de Trinit. cap. 4. *Omnis res ad seipsum subsistit*: quanto magis Deus? ergo nulla est relativa subsistentia.

Resp. dist. maj. Subsistit, idest, existit; ut cap. 5. declarat se vocem hanc accipere, dum ait: *Hoc est Deo esse, quod subsistere*, concedo: subsistit subsistentia proprie dicta, nego. Subsistentiam ergo ibi usurpat pro substantia. *Ibid. pag. 861. C.*

Objicies 2. contra secundam Conclusionem. Subsistentia absoluta est perfectio simpliciter simplex, ut vocant Scholæ Theologi: sed perfectio simpliciter simplex Deo convenit, etiam abstractis relationibus seu relativis subsistentiis; ergo subsistentia communis & absoluta admittenda est in Deo, præcisis etiam relationibus.

Resp. nego maj. Perfectio etiam simpliciter simplex, ex iisdem Theologis, dicitur ea, quæ melior est ipsa quam non ipsa, nec est incompossibilis cum alia perfectione majori vel æquali: atqui subsistentia absoluta & communis incompossibilis est cum alia Dei perfectione, nempe cum fœcunditate & communicabilitate; redderet enim naturam divinam alteri incommunicabilem, cum sit ultimus naturæ terminus, seu ultimum complementum.

Instabis 1. Perfectio est simpliciter simplex, naturam per se subsistentem, ac completam esse, & esse principium *quod* operationum; atqui subsistentia hæc duo involvit: ergo &c.

Resp. ad primum, distinguo: perfectio est simpliciter simplex, naturam esse per se subsistentem, ac completam, complemento essentiæ & existentiæ independentis ab alio tanquam a subjecto inhæsionis, concedo: complemento, quod reddat naturam alteri incommunicabilem, nego. Alias aut Deus sua fœcunditate privaretur, aut persona quædam in Deo communis & absoluta admittenda foret; ac consequenter quatuor, non tres dumtaxat forent in Deo personæ. Consequentia evidens videtur, quia ubi est subsistentia, ibi est natura ultimo completa, adeoque & persona.

Ad secundum: falso supponitur esse principium *quod* operationum suarum, in Deo involvere perfectionem absolutam: alias Filius, qui tale non habet ex sese principium, quod nempe accepit a Patre, privaretur aliqua perfectione absoluta; subsistentia igitur, prout est ultimus naturæ terminus, si quædam perfectio est, absoluta non est, sed relativa.

Instabis 2. Deus præintellectus suis relationibus operatur, intelligit, vult, creat, conservat &c. ergo subsistit: actiones quippe, ut vulgo ajunt, sunt suppositorum.

Resp. nego maj. Deus enim non operatur aut ad intra, aut ad extra, nisi quatenus subsistit in tribus personis seu substantiis relativis; neque enim, ut dictum est, alius Deus est quam Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Revera mens nostra, præcisis relationibus, Deum concipit tanquam ens absolutum, ac subsistens; attamen non subsistit reipsa nisi in tribus subsistentiis confuse saltem conceptis: abstractio vero mentis nostræ nihil in re ponit; atque tum ex infirmitate mentis nostræ, tum ex sublimitate inaccessa Mysterii, fit ut Deum concipiamus sine tribus personis, qui tamen non agit nec operatur, nisi prout in tribus personis subsistit.

Instabis 3. Prius concipi debet Deus existens, quam operetur, vel ad Filium v. g. referatur: operatio enim ut & relatio sequitur esse.

Resp. Hujuscemodi ratiocinia locum habere posse in creatis, ubi operatio & relatio ad naturam ipsam non pertinent: at in Deo actio est ipsamet ejus entitas seu natura. Neque in divinis processionibus datur prius aut posterius sive temporis, sive naturæ, sed tantum rationis quoad nos, & originis quantum ad personas: eodem enim instanti reali Deus Pater intelligit, & intelligendo producit, ac producendo intelligit, & ad Filium refertur; ac consequenter actio Dei per mentem abstracta a relationibus, non supponit in ipso subsistentiam revera absolutam, sicut nec personam absolutam, sed subsistentias dumtaxat relativas, non quidem clare, ac distincte expressas & cognitas, sed implicite saltem, ac confuse: subsistentia quidem in creatis prior est facultate & operatione, non vero in divinis, ubi esse, subsistere, & agere, idem est.

Instabis 4. Gentiles & Judæi, quibus incognita prorsus fuit trinitas personarum in Deo, Deum tamen subsistentem, ac tanquam veram personam sibi animo effingebant; ergo personam, & personalitatem quamdam absolutam concipiebant.

Resp. Nonnisi ex ignorantia Mysterii nostri aut errore Gentiles, ac Judæos putasse Deum unum esse persona & hypostasi, sicut unus est natura & essentia.

Instabis 5. Deus, etiam suis præintellectus relationibus, idem est, ac habens deitatem: habens autem deitatem concretum includit & abstractum; ergo Deus suis relationibus præintellectus vera est concreta persona.

Resp. dist. min. Habens deitatem concretum simul & abstractum significat, diversâ ratione, concedo: eadem ratione, nego. Nomen istud *Deus*, clare quidem, ac distincte divinitatem seu formam abstractam significat, confuse autem omne subjectum divinitatis, seu eas personas, quibus divinitas competit; id est, Patrem Filium & Spiritum sanctum.

Instabis 6. Deus, præcisis etiam relationibus perfectus est, infinitus, subsistens, non subsistentia relativa; ergo absoluta.

Resp. dist. ant. Deus, præcisis suis relationibus, perfectus est, ac infinitus, perfectione essentiæ, concedo: perfectione personali, hoc est fœcundus, nego. Distinguo pariter istam partem, Deus sine suis relationibus subsistens concipitur, hoc est, per se existens, concedo: hoc est, incommunicabilis alteri tanquam supposito, nego. Porro sæpius monuimus, nos hic nomen subsistentiæ usurpare, non pro natura per se subsistente, quatenus accidenti opponitur, sed pro ultimo naturæ complemento, quo natura redditur incommunicabilis alteri tanquam supposito: hoc vero sensu, nulla extat in Deo communis & absoluta subsistentia.

Instabis 7. Natura divina, præcisis etiam relationibus, est incommunica-

nicabilis supposito creato: hanc vero incommunicabilitatem habet a subsistentia quadam absoluta.

Resp. Naturam divinam ex se ipsa præcise, quia divina natura est; non quatenus terminata personalitate, habere quod supposito creato communicari non possit: pugnat enim in terminis, naturam infinitam & increatam supposito creato necessitate naturæ communicari.

Instabis 8. Etsi supponeretur in Deo absoluta subsistentia; non idcirco tamen natura redderetur incommunicabilis: namque in ipso Patre divino natura haud dubie subsistens est, attamen communicatur Filio & Spiritui sancto; ergo licet illa subsistentia absoluta non communicaretur ut absoluta seu in genere entis absoluti, sub alia tamen ratione natura communicaretur, sicut communicatur natura, quæ est in Patre, ut absoluta est, non ut affecta relatione paternitatis.

Resp. nego ant. Ad probationem distinguo. Natura divina Patris communicatur Filio, quatenus absoluta est, nec affecta singulari subsistentia seu relatione paternitatis, concedo: sub illa formali ratione, nego: alias Pater cum Filio confunderetur, & induceretur error Sabellii. Præcipua vero ratio & causa, cur repugnet illa subsistentia communis & absoluta, est, ut diximus, quia admitti deberet in Deo persona quædam absoluta, sicut subsistentia absoluta; & ita quatuor, non tres dumtaxat, forent in Deo personæ.

Instabis 9. Tres personæ divinæ conveniunt in ratione subsistentiæ, tres enim singulæ subsistunt; ergo datur subsistentia communis & absoluta.

Resp. dist. ant. Conveniunt per mentem, concedo: reipsa: nego. Imo per illas subsistentias a se invicem distinguuntur; ergo non conveniunt.

Objicies denique nonnullos e SS. Patribus, Augustinum L. 7. de Trinitate c. 4. Hieronymum Epist. 57. ad Damasum, Agathonem S. Pontificem in Epistola Synodica relata Actione 4. VI. Synodi generalis, qui omnes unam in Deo subsistentiam seu hypostasim agnoscunt, haud dubie non relativam; ergo absolutam. *Tom. 6. Conc. pag. 677. & seq.*

Resp. Veteres illos subsistentiæ nomine aliquando naturam ipsam seu substantiam intellexisse; quo sensu certissimum est unam esse in Deo subsistentiam, hoc est naturam. Ostendemus postrema hujus Tractatus Quæstione, quam acres, ac molestæ fuerint circa usum & significationem vocum *hypostasis essentiæ*, seu *οὐσίας*, dissentiones: at tandem his feliciter sopitis, usus fixus, ac determinatus invaluit, ut nomine *hypostasis* & *subsistentiæ*, persona intelligeretur; nomine vero *οὐσίας*, natura seu substantia. Agathoni vero imponunt adversarii, expresse quippe asserit se credere & agnoscere *trium subsistentiarum unam substantiam*. Quod si in aliquibus editionibus legatur *unam subsistentiam*, mendum est. *Ibid. pag. 681. D.*

ARTICULUS II.

An sint, ac dici possint in Deo tres existentiæ relativæ, & una absoluta.

NOnnulli, ut Richardus a S. Victore L. 4. de Trinitate c. 6. Scotus in 1. dist. 11. q. 2. Suarez L. 3. de Trinitate c. 5. & Isambertus noster q. 30. disp. 2. art. 2. existimant præter existentiam absolutam & communem, tres esse relativas, tribus personis distributas.

CONCLUSIO.

Præter absolutam & communem existentiam, tres relativas in divinis admittere nihil vetat.

Primo, absolutam quamdam esse in Deo existentiam, probat vel ipsamet nobis ingenita existentiæ Dei notio & idea: non potest enim ab idea Dei separari entis infiniti, ac summe perfecti necessitas: implicat concipere ens summe perfectum, & concipere non existens, cum existentia sit prima perfectio, ac cæterarum basis & fundamentum.

Secundo, tres existentias relativas admittere nihil certe vetat, imo expedit.

Probatur 1. Quia sententiam hanc insinuant nonnulli Veteres. S. Basilius L. 4. contra Eunomium, propriam Filii existentiam admittit; Sanctus Cyrillus Alexandrinus Dial. 2. de Trinitate, peculiarium existentiarum proprietates; S. Joan. Damascenus: *De duabus Christi voluntatibus*, diversam cujusque personæ existentiam; S. denique Augustinus L. 7. de Trinit. c. 4. *Aliud est*, inquit, *Deo esse*, *aliud Patrem esse*. Ergo alia est personæ Patris existentia, alia deitatis.

Tom. 8. p. 860. E.

Probatur 2. Apertis rationum momentis. Namque 1. relationes quatenus a natura distinctæ, sunt aliquid reale, ex dictis initio hujus Tractatus; ergo propriam habent existentiam: quid enim est existentia, nisi ipsum ens in actu, aut saltem actualitas ipsa rei? Sed relationes prout ab essentia distinguuntur, sunt vere in actu; ergo &c. 2. cum Pater Filium producit, necesse est aliquam produci existentiam; omnis quippe productio terminatur ad existentiam. 3. unaquæque res suam habet existentiam; atqui divinæ personæ sunt res a se invicem distinctæ.

Dices 1. Non datur in divinis subsistentia communis & absoluta: ergo nec existentia.

Resp. nego consequens & paritatem. Disparitas est, quod existentia absoluta nec est inutilis, nec periculosa: econtra vero, subsistentia communis & absoluta, non tantum est inutilis, sed & periculosa, ex qua gravissimum istud sequeretur incommodum, scilicet aut naturam divinam incommunicabilem fore, aut quartam admittendam esse in Deo personam.

Dices 2. Ubi est una & simplex natura, ibi unica debet esse existentia, quæ naturæ est appendix: atqui una est, ac simplex in Deo natura: ergo &c.

Resp. dist. maj. Ubi est una & simplex natura, sine relationibus, ac personis a se invicem realiter distinctis, concedo; cum relationibus, ac personis realiter a se invicem distinctis, nego. Unaquæque enim persona, cum sit aliquid reale, propriam habere debet existentiam: porro est quidem in Deo una & simplex natura, sed sunt etiam tres personæ realiter distinctæ.

Instabis: Tres illæ personæ ab essentia divina realiter non distinguuntur; ergo illis sufficit una essentiæ seu naturæ absoluta existentia.

Resp. nego consequens. Namque cum tres illæ divinæ personæ ab essentia realiter non distinguantur, necessaria ipsis sub eo respectu non est existentia singularis absoluta, sed sufficit communis naturæ existentia: quia vero realiter a se invicem distinguuntur & inter se opponuntur, necesse est habeant existentias sibi proprias & singulares, quæ relativæ dicuntur.

Instabis 2. Absurdum est duplicem uni eidemque rei existentiam tribuere: atqui singulæ personæ & natura divina sunt quid unum & idem inter se.

Resp.

Resp. Absurdum non esse uni eidemque rei sub diverso respectu, & pro vario existendi modo duplicem existentiam tribuere: relationibus, prout ab essentia non distinguuntur, sufficit absoluta naturæ divinæ existentia; prout vero inter se opponuntur, ac distinguuntur, sua unicuique necessaria est existentia propria & singularis.

ARTICULUS TERTIUS.

An quæcumque sunt in Deo absoluta, tribus personis communia sint: an vero per quamdam appropriationem, etiam inter absoluta Dei attributa quædam sint personis propria.

PRIMA CONCLUSIO.

Quæcumque in Deo sunt absoluta, tribus divinis personis communia sunt.

JOan.16.v.15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt*, ait Christus.

Ratio est manifesta: ubi enim est eadem singularis, ac numerica essentia, ibi sunt omnes illius essentiæ proprietates essentiales: atqui, ex dictis hactenus, una & eadem est, singularis, ac numerica essentia in tribus divinis personis: ergo & sunt in iis omnes essentiæ proprietates. Inde vulgatum Scholæ effatum: *Omnia in divinis sunt unum & idem, ubi non obviat relationis oppositio.*

SECUNDA CONCLUSIO.

Nonnullæ proprietates absolutæ certis personis speciali quadam ratione tribuuntur & accommodantur: v. g. Patri, omnipotentia; Filio, sapientia; Spiritui Sancto, bonitas & charitas. Ita vulgo Scholæ Theologi, quibus veteres Ecclesiæ Doctores præluserunt.

Hæc vero appropriatio non exclusive sumitur, quasi quæ absoluta sunt ac uni personæ accommodantur, alteri quoque non inessent; sed, ait Sanctus Thomas 1. par. q. 39. art. 7. fit propter *manifestationem fidei. Ad manifestationem fidei*, inquit, *conveniens fuit essentialia attributa personis appropriari. Licet enim Trinitas personarum demonstratione probari non possit, convenit tamen, ut per aliqua magis manifesta declaretur. Essentialia vero attributa sunt nobis manifesta secundum rationem, quam propria personarum; quia ex creaturis, ex quibus cognitionem accipimus, possumus per certitudinem devenire in cognitionem essentialium attributorum, non autem in cognitionem personalium proprietatum. Sicut igitur similitudine vestigii vel imaginis in creaturis inventa utiliter utimur ad manifestationem divinarum personarum, ita & essentialibus attributis. Et hæc manifestatio personarum per essentialia attributa appropriatio nominatur. Possunt autem*, pergit Angelicus Doctor, *manifestari personæ divinæ per essentialia attributa dupliciter: uno modo, per viam similitudinis; sicut ea, quæ pertinent ad intellectum, appropriantur Filio, qui procedit per modum intellectus, ut verbum: alio modo, per modum dissimilitudinis; sicut potentia appropriatur Patri, quia apud nos patres solent esse propter senectutem infirmi, ne tale quid suspicemur in Deo*. Hæc Sanctus Thomas.

Probatur Conclusio.

I. Ex Scripturis. Joan.14. v. 10. creatio Patri a Christo tribuitur. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? ... Pater autem in me manens,*

nens, ipse facit opera. Et 1.Cor. 8.v.6. *Nobis unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illum; & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Non absimili ratione Filius, qui a Patre per intellectum procedit, non solum proprio nomine *Verbum* nuncupatur, sed etiam speciali titulo Dei *sapientia*, Proverb. 8. *Dei virtus & sapientia* .1.Cor. 1. v. 24. Spiritui etiam sancto charitas, ejusque in nos diffusio acccommodatur. Rom. 5. v. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostri, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Idem & cap. 2. 2. ad Thessal. v. 12. & 1. Petri 1. v. 2.

Probatur 2. Ex Traditione Ecclesiæ.

In Symbolis fidei Deus Pater dicitur Omnipotens, Creator cœli & terræ; Christus vero is, per quem omnia sunt; Spiritus sanctus, per quem locuti sunt Prophetæ.

Tom. 8. p. 989. B. C. S. Augustinus L. 15. de Trinitate c. 17. n. 29. *Non frustra*, inquit, *in hac Trinitate non dicitur Verbum Dei nisi Filius, nec donum Dei nisi Spiritus sanctus, nec de quo genitum est Verbum & de quo procedit principaliter Spiritus sanctus, nisi Deus Pater. Ideo autem addidi, principaliter, quia & de Filio Spiritus sanctus procedere reperitur. Non est igitur accipienda transeunter, sed diligenter intuenda inseparabilis Trinitatis ista distinctio. Hinc enim factum est, ut proprie Dei Verbum etiam Dei Sapientia diceretur, cum sit sapientia & Pater & Spiritus sanctus. Si ergo proprie aliquid horum trium charitas nuncupanda est, quod aptius quam ut hoc sit Spiritus sanctus; ut scilicet in illa simplici summaque natura, non sit aliud substantia, & aliud charitas; sed substantia ipsa sit charitas, & charitas ipsa sit substantia, sive in Patre, sive in Filio, sive in Spiritu sancto, & tamen proprie Spiritus sanctus charitas nuncupetur?*

Ibid. pag. 926. A. Et num. 31. pergit: *Sicut ergo unicum Dei Verbum proprie vocamus nomine Sapientiæ, cum sit universaliter & Spiritus sanctus & Pater ipse sapientia; ita Spiritus sanctus proprie nuncupatur vocabulo Charitatis, cum sit universaliter charitas & Pater & Filius. Sed Dei Verbum, id est unigenitus Dei Filius aperte dictus est Dei Sapientia.*

Aug. adjungimus Paschasii Romani Diaconi Cardinalis quinto sæculo egregium testimonium ex primo ejus Lib. de Spiritu sancto contra Macedonium c. 9. *Quantum vero*, inquit, *in Scripturis sanctis manifestissime deprehenditur, alia Pater ipse per se, alia specialiter per Filium, alia per Spiritum sanctum, licet sub privilegio potentiæ communis, operatur. Quia sumus, ad Patrem proprie referri videtur, in quo, sicut Apostolus dicit, vivimus movemur & sumus. Quod vero rationis & sapientiæ & justitiæ capaces sumus, illi specialiter, qui est ratio & sapientia & justitia, id est Filio, deputatur. Quod autem vocati regeneramur, & regenerati innovamur, innovati sanctificamur, per divina eloquta personæ Spiritus sancti adscribitur. Sed hoc ita sacræ paginæ sub distinctione indiscretæ Trinitatis loquuntur, ut cuilibet appareat in singulis diversitas operis, maneat tamen in tribus unitas voluntatis.*

Bibl. PP. Tom. 8. p. 810. H.

S. Thomas 1.p. q.39. jam citata, art. 8. rem totam egregie prosequitur & exponit ista conclusione: *In consideratione Dei, qua Deus absolute secundum esse suum consideratur, Patri æternitas, Filio species, usus vero Spiritui sancto: in consideratione vero Dei, qua unus consideratur, Patri unitas, Filio æqualitas, Spiritui sancto concordia, vel connexio: in consideratione vero Dei secundum rationem causalitatis, Patri potentia, Filio sapientia, Spiritui sancto bonitas attribuitur: in consideratione vero Dei, ut suos respic it effectus, appropriatur Patri a quo, Filio per quem, Spiritui sancto in quo.* Atque ex postrema ista considera-

tione

tione fit, ut externa Trinitatis opera sint, ut vulgo dicitur, indivisa. Quadruplicem illum modum, quo considerari Deus potest, fuse, ac egregie in hoc toto articulo, qui legendus est, exponit Angelicus Doctor.

ARTICULUS IV.

De circuminsessione, seu de mutua inexistentia personarum in invicem.

NUlla hìc occurrit specialis difficultas enodanda; soli termini exponendi. Circuminsessio est mutua personarum in invicem inexistentia, immeantia, & inhabitatio, qua fit ut Pater sit in Filio, Filius in Patre, Spiritus sanctus in utroque, ita ut nulla prorsus ratione divelli unquam aut separari possint. Inde Christus Joan. 14. probat se unum esse cum Patre, & eadem facere cum Patre, quia in Patre est: *Non creditis*, inquit v. 11. *quia ego in Patre, & Pater in me est*. Et v. 10. dixerat: *Pater in me manens, ipse facit opera.*

Hæc porro circuminsessio divinarum personarum necessario sequitur ex unitate naturæ seu substantiæ, quæ est in tribus personis. Neque obstat oppositio relativa personarum ad invicem: non enim in se invicem esse dicuntur, ratione relationum, in quibus opponuntur; adeoque paternitas formaliter non est in Filio, nec vice versa filiatio in Patre; sed cum Paternitas sit in essentia divina sicut & filiatio, dici potest paternitatem identice & quasi materialiter esse in Filio, & Filiationem in Patre, ratione nimirum essentiæ divinæ, quæ una & eadem est numero in utroque: atque inde fit, ut quidquid paternitas perfectionis habet, sit etiam in Filio, in quo est divina essentia, quæ est omnis perfectio.

Nulla hic proferimus in confirmationem Articuli nostri, SS. Patrum testimonia, tum quia nulla hic occurrit, ut jam monuimus, specialis difficultas; tum quia ea testimonia collegit doctissimus Petavius L. 4. de Trinitate cap. 16. quæ consulet, qui voluerit.

ARTICULUS V.

De divinis notionibus.

An, & quot sint admittendæ.

NOtio in Mysterio SS. Trinitatis, idem est, ac character & forma quædam peculiaris, qua personas divinas dignoscimus, & ab invicem distinguimus. Necessarias illas esse probat Sanctus Thomas 1. par. q. 32. art. 2. ubi statim observat Præpositiuum negasse illas in divinis proprietates & notiones admittendas esse, ne forte Dei simplicitas lædatur; *& sicubi inveniantur, exponit*, ait Sanctus Doctor, *abstractum pro concreto. Sicut enim consuevimus dicere: Rogo benignitatem tuam, id est, te benignum; ita cum dicitur in divinis paternitas, intelligitur Deus Pater*. Deinde ostendit Sanctus Thomas, divinæ simplicitati non nocere, quod utamur nominibus concretis & abstractis.

Reipsa notiones divinæ non differunt a proprietatibus personalibus, sed tantum modo significandi; latius enim patet proprietas personalis, quam notio: omnis quippe personalis proprietas est notio, sed omnis notio non est personalis proprietas.

Ejus-

Ejusmodi notiones seu formas & characteres, quibus personæ dignoscuntur, admisisse Veteres erudite more suo probat Petavius Lib. 4 de Trinitate, in prœmio: consulatur.

Ad veram autem notionem conditiones aliquas postulant Scholæ Magistri, quibus semel observatis facillimum erit, innumeris fere occurrere circa rem præsentem argumentis.

Prima est, ut notio non sit perfectio communis tribus divinis personis; sed ad originem pertineat unius personæ ab alia. Hujus conditionis defectu, attributum absolutum non dicitur notio. Ratio est, quia personæ dignoscuntur & distinguuntur per notiones; non distinguuntur autem per attributa absoluta.

Secunda est, ut notio sit forma realis, quæ personis conveniat independenter a præcisione mentis nostræ. Hujus conditionis defectu, ratio principii productivi, in qua Pater & Filius; & ratio termini producibilis, in qua Filius & Spiritus sanctus conveniunt, notio non est, quia ratio illa ex una mentis præcisione constat.

Tertia est, ut notio sit formalitas aut ratio quasi partialis & inadæquata unius ejusdemque completæ proprietatis, sed adæquata & totalis. Defectu hujus conditionis, ratio formalis principii locutionis & radicis totius fœcunditatis divinæ, non est distincta notio in Patre divino, sicut nec ratio Verbi, imaginis &c. in Filio, aut doni & amoris in Spiritu sancto. Ratio est, quia illæ inadæquatæ & quasi partiales formalitates sufficienter cognoscuntur, cognita proprietate totali & adæquata personæ: sic cognita paternitate, cognoscitur Pater fons totius divinitatis.

Quarta, ut notio perfectionem & dignitatem personæ importet. Hujus conditionis defectu, improductivitas & ingenerabilitas in Spiritu sancto, ratione cujus aliam personam non potest producere, non est notio, quia ad perfectionem & dignitatem non pertinet, quod non possit personam producere. Ratio est, quia persona nomen est dignitatis & honoris; ergo notio alicujus personæ ad dignitatem pertinere debet.

Quinta denique est, ut proprietas per notionem expressa non significetur per modum viæ, ac tendentiæ ad aliud, sed per modum formæ permanentis. Defectu hujus conditionis, actus notionales seu originis non sunt notiones, quia exprimuntur per modum viæ & tendentiæ ad terminum. Ratio autem hæc est, quia notio est personæ character, quo illa constituitur, ac dignoscitur; ergo exprimi debet nomine significante formam permanentem, ac stabilem.

Duo ergo hic in quæstionem veniunt: primum est, sintne admittendæ notiones in Deo: alterum, quot sint admittendæ. Circa primum, concors, ac unanimis est Scholæ doctrina contra Præpositivum, admittendas esse notiones quasdam in divinis. Circa secundum nihil præscribit fides, sed unicuique suam permittit sentendi libertatem, qua usus est Scotus, qui non quinque tantum, sicut fert communis opinio, sed sex admittit notiones, addita scilicet innascibilitati, paternitati, filiationi, spirationi activæ, & spirationi passivæ, inspirabilitate in Filio.

CONCLUSIO.

Admittendæ sunt in Deo notiones, & quidem numero quinque; non plures, nec pauciores; nempe, innascibilitas, paternitas, filiatio, spiratio activa, & spiratio passiva.

Pro-

Probatur prima pars, quia sunt in Deo plures personæ distinctæ, quæ proprias habent personales proprietates, quibus in se constituuntur, a se invicem distinguuntur, & a nobis cognoscuntur, ut constat ex dictis initio, ubi de divinis relationibus: atqui proprietates illæ sunt, & vocantur a Theologis notiones: ergo &c.

Probatur secunda pars, quia notiones duplici de causa admittuntur a Theologis: 1. ut per eas personæ ab invicem distinguantur. 2. ut certus earum numerus contra Hæreticos definiatur.

Ad primum quatuor notiones sunt necessariæ, nempe paternitas, qua Pater a Filio; filiatio, qua Filius a Patre; spiratio activa, qua Pater, & Filius a Spiritu sancto; & spiratio passiva, qua vicissim Spiritus Sanctus ab utroque distinguitur.

Ad secundum, addi necessario debet innascibilitas. Namque ne plures in Deo cogitentur processiones quam duæ, ac proinde plures personæ quam tres, necesse est intelligere unam e tribus personis divinis esse improductam, & primum aliarum principium. Cum vero id non satis declaretur per paternitatem, quia qui pater est, non eo præcise est improductus, sed alium patrem habere potest; idcirco necesse est aliam specialem supponere notionem, nimirum innascibilitatem, per quam Pater a nullo esse intelligitur.

Duplici via impugnari hæc Conclusio potest, minuendo scilicet, vel augendo notionum numerum.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Quibus augetur numerus notionum.

Objicies 1. Tam ingenerabilitas activa, & inspirabilitas passiva, qua Filius nec alium generare potest, nec ab alio spirari, distincta in eo est notio, quam innascibilitas in Patre, in Spiritu vero Sancto ingenerabilitas tum activa tum passiva, & inspirabilitas activa; unde fit ut Spiritus S. nec principium, nec terminus esse possit divinæ generationis, nec etiam principium alterius processionis. Paritas probatur: quia ideo admittitur innascibilitas, tanquam notio distincta a paternitate, quia paternitas sufficienter non explicat Patrem ab alio non esse, ut dictum est: atqui pariter filiatio in Filio sufficienter non declarat eum alium filium non producere; spiratio quoque passiva in Spiritu Sancto, etiam sufficienter non excludit alium, quem ipse spiret; ergo tam ingenerabilitas activa in Filio, & improductivitas in Spiritu Sancto distinctæ notiones sunt, quam innascibilitas in Patre.

Resp. nego maj. & paritatem. Disparitas est 1. quia per filiationem, qua Filius, & per spirationem passivam, qua Spiritus Sanctus dignoscuntur, sufficienter declaratur, nec Filium alium generare, nec Spiritum Sanctum producere. Namque eo ipso, quo Filius divinus appellatur, procedere concipitur per intellectum divinum, sicut & Spiritus Sanctus per voluntatem; ac consequenter nec a Filio alium generari filium, nec a Spiritu S. alium spirari spiritum: quia & Filius exhaurit in Patre vim totam generandi, & Spiritus Sanct. vim totam spirandi, cum uterque infinitus sit, atque ejusdem facultatis infinitæ multiplex esse non possit terminus infinitus, quia to a ab unius productione facultas exhauriatur. 2. Disparitas est, quia, ex dictis, notio dignitatem ac perfectionem exprimit: ita in Patre esse innascibilem, esse fontem ac principium aliarum personarum, seu esse Deum a se, honorifi-

cum

eum quid ac perfectissimum auribus nostris insonat. At non ita est de ingenerabilitate activa in Filio, & inspirabilitate in Spiritu Sancto: neque enim, secundum nostrum concipiendi modum, perfectioni deputamus hoc vel illo speciali modo produci, aut alium non producere; alias eo plures in homine perfectiones agnoscendæ forent, quo plures modi sunt, quibus non producitur: ita perfectio in ipso foret, non creari, ut Angeli; non e limo fingi, ut Adamus; non e radice surgere, ut plantæ &c. Porro non generari, & non spirari, idem est ac non certo quodam modo non produci; ergo neutrum dignitatem aut perfectionem significat.

Instabis 1. Sicut spiratio activa in Patre, & Filio, respectu Spiritus Sancti, est notio distincta, qua Pater, & Filius intelliguntur spirare Spiritum Sanctum, ita in Filio, & Spiritu Sancto specialis esse debet notio, qua dignoscantur ut a Patre producti seu procedentes.

Resp. nego paritatem. Disparitas est, quia Filius, & Spiritus Sanctus diversa ratione a Patre procedunt, Filius ab intellectu, Spiritus Sanctus a voluntate, diversa autem illa ratio procedendi, sufficienter exprimitur per filiationem, & spirationem passivam: at Pater, & Filius producunt Spiritum Sanctum per unam, & communem spirationem activam.

Instabis 2. Esse fontem seu principium totius divinitatis, nonne perfectionem ac dignitatem in Deo significat? Ergo distincta est in Patre notio, & innascibilitati addenda.

Resp. dist. ant. Esse fontem seu principium totius divinitatis, est perfectio, & dignitas, ab innascibilitate, paternitate, & spiratione activa indistincta, concedo: distincta, nego.

Instabis 3. Perfectio distincta esse debet in Filio, adeoque, & specialis notio, quod sui productione totam exhauriat intellectus divini fœcunditatem, sicut Spiritus Sanctus totam fœcunditatem voluntatis.

Resp. perfectionem quidem esse exhaurire totam fœcunditatem intellectus, & voluntatis, verum perfectio illa non distinguitur a filiatione, & spiratione passiva: eo enim ipso, quo Filius concipitur tanquam terminus intellectionis, & Spiritus Sanctus volitionis, concipitur uterque tanquam terminus infinitus intellectionis, & volitionis; ac consequenter uterque in ordine suo infinitus, & unicus.

Instabis 4. Quod Filius spirari non possit, ex eo habet, quod procedat per intellectum: atqui procedere per intellectum, nonne perfectio est in Filio specialis, ac consequenter distincta notio?

Resp. Hanc quidem perfectionem esse, sed inclusam, & indistinctam a filiatione.

Instabis 5. Filius divinus est etiam verbum ac imago Patris: ergo, & hæc quoque notio, esse verbum, & esse imaginem, addenda.

Resp. nego consequens. Ratio quippe verbi, & imaginis sufficienter exprimitur in filiatione, quia omnis filius sui patris imago est ac character.

Instabis 6. Spiritus Sancti propria quædam ratio est, quod sit Dei donum, amor, vinculum.

Resp. rationem hanc doni, amoris, sufficienter includi ac exprimi in spiratione passiva.

Instabis 7. Innascibilitas æque competit Spiritui Sancto, ac Patri.

Resp. dist. Innascibilitas sumpta pro negatione generationis, concedo: sumpta pro omnimoda improducibilitate, nego.

In-

Instabis 8. Sicut spirare commune est Patri, & Filio, ita Filio, & Spiritui Sancto commune est produci; ergo utrumque pari jure in notionum numerum venire oportet.

Resp. nego consequens. Discrimen est, quod spirare, quod commune est Patri, & Filio, sit aliquid reipsa unum ipsis conveniens: at produci commune non est Filio, & Spiritui Sancto, nisi per mentem; reipsa enim diversa ratione producuntur: at quod per mentem effingitur, id notionibus accenseri non potest, quia mens non efformat notiones, sed eas supponit.

Instabis 9. Innascibilitas etiam divinæ naturæ propria est; ergo non soli Patri accommodatur.

Resp. nos hic loqui de personis, non de essentia; unde inter conditiones ad veram notionem requisitas, una est, ut nempe notio ad originem pertineat.

Objic. 2. Omnipotentia est notio peculiaris Patris, sicut sapientia Filii.

Resp. nego ant. Hæc quippe absoluta, nec pertinent ad originem personarum: ex dictis vero paulo ante, aliqua sunt absoluta Dei attributa, quæ speciali modo personis tribuuntur, & accommodantur.

Objicies 3. Origines, v. g. generatio activa, & passiva, inter notiones computati debent, si quidem personas ipsas distinguunt.

Resp. nego ant. Origines enim concipiuntur velut actiones fluentes, ac quasi viæ, & tendentiæ unius personæ ad aliam: porro ex dictis, una ex conditionibus ad notionem requisitis est, ut non significetur per modum actionis ac tendentiæ, sed formæ cujusdam permanentis.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Quibus minuitur numerus notionum.

Objicies 1. Non plures sunt notiones, quam relationes; notiones enim sunt proprietates relativæ: atqui sunt tantum quatuor relationes: ergo & quatuor notiones.

Resp. nego maj. quia relationes necessario dicunt ad se invicem oppositionem; cum ergo quatuor dumtaxat sint in Deo, quæ invicem opponuntur, nempe paternitas, filiatio, spiratio activa, & passiva, consequenter sunt quatuor dumtaxat relationes: notiones autem nullam dicunt ad se invicem oppositionem, nec consequenter necesse est ut sint relativæ; ita innascibilitas relativa non est.

Objic. 2. Notio debet dignitatem, & perfectionem aliquam dicere; atqui non talis est innascibilitas, quæ meram sonat, & exprimit negationem.

Resp. innascibilitatem quoad nomen aliquid negativum significare, sed quoad rem ipsam significat summam, & positivam perfectionem, per quam Pater cognoscitur tanquam fons seu principium, & origo divinarum processionum: esse autem in Deo attributa quædam quoad nomen quidem negativa, sed quoad rem positiva, omnes Theologi agnoscunt, cujusmodi sunt independentia, infinitas, immensitas &c.

Instabis 1. Innascibilitas est etiam propria Spiritui Sancto, qui nec genitus est, nec factus, sed procedens; ergo innascibilitas non est Patri singularis; nec consequenter vera ipsius notio.

Resp. dist. antecedens. Innascibilitas sumpta pro negatione generationis propria est Spiritus Sancti, qui non generatur, concedo: sumpta pro negatione

tione cujuscumque processionis, quo sensu hic a nobis usurpatur, & soli Patri convenit, qui est principium sine principio, nego.

Instabis 2. Si innascibilitas perfectionem sonat, & exprimit; ergo imperfectionem sonat, esse seu procedere ab alio; ac consequenter Filius, & Spiritus Sanctus, qui a Patre procedunt, imperfecti dicendi sunt.

Resp. nego sequelam. Utrumque enim in Deo æqualiter est perfectum, esse principium, vel terminum processionis; quia utrumque unam, & eamdem numero essentiam divinam participat, quæ omnis est perfectio.

Instabis 3. Saltem inde sequitur, esse in Patre aliquod, quod perfectionem sonat, quod non est in aliis personis.

Resp. idem de qualibet relatione dici posse, quæ est in una persona, & non in alia; v.g. de paternitate, quæ non est in Filio, de filiatione, quæ non est in Patre, cui objectioni jam non semel satisfecimus: ad summum inde sequitur, esse aliquid, quod perfectionem sonat, quod non est in aliqua persona formaliter, licet sit identice, & ratione communis naturæ.

Objicies 3. Notio debet esse singularis ac propria uni personæ: atqui talis non est v. g. spiratio activa, quæ Patri simul, & Filio competit.

Resp. nego ant. sufficit enim ut notio discernat seu distinguat personas, sive unam, sive duas.

Instabis. Si spiratio activa sit notio, quia notio est aliqua positiva perfectio, sequitur Patrem, & Filium perfectiores esse Spiritu Sancto, cum uterque duplici gaudeat notione, Pater scilicet paternitate, & spiratione activa, Filius autem filiatione, & spiratione activa; econtra Spiritus Sanctus unam dumtaxat habet, nempe passivam spirationem.

Resp. eidem difficultati eamdem sufficere mox adductam solutionem: identice quippe, & ratione essentiæ, unde omnis perfectio; Spiritus S. æque perfectus est ac Pater, & Filius.

ARTICULUS VI.

De missione in divinis.

CUm in Scripturis Filius a Patre, & Spiritus sanctus a Patre, & Filio mitti dicatur, de illa missione tractant Theologi.

Quæres igitur 1. an aliquæ personæ divinæ mittantur, & quæ.

Resp. duas esse S. Trinitatis personas, Filium, & Spiritum sanctum, quæ mittuntur; Filius a Patre, Spiritus a Patre, & Filio. Joan. 3. v. 16. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret... Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*. Et cap. 6. v. 58. *Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem*. De missione vero Spiritus sancti, Joan. 14. v. 26. *Hæc locutus sum vobis*, ait Christus, *apud vos manens. Paraclitus autem Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia*. Et cap. 15. v. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.* Atque his Scripturæ testimoniis Veteres demonstrabant adversus Sabellianos, realem in Deo personarum distinctionem: nemo quippe seipsum mittit; unde necesse est eum, qui mittit, distinctum esse ab eo, qui mittitur.

Missio porro illa dependentiam, & inferioritatem non arguit in eo, qui mittitur, sicuti objiciebant Ariani, sed tantum originem, & emanationem

unius personæ ab alia: missio quippe illa non ex imperio fit, sed ex communicatione ejusdem naturæ.

Quæres 2. quid sit missio in Deo.

Resp. Veteres missionem reposuisse modo in æterna productione unius personæ ab altera; modo in externa personæ efficientia quadam, & sensibili erga homines apparitione; modo in utraque simul. Testimonia Veterum dabit Petavius L. 8. de Trinitate cap. 1.

Communis, ac receptissima Theologorum sententia est, missionem in Deo duo includere: 1. productionem seu originem unius personæ ab alia. Hujus conditionis defectu, Pater vere, ac proprie dici non potest *missus*, quia nullum habet principium, a quo sit, sed est omnino improductus & innascibilis, ut paulo ante dictum fuit. 2. ut personæ, quæ mittitur, sit exterior quidam effectus vel sensibilis & apparens, vel internus & latens. Sic Pater, cujus vox in Baptismo Christi audita est de Cœlo, utcumque improprie *missus* dici posset, quia exterius apparuit sicut & Spiritus Sanctus, qui in forma sensibilis columbæ præsentem se in eodem Christi Baptismo exhibuit: quo sensu nonnunquam Christus a Spiritu Sancto missus dicitur, quia Spiritus Sanctus auctor est, & effector humanitatis Christi.

Verum effectus exterior, qui potissimum ad rationem missionis proprie dictæ attenditur, est illa intima personæ divinæ quoad substantiam præsentia, ex qua certus quidam exsurgit effectus, qui personam substantialiter præsentem constitueret, si aliunde per suam immensitatem præsens non esset. Ratio est, quia persona, quæ mitti dicitur, debet vel de novo fieri præsens quoad substantiam in loco, vel quoad novum effectum & modum præsentiæ: sed non potest persona divina de novo fieri præsens per substantiam in loco, quasi ab illo absens esse posset, cum sit immensa, eoque nomine rebus omnibus intime præsens sit; debet igitur præsens fieri per novum aliquem effectum. Sic v. g. quando justificatur homo, persona Spiritus Sancti fit ipsi intime præsens, non quidem simpliciter & quoad substantiam, quasi antea fuisset absens, sed quoad gratiam & charitatem; uno verbo, quantum ad modum specialem, quo justum afficit & in eo inhabitat, juxta illud Joan. 14. v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum mansionem faciemus.* Et Rom. 5. v. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis:* ubi distincte exprimitur & persona Spiritus Sancti, quæ data est, & charitas seu gratia, quæ ipsius singularis præsentiæ effectus est.

QUÆSTIO SEXTA.

De personis divinis singillatim sumptis.

ARTICULUS PRIMUS.

De persona Patris.

Nullæ in Scholis circa personam Patris controversiæ moventur. De nomine dumtaxat & proprietatibus Patris hic paucis dicemus.

Quæres quot nominibus prima SS. Trinitatis persona soleat designari.

Resp. vocari patrem, ingenitum, principium: aliquando, licet rarius, causam & auctorem Filii: solum Patris nomen in Scripturis exprimitur, ac maxime proprium est. Duplici autem sensu intelligitur, lato, & stricto: priori

modo, patris nomen commune est tribus personis, respectu scilicet creaturarum, quas communi, ac plane eadem potentia & auctoritate creant, conservant, gubernant, moderantur &c. Stricto autem modo, prima persona dicitur Pater, respectu Filii, quem ex utero ante luciferum genuit sibi in omnibus similem seu consubstantialem. *Nec enim*, inquit S. Gregorius Nazianzenus Orat. 35. *essentiæ nomen est Pater, nec actionis: sed relationem eam indicat, quam Pater habet erga Filium*.

Dicitur etiam, ingenitus, innascibilis, seu non natus. De isto *ingeniti* vocabulo mirum quot rixas & cavillationes excitaverint Aetius & Eunomius. Scilicet totam illi divinitatis rationem & essentiam in eo positam dicebant, quod improducta foret, ingenita, non facta: atque inde inferebant, Filium & Spiritum sanctum Deum non esse, quod ingeniti & improducti rationem non participarent. Æquivocatio latebat tota in significatione nominis *ingeniti* & *geniti*. Hæretici per *ingenitum*, eum intelligebant, qui nullum prorsus haberet sui principium, nullam existendi causam, qualis solus Deus est; per *genitum* vero, eum, qui ab alio productus erat, sive creatus aut factus: ex quo inferebant, in numero creaturarum eos habendos esse, cum uterque a Patre productus esset. Econtra Catholici nomen *ingeniti* Patri quidem tribuebant secundum omnem suam significationem, tam pro negatione principii creationis, quam cujuscumque processionis, productionis, seu emanationis & originis unius personæ ab alia, quia Pater a nullo est, principium, & sine principio: econtra Filius a Catholicis *genitus*, *natus*, dicebatur, non quidem sensu Hæreticorum, quasi creatus seu ex non extantibus factus esset; sed quia per æternam generationem procedit a substantia Patris, ipsi omnino æqualis & consubstantialis. Idem dici debet de Spiritu sancto, qui a Patre & Filio procedit. Hac igitur remota nominis æquivocatione, evanescunt omnes illæ Veterum Hæreticorum argutiæ & cavillationes. Vide Petavium circa significationem hujus vocis Lib. 5. de Trinitate cap. 1.

Pater dicitur etiam principium Filii & Spiritus sancti, non quidem creationis, sed processionis & originis: hoc enim dumtaxat importat principii nomen, id nempe, a quo aliquid profluit, procedit, producitur. Quapropter immerito prorsus eo nomine abutebantur Ariani, ut inde efficerent Filium creatum seu factum esse a Patre. Inter Grecos nonnulli Patrem dixere Filii causam: quo nomine principium dumtaxat originis seu processionis intelligebant, interprete Cardinale Bessarione in Sess. 25. Concilii Florentini.

ARTICULUS II.

De Persona Filii.

Pauca hìc de persona Filii dicenda nobis supersunt, quæ enim ejus spectant naturam, processionem, modum processionis, & cum Patre consubstantialitatem, fuse, ac copiose a nobis exposita fuere, in quibus præcipua hujus mysterii pars consistit.

Variis nominibus in Scripturis Filius designatur.

Dicitur quippe Filius, dicitur Verbum, imago Patris, sapientia, virtus, vita æterna.

Dicitur Filius, quia ex propria substantia Patris ab æterno genitus est.

Dicitur Verbum: id est terminus cognitionis Patris, seu formalis repræsentatio objectorum, quæ a Deo cognoscuntur. *Formata quippe cogitatio*, inquit

quit S. Augustinus L. 15. de Trinitate cap. 10. *ab ea re, quam scimus, Verbum quod in corde dicimus*. Hinc proprie dicitur Patris sapientia, doctrina, ratio, sermo. *T. 8. p. 979. D. E.*

Dicitur imago Patris. Coloss. 1. v. 15. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ*. Hebr. 1. v. 3. dicitur *splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus*. De hac imaginis nuncupatione vide Petav. L. 6. cap. 5. & 6.

Ratio est, quia ad imaginem tria requiruntur. 1. similitudo nempe ut perfecte conveniat cum archetypo. Si ergo in natura conveniat, imago est naturalis, si in externis dumtaxat lineamentis, est imago artificialis; si in sola objecti repræsentatione, imago est artificialis. 2. requiritur processio, ut nimirum imago producatur ab eo, cujus imago est. Hujus conditionis defectu, unus nummus, qui alteri perfecte similis est, non tamen illius imago dicitur. 3. ut sit similis vi processionis formaliter.

Porro tria hæc Filio apprime conveniunt, qui Patrem perfecte repræsentat; cujus substantiæ character est subsistens, unius & ejusdem cum ipso naturæ, ac essentiæ, a quo vi a generationis procedit: unde imago est Patris naturalis simul & intentionalis, quia procedit per intellectum, & est ipsamet intellectio repræsentans formaliter Patrem: *Seipsum dicens Pater*, ait S. Aug. L. 15. de Trinitate cap. 14. *genuit Verbum per omnia æquale sibi. Non enim seipsum integre perfecteque dixisset, si aliquid amplius, aut minus esset in ejus Verbo, quam in ipso*. Filius ergo imago est Patris tum ratione essentiæ, tum ratione personæ. Ratione essentiæ, est imago naturalis; ratione vero personæ seu personalitatis, est imago intentionalis, ac Verbum: namque ratione solius personalitatis producitur, non vero ratione essentiæ, quæ nec generat, nec generatur. *Ibid. pag. 984. D.*

Ex his nata in Scholis quæstio, ex quarum nempe rerum cognitione Verbum procedat: quam ut intelligas,

Observa, res, seu objecta, ex quorum cognitione Verbum procedit, duplicis esse ordinis: alia enim sunt plane necessaria, alia contingentia. Rursus, Verbum procedere dici potest vel per se ac necessario ex cognitione aliquorum objectorum, vel per accidens tantum ac concomitanter.

Ex quarum rerum cognitione procedat Verbum divinum.

PRIMA CONCLUSIO.

Verbum divinum formaliter & essentialiter procedit ex cognitione eorum omnium, quæ sunt in Deo formaliter, ac necessario, adeoque ex cognitione essentiæ, attributorum, personarum divinarum, creaturarum possibilium.

Probatur 1. Quia Verbum divinum procedit formaliter, ac essentialiter ex cognitione comprehensiva divinæ essentiæ: tum quia cum sit perfectissimum, necesse est, ut procedat ex cognitione omnium perfectissima, qualis est comprehensiva, tum quia perfectissime, ac comprehensive Verbum divinum repræsentat essentiam: atqui non potest per se procedere ex cognitione comprehensiva, nisi per se formaliter exprimat, ac repræsentet quæcumque sunt in Deo formaliter, ac necessario, qualia sunt attributa divina, personæ, proprietates relativæ, creaturæ possibiles &c. ergo per se formaliter ex illarum cognitione procedit.

II. In eo priori originis, in quo pater est prior Filio & illum generat, pater videt Filium & Spiritum Sanctum actu existentes: ergo ex eorum, imo & suimetipsius cognitione Verbum procedit. Antecedens certum est: instans quippe illud originis est, non temporis, non naturæ, nec prioritatis, quæ in Scholis dicitur *in quo*, sed tantum *a quo*; ac consequenter in eo instanti Verbum & Spiritus Sanctus existunt, quia sunt entia plane necessaria. Consequens autem clarum videtur; quid enim obstaret quominus Verbum procederet ex cognitione illorum objectorum, quæ in Deo sunt formaliter, ac necessario, pro eo instanti, quo Filius generari concipitur?

Confirmatur. Quia in eo instanti originis, quo Pater generat Filium, cognoscit divinam naturam ut fœcundam: ergo cognoscit Filium & Spiritum Sanctum, qui sunt termini subsistentes illius fœcunditatis ad intra.

Dices 1. Verbum per se, ac necessario non procedit ex cognitione objecti secundarii: atqui attributa, personæ &c. sunt dumtaxat objectum secundarium divinæ cognitionis; essentia vero divina objectum est primarium.

Resp. nego maj. Verbum enim procedit ex cognitione comprehensiva: hæc porro cognitio, non tantum primarium, sed etiam secundarium objectum complectitur.

Dices 2. Pro illo priori generationis Filii, personæ nondum concipiuntur existentes: ergo Verbum procedere non potest ex illarum cognitione.

Resp. valde imperfectum esse modum, quo res divinas intelligimus; nec concludi debere personas divinas non existere, quod eas pro instanti existentes distinctæ non cognoscamus: hæc enim instantia, ut jam diximus, originis dumtaxat sunt, non temporis aut naturæ; atque simul eademque cognitione Verbum cognoscitur, ac producitur, qua fere ratione nos intelligendo verbum intra nos producimus, & producendo cognoscimus.

Instabis 1. Si Verbum procedit ex cognitione trium divinarum personarum: ergo procedit ex Spiritu Sancto, imo & a semetipso. Quare? quia Verbum procedit ex iis rebus, ex quarum procedit cognitione: sed procedit ex cognitione trium personarum: ergo procedit ex tribus personis.

Resp. nego sequelam maj. Hæc quippe duo valde diversa sunt, procedere ex cognitione rei alicujus, & procedere ex re ipsa: prius denotat tantum rem illam esse terminum seu objectum paternæ cognitionis, posterius, rem illam esse principium & originem productionis Verbi. Procedit quidem Verbum ex cognitione sui ipsius & Spiritus Sancti, tanquam ex rebus cognitis, seu objecto paternæ cognitionis; sed non procedit aut a se, aut a Spiritu Sancto tanquam ex principio. Ad probationem, nego maj. Verbum enim procedit ex cognitione rerum tanquam ex objecto, non tanquam ex principio.

Instabis 2. Si Verbum procedit ex cognitione Spiritus Sancti: ergo est imago Spiritus Sancti.

Resp. nego consequens. Ratio est, quia ad rationem imaginis requiritur, ut una persona procedat ab alia, & similis illi sit vi processionis formaliter; quod certe Spiritui Sancto respectu Filii non competit.

Instabis 3. Si Verbum procederet ex cognitione sui ipsius & Spiritus Sancti etiam tanquam termini & objecti paternæ cognitionis, nonne (quod absurdum est) Verbum seipso & Spiritu Sancto prius foret, ac posterius? Prius, quia prius concipi debet existere quam objecta repræsentare: posterius, quia procederet ex cognitione sui ipsius & Spiritus Sancti.

Resp.

Resp. dist. ant. Verbum esset prius & posterius seipso, Verbum secundum terminationem & repræsentationem spectatum, concedo: secundum entitatem, nego. Porro satis est si Verbum ratione originis prius sit processione Spiritus sancti, tametsi ratione repræsentationis terminative sumptæ, possit dici posterius, quia objective procedit ex cognitione Spiritus sancti.

SECUNDA CONCLUSIO.

Verbum procedit ex cognitione omnium creaturarum etiam contingentium, non quidem necessario ac per se, sed concomitanter & quasi per accidens; quia nimirum sunt in essentia divina.

Probatur ratione mox adducta, ex summa, infinita, & comprehensiva Dei cognitione, qua fit ut Verbum, quod terminus est illius cognitionis, res omnes cognoscibiles exprimere ac repræsentare debeat. Unde merito sanctus Augustinus L. 15. de Trinitate c. 14. ait: *Novit itaque omnia Deus Pater in seipso, novit in Filio: sed in seipso tanquam seipsum, in Filio tanquam Verbum suum, quod est de his omnibus, quæ sunt in seipso.* Tom. 8. p. 984. F.

Addimus, Verbum non per seipsum ac necessario procedere ex cognitione creaturarum contingentium, sed concomitanter dumtaxat & quasi per accidens: quia cum creaturæ illæ sint accidentales & possint non esse, necessario & absolute ab illarum cognitione Verbum non procedit, sed tantum concomitanter ac hypothetice, supposito nempe quod sint ac futuræ sint.

ARTICULUS TERTIUS.

De persona Spiritus sancti.

Pluribus nominibus Spiritus sancti persona solet in Scripturis designari. Dicitur præcipue Spiritus sanctus, non tantum hoc sensu quod immaterialis sit, cujusmodi etiam sunt Pater & Filius, sed speciali quadam de causa; quia cum sit terminus amoris mutui Patri & Filii, atque amoris proprium sit, impelli, moveri, & inclinari in rem amatam, impulsus ille subsistens est ac personalis in Deo Spiritus. Additur per quamdam appropriationem, Sanctus, quia sanctitas Spiritui sancto accommodatur, sicut potentia Patri, & Filio sapientia. Nomen Spiritus, sicut observat Sanctus Augustinus L. 5. de Trinitate cap. 11. relativum non est, quia distincte non exprimit habitudinem Spiritus sancti ad Patrem & Filium, quæ habitudo nomine doni & unionis designari solet. Tom. 8. p. 839.

Dicitur etiam Amor, & quidem secundum personalem & notionalem proprietatem: tum quia principium, a quo procedit, amor est: tum quia ipse terminus est, vi processionis formaliter, subsistens ac personalis mutui amoris Patris & Filii; hinc a SS. Patribus solet appellari charitas, Patris & Filii unio, communitas, unitas, amplexus, osculum, nexus utriusque.

Dicitur quoque Donum, & quidem perfectissimum; ratio est, quia ut aliqua e divinis personis sit personale donum, requiritur 1. ut sit res alicui data. 2. ut ab aliquo detur. 3. ut ex se ac proprio charactere sit ipsamet ad dandum sed donandum inclinatio. Hæc autem tria Spiritui sancto apprime conveniunt.

Denique dicitur Paracletus, id est Consolator, quod nempe consolatoris

vices obeat, ac gratiam diffundat in cordibus, quæ interius solatur nos, reficit ac sustentat.

Quæ divinitatem & consubstantialitatem Spiritus sancti cum Patre & Filio spectant, superius exposita fuere contra veteres & recentiores Macedonianos. Ista vero præsentiarum expendenda veniunt.

I. An Spiritus sanctus procedat a Patre & Filio.

II. An particula *Filioque*, merito addita fuerit Symbolo Constantinopolitano, & quando.

III. An Pater & Filius unum sint Spiritus sancti principium.

IV. denique, an si Spiritus sanctus non procederet a Filio, ab ipso distingueretur.

An Spiritus sanctus procedat ex Patre & Filio.

De processione Spiritus sancti a Patre nullum inter Catholicos usquam dissidium fuit: soli Macedoniani & Ariani caput istud fidei in controversiam adduxerunt. Eunomius, ait S. Basilius Libro 2. adversus illum, *ut Spiritum aufert a Patre, ita eum unice Unigenito attribuit*. Quippe cum existimarent illi, Filium & Spiritum sanctum meras esse creaturas, Filium a solo Patre, Spiritum vero a Filio factum asserebant. Vide S. Basilium L. 2. contra Eunomium, S. Epiphanium hæresi 76. Errorem hunc ut confoderet Concilium Constantinopolitanum Oecumenicum, Symbolo Nicæno post istas voces: *Et in Spiritum sanctum*, addidit, *qui ex Patre procedit*. Brevi extinctus jacuit error iste, qui tam disertis Christi verbis evertitur, Joan. 15. v. 26. *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.*

T. 1. p. 271. C.

Verum longe magis diuturna & acris exarsit Latinos inter ac Græcos de processione Spiritus sancti a Filio, controversia, negantibus Græcis, Latinis affirmantibus. Primum hujus erroris auctorem ac parentem fuisse Theodoretum affirmant Bellarminus L. 2. de Christo c. 21. Petavius L. 7. de Trinitate c. 1. Garnerius diss. 3. de fide Theodoreti c. 1. Nullus autem majori audacia errorem istum propugnavit, quam Photius versus finem noni sæculi. Invasor ille fuit Sedis Constantinopolitanæ, vivente adhuc S. Ignatio legitimo Patriarcha, anno 858. & luctuosi illius schismatis auctor, quod Græcam a Latina sejunxit Ecclesiam, totque malorum ac dissidiorum seminarium fuit. Damnatus ille fuit a Nicolao I. S. Pontifice an. 863. Cœco furore percitus, ipsum S. Pontificem vicissim damnavit; atque in Romanam Ecclesiam inverecunde debacchatus, inter multa, Latinos ex eo præsertim capite redarguebat, quod affirmarent Spiritum sanctum a Filio procedere. Photio strenue pro sua auctoritate restitit Nicolaus I. S. Pontifex, qui datis ad Hincmarum Rhemensem Archiepiscopum, aliosque Gallicanos Præsules Litteris, hortatus est, ut dogma Catholicum adversus perduellem schismaticum tuerentur. Calumnias & mendacia Photii repressit Odo Bellovacensis, teste Hincmaro Epist. 5. ad ipsum. Represserunt & Æneas Parisiensis, cujus doctissimum Opus extat Tom. 7. Spicilegii: & Ratramnus Corbejensis Monachus, Libris quatuor, qui extant To. 2. ejusdem Spicilegii. Photium, qui gratia & auctoritate plurimum apud Imperatorem valebat, omnes fere Græci sequuti sunt: identidem tamen ad unitatem & concordiam cum Latinis reversi, postea pro sua innata levitate animi, ad pristinum errorem relapsi, undecimo sæculo tota recruduit disputatio in Concilio Barensi sub Urba-

Urbano II. S. Pontifice, anno 1097. ubi S. Anselmus Cantuariensis Episcopus Catholicam de processione Spiritus sancti a Filio sententiam, strenue adversus Graecos propugnavit. Sedente Innocentio III. in Concilio Lateranensi IV. cui una cum aliis non paucis Graecis Praelulibus interfuerunt duo Patriarchae, Constantinopolitanus & Jerosolymitanus, Orientales cum Latinis consenserunt: at brevi rupta pace, rursus sub Gregorio X. habitum est an. 1274. Lugdunense Concilium secundum, ubi, annitente potissimum Michaele Palaeologo Graecorum Imperatore, solemnis pax Graecos inter & Latinos reintegrata fuit; missi ad S. Pontificem nomine Imperatoris ac Ecclesiae Graecae Legati errorem palam ejurarunt, ac Symbolum, cui insertae erant voces istae: *Filioque*, una cum Latinis inter solemnia Sacra decantarunt. Ita constat ex Trithemio in Chronico Hirsaugiensi, Blondo Decade 2. L. 8. Gaguino L. 7. &c. A Sede sua dejectus Josephus Constantinopolitanus, qui cum aliis nonnullis huic concordiae moras injiciebat, atque in ejus locum suffectus Beccus, vir excellenti ingenio & in doctrinae studiis ab ineunte aetate versatus, tantisque naturae donis ornatus, quantis quisquam alius hujus aetatis, ait Nicephorus Gregoras. Hic Beccus, quod observandum, acerrimus prius fuerat Graecorum propugnator, ac ipsimet Imperatori restiterat: deinde perlectis testimoniis, quae ex Scriptura & Patribus Nicephorus Blemides collegerat, ad partes Latinorum transivit. Verum nec illa Ecclesiae utriusque concordia diuturna fuit: interfecto enim Michaele Palaeologo, Becco exauctorato, Josephus restitutus fuit, ac gravissima rursus contentio exarsit, donec tandem in Concilio Florentino anno 1439. post diuturnas ex utraque parte dissertationes, pax solemniter inita est, ac communis fidei sancita professio; cui subscripserunt omnes, excepto Marco Ephesino, qui in errore suo pertinax remansit, Librumque edidit adversus Latinos. Nonnullos ille sequaces habuit inter Graecos schimaticos: nulla tamen publica fidei confessione impugnata fuere, quae in Synodo Florentina statuta & definita fuerant; error est igitur aliquorum personalis, non Ecclesiae totius Graecae. Itaque sit

CONCLUSIO.

Spiritus sanctus a Filio procedit.

Probatur triplici ex Scripturis argumento.

Primum eruitur ex locis, quibus Spiritus sanctus a Filio mitti dicitur, perinde ac a Patre. Jo. 14. v. 26. *Paraclitus autem Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo*. Et c. 15. v. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*. Cap. 16. v. 7. *Si non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos*. Mittitur ergo Spiritus sanctus a Filio: constat autem ex dictis, unius personae ab alia missionem supponere personam, quae mittitur, ab alia procedere, a qua mittitur.

Secundum, ex iis locis, in quibus Spiritus sanctus dicitur a Filio accipere, a seipso non loqui. Joan. 16. v. 13. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso, sed quaecumque audivit, loquetur*. Et v. 14. *Ille me clarificabit; quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis*. Cur autem Spiritus sanctus a Christo accipiat, exponit

nit ipsemet Christus ibib. v. 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet*. Ex quibus sic arguimus.

I. Spiritus sanctus *a Filio accipit*; non aliter autem una persona in divinis accipit ab alia, quam via originis & processionis: ita Filius a Patre accipit, & ea loquitur, quæ a Patre audivit, quia nempe a Patre procedit per æternam generationem; ergo eadem ratione, cum Spiritus sanctus a Filio accipere dicitur ea, quæ nos docet, hanc divinam scientiam a Filio simul cum essentia divina vi processionis & originis accipere dicendus est. Ita fere discurrit Joannes Theologus Latinorum partes agens Sess. 21. Concilii Florentini.

II. Idcirco Spiritus sanctus a Filio accipit, quia Filius ea habet omnia, quæ Patris sunt, una excepta relatione paternitatis: atqui Pater vim habet spirandi Spiritum sanctum, & eum reipsa spirat seu producit, ut Græci ipsi fatentur: ergo Filius eamdem habet cum Patre vim spirandi Spiritum sanctum, in qua Patri non opponitur. Sic arguit sanctus Anselmus Lib. de processione Spiritus sancti cap. 7. ubi celebre istud apud
Pag. 53. col. 1. Theologos principium probat: *In divinis omnia sunt unum & idem, ubi non obviat relationis oppositio*.

Tertium denique argumentum ex iis locis colligitur, in quibus Spiritus sanctus dicitur Spiritus Christi seu Filii. Act. 16. v. 7. *Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithiniam, & non permisit eos Spiritus Jesu*. Rom. 8. v. 9. *Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus*. Galat. 4. v. 6. *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra*. Ex quibus sic arguimus:

Non alia ratione in Scripturis Spiritus sanctus dicitur Spiritus Dei aut Spiritus Patris, Matth. 10. v. 20. quam quod a Patre procedit; ergo similiter a Filio procedit, quia est Spiritus Filii. Inde est, quod Joan. 20. v. 22. Christus in Discipulos suos Spiritum sanctum tanquam suum insufflans, dixit: *Accipite Spiritum sanctum*.

Probatur 2. ex SS. Patribus, tum Græcis tum Latinis, qui ante exortum Photianum schisma scripserunt, quorum testimonia passim referuntur in Concilio Florentino a Joanne Theologo collecta, & adversus Marci Ephesini aliorumque Græcorum exceptiones vindicata fuere.

Ex Græcis

To. 1. p. S. Athanasius Oratione 3. contra Arianos n. 24. *Nec Spiritus*, inquit,
574. A. B. *Verbum cum Patre conjungit, sed potius Spiritus hoc a Verbo accipit ....*
Ibid. D *Quæcumque Spiritus habet, hæc a Verbo habet*. Qua via? processionis
Ibi p. 691. haud dubie: ergo Spiritus sanctus a Filio procedit. Et Epistola 3. ad Se-
B. rapionem n. 1. *Qualem scimus proprietatem esse Filii ad Patrem, eamdem ad Filium habere Spiritum sanctum comperiemus: Et quemadmodum Filius dicit: Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt; ita hæc omnia per Filium in Spiritu esse deprehendemus*. Epistola 1. ad eumdem n. 20. jam dixerat: *Cum ea sit in sancta Trinitate conjunctio & unitas, quis*
Ib. p. 668. *jam vel Filium a Patre, vel Spiritum a Filio aut ab ipso Patre separa-*
C. *re audeat? .... Quemadmodum unigenitus est Filius, sic & Spiritus,*
Ib. p. 669. *qui a Filio datur & mittitur, unus item est, non multi ..... Filium qui-*
B. *dem a Patre mitti verissimum est, ut ipse his verbis testatur*: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum mitteret. *Sic etiam Filius Spiritum mittit. Si enim*, inquit, *ego abiero, mittam Paraclitum. Filius similiter Patrem honorat, ut ipse ait*: Ego te clarificavi. *Spiritus item Filium honorat, ut idem Filius dixit*: Ille me clarificabit. *Filius præterea di-*

cit:

est: Quæ audivi a Patre, hæc loquor in mundo. *Spiritus autem ex Filio quoque accipit*. De meo, *inquit*, accipiet, & annuntiabit vobis. *Rursus Filius in nomine Patris venit. Ita etiam* Spiritus Sanctus, *inquit Filius*, quem mittet Pater in nomine meo.

S. Basilius L. 2. de Spiritu Sancto n. 34. Eunomium contendentem Spiritum Sanctum non a Patre esse, sed a solo Filio, refellit, quia *nulla Filii operatio a Patre divisa est. Omnia enim*, ait, *mea, tua sunt, & tua, mea. Quomodo igitur Spiritus causam Unigenito soli attribuit* (Eunomius) *& ad ejus accusandam naturam hujus creationem usurpat? Quod si duo principia inter se adversa inducens hæc dicit, una cum Manichæo, & Marcione conteretur: sin autem statuit ab uno pendere omnia, quod a Filio factum esse dicitur, id ad primam causam refertur... Qui autem fieri potest, ut non aperte periculosum sit Spiritum a Deo dirimere? cum partim quidem Apostolus conjuncte nobis tradat; & modo Christi, modo Dei Spiritum dicat ... partim vero Dominus Spiritum veritatis nominet; quippe ipse est Veritas, proceditque a Patre*. His verbis aperte declarat S. Basilius, Patrem, & Filium unum esse principium Spiritus Sancti, qui non a solo Filio, ut delirabat Eunomius, sed a Patre quoque procedit. Igitur tanquam rem apud omnes, etiam apud Eunomianos, certam supponebat S. Doctor, Spiritum Sanctum a Filio esse. Tom. 1. p. 271. A.

Lib 3. adversus eumdem Eunomium, probat, Spiritum Sanctum ordine tertium esse in Sanctissima Trinitate, & Filio secundum: *utpote qui ab illo esse habeat*; non tamen propterea diversæ ab illo naturæ esse Spiritum Sanctum: *etsi tum ordine, tam dignitate secundus a Filio est: ut tandem hoc etiam concedamus, tamen non jure sequi, ut sit alienæ naturæ*. Ita legunt doctissimi Benedictini; in antiquis vero Editionibus sic legitur: *Quid enim necesse est, si dignitate, & ordine tertius Spiritus, tertium ipsum esse natura? Nam dignitate secundum esse a filio, ut qui esse ab illo habeat, & ab ipso accipiat, & annuntiet nobis*. Ib. p. 272. B. C.

Hic ipse locus est S. Basilii, de quo tam acriter disputatum fuit Seff. 20. 21. & 22. Concilii Florentini, inter Marcum Ephesinum pro Græcis, & Joannem Theologum Ordinis Prædicatorum Provinciæ Lombardiæ Provincialem, pro Latinis. Marcus codices unde locus iste extractus est, mendosos ac interpolatos accusabat; extare autem Constantinopoli asserebat mille alios codices accuratos magis ac sinceros, in quibus locus citatus aliter legeretur. Reponebat Joannes, codicem, quo usus fuerat, antiquissimum esse ac optimæ notæ, ut qui ante sexcentos annos, quam Florentina Synodus celebraretur, scriptus fuisset, non in chartis, sed in membranis, & a Nicolao Cusano Cardinali ex Legatione adductus fuisset; & reipsa inter Græcos Joannes Beccus, Manuel Calecas, & alii locum citatum eodem prorsus modo reddiderunt ac Joannes Theologus.

Denique idem S. Basilius L. 5. adversus eumdem Eunomium, Hæretico sciscitanti: *cur Spiritus Sanctus non dicatur filius Filii*? sic reponit: *Non quod ex Deo non sit per Filium, sed ne Trinitas putetur esse infinita multitudo, si quis eam suspicaretur, ut sit in hominibus, filios ex filiis habere*. Ib. p. 305. A.

Porro expedita, & prompta Basilio fuisset responsio, idcirco Spiritum Sanctum non esse Filium Filii, quia a Filio non procedit, si reipsa existimasset, Spiritum Sanctum non procedere a Filio.

S. Gregorius Nyssenus L. 1. contra Eunomium, ubi docet 1. Spiritum ab aliis duabus personis solo ordine differre, qui ordo originis est, non naturæ. Append. Oper. S.

2. Si-

Greg. Nyss. 2. Sicut Filius, qui a Patre procedit, sic cum illo conjunctus est, ut po-
Ed. Moral. sterius non existat; ita & Spiritus Sanctus cum Unigenito adhæret. 3.
1618. n. 61. ratione principii dumtaxat Filium esse Spiritu Sancto priorem. 4. sublata
& seq. ratione principii, nullum esse in Trinitate discrimen.

Tom. 1. S. Epiphanius hæresi 62. quæ est Sabellianorum n. 4. *Semper*, inquit,
p. 515. C. *cum Patre Filioque, Spiritus est: non Patris veluti frater; non genitus,*
aut creatus; non Filii frater, non Patris nepos: sed a Patre procedens,
& accipiens a Filio, a Patre Filioque non alienus, verum eadem ex sub-
Ibid. *stantia, eademque divinitate ex Patre, & Filio*. Et hæresi 74. n. 7. *Vita*
p. 896. D. *totus est Deus. Ergo vita est e vita Filius: Ego enim sum, inquit, veritas.*
& vita. At Spiritus Sanctus ab ambobus oritur, Spiritus e spiritu. Deni-
Tom. 2. que in Ancorato n. 8. *Inest ergo*, ait, *Deus in Patre, inest in Filio,*
p. 13. A. *inest in Spiritu Sancto, qui ex Deo pariter, & Deus est. Spiritus enim*
Dei, ac Spiritus Patris, & Filii Spiritus: non compositione aliqua, quem-
admodum in nobis anima corpusque conjungitur: sed inter Patrem, &
Filium medius, ex Patre Filioque procedens, & appellatione tertius.

S. Cyrillus Alexandrinus Lib. 10. Comment. in Joan. postquam asseruit
Tom. 4. Spirit. S. ea omnia scire, quæ sunt Filii, causam istam ac rationem reddit:
p. 837. E *Citra doctoris operam*, inquit, *novit omnia, quæ sunt ejus, ex quo, & in*
T. 3. Conc. *quo est*. Et in Epist. ad Nestorium: *Etsi Spiritus in propria persona subsistat,*
p. 425. D. E. *eatenusque in seipso consideretur, quatenus Spiritus est, & non Filius; non*
est tamen ab eo alienus: quandoquidem Spiritus veritatis nominatur, Christus
autem Veritas est; & proinde quoque ab illo, atque a Deo Patre procedit.

Alia plura ex Græcis testimonia non proferemus.

Ex Latinis vero.

P. 502. C. Tertullianus Lib. contra Praxeam c. 4. *Filium*, inquit, *non aliunde deduco,*
sed de substantia Patris... Spiritum non aliunde puto, quam a Patre per Filium.

P. 802. D. S. Hilarius L. 2. de Trinit. *Loqui de eo* (Spiritu Sancto) *non necesse est*,
inquit, *qui Patre, & Filio auctoribus confitendus est*.

S. Ambrosius L. 1. de Spiritu Sancto c. 11. alias 10. *Spiritus quoque sanctus*,
Tom. 2. inquit, *cum procedit a Patre, & Filio, non separatur a Patre, non separa-*
p. 625. D. *tur a Filio*. Et Tractatu de Symbolo Apostolorum c. 3. *Spiritus Sanctus vere*
Ed. Paris. *Spiritus est, procedens quidem a Patre, & Filio, sed non est ipse Filius*.
1603.

S. August. L. 4. de Trinitate c. 20. *Nec possumus dicere*, inquit, *quod*
Tom. 4. *Spiritus Sanctus, & a Filio non procedat: neque enim frustra idem Spi-*
p. 89. D. *ritus, & Patris, & Filii Spiritus dicitur*.

Tom. 8. S. denique Anselmus, ut alios plures sileam, ex professo Librum scripsit
p. 829. C. adversus Græcos de processione Spiritus Sancti a Patre, & Filio.

Probatur denique ex definitione Conciliorum.

I. Epistolam Cyrilli ad Nestorium, in qua, ut diximus, diserte asserit Spiritum S. a Patre, & Filio procedere, approbarunt generalia Concilia, Tertium, seu Ephesinum, Act. 13. Quartum, seu Chalcedonense, Act. 53. Quintum, Collatione 6. & 8. Sextum, Act. 18. Octavum, Act. ultima.

II. Idem statutum ac definitum fuit a subsequentibus Conciliis, Lateranensi IV. an. 1215. sub Innoc. III. Lugdunensi II. an. 1274. sub Greg. X., & Florentino sub Eugenio IV. an. 1439. ad quæ multa alia seu Provincialia, seu Nationalia accessere Concilia.

Suffragatur Theologica ratio, eaque duplex.

Prima est, quia ex communi effato: *In divinis omnia communia sunt, ubi non obviat relationis oppositio*. Sed inter Patrem, & Filium nulla est oppositio

ratio-

ratione spirationis activæ, qua Spiritus Sanctus spiratur seu producitur. Secunda petitur ex distinctione inter Filium & Spiritum Sanctum: omnis autem distinctio inter divinas personas fundatur in relatione originis unius ab alia, unde si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ab ipso non distingueretur.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. silentium Scripturæ, quæ declarat quidem Spiritum Sanctum procedere a Patre, nulla facta mentione Filii, Joan. 15. v. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit.*

Resp. 1. Scriptura non expressis quidem, sed æquivalentibus seu idem sonantibus verbis, adstruere Spiritus Sancti a Filio processionem, sicut inter probationes Conclusionis nostræ ostendimus. 2. Licet sileret Scriptura, Traditio Ecclesiæ constans tam clare & aperte loquitur, ut veritas hæc revocari in dubium non possit.

Objicies 2. In Conciliis generalibus Nicæno 1. & Constantinopolitano I. in quibus divinitas Spiritus Sancti asserta & definita fuit, altum quoque silentium de processione ipsius a Filio.

Resp. Ecclesiam in Conciliis suas circa fidem definitiones seu decreta non condere, nisi occasione subnascentium errorum: cum igitur ætate Conciliorum Nicæni I. & Constantinopolitani I. a nemine impugnaretur processio Spiritus Sancti a Filio, de illa siluere illorum Conciliorum Patres. Cum vero Eunomiani & Macedoniani negarent Spiritum Sanctum Deum esse, eumque a Patre procedere, Concilium Constantinopolitanum I. distincte, ac expresse definivit Spiritum Sanctum verum esse Deum, & a Deo Patre procedere; accomodate scilicet ad errorem, quem damnandum habebat, & urgentem tunc temporis Ecclesiæ necessitatem.

Objicies 3. Cum Charisius Præsbyter publice in Concilio Ephesino Symbolum Nestorianum legisset, in quo diserte dicitur, Spiritum Sanctum Filium non esse, neque etiam per Filium substantiam habere, istud ultimum caput non arguit neque damnat Concilium; imo nec S. Cyrillus in suis adversus Nestorium capitulis nec Cœlestinus S. Pontifex scribens & ad Nestorium & ad Clerum Constantinopolitanum, Nestorio vitio vertunt, quod de processione Spiritus Sancti a Filio nihil plane dixisset. Quia? quia nempe incognitum erat dogma processionis Spiritus Sancti a Filio.

Resp. 1. Symbolum Nestorianum in iis capitibus rejectum fuisse, in quibus a Catholica fide aberrabat: caput vero, quod spectat processionem Spiritus Sancti a Filio, idcirco rejectum non fuisse, quod posset in rectum sensum adduci, nempe Spiritum Sanctum a Filio creatum seu factum non esse, ut dicebant Macedoniani & Eunomiani. 2. Cœlestinum, ac Sanctum Cyrillum silentium Nestorii circa processionem Spiritus Sancti a Filio idcirco non culpasse, quia de illa processione nullatenus tunc agebatur, atque intempestiva omnino fuisset tunc temporis eam in rem censura.

Objicies 4. Cum Latini in Epistola Synodica dixissent Spiritum Sanctum e Filio procedere, idque Græcis displicuisset, S. Maximus Martyr in Epistola ad Marinum Latinos excusat, quia etsi asserant, Spiritum e Filio procedere, non idcirco tamen sentiunt ipsum esse principium Spiritum Sancti, quod solus est Pater.

Resp. distinguo ant. Latini non sentiunt Filium esse principium, idest, pri-

primum fontem, concedo: non esse principium simpliciter, nego. Observat doctissimus Petavius L. 7. de Trinitate cap. 17. n. 12. hanc principii, pro primo fonte, notionem apud Græcos esse pervulgatam.

Objicies 5. S. Joannem Damascenum L. 1. de fide orthodoxa, ubi ait: *Spiritum Sanctum ex Patre esse statuimus, & Patris Spiritum appellamus: at vero eum non ex Filio esse dicimus, sed Filii Spiritum nominamus.* Ergo in mente S. Damasceni, Spiritus Sanctus non ex Filio, sicut ex Patre, procedit. Ita sibi objicit S. Thomas 1. p. q. 36. art. 2. Objectione 3.

Respondet 1. S. Thomas loco mox citato, Damascenum errorem multorum hic sequutum esse, adeoque *ejus sententiæ standum non esse. Quamvis*, addit, *a quibusquam dicatur, quod Damascenus, sicut non confitetur Spiritum Sanctum esse a Filio, ita etiam non negat ex vi illorum verborum.*

Responderi ergo 2. potest, S. Damascenum benigne in sensum Catholicum inflecti posse, ita ut mens ejus hæc dumtaxat sit, Spiritum Sanctum e Filio non procedere, tanquam ex primario originis suæ fonte, qui Pater est; unde non raro dicitur Spiritus Sanctus procedere a Patre *: per Filium*, quem loquendi modum probat S. Thomas citata q. 26. art. 3. *Cum enim*, inquit, *Filius a Patre habeat, quod ab eo Spiritus Sanctus procedat, Pater per ipsum Filium spirare Spiritum Sanctum dicitur.*

T. 1. pag. 141. A. Et vero S. Damascenus ibidem comparat Patrem Soli, Filium radio, Spiritum autem Sanctum splendori, qui ex radio oritur. Capite 18. statuit Spiritum Sanctum esse imaginem Filii, sicut Filius imago est Patris. *Imago Patris*, inquit, *est Filius, ac Filii Spiritus*. S.Thomas q. 35. art. 2. observat Græcos per imaginem intelligere perfectam Spiritus Sancti cum

Ib. p. 151. B. Patre, & Filio in natura seu substantia divina similitudinem, non vero imaginem proprie dictam, sive respectu Filii, sive respectu Patris: non respectu Filii, *quia*, inquit, *imaginis non est imago*: non respectu Patris, *quia imago refertur immediate ad id, cujus est imago; Spiritus autem Sanctus refertur ad Patrem per Filium. Neque etiam est imago Patris, & Filii, quia sic esset una imago duorum, quod videtur impossibile.*

Objicies 6. Leo III. Summus Pontifex processionem Spiritus Sancti a Filio, quam Latini mordicus tuebantur, improbasse videtur, cum jussit Symbolum Constantinopolitanum, cui particula *Filioque* inserta fuerat, absque tali additione, ad perpetuam rei memoriam, juxta Confessionem S. Petri in duabus tabulis argenteis descriptum affigi.

Resp. Summum Pontificem Leonem III. nusquam improbasse dogma Catholicum de processione Spiritus Sancti a Filio; sed dumtaxat additionem, quæ Symbolo facta fuerat particulæ *Filioque*. Ægre ferebat Pontifex, nulla exigente necessitate, Symbolum inter Sacrorum solemnia publice decantari cum illa additione particulæ, *Filioque*: Leonem vero cum Legatis Ecclesiæ Gallicanæ, & Caroli Magni Imperatoris consensisse circa dogma processionis Spiritus Sancti a Filio, constat ex Actis Legationis, quæ

Pag. 159. & seq. ex Abbate Smaragdo Sirmondus descripsit Tom. 2. Conciliorum Galliæ, &

Edit. Paris. apud Cointium in Annalibus Ecclesiæ Francorum ad annum 810.

1627. Objicies Theodoretum, quem Bellarminus, Petavius, Leo Allatius, &

T. 1. l. 118. Garnerius, post Hugonem Etherianum, erroris Græcorum circa processio-

& seq. nem Filii patronum, aliqui primum auctorem ac parentem fuisse affirmant. Itaque ex Theodoreto hæc opponunt.

I. Cum S. Cyrillus Anathematismo nono anathema dixisset iis, qui negabant Spiritum Sanctum esse Filii proprium; doctrinam hanc, in confuta-

futatione hujus noni Anathematismi, carpit, ac redarguit Theodoretus his verbis: *Proprium vero Spiritum Filii, si quia ejusdem naturæ sit, & ex Patre exeat, dixit, consentiemus, & ut piam vocem accipimus: sin autem quia ex Filio, vel per Filium habeat existentiam, id ut blasphemiam & impietatem projicimus; credimus enim Domino dicenti: Spiritus, qui a Patre procedit.* Igitur tanquam blasphemiam habet Theodoretus, Spiritum Sanctum ex Filio, vel per Filium existentiam habere, idest procedere.

II. Ex Epistola Theodoreti ad Monasteria, Hugo Etherianus ista verba opponit: *Blasphemat*, inquit (S. Cyrillus,) *& in Spiritum Sanctum, dum non ex Patre solo illum asserit procedere, juxta Domini vocem, sed ex Filio eumdem habere existentiam. Hi sunt Ægyptii partus, & malo patre deteriora germina.*

III. His duobus testimoniis doctissimus Garnerius in Opere posthumo, quod Auctarium Theodoreti dicitur, & quintum jam efficit Operum illius Tomum, Dissertatione 3. quæ est de fide Theodoreti, addit 1. Theodoretum in Epistola ad Joannem Antiochenum, asserere in Anathematismis S. Cyrilli multas propositiones *suppressas aut retractatas fuisse*, eam imprimis, quæ processionem Spiritus Sancti a Filio spectabat. 2. In Expositione Epistolæ ad Roman. cap. 8. n. 11. ad hæc verba: *Quod si spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in nobis &c.* sic loqui Theodoretum: *Docuit nos in his verbis unam divinitatis naturam: Sanctum enim Spiritum & Dei appellavit & Christi; non quod, ut volunt Hæretici execrandi, ex Deo per Filium creatus sit, sed quia est ejusdem cum Patre & Filio substantiæ; & ex Patre quidem procedit juxta Evangelicam doctrinam: ejus autem gratia iis, qui digni sunt, per Christum suppeditatur.* Pag. 459 col. 1.

IV. Denique in Expositione capitis 2. 1. ad Corinth. v. 12. ad hæc verba, *Non spiritum mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est*, sic loquitur: *Dei nomen in nomen Patris commutat ad excludendam processionem a Filio, sed ipse, qui a Patre procedit, Spiritus occulta mysteria nos docuit.*

Resp. hæc tametsi prima fronte explicatu difficilia videantur, posse tamen in rectum sensum adduci, maxime cum gravia nobis non desint momenta, quibus hic Theodoretum vindicare possimus.

I. Neque Sanctus Cyrillus reprehensus unquam legitur, quod Spiritum Sanctum a Filio procedere docuisset; neque Theodoretus, quod oppositum errorem propugnaverit. Certe S. Cyrillus in detegendis, ac arguendis Theodoreti lapsibus oculatus, ac solers, istum procul dubio errorem ipsi exprobrasset, si illius reum existimasset Theodoretum. Conqueritur dumtaxat Sanctus Doctor, de imposita sibi a Theodoreto calumnia, quasi divinitatem Spiritus Sancti in dubium revocasset, de qua tunc temporis exardebat controversia, nullatenus vero de processione illius a Filio: unde mirum videri non debet si neque Cyrillus respondens ad confutationem sui Anathematismi noni, Theodoretum non arguat negatæ processionis Spiritus Sancti a Filio; neque Theodoretus ad hanc Cyrilli replicam, in qua diserte asserit: *Verbum omnia communia habere cum Patre, una excepta paternitate*, non reposuerit, falso prorsus asserere Cyrillum, Verbum excepta paternitate, omnia cum Patre communia habere, quandoquidem communem cum ipso non habeat vim spirandi seu producendi Spiritum Sanctum,

Neque satisfacit, quod reponunt Petavius, Garnerius & alii, nimirum S. Cyrillum, qui totus intentus erat refellendo Nestoris errore, leviorem istam de processione Spiritus Sancti a Filio prætermisisse: namque arden-

ardentior erat inter illos æmulatio, quam ut sibi invicem quidquam disputando parcerent ac condonarent.

Quod addit Garnerius, metuisse Scriptores Catholicos, ne, si Theodoretum accusarent, Græcorum partes tanti viri auctoritate adjuvare viderentur, parum urget; nihil profecto hujusmodi reformidarunt in negotio Nestorii, cui tam aperte favere Theodoretum omnes noverant, quem tamen in gravissimam erroris suspicionem adductum, plurimum exagitatum fuisse, ignorat nemo.

II. Etsi disertis & expressis verbis Theodoretus non dicat Spiritum Sanctum a Filio procedere, ea tamen passim adstruit doctrinæ principia, ex quibus processio Spiritus Sancti a Filio aperte, ac necessario colligitur. Lib. 5. hæretic. fabul. cap. 3. docet Patrem esse fontem Spiritus Sancti, adeoque Spiritum Sanctum Deum esse ejusdem cum Patre substantiæ, a quo nimirum procedit: *Quod enim procedit*, inquit, *non potest ab eo separari, a quo procedit. Divinus vero Apostolus de Spiritu hæc dicit: Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ac ne quis ignorantiam putaret esse scrutationem, subjunxit: Nullus hominum novit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est: ita & quæ Dei sunt nemo cognoscit, nisi Spiritus Dei. Ita cum de ejus cognitione testimonium tulisset, ostendit etiam undenam habeat existentiam. Nos enim, inquit, non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum, qui ex Deo est. Hac ratione cum Patre & Filio illum semper conjungit; cum creatura autem nunquam conjunxit. Non enim creaturæ partem illum esse novit, nec primam facturam nominat, secundum Arii & Eunomii & Macedonii blasphemiam.* Ex quo sic arguimus. Idcirco, juxta Theodoretum, Spiritus Sanctus est Patri divino consubstantialis, quia procedit a Patre: atqui, eodem docente Theodoreto, Spiritus Sanctus utpote verus Deus, Filio est consubstantialis: ergo a Filio sicut a Patre procedit.

Tom. 4. p. 258. A.

Deinde, in Expositione Epist. ad Rom. cap. 8. num. 11. docet idem Theodoretus, Spiritum Sanctum esse Spiritum Dei & Christi, illiusque gratiam seu dona a Christo & per Christum dispensari: atqui duo hæc veram processionem arguunt. Quare enim diceretur Spiritus Christi? nisi quia est a Christo; & quomodo Christus dona ejus dispensaret, si eum non mitteret? si autem mittit, eum producit.

Ad testimonia igitur, quæ opponuntur,

Resp. His in locis Theodoretum non negare Spiritum Sanctum a Filio procedere, (nulla etenim tunc temporis erat ea de re mota quæstio) sed negare dumtaxat eum factum seu creatum esse a Filio, aut per Filium existentiam habere, ut delirabant Eunomius & Macedonius, quam *execrandam hæresim* Theodoretus appellat. Hanc esse illius mentem, aperte ostendit vel ipse locus, qui objicitur ex Commentario Epist. ad Romanos. Revera quidem Theodoretus disputationis æstu longius abreptus, Cyrillo imponit, quasi reus foret negatæ divinitatis Spiritus Sancti: at cum se errore facti delusum intellexit, accusationi non institit amplius, neque calumniæ hac in parte in Concilio Chalcedonensi reprehensus legitur. Hinc immerito certe Græci in Sess. 25. Conc. Florent. ex Theodoreto affirmante Spiritum Sanctum per Filium non subsistere, & ex Concilio Ephesino errorem istum non improbante, rixantur ac disputant; atque incassum Bessarion objectionem ex silentio Concilii Ephesini solvere laborat: facilis enim ac prompta responsio est, nec Theodoretum docere, quod ipsi imponitur, nec debuisse Concilium Ephesinum.

num errorem confutare, de quo tunc non erat quæstio. Nec te moveat, quod Bessarion Theodoretum ab illo errore non vindicet, sed eum Græcis dimittat, forte in ea opinione, quæ subinde nonnullorum peritorum, ac criticorum fuit, Theodoretum eo in errore versatum fuisse, a quorum sententia, salva quæ ipsi debetur reverentia, recedimus.

Quod vero Hugo Etherianus laudat ex Epistola ad Monasteria, ubi Theodoretus blasphemiam vocat, non affirmare Spiritum Sanctum a solo Patre procedere, paulo durius videtur: verum si consulatur illius Epistolæ, aut potius fragmenti illius textus, qualis refertur Tom. 5. Conciliorum Labbæi pag. 504. & in Auctario Garnerii pag. 62. omnis evanescit difficultas: exclusio enim *a solo Patre*, non legitur; sed simpliciter, *a Patre*, idque apposite ad errorem Eunomii, qui negabat Spiritum Sanctum procedere a Patre, sed ab uno Filio illum factum & creatum esse contendebat, quem errorem Theodoretus errore facti S. Cyrillo affingebat.

An particula: Filioque *merito addita fuerit Symbolo Constantinopolitano, & quando.*

Diuturna de quæstione præsenti disceptatio habita fuit Græcos inter, & Latinos in Concilio Florentino an. 1438. in multis Sessionibus, nihil ex utraque parte omissum, ut quisque suam defenderet, & adversam impugnaret sententiam absque ulla verborum acerbitate, servata semper, ut decet, charitatis lege.

Eunomiani, ut jam observavimus, volebant Spiritum Sanctum a solo Filio, non a Patre procedere, adversus quos Concilium Constantinopolitanum primum, post assertam contra Macedonianos divinitatem Spiritus Sancti, eum a Patre procedere statuit: de processione vero illius a Filio, quia nulla fuerat excitata quæstio, silet.

Duo ergo hic pertractanda. Primum, an illa particula: *Filioque*, jure ac merito addita fuerit Symbolo Constantinopolitano. Secundum, quandonam addita fuerit.

An particula Filioque *jure ac merito addita fuerit Symbolo Constantinopolitano.*

Conquesti sunt Græci, additionem hanc primam fuisse causam & originem schismatis, ac dissensionum inter Ecclesiam utramque, Græcam & Latinam.

At prorsus immerito, reponebant Latini: jure enim ac merito facta illa fuit, ad confirmationem & expositionem Catholici dogmatis de processione Spiritus Sancti a Filio: *Fieri ne*, inquiebat Andreas Rhodi Archipræsul Sess. 3. Concilii Florentini, *tot imperatores, tot Patriarchas, ac Patres omni scientiarum genere præditos hoc latuisse, male scilicet esse factum additamentum? sed nunquam hoc demonstrare* (Græci) *valuerunt: idcirco etiam illud expunctum non est. Frustra ergo & vos Romanam accusatis Ecclesiam.* *Tom. 13. Conc. pag. 55. C.*

Non moror, quod ibidem Sess. 6. contendebat Rhodius, proprie additionem vocandam non esse, sed *expositionem, explanationem seu declarationem. Quod enim*, inquiebat, *alicui additur, extrinsecus additur .... explanatio vero & explicatio non fit extrinsecus. Particula scilicet*: Filioque *in Symbolo continetur in altera voce, scilicet* ex Patre. *Ergo*, concludebat *non est additio*, sed expositio seu explicatio. *Ibid. pag. 90. A. B.*

In eo,

In eo, inquam, non immoror; videtur enim fere tota de nomine quæstio.

Conquesti etiam fuere Græci, quod se inconsultis additio hæc facta fuisset.

Observandum 1. Additionem quamlibet seu explicationem, ut sit legitima, fieri debere ex justa & necessaria causa; atque non ex privata cujuslibet, sed ex publica Ecclesiæ auctoritate.

Ibid. pag. 159. C. Observandum 2. Quod post Sanctum Bonaventuram observat Joannes Episcopus, Sess. 10. Concilii Florentini, triplicem scilicet distinguendam esse additionem: unam fidei adversam, quæ Hæreticorum est; ut si dicas Patrem genitum, Filium ingenitum, Spiritum Sanctum a nullo procedentem: alteram non quidem fidei contrariam, sed temerariam, a communi usu abhorrentem: ut si dicas Patrem geometram, Filium astronomum, Spiritum arithmeticum: tertiam denique orthodoxam, qua Mysterium aliquod fidei implicite jam in Symbolo contentum, magis evolute, ac explicite declaratur.

Observandum denique, totius controversiæ Græcos inter & Latinos cardinem in eo fuisse, an quidquam, etiam per modum explicationis, liceret addere Symbolo. Explicari Symbolum non ægre ferebant Greci, modo explicatio ipsi Symbolo non insereretur; econtra contendebant Latini. Itaque sit

CONCLUSIO.

Particula: *Filioque* jure ac merito addita fuit Symbolo Constantinopolitano.

Probatur: Quia id Ecclesiæ licuit, ac licebit semper, quod illa judicaverit necessarium ad fidem vel illustrandam, vel adversus novos Hæreticorum insultus vindicandam: est enim illa *columna & firmamentum veritatis*, depositi custos fidelis, cui conservando, ne forte ab Hæreticis diripiatur, invigilare perpetuo debet. Atqui Ecclesia judicavit necessarium esse, ac temporis circumstantiis opportunum, particula: *Filioque* adjicere Symbolo Constantinopolitano, nempe ob grassantem errorem contra processionem Spiritus Sancti a Filio. Occasione scilicet succrescentium in dies novarum hæresum solet Ecclesia fidei articulos, non quidem novos, sed de novo explicatius evolutos Fidelibus ad credendum proponere; quam suam auctoritatetem usu, ac praxi continua comprobavit.

Concilium Nicænum primum Oecumenicum, Symbolo Apostolorum adjecit vocem, *consubstantialem*, ὁμοούσιον, adversus Arianos.

Concilium Constantinopolitanum primum, Nicæno Symbolo circa Filium hæc verba adjecit: *Ex Patre natum ante omnia sæcula*; & ista: *Descendit de Cœlis*, & incarnatus est *ex Spiritu Sancto, ex Maria Virgine*. Circa vero Spiritum Sanctum hæc addidit: Et Spiritum Sanctum *Dominum & vivificantem, ex Patre procedentem cum Patre & Filio simul adorandum & conglorificandum, qui locutus est per Prophetas*. Quod quidem additamentum, si stricte, ac rigorose loquamur, non tam novum additamentum est, quam magis evoluta & explicita explanatio eorum, quæ implicite continebantur in Symbolo, seu Apostolico, seu Nicæno.

Concilium Ephesinum vocem, *Deipara*, non quidem Symbolo adjecit, quia necessariam non judicavit; sed in fidei professione seu declaratione

ne

ne adhibuit, ut veritas fidei clarius exprimeretur, ac pressius revinceretur contrarius error Nestorii.

Concilium Chalcedonense Nicæno Symbolo circa Filium hæc verba adjecit: *Consubstantialem Patri, secundum deitatem; & consubstantialem nobis, secundum humanitatem*: idque apposite adversus hæresim Eutychianam. Quin & hæc ipsa Synodus Chalcedonensis, postquam Symbolum Nicænum, ac Constantinopolitanum recitavit, imo & legem in Concilio Ephesino sancitam, de non condenda seu scribenda altera fide, seu fidei expositione, prolixam adjicit adversus peculiares Eutycheris errores fidei expositionem.

Julius Cardinalis Sess. 7. Concilii Florentini, exemplum profert Agathonis Summi Pontificis, a quo nonnihil Nicæno Symbolo additum fuisse observat. *Hoc aperte demonstratur*, inquit, *in Symbolo Agathonis, quod ipse apponit: addit quippe ipse Nicæno Symbolo, & quædam adimit. Dicit enim de Filio, Filium ejus unigenitum: non dicit: Et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum. Deinde dicit, Ante omnia sæcula ex ipso natum: tollit illa, Deum verum de Deo vero lumen de lumine: genitum, non factum. Interserit; Tam quæ in Cœlo, quam quæ in terra; quod neque in nostro, neque in vestro Symbolo habetur. Ita adjectio hæc syllabarum cum sit explanatio, non est additamentum, aut decretis contraria prohibentibus. Cum ergo Agatho non incusetur a Græcis, cum aliqua Constantinopolitano adjecerit Symbolo, & sustulerit aliqua, cur a vobis incusamur, quod illud, Et ex Filio, addiderimus; cum id sit ipsa veritas, quamvis modicum hoc adjiciatur?* Hæc Julius Cardinalis. Tom. 13. Conc. pag. 114. B.

Merito igitur Rhodius Archipræsul Sess. 6. dicebat: *Constat itaque nihil prohibere, si cogat necessitas, quominus addantur dictiones & syllabæ; alioquin magnum profecto dammum impenderet Christianis. Ex orientibus enim quovis tempore multis, ac diversis hæresibus, necesse est Ecclesiam illis obsistere prædicatione & argumentis*. Probat deinde Rhodius, exemplo & facto ipsiusmet Concilii Constantinopolitani primi, quod est secundum generale, nonnihil Nicæno Symbolo adjectum fuisse. Et Sess. 7. idem Archipræsul id, quod Symbolo Nicæno a Patribus Constantinopolitanis adjectum fuit, probat veri nominis additamentum non esse, ex eo, quod implicite, ac virtute contineretur in Symbolo Nicæno. *Quemadmodum*, inquit, *in unaquaque scientia omnia, quæ ejus scientiæ vel artis sunt, virtute in ejusdem principiis continentur, ita & Symbolum illud* (Nicænum) *implicite continet doctrinam omnem, & fidem Christianorum; implicite, inquam, non explicite*. Ib. p. 114. B. Ib. p. 102. B.

Denique, additionem particulæ *Filioque* legitimam, ac necessariam fuisse, declaravit in sua fidei definitione, cui omnes Græci pariter, ac Latini subscripserunt, Concilium Florentinum. *Definimus*, ajunt Patres, *quod Spiritus Sanctus ex Patre & Filio æternaliter est, & essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul & Filio, & ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio & unica spiratione procedit. Definimus insuper, explicationem verborum illorum*, Filioque, *veritatis declarandæ gratia, & imminente tunc necessitate, licite, ac rationabiliter Symbolo fuisse appositam*. Ib. p. 514. D. Ib. p. 515. A.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. Auctoritatem Concilii Ephesini, quod fuit generale III. ann. 431. adversus Nestorii hæresim congregatum. Act. 6. severe prohibet, ne altera fides proferatur, seu quidquam Symbolo addatur. *Statuit Sancta Synodus, alteram fidem nemini licere proferre, aut conscribere, aut componere,* T. 3. Conc. p. 690. A.

præter definitam a Sanctis Patribus, qui in Nicæa cum Spiritu Sancto congregati fuerunt. Qui vero ausi fuerint aut componere fidem alteram, aut proferre vel offerre converti volentibus ad agnitionem veritatis, sive ex Gentilitate, sive ex Judaismo, sive ex qualicumque hæresi, hos quidem, si sunt Episcopi aut Clerici, alienos esse Episcopos ad Episcopatu, & Clericatu decrevit. Si vero laici fuerint, anathemati subjici. Porro, qui Symbolo adjicit aliquid, alteram ille fidem profert. Erat istud achillæum Græcorum argumentum.

Resp. dist. maj. Synodus Ephesina prohibuit ne altera fides, aut fidei professio proferatur; id est fides altera, seu contraria iis, quæ a Patribus Nicænis definita fuerant, concedo: fides altera, id est, altera ejusdem fidei expositio, declaratio, & explanatio, nego. Prohibet Synodus additionem quamlibet contrariam fidei, non explicationem fidei; alterius seu contrariæ fidei expositionem, non alteram ejusdem fidei professionem seu declarationem. Statim Actione 1. Concilii Patres declarant hanc suam mentem esse, ut fidem Nicænam sequantur, & quidquid ipsi oppositum est, rejiciant. *Imprimis*, inquiunt, *recitetur fides, quam trecenti decem & octo Patres Episcopi Nicææ quondam congregati exposuerunt; ut sententiis ad fidei doctrinam spectantibus cum expositione collatis, consentientes quidem confirmentur, dissentientes autem rejiciantur.* Non omnem expositionem rejiciunt Patres Ephesini, sed expositionem collatam cum fidei doctrina; eique consentientem admittunt, contrariam vero rejiciunt. Et vero hunc unum lati Decreti finem, ac scopum esse, aperte demonstrat occasio, qua conditum istud fuit, occasione scilicet Symboli Nestoriani, quod Charisius Præsbyter & Philadelphiæ Oeconomus obtulerat, quodque a suis subscribi volebat Nestorius, & quod reipsa multi delusi subscripserant. Novitatem hanc audaciæ, temeritatis, ac erroris plenam merito repressit Ephesina Synodus, prohibuitque omnem additionem & explicationem avitæ fidei contrariam; eam vero, quæ fidei consona est, ac conformis, approbat & confirmat. Vocem, *Deipara*, ad constringendum Nestorium proponit & exigit: Professionem fidei, quam in signum concordiæ Joannes Antiochenus post restitutam pacem misit ad S. Cyrillum, tametsi multa Symbolo adderet majoris explicationis gratia, benigne tamen, ac cum laude suscipit S. Cyrillus; an vero suscepisset, ac laudasset, si omnis & quælibet etiam Catholica fidei nova expositio fuisset a Patribus Ephesinis prohibita?

Ib. p. 460.

Ib. p. 678. & 682.

Instabis 1. Synodus Ephesina vocem, *Deipara*, Symbolo inserere noluit, quamquam necessaria maxime & opportuna foret errori Nestorii comprimendo. Quare autem Synodus ab illa voce Symbolo inserenda abstinuit? nisi quia omnem additionem, etiam explicandi causa factam, prohibuit.

Resp. 1. Necessariam non fuisse vocis hujus, *Deipara*, additionem in Symbolo, quia satis expresse, ac explicite B. Virgo *Deipara* seu Dei mater declaratur ex duobus articulis clare & explicite in Symbolo Constantinopolitano contentis, nempe Christum verum esse Deum Patri consubstantialem, eumque *incarnatum & natum esse ex Maria Virgine*.

Resp. 2. Synodum Ephesinam novum non condidisse Symbolum, sed novum dumtaxat Nestorii errorem damnasse: si tamen expedire judicasset, etiam pro auctoritate sua potuisset vocem, *Deipara*, Symbolo adjicere, quemadmodum Nicæna Synodus Symbolo Apostolico adjecit vocem *ὁμοούσιον*, *consubstantialem*.

In-

Instabis 2. Cum Episcopo Nicæno Sess. 8. Concilii Florentini. Synodus Ephesina non tantum alterius, sed etiam ejusdem fidei alteram expositionem prohibuit. Probat testimonio & auctoritate S. Cyrilli in Epistola ad Acacium Melitenæ Episcopum, cujus hæc verba sunt: *Sancta & Oecumenica Synodus, quæ Ephesi convenerat, necessario providit, non oportere aliam fidei expositionem in Ecclesias Dei inferre, præter eam, quæ jam extabat, quam beatissimi Patres nostri Sancto Spiritu locuti definierant.* *Tom. 13. Conc. pag. 138. C.* *Tom. 3. Conc. pag. 1117. A.*

Rursus in Epistola ad Joannem Antiochenum: *Nullo modo patimur*, inquit, *ut ab aliquo fides illa sive fidei Symbolum concutiatur, quod a Sanctis quondam Patribus Nicænis editum est. Neque enim aut nobis, aut ulli omnino alteri, vel unam voculam ibi positam immutare, aut unam etiam syllabam præterire permittimus; memores ejus, qui dixit: Ne transferas terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.* *Ibid. pag. 1112. A.*

Resp. Eumdem esse Cyrilli, ac Ephesinæ Synodi mox laudatæ sensum; aliam scilicet, id est, alienam seu contrariam vel fidem, vel fidei expositionem omnino rejiciendam esse, non vero Catholicam avitæ fidei expositionem. In priori ad Acacium Epistola manifestum est, S. Cyrillum excludere dumtaxat perversam Nestorianorum fidei expositionem. *Eos*, inquit loquens de Nestorii asseclis: *qui eadem cum ipsis sentire nolunt, malitiosissime lacerant, sanctorumque Episcoporum Orientalium apologiam non absque amarulentia proscindunt, eamdemque ad id, quod sibi gratum amicumque est detorquentes, praveque interpretantes, a Nestorii vocum novitatibus non abhorrere contendunt.* Non alius profecto est sensus Epistolæ ad Joannem Antiochenum: illos scilicet se pati non posse declarat, qui *Symbolum concutere* tentant, qui vero Symbolum catholice explicant, illud haud dubie concutere seu convellere non censentur. Et vero, ut jam observatum est, ipsemet Cyrillus amplam fidei expositionem Joannis Antiocheni recepit, ac probavit. *Ibid. pag. 1117. A.*

Objicies 2. Auctoritatem Concilii Chalcedonensis Act. 2. ubi cum Judices proposuissent novam condi fidei formulam, & quidem consonam Symbolis Nicæno & Constantinopolitano, Episcopi clamaverunt, *expositionem alteram nullus facit, neque tentamus, neque audemus exponere. Docuerunt enim Patres, & in Scriptis custodiuntur, quæ ab eis sunt exposita, & citra ea dicere non possumus.* Ergo ne Concilio quidem Oecumenico licitum est novam fidei expositionem condere. *Tom. 4. Conc. pag. 337. D.*

Resp. distinguo conseq. Licitum non est, ubi nulla urget necessitas, concedo: si necessitas urgeat, nego. Porro nulla necessitas urgebat tempore Concilii Chalcedonensis, novi edendi Symboli adversus errorem Eutychetis, qui satis clare, ac expresse in antecessum proscriptus fuerat in utroque Symbolo Nicæno & Constantinopolitano, ubi cum Christus Deus simul & homo declaretur, consequenter necesse est duplicem in ipso agnoscere naturam, divinam scilicet & humanam. Quapropter idem Concilium novum quidem Symbolum non condidit; attamen solemniter declaravit: *Filium esse consubstantialem Patri, secundum deitatem; & consubstantialem nobis, secundum humanitatem*, quæ verba in Symbolo aut Nicæno, aut Constantinopolitano sic unita non leguntur.

Objicies 3. Epistolam Agathonis S. P. ad Imperatores, quæ lecta est, ac probata Actione 4. VI. Synodi generalis, in qua sic loquitur Summus Pontifex. *Quæ regulariter a Sanctis atque Apostolicis prædecessoribus, & venerabilibus quinque Conciliis definita sunt, cum simplicitate cordis & sine ambiguitate a Pa-* *Tom. 6. Conc. pag. 634. E.*

tribus traditæ fidei conservamus, unum ac præcipuum bonum habere semper optantes atque studentes, ut nihil de eis, quæ regulariter definita sunt, minuatur, nihil mutetur vel augeatur, sed eadem & verbis & sensibus illibata custodiantur.

Tom. 7. Conc. pag. 575. B. Et Act. 7. septimæ Synodi generalis post recitatam fidei definitionem Patres addunt: *Nos leges Patrum custodimus. Nos eos, qui addunt quid vel adimunt de Ecclesia, anathematizamus.*

Resp. Eamdem hic recurrere solutionem, nempe a sexta, & septima Synodo prohiberi, ne altera fidei professio contraria iis, quæ a Patribus definita fuerant, proferatur. Cum sexta Synodus duas esse in Christo voluntates definivit, nihil profecto novi fidei addidit, sed magis evolute ac explicite declaravit, quod & in Scripturis, & in Symbolo continebatur. Septima vero Ib. p. 554. D. Synodus, quod notandum, Symbolum Constantinopolitanum legit cum addita particula *Filioque*; quæ certe in ipso Symbolo, quale conditum primum fuerat, non legebatur; sed adjecta subinde fuit, & quidem ante ipsam, ut patet, septimam Synodum, ann. 787. sicut observat Julius Cardinalis Act. 5. Concilii Florentini. Et vero vel ipsa septima Synodus fidem Ecclesiæ circa cultum Imaginum confirmavit, de quo nihil edictum prius fuerat, sive in Nicæno, sive in Constantinopolitano Symbolo. Ergo vel ipso usu Ecclesiæ manifestum est, illicitum non esse, imo aliquando plane necessarium, novam fidei expositionem seu declarationem fidei principii consonam proferre.

Quod ex Leone III. S. Pontifice opponi hic solet, paulo ante in responsione ad sextam Objectionem solutum fuit. Studio scilicet & amore antiquitatis ductus Pontifex, Symbolum, quale a Patribus Constantinopolitanis conditum fuerat, jussit describi, absque addita particula *Filioque*; nec probavit illud tunc temporis, nulla id exigente necessitate, inter Sacra publice decantari; subinde tamen mos ille invaluit, Græcis ipsis non renuentibus imo & consentientibus, sicut ex definitione Concilii Florentini paulo ante probavimus.

Ad expostulationem vero Græcorum, qui conquesti sunt, se non consultis nec vocatis additionem illam factam fuisse, respondet Rhodius Sess. 7. Concilii Florentini, 1. non constare vocatos non fuisse Græcos. 2. Ecclesiam Romanam nulla lege adstrictam fuisse, ut eos vocaret. *Videmus enim*, inquiebat, *in diversis antiquis Conciliis, numero illa inter se differre: siquidem in* Tom. 13. Conc. pag. 123. A. *primo erant trecenti decem & octo; in secundo, centum & quinquaginta; ducenti in tertio; sexcenti & triginta in quarto: nihilominus, quæ pauciores decreverant, plures suscepere.* Paulo ante dixerat, Ecclesiam Romanam coactam fuisse additionem particulæ *Filioque* probare. *Jam enim*, inquit, *canebatur in Galliis & Hispaniis. Quare placuit Summo Pontifici cum multorum Occiden-* Ib. p. 123. E. *talium Patrum consessu, qui nec dignitate, nec modici erant numero, illud explicare quod dicimus, & sicut in Symbolo canimus.* Deinde exemplo præcedentium Conciliorum, demonstrat licitum semper fuisse, imo & necessarium occasione novarum hæresum, fidem latius & clarius exponere.

Quo tempore particula Filioque *Symbolo Constantinopolitano adjecta fuerit.*

Respondeo 1. Vix quidquam certi ea de re statui posse, adeo discrepant Ecclesiastici Tractatores.

Sunt, qui additionem hanc jussu Damasi S. Pontificis factam existimant: at nullum apud Veteres extat additionis hujus vestigium; & certe aut nunquam Græci reclamassent, aut citius reclamassent, nec Leo III. improbasset, quod a Damaso factum putasset.

Sunt

Sunt, qui factam arbitrantur additionem circa tempora sexti Concilii generalis, hoc est post annum 600. at nec ullum extat vestigium, nec haud dubie tantopere reclamasset Leo III. Equidem in VII. Synodo generali, ut antea observavimus, recitatur Symbolum Constantinopolitanum cum additione dictæ particulæ; sed quæ prima fuerit hujus additionis origo, non satis inde perspectum est. Præterea vero dubium est; an Codex ille, in quo legitur additio, optimæ notæ ac indubiæ fidei fuerit: namque si reipsa Græci persuasum habuissent, in VII. Synodo recitatum ac probatum fuisse Symbolum cum illa additione, qua fronte tam pertinaciter additamentum illud impugnare, totque calumniis illius occasione Latinos subinde lacessere potuissent? Quomodo Leo ipse III. S. Pontifex additionem illam improbasset? Adde, quod Anastasius Bibliothecarius, qui annis solummodo 70. post VII. Synodum floruit, eamque latinitate donavit, hujus additionis nullam faciat mentionem.

Tempore Nicolai I. anno 858. factam illam additionem fuisse, innuit S. Antoninus parte 3. titulo 22. At quomodo Photius infensissimus Nicolai hostis, hoc ipsi non exprobrasset? Neque porro habenda est fides Epistolis, quæ sub nomine Photii a Baronio referuntur ad anno 863. ad Sedes Patriarchales Orientis scriptis, in quibus de adulterato Symbolo conqueritur: namque Epistolæ illæ Sisinnio Patriarchæ Constantinopolitano, qui ab anno 995. ad annum 999. sedit, adjudicantur in Codice Collegii, quod Græci Romæ habent. Deinde Andreas Colossensis in Concilio Florentino observat, additionem hanc nusquam a Photio Nicolao vel Adriano Summis Pontificibus objectam fuisse. S. Thomas 1. p. q. 36. art. 2. ad 2. ait, magni cujusdam Concilii, & R. Pontificis auctoritate additam Symbolo fuisse particulam *Filioque*. Verum quale sit istud Concilium non assignat; nec quæstionem istam criticorum more expendit Doctor Angelicus. Scriptor Gallus Lib. 11. Historiæ schismatis Græcorum, existimat, additionem illam factam fuisse a Benedicto VIII. sæculo undecimo, hortante S. Henrico Imperatore. Verum historica hujus ætatis monumenta nihil tale referunt. Revera tunc temporis Romæ decantari cœpit Symbolum cum additione particulæ *Filioque*: at tunc temporis primum additionem illam factam fuisse, male inde colligeretur; jam enim diu ante facta legitur, ac Symbolum cum ea additione publice decantatum fuisse.

Resp. 2. additionem illam in quibusdam Occidentis Ecclesiis prius obtinuisse, quam Romæ; atque in Hispaniam primo inductam, tum in Germaniam & Galliam paulatim dimanasse, ac tandem Romæ receptam fuisse. Legitur hæc additio in Concilio Toletano III. anno 589. sub Rege Reccaredo, qui regni sui anno decimo Gothos Arianos ad fidem Catholicam adduxit; in Toletano IV. anno 633. Can. 1. in Toletano VI. anno 638. c. 1. in Toletano VIII. anno 653. Can. 1.

Cum anno 767. excitata fuisset quæstio de processione Spiritus sancti a Filio, Symbolum cantabatur absque illa additione in Concilio Gentiliaco, teste Valafrido L. de rebus Ecclesiasticis c. 22. ubi ait: *Apud Gothos & Germanos post abjectionem Fœlicis Hæretici sub gloriosissimo Carolo Francorum Rege, idem Symbolum latius & crebrius in Missarum Officiis cantari cœpit*. In Concilio vero Francofordiensi ann. 794. & in Forojuliensi additio recepta & probata fuit. Ibi postquam observata fuere ea, quæ Patres Constantinopolitani Symbolo Nicæno addidere, dicitur: *Sed & postmodum, propter eos videli-* *T. 7. Conc. p. 994. D.*

cet Hæreticos, qui susurrant Spiritum sanctum solius esse Patris, & a solo Patre procedere, additum est: Qui ex Patre Filioque procedit.

In Concilio vero Aquisgranensi ann. 809. cum eadem recruduisset controversia, & probata fuisset additio particulæ *Filioque*, missi sunt ad S. Pontificem Leonem III. Bernarius & Jesse Episcopi, hic Ambianensis, ille Vvormatiensis, cum Adalardo Abbate Corbejensi, qui Pontificem inducerent ad illam additionem suo consensu probandam & confirmandam. Verum renuit Pontifex, ratus necesse esse, ut cum tali additamento publice inter Sacrorum solemnia Symbolum decantaretur.

Tandem additio illa recepta ac probata fuit in Concilio Lugdunensi sub Gregorio X. an. 1274. & in Florentino an. 1439. sub Eugenio IV. ubi solemnis pax Græcos inter & Latinos sancita & confirmata fuit.

An Pater & Filius unum sint Spiritus sancti principium.

Inter multa, quæ Photius Latinis opponebat circa processionem Spiritus sancti a Filio, hoc unum erat, inde consequens fore, quod Pater & Filius duo essent Spiritus sancti principia. Consequentiam negarunt Patres Lugdunenses & Florentini. *Nos*, ajunt Patres Lugdunenses, *damnamus & reprobamus omnes, qui temerario ausu asserunt, quod Spiritus sanctus ex Patre & Filio, tanquam ex duobus principiis, non tanquam ab uno procedat. Definimus*, ajunt Patres Florentini, *quod Spiritus sanctus a Patre & Filio æternaliter tanquam ab uno principio & unica spiratione procedat.* Sit itaque

Tom. 12. Concil. p. 915. A. Tom. 13. Concil. p. 514. D.

CONCLUSIO.

Spiritus sanctus a Patre & Filio tanquam ab uno principio procedit.

Probatur auctoritate mox adducta Conciliorum Lugdunensis & Florentini. Accedunt & SS. Patres.

S. Basilius L. 2. contra Eunomium diserte affirmat, & Patrem & Filium duo non esse, sed unum Spiritus sancti principium.

S. Augustinus L. 5. de Trinitate c. 14. *Fatendum est*, ait, *Patrem & Filium principium esse Spiritus sancti, non duo principia.*

Tom. 8. p. 841. C. P. 57. B.

S. Anselmus L. de processione Spiritus sancti c. 18. docet, tres personas SS. Trinitatis nec esse, nec dici tria creationis principia; neque enim sunt tres creatores, sed unus creator, quia nimirum una est in tribus vis creandi. Pariter licet Pater & Filius duæ sint personæ, quia tamen una in illis est vis spirandi, non duo, sed unum sunt Spiritus sancti principium.

Ratio conclusionis aperta est: Quia ibi non duo, sed unum est processionis principium, ubi una est ac indivisa virtus producendi: atqui in Patre & Filio una est & indivisa producendi Spiritum sanctum virtus; Filius etenim id omne habet, quod Patris est, in quo ipsi non opponitur: at Pater vim habet spirandi Spiritum sanctum, & ratione illius Pater non opponitur Filio: ergo Pater & Filius non duo, sed unum sunt Spiritus sancti principium.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. Principium *quod* processionis est persona; ergo cum Pater & Filius duæ sunt personæ, duo quoque sunt principia Spiritus sancti.

Resp.

Resp. 1. simili argumento probari posse tres esse in Deo creatores. Dicet enim quis: Principium *quod* creationis est persona: sed sunt in Deo tres personæ; ergo sunt tria principia creationis, quod expresse negat S. Anselmus mox laudatus.

Resp. 2. dist. ant. Principium *quod* processionis est persona, simul cum proprietate relativa, concedo: sine illa, nego. Revera principium *quod* personam denotat; at non solam, sed simul proprietatem relativam, seu formam, per quam persona agit & aliam producit. Porro cum forma illa in Patre & Filio respectu Spiritus sancti una sit, nempe spiratio activa, consequenter Pater & Filius unum sunt principium Spiritus sancti.

Instabis 1. Proprietas relativa in Deo una esse non potest in duabus personis, siquidem personæ a se invicem distinguuntur per illas proprietates relativas: atqui spiratio activa est proprietas relativa: ergo una esse non potest in Patre & Filio.

Resp. disting. maj. Proprietas relativa personalis, seu quæ personam constituit, non potest esse in duabus personis, concedo: proprietas relativa non personalis, sed quæ secundum nostrum intelligendi modum personæ jam constitutæ advenit, nego. Porro spiratio activa non est proprietas relativa personalis, neque enim constituit personam Patris, aut personam Filii: Pater quippe per paternitatem, Filius vero per filiationem constituitur; ergo constitutis jam personis Patris & Filii accedere a nobis intelligitur activa illa spiratio; ergo non est personalis, nec multiplex, sed una & indivisa in Patre & Filio.

Instabis 2. In Patre ut & in Filio duplex occurrit relatio, nempe paternitatis & spirationis activæ in Patre, & filiationis ac spirationis activæ in Filio: atqui duplex illa relatio duplex principium constituere debet: namque sicut unum est principium, quia una est in Patre & Filio voluntatis actio, ita & duplex esse debet, quia duplex est relatio.

Resp. neg. min. Quia relatio spirationis activæ, ut diximus, personalis non est, hoc est personam non constituit; unde neganda paritas: actio enim voluntatis, cum una & simplex sit in Patre & Filio, unicum etiam principium constituit: relatio autem spirationis proprie activa non est, utpote quæ non sit personalis, sed est dumtaxat conditio adjuncta, ac veluti superveniens; unde inferes Patrem & Filium in ratione principii *quod* spiratoris constitui per paternitatem & filiationem, quatenus sunt formæ hypostaticæ Patris & Filii, quæ determinantur una spirandi voluntate & virtute, qua fit ut Pater & Filius non duo sint, sed unum Spiritus sancti principium.

Objicies 2. Nonnulli ex Veteribus, qualis est imprimis S. Hilarius Lib. 2. de Trinitate, Patrem & Filium vocant auctores Spiritus sancti; ergo sunt duo principia.

Resp. dist. ant. Pater & Filius sunt auctores Spiritus sancti, adjective, id est, sunt duæ personæ producentes Spiritum sanctum, concedo: substantive ac proprie, nego. Ita S. Thom. 1. part. qu. 36. art. 4. ad septimum, solvit, quod ex S. Hilario nobis opponitur: *Dicendum*, inquit, *quod quia spirans adjectivum est, spirator vero substantivum, possumus dicere, quod Pater & Filius sunt duo spirantes, propter pluralitatem suppositorum, non autem duo spiratores propter unam spirationem. Nam abjectiva nomina habent numerum secundum supposita, substantiva vero a seipsis secundum formam significatam.* Quod vero Hilarius dicit;

quod Spiritus sanctus est a Patre & Filio ductoribus, exponendum est; quod ponitur substantivum pro abjectivo.

Objicies 3. Multi ex Veteribus asserunt Spiritum sanctum esse a Patre mediate, Filium vero proxime ac immediate. Ita S. Gregor. Nyssenus Epistol. ad Ablavium & L. 1. contra Eunomium, Cyrillus Alexandr. L. 1. Thesauri &c. Ergo Pater non eadem ratione, qua Filius, est principium Spiritus sancti; atque adeo non unum & idem sunt principium.

Resp. Multi ex veteribus asserunt, Filium esse proxime a Patre, Spiritum vero sanctum mediate, hoc sensu, quod Filius sit prima, Spiritus vero sanctus secunda persona, quæ interposito Filio a Patre procedit, concedo: hoc sensu, quod Filius non unam & eamdem habeat cum Patre vim spirativam, nego.

Objicies 4. S. Augustinus L. 15. de Trinitate cap. 17. & 27. & Tract. 99. in Joan. ait, Spiritum sanctum principaliter procedere a Patre: ergo non est unum & idem cum Filio principium.

Resp. dist. antec. principaliter est a Patre, hoc sensu, quod Pater sit fons & origo totius divinitatis, principium sine principio, Deus a se, concedo: hoc sensu, quod non sit una & eadem in utroque Patre & Filio vis spirandi, nego. *Ideo addidi principaliter*, ait Augustinus, *quia ... Filio .... hoc quoque Pater dedit.*

T. 8. pag. 788. C.

An si Spiritus sanctus a Filio non procederet, ab ipso distingueretur.

Græci Spiritum sanctum reipsa distinctum a Filio agnoscebant, etsi negarent, eum ab ipso procedere: econtra Latini inter alia multa, isto potissimum momento adversus illos demonstrabant, quod si a Filio non procederet, ab ipso non distingueretur. Atque hinc nata præsens Scholæ controversia, quæ per hypothesim reipsa impossibilem, fingit ac supponit non procedere a Filio Spiritum sanctum; atque hac facta hypothesi quærit, an adhuc Spiritus sanctus a Filio distingueretur. Cujus quidem quæstionis duplex esse potest sensus: primus, an si Spiritus sanctus non procederet a Filio, & tamen idem omnino tunc esset, qualis jam est, adhuc a Filio distingueretur: secundus, an si non procederet, idem non esset, qui nunc est, ideoque a Filio prorsus indistinctus foret. Prior sensus illusorius videtur ac ridiculus: si enim ea in hypothesi, quæ fingitur, idem esset Spiritus sanctus, qui nunc est, haud dubie distingueretur, cum reipsa jam distinctus sit. Secundo igitur dumtaxat sensu quæritur, an si supponeretur Spiritus sanctus a Filio non procedere, ab ipso non distingueretur. Scotus, Ochamus, Gabriel, Henricus & alii nonnulli affirmant in ea etiam hypothesi adhuc Spiritum sanctum distinctum fore a Filio: econtra Thomistæ, cœterique Scholæ Theologi negant.

CONCLUSIO.

Si Spiritus sanctus a Filio non procederet, ab illo nullatenus distingueretur.

Probatur receptissima apud Theologos ratione ex SS. Patribus Gregorio Nazianzeno, Augustino, & Anselmo deprompta, nimirum omnem in divinis distinctionem realem profluere ex oppositione relativa, & processione unius personæ ab alia. *Omnia in divinis sunt unum & idem*, ait vulgatum axioma, *ubi non est relationis oppositio*. Atqui si Spiritus sanctus non procederet a Filio, ipsi relative non opponeretur; ergo nec

ab

ab ipso distingueretur. Unde istud consequens foret, quod si Spiritus Sanctus non procederet a Filio, nec Filius, nec Spiritus Sanctus iidem essent, qui jam sunt: non Filius, qui ea in hypothesi non haberet ea omnia, quæ Patris sunt, vim scilicet spirandi seu producendi Spiritum Sanctum; ac consequenter Patri in omnibus perfecte similis non foret, nec a Spiritu Sancto realiter distinctus: non Spiritus Sanctus, cujus persona cum persona Filii confunderetur, a quo originem non duceret.

Solvuntur Objectiones.

Objicies 1. S. Anselmum Lib. de processione Spiritus Sancti cap. 4. ubi probat, Filium, & Spiritum Sanctum eo ipso distingui, quod unus sit per intellectum, seu nascatur; & alter per voluntatem, seu procedat. *Nam etsi*, inquit, *per aliud non essent plures Filius, & Spiritus Sanctus, per hoc solum essent diversi.* Pag. 51. col. 2. D.

Resp. Tam diserte mox adductum Scholæ effatum a S. Anselmo probari, cujus ipse auctor ac parens est, ut ejus mens in dubium revocari non possit. Loco igitur mox citato hoc unum intendit, nempe inter Filium, & Spiritum Sanctum aliquam quidem oppositionem esse, ex eo quod unus per intellectum, alter vero per voluntatem procedat; at oppositionem illam non sufficere ad realem inter illos distinctionem, nisi interveniat unius ab altero processio originis, ex qua una realis distinctio nascitur.

Instabis. Oppositio disparata sufficit ad fundandam realem distinctionem, nec relativa, & originis oppositio necessaria videtur: atqui inter Filium, & Spiritum Sanctum, etiam sublata originis oppositione relativa, intercederet oppositio disparata; Filius enim non esset Spiritus, & vice versa Spiritus non esset Filius.

Resp. nego maj. Namque inter paternitatem v. g. & spirationem activam in Patre, est oppositio disparata: paternitas etenim non est formaliter spiratio activa, nec vice versa: attamen paternitas, & spiratio activa realiter non distinguuntur in Patre.

Objicies 2. Qui distingueretur a Patre, etiam ab illo distingueretur, a quo Pater distinguitur: atqui si Spir. S. a Filio non procederet, distingueretur a Patre: ergo etiam distingueretur a Filio, qui distinguitur a Patre.

Resp. dist. maj. distingueretur ab illo, a quo Pater distinguitur, ita ut ea in hypothesi Spiritus Sanctus idem foret ac Filius, nec consequenter ab illo distinctus, concedo: ita ut alius foret a Filio, & distinctus ab illo, nego. In ea hypotesi Filius, & Spiritus Sanctus non persona, sed solo nomine distinguerentur; distinctio enim personalis fundatur in origine seu processione unius personæ ab altera.

Instabis 1. In adducta hypothesi Filius procederet per intellectum, & Spiritus Sanctus per voluntatem: atqui id sufficit ad realem utriusque distinctionem.

Resp. nego minor. alias inter intellectionem divinam, & volitionem realis intercederet distinctio, quod certe falsum est: ad distinctionem realem omnino requiritur oppositio realis, & relativa, fundata in origine seu processione unius ab altero.

Instabis 2. In ea hypothesi Filius haberet id omne, per quod a Spiritu Sancto distinguitur, nempe filiationem, per quam distinguitur a Spiritu Sancto, & constituitur in ratione personæ.

Resp.

Resp. neg. ant. Equidem in adducta hypotesi Filius haberet filiationem, sed non eamdem omnino, qualem jam habet, idest junctam cum spiratione activa: neque enim Filius opponitur Spiritui Sancto, & ab ipso distinguitur praecise per filiationem, hoc enim respectu unice Patrem respicit; sed per filiationem prout adjunctam habet spirationem activam; unde per illam filiationem constitueretur quidem in ratione filii, non autem in ratione spiratoris.

Instabis 3: Etsi Filius non procedat a Spiritu Sancto, ab eo tamen distinguitur: pariter si Spiritus Sanctus a solo Filio procederet, adhuc a Patre distingueretur; ergo pariter si a solo Patre procederet, nihilominus a Filio quoque distingueretur.

Resp. ad 1. partem, Filium a Spiritu Sancto distingui, quia producit Spiritum Sanctum, ac necesse est mutuam oppositionem relativam intercedere inter personam producentem ac personam productam. Inepta sane ac ridicula est isthaec arguendi ratio, Filius a Spiritu Sancto non procedit, a quo tamen distinguitur; ergo si Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ab ipso distingueretur. Perinde est ac si quis diceret, Pater distinguitur a Filio, & tamen ab ipso non procedit: ita quidem; sed ideo Pater a Filio distinguitur, quia Filium producit.

Ad secundam partem dico, quod si Spiritus Sanctus a solo Filio procederet, nihilominus a Patre distingueretur, quia mediate saltem censeretur ab illo procedere, quia Filius ipse vim spirandi Spiritum Sanctum a Patre accepisset.

QUAESTIO ULTIMA.

De cautione, qua in Mysterio SS. Trinitatis loquendum est, certisque vocibus in eo exponendo usurpari solitis.

QUo abstrusius est, & ab omni humano captu longius remotum mysterium, eo major adhibenda cautio, ut castigata, & accurata sit nostra loquendi ratio, quod ut fiat, iisdumtaxat utendum vocibus, quas aut Scriptura, aut Traditio, aut Ecclesiae totius, vel Scholae Catholicae usus consecravit. *Neque enim*, ait S. Aug. L. 1. de Trinit. c. 3. *periculosius alicubi* Tom. 8. *erratur, nec laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid invenitur.* p. 752. A. Unde L. 10. de Civit. Dei c. 23. docet longe aliam esse Philosophorum, & Christianorum docendi rationem: *Liberis enim*, inquit, *verbis loquuntur Philosophi, nec in rebus ad intelligendum difficillimis offensionem religiosarum* Tom. 7. *aurium pertimescunt. Nobis autem ad certam regulam loqui fas est, ne verbo-* p. 258. A. *rum licentia etiam de rebus, quae his significantur, impiam gignat opinionem.*

Omnis itaque verborum profana novitas hic caute declinanda: sola hic audienda, & consulenda Dei revelatio in verbo Dei seu scripto seu tradito contenta; nec aliae humanae rationis ac Philosophiae hic partes esse debent, quam obsequentis fidei placitis, eaque, quantum valet, confirmantis, nusquam vero impugnantis.

Cum vero Mysterium Trinitatis propugnandum habeamus adversus hostes triplicis ordinis, Paganos, Judaeos, & Christianos haereticos, prudenter, & accommodate ad uniuscujusque captum, & animi praeparationem, probationes, & argumenta dispensanda sunt: adversus veros illos omnes istud prae oculis semper habendum, totum Mysterium Trinitatis duobus prae-

præsertim capitibus concludi, personarum scilicet distinctione, & naturæ unitate. Igitur ubi agendum tibi erit de distinctione personarum, eas voces fuge, quæ confusionem, permixtionem, unionem, identitatem, ac complexionem exprimunt: ubi vero de unitate naturæ, eas voces caute declina, quæ divisionem, distinctionem, separationem, partitionem, diversitatem, inæqualitatem, numerum designant. Quod ut apprime intelligatur, & observetur, cognoscendi, & exponendi sunt termini, seu vocabula, quibus uti solent Theologi in isto Trinitatis altissimo Mysterio exponendo.

Termini vero illi seu vocabula, vel græca sunt vel latina.

Græca hæc sunt, οὐσία, *essentia*; φύσις, *natura*; ὑπόστασις, *hypostasis*; πρόσωπον, *persona*; ὕπαρξις, *existentia*; ὁμοούσιος, *consubstantialis*, ὁμοιούσιος *similis naturæ*; περιχώρησις, *circumincessio*.

Latina, essentia, natura, substantia, subsistentia, persona, circumincessio, personalis proprietas, relatio, notio.

Quid sit οὐσία, φύσις, ὕπαρξις apud Græcos; apud Latinos vero essentia, natura, substantia, existentia.

οὐσία vulgari ac recepto usu essentiam seu naturam in Scripturis significat, & usurpatur non solum in concreto, cum Deus dicitur ὁ ὤν, *existens*, Exodi 3. v. 14. *Ego sum, qui sum*: nempe ut significetur Deum per essentiam esse, seu esse ens necessarium, absolutum, infinitum, entis plenitudinem, uno verbo, ens perfectissimum; sed etiam in abstracto, cum Deo tribuitur θεότης, *divinitas*, Coloss. 2. vers. 9. & φύσις, *natura*, Galat. 4. v. 8. & θεία φύσις *divina natura*, 2. Petri v. 4.

Apud Veteres, Philosophum imprimis Lib. Categoriarum cap. de substantia, οὐσία usurpatur pro natura individua seu singulari, quam substantiam secundam vocant, & nos personam, seu hypostasim dicimus. *Tota sæcularium Litterarum Schola*, inquit S. Hieronymus Epist. 57. ad Damasum, *nihil aliud hypostasim, nisi οὐσίαν novit*. Hoc sensu Pierius Martyr, & Præsbyter Pamphilii Martyris præceptor, cum de Patre, & Filio Catholico more sentiret, Patrem tamen, & Filium duas esse οὐσίας dicebat. Ita refert Photius codice 119. Per οὐσίαν *hypostasim* intelligebat, sicut ex antecedentibus, & consequentibus planum esse idem Photius affirmat. Eodem plane sensu vocem eamdem usurpavere aliquando SS. Gregorius Nyssenus, Epiphanius, Athanasius, quorum verba apud doctissimum Petavium Lib. 4. de Trinitate c. 1. n. 2. & 3. legi possunt. *T. 4. p. 2. pag. 20.* *Phot. Bib. p. 299. num. 20.*

Quin, & apud Hæreticos οὐσία idem erat ac *hypostasis*, donec tandem & substantiæ, & hypostasis nomen de medio tolli voluerunt, nec Deo tribui. In Confessione quippe Constantinopoli scripta ab Acacio, Eudoxio, aliisque, qui Seleuciensis Synodi Decreto damnati ad Imperatorem confugerunt, prope finem, sic definiunt apud S. Athanasium Lib. de Synodis Ariminensi, & Seleuciensi: *Nomen substantiæ*, inquiunt, *quod simplicius a Patribus positum, a populisque minime intellectum, offensionis causa fit; quod etiam in Scripturis non contineatur, de medio tolli, & nullam omnino substantiæ mentionem in Deo deinceps faciendam esse, placuit*. Quo suo decreto Ariani suas priores Confessiones, quibus duxerant Filium etiamsi non ex essentia, tamen ex hypostasi Dei Patris genitum esse, resciderunt. *Tom. 1. p. 722. B.*

Hæc porro vocabuli οὐσίας interpretatio, paucorum fuit inter Orthodoxos; vulgo quippe οὐσία pro essentia seu natura sumebatur, qui usus

tan-

Tom. 8. p. 838. C. tandem ita invaluit, ut eum mutare amplius non liceat. *Nostra loquendi consuetudo*, ait S. Aug. Lib. 5. de Trinitate c. 9. *jam obtinuit, ut hoc intelligatur, cum dicimus essentiam, quod intelligitur, cum dicimus substantiam: non audemus dicere unam essentiam, tres substantias; sed unam*
T. 4. p. 2. p. 20. *essentiam vel substantiam, tres autem personas. Quis rogo*, dicebat Hieronymus citata jam Epist. ad Damasum, *ore sacrilego tres substantias prædicabit?*

Et vero Ariani substantiæ nomine abutebantur, erroremque suum eo involvebant, cum tres in Deo substantias esse, idest, essentias numero,
T. 2. Conc. p. 694. B. & dignitate diversas affirmabant. *Cohors Hæreticorum*, dicebat Conc. Sardicense Epist. Synodica, *contendit diversas esse hypostases* (idest substantias) *Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, & eas separatas esse. Nos autem hanc percepimus, & didicimus, & hanc habemus Catholicam traditionem, & fidem atque confessionem, unam esse hypostasim, quam ipsi hæretici usiam vocant.* Vide Theodoretum Lib. 2. Histor. Ecclesf. c. 8. ubi integram Concilii Sardicensis Epistolam refert. φύσις, *natura*, in Scripturis 2. Petri 1. v. 4. usurpatur, ac Deo tribuitur.

Ex Veteribus nonnulli tamen οὐσίας, potius quam φύσεως, Deo tribuen-
Pag. 74. dum esse censuerunt his de causis. 1. quia φύσις derivatur a verbo, quod nasci significat, divina porro essentia non nascitur, nec generat, nec generatur, ajunt e Schola Theologi. 2. quia generatim de re quacumque etiam per se non subsistente, v. gr. de accidente, affirmatur; res enim quælibet suam habet, qua constituitur, naturam. 3. quia Philosophus naturam seu φύσιν definivit *principium motus, & quietis*. Porro a Deo longius exulat, & alienus est motus.

Nihilominus tamen sano, & recto sensu φύσις seu natura Deo tribuitur a Veteribus SS. Patribus, sic ostendit Petavius L. 4. de Trinitate c. 2. n. 2.

Triplex est apud Veteres φύσεως significatio. 1. idem est ac οὐσία, *essentia*. 2. idem ac quod reale est, non vero opinione tantum existit. 3. idem ac ὑπόστασις seu persona. Prior significatio communis est ac vulgata, secunda omni caret periculo, tertia a paucis usurpata, & jam diu obsoleta jacet: non negligenda tamen, ut nonnulla Veterum dicta sano sensu intelligas, apud quos aliquando legere est, unam esse in Christo φύσιν, idest unam personam, non vero unam naturam seu essentiam.

ὕπαρξις recepto usu idem est ac rei extantia seu existentia. Apud Veteres autem duplici usurpatur sensu. 1. pro ipsa natura, essentia, & existentia; tria enim illa apud illos nonnunquam synonima sunt. 2. pro natura individua, & singulari, seu pro persona: unde interdum una dicitur in Deo esse ὕπαρξις, idest una natura, essentia, & existentia; aliquando triplex, idest persona: quæ varia illorum terminorum expositio petenda est ex subjecta materia, scopo, & doctrina eorum, qui eo vocabulo utuntur.

Idem sonant apud Latinos essentia, natura, substantia, & existentia, quod apud Græcos οὐσία, φύσις, ὕπαρξις.

Tom. 8. p. 860. F. *Essentia* derivatur a verbo esse, *Ab eo, quod est esse*, ait S. Aug. L. 7. de Trinitate c. 4. *appellatur essentia*.

Observat idem S. Doctor, *essentiæ* vocabulum apud antiquiores Latinos in usu non fuisse, sed eos per nomen naturæ idem omnino significatum voluisse, quod per nomen *essentiæ* subinde designatum fuit. Namque SS. Patres promiscue essentiam seu naturam appellant id, quod rem con-

constituit. *Essentia*, inquit S. Hilarius L. de Synodis, *est res, quæ est, vel ex quibus est, & quæ in eo, quod maneat, subsistit. Dici autem essentia, & natura, & genus, & substantia uniuscujusque rei poterit. Proprie autem essentia idcirco est dicta, quia semper est: quæ idcirco etiam substantia est, quia res, quæ est, necesse est subsistat in se; quidquid autem subsistit, sine dubio in genere vel natura vel substantia maneat. Cum ergo essentiam dicimus significare naturam vel genus vel substantiam, intelligimus ejus rei, quæ in his omnibus semper esse subsistat*. Unde S. Aug. L. 7. de Trinitate c. 6. *tres personas*, inquit, *ejusdem essentiæ, vel tres personas unam essentiam dicimus*. Licet vero, ut scite observat S. Hilarius loco mox citato, res quælibet, v. g. accidens, qualitas, relatio &c. suam habeat peculiarem essentiam, qua in suo genere, seu esse constituitur, specialiter tamen, ubi de Deo sermo est, significat essentiam seu naturam & substantiam. *Humana inopia*, inquit S. Augustinus Lib. 7. de Trinitate cap. 4. *timuit dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa æqualitate ulla diversitas*.

P. 1158. C.

Tom. 8. p. 863. B.

Ib. p. 860. B. C.

Naturæ nomen veteribus SS. Patribus pro essentia significanda familiare esse, ac levem videri eorum scrupulum, qui nomen istud a Deo excludendum idcirco esse arbitrantur, quod derivetur a verbo *nasci*, (quod divinæ essentiæ convenire non potest) jam paulo ante observavimus.

Substantia id significat, quod per se subsistit, nec alio indiget tanquam subjecto, qualia sunt accidentia; quo profecto sensu Deo maxime proprium est substantiæ nomen: non vero quatenus significat id, quod substat, seu sustentat aliquod accidens. Quo sensu S. Augustinus L. 7. Trinit. cap. 5. negat, substantiam proprie de Deo dici, quia nullum in ipso est accidens. Aliqui e Veteribus substantiam cum subsistentia confundunt; unde factum, ut tres in Deo substantias esse dixerint, idest tres subsistentias seu tres personas.

Ib. p. 861. B.

Existentia proprie, imo & maxime proprie, Deo convenit, qui de se ipso ait: *Ego sum, qui sum*, Exodi 3. v. 14. Unde creaturæ veluti nihil sunt ante ipsam, *substantia mea tanquam nihilum ante te*, ait David Psal. 38. v. 8.

Inter ista autem vocabula hoc discriminis observandum, quod *essentia* & *natura* pressius, ac significantius denotent intima rei constitutiva principia, *substantia* id, quod per se existit: & hoc sensu minus patet quam *essentia* & *natura*: quidquid enim est, suam habet naturam & essentiam, v. g. accidentia, qualitates &c. quæ tamen substantiæ non dicuntur. *Subsistentia* pariter denotat proprium modum existendi substantiæ, qui modus duplex est: unus, quo constituitur substantia in esse substantiæ, & est independentia a subjecto, per quam substantia ab accidente distinguitur, alter, quo substantia constituitur in ratione suppositi, & est incommunicabilitas illius substantiæ alteri tanquam supposito, per quam natura singularis non potest, ut singularis est, alteri communicari; quæ quidem subsistentia in natura intellectuali vocatur *persona*, in aliis vero simpliciter aut *substantia* aut *subsistentia* dicitur. Pariter *existentia* latius patet *substantia* & *subsistentia*; competit enim rei cuilibet extra nihilum positæ, qualia sunt accidentia.

Quid sit ὑπόστασις & προσώπου apud Græcos, persona & subsistentia *apud Latinos*.

Magna animorum contentione disputatum olim fuit de significatione vocis hujus *ὑπόστασις* & quidem tanta, ut inde ex parte ortum fuerit grave illud luctuosum dissidium Antiochenum, versus ann. Christi 360. quo tota Occi-

Occidentis & Orientis commota & turbata fuit Ecclesia; aliis cum Meletio, tres hypostases, aliis cum Paulino unam admittentibus, sibique mutuo hæresis notam affingentibus: qui enim unam hypostasim admittebant, ii Sabellii partes fovere; qui vero tres, ii Arii errorem promovere accusabantur: alii per hypostasim, essentiam seu naturam: alii vero personam intelligebant.

Tom. 1. p. 295. D. Eo crevit dissensio, ut periculum esset, ait S. Gregor. Nazianz. Oratione de laudibus S. Athanasii, *ne Orbis terrarum fines, una cum syllabis abrumperentur. Res profecto ridicula,* (ait ibidem) *vel potius miseranda. Diversæ fidei speciem præbuit levis illa & jejuna de sono vocum altercatio. Hic deinde & Sabellianismus ob tres personas excogitatus est, & Arianismus ob tres hypostases, quorum utcumque pertinax contendendi studium affinxerat.*

T. 4. p. 2. pag. 20. Inde perspicuum est, significationem vocis *hypostaseos*, apud Veteres fixam & ratam non fuisse, quæ modo pro natura, modo pro persona sumebatur. S. Hieronymus Epistola 14. alias 57. quæ est ad Damasum, asserit totam sæcularium Litterarum Scholam nihil aliud *hypostasim*, nisi *usiam* novisse.

Illustrissimus Huetius Origenianorum Lib. 2. & Doctissimus Petavius L. 4. de Trinit. c. 1. in ea esse videntur sententia, vulgo apud Veteres *hypostasim* pro essentia seu natura, raro pro persona significanda usurpari. Econtra Bullus Præsbyter Anglicanus, in defensione fidei Nicænæ multis Veterum testimoniis demonstrat, ante dissidium Antiochenum nomine *hypostasis* personam usu communi, ac recepto significatam fuisse. Dissensio porro illa de varia significatione vocis *hypostasis*, ad fidei substantiam non pertinebat: qui enim, ut jam dixi, unam esse in Deo *hypostasim*, hoc nomine essentiam seu naturam; qui vero tres *hypostases* dicebant, ii tres intelligebant personas: quibus ex utraque parte auditis, dissidium illud in Conc. Alex. an. 362. a S. Athanasio compositum fuit. Non tamen omnino extincta, ac consepulta fuit controversia; recruduit enim tempore Damasi S. Pontificis, de qua consultus fuit S.

Ibidem. Hieron. *Proh dolor!* inquiebat citata mox Epistola ad Damasum, *post Nicænam fidem, post Alexandrinum, juncto pariter Occidente: Decretum, trium hypostaseon ab Arianorum Præsule & Campensibus, novellum a me homine Romano nomen exigitur .... Interrogemus, quod tres hypostases posse arbitrentur intelligi: Tres personas subsistentes, ajunt. Respondemus nos ita credere: Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostases, ut tria enypostata, hoc est, tres subsistentes personas non confitetur, anathema fit. Et quia vocabula non ediscimus, hæretici judicamur. Si quis autem hypostasim, usiam intelligens, non in tribus personis unam hypostasim dicit, alienus a Christo est. Decernite, obsecro,*

Ibid. pag. 21. *si placet, non timebo tres hypostases dicere.* Et sub finem Epistolæ sic concludit: *Quamobrem obtestor Beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per homousion Trinitatem, ut mihi Epistolis tuis, sive tacendarum, sive dicendarum hypostaseon detur auctoritas.* Ita vir sanctus, ac doctus, suam erga Sedem Apostolicam reverentiam & obedientiam testabatur.

Tandem significatio vocis, *hypostasis* fixa & determinata fuit pro denotanda persona, quem sensum invertere, ac mutare nemini amplius licet.

Πρόσωπον apud Græcos personam significat, seu naturam individuam subsistentem, certis quibusdam proprietatibus & accidentibus circumvestitam. Aliquando sumitur pro sola rei repræsentatione, ac specie: quo sensu dicimus talem in Theatro sustineri seu repræsentari personam, per fictionem nempe, ac simulationem.

Non absimili fere sensu aliquando Sabelliani tria πρόσωπα non recusarunt

runt admittere, ideſt, unam eamdemque perſonam ſub vario nomine, ac varia quaſi ſpecie & repræſentatione multarum officia & munera ſuſtinentem: ad quam Hæreticorum fraudem declinandam Catholici dicebat, *ἐν ὑπόστασι, τρόσωπα*, vel, *τρία πρόσωπα ἐν ὑπόστατα*, ideſt, tres perſonas in hypoſtaſi, vel tres perſonas hypoſtaticas.

Apud Latinos idem ſignificat *perſona*, quod apud Græcos ὑπόστασις, naturam ſcilicet ſingularem & individuam per ſe ſubſiſtentem, alteri tanquam ſuppoſito incommunicabilem, quam Boetius definivit, *naturæ rationalis individuam ſubſtantiam*.

Subſiſtentia dicitur id, per quod res per ſe ſubſiſtit; nec differt a perſona, niſi tanquam abſtractum a concreto: ſubſiſtentia enim modus eſt ſeu forma, per quam natura per ſe ſubſiſtit ſeu fit ſingularis, & redditur incommunicabilis alteri tanquam ſuppoſito: unde tot ſunt in Deo ſubſiſtentiæ, quot perſonæ: In creatis pro multiplicatione perſonæ ſeu ſubſiſtentiæ, multiplicatur natura ſingularis: ſed in Deo, una & eadem numero eſſentia triplici modo diſtincto, qui ſubſiſtentia aut perſonalitas dicitur, ſubſiſtit; atque in hoc adoranda tanti Myſterii altitudo, ac ſublimitas curioſius non ſcrutanda.

Quid ſit ὁμοούσιος.

Ὁμοούσιος apud Græcos dicitur, qui ſimilis, & ejuſdem eſt cum altero eſſentiæ ſeu naturæ, ac ſubſtantiæ. Hoc idem apud Latinos ſignificat vox *conſubſtantialis*; quo ſenſu Tertullianus Lib. adverſus Praxeam cap. 2. expreſſe dicit, Patrem Filium & Spiritum Sanctum eſſe *unius ſubſtantiæ*: nihil autem aliud latine ſignificat *unius ſubſtantiæ*, quam quod græce dicitur ὁμοούσιον. Patres Nicæni ad præcludendam Arianis omnem elabendi, ac tergiverſandi viam, Filium Dei Patri ſuo *ὁμοούσιον*, *conſubſtantialem* definiere: nullum quippe nomen ſeu vocabulum eſt ſignificantius, quo Filii divinitas, ac perfecta cum Patre æqualitas melius exprimi, & Ariana impietas preſſius comprimi, ac conſtringi poſſit. *Certe*, ait S. Athanaſius L. de Synodis n. 45. *cum omnia poſſint pro libidine ſophiſmatibus eludere, ac detorquere, hanc ſolam vocem, utpote quæ ſuam hæreſim confutet, reformidant: quam Patres, quaſi propugnaculum adverſus impiam omnem eorum cogitationem, conſcripſere*. Revera etenim Ariani, qui mira fallendi, ac ſimulandi arte, quaſque vel clariſſimas fidei profeſſiones eludebant, ac detorquebant, hac una ὁμοούσιος voce arctati, ac concluſi effugere aliter non potuerunt, quam contendendo ſupprimendam illam eſſe. *Ariani*, ait S. Ambroſius L. de fide orthodoxa, ſeu, de divinitate Filii c. 4. *ſentientes ſe in hoc verbo concludi, nullam omnino hujus mentionem fieri voluerunt*, quam tantopere adverſabantur. *Ut enim ſerpens*, ait S. Epiphanius hæreſi 69. *bituminis odorem refugit, aut cervæ halitum, aut gagatæ lapidis ſuffitum, aut ſtyracis fumum, ſic Arius & Sabellius conſubſtantialis vocem illam, ac profeſſionem vehementer oderunt*. Quapropter in ſecunda Sirmienſi fidei formula, voces οὐσίαν ὁμοούσιον, & ὁμοιούσιον, ſilentio premendas & ab uſu Eccleſiaſtico removendas eſſe definiunt. Idem de voce *ſubſtantiæ* pronuntiant in tertia formula. Verum cum ſuppreſſionem illam a Patribus Nicænis obtinere nunquam potuiſſent, quod vox illa ὁμοούσιος, ſit veluti fidei Catholicæ teſſera, ſubinde toti in calumnias & criminationes effuſi, objecere

P. 301. *Tom. 1. p. 760. C.* *T. 2. Append. pag. 351. A.* *Tom. 1. p. 797. B.*

I. vocem hanc ὁμοούσιον in Scripturis non extare.

II. obſcuram illam eſſe & ambiguam.

III. no-

Criminationes Arianorum contra vocem. ὁμοούσιον

III. novam & peregrinam, antiquis Patribus incognitam, & a Nicænis primum excogitatam.

IV. a Concilio Antiocheno annis fere 60. ante Nicænum, a Paulo Samosateno proscriptam, ac damnatam; unde concludebant e Symbolo eradendam esse. Hæc porro omnia luculenter dissolvit S. Athanasius.

Responsio ad primum. Tom. 1. p. 752. A.

Ad primum respondet 1. retorquendo adversus ipsos argumentum. *Si, ait* Lib. de Synodis, *verba non scripta putant rejicienda, quare Ario non obsistunt, qui tot sententiolarum, quæ in scripturis non habentur colluviem excogitavit; quales sunt*, ex non extantibus: *&*, non erat filius antequam gigneretur: *&*, erat tempus, quo non erat: *&*, mutabilis est: *&*, ineffabilis & indivisibilis est Pater Filio: *&*, Filius non novit suam substantiam; *& quaslibet alias ejus sententias, quas in ridicula & impia Thalia sua evomuit: ... In quibus autem Scripturis hæc ipsi invenere*; Non factum, & nomen substantiæ: *&*, tres sunt hypostases, *&*, Christus non est verus Deus, *& alia hujuscemodi bene multa, quæ Ariani quotidie usurpant, nec tamen in Scripturis leguntur? Quid mirum ergo*, pergit S. Doctor, *si cum majoribus, & cum patribus suis pugnant, ubi ipsi secum concertant, in seque ipsos impingunt? Cum enim Antiochiæ in Encæniis, ut vocant, declarassent, Filium esse substantiæ Patris sine ulla dissimilitudine imaginem, jurassentque se ita sentire, ac eos, qui aliter sentirent, anathemate damnassent*; *imo in Isauria scripsissent*, Non refugimus authenticam fidem in Encæniis Antiochiæ editam; (*illic autem substantiæ nomen scriptum est*) *veluti eorum immemores paulo post in ipsa Isauria iis adversantia conscripsere, scilicet*, ὁμοούσιον *&* ὁμοιούσιον, hoc est consubstantiale, & substantia simile, utpote a Scripturis aliena, rejicimus, & substantiæ nomen de medio tollimus, quippe cum in Scripturis non reperiatur.

Ibid. B.

Ib. F. & p. 653.

Respondet 2. ibidem, *nihil interesse, si quis non scriptas voces proferat, dum piam servet sententiam. Hæreticus autem vir*, pergit, *licet verbis e Scriptura depromptis utatur, nihilo tamen minus, suspectus, ac mente corruptus cum sit, a Spiritu sancto audiet: Quare tu enarras justitias meas?*

Ib. p. 754. A.

Et Lib. de Decretis Nicænæ Synodi eidem Arianorum effugio respondet: *Noverit quisquis studiosus fuerit, etiamsi ipsæ voces ita in Scripturis non extent, sententiam tamen, quam continent, vere ex Scripturis haberi*; quod quidem multis Scripturæ testimoniis S. Doctor ibidem demonstrat: *Ex utero ante luciferum genui te. Ego & Pater unum sumus. Ego in Patre, & Pater in me &c. Nemo igitur*, concludit S. Doctor, *obstupescat, cum audit Filium Dei ex substantia Dei esse; sed Patribus potius assentiatur, qui videlicet ut ipsam rei notionem perpurgarent, majoris perspicuitatis gratia verbisque veluti synonimis has voces*, ex Deo, *istis*, Ex Dei substantia *explicavere. Idem enim arbitrati sunt dicere Verbum* ex Deo *esse, ac dicere ipsum esse ex* Dei substantia, *quandoquidem ista vox*, Deus, *nihil aliud significat, quam substantiam ejus, qui est.*

Ib. p. 227. A.

Ib. p. 228. A.

Summa hujus primæ responsionis est 1. multas voces, quarum sanus est sensus, usurpari, licet in Scripturis non extent. 2. vocem ὁμοούσιον totidem quidem syllabis in Scripturis non extare; sed extare quoad sensum, & rem significatam.

Responsio ad secundum. Ib. p. 755. E.

Ad secundum, nempe vocem seu distinctionem ὁμοούσιον obscuram esse, sic reponit idem S. Doctor Lib. de Synodis n. 40. *ea fuit futilis hominum excusatio*: Cum non possimus verborum interpretationem assequi, illa rejicimus. *At si sincero loquerentur animo, non dictum oportuit, Illa rejicimus; sed suscitaturi erant ut a peritis edíscerent; alioqui rejiciant quidquid in* Scri-

Scripturis divinis non intelligunt, eosque, qui illa scripsere, criminentur. Sed Hæreticorum potius quam nostrum Christianorum fuerit audacia ejusmodi. Quæ enim in sacris Eloquiis non intelligimus, non ideo rejicimus; sed ab iis quærimus, ab iis edisceæ postulamus, quibus Dominus revelavit.

Ad tertium, nempe vocem ὁμοούσιον novam & peregrinam esse, a Nicænis Patribus primum excogitatam, respondet idem S. Doctor, falso prorsus ab Arianis istud asseri. *Diu namque*, inquit, *ante illos septuaginta, qui Samosatensem deposuerunt, duo Dionysii extitere, quam alter Romæ, alter Alexandriæ Episcopus erat. Cum autem quidam ad Romanum Episcopum, Alexandrinum detulissent, quod Filium rem factam & Patri non consubstantialem affirmaret, Sinodus Romæ coacta rem indigne tulit: Romanus autem Episcopus omnium sententiam rescripsit ad gentilem suum. At ille sui purgandi causam Librum edidit hoc titulo, Elenchus & Apologia, & his verbis ad Romanum scripsit Episcopum.* Addit ibidem Dionysius, se aliam scripsisse Epistolam, in qua impactam sibi criminationem de negata Filii cum Patre consubstantialitate, a se amolitur. Igitur, Athanasio teste, ante Concilium Nicænum Dionysius tum Alexandrinus, tum Romanus, & cum isto Romana Synodus, jam agnoverant Filium Patri ὁμοούσιον consubstantialem.

Responsio ad tertium.

Ibidem p. 757. E.

Ibid. pag. 758. A.

Idem S. Athanasius Epistola ad Africanos, refellens Arianos, qui obtendebant se fidem Nicænam amplexos fuisse, præter vocem ὁμοούσιον, quam novam & periculosam esse dicebant, ait, vocem illa veterum Episcoporum testimonio comprobatam esse. *Quod si*, ait, *post hæc tanta, post priscorum Episcoporum testimonium, post subscriptionem Patrum suorum, quasi eorum ignari, sese simulant consubstantialis vocem reformidare; dicant sentiantque simplicius, ac sincerius, Filium naturæ esse filium; anathemate autem damnent, uti Synodus præcepit, eos qui dicunt eum, creaturam, aut rem factam &c.* Agnoscit rursus ibidem Sanctus Athanasius, veteres Episcopos vocem ὁμοούσιον agnovisse & usurpasse.

Ib. p. 898. C. D.

Eusebius ipse testis hac in parte non suspectus, scribens ad suos Cæsarienses, apud Socratem L. 1. Hist. c. 8. *Novimus*, inquit, *quosdam ex veteribus & illustres Episcopos, qui de Patris & Filii divinitate differentes, nomine ὁμοούσιον usi sunt.* Hoc ipsum agnoscit & Theodoretus L. 1. Hist. c. 13. *Vocem igitur*, inquit, *consubstantialis novam non esse, nec a Patribus eo tempore congregatis primum excogitatam, sed jam olim a majoribus transmissam ad posteros, Eusebius aperte testatur.* Et revera Eusebius in eadem ad Cæsarienses Epistola, declarat se Nicænæ fidei subscripsisse, ac vocem ὁμοούσιον admisisse, postquam intellexit rectum & Catholicum illius sensum, quem Patres Nicæni exposuerant, quem sensum tandem confessi sunt & ipsi Semiariani in Synodo Antiochena sub Joviano. In Epistola quippe Synodica ad Imperatorem, hæc habent de Synodo Nicæna. *Vocabulum* consubstantialis, *quod quibusdam videtur parum recte in ea positum, est probe a Patribus commodaque interpretatione explanatum. Quæ quidem interpretatio ostendit, Filium ex Patris substantia genitum, Patri secundum substantiam similem, & neque affectionem ullam in ejus inexplanabili generatione debere intelligi, neque vocabulum substantiæ apud sanctos Patres ad consuetudinem græci sermonis capi, sed ab illis poni ad evertendum illud pestiferum dogma, Christum scilicet ex nihilo ortum esse, ab Ario impie inductum.* Inde, opinor, facile omnibus patet, quis sit legitimus sensus vocis ὁμοούσιον, quam Synodus Nicæna consecravit. Vel ipsi hæretici Valentiniani voce ὁμοούσιον usi sunt, teste Irenæo L. 1. c. 1. ut inter suos Æonas

P. 26. D.

P. 40. D.

Tom. 2. Conc. pag. 828. B.

quamdam naturæ æqualitatem constituerent, hoc est consubstantialitatem: scilicet vocem hanc, quam in Mysterio Trinitatis jam tum a Catholicis usurpatam videbant, ad suos etiam Æonas transtulerunt; hæresis enim, ait Tertull. L. adversus Praxeam c. 8. *vocabula hujusmodi ex veritate accepit.*

Resp. ad quartum. Ad quartum, diverso plane sensu vocem ὁμοούσιον accepere Patres Antiocheni adversus Paulum Samosatenum, & Nicæni adversus Arium. Iste Filium veram creaturam esse contendebat, non ex substantia Patris genitum, sed ex non extantibus factum seu creatum; adversus quem Patres Nicæni Filium ex substantia Patris genitum, adeoque unius & ejusdem cum ipso substantiæ, seu ὁμοούσιον, hoc est, *consubstantialem* esse definiunt. Paulus Samosatensis alter conjuratus divinitatis Filii hostis, voce ὁμοούσιον turpiter abutebatur, sensu corporeo, ac materiali intelligens Filium habere naturam a Patre divisam, ac quasi per partes discerptam. Sic enim ille sophistice arguebat: Si Filius Patri suo est consubstantialis, ut Catholici dicebant, consequens est divinam substantiam in duas partes quasi dissectam esse, quarum altera Patrem, altera Filium constituat; adeoque divinam aliquam substantiam extitisse Patre & Filio anteriorem, quæ in duos istos postea distributa fuerit; unde consequens erat, tres esse in Deo quasi per partes divisas, ac dissectas naturas seu substantias: quam quidem vocis ὁμοούσιον impiam interpretationem Patres Antiocheni merito abominati fuerunt, ac ὁμοούσιον hoc sensu damnarunt, ac rejecerunt.

T. 1. pag. 759. A. B. Audiatur S. Athanasius discrimen istud inter Antiochenam & Nicænam Synodum circa sensum vocis ὁμοούσιον exponens Libro de Synodis. *Qui*, ait *Samosatensem deposuere, vocem* consubstantialis *corporali accepere modo, cum Paulus argutari vellet, ac dicere, Si Christus non ex homine Deus factus est, ergo consubstantialis est Patri, atque hinc necesse est tres esse substantias, unam priorem, duas vero ex illa procedentes. Ideoque illud Pauli sophisma jure caventes, dixere Christum non esse consubstantialem. Neque enim Filius ita se habet respectu Patris, qualiter ille cogitabat. Qui autem Arianam hæresim anathemate damnarunt, cum Pauli calliditatem animadvertissent, & cogitarent non ita de incorporeis, & maxime de Deo, consubstantialitatem accipiendam esse, agnoscentesque Verbum non creaturam, sed prolem ex substantia esse, item Patris substantiam, Filii principium, radicem, ac fontem esse, ac eumdem ex se veram esse genitoris similitudinem, nec eum quasi natura extraneum, uti nos sumus, a Patre separatum esse; sed cum ex ipso sit, Filium esse indivisum, uti se habet splendor erga lucem: cum item sibi faverent Dionysii exempla, fontis scilicet vox & consubstantialis defensio; & ante ista vox Salvatoris index unitatis*; Ego & Pater unum sumus &c. *Ea, inquam, de causa jure & ipsi Filium consubstantialem dixerunt ... Utraque Synodus ex legitima*

Ibid. E. *causa, hoc modo alia, alio alia locuta est*. Hæc S. Athanasius, ex quibus constat vocem ὁμοούσιον pro vario, ac diverso sensu rejectam vel approbatam fuisse: rejecta, impio Samosatensis sensu, qui substantiam aliquam divinam Patre & Filio anteriorem, & more corporum inter eos subinde divisam, ac dissectam intelligebat: approbata, Catholico Patrum Nicænorum & prædecessorum eorum sensu, qui nomine ὁμοούσιον intelligebant unam & eamdem, ac indivisam esse Patris & Filii substantiam, seu naturam & essentiam.

Quid sit ὁμοιούσιος.

Ὁμοιούσιος dicitur, qui alteri in natura similis est. Scilicet cum vox ὁμοούσιον quam Synodus Nicæna consecraverat, & qua omnes Arianorum artes elide-

elidebantur, multis displiceret, eo prætextu, quod in Scripturis non extaret, ac in Paulo Samosateno a Patribus Antiochenis an. 272. damnata jam fuisset, Filium non ὁμοούσιον, *consubstantialem*, sed ὅμοιον similem in natura dicere maluerunt; atque ita, inquit Sulpitius Severus, unius litterulæ appositione, omnem Nicænam fidem labefactarunt.

Non levis quæstio est, quis legitimus sit vocis ὁμοιου sensus & usus: an scilicet catholicum sensum pati possit, ac sufficienter Nicænam fidem exprimat, exclusa omni erroris suspicione; an vero ita propria sit, ac necessaria vox ὁμοούσιον, ut post Concilium Nicænum nemini fas esse possit, nisi in fide suspectus esse voluerit, vocem hanc omittere, & ὁμοιούσιον ejus loco substituere: ad quam quæstionem dissolvendam

Observandum est, post Concilium Nicænum Arianam sectam in tres quasi partes seu factiones invicem sibi oppositas divisam fuisse.

Prima eorum erat, qui puri seu rigidi Ariani dicebantur, qui nempe Filium creaturam esse Patri in natura dissimilem, græce ἀνόμοιον, blasphemabant, unde Anomæi nuncupati, quorum præcipui fuere Aetius, Eunomius, Euzojus, Uranius, Ursacius, Valens, Germinius, Auxentius &c.

Secunda illorum erat, qui metu Imperatoris Constantini, apud quem vocem ἀνόμοιον, *dissimilem*, summo in odio esse noverant, Filium Patri quidem similem aperte dicebant; verum rogati, quid eo vocabulo intelligerent, respondebant, similem Filium Patri non in natura & essentia, sed in lineamentis quibusdam, eo fere modo, quo homo similis est homini externa specie; & statua seu simulacrum simile dicitur illi, cujus simulacrum est. Negabant ergo illi Filium esse Patri consubstantialem & in natura similem, ac consequenter voce tenus ab Arianis solummodo distabant: horum præcipui erant Acacius Cæsariensis, Eudoxius Antiochenus &c. quos egregie confutat S. Athanasius L. de Synodis. *Si enim*, dicebat, *o Acaci & Eudoxi, non refugitis expositam in Encæniis fidem, in eaque scriptum est, Filium esse substantiæ Patris sine discrepantia imaginem, cur in Isauria scribitis*, Rejicimus ὁμοιούσιον? *Si namque Fillius secundum substantiam Patri similis non est, qui substantiæ imago erit sine discrepantia?* T. 1. pag. 753. B. *Quod si vos pœnituit scripsisse, eum esse sine discrepantia substantiæ imaginem, cur anathemate damnatis eos, qui dicunt Filium esse Patri dissimilem? Si enim similis non est secundum substantiam, plane dissimilis est: quod autem dissimile est, nunquam imago fuerit.*

Tertia factio illorum fuit, qui vocem ὁμοούσιον rejiciebant quidem, quod nova & peregrina ipsis videretur; at filium Patri per omnia in substantia similem profitebantur, ὁμοιούσιον, inter quos præcipui fuere Basilius Ancyranus Georgius Laodicenus, Silvanus Tarsensis, Sophronius, Cyrillus Jerosolymitanus, Meletius Antiochenus &c. Illi a S. Epiphanio Semiariani dicti sunt, quod nempe Arii dogma temperare, ac emollire viderentur. His positis

Dico 1. Si per ὁμοιούσιον intelligatur similitudo non in substantia, sed vel in consensione voluntatis atque doctrinæ, vel in virtute aliisque hujuscemodi, ut reipsa intelligebant veri Ariani, sensum illum hæreticum esse.

Probatur iis omnibus momentis, quibus antea post SS. Patres usi fuimus ad probandam veram Verbi divini cum Patre suo consubstantialitatem, atque etiam ex aperta pugna & contradictione, quam S. Athanasius mox laudatus Acacio & Eudoxio exprobrat.

Dico 2. vocem ὁμοιούσιον *similem in substantia*, aliquando a Patribus rejectam & improbatam fuisse.

Probatur rationibus, quas exponit S. Athanasius Libro toties citato de Synodis. Prima est, quia similitudinis notio identitatem excludit: quæ enim similia sunt, non sunt ejusdem cum iis, quibus similia sunt, naturæ, ac substantiæ, ut crystallus adamanti similis, stannum argento, quæ multum inter se natura profecto distant. Secunda, quod si similis substantia dicatur Patri Filius, consequens est duas esse substantias, quarum una sit per participationem. Tertia, quia omnis similitudo non usurpatur nisi secundum qualitates; substantia vero per se similis non dicitur: *In substantiis*, inquit, *non similitudo sed identitas dici debet*.

Ibid. pag. 766. D. S. Basilius Epistola 141. Filium Patri *neque similem*, *neque dissimilem proprie esse*, eo quod *similitudo qualitatis est*, quæ in Deo nulla occurrit.

Edit. vet. Tom. 2. p. 926. B. S. Ambrosius non aliam videtur agnovisse vim, ac potestatem vocis ὁμοιούσιον Lib. de fide orthodoxa, seu de divinitate Filii cap. 2. ubi vocis illius patronos sic exagitat. *Denique sublato*, ὁμοούσιον, *id est*, *unius substantiæ vocabulo*, ὁμοιούσιον, *id est*, *similem factori suo posuerunt*; *cum aliud sit similitudo*, *aliud veritas*. *Nam homo ad imaginem & similitudinem Dei factus est*, *nec tamen Deus est*; *nec quod Deus est*, *homo extitisse credendus est*. *Ita & Filium Dei similem volunt*, *ut eum aliunde similem*, *non de ipsa una*, *sancta & beata Patris substantia dicant*. Qui si de Patris substantia non est, *ex non extantibus est*, *ut idem Arius tradidit*. (T. 2. App. 348. D.)

Hac igitur ratione potissimum ducti SS. Patres, vocem ὁμοιούσιον, *similem*, rejecerunt, quod suspicio esset gravissima, vocis illius patronos non admittere identitatem & unitatem substantiæ Filii cum Patre.

Dico 3. multos Episcopos contendisse per ὁμοιούσιον Nicænam fidem, cui adhærere se contestabantur, sufficienter exprimi, quales fuere Basilius Ancyranus, Meletius Antiochenus, Eusebius Samosatenus &c. & ipsum ὁμοούσιον silentio premendum esse pacis & concordiæ causæ, maxime cum in Scripturis non extaret.

Probatur 1. ex Sancto Epiphanio hæresi 73. & S. Hilario L. de Synodis, ubi referunt, formulam fidei, quam ab Hosio Cordubensi per vim expressam Aetii & Eunomii sectatores promulgaverant, in Synodo Ancyrana a Basilio cum suis Episcopis anathemati subjectam fuisse, ac Filium per omnia, etiam ratione essentiæ, Patri similem esse declaraverunt; ὁμοούσιον solummodo silentes, quod existimarent personæ unitatem hoc vocabulo significari. Censuit igitur Basilius Ancyranus cum suis, Filium in natura similem esse Patri, quod Ariani semper rejecerunt.

II. Idem Basilius Ancyranus post longam cum Eusebianis coram Constantino Imperatore disceptationem, cum conventum esset, ut Filius diceretur Patri per omnia similis, Valens, Ursacius &c. omissis illis verbis, *per omnia*, simpliciter dicere volebant, *Filium similem*; quod cum deprehendisset Imperator, adegit eos ut subscriptioni suæ adderent, *per omnia*. Ipse porro Basilius Ancyranus non tantum addidit in omnibus similem Patri Filium, sed explicatius similitudinem illam exponit: *In omnibus cum dico*, inquit, *non voluntate solum intelligo*, *sed & subsistentia & existentia*, *adeoque essentia ipsa*, *utpote Filium*, *quod sacræ Litteræ confirmant*; *spiritum e spiritu*, *vitam e vita*, *lumen e lumine*, *Deum ex Deo* ... *Et*, *ut uno verbo dicam*, *Filium Patris undecumque similem*, *uti filium patris*: quibus fidei suæ orthodoxiam palam & aperte declaravit Basilius Ancyranus. (Apud Epiph. T. 1, 869. D.)

III. Meletius Antiochenus, vir admirandæ sanctitatis & virtutis, qui pro-

fide.

fidei defensione ter in exilium amandatus fuit, qui constanter semper Arianis obstitit in Concilio Antiocheno an. 363. cui 27. Episcopi interfuerunt, in sua ad Jovianum Imperatorem Epistola simul cum omnibus Coepiscopis suis profitentur se constanter Nicænam fidem tueri: *Visum est*, inquiunt Patres illius Synodi, *tuæ prudentiæ significare, quod fidem sancti Concilii* T. 2. Conc.
jam olim Niceæ congregati, & approbemus & teneamus. Quandoquidem vo- p. 828. B.
cabulum consubstantialis, *quod quibusdam videtur parum recte in ea positum, est probe a Patribus, commodaque interpretatione explanatum.* Pag. 219

Iidem Episcopi, narrante Socrate L. 4. Hist. cap. 12. Nicænam fidem a se continuo fuisse servatam Liberio S. Pontifici attestantur per Legatos suos Eustathium Sebastenum, Silvanum Tarsensem & Theophilum Castabalæ.

Denique summo semper zelo Arianos insecuti sunt Episcopi illi, ut constat ex Ancyrana Synodo an. 358. ubi tam vehementer contra secundam Sirmiensem formulam insurrexerunt; ex Seleuciensi an. 359. contra Acacianos ex Antiochena an. 363. ex Lampsacena & Tyanensi an. 365. ex Constantinopolitana, cui præfuit Meletius an. 381. in quibus omnibus mirum in modum emicuit ardor eorum Episcoporum in conterenda impietate Ariana, etsi vocem ὁμοούσιον silerent, & solam ὁμοιούσιον usurparent. Argumento igitur est eos Episcopos existimasse per ὁμοιούσιον fidem Nicænam sufficienter exprimi, quod quidem & Ariani ipsi intellexisse videntur, pari enim ictu & ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον subvertere conati sunt in formula secunda Sirmiensi, ubi silentio voces illas obruendas esse censuerunt, quas procul dubio errori suo perinde noxias intelligebant.

Dico 4. eos Episcopos, suppresso ὁμοούσιον, ὁμοιούσιον admittebant, & Nicænæ fidei adhærere se profitebantur, catholice sensisse, nec pro hæreticis habitos fuisse.

Ac primo, quod catholice senserint, ac de verbis tantum controversia T. 1. p.
fuerit, probat S. Athanasius L. de Synodis: *Viros*, inquit, *qui alia qui-* 755. D.
dem omnia Niceæ scripta recipiunt, de solo autem Consubstantiali vocabulo ambigunt, non ut inimicos spectari par est. Neque enim velut Ariomanitas, aut Patrum ad versarios, homines aggredimur: sed disputamus veluti fratres cum fratribus, qui eadem, qua nos, sunt sententia, solo nomine in controversiam adducto. Cum enim confiteantur ex substantia Patris, & non ex alia substantia esse Filium, nec creaturam vel opificium illum esse, sed genuinam naturalemque prolem, & ab æterno una cum Patre Verbum & Sapientiam existere, non longe absunt a recipienda Consubstantialis voce. Talis est Basilius Ancyræ, qui de fide scripsit.

S. Hilarius L. de Synodis, comparationem instituens inter ὁμοούσιον & P. 1192.
ὁμοιούσιον docet utrumque vocabulum fidei exprimendæ aptum esse; & D.
utriusque abusum facilem esse: *Potest*, inquit, *una substantia impie dici, & pie taceri. Habes nativitatem, habes similitudinem. Quid verbis calumniam suspiciose tenemus, rei intelligentia non dissidentes? Credamus, & dicamus esse unam substantiam; sed per naturæ proprietatem, non ad significationem impiæ unionis. Una sit ex similitudine, non ex solitudine: sed forte parum proprietatis in se habere similitudo videatur.*

Ibid. *Prædicantes*, inquit, *similem Filium in omnibus Patri, nihil aliud* P. 1191. A.
quam æqualem prædicamus. Perfectæ æqualitatis habet significantiam similitudo, & hoc ex sanctis Scripturis intelligendum est.

II. Illos Episcopos velut hæreticos habitos non fuisse, eo quod ὁμοιούσιον profiterentur, constat ex verbis S. Athanasii mox relatis.

Pag. 1193. B. C. Constat & ex S. Hilario Lib. de Synodis, ubi Episcopos illos Orientales velut fratres ejusdem secum fidei hortatur: *O studiosi*, inquit, *Apostolicæ atque Evangelicæ doctrinæ viri, quos fidei calor in tantis tenebris hæreticæ noctis accendit! Quantam spem revocendæ veræ fidei attulistis, constanter audacis perfidiæ impetum retundendo?* Paulo superius dixerat: *Caret igitur, Fratres, similitudo naturæ contumeliæ suspicione; nec potest videri Filius idcirco in proprietate paternæ naturæ non esse, quia similis est: cum similitudo nulla sit, nisi ex æqualitate naturæ; æqualitas autem naturæ non potest esse, nisi una sit: una vero non personæ unitate, sed generis. Hæc fides pia est, hæc conscientia religiosa, hic salutaris sermo est, unam substantiam Patris & Filii idcirco non negare, quia similis est, similem vero ob id prædicare, quia unum sunt.*

P. 1191. F.

Denique Liberius Summus Pontifex, cum Episcopos Orientales a sua primum communione repulisset, ratus eos vere Arianos esse, audita eorum fidei professione, per quam Arianum dogma anathemati subjiciunt, non modum communionis suæ participes fecit, ut testatur Socrates Lib. 4. Hist. c. 12. sed etiam ad illos rescripsit velut ad fratres Catholicos: titulus Epistolæ hic est: *Dilectis Fratribus & Comministris Eustathio, Cyrillo &c. & universis per Orientem Orthodoxis Episcopis*. In hac Epistola eis gratulatur, quod Nicænam fidem amplexi fuerint.

Pag. 212.

Dices 1. Quomodo ista stare possunt cum iis, quæ modo assertione secunda dicta sunt, ὁμοιούσιον nempe a Sanctis Patribus, multis iisque gravibus de causis reprobatum fuisse?

Resp. Sanctos Patres ὁμοιούσιον improbasse aut approbasse pro diverso sensu eorum, cum quibus disputabant. Scilicet duo erant hominum genera, qui suppresso ὁμόσια, ὁμοιούσιον admittebant: alii per ὁμοιούσιον imperfectam dumtaxat similitudinem in qualitatibus quibusdam positam intelligebant, nec aliunde fidei Nicænæ adhærere se profitebantur: alii econtra per ὁμοιούσιον perfectam & omnimodam etiam ratione essentiæ æqualitatem Filii cum Patre agnoscebant, fidemque Nicænam totis viribus tuebantur. Illorum amborum meminisse videtur S. Hilarius L. de Synodis: *Nec me fallit, inquit, Fratres charissimi, quosdam esse, qui similitudinem confitentes, negant æqualitatem .... si inter similitudinem & æqualitatem differre dicunt, quæro unde comparetur inæqualitas &c.* Itaque vocem ὁμοιούσιον damnant SS. Patres hoc priori sensu sumptam pro similitudinem imperfecta, in qualitatibus dumtaxat consistere: & cum probant similitudine absolute de substantia non dici, intelligunt similitudinem inchoatam & imperfectam, non adæquatam & perfectissimam, eosque perstringunt Hæreticos, qui voce ὁμοιούσιον abutebantur, ut consubstantialitatis fidem everterent, non vero eos, qui Nicænam fidem aperte profitebantur, licet non ὁμόσιον sed ὁμοιούσιον Patri Filium dicerent: pro vario itaque illius vocis sensu & usu hæretico vel catholico, improbata fuit vel probata.

P. 1191 E.

Dices 2. S. Athanasius Librum scripsit cui titulus: *Confutatio hypocrasis Meletii & Eusebii Samosateni, ac sociorum male sentientium de fide Consubstantiali*: unde sanctus ille Doctor nusquam Meletium sibi communione conjunctum agnovit.

Sanctus quoque Epiphanius hæresi 73. vocis ὁμοιούσιον patronos Hæreticis accenset, eosque Semiarianos nuncupat, quorum principes fuisse ait Basilium Ancyranum, ac Georgium Laodicenum.

S. Hieronymus in Chronico sic ait: *Synodus Antiochiæ a Meletio & suis*

facta,

facta, in qua homousio anomæoque rejecto medium inter hæc homausion macedonianum dogma vindicarunt.

Resp. ad primum, supposititium esse hunc Librum, nec a S. Athanasio scriptum, quod probat & stili dissonantia cum aliis genuinis ejusdem S. Doctoris operibus, & apertissima contradictio: quomodo enim posset S. Athanasius Meletium virum summæ pietatis inter Hæreticos accensere, quem Libro de Synodis citato, tam expresse ab omni errore vindicat; quem etiam in Epistola ad Ægypti & Lybiæ Episcopos, sive in prima contra Arianos Oratione, inter Orthodoxos Episcopos numerat, & magnum appellat Meletium? Etsi autem immediata communione cum S. Meletio junctus non fuerit S. Athanasius, mediate saltem cum ipso junctus erat, communicando nimirum cum S. Basilio, qui professus est Epistola 325. se non posse a Meletii communione dimoveri. Sic autem egit Sanctus Athanasius cum Meletio, non quod suspectam haberet & dubiam ejus fidem, sed œconomiæ causa; ne offendere videretur Eustathianos, qui Eustathii Episcopi Antiocheni depositionem Eusebiana factione inique factam detestati, seorsim cum Episcopis suis conventus habebant; nec adduci potuerant, ut cum Meletio Episcopo Catholico communionem haberent.

Quisquis igitur auctor fuit illius Libelli cui titulus: *Confutatio hypocrisis Meletii*: quem fuisse Paulini sectatorem probabile est, parum ille æquus est in Meletium, cum virum sanctum & a S. Basilio Magno Epistolis 52. 53. 325. ob Catholicæ fidei integritatem & pietatem commendatum, a S. Gregorio Nysseno funebri celebratum Oratione, cui Patres Concilii Oecumenici secundi maximo cum honore parentarunt, quem S. Chrysostomus Orat. 45. ut Antiochenæ Ecclesiæ ab omni Hæreticorum fæce expurgatorem laudavit, quem Ecclesia universa colit ut sanctum, qui denique tanto zelo coram Constantio publica Oratione fidem Nicænam propugnavit, & Anomæos, ac Macedonianos tam strenue debellavit, hypocritam appellavit.

Ad secundum, dico hac in parte deferendam esse, pace dixerim, S. Epiphanii auctoritatem, qui minus accuratus videtur in his rebus narrandis. Plus deferri debet judicio SS. Athanasii & Hilarii; qui propius Arianorum res inspexerunt, a quibus Meletius & alii, qui ὁμοιούσιον admittebant, pro Catholicis habiti sunt. Immerito igitur velut Semiariani infamantur illi Præsules, quos ad Arianos nusquam accessisse compertum est. Unde ficta videtur illa Semiarianorum secta, si in eo reponatur, quod suppresso ὁμοούσιον ὁμοιούσιον usurpetur, modo aliunde Nicæna fides teneatur. Si vero Semiariana factio confundatur, sicut Auctores Ecclesiastici nonnunquam confundunt, cum Macedonianis, qui ab Arianis scissi sunt, & Spiritus Sancti divinitatem impugnavere, non diffitemur illos veros Hæreticos fuisse, quibus nedum consensit unquam Meletius cum suis, quin potius eos strenue confutavit. Hinc factum est, ut Concilium Oecumenicum secundum in Hæreticorum enumeratione non alios: *Semiarianorum* nomine intelligat, quam Macedonianos.

Ad tertium, dico Sanctum Hieronymum sparsis contra Meletium rumoribus plus æquo credulum fuisse; cui aliunde favere non poterat, cum totus esset addictus Paulino, a quo ordinatus fuerat Sacerdos, & cujus velut æmulum Meletium aversabatur. Unde falsa sunt, quæ de illo falsis rumoribus innixus scribit S. Hieronymus, quod in exilium sit amandatus; quod Præsbyteros ab Eudoxio depositos suscepisset: constat enim ex Historia Ecclesiastica, ob defen-

defensionem fidei Nicænæ exilii pœna afflictum esse sanctum illum Meletium; ac verisimile est, si quos recepit Clericos ab Eudoxio depositos, injuste eos depositos agnovisse, quos consequenter communioni suæ restituit. Quod etiam ait S. Hieronymus, Meletium in Synodo Antiochena, rejecto *homousio anomæoque*, medium inter hæc *homæousion* macedonianum dogma vindicasse à vero alienum est. Namque in Concilio illo Antiocheno non fuit rejectum ὁμοούσιον, imo lecta fuit Nicæna fidei professio, eamque integram Synodus Epistolæ suæ ad Jovianum Imperatorem inseruit, ut narrat Socrates L. 3. c. 21. Quin & Macedonianum dogma illi semper oppugnavere, & Concilio Constantinopolitano adversus Macedonii hæresim congregato præfuit ipse Meletius: nulla itaque suspicio est eum cum suis Macedoniano errori favisse. Qui plura de hoc argumento scire voluerit, adeat Historicos Criticos, qui Dissertationes in Historiam Ecclesiasticam elaborarunt.

Dico ultimò, illos Episcopos, qui suppresso ὁμοούσιον Filium ὁμοιούσιον dixere, gravissima erroris suspicione aliquando non immerito laborasse.

Probatur 1. ex S. Hilario Lib. de Synodis, ubi Orientales Episcopos sic
P.1202.A. alloquitur: *Ariani non estis; cur negando homousion censemini Ariani? Sed dicis: Movit me cum scandalo homousii ambiguitas. Iterum audi, oro, sine scandalo & me movit homœusii nuditas.*

Et infra: *Nihil quidem in his, quæ vos de Orientalium quorumdam assensu*
P.1203.A. *suscepta legationi ministri subscribenda Sirmium detulistis, nihil suspicionis relictum est: sed habuerunt ab exordio nonnihilum offensionis, quæ credo vos, sanctissimi viri, Basili & Eustathi, & Eleusi, ne quid scandali afferretur, abolenda tacuisse. Quæ si recte scripta sunt, taceri non debuerunt: si autem quia non recte scripta sunt, nunc tacentur, cavendum est ne aliquando dicantur. Parcens enim adhuc de his nihil dico: tamen mecum recognoscitis quod non ita omnis conscripta apud Ancyram fides se habebat: ... Oro vos, fratres, adimite suspicionem, excludite occasionem ut probari possit homœusion, non improbemus homousion.* Legitimam ergo malæ fidei suspicionem injecerunt illi Episcopi, supprimendo ὁμοούσιον.

Imo suspicionem hanc multum augebat, quod non tantum vocem ὁμοούσιον supprimere voluerunt Episcopi illi Orientales, sed etiam eam aperte anathemate damnarunt in Synodo Ancyrana ann. 358. in ea quippe Synodo decem & octo anathematismi conditi sunt, quorum duodecimum exponit Sanctus Hilarius: inter illos decem & octo anathematismos, ultimus vocem ὁμοούσιον damnat. Reipsa quidem suppressus
Edit. vet. T.2 p.895 C. ille fuit ab illis Episcopis, nec Sirmium delatus; sed tamen vere conditus fuit & subsignatus: unde S. Basilius Epistola 74. narrat Eustathium
P.1203.B. subscripsisse anathemati contra ὁμοούσιον lato in *Colloquio*, ut vocat, Ancyrano; & Sanctus Hilarius ait ad se pervenisse illud anathema, per exemplaria quædam illius Epistolæ, quam ab Episcopis nonnullis acceperat: unde docet, Episcopos illos strenue quidem impietati Sirmiensi, at non sine aliqua offensione, obstitisse. Hinc in suo contra Constantium Opere Synodum Ancyranam inter Arianas accenset.

His adde, SS. Athanasium & Hilarium non semel probare, vocem ὁμοιούσιον vix posse sine latentis erroris suspicione rejici: nihilominus tamen cum Orientales illi fidei Nicænæ aperte subscripserint in Concilio Antiochenum an. 363. in sua ad Jovianum Epistola superius laudata, & in pace, ac communione Ecclesiæ obierint, eos catholice reipsa sensisse, nec pro Hæreticis habitos dicere non immerito possumus.

De

De aliis terminis, quorum usus est apud Theologos, ubi de Mysterio SS. Trinitatis.

I. Occurrit *Trinitatis* nomen, quod etsi in abstracto, ut vocant, in Scripturis non extet, legitur tamen in concreto 1. Joan. 5. v. 7. *Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater Verbum & Spiritus sanctus:* de quo versu multa superius diximus. Usu autem Ecclesiastico comprobata & consecrata est *Trinitatis* appellatio apud Antiquos non infrequens, idonea maxime ad significandas tres distinctas in unitate ejusdem essentiæ personas. Concilium quidem Bracarense I. Can. 2. damnat istam propositionem, *Divinitas est Trinitas*, sensu hæretico Priscilliani, qui Sabellianam hæresim in Hispania renovabat, personas divinas confundendo; sed non damnat sensu Catholico intellectam, pro reali nimirum essentiæ divinæ cum distinctis personis identitate, quo sensu a S. Athanasio Epistola 1. ad Serapionem dicitur: *Tota Trinitas unus Deus est*. Non æque commode quis uteretur vocabulis, *ternario, ternione, triplicitate, triformitate, & ternitate:* namque hæc nomina quid a Trinitate alienum important, nempe trium rerum substantialiter distinctarum numerum & compositionem; ideoque nomen *triplex* a Sancto Augustino L. 6. de Trinit. c. 7. & 8. rejicitur. Improbatur quoque *triformitatis* nomen ab eodem S. Doctore Epistola 261. alia 177. eo, quod una in Deo forma sit, nempe divinitas. Nec etiam Deus *ternus* dicendus est, quia distributionem importare videtur hic terminus, sexque deos inducere: aliud de *trino* sentiendum; vocabulum enim illud essentiæ unitatem designat.

Concil. Hisp. Edit. Matrit. 1593. pag. 117.

Tom. 8. 665. B.

Tom. 8. p. 848. Tom. 2. p. 865.

II. Voces *processionis, proprietatis, relationis, notionis, circumincessionis*, quæ a Scholasticis usurpantur, sanum & optimum sensum habent.

Processio denotat originem unius personæ ab alia. Hoc sensu Christus apud S. Joan. cap. 8. v. 42. ait: *Ego ex Patre processi, & veni.*

Proprietas designat peculiarem modum subsistendi, & characterem singularem, quo in esse personæ hæc vel illa persona constituitur & ab aliis distinguitur.

Relatio vero innuit eamdem proprietatem, quatenus dicit ordinem originis unius personæ ad aliam.

Notio eumdem characterem designat, quatenus significat personam unam esse distinctam ab alia, ut sit index & nota distinctionis inter personas. Aliquod tamen inter eas voces debet observari discrimen; quia notio latius patet relatione, & relatio proprietate. Nam tres tantum statuuntur proprietates, paternitas scilicet, filiatio, & processio; quatuor relationes, paternitas, filiatio, spiratio activa, & passiva; & quinque notiones, innascibilitas, paternitas, filiatio, spiratio tam activa, quam passiva.

A notione oriuntur actus notionales, quorum frequens est apud Theologos mentio, qui apprime distingui debent ab actibus essentialibus, qui fluunt a proprietatibus essentialibus, & terminantur ad aliquid ad extra, quod aliud est, ac diversum essentialiter a Deo, unde communes sunt tribus personis divinis, qualis est creatio, conservatio creaturæ &c. actus vero notionales fluunt a proprietatibus personalibus, quæ personis singulariter conveniunt, & terminantur ad intra, quales sunt generatio & spiratio.

Circumincessio, quæ a Græcis dicitur περιχώρησις est mutua & reciproca personarum in invicem inexistentia seu immeantia, per quam fit ut Pater sit in Filio, Filius in Patre, & Spiritus sanctus in utroque. Sequitur illa circum-

circuminsessio ex unitate ejusdem naturæ in tribus personis inexistentis.

Ariani, Sabelliani, & omnium tempore postremi, impietate vero primi, Sociniani, terminos illos omnes tanquam novos, peregrinos, a Scripturis alienos explodunt, ac sugillant, eaque sola adhibenda esse verba contendunt, quibus Scriptura utitur.

At incauti seipsos jugulant: quod enim contra Arianos urgebat olim S. Athanasius, in Scripturis non legi *Filium ex non extantibus factum, creaturam esse*; quod tamen ipsi impia temeritate usurpabant, hoc ipsum & contra Socinianos contorquere merito possumus. Conqueruntur nos eas usurpare voces, quæ non sunt in Scripturis: at ubinam legerunt illi, Christum Deum non esse natura, sed gratia; eum non prius extitisse, quam ex Maria Virgine nasceretur; Spiritum sanctum non esse personam divinam, sed meram Dei efficaciam? &c. Nova hæc, inaudita & impia sacrilego ore illi proferunt: nos etsi multa usurpamus verba, quæ non sunt in Scripturis quantum ad sonum, sunt tamen quoad sensum; & aliunde voces illæ cum sint & usu Ecclesiæ consecratæ, & exponendo mysterio opportunæ, immerito reprehendimur: omnis quidem verborum novitas, quæ fidei contraria est, prorsus, juxta monitum Apostoli, removenda est, ac rejicienda; sed non ea, quæ fidei patrocinatur, & quam exponit, ac defendit.

Quæres 1. An sano & catholico sensu dici possit esse in Deo tres res, tria entia, tres existentias, tres unitates, tres veritates, bonitates.

Resp. Ex jam dictis superius illa omnia sano & catholico sensu dici posse, cum adjectione termini relativi; id est, tres esse res relativas, tria entia relativa, tres existentias relativas, tres unitates relativas, tres veritates & bonitates relativas.

Ratio est, quia sunt in Deo tres personæ, quæ habent tres relationes realiter distinctas; illæ vero relationes seu proprietates personales sunt reales; ergo dici possunt tres res: existunt; ergo dici possunt habere existentiam, esse tria entia relativa: numerum faciunt ternarium; ergo dici possunt tres unitates: veræ sunt, ac perfectæ; ergo dici possunt tres veritates, tres bonitates, adde semper, relativæ: quamquam satius fortasse foret ab his abstinere, ne offendiculo sint.

Quæres 2. An recte dici possint esse in Deo tria individua.

Resp. negative: quia plura dicuntur individua per ordinem ad unam specie naturam, diversam tamen numero; at divina natura non tantum specie, sed numero una & eadem est in tribus divinis personis.

Quæres 3. Utrum & quomodo de Deo vel divina persona hæc dici possint, trinitas, trinus, triplex, alius, distinctus, differens, diversus, divisus, & solus.

Resp. Generalem hanc esse observandam regulam, ubi de Mysterio SS. Trinitatis sermo fit, ut iis dumtaxat vocibus utamur, quæ significant distinctionem suppositorum, quando proferuntur vel in plurali numero, vel important aliquam pluralitatem: ab iis autem abstineamus, quæ simul cum distinctione personarum, important etiam vel distinctionem naturæ, vel inæqualitatem inter personas. Hinc 1. recte dicere possumus, esse trinitatem in divinis; Deum esse trinum in personis: non tamen dicere possumus esse in divinis triplicitatem, Deum esse triplicem. Quare? quia prior loquendi modus personarum pluralitatem indicat, quæ vere plures sunt; posterior, naturæ divisionem & multiplicitatem, quæ tamen unica

est

est numero in tribus personis : unde si conjungatur terminus ille, *triplex*; aut, *triplicitas*, cum termino personæ, recte dici potest triplex persona, aut triplicitas personarum in Deo. 2. Non possumus dicere Filium v. g. diversum esse, discrepantem, divisum, alienum, differentem, disparem a Patre, quia his terminis naturæ diversitas significatur. Dici tamen potest Filius, alius a Patre, distinctus a Patre; quia his terminis denotatur personalis ejus distinctio a Patre: quin & differre a Patre Filius dici potest, si tamen aliquid adjungatur, quod innuat totam differentiam repeti ex personalitate, seu relativa proprietate.

Terminus *solus* conjungi potest termino personali, quando prædicatum est personale, & proprium ei soli personæ, quæ subjectum est in propositione. V. g. recte dicitur, solus Pater generat; quia generare solius Patris proprium est. Quando vero prædicatum est commune seu essentiale, tunc non potest addi termino personali : sic non dicitur, solus Pater Deus, solus potens, solus sapiens, bonus &c. quia tunc excluderentur Filius & Spiritus sanctus a deitate, potentia &c.

Quæres 4 Qua ratione nomina essentialia prædicentur de personis divinis.

Antequam respondeam, observa illorum nominum alia esse abstracta, quæ formam ipsam distincte significant, ut divinitas, sapientia, bonitas: alia esse concreata, quæ significant formam & subjectum, ut Deus, sapiens, bonus &c.

Rursus observa, inter illa nomina alia esse substantiva, vel substantive usurpata, ut Deus, Dominus : alia esse adjectiva, ut bonus, sapiens. Sensus igitur propositæ quæstionis est, an ista nomina, seu potius res per illa significatæ, debeant prædicari, cum unitate, vel multitudine, de personis divinis.

Resp. Nomina concreta, essentialia, substantiva, vel etiam adjectiva, substantive tamen accepta, prædicari singulariter de tribus personis divinis. Ita dicimus unum esse Deum, non plures deos; quia divinitas non multiplicatur, sed una est numero. Addidi etiam, adjectiva nomina, substantive tamen accepta, singulariter prædicari de personis divinis; quia aliquando fit ut nomen, quod est adjectivum, sumatur substantive, & tunc in significando & prædicando sequitur conditionem nominum substantivorum. Sic in Symbolo, quod S. Athanasii nomine circumfertur, dicitur, in divinis esse *unum omnipotentem, unum æternum, non tres omnipotentes, non tres æternos*, & tamen ibid. dicuntur tres personæ *esse sibi coæternæ*. Quid ita? quia terminos istos, æternus, omnipotens, substantive usurpat Auctor Symboli, cum eos masculine usurpat.

Resp. 2. Nomina concreta essentialia, adjectiva, vel substantiva adjective sumpta, prædicari in plurali de personis divinis. Ratio est, quia nomen adjectivum significat formam ut adjacentem alteri, & primario aliquid subsistens, seu ut habens talem formam. Dum enim ejus significatio resolvitur, sic explicatur v. g. *omnipotens, is qui habet omnipotentiam :* sed in divinis tres sunt, qui habent omnipotentiam, justitiam &c. ergo dici possunt tres omnipotentes adjective; simpliciter enim & absolute ac sine ullo addito non possunt dici tres omnipotentes, sed unus omnipotens. Istud enim discriminis est inter nomina substantiva & adjectiva, quod ad multiplicationem nominis substantivi necesse fit multiplicari & formam & subjectum simul : sic v. g. licet unus & idem homo noverit multas & diversas realiter artes, vel scientias calleat, licet plura dominia

minia possideat realiter distincta, non tamen dicitur plures artifices, nec plures domini. Quid ita? quia subjectum non multiplicatur. Econtra ad multiplicationem adjectivi nominis satis est si multiplicetur subjectum: sic v. g. etsi una sit in tribus personis omnipotentia, tamen multiplicantur personæ habentes omnipotentiam; unde adjective dici possunt plures omnipotentes, id est plures personæ habentes omnipotentiam.

Neque est, quod dicas, non posse plures deos dici, licet plures sint personæ habentes divinitatem; ergo pariter non posse dici plures omnipotentes, licet plures sint personæ habentes omnipotentiam. Ratio enim discriminis est, quia nomen istud Deus omnino substantivum est, neque secundum propriam suam significationem, exprimit ipsum habens deitatem, sicut sapiens habens sapientiam; sed exprimit tantum & significat ex se, ens summe perfectum, necessarium, per se existens, ac subsistens, atque adjective tantum significat habens deitatem: sicque propter varium significandi modum, verum est in divinis tres esse habentes deitatem, & falsum est tres esse deos; quia, ut dixi, nomen *Deus* substantive usurpatur.

Quæres ultimo, utrum nomina concreta possint supponere, id est, sumi pro personis divinis.

Resp. 1. Nomina essentialia abstracta non posse supponere pro personis divinis: sic dici non potest, essentia generat, aut generatur, sicut definitum fuit in Concilio Lateranensi sub Innoc. III. Ratio est, quia nomen abstractum, v. g. essentia, nullum suppositum, nullam personam denotat aut significat; non potest igitur pro persona supponere: unde quando Veteres nonnulli abstractis nominibus usi fuerunt, ea, sicut exponit S. Thomas, loco concretorum usurpavere, & per concreta exponenda sunt.

Resp. 2. Nomina essentialia concreta, si non restringantur per aliquod attributum notionale, vel per aliquid simile, ad unam, vel duas ex divinis personis, sed ponantur dumtaxat secundum se in aliqua propositione, tunc supponunt pro divina essentia ut existente & subsistente in omnibus personis divinis. Ita cum dicitur, Deus creat, nomine Dei divina essentia in tribus divinis personis subsistens intelligitur. Si autem restringantur, seu determinentur per aliquid notionale, vel per quid æquivalens notionali, tunc supponunt pro ea tantum persona, cui talis actus notionalis competit; vel pro duabus, si actus ille competat duabus personis divinis: sic quando dicitur, Deus generat, Deus spirat, Deus generatur, Deus spiratur; nomen *Deus*, supponit in prima propositione pro Patre, qui solus generat; in secunda pro Patre & Filio, qui spirant; in tertia pro solo Filio, qui solus generatur; & in quarta pro Spiritu sancto, qui spiratur.

Atque hæc dicta sint de augustissimo SS. Trinitatis Mysterio, in quo exponendo si quid nobis incautis minus rectum aut sanum excidisse deprehendatur, pro non dicto, ac revocato habemus.

FINIS.